U NÁS

Helence

teta chúla a strejda leda

ALOIS JIRÁSEK

U N Á S

NOVÁ KRONIKA

KNIHA TŘETÍ

OSETEK

ILUSTROVAL

ADOLF KAŠPAR

DRUHÉ VYDÁNÍ

1927

NAKLADATELSTVÍ J. OTTO, SPOL. S R. O

PRAHA

PSÁNO ROKU 1901—1902

»ZVON«

VEŠKERÁ PRÁVA VYHRAZUJE SI AUTOR

TISKEM

ČESKÉ GRAFICKÉ UNIE A. S.

V PRAZE

KNIHA TŘETÍ:
OSETEK

I

Farář Havlovický se zadíval na své městečko v dolině i na všecku pohorskou krajinu líbeznou v čisté, jasné zelenosti mladého jara. V levici držel otevřené psaní studnického faráře, přítele Ludvíka. Zamyslil se nad tím listem, kterýž mu také připamatoval nebožtíka starého Plška.

Nejostřeji se Havlovickému prokmitlo tou připomínkou, jak mu starý Plšek ukazoval, kterak se mu ruce třásly, když jako

mladík těžce oral v prudké stráni nepojezdnou půdu, přetěžce, až se mu krev spustila, ale jak hakoval dál, ač krev nemohl zastavit, jak měl ruce zakrváceny, až byla kleč od krve celá zamazaná. A přece se to uďálo, přece.

V tom zamyšlení složil farář list a dav jej do náprsní kapsy, obrátil se a stoupal dále strání, bídnou cestou, hlubokým výmolem, pustou strží. Kráčel ne trudně zabrán, nýbrž povznesen, cítě novou chuť k dílu, vzpružení energie, jako by jím osvěživě projela míza nového jara. Opadla ochablost, jež od loňska, od cholery jej zmohla a kterouž cítil také mimo sebe, v městečku, po vesnicích, po veškeré krajině, zesláblé jako po těžké nemoci, vysílené hrůzami toho moru.

Nahoře na vrchu stanul u dřevěného kříže opodál staré haldy černošedé, porostlé lopuchou, travou i jahodovím, a znovu se obrátil. Ale ne již po městečku, po údolí, po kopcích; obhlížel pod sebou hlubokou strž, kterou přišel, a co od ní vpravo, vlevo v táhlé stráni, samou pustotinu, takový kožich porostlý vřesem a škůtami, zelenými kotouči trávy jako čepice, po nichž se kosa smekne. Kamení všude jako naseto, mezi ním tu a tam nějaký smrček, březová křovina a trnka.

Zádušní majetek, ale jako by to nebylo žádné vlastenství, nýbrž draha obecní, kdež pásal, kdo chtěl, a kdež se hemžívalo kozami z hořejšího konce Padolí, kozami všech barev, bílých, černých, „srn" i strakatých.

Hned od počátku, jak se farář dostal do Padolí, pomýšlel, že to všechno zdělá, aby tolik půdy neleželo ladem a také aby osadníci viděli, co se dá z takové pustiny udělat, když sami mají také dost takových a že by za všechny mohli míti pole.

Té chvíle se u kříže pevně, najisto rozhodl. Po žních se do toho dá, všeho tu dobude na pole a nasází pak také stromů. Březina dole musí rovněž pryč. Oči se mu zapomněly na tom háječku v úpatí u fary, na měkce zeleném hedvábu mladého listí, na stříbře jeho kmenů. Bude škoda toho zelenavého šera —

Když tam důchodňová prchla — Bylo zrovna v takový jarní čas, tenkráte, když mu vyznala na faře — Mihem zas uviděl, jak

zardělá, planouc v tváři, kmitla se z jeho pokoje síní, kolem kuchyně a ven na zahradu, na sad a odtud do březiny. Jaké to byly chvíle a pak, když ji na zámku naposledy viděl, když se loučili u vyjasnění! Jako by teskně lahodný akord do duše mu zavanul –

Z březiny dole vyběhla štíhlá, mladá žena, Františka, sestra, provdaná Krůčková. Stanula, rozhlíží se; uviděla ho, kývá mu a prudce. Co se přihodilo — Snad aby šel s Pánembohem — Ale že Františka — To bylo neobyčejné. Snad se mamince něco stalo.

Pustil se ihned dolů prudkou cestou, strží, až kamení rachotíc sypalo se zpod jeho vysokých, lesklých bot, jak pospíchal.

Sestra nečekala. Zmizela v březovém háječku, a farář jí neshlédl ani pak, když jím prošed, vkročil na sad vzadu své fary. Než někdo jiný tudy kráčel, cizí muž, a zrovna proti němu, velký jako on, ale silnější, v přiléhavých, tmavých nohavicích a v jakýchsi čižmách, v černém kabátě nedlouhém, v černém kloboučku, osmahlých, černých vousů pod nosem, po líci a pod bradou, chlapík dobrých čtyřiceti let, přísného vzhledu. Holí zatočil, sekerka se na ní blýskla, mlčky šel, jen se pousmál, jak docházel.

Farář Havlovický maně stanuv, zadíval se na něj a pojednou vykřikl:

„A pro Boha, Vincenc!“

Vincenc, bratr, se dal do smíchu a rozevřel náručí, jak farář k němu chvátal. Objali se, políbili; mluvil farář, mluvil havíř, šichtmistr z uherských dolů. Radost, překvapení volaly z těch pohnutých slov a krátkých vět, v to se ozvaly ženské hlasy, jak přišla sestra, mladá Krůčková, a stará mlynářka, matka, zářic potěšením nad tím překvapením syna faráře, jaké ona sama měla před chvílí.

Kolikrát už farář Havlovický „uherského“ bratra zval, aby přijel! Nejprve, když se dostal sem na padolskou faru a zvláště když se vdávala sestra Františka. Vincenc po každé odepsal, že není možná, že by rád, tuze rád, ale že služba je služba. Teď přijel nezván, znenadání a bylo, jak říká přísloví, že host nezvaný nej-

milejší. Kočárek, který ho přivezl z Náchoda, stál na dvoře, kůň už ve farské konírně, dosud prázdné. Cizí kočí mu dával vody a musil se při tom zpovídati Doubenovi, jenž se tu hned namanul a k němu přitočil.

Františka Krůčková zůstala v kuchyni, stará mlynářka zasedla se syny ve farářově pokoji, hledíc s jednoho na druhého. Čelo jí zjasnělo, oči, všecka tvář, radostný neklid zmohl rozšafnou a jinak statečnou stařenu. Potahovala šátek na placku na hlavě uvázaný, pohlazovala vlasy nad čelem, jak byly ke spánkům přičesány. Napjatě naslouchala, co Vincenc vykládal farářovi o cestě, ač to již v podstatě před chvilkou slyšela, jak se tak rozhodl, když mu báňský rada sám nabídl, chce-li, aby se podíval domů, do Čech. Všechno ráda zas poslechla, divíc se v duchu, jak Vincencovi v Uhrách svědčí (ale ty vousy!), jak je silný, tlustý, ale jak nějak zadrhuje, jak se přeříkává tak nějak drátarsky. Farář ho vesele na to připamatoval, a Vincenc že už ani neví, to že člověk tak zvykne, když je mezi samými Slováky a když slovenská řeč je české tak tuze podobná, člověk že se snadno splete.

Mlynářka vzpomněla na choleru, jaká hrůza, a co Josef, farář, zkusil, co strachu o něj poměla a o něj, o Vincence, zvláště když uslyšela, co se v Uhrách děje, že se tam lid proti pánům tak bouří.

Františka přinesla jídlo a zůstala s nimi. Její muž Krůček nepřišel uvítat švakra; vydal se ráno do Náchoda za svým kupeckým řízením a do té chvíle se nevrátil.

Za jídla přebíhali v hovoru z Čech do Uher, z Uher do Čech. Šichtmistr vypravoval zajímavé a zvláště ženským nové věci o báních, o dolování na zlato, o Kremnici, o její mincovně, jak tam dělají dukáty. Matka i sestra naslouchaly mlčky, napjatě; farář sem tam se ozval otázkou, poznámkou.

Na dlouho také uvázli v Havlovicích v rodném mlýně, na který se Vincenc hodně vyptával, jakož i na příbuzenstvo a známé. Povídal, že si tam zítra zajede, že se už těší, po tolika letech, a farář se hned rozhodl, že pojede s ním, že už tam také dlouho nebyl..

„A maminka pojede s námi!“ ustanovoval vesele. Uhodl její přání a na pohledu jí viděl, že je ráda. Bránila se sice domácností, kdo všecko opatří, než farář ani nedočkal a vyšed v rychlém rozhodnutí ven, zavolal Doubena, aby šel do dřevičského mlýna vyjednat příležitost na zítřek. Vraceje se, hlásil už ve dveřích bratrovi, a to, když budou v Havlovicích, že se podívají také na Boušín k faráři Ondráškovi.

„Včeličky dušičky?“ Šichtmistr se zasmál. „Bože, on ještě živ? Já myslil, že už —“

„A ne, drží se, či včeličky ho drží; no, ten bude mít radost, počkej!“

Před večeří vyšli sobě bratří ven. Farář ukazoval své hospodářství, školku a na zahradě novinku, kterou letos po prvé zasadil, zvláštní květinu „jiřenu“, Dahlia variabilis, tu že začal pěstovat dašický farář Turek, od toho že ji má studnický farář Ludvík, však že se Vincenc na něj jistě pamatuje jako na studenta, když u nich býval ve mlýně o vagacích, ten že mu poslal několik hliz a všecky že se krásně ujaly, aby se podíval, jak vyhnaly, ale květ kdyby na podzim viděl, to že je krása.

Ze zahrady vydali se na sad a za ním březinkou cestou ve výmolu ke kříži. Šichtmistr vzpomněl na sousední Svatoňovice, jak je tam s uhlím, jak ho mnoho mají.

„Tam hodně, ale tady ve Žďárkách,“ farář ukazoval rukou směr, „ty jsou ještě na mé kolatuře, poslední ves při samých pruských hranicích, je tam taky jáma, ale z té teď mnoho nemají. Vrchnost to pronajala a pachtýř důl zplundroval.“

„A je tam uhlí jistě dost a všude tady. Tady chodíme po pokladech, po milionech.“

Farář, nikterak překvapen, klidně se usmál a řekl:

„Snad nejsou tak velké. Už je tu hledali, kopali.“

„Ale jak! A kdo —“

„Před třiceti lety, nějaký šichtmistr Frank, našel jsem o tom zmínku ve farní knize. Hledal na kolika místech, ale nechal toho. Však počkej, jedna halda je tu nablízku.“

Ukázal ji pak, když došli ke kříži, a doložil, že ji dá teď rozkopat a zavést do té strže, až budou spravovat cestu dole.

„A víš, Josefe, povídám ti, na pokladech stojíme, na milionech," opakoval šichtmistr, jehož tvář na oko přísná, zvážněvši, nabyla chmurného výrazu. „Podívej se, tamhle Svatoňovice a tady Žďárka," ukázal na severozápad a pak na východ. „Tam uhlí, tu uhlí a mezi tím také. Uhlí tu máte jistě a tady na farských gruntech taky, to mně věř."

„To ano, šichtmistr Frank také —"

„A," Vincenc mávl mrzutě rukou, „to nejde jen zakopnout a aby se hned uhlí vyvalilo. Já bych to tu chtěl zkusit."

„Myslíš?" ptal se farář, přestav se usmívati, zmožen bratrovou jistotou.

„Jistě."

„Bože — to by bylo pro ten chudý kraj — to by — Ale jak do toho?"

Šichtmistr pokrčil rameny a lhostejně řekl:

„To se ví, peníze by musily být."

Šli dále k lesu a dolování zamluvili.

II

Už se pak o něm nikdo nezmínil, ani farář ani bratr Vincenc, zvláště když k večeři přišel švakr Krůček, po cestě ještě nedělně ustrojený, v hřebíčkovém kabátě, světlý šátek na krku, v pantalonech. Měl pěkné ruce, na pravé pak zlatý snubní prsten, jaký v celém Padolí nikdo nenosil kromě dolejšího mlynáře. I licousky měl po pansku, nedávaje se jako všichni v Padolí zcela hladko holit. Praha se mu ve všem pamatovala, v šatstvu, v celém chování, i v té němčině, na kterou držel, ale s kterou byl před „panem švakrem", farářem, opatrný.

Uvítal se s uherským švakrem, s kterým se viděl po prvé, pohovořil o jeho cestě a hned vyklopil novinu, kterou přinášel z Náchoda, že dnes v noci kdesi u Nového Města v lese, v ouvoze

u Přibyslavě, tady co je nad Peklem, nad řekou, vyčíhali „strnadi“ pašery a že byl z toho takový řez.

Zatím vytáhl si šichtmistr svou uherskou dýmku s vysokým kovaným poklopcem, podal bratrovi uherského tabáku, kterého přivezl celý balík, a nacpávaje ptal se Krůčka, který nebyl žádný kuřák, no a jak to dopadlo? Zapaloval hubkou, bafal, farář také; kouř jejich dýmek letěl otevřeným oknem ven do vlažného podvečera. Bylo ještě dost světlo, ale v aleji ke kostelu pod lipami měkce se stmívalo.

Krůček oznamoval živě, s jakousi radostí, i že dobře dopadlo, pašeráci že se ubránili, a když byl s nimi Čarabár.

„Hanuš se jmenuje, ale říkají mu Čarabár, hauptpašerák, slavný pašerák, starý kyrysar. Ten v té mele prý chyt' dva ‚strnady‘ — a ranec měl na zádech! — a držel je jako pimprlata, pak jimi uhodil přes kříž o kořeny v cestě a ten tam za ostatními.“

Krůček se usmíval a bylo znáti, že to hraniční stráži přeje.

„Ti pašerové jsou většinou samí staří vojáci,“ doplňoval farář, „odtud i z kraje. Takový člověk vysloužil čtrnáct, dvacet a více let na vojně, přijde domů, řemeslo zapomněl, nic neumí a tak, aby si na živobytí vydělal, vyběhne ‚na druhou stranu‘, jak tady říkají.“

„Do Pruska,“ prohodil šichtmistr.

„Odtud je tam skok. Nejvíc chodí do Slaného; to je, abys věděl, pruská ves hned za řekou, za Medhují, ale tam jsou ještě Češi. Tam je ňáký Hlaváček, vesnický člověk, starý pruský voják, ale neumí německy, bojoval s Blücherem u Waterloo a v Paříži byl,“ farář se usmíval, „ten si tam v Slaném začal kramářství. Má všecko, co se do Čech pašuje, sůl, kávu, tureckou bavlnu, prach, tabák, pilky, šafrán, no všecko.“

„A na všem hrozně vydělá,“ vpadl Krůček, jenž dychtil, aby se zase dostal k slovu. „Zboží si vozí z Kladska, z Vratislavě, a jde mu to znamenitě. Pašeráci skoro všichni berou od něho; sem tam některý zajde do Levína k Madrom. U Hlaváčků mají pašeráci svou Prahu. Čarabár je tam jako doma, on a Málek, to je taky hauptpašerák a snad nejhlavnější. Pochází tady někde od Jaroměře.“

„A sám je bývalý ‚mařenkář', sám kdysi pašery honil," doplnil farář, přitlačuje ukazovákem tabák v dýmce.

Šichtmistr se zasmál.

„Teď je kápo a má mezi pašeráky hauptslovo —" dodal Krůček.

„Tak se tu mnoho pašuje."

„Teď po choleře tuze. Je všude zle, drahota," vysvětloval farář. „A co taky pašují — i bible."

„Bible?!"

„České bible. V Němcích mají biblické společnosti, také londýnská má tam sklady v Berlíně, ve Vratislavi, a odtud přicházejí české bible, hlavně do Stroužného, to je také pruská, ale česká ještě ves a odtud je pašerové roznášejí."

„Hlavně ňáký Žabka z Nahořan," doplnil Krůček.

„A kam je roznáší? Což jich je tolik potřeba?"

„Ó, ten už jich něco přines' sem k nám evangelíkům a ještě víc do kraje, do Černilova, do Semonic, do Kláštera; tam jsou pastoři."

Přiběhlo děvče, že má jít pan Krůček do krámu.

Hned vstal, kupecky živě dával dobrou noc, zvláště panu švakru z Uher, a zval důtklivě, aby pan švakr zítra, až přijedou, přijel rovnou k nim, aby také oni ho užili, a aby pozdravoval ve mlýně.

V pokoji začalo se šeřit; otevřeným oknem bylo slyšeti, jak chrobák zabzučel, pak netopýr černě překmitl klikatým letem a zapadl za koruny lip už se tmící. Přišla Františka s rozžatou svící v ruce. Zavřela okno, pověděla, jak se maminka chystá, jak se těší na mlýn a že má jen starost, aby nepršelo. Pak to uslyšeli od paní mámy samé, která jim připomenula, aby šli raději spat, když se musí časně vstávat, a tadyhle Vincenc když je po cestě. Vincenc se zasmál, ale poslechl.

Farář však hned neulehl. Osaměv, otevřel si okno do zahrady, přecházel, přemítal o tom, co bratr tak jistě řekl, že tu na zádušním tak jako v okolí je dost a dost uhlí, a co by z toho bylo. Začal si ma-

lovat, co v tom skryto, jaká budoucnost — Ale pak jako by hříšné bylo, jako by se dával lakotné touze, zatřásl hlavou, však že to beztoho nemožná věc, a postavil se k oknu na noční vzduch.

Černo venku, ale lahodně. Stromy pošoumávaly jako ze sna, vůně šeříku vanula silným dechem do pokoje.

Noc dotkla se ztichlých strun duše. Zachvěly, ozvaly se v pohnutí, jak vzpomínka zchvacuje srdce, jež zatouží přilnouti nebo zachvěje se steskem. Farář stál jako v snění, hledě do vlažného temna, v němž se splývavě černaly koruny stromů; chvíli tak zůstal, až odstoupiv, sáhl po knize, nad kterou od loňského roku nejednou se zadumal a která mu v těch dobách úzkosti a smutku dala nejednu chvíli konejšivého odtrnutí a utišení. Bylo to Youngovo „Kvílení noční".

Maně obrátil a četl:

„Tichosti a tmo! Důstojné sestry, dvůjčata noci staré, ježto vychováváte outlou myšlínku v rozum a na rozum stavíte rozmysl, ten základní sloup pravé velebnosti v člověku, přispějte mi — —"

Četl a četl v hlubokém tichu všeho stavení při kmitavém světle žlutavé svíčky, za šoumavého ševelu z černa zahrady.

„Kdož pak jsem já, an sám nad sebou kvílím? V stáří i v dětinství na jiných pomoci jest všecka naděje naše: abychom se učili k sobě laskavi býti. Toť jest přirozenosti první a poslední naučení, kteréž člověku dává. Sobické srdce zasluhuje muky, jichž cítí. Šlechetnější zármutek potlačuje, vyvyšuje nás a ctnost, jsouc svědoma sobě, ulevuje muky —"

Dál už nečetl; zadumal se a když pojednou vstal, vyňal ze stojanu plného knih svazek, aniž si posvítil. Znal jeho místo; byly to Schillerovy verše. Knihu rozevřel, ale nečetl. Zadíval se na uschlé proutky mateřídoušky tam vložené, na znamení, na bílou pentli, na její pomněnky a růže vyšité a na litery pod nimi, drobné a již vybledlé:

A—ne. 1827.

Albertine —

Upřel oči do tmy otevřeného okna. Tam zahradou chodívala. Mihla se mu svěží, v plném půvabu. A teď noc nad jejím hrobem. Nebyl tam dosud. Nemohl i váhal. Vytýkal si to a v tu chvíli cítil o palčivěji. Když vstal a chystal se na lože, klekl na klekátko dlouho se modlil.

Pozdě usnul, ale nezaspal. Už byl vzhůru, když panímáma pívala po síni a v kuchyni svou ranní:

Aj, vstávajíce ráno z svého lože,
svatá Trojice jeden věčný Bože —

dostrojoval se, když mírně, šetrně budila Vincence v předním okoji dosud tvrdě spícího.

Farář Havlovický vyšel svěží, maje tmavé, pěkné oči jasné ako jindy, a ve tváři nebylo ani stínu po jeho vzrušení a pohnutí. Rád viděl radostný spěch matčin a sám se těšil na cestu s ní a bratrem do rodného hnízda.

Kočár z dřevíčského mlýna již přihrčel, ale šichtmistr nebyl ještě hotov, ač mu Doubenus pomáhal. Farář se v duchu zasmál, když bratr vedle tak teremtetil, a když pak od něho vyšel Doubenus po svém způsobu „chvatně", paty k sobě, špičky ven, usmívaje se a mžouraje očkama na lesklý dvacetník. Pochlubil se jím staré mlynářce a chválil, uherský pán že samé teremtete, no, jak Uheráci sou, ale dobrý pán, dobrák jako jemnostpán, dobrák, a tabák že má, mh —

Když po snídaní sestupovali po stupních z červeného pískovce kolů ke kočáru, namanul se dost vysoký a ne hubený muž, asi čtyřicátník, hladce oholený, příjemné, výrazné tváře; byl v tmavém kabátě úzkých rukávů, tmavých pantalonech, na krku černý hedvábek, přes nějž měl vyložený bělostný límeček košile. Pozdravoval uctivě, ale nic devotně, nýbrž s milou srdečností, tázaje se vesele, zda jemnostpán ujíždí s panímaminkou.

Farář vlídně a vesele pověděl a hned představoval: „Vincenc, to je náš pan učitel, náš nový pan učitel, je tu od podzima, pan Černý; z Chvalkovic přišel. A tu, pane učiteli, můj bratr Uherák, Vincenc."

„Ah, pan šichtmistr!“ Učitel jej vítal a že už slyšel a slýchal tady na faře, že pan šichtmistr není zapomenutý, třeba že byl za kolikerými horami a třeba i pod nimi, a to že má panímaminka radost, když si veze takové dva studenty domů.

Přisvědčila radostně, a že se těší a pršet že snad nebude, že má radost, jen kdyby nebožtík pantáta — a Bože, ten by je vítal — ach — cokrát už vzpomněla —

Koně zatrhli, učitel smekl soukennou čepici. Vyjeli.

Bylo krásné, májové jitro, plné rosy, plné záře. Suchá cesta jen zvonila pod kopyty mladých koní; jejich dlouhé, nohaté stíny míhaly se s cesty až přes ploty do zahrad, v nichž obílená dřevěná stavení jen svítila svěží zelení stromů. Sem tam ještě jabloně prokvétaly.

Stará mlynářka v kabátku s varhánky, na hlavě placku z hedvábného šátku, seděla v tiché radosti. Těšila se na mlýn, kde léta letoucí hospodařila, těšila se na překvapení, co tam a co ve vsi, až uvidí, koho si veze, jaké pány, jaké má syny — Vincenc, vousatý, vyhlížel sice mračně, ale pod hustým obočím v dobrých očích hřála tichá spokojenost. Mnoho nemluvil, víc kouřil. Živější byl farář, jemuž bylo jako před lety, když se jako student vracíval po dlouhé době domů.

Když dojížděli ke Kostelci, zeptala se ho mlynářka, staví-li se snad na faře. Hnul sebou, obočí stáhl, ale hned se zas usmál a řekl:

„Aby mne pan farář sladce vyzpovídal, co a jak a kam, co farská správa a sedláci a vrchnost a při tom aby ukápl pelyňku.“ Pohnul zamítavě rukou. „To je přítelíček.“

Jako mráček přešlo. Nechali ho a zapomněli na něj hned. Pak už jen vyhlíželi, když přejeli vršatou planinou na mohutném hřbetě mezi Medhují a Oupou, když sjížděli do lučinatého údolí při Oupě mezi stráněmi většinou lesy zarostlými. Byly omladlé, prokropené světlou zelení výhonů. Nad nimi zářící modré nebe, dole luka zelená, s bílými, žlutými, růžovými pruhy samého kvítí. A tam u čisté řeky pod starými olšemi výstavný jejich mlýn pod šindelovou střechou lomenou, ve stínu javorů a lip. Stín tam a

laté šlehy jarního slunce; v nich se vyjasnila stará, pískovcová tatue na podstavci plném lišejníku.

Ve mlýně nejprve leknutí, kdo to jede, jací páni, pak radostný žas. Bratr mlynář s ženou, s dětmi přiběhli ke kočáru uvítat abičku a pány strýčky.

Ještě před obědem vytratil se farář ze světnice do mlýnice; ejí vzduch známé, moučné vůně, jenž jej silně ovanul, byl mu říjemným. Hleděl na rachotící složení, na třesoucí se pytlíky ínkové, z nichž se míhavě sypala mouka do moučnice, na za- noučené dřevěné schody a schůdky, protahoval se kolem na-

rovnaných pytlů mouky, aby se nezabílil (ale zabílil), zadíval se na trám polepený mlynářským desaterem a řadami vojáků pěších i na koních v bělavém poprašku, na něž za chlapeckých let se tak rád dívával, pozoroval práška, jenž s násejpkou na rameni letěl po schůdkách nahoru, promluvil se stárkem, zesiluje v tom hlomozu hlas více nežli bylo potřeba, a vyšel zadem ven.

Poutichlo kolem; stál v zlaté záplavě paprsků u zahrady. Prošel jí mezi kvítím i zeleninou a zase ven, dál k řece pro vzpomínky milých tu míst, kdež trávil chlapecká léta i veselé vagace. Pod olšemi u řeky potkal bratra Vincence, jenž také hledal své mládí. Byl se starým Hejnou, který už za nebožtíka otce tu sloužil a který je oba pamatoval jako studenty. Toho si havíř vyhledal, s tím se rozhovořil, ten mu ukazoval a teď i farářovi a, vzpomínkami stržen, také sobě, tady že líčili na vydru, tamhle zas že dostali kunu a tamhle zas —

Bratři pak také vzpomínali jeden druhému a starý Hejna ve vyrudlých koženkách a v košili pokyvoval bílou hlavou a povzdechoval: „A bože, a bože, kde jsou ty časy, když ještě nebožtík pan otec jako pantáta — A tadykle jemnostpán, pan farář, to se narodil, když jsme vozili votavu nade mlejnem, to se narodil. Bože, jako dnes by to bylo —“ Vrásčitý stařík se usmíval.

Farář Havlovický mínil, že odjedou odpoledne. Ale jen on sám se vypravil. Panímámu a strýce nepustili, že si je tu nějaký den nechají, že je pak sami přivezou na padolskou faru. Faráře zdržovati nemohli.

III

Vypravil se pozdě odpoledne, ne však touže cestou, kterou přijel. Zamířil na boušínskou faru, kam nebylo daleko. Když se dostali podél Oupy pod boušínskou stráň, vystoupil z kočáru, poručiv vozkovi, aby dojel k slatinskému mostu, sám pak se dal nahoru na faru pěšky.

Kráčel stezníkem v lesnaté stráni a záhy se dostal nahoru pod vysoké lípy u hřbitova k dřevěné obrubě. Minul je i kostel,

stanul u fary pod starým ořechem, omladlým, zlatě vyzářeným. Nalevo ode dveří v zahradě u oulů živo. „Frater“ křiklavě omalovaný vyvaloval k nebi oči; kutnu měl zašlejší, ale na hlavě, na placatém kameni svěží zeleň netřesku, kterýž sem panna Aninka nasadila „pro štěstí“.

Přišla otevřít, šouravějším nežli jindy krokem, s vlněným šátkem na hlavě, staženým přes levou tvář, do níž se jí dala patrně zase „větřice“. Otevřela nerudně, ale hned se jí oči bolestného výrazu zveselily, jak spatřily padolského faráře. Zahovořil s ní na síni, na její zdraví se vyptal, vyslechl její vzdechy na „pškaní“, těšil i napomenul, aby si vyhověla, no a že snad Šoltova, učitelova dcerka, kterou si vzala na pomoc, už snad také dost pomůže.

Chválila ji, že to hodné děvče, hodné opravdu, Tonička že je veselá, čiperná po starém a dobrého srdce, to že když nějaký groš ušetří, hned s ním domů, aby ho učitel poslal do Prahy.

„On syn, nejstarší, už je v Praze na studiích!“

„Vím, vím, už je v právích. To rád slyším, že to děvče se tak dobře hodí, že vám v lecčem uleví.“

„Ó to ano, to by šlo, a mé zdraví, no, to už lepší nebude a taky co se mnou — ale —“ hlas jí mdlel úzkostí, z kteréž jí padl stín do tváře, do tesknych očí, „ale náš jemnostpán!“

„Ale, co pak, co je? Stůně?“

„Ach, jemnostpane, mám strach!“ povzdechla třeslavě. „Nestůně, nic, ale tak se tratí, a toho se bojím, že — chudinka —“

„Naříká si?“

„Nic, to ne, ale schází, já to vidím; už není, jako býval, tak čilý a veselý. Sedá celý zaražený v pokoji u okna nebo venku na lavičce u včel a tak se zamyslí, jako by ho něco trápilo, a když se ptám, že nic, co mne napadá, a co by prý — že mu nic není; ale to on tak tají. A bývá takový zapomenutý, to třeba za řeči zapomene, co před minutkou řek'.“

„Počkejte, podívám se, uvidím.“

„Ach Bože,“ jako by se křísila, hlas jí živl, „jim by snad, jich má rád.“

Zaslechli jeho hlas, volal na dvorečku něco na děvečku. Přišel v kabátku, v staré čepici se štítem vespod zeleným, v usmolené vestě, staré kalhoty v holinkových botách. Havlovickému připadl na první pohled drobnější a přihrbený, šaty na něm visely, vlasy měl bělejší a líce ne tak svěží jako jindy, nýbrž požloutlé barvy. Šel volně, ne čile, oživl však, jak shlédl Havlovického. Uvítal ho radostně, tři hubičky mu dal, vedl si ho, ruku mu po vršku popleskoval, a to že je hodný — Divil se, když slyšel o jeho bratru Vincencovi.

To již ve svém vybíleném pokoji zamřížovaných oken, na nichž kvetly měsíčné růže, na jehož stěně visely dvě pušky s kohoutky koudelí otočenými. Havlovický se ho zeptal na zdraví; farář Ondrášek odvětil s úsměvem, no, co v tomhle věku, a co by stýskal, že už jedno stýskání vyslechl, že si mu panna Aninka jistě požalovala na pškaní.

„No, ale, Josífku," začal rychleji, pohladiv Havlovickému ruku, „pozdrav vás pán Bůh, to Šoltovo děvče je hodné."

„Slyšel jsem rád."

„A on, Šolta, podívejme se —" farář vypínal prsa a mluvil s ironickou chlubivostí, s dobromyslným však úsměvem, „už juristu, hleďme, juristu má! Stará se dost o něj, jen co je pravda, a on, hoch, ještě se musí sám potýkat a potýká, starý mu tolik nemůže poslat, ani Tonička, sestra."

„Ani boušínský pan farář —" vpadl Havlovický s úsměvem.

„Vy, Josífku, vy mlčte, co se toho týče," a hrozil prstem. „No, mladí ať bojují, ať se perou se světem a já — na moutě, abych —" stahoval obočí, „abych zas měl flinty nabity."

„Co, co —"

„A tak, zlodějstvo zas, už se to zase vzmáhá, zvlášť tady v sousedství, nejvíc na Kramolně, snad jste slyšel, teď je Kramolna prohlášená vší neplechou, lidé se tam bojí jít."

„Jak bývá po dlouhé, zlé nemoci. Sem tam se vřed vyvalí."

„Tak, tak, máte pravdu, po zlé nemoci, po té choleře, to jsou ještě pak následky. Ty neplechy — U vás jistě taky bída — Co jen sirotků, co děvčat a hochů opuštěných! Tady v Slatině máme taky

dva; táta, máma pomřeli a nikdo tu a nic neostalo; co dčlat? Bída — Ale," obracel do jasnějšího tónu, když viděl, že tvář Havlovického zvážněla a když mu připadlo, že mladší pan bratr, jak ho znal, začal by rozbírat ty smutné věci až na dno, „jak u vás, Josífku, zdrávi jste."

„Chvála Bohu."

„Ale já, panečku, běžím s kopce, už půjdu za Honzíčkem." Mínil předchůdce Havlovického, faráře Zeidlera, ptáčníka, jenž býval za studií jeho „contubernalis". Havlovický začal těšit.

„Ne, ne, Josífku," bránil Ondrášek, „co naplat, jak pán Bůh poručí," znělo víc smutně nežli odevzdaně, „co tady už — Hospodyně, chudák — bude jí hůř, ale ne zle, nouzi mít nebude, ale —" zajikl se, „ale — včeličky dušičky!" Mluvil tišeji hledě před se, ne na Havlovického. „Jak s těmi bude —"

„Také nebudou opuštěny, ne, pane faráři!" těšil Havlovický z přesvědčení a ne bez vřelosti; „nebudou, jsou to ‚včeličky d u š i č k y', jak říkáte, vzácný, boží tvor, pracovitý, užitečný a jaká v nich moudrost a podivuhodné zařízení!"

„Josífku, Josífku!" vyhrkl starý farář, jemuž se uvadlá tvář i oči náhlým světlem vyjasnily, „vy jste člověk! Vy tomu rozumíte a srdce máte. Včeličky dušičky, viďte, a pojďte se na ně podívat, pojďte!"

Vrazil čepici na hlavu a hned ke dveřím. Havlovický se tomu chvatu v duchu usmál, ale rád ho viděl i to, že se staroch hned vzpružil. Už věděl, co mu je, co ho soužívá.

Vešli do zahrady zarostlé u plotu malinovou houští k oulům, na jejichž čelesnech a kolem bylo plno ruchu, hemžení a přeletů. Farář Ondrášek vykládal, jak bylo s včelami na podzim, jak je teď a bude s potravou, medem, až pojednou stanul opodál oulů a řekl vřele, skoro prosebně:

„Viďte, Josífku, že byste se jich ujal —"

Havlovický mu podal ruku a slíbil, aby byl bez starosti, že vykoná všecko, jak si bude pan farář přát. Ondrášek si vydechl a popleskl mu po vrchu ruky.

„Pozdrav vás pán Bůh, Josífku, teď je mně volněji, opravdu.“

Vtom přiběhla v pantoflíčkách Tonička Šoltová, osmnáctiletá, s rulíky černých vlasů po zádech, vrátivši se ze Slatiny, kdež byla s nějakým vzkazem a kdež se také stavila doma, ve škole. Byla jako srnka, tmavých, velkých očí, jež měla po tatíkovi, trochu přisnědlá, s dolíčkem na bradě. Políbila Havlovickému ruku, vyřizujíc, že panna Aninka prosí — Tonička odpovídala Havlovickému hbitě, bez stydlavého ostýchání, ó že se jí tu líbí (oči se jí jen zasmály i tvář), tatínek že je zdráv i maminka, tatínek že by přiběhl, kdyby věděl —

„Kdybych se mohl déle zdržet, rád bych mu vzkázal, ale už musím. Pozdravujte ho a maminku.“

Havlovický musil pojísti. Panně Anince se při tom zdařilo, že s ním mohla na okamžik sama promluvit. Vzdychajíc poděkovala, Bože, kdyby jemnostpán častěji mohl přijít, hned že je jemnostpán (její, Ondrášek) jiný, jako by omládl, ach kdyby jen —

Po slunce západu vypravil se Havlovický z boušínské fary. Farář Ondrášek ho vyprovodil až k slatinské silnici, stáčející se do údolí k řece, k mostu.

„No tak, Josífku,“ řekl a náhlé pohnutí jej opět schvátilo, „tak s pánem Bohem, a přijďte zas brzo. A kdybysme se už snad neviděli — ne, nic, nebraňte, tak pamatujte, jak jsme mluvili — s pánem Bohem.“ Vypjav hlavu, dal mu hubičku, „mějte se dobře —“ druhou, „s pánem Bohem —“ třetí.

Farář Havlovický kráčel zamyšlen ke své příležitosti dole u řeky. Nedivil se již panně Anince, že má strach; sám viděl, jak se farář změnil. „Nevím, nevím,“ vyznělo mu soucitně.

Koně, vyjevše krkolomnou tenkráte cestou vzhůru na Červenou Hůru, dali se plání do bystrého klusu. Za pozdního soumraku dojeli do Kostelce. Havlovický se po faře jen ohlédl. Když pak sjížděl za Kostelcem s vrchu dolů ke Zbečníku, otevřelo se pod ním Padolí s vrchy a lesnatými kopci v pozadí, v zásvitu měsíce. Upřel zraky na stráň a výšiny za farou, vzpomněl na poklady tam zakleté, jak o nich bratr Vincenc tak najisto mluvil. Zamyslil se o tom a umínil si, že s bratrem přece ještě o tom promluví. —

Šichtmistr přijel s panímámou až třetího dne. Liboval si i stěžoval, jak ho tam uctívali, jak krmili, že se mu tam líbilo, ale že by tam už sotva vydržel.

„Ticho, samé ticho, samá zahálka a pořád jen jíst. Tak bez starostí bych nevydržel.“

„Na Boušíně byls —“

„Byl, s maminkou. Ale farář se tuze změnil. Pravda, jsou to léta, co jsem ho neviděl.“

Za chvíli přišla na faru mladá Kalinová, kostelníková, někdy

Justyna, na křtu pak Marie, která nezapomněla na Boušín, na faráře, na pannu Aninku a na to, jak před devíti lety, tenkráte ještě mladičká židovka, plná tesknoty tam prchala pod ochranou Doubenovou a jak tam došla bezpečného útulku. Ráda a vděčně vzpomínala, jak ji měli jako svou, jak ji pan farář vyučoval náboženství, jak tam tesknila i těšila se na chvíli, až přijde pro ni Antonín.

Teď třicetiletá, ale mlaději vypadajíc, pořád svěží a pěkná, přišla s pětiletou dceruškou Vincinou, velkých očí, jež měla po ní, zeptat se, co dělají na Boušíně. Zarmoutila se, když stará mlynářka sedíc s ní v čeledníku, vážně, s účastenstvím jí pověděla, že pan farář boušínský je „churý", že se jí nelíbí.

„Od té doby, co jsem ho tu u nás naposledy viděla, sešel. Tratí se vůčihledě, žloutne a za ušima má dolíky. Inu, je tu věk."

Kalinová ho litovala, vzpomínajíc na pannu Aninku, ta že má teď o něj starosti. Vtom šel farář Havlovický kolem. Stanul v otevřených dveřích čeledníku hláse mamince, že jdou s Vincencem na pole. Pozdravil vlídně kostelníkovou, pohladil malou Vincinu, zeptal se na staršího bratra jejího Honzíčka.

„Přiběhl před chvílí ze školy, jemnostpane, a teď si tam přehrává na housle."

„Hraje, hraje —"

„Na housle zrovna žhavý a Kalina si ho chválí, že má dobrý sluch."

„Bude muzikant; no, je to v krvi. A hlásek má, tuhle jsem ho slyšel, jen ať ho tatík hodně cvičí."

Vyšel za bratrem, jenž čekal na dvorečku, vrtaje do země bodcem své hole se sekerkou. Šli kolem školy, nízké a dřevěné pod šindelem, stojící kousek výše, kraj velké ovocné zahrady, zelenající se zčásti ve svahu pod školou. Bylo po čtvrté hodině, žactvo, chlapci i děvčata, tabulkáři, slabikanti, čtenáři, všichni už se rozběhli. Ve třídě prázdno, ne však ticho. Hlas kolikerých houslí rozléhal se odtud otevřeným oknem, rozlétaje se zářivým vzduchem do zelena, mezi stromy, k faře, až dolů do aleje ke kostelu. Sbor chlapců hrál:

„Když jseš, ty sedláčku, pán —“ Zahlédli učitele nad nimi, an držel levou housle za krček a dával smyčcem v pravé takt.

„Jde jim to pěkně,“ uznal šichtmistr. Farář začal chválit učitele Černého, jenž jich nezahlédl a jehož oni nevyrušili.

„Ó, ten to umí prohánět! Tomu neujde ani jeden falešný tón a žádný štulec, když si je hoši, víš, dávají. To má jeho smyčec z lignum sanctum často co dělat. Ale žádný kat, hoši se rádi učí a na kůru, všechna čest, řídí to krásně a při tom si školy hledí; jsem rád, že ho tu mám, dobře vycházíme a má smysl taky tak —“ ukázal prsty před čelo.

Farář hned za školou si pomyslil, že dnes to udělá, že promluví s bratrem vážně o těch pokladech, ale až nahoře, až budou u kříže. Došli tam bídnou cestou ve strži; farář usedl na starou obrostlou haldu. Chtěl začít, bratr však se zadíval před se k městečku a nad ně k Jírově hoře, v jejíž stráni kraj lesa zelenal se rozložitý buk. Zahleděl se tam tak upřeně, vážný obličej se mu schmuřil, husté, černé obočí stáhlo, že farář bezděky mlčel a čekal. Pojednou se šichtmistr obrátil a ukazuje holí směrem k buku do stráně, řekl:

„Tamhle by šlo.“

„Co —“

„Kopat.“

Farář prudce vstal.

„Ty myslíš —“

„Tam nebo tady.“ Šel kousek dál až na pokraj Kocournice, lesíka ve svahu, pod nímž dole byl lučinatý ouval zahrazený z druhé strany lesnatou strání protějšího vrchu.

„Tady,“ opakoval šichtmistr ukazuje dolů po nevelkém a ne prudkém svahu.

„A šlo by to?“

„Teď ne, protože není dost do toho. Ale — Josefe — tak jsem přemýšlel a počítal, že bysme se spolu mohli do toho dát, to se ví, ale přes čas.“

Farář se zalekl, ale usmál se při tom.

„Já?!“

„Víš, kdybych se jednou vrátil z Uher, třeba na pensi, a k tomu co mám, ještě trochu přibylo, a ty kdybys — mohli bysme to zkusit."

„Byla by to věc těžká. A jsi tak přesvědčen?"

„Jsem, uhlí tu je. No, a neuteče. Počkáme; ale nic neříkej, to se ví."

Farář zvážněl po tom hovoru a odpovídal dost roztržitě, když se bratr rozhovořil o zádušním lese a zádušních polích.

Farář Havlovický vzpomněl na ten hovor o černém pokladu zase večer, když osaměl. Naposledy o něm uslyšel pozejtří, když byl bratr na odjezdu. Kočár stál už venku, stará mlynářka s Františkou upravovaly jídlo do balíčku na cestu. Šichtmistr se chystal už vykročit z farářova pokoje. Dal na hlavu, vzal hůl se sekerkou a pojednou, obrátiv se po faráři, jenž se dostrojoval jej vyprovodit, řekl s úsměvem:

„No tak, bratře, budeme šetřit na ty doly."

„Takové sumy neseženeme."

„Jde jen o začátek, pak se už peníze shledají, uviděl bys. Ostatek, mysli na to, ale, jak povídám, mlč o tom."

Vykročili. Stará mlynářka se rozplakala, zvláště jak dolehla myšlenka, že vidí Vincence snad naposledy, ona tak stará, a on že zase tak daleko, kdy že jej zas uvidí.

„Mlčte, maminko, budu pospíchat, přijdu zas a pak už neodjedu," těšil Vincenc. V průvodu staré matky, sestry Krůčkové a švakra Krůčka došel s farářem ke kočáru, kdež čekal Doubenus, maje smeknuto a plášť přes ruku. Usmíval se vlídně a s jistotou čekal slušnou diškereci, když milostpán, „ten havíř", je taky dobrák. Nezklamal se. Šichtmistr sáhl hluboko do kapsy.

Farář Havlovický vsedl do kočáru k bratrovi, aby jej vyprovodil až do Náchoda. Tam se rozloučili; šichtmistr jel bez prodlení dále, farář však nedal hned otočit, aniž šel na děkanství nebo na zámek. Zamířil za město směrem ku Bránce, ke starému kostelíku gotickému nad cestou na hřbitově, jejž spínala kamenná obruba. Košaté lípy stínily stará vrata i zeď i zapadlou svatyňku pod šindelovou střechou, místy zeleně omšenou.

Do stínů rozlehlých korun, na stezník, na rovy padaly zlaté prosvity ranního červnového slunce, chvějící se pruhy a zářivé skvrny, v nichž se rosa na trávě, na květech mihotala a blyskotala duhovými barvami. Ptáci lahodně přehudali do hlubokého, konejšivého ticha. Slunce a květy, ptačí hlas, lahodný stín i hřejivé paprsky, vše tlumilo, tišilo hrůzu věčné tmy a rozkladu.

Farář Havlovický dlouho nehledal. Už loni se přeptal, kam důchodňovou uložili. Prostý kříž s tabulkou německého nápisu nad dvěma hroby určitě pověděl, že tu odpočívá Friedrich Karl Schmidt a jeho choť Albertine.

Farář smekl a zamyslil se. Nepocítil prudkého, palčivého zatrnutí jako naposledy doma za tiché noci, když se zadíval na památky po důchodňové. Zelený hrob neděsil a ta, kterouž jeho temnota kryla, jevila se duchu, jak ji vídal za takovýchto dnů v zelenu, v záři, v květech pikkolominské zahrady na zámku, oděná ve světlé, letní šaty, nebo u okna nebo i u nich na farské zahradě.

Elegické teskno rozchvívalo mu mysl. Do něho ukáply hořčí krůpěje, když uvážil, jak ty hroby už scházejí. Příbuzenstvo daleko a „přátelé" ze zámku i jiní, a hlásívalo se jich dost, zapomněli; o mrtvé nedbají.

Když se vracel, zaplatil hrobníkovi, aby hroby Schmidtových opravil, květy vysázel a je opatroval. Na děkanství se pak zastavil jenom na chvilku; na zámek ani nešel. Ještě před polednem se vrátil domů. —

IV

V mohutném svahu pod Dobcnínem a Sklopci, rozrytém nejednou průrvou, nejedním oupadem, většinou však v pole zdělaném, tajil se těch časů opuštěný hřbitůvek. Mezi lány byl nad Šonovem vsí při hranicích pozemků vrchovinských pod stezníkem, kterým se chodilo od Vrchovin k bílému kostelíku sv. Václava na Dobeníně při staré zemské bráně.

Tesový plot od dešťů a sněhů zčernalý hradil ten ostrůvek mrtvých, sám už chatrný, nachýlený k pastvině kolem a vřesovišti s křovisky sem tam jako rozhozenými. Vrátka hřbitova se rozpadla. Planá hruška samojediná hlídala vchod. Druhá, „kuželka", chýlila se výš u stezky, nad níž ve svahu se rděly kmeny starého, borového háje.

Chodník ke hřbitovu i na hřbitově v ten čas už zmizel a hroby bez pomníků zapadly, zarostly travou a vřesem, ač hřbitůvek nebyl tu věky a nehostil kolikeré pokolení. Před padesáti lety, v čas tolerančního patentu, založil jej na svém pozemku šonovský sedlák Líbal, jenž s celým rodem do té doby tajil víru svých předků. Dlouho však nepochovávali na osamělém hřbitůvku u boroviny. Roku 1790 uložili tam „sestru" z Krčína a ta byla poslední, kterouž sem odnesli. Od těch dob, dobrých čtyřicet let, byl hřbitůvek opuštěn, zapomenut a hynul a pustl.

Po hlavních žních toho roku 1833, koncem srpna, v neděli odpoledne zastavil se tu Václav Pavel, tkadlec, jenž pocházel ze Lhoty za Machovem a jenž oženiv se s dcerou po nebožtíku

Škodovi, tkadlci na samotě v kopcích blíže Tisu u Hrádku, přestoupil na evangelickou víru. Mnoho bojů proto bojoval a před tím také zkusil od svého otčima, nebožtíka Víška, jenž v opilství zapáliv stav, sám se při tom na smrt popálil.

Václav Pavel, tou dobou třicetiletý, byl už pátý rok ženat. Za ta léta podíval se do svého rodiště jen dvakráte; po prvé, když šel na pohřeb tetce Bitnarce, které nezapomněl, jak se k němu vždycky přátelsky měla, zvláště když bylo nejhůř, když nebožtík nevlastní táta jej tak utiskoval a hrozil zkázou, když se chystal, že ho dá odvést na vojnu. Po druhé tam zašel, když se máma těžko rozstonala. Té zas zapomněl, jak jen na sebe myslila a na něj nic, jak jej pro své vdavky nechala jíti do světa mezi cizí lidi a jak její vinou se stalo, že jej otčim v jeho vlastní chalupě, v jeho dědictví hrdlil a pak až na zásep vyhodil.

V té nemoci máma sama začala, že by se mohl k ní odstěhovat a chalupy se ujmout. Ale jak vstala, už o tom nevěděla, a nic už mu nevzkázala. Po obakráte stavil se také v Machově na „evandělické faře", u starého Kubečka ševce, u něhož po prvé, ještě za nebožtíka svého otce, účastnil se pobožnosti „bratří" a „sester", a u něhož po prvé viděl Písmo svaté.

Žhavým po knihách zůstal i pak, a od té doby, co pominuly starosti a nesnáze s odstupem, mohl pokojněji čísti. Čtení se chápal, jak jen bylo chvilenku pokdy při jeho úmorném řemesle tkalcovském. Četl si sám v sobotu večer i v neděli, četl „bratřím" a „sestrám", když se odpoledne u něho sešli, četl Bunyanku, Labyrint, Historii o protivenstvích církve české, čítal z Písma, z Nešporky i postilly a pokusil se také o výklad.

Rádi poslouchali mladého, hubeného tkalce, dost dlouhých vlasů, tenkého krku, na němž nápadný byl vyvstalý ohryzek; tmavé, zapadlé oči mu hořívaly vnitřním pohnutím, když mluvil nebo četl. Měl zvučný hlas, jadrnou výřečnost, znamenitou paměť. Řeč prohazoval obraty z knih a citátů z bible znal jako „paňáček".

Jednou za čas rozběhl se, vždycky v neděli, do Padolí, navštívit Zejdla mladého a „bratří", kteří se u Zejdla scházívali jako

u nebožtíka jeho otce, pocvičit se ve slově božím. Této srpnové neděle byl také v Padolí a vraceje se zašel si sem podívat se na opuštěný hřbitov, o kterém tolikrát už slyšel mezi „bratřími", a na který se dosud nedostal. Už dlouho si toužebně přál jej uvidět, zastavit se u mrtvých „bratří" a „sester". Pocházelť ten jejich poslední útulek z dob Josefových, o kterých rád slýchal a čítal, jakož vůbec o minulosti.

Osamělé zákoutí přijalo jej hlubokým tichem; ani stará, planá hruška u rozbitých vrátek nepovzdechla lístkem, dřímajíc na sala-

vém slunci. Místem bylo ještě znát hroby, místem však slehly se docela. Výše v koutě rozlezla se houština trnek a hlohu. Všude jinde samá tráva a vřes, právě kvetoucí, rudé slzičky a mateřídouška, a vše v plné záři. Čmelák ve vřesu zabzučel, motýl se kmitl. koník zavrzal, přelétl a rudě zahořela jeho křidélka. Mateřídouška voněla, vzduch jí byl plný.

Pavel obcházel co noha nohu mine, pozoroval, prohlížel si, jako by stál na svatém poli plném nádherných pomníků. A nic tu, jen výše ve svahu sloupení starých borovic, jejichž rudé kmeny, nesoucí tmavý baldachýn, zahořely té chvíle, jak slunce naproti v tu stranu ke Skalici nad krajem zapadalo.

Pavel nevěda, smekl a kráčel tichým krokem z úcty k mrtvým, ovanut dechem zašlých dob. Stál, hleděl k planoucím kmenům starého háje, pro nějž nebylo vidět výš do svahu, rozhlédl se kolem pastvinou a vřesovištěm, po nichž se rozléval růžový nádech západu. Nic se nehnulo, ani větvička vřesu, ani plavá metlice lesknoucí se v poslední záplavě světla.

Jak se obrátil, nechal hřbitova a usednuv na zapadlý hrob, omámil se nad krajinou v zářivém západu. Bylo daleko vidět, až do kraje. Hleděl, díval se, otáčel zrak od Nového Města, od klášterní jeho věže, od bedněné zvonice krčínské, jež se určitě rýsovaly v čirém, zářícím vzduchu, k Josefovu dál a blíže ke Skalici, k zelenému Dubnu, na vysoké Hořičky, a napravo blíž, na vrch, na Dobenín, jak tam běle svítil kostelík sv. Václava s lesy v pozadí, té chvíle růžově ovanutými. A obzorem daleko! Barchoviny les před Trutnovem, daleký Zvičín bledě modravý a vpravo, jaká krása, pásmo krkonošských hor, v libé modrotě na nebesa jako nadechnuté!

Jako zapomenutý se díval, až — za ním hop — náhle, znenadání, div že se leknutím neuplivl. Mžikem se otočil. Někdo tam přeskočil plot. Přišel patrně z háje nebo šel nepozorován stezníkem od Vrchovin, sběhl pod „Kuželku" a hned k plotu. Nevelký muž, ne mladý, s holí v ruce, v placaté čepici, v kazajce, v nohavicích po kolena, ve střevících. Jak se rychle blížil, bylo vidět, že je

osmahlý. Usmál se, když Pavel prudce vstal a maně se chopil hole, ležící vedle hrobu.

„Dař pán Bůh," pozdravoval příchozí, jenž měl vpředu na knoflíku pytlík a v ruce nějaký uzlík. „Já, kdo to," mluvil docházeje. „Dař pán Bůh, bratře Pavle," ještě jednou pozdravoval, podávaje mu ruku.

„Ale, to jste vy, Žabko, to jsem se lek'; v tom tichu —"

„No, a já se taky divil, kdo tu vartuje. Jdu kolem," ukázal výše na stezku, „a tady někdo na krchůvku. A nikdá jsem tu žádného neviďal. Na nebožtíky z našich nikdo nevzpomene a Říman každý se tomu místu vyhne. Kde se tu bereš?"

Pavel pověděl, kde byl a proč se tu stavil.

„No, to je mně milý. Posaď se." Žabka Nahořanský usedl na hrob, Pavel vedle něho.

„Ti tu odešli k Spasiteli," mluvil Žabka o mrtvých tu odpočívajících, „když už přišla ta velká změna. Aspoň poslední léta měli pokojnější."

„Když mohli uchytit milost Boží ústy mocnáře Josefa vyslovenou. A po tak ukrutném na duchu zmrzačení —"

„Na duchu i na těle, bratře," doplňoval Žabka. „I já to trochu pamatuju, neboť jsem zrozený ještě za tý tmy, nežli císař Josef nastoupil. A ještě víc jsem slýchal od starších, jak zkoušeli a jak pro víru utíkali ze země. Můj strejc, bratr mýho děda, taky, a ten se už tý milosti nedočkal, toho Pán povolal v exiliu."

„Kde —"

„V Rixdorfu u Perlína. Nebožtík strejc pocházel ještě z kmene starých Bratří. Jako chlapec jsem ho jednou viďal, když se nedlouho před svou smrtí na čas tajně vrátil. To už byl stařec skoro sedmdesátiletý. To pamatuju, jak jsme tajně seděli v sedničce a jak nebožtík strejc vypravoval, jak se stalo probuzení jeho duše a jak udělal v tom rozhod, že se už nebude přetvařovat a Krista zapírat, že se vystěhuje z Čech, aby upokojil svědomí."

„To zkusil."

„Šlo mu štěstí, šlo mu zle, ale Pán ho ochránil. Strejc přišel

nejprve do Münsterberka ve Slízsku, tam nalez' houf Čechů. Myslil, že jsou to z těch starých Bratří. Když jejich kněz vstoupil na kazatelnu, ptal se, kdo to je. Oni mu řekli: ‚Náš kněz, učený muž, on študyroval dvanáct škol!' A tu strejc: ‚A to já myslil, že je to bratr a že z Ducha Božího káže a ne umění.' Oni to byli lutryáni. Potom jim ukázal přídavky písní, co měl s sebou, a ptal se, kde ti lidé ostávají, co tu knížku dali tisknout. Jeden z nich mu řek', že v Perlíně, ale že jsou herrnhutští a bludaři, že nic dobrýho na nich není. Ale strejc šel přece do Perlína a tam našel bratrský houfeček Čechů a našel tu pravou službu Boží a ta srdci jeho tuze k dobrýmu sloužila. Na to do smrti nezapomenu, jak ten stařec bílých vlasů tenkrát v tý komůrce nám to vypravoval, co všechno zkusil, jak hledal, hledal, až nalez' milost a odpuštění svých hříchů v krvi Ježíše. A ještě tohle, co jen v našem rodu bylo. Bratranec strejců a mýho děda utekl taky do Münsterberka, ale ten nevydržal a vrátil se domů. Ale prozradilo se, že byl ve Slízsku, a zato ho odvedli na vojnu, ač už nebyl žádná chasa. Ale tak tenkrát pronásledovali."

„To pak byl toleranční patent opravdu milost Boží."

„Jenže ho teď nepřátelé pravdy zas ošklubávají a uskřipují, aby pravda evandělická se nezmohla. Vidíš to na mně. Kdyby byla pravá svoboda, nemusil bych bible pašovat. Teď je čas přejinačený a hůř je; a to všecko ten Mettrnich."

„Tak to nemože ostat; s pomocí Boží musí přijít změna a velká změna."

Žabka, jenž zatím smekl, pokyvoval prokvetlou hlavou s lysinou na temeni a potřepávaje volně čepicí, jak měl ruce o kolena opřené, řekl:

„No, ty se toho snad dočkáš, ale já už budu do smrti bible pašovat."

„A šak by se vám asi stejskalo."

Osmahlý, vráščitý staroch zvedl rychle hlavu a pohlédnuv s úsměvem na Pavla, živě přisvědčil:

„A to stejskalo, bratře. Kdo by se ubránil, když už to je

v kostech a v krvi. Kolikrát jsem si už pomyslil, stárneš, nech toho, ale ono to člověku nedá a musí si vyběhnout na druhou stranu.“*

„To jdete zas —“

„Jdu, do Stroužnýho na faru. Tam už jsou bible z Perlína, mám o tom echo, musím s nimi do kraje, do Černilova, ‚panáček‘ už vzkázal, že by zas potřeboval.“

„V Kláštеře taky bejváte?“

* Do Pluska.

„Taky, po celým královhradeckým kraji, to mě všude znají; i římští faráři —“ dodal s úsměvem.

„Škodí vám.“

„Některý, oh, některý je,“ přimhuřoval levé oko a zatřepal rukou. „To kdyby moh' — ale zas, jen co je prauda —“ oličej se mu srovnal a vyjasnil, „jsou mezi nima taky hodní, jako tuhle studnický farář, Ludvík.“

„A jak padolský, farář Havlovický?“

„Ten taky, ti nepronásledují pro písmo svatý. A předešlý studnický Pavel, ten taky ne. Ten nebyl tak osvícený, ale rád si zapytlačil, kupoval od pašeráků prach a broky. Taky mu nosili pašeráci vřetena, no přad', cák taky, když měl na ty farce trochu nouze. A to on, když přišel někdo žalovat, že ten onen si koupil ode mne bibli nebo jinou knihu, to si pro něj vzkázal a říkal: ‚Člověče, skovejte tu knihu, a já řeknu, že jsem vám ji vzal.‘ Byl hodný, měl rozum, ale plat měl malý. Pomáhal si jak moh', přad', aby si něco přivyďál. No, a my bysme svýmu faráři ani tolik nesehnali.“

„Ba, ostáváme v té opuštěnosti a nedostatku církevních služebností,“ povzdechl Pavel.

„Na duchovního pastýře není ani pomyšlení,“ přisvědčil resignovaně starý Žabka.

„A to ne, bratře, myslit na to musíme, abysme měli církevního správce; do kraje je daleko.“

„Toho já se nedočkám. Ty jseš mladý, ty možeš doufat.“

„Doufejme všichni v Hospodina, kterýž svého Eliáše i v čas největšího hladu u potoka krmil; ten nás bez ochrany a podpory nenechá.“ Pavel mluvil vroucně, z přesvědčení, ač tónem dost kazatelským, jak na něj přivykl z čtení a výkladů.

Žabka přikyvoval hlavou, pak i slovy:

„No, prauda, prauda. Bývalo hůř a neopustil nás, a tak nám dopřeje i toho. To by byla posila, bratře, nás všech, a, bratře, i rozhojnění církve.“ Slunce zapadlo; dole rovinou stín, a již také tu výše pohasl růžový přísvit po vřesovišti. Dlouhé stíny křovin

už splývaly. Borovice v háji nad hřbitovem plály rudě už jen nejvýše v kmenech a v haluzích, dole je obestíralo šero.

Oba evangelíci na hrobech chvilku se odmlčeli, až starý vstal obrácen k západu. Tam dole dál před Skalicí doubrava u Dubna ztemněla, po nebi hořel řeřavý pruh.

„Omeškali jsme se."

„Člověk se potěší." Pavel vstal chopiv se hole.

„A přidá pak do kroku. Přijdeš pozdě do těch kopců k vám."

„Žena ví a chasa už bude spát kolikátý verš."

„Kolik máš?"

„Dvě ďoučátka. A vy až do Stroužnýho?"

„Dnes jen do Slanýho k Hlaváčkoj. Tak pozdrau tě Pán."

Podali si ruce a rozešli se. Pavel brankou směrem k Vrchovinám a k Novému Městu, Žabka přelezl sešlý plot, aby se dostal rovnou na stezku k Dobenínu. Oba zmizeli, každý v jinou stranu. Hřbitůvek opět opuštěný, sám a sám. Stmívalo se na něm po zapadlých rovech, plot černal i osamělá planá hruška u rozbité branky. Opodál, z vřesu ozýval se cvrček do večerního ticha. Pak se i větřík hnul, listí staré hrušky začalo se chvět a shora, z černého háje zavanul tichý povzdech přes orosené hroby zapomenutých „bratří" a „sester".

V

Toho nedělního odpoledne bylo u Hlaváčků, kam nahořanský Žabka mířil, ticho jako po celé pruské vesnici Slaném v lučinaté rovince mezi chlumy u samých českých hranic. Hlaváčkův příbytek, roubený, obílený pod šindelem a došky, s chlévem a stodůlkou v jednom, stál na konci Slaného nedaleko potoka, jenž za vsí je hranicí zemskou až ke svému vtoku do nedaleké Medhuje.

Za Hlaváčkovými nad potokem šerá klenba vysokých olší; před stavením trávníkem samá vrba stará, rozsochatá. Stály tiše v slunci, stíny jejich se již hodně protahovaly odkvetlou mochnou, do kopřiv u plotů i přes ploty.

Tři hoši Hlaváčkovi, z nichž nejstaršímu bylo asi deset let, zatoulali se někam nahoru do vsi; čtvrtý, Honzíček, „páral se" s dětmi ze sousedství pod stromy na zahradě, kteráž se u Hlaváčků zelenala v čele stavení i za stavením. Tovaryš, Jan Matěna, starý mládenec, jenž byl dopoledne ve svém modrém kabátě dlouhých šosů a úzkých rukávů v Čechách, v Náchodě, na hrubé, vypravil se jak obyčejně v neděli odpoledne na „Plhánek" do mlýna, vlastně na pilu, na toulku, pohovořit si s pilařem, jenž se mu již tolik naprášil o hastrmanovi. Matěna věřil upřímně v toho zlomyslného ducha vod, poněvadž ho sám znal; a jak by neznal, když ho ten panáček v zeleném fráčku i v jiné, divné podobě, kolikrát šeredně přehnal. V něj věřil, ale ještě více se bál noční můry. Před tou se chránil svěcenou křídou, kterou si co rok o Květné neděli přinášel z kostela a dával do své postele na půdě u komína.

Hlaváčkovi dělal plátno nejvíce v zimě a na podzim; v létě byl více na jeho poli nežli za stavem. Od toho odskočil i jindy, kdykoliv bylo potřeba, buď aby sběhl do Náchoda s pytlíkem pruských peněz, vyměnit je za „české", nebo aby skočil do krámu prodávat. Spoléhali na něj ve všem, neboť byl věrný a tuze pobožný.

Na Plhánek odešel pozdě odpoledne, kdy bylo u Hlaváčků ve stavení všude již ticho. Hospodyně odešla do sousedství, děvečka se také zatoulala. Na síni čistě umetené ani kroku. Čelesno chlebové pece černě do ní zelo. Dveře pod dřevěnými schody vedoucími na půdu byly na petlici; kráva v chlévě za těmi dveřmi se ani nehnula. Zamčeny i protější dveře nevysoké, tmavé vedle čelesna, jimiž se chodilo do krámku ve výstupku.* V stínu stála malovaná, chlebová almara i džber vody vedle ní.

Opuštěna byla i hřada vznášející se nade dveřmi v síni, kdež kohout za šera zpíval, volaje na pašeráky, aby nezaspali, když tu nocovali. Teď se procházel za stavením na slunci mezi družkami.

Do tiché síně, páchnoucí chlebem i roštím i chlévem, padl z pozadí nízkým, ale širokým okénkem pruh světla, prošlý zelenem starých jabloní, tiše stojících v posledním slunci. Chvěl se žlutým přísvitem na dlážkách z neotesaných, placatých kamenů; v něm prohlédla část malování na šedomodré almaře, vysvítily barvy několika její tulipánů a kulových růží i pestrý pták na větvici mezi nimi.

Ve vybílené světnici, v níž vedle peci a zelených kamen s kranclem nejvíce místa zabíral tkalcovský stav, jen list chvilkou zašustěl, list „Života Krista Pána", staré začoudlé knihy tmavých, kožených desk, jak Hlaváček v ní četl. Seděl u stolu na lavici bez lenochu, vysvlečen, v tmavé, soukenné vestě s brimburáky až po krk zapjaté, v černém šátku na krku, v nohavicích po kolena, v punčochách a střevících, dobrý čtyřicátník přibledlé tváře. Byla vážná, výrazu až přísného.

Četl, četl, ale přes tu chvíli vyhlédl oknem ven, nejde-li někdo k nim, a šel-li kdo kolem, kdo to je. Četl, četl, až pak zívl a ustal.

* Přístavek.

Vstal, odstrčil širokou lavici, na níž seděl; byla jako ten starý stůl i police v rohu vedle dveří stoletým dědictvím po prvním Hlaváčkovi, jenž sloužíval počátkem 18. století v slanském dvoře a dostav od pánů kus obce, postavil si tu chalupu. Na té lavici Hlaváčkové spávali a také po smrti odpočívali, nežli je dali do truhly a ze stavení vynesli.

Vstav odnesl „Život Krista Pána" na jeho stálé místo, na dlouhý, učouzený trám u stropu, kdež odpočívala také Koniášova Postilla a špalíček různých písniček pobožných i světských, zavázaných v černou koži ze starých, kozích poctivic. Ten trám byl Hlaváčkova bibliotéka, archiv i obchodní kniha. Po něm se řadou táhly divné klikyháky a muří nohy, záznamy dluhů pašeráckých; těm čárám jen on sám rozuměl. To četl dobře, líp nežli v knize, a psal to snáze nežli písmo. Na to měl těžkou ruku, neboť do školy nikdá nechodil. Co uměl, naučil se od starého Vítka, kantora, zpěváka, jenž vodil poutnické houfy do Vambeřic.

Více se ve světě přiučil. Mnoho viděl, leccos zkusil. S pruskou armádou, ve slezském sboru, pomáhal Napoleona z Pruska vyhánět. Až za Rejn, do Francie se dostal, v „Parízu" byl dvakrát, kolik potentátů na své oči viděl, nejednou se octl v ohni a neušel poranění. Roku 1816 vrátil se sedmadvacetiletý domů, vysloužilý pruský voják, jenž uměl jen málo německy, vrátil se s „metálem" a šavlí.

Ta zůstala pak pro památku na stěně, ale ne nad stolem. Tam v rohu visely nad hromničkou s uschlými věnečky obrázky svatých na skle, také sv. Václav a Jan Nep. i sv. Antonín, patron pašeráků, před nímž skoro neustále míhal se ve skleničce zarudlý plamínek jako věčná lampa. Pamětní peníz z vojny odpočíval ve stole. Toho nedělního odpoledne zableskl se na světle, jak Hlaváček uloživ knihu zas usedl k starému stolu křížových trnožů s tvrdou, těžkou tabulí, jejíž jedna hrana měla zářezy, označující míry, sáh, loket i lokte půl.

Velká zásuvka zaskřípěla a zjevila se na světle plná příhrad a přihrádek. V těch plátěné pytlíky i kožené váčky, dřevěné škatulky

s pruskými tolary, s „bémy“ i s císařskou mincí. Na malé, dřevěné misce lesklo se několik dukátů; vedle nich ležel balíček bankovek a dvoje kapesní hodinky, z nichž jedny pocházely z francouzské země. To byla Hlaváčkova pokladnice, chovající kromě zlata a stříbra také břitvy, nůžky a nožejky.

Hlaváček se přebíral v penězích ne se svitem lakomské rozkoše v oku, nýbrž vážně; počítal, přepočítával i kupecky uvažoval, co kam, co koupit, má-li jeti dříve do Kladska nebo do Vratislavě.

Slunce zapadalo, na síni u chléva se ozval děveččin hlas, do světnice vešla a hned se zas vytratila Hlaváčková, šátek na hlavě na placku, v modré zástěře, v pantoflích, prostředně velká, suchá a plachá. Chtěla se muže zeptat, ale nechala toho, vidouc, že počítá anebo rozvažuje. On si jí ani nevšiml.

Kolem oken se někdo mihl. Hlaváček jen mrkl a pomyslil, aha, to že je Málek, ten jde první, a znovu se zamyslil v kupecké spekulaci nad příhradami zásuvky, nad papíry, zlatem a stříbrem.

Málek pašerák přišel dnes první a první byl mezi pašeráky vedle Hanuše Čarabára Prouzy, živého snáře a „doktora". To nebezpečné řemeslo zdědil dost pozdě; neminulo ho, měl je v krvi. Sic začal už jako hoch; dvakrát byl s dědkem v Kladsku, s tátou devětkrát. Vícekrát už s nimi ne, nebo děd i otec brzo pak zemřeli, a tu on, chudý sirotek, chodil se starými pašery. Než ti ho trápili a mnoho zkusil; i hledal místo, až je našel u krejčovského mistra Pelyňka. U toho však víc choval děti nežli šil a nejednou musil s mistrem přes hranice pro sukno, persián nebo manšestr. Brzo po tom, když dostal za vyučenou a tovaryšil, odvedli ho. Přišel do nejhoršího, do francouzských válek. V hradeckém pluku bojoval také u Lipska, s plukem dostal se až do Francie, do Dijonu. Když hlavní léta vysloužil, ještě ho nepustili. Dali ho na hranice za „mařenkáře", aby hlídal a chytal podloudníky. To již byl skoro čtyřicátník. Dvanáct let pak ještě chodil s puškou po hranicích, nejvíce tu v těchto končinách.

Naposledy ho dali do Náchoda na starý „omt", a když ten zrušili a vystavěli novou celnici u samých hranic, propustili staré „mařenkáře" a s nimi také Málka. Již prokvétal, dobrý padesátník; byl na holičkách. Krejčovinu zapomněl, jiného nic neuměl, a žebrati nechtěl. I dal se mezi ty, které do té chvíle sám honil a stíhal; za pušku měl pašerácký pytel.

Teď sám zlobil „strnady" a vyváděl jim, za nos je vodil; rád to dělal, dost msty v tom vřelo za to, jak se mu odměnili. Teď sám se modlil k sv. Antonínu, aby ho nechytili. Svatý Antonín jej asi slyšel, neboť „strnadi" marně pásli po starém Málkovi. Snad mu

ještě více pomáhalo, že tolik let tu sám strahoval a číhal, a že znal všecku krajinu od pruského Slaného až po Králové Dvůr, každý keříček v těch končinách, že měl bezpečné stavy u dobrých lidí a své jisté skrýše. Tenkráte byly lesy husté, plné balvanů, děr a pařezů v houštích.

Suchý byl a osmahlý, chodil už přihnutě, v očích se mu však svítilo chytrostí a odhodlaností. Přišel v černé čepici s beránkem, o holi, nohavice do nízkých holinek, s uzlíkem v ruce. S Hlaváčkovou na síni promluvil, ale jen slovo, dvě, a hned vstoupil do světnice, nedbaje, když Hlaváčková řekla, že táta počítá. Pozdravil, usedl u stolu a nic se ho nedotklo, že Hlaváček ani očí nepozvednuv, řekl jen „vítám vás" a počítal mlčky dále.

Málek také tak chvíli seděl, ale pak vida, jak světla ubývá, hlásil se:

„Hlaváčku, dokud je světlo; chci ňáký prach."

Hlaváček nic, rovnal v zásuvce, pak ji přirazil, zavřel a teprve poté zeptal se zkrátka a suše, mnoho-li.

„Pět liber."

„Jiného nic?"

„To až pak."

Hlaváček dav na hlavu placatou soukennou čepici, vyšel na síň, z té na bedněnou půdu plnou rozmanitých balíků a soudků, odtud vylezl po dřevěných schodech výš, na podlážku, kdež až pod střechou měl prach, uložený tak vysoko pro „pád ohně", aby prach vyletěl bez větší škody, když by trhlo neštěstí.

Když za chvíli sestoupil, nesa Málkovi prach, bylo už to tam odpolední ticho ve stavení. Hostů pojednou kolik; na síni čekali dva, venku seděli tři na záspi (a Ovčák v budce ani nezaštěkl, když přišli, znal je), dva odpočívali na zahradě pod jabloní a tři seděli v sednici s Málkem, všichni už starší muži, chudě oblečení, většinou bosi, v plátěnkách, v kazajkách a usmolených beraničkách, všichni „toho lehkého národa" pašerského, většinou staří vojáci. Z nich Kozák ze Lhotek, jenž seděl na záspi s dvěma z Radechové, mohl se pochlubit a také se včas i v nečas pochluboval, že když on sloužil

na vojně, že se dostal jejich regiment až do Padovy, že viděl ten slavný kostel a hrob sv. Antonína Paduánského, všech pašeráků patrona, tam že on, Kozák, byl, tam že se kolikrát pomodlil.

Všichni přibylí seděli u Hlaváčků jako doma a bezpečně. Byliť na pruské půdě; nebezpečenství číhalo opodál, za řekou. Přišli sem zboží nakoupit, aby je v noci přenesli přes hranice.

Hlaváček obsloužil nejprve ty dva na síni. Zrovna odtud vstoupili sklánějíce hlavu v nízkých, tmavých dveřích do krámku v přístavku, dozadu, do zahrady, jenž měl jediné, nevelké okno s okenicí. Místnost nevelká, přehrazená hrubým nenatřeným pultem s vahami, nejasná, stmívala se i za dne od zboží, jak viselo od stropu po zdích a narovnáno bylo při nich, v koutech na podlaze, kůže, šátky, pilky, hřebíky, dýmky, koření, hrozinky, sůl, tabák, šafrán, káva, červená sůl; nohy se tu musily každým krokem vyhýbat.

Stmívalo se v té zatuchlé místnosti, jíž tak divně páchlo různým zbožím. Hlaváček rozžehnuv lojovou svíčku, vážil hned zboží, a oba pašeráci dávali je do pytlů a do loktuše; lepší, dražší kousky do menšího pytlíku plátěného, jejž měli vpředu zavěšený, aby alespoň to zachránili, když by neštěstí cestou trhlo a musili pytle se hřbetu zaházet.

V koutech nevelkého krámu černo, u stropu se setmělo. Rudá zář svíčky daleko nestačila. Nejjasněji stál v ní Hlaváček, jenž maje hlavu přichýlenu odvažoval skoro nic nemluvě a jako by jen na půl ucha poslouchal, co oba pašeři před pultem vypravovali, že minulý čtvrtek dostali pro pot, že „strnadi“ na ně uhodili, v Kosné Hoře u Domáňova lnu, tu že se stal řez, že se tak prali, až se dostali do lnu, že byl brzo jeden na vrchu a zas dole, že se v tom lnu s těmi „strnady“ váleli, až ho rozválali a zcuchali, to že bylo boží dopuštění.

„A všecko jste tam nechali,“ prohodil Hlaváček, jenž klidně poslouchal a vážil; řekl to suše, ale bez výčitky a jakéhosi úsměšku.

„A ne, jen tadykle Martin.“

„Já musel ranec zahodit," hlásil se dost zkroušeně druhý chuději oblečený, „sic by mě byli chytili."

„A nemáš to zaplaceno. A chceš zas na dluh."

„Japak bych platil, kdák bych to vzal. Eště mně uvěřte, Hlaváčku, to dnešní přenesu, dnes jistě, a pak přinesu."

„Za tohle; a tamten dluh? Ostane na trámě, viď."

„I neostane," pomáhal Martinovi soudruh, „a když ostane, tak to smažete, Hlaváčku, a bude to pryč," dodal, směje se.

„To vy byste brali," zabručel kramář, jenž nejednou již tak své pohledávky u postižených podloudníků vyrovnal, a začal odvažovat — Martinovi.

VI

Prostorou pod vrbami před Hlaváčkovým stavením jako by opony zatáhl; stmívalo se i pod stromy na zahradě, kdež rosa padla. Pro ni ustoupili oba pašeři, Vávra a Suchánek, z Hlaváčkovy zahrady blíže ke stavení vzadu jeho; z měkkého koberce travného usedli na špalek u samé stěny, kdež bylo sucho. Pokuřovali, povídali si, že teď bude lepší odbyt, když nastávají posvícení, a Vávra, jenž pocházel od Skalice a dlouho sem ještě nechodil, jmenoval, co která selka u nich si už zamluvila koření, šafránu i kávy. Smlouvali se, že kus půjdou spolu přes hlavní přecházku po lukách přes řeku* do Kouta pod Babí, a od Babího, vykládal Vávra, že se dá přes Radechovou po průhoně ke Kramolně a tudy dál. Jen co přejdou luka, uvažovali, tam že je nejhůř, luka samé kře, tam že se číhá, obzvlášť ten nový, Vašica, ňáký Moravec, to že je čert, že má oči jako rys, tuhle že shlíd' od Hrnčířovy borovinky —

Vtom si Vávra vzpomněl, přijde-li Prouza, on doktor.

„Proč se ptáš —"

„A tak, žena má už kolik dní takové pškaní, aby jí něco dal, řekla mně, abych se něde přeptal, a já tadyk onedá o něm slyšal, že takle dost rozumí."

„A dyť má verbář,** ten podědil po tátoj, no a táta jeho byl moc učený, říkali mu taky všechno dochtor. On znal byliny, kde kerá roste, kdy kvete, proč kerá je, pro jakou nemoc, jak se připravuje. Každymu pomoh', uměl hojit všecko, a i dobytku po-

* Medhuji.

** Herbář.

mahal. A Matěj, tenle, náš, to byl jeho šístej syn, ten mu byl veušem podobný a tak mu vodporučil ten velký, český verbář. Ten je už od původu v jejich rodě, z toho byl taky nebožtík starý Prouza od svyho dědy a táty dobře naučený."

„Viďals tu knihu?"

„Viďal, jednou; je velká, bylo jí co do náruče. Poudal Prouza, co s ní měl, když po funuse si ji měl vodklidit domů, to už byl v Radešově přiženatý; bratr, co měl hospodářství, mu dal taky trochu ovoce, a obojí nemoh' unýst. Tak to naložil s knihou na trakar a odvez' domů. Chasa* měla radost z hrušek a on cely noci čet' zas v tom verbáři, a dal se pak do toho dochtoření. Založil si hapatyku všelijakých bylin, prášků a mastí. Ten by ti dobře poradil, ale nevím, přijde-li, on už tu dlouho nebyl, není-li zas s mastěj v Němcích, jesli se nehojí sám tím vejdělkem."

„Jak —"

„Když tuhle skoro oušecko přišel; to ho „strnadi" dvakrát chytili, a taky v arestě seďal; třikrát musel všecko zahodit a tak to byl na mizině. To on pak naďál zas mastí a chodí po vsích, nejvíc v Němcích, aby si zas trochu pomoh'."

Na záspi v tom šeru mluvili také o Matěji Prouzovi, „doktorovi", jak tam řadou vedle sebe seděli, starý Čejp vychrtlý, jenž šňupal z březovky, malý, kolozubý Dvořáček a breptavý Hubka, jenž pokuřoval z dýmky červené, hliněné hlavičky se zahnutou troubelí z měkkého dřeva, jak jí „dláha" říkali. O Matěji Prouzovi mluvili, ale ne o jeho masti a lékařském umění, nýbrž o tom podivném snu, který měl Matěj Prouza, jak se mu zdálo, že jel do Vídně na bílém koni a vezl tam prach a olovo, když měla být ňáká vojna s Prajzem. To se mu zdálo, a tak v tom snu, že vezl prach a olovo a chtěl z Prajska odvézt všecky kanony, aby toho náš měl hodně, a tak tam šťastně dojel na bílém koni, na zádech pytlík prachu, po stranách kanoun a všecky kordy, co jich moh' v Prajsku sehnat. To zavezl do Vídně, kde bylo mnoho knížat a tam dostal pochvalu od zeměpána.

* Děti.

Jak se ráno probudil, hned vzal snář, jaká čísla má ten sen, jakou planetu nese a co se mu z něho vyvede.

To zas breptavý Hubka nejlíp věděl, jak Matěj Prouza sestudýroval lumera, 82 (císaře viděti, knížata, bílý kůň), 3 (velké město viděti) a 18 (prach a broky, kanon nechal), a tak sestavil 82, 3, 18.

Ale pak, kde vzít peníze! Sám neměl ani trojníku. Až mu tetka Hájková půjčila 15 kr. a tovaryš, co dělal za stavem, 3 kr. Tak to s bídou sehnal, ale vyhrál kolik stovek na to.

„To on Prouza umí sestavovat," přisvědčoval Dvořáček, „a poradí; moc jich k němu chodí na radu, když si chtějí vsadit, a žádný to zadarmo nechce: ten přinese do hrnka bramborů, ten trochu toho vejražku na kyselo, a jak kdo."

„Jen kdyby přišel, poradil bych se s ním taky." Starý, hubený Čejp si šňupl. „Takový sen —"

„Co se vám zdálo?"

„Co se mně zdálo. Skoro jako Prouzoj. Že byla vojna s Prajzem; prajský král prohrál a Slízsko dostalo se zas k Čechám a to byl konec pašování."

„Tak na moutě!" lekl se Dvořáček a Hubka se zachechtal, to že by bylo —

„Co by bylo!" opakoval Čejp zasmušile; zamyslil se na okamžik a pak z myšlenek jako před se trpce povzdechl:

„Co — a kdyby se i ten sen vyplnil, tak co — jaký vejdělky z pašování, co. Já když přinesu čtyry hrudy červené soli* a prodám je, vydělám čtyřicet, a když dost, tak šedesát krejcarů. Co je to za to morousování, za to kvaltování, a člověk aby byl pořád ve straších, nepadne-li rána při vejpadu, aby se nesvalil střelený."

„No, mnoho to není, prauda, ale za stavem nevyděláte ani tolik," namítl Hubka.

„Ale sedíš v suchu," vyhrkl Dvořáček kolozubý, „a to na pašeráka každý kouká jako na zajce. To kdyby člověk moh' chodit do Prajska pod zemí a odtamtud zas, aby ho žádný neviďal —"

* Hruda po 10 librách.

„Áno, ano, škoda toho průchodu, co je z Homole na Visenburk,“* vzpomněl Čejp a vážně si zas šňupl, „to kdyby se věďalo, kudy do něho, to by byly přecházky.“

„To, to, a pane, to —“ přisvědčoval breptavě Hubka.

„No tak, báby rozpoudané, chcete-li, abych vám navážil —“ ostře za nimi pobídl Hlaváček, stanuv ve dveřích.

* Homole, pustý hrad v hrabství kladském nad cestou z Náchoda do Dušník (Reinerts), býval majetkem husitským i pánů na Náchodě, také Jiříka z Poděbrad a syna jeho Jindřicha. Visemburk, rozvaliny nad Úpou severně nad Českou Skalicí, poblíž Úpice a Rtyně.

Hubka sebou trhl jako zajíc a už byl na nohou; Dvořáček za ním. Nejvolněji se sbíral starý Čejp. Hlaváček zase zmizel a za ním všichni tři v síni a z té v nízkém krámku, z něhož zardělý pruh světla skulinou pootevřených dveří ostře se zatínal do šera.

V sednici ještě nesvítili; slavili černou hodinku kolem starého Málka, bývalého „mařenkáře", teď hlavního podloudníka, Vichroň tenkého hlasu a drobné postavy, kramolenský Turek s vousy pod bradou. Na podválce stavu, jenž se v rohu černal, seděl divoký, dlouhý Matějka, silný kuřák a veliký práč, jenž si ustavičně hleděl své dřevěnky.

Povídal, rozkládal od stavu, chvilkou ustal, bafal, aby mu nezhaslo, bafal, tahal, až uhlíky v dýmce bez poklopce řeřavě zasvítily. A znovu spustil hlomozně o dobrodružstvích pašeráckých.

„— — A jednou před vánocemi byl v trubijovským revíru velký hon, on náchodský hrabě* honil a měl z Josefova mnoho oficírů pozvaných, a když u Volešnice v selských lesích zatahovali poslední leč, vlez' jim na místo zvěře do kola ňáký strejc malý v pačkorách až po kolena, čepici přes uši, ranec na zádech, vojenský prúcok přes rameno, v ruce hůl přes sáh vysokou; hrabal se sněhem a byl jako přimrazený, když ho páni zatáhli.

Náchodský hrabě se ptá vozistos, co to je. Žádný ho neznal než honci a trubijovský myslivec. Ten hned k hraběti: „Ich pitte Herr Excellenc, tosis Pašer Praus aus Olešnic —"

Starý Málek, bývalý, „mařenkář", ušklíbl se nad tou němčinou, Matějka však toho nepostřehl, a jak byl zapálen v to povídání pokračoval:

„A k Prouzoj poudá myslivec: Prouzo, co to máte?"

„Ah Prouza!"

„Matěj!" chechtal se Vichroň s Turkem.

Matějka tím jako pochválen, zabafal, až hasnoucí uhlíky zas zahořely, uplivl se a s větším ohněm, rychleji, křiklavěji a s úsměvem opakoval:

* Schulenburg, třetí muž vévodkyně Kateřiny Zaháňské. S prvními dvěma se dala rozvésti.

„Co to máte! Prouza měl strach, že to jsou páni oficíři z Josefova, že by ho zabavili a tak povídá: ‚Prosím, pane fořt, řeknou, že jsem žebrák, že to mám brambory a chlíb.‘ — A jo, pane, oficíři tomu rozuměli, ale nic bavit, poudali, tadyk že jim do toho nic není. Fořt pověděl, co Prouza nese, a Prouza šel dál, ale když byl kus cesty, přiběh' za ním hajný s drvařem.“

„A koupili od něho všechny cigáry a tabák,“ vskočil do řeči Málek, „pro oficíry, viď.“

„Pro oficíry, a Prouza dobře prodal. To ta přeháňka za to stála.“

Přišla Hlaváčková se světlem, s planoucí loučí, kterou zatkla do vysokého, učouzeného svícnu dřevěného u kamen, oznamujíc, že táta poudal, aby šli do krámu, chtějí-li zboží. Šli, Málek poslední; za ně přibyli do světnice, kteří už byli odbyti, Suchánek i Vávra, kolozubý Dvořáček, starý Čejp i breptavý Hubka. Nikdo již venku neostal; ještě jeden přišel, ne však pašer, nýbrž noclehář, jenž tu míval stálý nocleh, slepý Řehák s průvodcem.

Šel do Pruska, jako každý rok chodíval, v ruce vambeřickou hůl poutnickou, plnou křížků, pobitou penízky, knoflíky a lesklými hřebíčky. Chodil tam žebrotou a daleko až do Vratislavě, a ještě dál, pískaje na klarinet hlavně tu:

„Dobrý den vinšuiem' tobě, Maria,
co's ty jen na světě zkusit musila —“

Ten přišel na nocleh, jako sem chodíval starý Hejna písničkář, jenž roznášel tištěné písničky krajem i tady při horách pobožné i světské, jako sem chodíval na noc Podolník houslista, jenž světem šumařil a tu také pašerům často zahrál nežli se v noci rozešli na nebezpečnou přecházku přes hranice a těžký návrat domů.

Slepý Řehák zůstal v koutku u kamen i jeho nuzně oděný průvodce. Hlaváčkovi hoši se zatím vrátili ze vsi a Matěna tovaryš z Plhánku ze mlýna. Vstoupil také Lhoták z Padolí, jenž doma dělal kanafas, ale časem si vyběhl na pruskou stranu, asi padesátník, širokého, zardělého obličeje s vousy pod bradou, v placaté čepici, v kazajce, v nohavicích po kolena, bos.

Jizba se plnila, začala se kouřem zatmívat, jak ten onen vytáhl dýmčičku a začal hulit. V zardělém světle hořící louče zableskla se na stole sklenička „araku", který si přinesl Málek z krámu, a vedle ní dvě, tři čtvrtky obyčejné žitné. Šumu a hovoru všude, u dveří, u kamen, nejvíc u stolu.

Ani děti na peci nemlčely.

Až ztichlo pak na chvilku všechno, když vstoupil Pašťalka, padesátník pihovatý, zaryšavělých vlasů, hodně vysedlé brady, ve vyrudlé plantě, přepásané řemenem, bos, o holi, s hochem dobře desetiletým. Toho také hned hlásil, ušklebuje se, že vede učedníka, kdo by potřeboval, že ho našel, na cestě sebral, kdo by ho chtěl.

VII

Matějka na podválce tkalcovského stavu přestal dýmat, breptavý Hubka vyndal „dláhu“ z úst. Kde kdo, obrátil oči po bosém chlapci, jehož zaprášené nohy byly rozpukány. Stál jako vyjevený v usmolených nohavicích, na kolenou roztržených, v odřené vestě, v záplatované kazajce, žmole v rukou čepici, hoch tmavovlasý, pěkných, černých očí, ale hubený, zanedbaný, jak nejvíce bylo patrno na špinavé košili u krku, provázkem svázané.

Pašťalka stoje u něho, vykládal, jak jej našel. Šel tady u Brlenky teď večer po mezi a jak bylo ticho, zaslechl pláč. Bylo mu divno, kdo to „mračí“, naslouchal, šel po hlase, až kousek dál našel ve břehu tadykle toho hoška. Byl celý skrčený a „mračil“ tak, že ani nevěděl, že kdo u něho stojí. Lekl se, když uslyšel hlas a všechen se třesa začal se zpovídat, že je ve Žďárkách za skotáka, ale že pochází ze Dřevíče, ve Žďárkách že byl u Sedlických.

„Čí je —“ optala se Hlaváčková, jež ode dveří postoupila mezi podloudníky skoro až ke chlapci. Na tváři i v pohledu bylo jí znát účastenství s ním.

„Už ničí,“ odpověděl Pašťalka, „nemá ani tátu ani mámu, a nikoho, táta s mámou umřeli mu na korelu, nikoho nemá; tak se potloukal, až se dostal do Žďárek k Sedlickým, ale tam se mu vedlo zle, poudal. Tloukli ho a nedostal prej ani pořádně najíst. Musel časně ráno vyhánět na pastvu, a nedostal prej nic, ani sousto chleba, a musel pozdě přihánět a pak teprva dostal hrníček churyho kysela.“

„To věřím," přisvědčil Lhoták z Padolí, „já to tam znám, to jsou chamčiuci, to ono je kyselo, jaký jinde ani pro psa. Viď, hochu."

Ten, jenž se dosud ostýchal rozhlédnout se shromážděním divných strejců, pozvedl zrak, povzbuzen tím příznivým hlasem a přisvědčil hlavou.

„Dnes mu navečír natloukla Sedlická, že se hned neozval, jak ho zavolala," pokračoval Pašťalka, „a ještě mu hrozila, co jich dostane, až přijde hospodář, a tu kluk se lek' a utek'."

Na okamžik ticho, až bylo slyšeti, jak zapraskalo v hořící louči, jejíž čadivé, zardělé světlo třáslo se po pašerácích kolem Pašťalky a chlapce, a házelo jejich dlouhé, pitvorné stíny po zdi až do tmavého stropu.

„Máš hlad, viď —" optala se Hlaváčková chlapce. Hoch jen přisvědčil; Hlaváčková přinesla kus chleba a hrneček mléka.

„Pojď, tadykle si sedni a sněz si to —" Zavedla ho na lavičku ke kamnům a vyzvěděla při tom, že je Hilmův a že mu říkají Jan.

Hoch položiv čepici vedle sebe na lavičku, dal se jako vlčinka do jídla. Lámal, drobil, nabíral rychle a jedl hltavě, až ho Hlaváčkové i ďouce, která přišla se taky podívat, bylo líto, až se Matějka zasmál, pane, tomu že šmakuje. Malý Hilma jak té chvíle krotil hlad ani nezaslechl, že starý Čejp šňupnuv si řekl Hlaváčkovi, a co, že by si ho mohl nechat.

„To tak, a cák tamhle chasa, není jich dost?" Hlaváček ukázal na pec a ke kamnům, kdež se shlukli jeho čtyři hoši, prohlížejíce si zvědavě cizího chlapce.

Breptavý Hubka, Vichroň, Dvořáček i ostatní začali se zase starat o sebe. Vichroň vytáhl karty a že by si mohli zahrát „kolomaznou". Hrávali tu hru, která se opravdu táhla jako kolomaz a neměla konce. Matějka přišel od stavu ke stolu, taky Vávra a Suchánek se tam postavili i Čejp. Jen Málek, bývalý „mařenkář", sedící na lavici u zdi vedle Lhoták z Padolí, nepřestal chlapce pozorovati. Díval se, jak hladově jí, jak, když dojedl, donesl hrníček se lžicí na lavici, děkuje ostýchavým hlasem: „Zaplať

pán Bůh, naděl pán Bůh“ a jak zase plachým krokem se vrátil na lavici u kamen blíže dveří a jak se tam bázlivě jako zajíček přikrčil.

A než hoch dosedl, již sebou trhl, jak mu Hlaváček řekl, že ráno musí zase do Žďárek; přibledlou, hubenou tváří, tmavýma očima projelo mu leknutí, strach. V líci mu škubalo, nabíral, vypukl v pláč.

Málek prudko vstal a rovnou k chlapci, u něhož stál Hlaváček s Pašťalkou, a zostra spustil:

„No, Hlaváčku, s tímhle jste moh' taky počkat! A ty mlč, hochu, nemrač, nikam nepůdeš, k Sedlickým nepůdeš, nic se neboj."

Hoch začal utírat slzy, podíval se zarosenýma očima, jako by nevěřil; než rozhodná Málkova slova zažehnala smrtelnou úzkost a tišila.

„Tak si ho vemte vy!" vybízel Hlaváček Málka ne bez ouštěpku.

„A třeba já, abyste věďal!" Osmahlý, přihnutý Málek mávl rukou, vzpřímil hlavu a v chytrých, odhodlaných očích mu jen zablesklo. Více neřekl a hodnou chvíli pak seděl vedle Lhotáka z Padolí, jehož široká, zardělá tvář s vousy pod bradou v tom světle vypadala ještě červenější. Pašeráci u stolu v karty hrající i Pašťalka a ostatní kolem nich na hocha zapomněli.

Průvodce slepého Košťála nanesl slámy, již mu děvečka vydala, a začal stláti na podlaze pro Košťála i pro sebe a také tomu hochu, jak mu Hlaváčková uložila. Než nejmladší ten noclehář už neviděl, jak mu chystají lože, jehož podhlavnicí byla židle lenochem do země a nohami vzhůru obrácená. Jak prudké leknutí pominulo, jak oči zas oschly, zmáhala chlapce únava. Krčil se v suchém koutku, prohlížel nevídané shromáždění mužských, v čepicích, bez nich, v kazajkách, v podvlekáčích, v nohavicích po kolena, bosé i v botách, většinou samé starší, kouřící, hrající.

Směs hlasů šuměla, hovor, krátké výkřiky a chechty, do nichž padaly hromy kleteb i pleskání karet, jak s vysoka přihazovali. A všechno v tabákovém dýmu, jako v těžké mlze, kterouž tlumeněji mrkal zardělý plamen louče.

Hoch se díval na nevídané divadlo, zapomínaje na sebe, až mu oči přecházely. Klížily se mu, zavíraly, usnul. Neměl ani tušení, že v tu chvíli se jedná o něj. Lhoták z Padolí se optal Málka, tak jak, myslí-li opravdu, vezme-li si toho hocha a co s ním.

„Hladovým Sedlickým ho nedovedu, to si nemys'. Vezmu si ho, když ho žádný nechce; ale já, já ho mít nemožu, to se ví, když nemám žádný doma; kam bych ho dal. Aby ďál nosiče, na to ještě

není. No, vyhledám mu něde ňáký místo za skotáka. A vostatek — Lhotáku, ty nemáš děti, vem si ho ty."

Lhoták se pohladil po tváři hledě před se a neurčitě se usmívaje.

„Inu," začal, chvilku se odmlčel, „víš, abych praudu řek', já taky na to vzpomněl. Chasu nemám, hoch se zdá podobný, moh' by leccos zastat, soukat, kozy pást, a tak —"

„Tak vidíš."

„Jen co máma, jestli mne s ním nevyhodí."

„Dyť nejseš bačkora."

„To nejsem. A kdybych —" Lhoták nedomluvil, neprozradil, co již prve mu připadlo, a že by snad jejich farář, on Havlovický, když je takový —

Málek se již neptal, co „kdybych —" Vstoupil nový noclehář, Žabka Nahořanský, jenž chodil na Stroužné pro bible a dnes také šel, a jenž o slunce západu seděl nad Šonovem ve svahu v zapadlém, zapomenutém hřbitůvku s Pavlem, mladým tkalcem od Hrádku.

Mladého Hilmu nevzbudil svým příchodem, i jak se hlasitě se všemi vítal. Bylo již dost pozdě na noc. Venku zaječela píšťala ponocného, a za chvíli vstoupil sám v dlouhém burnusu, v beranici, s píšťalou a rohem, jehož dunivým hlasem jen požáry ohlašoval, a s pikou v ruce. Pašerové ho vítali hlučně, dávali mu zavdanou; všichni se s ním znali, a přinášíval jim dobré zprávy.

„Hoši, dnes pozor," varoval, sotva že si zavdal, „v Poříči jako by čert bral psy na nože. Prázdno tam není."

Mohl to říci, přicházel ze samých hranic, kamž bylo od Kopáčků několik kroků. Stál tam chvíli, hledě přes luka a řeku do Čech, do nedaleké Poříče vsi. Znal tam všechny a všechno, kde který statek, kde která chalupa, znal i psy a s jistotou hlásil dál:

„Prázdno tam není, psi zle štěkají, Hejzlarů Víza, Hrnčířů Tygr, všichni pořád až nahoru. Tylšů pes tam taky poštěkává. Chraňte se dnes Jiráskova mostu, tam dnes jistě číhají a u bělidla taky."

Nechali karet, ten onen vyklepal dýmku. Porada byla krátká, „kudy to dnes vemou, kterou cestou“. Skoro všichni měli namířeno jedním směrem, k Babímu a na Radechovou; jen Lhoták z Padolí a Pašťalka mířili k Padolí, a Málek dnes s nimi; musil se zastavit ve Zbečníku a chtěl dále na Kostelec.

Brepta Hubka vzpomněl ještě na Prouzu Matěje, kdyby tu byl, kdyby jim karty vyložil, jakou by dal předpověď na dnešní přecházku. Musil však bez věštby. Každý hodil přichystaný balík na záda, každý převěsil dopředu plátěný pytlík „na knoflíku“, plný lepšího zboží, a chopil se hole. Žabka Nahořanský i Hlaváček podávali všem ruku, slepý Košťál, už na podlaze na slámě, obracel se po hlase, vztahuje bezděky ruce jako by hledal a přál všem štěstí, aby dobře došli, s Pánembohem.

V tu chvíli teprve vytrhl se hoch u kamen a vyvalil oči všechen rozespalý, jak ho Lhoták z Padolí s rancem na zádech probudil, aby vstal a šel. Málek, také již s břemenem, stál vedle, maje v pravici vysokou hůl skoro až nad hlavu, a znovu konejšil, vida, že se hoch lekl.

„Mlč, už jsem ti řek', k Sedlickým nepůdeš, nic se neboj a pojď. Tady máš čepici.“ Dal ji sám chlapci na hlavu; hoch se jako vyplašený rozhlížel, nevěda, co se s ním děje. Pašerové s uzly na zádech, hole v rukou tlačili se za hlasitého hovoru ke dveřím a hocha si už nevšímali.

Svěží, noční vzduch ofoukl rozespalého, jak vykročili ze stavení, že se až začal chladem třásti. Přikrčil se, ruce v kapsách, a zíval. V staveních tma, po vsi ani hnutí, pod vrbami, kudy kráčeli, černo. Dali se drahami majíce namířeno k staré, osamělé borovici v polích, jež mnoho pamatovala, také Fridricha, pruského krále, a jež se dle staré věštby měla dočkati zkázy pruské armády. K té se brali a dál k mostu ve Velké Poříčí, když ponocný prve varoval, aby se nedávali na Malou Poříč.

Nebyla pravá pašerská noc, černá, nevlídná, ale také měsíc zplna nesvítil. Utíkal splašeným mračnům, kteráž jej stíhala a házela přes něj tmavé a divoce vzedmuté své vlny. Sem tam mezi

nimi a v nich ostrůvek modrého nebe, prokvetlý hvězdami. Hora Bor dále vpravo trčící a lesnaté vrchy před ní zčernaly a ztrácely se v temnu. V polích pusto, po strništích vál od půlnoční strany vítr a šustil v opožděném ovsu.

Pašerové šli hodný kus pohromadě, pár za párem; v předposledním, vedle Málka také Hilmův hoch. Sotva kdo promluvil, a když, jen tlumeně; kráčeli hbitě a jistě, dokud se brali na pruském výšinou na půlnoc nad Slaným. Za nedlouho sestoupili do ztemně-

lých luk, v nichž se černaly sem tam keře i hradba vysokých olší nad potokem. Tráva před sečením otav všude dost vysoká. Bosé, rozpukané nohy Hilmovy brodily se hustou rosou, jež citelně studila. I vzduch silně zchladl a vítr vál zrovna proti nim.

Přešli luka i potok, brali se ještě kousek lukami, až pak ucítili pojednou suchou půdu. To již překročili hranice, už se brali českou stranou, a dorazili na cestu vedoucí do Žďárek, odkud Hilma utekl. Do té chvíle nevěděl, kde jsou, kudy jdou, neboť noční temno jej mátlo; ale za cestou před nimi lesnatý chlumek, vpravo od něho vysoký, dřevěný kříž u cesty. Lekl se a maně stanul.

„Pojď, pojď," tlumeně pobízel Málek.

„Nejdeme do Žďárek," přidal Lhoták, „jdeme k nám do Padolí."

Hoch šel, musil, ale v bázlivém napětí ohlížel se vpravo, kde tušil ves, které se tak bál a které teď nebylo viděti. Za chlumkem zarazili a rozdělili se. Většina se pustila vlevo polem, výšinou, a dále dolů, k řece, k velkopořičskému mostu, aby tudy se dostali za řeku a pak vzhůru k Pavlišovu a dále k Radechové.

Malý Hilma ostal s Málkem, Lhotákem a Pašťalkou. Bezděky se kolikrát ohlédl za odcházejícím houfcem pašerů, jejichž řad černal se polem, povlovným svahem, až pojednou zmizel jako by se rozplynul; sestoupil patrně do nějaké ouzlabiny nebo do travnatého dolce v tmu zapadlého.

Ti tři s hochem brali se širokou zarosenou mezí, při jejímž kraji sem tam šelestila černá změť šípků a trnek. Málek šel v čele. Znal tu všechno, každý keř i kámen; jeho zkušenost zněla mezi podloudníky a prohlášeny byly jeho čich, sluch i zrak, i to, že nedělá cesty ani po sněhu, ani po trávě. Vypravovali si o něm, že šel nejednou kolem „strnadů", když spali, že přešel psu okolo pelecha a že ho pes neucítil.

On, vysloužilý „mařenkář", znal spády svých bývalých druhů, kterýchž nyní nenáviděl. Za hlomozných nocí, kdy bouře rachotila a blýskalo se, svolával nejednou na ně hromy, třepaje pravicí

vzhůru do praskotu a rachotu, do vlnobití černých mraků: „Bij, bij jim do zad! A uhoď do novýho omtu!“

Spoléhali na něj; šel mlčky, opatrně. Střelná rána pojednou zapráskla, ale z dálky, zleva. Ani na krok nezarazil a chtěl jíti, jako by neslyšel.

„Počkej, neslyšals?“ hartusil vzadu Pašťalka.

„Slyšal; nic to není, to nejsou, to někdo na čekání. Pojďte jen.“ Věřili, poslechli a již se ani neohlédli a kráčeli dále. Znenadání zašustělo vpravo před nimi z černého křoví, zašustělo, zafrčelo, vyplašený pták vyrazil, ale hned zmizel v temnotě. Málek stanul, hledě za ním a zlobivě povzdechl:

„Jezus Marja, ani ten ptáček nemá v noci pokoje jako my. Čert vem pašování do horoucího pekla!“

Lhoták se tlumeně zasmál a Pašťalka vůdce drbl:

„Šak kdybys nemoh' a musel být doma, to bys večír vzpomínal, to bys vzdýchal: ‚Bože, kdybych tak —‘ “

„A mlč,“ obroukl se Málek; ale na bručivém hlase bylo znáti, že to rád slyší, že se usmívá. Kráčeli dále, mezi strništi, a zatáčeli ke svahu ne prudkému, jenž zapadal při patě v hustém temnu.

V tom Málek, jako by ho kosou rázem podťal, padl na zem a za ním Pašťalka i Lhoták, jenž s sebou strhl malého Hilmu. Hoch se lekl, nevěda, co se děje. Ležel jako přilípnut vedle mužů, kteří leželi rovněž nehnutě. Cítil vlhkou trávu, ale na chlad a zimu zapomněl. Mihlo se mu, že snad ze Žďárek někdo, že od Sedlických snad — Pak se mu zdálo, že již dlouho tak leží. Osmělil se, nadzvedl hlavu, neviděl však nic, jen zaslechl Málka, jak tlumeně hlásil:

„Už tu bude; já ho shlíď dřív, on nás ne.“

Za chvilku se ozvaly kroky vpředu stranou. Blížily se, ne však rovnou k nim, nýbrž nesly se suchým stezníkem, jenž vedl kousek před nimi napříč ztemnělým polem. Tam se zjevila černá silueta, muž v plášti, v čáku, s puškou na rameni. Hlídka pohraniční stráže. Šel, netuše, že má „škodnou“ tak na blízku, přešel napříč směrem ke Žďárkům. Čekali, až kroky ztichly. Pak teprve vstal Málek, rozhlédl se a velel tlumeně:

„Pojďte!“

Sběhli svahem do Lokvencových dolů. Výš i níže ve svazích černalo se houštím a stromy. Přeběhli lučinatý důl, přes lávku pod olšemi, přes potůček, a zase do svahu, nahoře pak borovinou, v jejíž korunách tmou zalitých hlasně šumělo. Nekryla jich dlouho, než Hilma klopýtl několikrát bolestně o kořeny a pak o kámen, když vyrazili zase na cestu, již širší, v poli pod lesem vpravo. Až mu slzy bolestí vyhrkly, a mimovolně se chytl za nohu; ostal na chvilku pozadu, ale pak opět poklusával, kulhaje. Plakal, i že ho palec bolel, i že na něj padla ouzkost a tesknota.

Bylo mu jako z večera na mezi, když ho tam našel Pašťalka. Mužští, jimž nemohl stačit, šli před ním ostrým krokem. Tři černé postavy před ním v temnu jdou, jdou, a kam ho vedou; jestli zas — Smutno mu bylo, a zima jej roztřásla, noční chlad, a tím víc, že byl všechen urousaný. Mihl se mu pelech, kterýž měl u Sedlických na půdě za komínem; v ten okamžik mu připadl vábně, suchý, teplý, že by se do té hrachoviny celý zavrtal. Je tak suchá a teplá.

Doběhl Málka, jenž stanuv, na něj čekal. „Nemožeš už, viď,“ řekl dost měkce, „no, mlč, už máš vyhráno; v Padolí budeme co nevidět a tam si odpočneš lehneš.“

Šel vedle něho a nepomyslil, neviděl, jak jeho slova účinkovala, jak utěšila a zasila důvěru v srdci nebohého sirotka, zvyklého jen na tvrdá slova i rány. Šel s ním a nenechal ho; za chvíli, jak se brali suchou cestou polem, ukázal pojednou před se na dolinu, kde ze tmy mrkalo rudé světlo a řekl:

„Vidíš, to už je Padolí.“

VIII.

Farář Havlovický psal časně ráno, začátkem září měsíce, psaní bratru Vincencovi do Uher. Děkoval mu za geologické spisy, o kterých se mu v prvním listu svém po odjezdu bratrově zmínil. Žertem tenkráte přidal, že by se rád na ty miliony skryté „na farách“ a pod „Kocournicí“ jak náleží přichystal a obrnil. Nyní v tomto listu k díkům připojil, že začal studovat, hned jak ty knihy došly a že jich tak hned nepustí, ne pro ty miliony, nýbrž že se znamenitě poučuje a že přichází do nového světa.

Psal pravdu; geologie, dosud mu skoro neznámá, rázem ho přivábila. Přírodní vědy měl rád a již na zámku, když tam kaplanoval, věnoval mnoho času vedle historie a hospodářství také rostlinopisu a fysice. To bylo z čisté dychtivosti po vědění i z touhy, aby mohl jiným posloužit. Do geologie se pouštěl také proto, aby nalezl poučení o tom, co bratr tak najisto tvrdil, aby také on sám jasněji v tom viděl, ač neměl dost víry. Nemínil, že by se kdy mohlo státi, co bratr navrhoval, že by se oni sami mohli pustit tady do hlubin hledat bohaté sloje kamenného uhlí; než proto přece jej to více zajímalo i dráždilo a studoval horlivěji nežli kdy jindy.

Když psaní dopsal, vzal na se sutánu a šel do kostela, neboť už zvonili na mši. V tiché, vybílené svatyni bylo jako všedního dne obyčejně málo lidí. V přední lavici zahlédl přespolního v šedivém kabátci se zelenými výložky, staršího již muže naryšavělých, dlouhých vousů, hustého obočí, osmahlé tváře; sepjaté ruce, dost pihovaté, byly opáleny. Jak se modlil maje hlavu přikloněnu, vypadal, jako by se mračil.

„Aha, milion!“ pomyslil farář. „Zač se modlí — Snad aby mu numera vyšla.“

Znal ho dobře, z osobních styků i z vypravování jiných, zkušeného myslivce, jenž byl jako hrom hromovitý, když klel a nadával a do svých kleteb a do toho nadávání milion za milionem míchal, jenž dovedl zařvat: „Milionská duše, střelím!“ ale jejž bába s košem obměkčila, jenž měl doma viset dva karabáče, jeden, jak říkal, na psy a druhý na ženu, ale jenž proto „maminku“ dosud ani jednou neuhodil, ale spíš ji pohladil, po zádech poplácal, jenž dovedl vzkypěti náhlým varem, ale nebyl zlý ani doma, ani na lidi, Matěj Donát, řečený „milion“. Myslivnu měl na konci Kostelce, dobrou hodinu od Padolí, v sousedství několika chalup u cesty, ale na samém kraji Maternice lesa.*)

Když farář Havlovický přišel od oltáře, nařídil kostelníkovi, mladému Kalinovi, aby šel ven na hřbitov, a zastavil kosteleckého myslivce a požádal ho, aby počkal. Kalina se vrátil za chvilku.

„Vyřídil jsem, jemnostpane. Myslivec zrovna mluvil s Židem.“

„S kterým?“

„S Machovským, Ludvíkem, s tím pytlákem.“

„Ah,“ farář se usmál. „Ale nechytal ho.“

„I to to, jemnostpane, Žid na něj sám čekal. Byl taky v kostele.“

„Že jsem ho neviděl!“

„Stál dole u dveří, za lavicemi, pod kruchtou.“

Farář rychleji se odstrojoval a kvapněji nežli jindy vyšel ze sakristie na hřbitov. U černých, dřevěných vrat nad schody z červeného pískovce zahlédl i Donáta myslivce i Žida pytláka, kterého dosud neznal, ale o němž už leccos slyšel. Nežli došel, mohl si ho dobře prohlédnouti, člověka vysokého, postavy zrovna obrové, ale suchého, svalnatého, ostrého nosu a hodně opáleného. Měl dlouhé vousy jako Donát, ale tmavé, tu tam s ojíněným už pramenem; i vlasy pod starým kloboukem s tetřívkovým peřím prokvetaly. Vousy byly na něm v kraji, kdež se všichni holili, nápadny, nej-

*) Nyní obora.

nápadnější však staré pantalony jízdecké, po švu plné knoflíků od stehen až dolů. Přes plece měl brašnu, v ruce hůl.

Havlovický zahlédl, že mu Donát vysypal ze své měchuřiny tabák do jeho a že Žid, podav mu ruku, ťukl prsty po svém klobouku, jako na pozdrav; pak se otočil po schodech dolů. Tento přátelský rozchod myslivce s pytlákem se faráři líbil a vesele volal na Donáta, tak co pan kolega —

„A kůže prachmilionská, duše zatr... s odpuštěním, pane faráři.“

„Škodí, škodí."

„Škodí, jak by ne, o všechen tabák mne obral. No, viději —" ukazoval nalevo, jak sestupovali, na pytláka, jenž dlouhýma nohama statečně jako sekáč pavouk vykračoval nahoru do svahu ke kříži a haldě, až se mu knoflíky blýskaly na jízdeckých nohavicích, „to zas už táhne, chlap milionská, někam na hranice a na Prajsko."

„Ale pušku nemá."

„Jak pak by neměl, a jakou! Jen kdyby ho šacovali, to by našli pytlačku milionskou. Má ji na kusy rozebranou a dobře schovanou."

Farář pozval myslivce na faru na šálek kávy. Donát přijal a cestou a pak na faře, když snídali, pořád o Židu Ludvíkovi, o tom milionském pytlákovi, že je tuhle z Máchova, z toho dřevěného stavení patrového, ví-li, z hodné familie, myslivectví že se učil, v Řejšným*) a v Polici že sloužil, odtud že se znají, tam že byli spolu ve službě, ale pak chlap milionská, jako ten Žid Ludvík, že se dal na vojnu, zrovna když ta bouřka francouzská se schylovala ke konci, ale u Lipska že byl a bojoval, a pak že na vojně ostal čtrnáct let, ten že by mohl povídat, kde všude „ležel", i taky seděl, v kterých pevnostech, v kterých kasamatech, že byl chlap nezkrocená, milionská.

„Tady už na něj zapomněli, bodejť, taková léta byl pryč, a já myslil, že tam někde zhynul. Až tu před čtyřmi lety jednou v noci jdu na čekání. Ne na zvěř, ale na pytláka. Už nějaký čas mně dělala ňáká šelma milionsky zle v lese; střílela i do ok chytala, a marně jsem na chlapa číhal a líčil. Měl po každé vítr, kůže mazaná. To jsem už povídal, ah, to není žádný zdejší, to je někdo —"

Farář přerušil myslivce, jenž kávu vypil a víc už nechtěl:

„Tak co, abychom si zakouřili — Ah," vzpomněl vesele, „kdybyste měl co! Když všechno rozdáte!" Vstal a přinesl rychle tabáku. Matěj Donát bez pobízení si nacpal; zakřesav a přiloživ hubku, bafal chvilku mlčky, v tiché rozkoši a díval se na obláčky

*) Řeřišné.

modravého kouře jak v zlatém proudu ranního slunce stoupají ke stropu. Pojednou sebou trhl. „Tak abych — Co jsem to povídal — Jo, tohle. Tak tedy tu noc jdu na čekání, a tu jsem ho stih'. ‚A, cizí ptáček,' hned jsem poznal, ač nebylo tuze jasno. Chlap zrovna rušil srnu. ‚Ani hnout, sic střelím!' " To Matěj Donát vzkřikl, že farář sebou trhl a zamrkal.

„Ale pytlák se otočí," pokračoval myslivec mírněji, „otočí, ale s puškou na líci a vzkřikne: ‚Střel!' Já nasadím k líci a v tom on: ‚Donáte, Matěji, to by tě mrzelo, nech hloupostí.' Já na něj, kdo je, a on, pušku pořád na líci, ‚co pak mne neznáš, z Machova Žida Ludvíka.' Já řku: ‚I ty prachmilionský —' "

„Pustil jste ho."

„I pustil on spíš mě," myslivec se zasmál, „on je to zrovna zoufalý člověk a hauptpytlák. Všude se ho bojí. ‚Mně na životu nezáleží,' říká, a taky mu nezáleží."

„Živí se jen pytláctvím?"

„Ničím jiným, co se z vojny vrátil, nic jiného nedělá. Ale nás tu, a mě obzvlášť, málokdy navštíví. Víc brousí tady po Policku a na Broumovsku, na klášterním, a ještě víc do Prajska přepadá, tam nejvíc. Tam — ale jemnostpane —" vzpomněl myslivec, „mohli by mu taky dát něco vydělat."

„Já?!"

„Měli by taky střílet."

„A u něho se učit. Já střílet umím, ale po lesích, po polích se toulat, na to není času, ne, to ne, a také jsem už dost pohodlný."

„Právě proto. Nemusili by chodit, mohli by jen v boudě sedět; pořídit si vejrovku. A Žid by jim vejra opatřil. To je taky jeho. Tady v těch skalách na Kalasperku*) vybírá vejří hnízda. To je kus práce, pouštět se do roklí, po hladkých skalních stěnách. O zabití bývá. Ale on je odvážlivý!"

„A Prušáci ho nechají?"

„To on se neptá." Myslivec za řeči vstal a blížil se pokuřuje k oknu hledícímu do zahrady. „Číhají na něj, a jak, to vím, a kdyby

*) U Hejšoviny.

ho chytli — Ale jeho nedostanou. Ale pane farář, to je milionský kvítí!“ pojednou nadšeně zvolal stanuv u okna:

„Viďte, jiřeny, to je krása.“

„Teď přicházejí do módy. Studnický pan farář má jich taky, a co —“

„Tyhle jsou také od něho, a on zas je má z Dašic od faráře Turka, ten je obzvláštní jejich pěstoun.“

„Tuhle jsem s panem farářem Ludvíkem mluvil v Kostelci, právě když zas odjížděl do Studnic.“

„Zdráv?“

„No, hrdina moc není, to vědí, když prý pořád v těch starých lejstrách sedí, a starostí má pro počátek dost, nejvíc s krchovem. Ale pan farář Ondrášek, on boušínský, slyšel jsem —“

„Tak! Co, prosím —“ ptal se Havlovický kvapně a s účastí.

„I povídali, že bývá takový zapomenutý. To prý najednou něco hledá, hledá a nemůže nalézt.“

„To jsem také slyšel. To je věkem.“

„A mrákoty na něj někdy chodí.“

„Ah! to je hůř!“

„A když se zas probere, bývá prý takový divný a připouští si podivné starosti. No, jsou tu léta. Včelařit on asi už dlouho nebude. Ale já tu povídám —“

„Nestavíte se v zádušním lese?“

„Ne, dnes ne, musím zas brzo domů, a musím taky dolů do městečka, mám tam jakési řízení.“ Bral klobouk a hůl, pospíchaje, jako by se bál, že ho farář nepustí. Než ten ho nezdržoval. Jen ho zval, aby přišel na delší toulku, že by se podívali —

„A jak toho vejra, pane farář —“ vzpomněl myslivec stanuv ve dveřích.

„No — vran tu není ani tak moc. Ještě to nechám.“ Farář se usmíval.

„I milion — to jsou myslivec, veverek tu je jako mhy na krmení vejrů, a měli by kratochvíli. Ale já jim Ludvíka, jako Žida přece pošlu.“

„Až ho chytíte ve škodě."

„A, to on dá teď pokoj, ale až přijde s vejry."

Když „Milion" odešel, svlékl farář sutánu, vzal na se hřebíčkový starší kabát, jak chodil v něm po domě, a vydal se na zahradu do zářícího jitra. Po záhonkách a v kolech ještě dost květů, slaměnek různých tónů i resedy; řeřicha a zvláště jiřiny na slunci jen hořely a svítily pestrotou barev, sem tam se ještě zardívala něžným nádechem opozdilá růže a plné fialy bílé, fialové, růžové vonně dýchaly.

Farář zvolna přecházel, zastavoval se, shýbal, přehlížel ovoce stromů, až stanul na druhé straně proti dřevěné škole, kdež pod jabloní zrajících, zardělých jablek stála panímáma v placce, v pantoflích, bez kabátku, jen tak, hovořic přes plot s učitelkou Černou, podobně ustrojenou, ale mladší a vyšší.

Hned zvěděl, o čem rozmlouvají, že se Šimek, jenž měl dole „na městečku" hospodu, těžce roznemohl.

„Takový mladý!" přidal farář.

„Ještě že ona, Šimková, je taková hospodyně a zdravá a jako vítr —" chválila stará Havlovická. „Ale myslím, že bude asi brzo vdovou, on je jako pára nad hrncem. Četu, že má souchotiny. Josef," vzpomněla obracejíc se na syna, „u Klimšů v Srbské je prý taky zle, ale zas jináč, povídali jsme teď s paní učitelovou."

„Vím, vím, tam je zle. Živnost už asi neudrží, dostane se do cizích rukou."

„Taková živnost, bože!" litovala Havlovická. „Mluvila jsem tuhle se srbeckou učitelkou po ranní na krchově, povídala, co je při tom statku polí."

„A lesa ještě víc."

„To taky povídala, to že ještě starý Klimeš, jako otec tohohle hospodáře" (obracela se k učitelce, která tu v krajině ještě mnoho neznala), „ten že měl les až po samé prajské hranice a takový, že když měl dvacet drvařů, jeden druhého neslyšel, když je postavil po lese. A jaké stromy tam, na dvoje úbětí! A co peněz prý měl

na hotovosti! Tři dcery měl nebožtík Klimeš a každá dostala půl korce dvacetníků.“

„To je snad tuze mnoho, maminko,“ připomenul farář šetrně s úsměvem.

„Tak jsem to slyšela; voršoufem prý ty peníze naměřoval.“

„Bohatství tam bylo náramné,“ přisvědčoval farář. „No vždyť je to starý svobodnický statek, na kterém zemané, t. j. šlechtici vládli. Studnický pan farář našel v starých listinách na zámku, když ještě byl v Náchodě, starý pergamen, také mně ho ukázal, byl přes tři sta let starý a pocházel od knížete z Minstrberka, syna českého krále Jiřího z Poděbrad; tím pergamenem potvrzoval kníže zemanu jednomu, jméno jsem zapomněl, držení toho statku v Srbské. Na tom statku nebylo žádných robot a břemen, nic, a nadto měl ten zeman a jeho nástupcové právo lovit v lese i v potoce od Nízké Srbské až k řece, a neměl žádnou jinou povinnost, než když by bylo potřeba, že měl přijít na zámek do Náchoda v helmě, ve zbroji a s kuší.“

„No, však tenhle nynější hospodář, Klimeš,“ chytala se rychle Havlovická, „ten chtěl být také ‚fon‘. Chyt’ se ho velký duch, ve Vídni si koupil predikát a léno.“

„Léno, maminko, čemu tak říkáte?“

„To je stejný, léno a predikát. Srbecká učitelka mně to povídala, a co ho to stálo peněz ve Vídni.“

„Stálo, ale ten predikát ne, ten nemá, ale zhejřilým živobytím tolik promarnil.“

„Jak se tam dostal, proč tam jezdil?“ ptala se učitelka.

„S plátny tam jel; myslil si, když na Broumovsku sedláci bohatnou plátny — A zbohat’, čistě, to byla jeho zkáza,“ stará Havlovická jako by se rozhorlovala. „Plátna si dal posílat, ale peníze domů starému neposílal; a jak by posílal, když čtyřma jezdil, po damašku tancoval, ženské měl nekalé a nekalé kamarády.“

„Že mu starý tak věřil,“ namítla učitelka.

„Upomínal ho dost, aby zaslal stržené peníze, ale syn z Vídně psal, že by poslal, ale že je má u hrabat, u knížat, ty že nechce

upomínat, že mu to dají najednou, že pak přiveze celé archy nových desítek a stovek. Ale nepřivez' nic. Vrátil se s prázdnýma rukama a ještě s dluhy. To byla rána. Za tolik tisíc zboží pryč, všecko se jako větrem rozfouklo. Statek to odnes', zadlužili ho. Starý se zlobil, trápil a brzo pak umřel, a syn darebný, jako nynější starý hospodář, zasekával statek víc a víc, když nepřestal utrácet, a teď už ho sotva udrží."

„Má velkou rodinu?" ptala se učitelka.

„Dceru, tu chce nějaký chudý muzikant, a dostane ji, dceru ze svobodnického statku! Táta její a bratří jeho za svobodna jezdili za nevěstou na pěším koni a dcera teď do chalupy! A dva syny má starý Klimeš. Jeden je u vojska doktorem, ten je na tom nejlíp, a mladší hospodaří s matkou, když starý ujel."

„Kam?" divila se učitelka.

„K tomu doktorovi, někam do Italie. Má se tam dobře a ujel starosti a trampotám." Stará Havlovická mluvila rozhorleně. „Ty nechal ženě a synoj."

Farář neměl už stání. Užívaje pomlky řekl:

„No, já se podívám na Doubenusa." Smekl, pozdravil a šel zpět zahradou a sadem za faru k březině.

Havlovická ostala s učitelkou ještě chvilku a povídala dál o srbeckých Klimších, nejvíc o mladém, jaký je rozšafný, Josef, jako syn farář, vždycky, když přijede ze Srbské ze cvičení, že ho vždycky tolik chválí, jaký je přičinlivý, rozumný a dychtivý po učení a čtení, že má pro všechno smysel, ač je ještě mladý, a co, dvacet, víc že mu sotva je.

„Kdyby se dobře oženil, moh' by statek zachránit —" mínila učitelka.

„Na ty dluhy se bude těžko ženit. Kdo pak mu dá dceru s pomocí! Statek už není beztoho jejich. Bude-li dobře, ostane jim nejvýš bělidlo tady v Zálesí, co patří ke statku, to by mohli uchovat. A když, co taky; kdyby to bylo bělidlo, ale ono je to jen bělidýlko. A pane králi, Ančka pro mě jde. Co je?" volala obracejíc se po děvečce.

„Přišel Lhoták z dolejšího konce."

„Co chce."

„Přines' kanafas."

„Nepotřebuju, no, ale, snad ho Františka poslala; to musím, tak s pánem Bohem, paní učitelová."

V tu chvíli dokonával Doubenus dílo spousty. Sekera jeho se blýskala v zářivých paprscích svěžího jitra; rána za ranou, a bělostné kmeny bříz mladých i starších se po každé zachvěly, hebké haluze jejich se potřásaly a šustěly, až zmlkly na zemi ve vadnoucí trávě, v odkvétajícím vřesu. Víc a plněji svítalo v místě, kde jindy se líbezné, zelenavé šero smrákalo. Březina hynula.

Doubenus, dýmku v ústech, to bral napořád, nic nevybíral, bez ohledu porážel; ustal jen, když mu vyhaslo, když musil zakřesat a hubkou tabák zažehnout. Zadýmal, zadíval se před se nebo se ohlédl po faře, nenese-li mu Ančka už „desátek", t. j. skolek chleba s tvarohem a máslem, a toužebně pomýšlel, vzpomene-li stará panímáma a přidá-li také čtvrtku kořauky, že snad pošle, že má uznání, že člověku přeje. Polkl naprázdno, pak naplil do dlaní a mohutným vzmachem vznesl prudce sekeru nad hlavu, jen se zablýsklo, a dunivá rána zalehla ostatkem hynoucí březiny.

Pak ustal opět, když přišel mladý kostelník, Kalina, podívat se na spoustu památného sobě místa, kdež se před devíti lety s Justynkou, s nynější svou ženou, tenkrát ještě mladičkou židovkou, tajně scházel a kdež se oba rozhodli. Díval se, díval, ale opodál, a hned se otočil, jak Doubenus na něj zavolal, tak co, jde-li pomoct.

Po druhé pak spustil Doubenus sekeru, když zahlédl, že sem jde jemnostpán. Ale také ten se u něho neomeškal. Zeptal se jen, kdy bude asi hotov, a šel dále, na místo, kde stály ještě staré dvě břízy v družině několika mladých, útlých a běloučkých v koberci vřesu. Doubenus se divil, co jemnostpán je dnes tak na slovo skoupý a co tak pod břízami stojí. Nestál však dlouho. Odešel, nepromluviv, jako by na Doubena zapomněl. Jeho rány zaléhaly za ním, slyšel je a i cestou myslil na hájek, jejž sám k pádu odsoudil. Už padly břízy pamětnice a do večera položí ostatní.

Břízy pamětnice zajdou a v srdci — Vlna pohnutí přešla, stesk se tiší, i vzpomínka vybledne. Co je stálého — Teskno jej ovanulo a sám nad sebou se zamrzel, že tak klidně uvažuje.

Na faře v čeledníku odměřoval Lhoták kanafas na český loket na hraně stolu vyznačený. Na ten loket stará mlynářka vždycky měřila i kupovala nemohouc navyknouti na vídeňský. Široký, zardělý obličej Lhotákův s věnečkem vousů pod bradou se pojednou rozšířil úsměvem, jak vstoupil farář. Tkadlec ne bos, jako byl v Prusku, u Hlaváčků v Slaném, nýbrž v punčochách a střevících a v soukenném fráčku, pozdravil a hned dále chválil své zboží, červeně pruhovaný kanafas, když Havlovická jako na svou omluvu žertem faráři žalovala, že tadyhle Lhoták ji přemluvil, aby koupila, že nechtěl polevit a ne a ne. Chválil kanafas, že je jako plech, ten že vydrží, a začal posteskovat, že se člověk musí nutit, aby prodal, když jsou tak zlé časy a nic se nevydělá při té drahotě, ó, že se „korela" pořád pamatuje, člověk že ztěžka živobytí vytkne a vydělá sám na sebe, natož přibude-li ještě strávník.

„Vy nemáte dětí, Lhoták, pokud vím," namítl farář.

„Nemám a mám, jemnostpane. Nemám, ale o krk víc živím." Už byl tam, kam se chtěl dostat.

Pověděl, jak si ty dni zaskočil do Prajska, co že má člověk taky dělat, když tam je přece jen levněji, u Hlaváčků v Slaném že byl a tam že přivedʼ Pašťalka rokytenský sirotka, opuštěného hocha, toho že se chtěl Málek ujmout.

„Málek?!" divil se farář. „To je pašerák, jak slyším, dle jména ho znám. A co ten sirotek —"

Lhoták vylíčil, jak jej Pašťalka našel už samou noc v polích na mezi plačícího, když utekl od Sedlických ze Žďárek.

„A Málek si ho chtěl vzít?!"

„Chtěl, není zlý člověk, dobrák, ale pomyslil jsem si, co ten sirotek u něho, Málek sám nemá vlastně doma, je víc v polích a v lesích a nejvíc v noci, co by z hocha bylo. Snad ti toho hocha pán Bůh sám posílá, povídám si, když nemáš dětí. No, a stará, pomyslím si, no, snad si dá taky říct. No, broukala, broukala,

ale když hocha viďala, jaký je ubožák a jak ho nechali zajít, a slyšala, co zkusil, co bití a hladu, když mu dávali kyselo, že by ho ani pes nežral — No, taky má srdce, má, a když viďala, jak hoch jí jako vlčinka, co poměl hladu — Ještě v noci mu dala najíst; a pak usnul, jako skála spal, dobudit jsme se ho nemohli. A ráno, když jsme ho prohlídli, žena diu nemračila. A už zas nadávala Sedlické, ty selce ve Žďárkách, jaká je necita, že se mohla tak na hocha dívat, když už hospodář byl takový kruťák, ale ona ženská! Hoch jako umučení, když jsme ho svlíkli. Bože, to tělíčko hubené, jako lucerna, a ještě co modřin po něm, jak ho hospodář šňápal, a od blech, s odpuštěním, hoch požraný, po celém těle, a paty rozpukané, samá krvavá šklába, palec bolný, a hlava — co na hlavě, jaká nečistota! Máma hocha vykoupala, namydlila, vydrhla, všecko, já ho ostříhal, a hoch hned prohlídl, máma měla radost, no, teď že je přec k světu. A opravdu, hoch podobný, a takové velké oči má a jako trnky."

Na faře byla vždycky půda pro soucit. Stará mlynářka zapomínala na kanafas, poslouchala až trnouc a farář se začal vyptávat s účastenstvím, jaký je ten hoch jinak, chodil-li do školy, umí-li něco.

„Kluk vtipná, jemnostpane. Už jenom to: o školu sotva zavadil, bodejť, u Sedlických ho honili za školu místo do školy, a přec jenom pěkně čte a dychtivý je na čtení a na obrázky. Máme starý kalendář, hrůzu let starý, a ten on popadne, jak může, a říká si anebo se dívá na obrázky. No, do tuhý práce s ním nebude nic, je slabý; starost s ním je a bude, co na něj; kdyby ono bylo něco starýho po dětech, jak bejvá, ale u nás, to vědí. A teď přijde zima, aby měl obůj a šatstvo, všecko."

Stará Havlovická se vytratila z čeledníku; té chvíle sáhl farář do kapsy a vtiskl Lhotákovi dva dvacetníky do dlaně.

„Tu máte na hocha," mluvil kvapně a tlumeněji, „panímáma mu jistě také něco přinese. Ale do školy hoch musí, to vám povídám, Lhotáku, přesvědčím se. Co bude hoch do školy potřebovat, všecko dostane, o to se nestarejte."

Lhoták začal děkovat; vtom přinesla stará mlynářka něco obnošených šatů po synovi pro toho sirotka, aby to dal Lhoták přešít.

„Není to tuze obnošeno," rozkládala soukennou vestu.

„A co pak, maminko, ten modrý kabát."

„Ten bys moh' myslím ještě nosit."

„Už ne, je mně malý."

„Najednou!" Musila se usmát a nebráníc se už přinesla i modrý kabát. Lhotákův široký, zardělý obličej se úsměvem šířil. Tkadlec se ukláněl a ruce zdvíhal vděčností a úžasem a děkoval, a bože, že jsou tak mnoho dobrotiví, to že bude doma radost, máma že bude koukat a on že se hned staví u Fidéla Hanuše a že hocha k němu pošle, aby mu vzal míru a přešil to.

Tak shrábl i peníze za kanafas a ještě ve dveřích, jak se protahoval s uzlem na zádech, se ukláněl, děkoval, i sliboval na nové farářovo připomenutí, a bodejť, to se ví, že pošle hocha do školy, japak ne, japak ne.

Jen zavřel dveře, obrátila se mlynářka k faráři a mírně pokárala:

„Ale Josef, ten modrý kabát moh's ještě sám po domě nosit."

„Ale maminko," farář se usmíval, „po domě mám tenhle," hodil pravou rukou, loktem ven, „a ten ještě vydrží."

Mlynářka pohnula resignovaně hlavou i dlaněma.

„No, ty bys třeba svlík' i tenhle."

IX.

Panna Aninka na boušínské faře vzpomněla toho podzimu často na padolského faráře a teskně, s toužebným povzdechem, kdyby tu byl, kdyby je zas navštívil, to že by bylo sluníčko pro jemnostpána. Toužila tak proto, poněvadž nemohla zapomenout, jak na jaře, když je farář Havlovický navštívil, jak jemnostpán zrovna okřál, oživl, jak byl všechen jiný, když Havlovického jen shlédl. A pak, když s ním jednal, když s ním zašel ke včelám!

Ona sama by potřebovala také potěchy, a Havlovický by ji potěšil, slovo jeho zrovna jako balšám. Chodívala teď na ni tesknota, úzkost i sny mívala těžší o duších v očistci, jejichž muka vídala ve snách častěji, nežli kdy před tím. Zdálo se jí, že je teď tak opuštěná. Šoltova Tonička byla jí sic ochotnou pomocnicí, ale jaká pak řeč se splašenou, s mladým bláznem, jíž bylo pořád do zpěvu a jež se pro každou hloupost rozesmála, rozchechtala, až kolikrát musila utéci z kuchyně.

Ty starosti a tu tesknotu měla hospodyně k vůli jemnostpánu.

Farář Ondrášek scházel víc a více, a také na duchu nebyl čilejší. Často usedl a seděl, seděl, obzvláště venku na lavičce u ořeší blízko frátera a ostatních oulů, zamyšlen a tak nějak sklíčený.

Když uhodilo horší počasí, hledíval zamříženým oknem přes měsíčné růže, jichž si teď ani nevšiml; upíral oči do deště nebo do běla, do mlhy, když zatopila les i pole i stavení v sousedství a pro niž nebylo vidět ani na ouly před okny. Někdy jej hospodyně opět zastala, že otvírá kde jakou zásuvku v obou svých vybílených

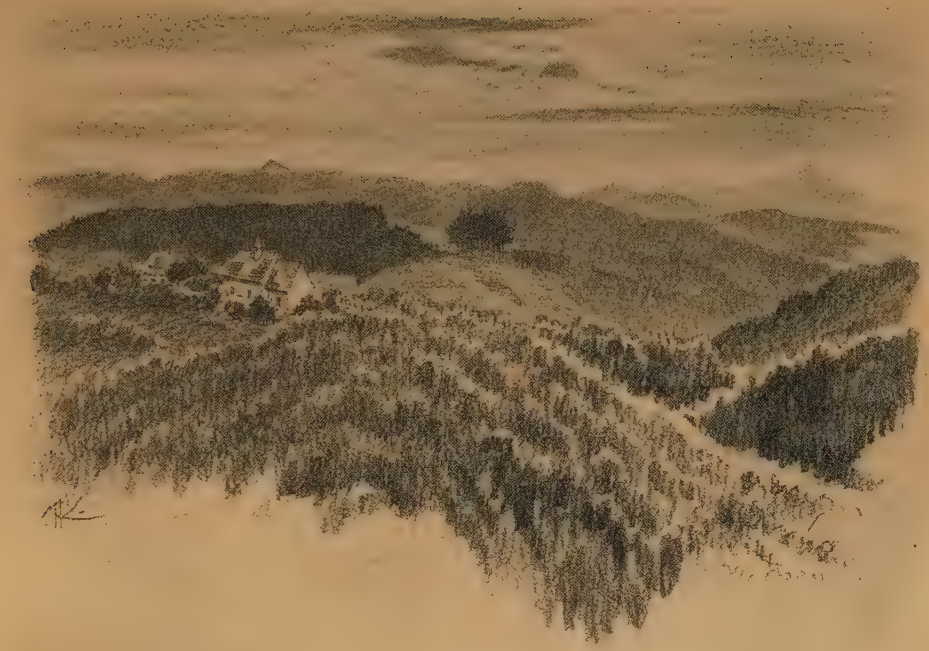

světnicích, že šuká a něco shání. Zeptala-li se, co hledá, podíval se na ni jako ze sna, a nic, co by hledal, ani slova. Nemohl si vzpomenouti.

Kdykoliv začala o faráři Havlovickém, vždycky rád o něm slyšel a mluvil, připomínaje si, to že je pastýř, ten že má srdce, že má včely rád. Ale když naposledy se mu o něm zmínila, zasmušil se a starostně před se, jako by sám sobě povídal:

„Jestli pak on Josífek nezapomene. Povídal, že si včeličky

dušičky veme na starost. A rukou dáním —“ Umlkl a jako by hospodyně neslyšel, když se nitky chytila a chtěla dále rozpřádat, a co pak pan farář padolský, to že je, jeho slovo jako skála. Farář už zapomněl a nedbaje hospodyně vzal čepici a vyšel ven.

Chodíval ku včelám nebo na zahradu; i tam někdy přecházel, jako by něco vyhlížel nebo hledal. Jednou i podvečer se znenadání vytrhl a chtěl ven, ač pršelo a vítr vál. Panna Aninka ho měla co držet a vymlouvati mu, když pořád opakoval, co včeličky dušičky, že se musí podívat.

Od té chvíle jej hospodyně nespouštěla s očí a nařídila Toničce, aby si všímala, když by jemnostpán vyšel z domu, aby dala pozor.

Jednou, bylo září měsíce, dopoledne, slunce krásně svítilo a bylo bezvětří, vyběhla Tonička z fary podívat se, kam jemnostpán odchází. Zůstala u prahu pod starým ořechem nad zašlou studní, protože farář zůstal u včel. Chtěla již opět zpátky, vtom ji zavolal.

Nebylo jí to nic divného, kolikrát se s ním dívala na ouly a poslouchala ho, když jí vykládal o včeličkách dušičkách, třeba že už totéž po kolikáté.

Na jeho zavolání přiskočila. Stál u „frátera“, který už tak nekřičel svými barvami, ale jenž stejně černě vyvaloval oči, k nebesům sám pod placatým kamenem plným zelenčho netřesku. Bylo u něho a též u ostatních oulů ještě dost živo a rušno. Včely poletovaly, odletovaly, u česna se tlačily, bzučely.

„Vidíš, Toničko, jak včeličky dušičky pospíchají —“ mluvil farář s tichou radostí. „To je přičinlivost, bože, aby ještě nasbíraly, co je, dokud je poslední kvítek řasy*). To je veselé sháňky! No, až z jara —“ náhle se zamlčel a zasmušil. „Až z jara,“ opakoval volněji, „to já jich neuvidím, už ne; neuvidím, jak se vyhrnou na boží slunce, jak se rozletí na kvítí. A pak na lípy —“ Vtáhl nosem dvakrát ostřeji vzduch, jako by vůni lip cítil. „To já už budu pod lipami,“ mávl v tu stranu hřbitova, nutě se do úsměvu, „už jo, v zemi, a včeličky dušičky budou nade mnou v lipách bzučet.

*) vřes.

Jestli pak ony —“ Nedomluvil, upřel oči na rojící se včely, zapomenuv na Toničku.

Té bylo starce líto, nevěděla však co říci, co dělat. Chvíli stála vedle bělovlasého faráře, jenž s hlavou v ramenou přikrčenou včely hemžící se v slunečné záři pozoroval, pak tiše se odplížila a hupky přes práh do síně a do kuchyně k panně Anince. Ta povzdychla, teskné oči teskně obrátila, dala ruku v bok, jako by krotila „pškaní“, náhle zas zahlodavší, pak šourala se ven.

Vtom farář už přicházel s čepicí v ruce. Nic na něm nepozorovala, žádný smutek; jen podotkl starostně, že letos bude asi potřeba včely dřív zadělat, že uhodí brzo mráz.

Dobře hádal; ošklivý podzim nastal, sychravý, větrný, plný dešťů a hustých mlh. Boušínské lesy a zarostlé stráně nad Oupou dole skoro pořád v jejich závoji; lípy na hřbitově a nad jeho obrubou, stromy na zahradě u fary šuměly bez odpočinutí. Vítr jim nedal poklidu, kolébal jejich koše, klátil jimi, rval jejich listí, rozfukoval je, rozháněl. Spadlé listí starého ořechu nad studní šustělo až po sám farský práh.

V ty smutné, kalné dni přicházel na faru Šolta kantor skoro každého odpoledne nebo podvečera. Už dříve sem někdy zavítal, když zaslechl od Toničky, že pan farář nějak schází. V ten nevlídný čas vzkázala mu sama panna Aninka, aby přišel jemnostpána někdy navštívit. Učinil tak ochotně a rád, z vděčnosti, že se pan farář Ondrášek ujal Toničky a že na syna juristu také občas nějakou peněžitou podporou vzpomněl.

Farář v čas návštěvy sedal ve své vybílené světnici u kamen, v nichž příjemně praskalo a hučivě táhlo, jak polena plápolem hořela. S počátku vítal učitele dost netečně; ale pak už na něj čekával a sháněl se po něm, když se v obvyklý čas neukázal. Přinášeľ Šolta noviny z okolí, ze světa, leccos ze synových dopisů v Praze, nejvíce však z novin slatinského mlynáře „berana“ (ale tento pramen zatajil), huboval na ministra Mettrnicha, soudil vysokou politiku, vypravoval o Francouzích v Alžíru, jak je Abdul Kader tam prohání, o sjezdu monarchů v Mnichově Hradišti; při tom prohodil tu tam nějaký šprým, něco k smíchu.

Nejvíc a nejlépe však pochodil s „včeličkami dušičkami“, o nichž začal nenápadně, zpolehoučka. Tím faráře celého dostal. Ten, jenž více mlčky sedal a víc poslouchal, rozhovořil se, vzpomínal na tu onu příhodu včelařskou, na ten onen roj, co mu vyvedl, vypravoval o tom onom prohlášeném včelaři, až všechen rozjařen učiteli, když odcházel, tiskl ruku a zval ho, tak aby přišel zas, zítra, no, že bude moci snad přijít, jen aby přišel.

Tak se za těchto hovorů vzpružoval; než to bývalo jen chvilkové zplápolání. Pak opět ochabl. Panna Aninka tajně povzdechovala pozorujíc jej, jeho jednání a nejvíce proto, že se tak tratil a ve tváři měnil.

Ouly ztichly. „Fráter" a všechny špalky stály jako zakleté za těch plískanic, za těch zachmuřených dnů, kdy studený vítr harašil v stromech i v hustém malinoví u plotu.

Farář Ondrášek přes to přicházel ouly navštěvovat. Obcházel je, postál u nich, třeba že bývalo sychravo a mokro. Kolikráte musila pro něj panna Aninka, nebo když sama se bála větru a větřice, poslala Toničku, aby jemnostpán šel domů, aby se nenachladil.

Koncem měsíce října rozbouřil se jednou večer vichr a rejdil a dul kolem osamělé fary boušínské až strach. Ze tmy hučely klátící se stromy na zahradě a ořech u dveří, ze starých lip od hřbitova nesly se proudy bouřlivého šumotu jako příboj; fara jako by stála v rozkaceném vlnobití.

Panna Aninka modlila se s Toničkou v kuchyni za duše v očistci, ustávajíc každou chvíli a v úzkosti naslouchajíc, kdy vichr srazí komín, v němž lkalo a úpělo, nebo kdy odnese střechu. Pak vyšla majíc hlavu dobře zachuchlenou na síň s Toničkou, jež nesla planoucí louč, ke dveřím farářovým. Chtěla zaťukat a podívat se, co jemnostpán dělá. Ale jen vykročily z kuchyně, zahlédly ho na konci síně bez světla, tápajícího, jako by hledal dveře. Byl v střevících a v domácí čepičce, na sobě však měl starý burnus soukenný, jejž brával do bryčky, když jel někam přes pole.

Hospodyně div nevykřikla. Přitisknuvši šátek víc přes tvář a pod bradu spěchala k němu. Tonička s loučí za ní.

„Jemnostpane, kam pak —" volala hospodyně káravě.

„Ven, no ven," odvětil rozčileně, „a nemůžu trefit, nemůžu dveře nalézt."

„Co ven, teď v tom větru."

„Právě proto. Slyšíte? Mně se zdá, že to „frátera" porazilo nebo jiný oul. Stál jsem u okna, poslouchal, a tak to najednou bouchlo. To jistě tam — a vidět nic."

„Pro Boha, jemnostpane, to není možná, ven nesmějí.“

„Proč, proč — Je-li některý oul poražený —“

„Není, ne, to se jim jen zdálo.“ Prosila, aby šel do pokoje, k oulům že pošle děvečku.

„A nic, nic, co Marjána, ta jen vystrčí nos a už tu zas bude, ani se pořádně nepodívá.“

„Tak půjdu já s ní,“ nabízela se Tonička.

„Ty? Ty?“ Farář váhal, „ale ne, taky si pořádně nevšimneš nebo s větřicí utečeš —“ a pošupoval netrpělivě čepičkou na hlavě.

„Tedy půjdu já.“ Rozhodla se hrdinsky hospodyně ze strachu o faráře i popuzená tou přehnanou starostí o špalky. „Mně přece uvěřejí.“

„No, ale — ta větřice —“

„Toničko, přines mně ještě šátek a lucernu“ poroučela hospodyně, již bodlo, že ji farář nedrží, že ji pustí ven do té psoty, že má větší strach o včely než o ni, a že tak ochotně přisvědčoval:

„Lucernu, lucernu.“

„Ale oni musejí hned do pokoje!“ Hospodyně už poroučela. Poslechl teprve, až když Tonička přinesla rozžatou lucernu a šátek, který přetáhla hospodyně přes zabalenou již hlavu, a vyšly ven.

Vkročily do husté, hrozné tmy, do hučivého přívalu, jenž bouřil vysoko v černé výši i vztekal se při zemi. Do ženských se opřel a div pannu Aninku neporazil. Dech se jí zatajil, ač měla všecku tvář až na oči šátky zachuchlanou. Chytla se Toničky, jež odhodlaně a chutě stoupala, svítíc na cestu. Nebála se, ano z té bouře zahrálo v ní zvláštní rozkoší a dráždilo ji, aby do toho hukotu a řevu vyjekla a zahoukala. Než, zdržela se pro pannu Aninku. Neslyšela její úzkostných vzdechů a že se nahlas marjuje, cítila však, jak se třese. Tiskla ji k sobě, držela ji a křičela, aby se jen opřela.

Světlo v lucerně se třáslo, zmítalo, hasnouc a zas vyšlehujíc; pruhy rudé záře kmitaly se do černa po plotě, po harašícím malinoví, a najednou v ní ze tmy tmoucí vystoupil „fráter“ s vyvalenýma očima. Stál rovně a pevně.

Tonička vyjekla, jak pohlédla do strašně polychromované tváře, ale div že se při tom nedala do smíchu. Panna Aninka ji potahovala, ať dobře posvítí, ať se podívá na ostatní, není-li jim nic, stojí-li. Nic nebylo, stály. Ženské z fary se otočily a chvátaly do síně, kdež farář v burnuse stál zas u dveří, nemoha se dočkati.

„Jak, jak je —“ vyrazil dychtivě, když vstoupily a především přirážely dveře větru, jenž se za nimi dral a sukně a šátky i tu jim cuchal.

„Proč tu stáli, proč nečekali v pokoji! Nastydnou, a budou mít," kárala panna Aninka.

„Ale co; tady, nastydnout! Mám burnus. Tak co; leží, stalo se něco —"

„Nic, ‚fráter' stojí a všecky, ani kameny se nehnuly." Musela to i Tonička říct, a znovu se ptal; pak teprve odešel do pokoje.

Panna Aninka vkročila do kuchyně vzdychajíc; bála se následků, když musila do takového božího dopuštění, a dosud se mrzela na faráře, že měl to svědomí, ona že to odstůně.

„A ještě, bože, kdyby si už dal pokoj! A to, co ten vítr bude, ani neusne, nebude mít pokoje, a třeba by šel zas ven. To abych ani nechodila spat a číhala a vartovala ho. Ach bože!"

Po desáté však vítr polevil a nežli odbila jedenáctá, utišil se. Panna Aninka ulehla klidněji, neusnula však tak hned jako Tonička. Čekala pořád, že jí začne zase pškát v boku a loupat v hlavě. Než nedočkala se; modlíc se za duše v očistci, usnula do půlnoci.

X.

Děvečka ráno zatopivši ohlašovala, že je tam hrozná mlha. Když se panna Aninka postavila k oknu, nespatřila ani kostela, ani vysokých lip u hřbitova. Všecko zmizelo v šedobělavé potopě, jež se rozlila od nebe do země; jen před samým oknem zahlédla jako stín stromu. Ale starou hrušku v něm nepoznala. „To je samá nezdravota," zavzdychala odvracejíc se od okna.

„A kdo ví, co jemnostpán, že do té mlhy šel —“ prohodila děvečka na odchodu u dveří.

Hospodyně se lekla.

„Kam že šel!“

„No, viďala jsem ho prve na dvorečku, šel na zahradu, v burnusu, to jsem viďala.“

„A nekřikla's!“

„Japak — Cák bych mohla?“

Tonička letěla ven bez vyzvání. Panna Aninka rozvzdychavši se, šourala se kvapem do farářova pokoje. Byl prázdný i druhý, a burnus nevisel na svém místě. Začala hubovat, jistě že se šel podívat na včely, jak je s ouly po té noci, že nemohl vydržet. Ale kudy tam šel! Proč ne rovnou ze síně, proč dvorečkem a na zahradu — Spletl si cestu, zbloudil snad nebo hledá něco, jako teď často, a nemůže nalézt.

Poslala děvečku k oulům. Ta se vrátila se zprávou, že tam nikdo není. Přiběhla Tonička ohlásit, že jemnostpána na zahradě nevidí, že tam je ukrutná mha.

„A té se nadýchá, a v tom studenu a mokru!“ lekala se hospodyně. Tonička vyzvala děvečku a znovu se vydala za faru na zahradu zatopenou hustou mlhou, v níž tr̆čely stíny stromů. Prošly zahradu od oulů celou a volaly; až na konci u vrátek, kudy se chodilo do polí, zahlédly stín člověka, a hlas se tam ozval. Farář stenavě volal. Sklouzl na mokré půdě a padnuv nemohl se sebrat. Už chvíli tam ležel. Zdvihly ho a těžko jej dovedly do stavení, kdež hospodyně trnouc, vzdychajíc, čekala s rukama sepjatýma.

„Jezus Marja!“ zaúpěla nepřemohši se, když zahlédla faráře v umazaném burnusu, jak všechen ustydlý, kašlaje, maje ruce jako rak červené, kráčel sehnutý těžkým krokem mezi Toničkou a Marjánou.

Těžko oddechuje, kašlaje začal vykládat, jako by se chtěl omluvit, a když ta mha, a takové mokro na zahradě a nic vidět ani na krok —

„Kam jen šli, jemnostpane!“

„K včeličkám, a nemoh' jsem je nalézt, nemoh', ne a ne —" Kašel mu zdusil řeč.

Hospodyně s Toničkou zavedly ho do pokoje, kde třesa se usedl na židli u kamen. Vzpomněl na kostel, že snad bude čas, ale hospodyně rozhodně mu připomenula, ať na kostel ani nemyslí, a poručila Toničce, ať rychle zvaří lipový květ. Farář musil z burnusu, svléknout se a ulehnout. Chtěl se bránit, však že to přejde, jen co se zahřeje, ale začala zima jím třásti. Hospodyně přitahujíc svrchnici, spustila zase káravě, co to jen myslil, v takovém nečase, co jen dělal!

„A když — když včeličky — myslil jsem si, po té noci, po tom větru, že se jim snad přece něco stalo — a já bloudil, jako v lese bloudil — včeličky dušičky nikde — bože, ta mha!" Umlkl, jak jím třesavka zaklepala a když se mu kašel opět rozbouřil.

Panna Aninka vrátila se do kuchyně tisknouc ruku k boku, jako by měla pškaní, a teskně obracejíc oči vzdychala, bože, že se celá třese, tohle že ještě scházelo, co to jemnostpán vyved', z toho že může něco mít.

Měl. Neulevilo se mu, bylo ještě hůř.

Druhého dne časně ráno chvátal posel do Kostelce pro lékaře. Ten přijel odpoledne. Hospodyně všecka od sebe, zapomenuvši na pškaní i větřici, uvítala ho plná úzkosti a vzdychavě vypravovala, jak jemnostpán od včerejška zeslábl, že chodí na něj mdloby, že bývá bez vědomí.

„Dnes dopoledne přišel k sobě, poznal mě a mluvil, na ouly se zas ptal, ale pak mluvil jako ve fantasi a zase včeličky dušičky, a teď už zase jako by o sobě nevěděl."

Lékař vážně vyslechl, pak vstoupil k nemocnému, od něhož se vzdálil s tváří zachmuřenou. „Silný zápal plic —" ohlásil hospodyni, když s ní na síni osaměl. „A silný zápal a v tomhle věku —"

Panna Aninka zalomila rukama. „Ó, já to povídala! A to všechno pro včely, ó bože!".

Lékař odjel. Vzduch se kalil soumrakem, pustá pole splývala v šeru, lesy zčernaly. V boušínské faře zarděla se zamřížovaná okna

v přízemí, v bytě farářově. Svíčka hořela na stolku v rohu vybílené jizby, aby světlo nepadalo přímo na postel, na níž ležel farář.

Oddychoval rychle, chrčivě. To byl jediný hlas v tiché světnici a tikání hodin. A chvílemi tlumený, třeslavý vzdech panny Aninky. Seděla u stolku u svíčky u otevřených modliteb, v šátku na hlavě; bledá tvář ostrých rysů s hustým, černým obočím klonila se do knížky. Ne však dlouho. Přes tu chvilku obracela se po loži nemocného.

Vstala také, přišourala se tiše až k němu a tajíc dech úzkostně jej pozorovala. Vracejíc se znova k modlitbám, pohlédla maně oknem ven na pustou zahradu, kdež se stromy černaly, kdež před oknem se stmívala řada oulů.

„Proklaté —“ pomyslila hněvivě, ale nedořekla. Lekla se, že takové slovo o včeličkách — — a kdyby to slyšel jemnostpán! Maně se ohlédla. Přesvědčení však nezměnila, jenže hněvivě začaté lítostivě domyslila, včeličky že jsou všeho příčinou.

Za chvíli přišel kantor Šolta. Už jednou tu byl, po obědě. Teď přišel, aby tu ostal, aby pomohl bdít a opatrovat nemocného. Vyzval hospodyni, aby si šla odpočinout. Neposlechla, zůstala, byla však ráda, že učitel přišel. Seděl na židli u postele nemocného, hospodyně u stolku u modliteb.

K ránu, venku bylo ještě husté šero, Šolta na židli usnul. Spánek jej tím spíše přemohl, poněvadž nemocný se ztišil a spal. Šolta dřímal tvrdě a dost dlouho, až jím panna Aninka zatřásla. Vyvaliv rozespalé oči, uviděl ji v ranním úsvitu i v záři lojové svíčky už dohořívající, bledou, vyjevenou, třesoucí se.

„Mně se zdá —“ vyrazila, „Jezus Marja, podívejte se!“

Bělovlasý farář chrče pohnul hlavou s jedné strany na druhou a hned se zase ztišil. Nos mu zbělal, zsinalá bledost rozlila se tváří.

Šolta vyskočil k posteli, u níž hospodyně klesla jako podťatá. Farář Ondrášek byl v posledním tažení; za chvilku vzdechl naposled.

Kantor Šolta zatlačil mu oči, pak vyvedl hořekující hospodyni.

Vtom přiběhla Tonička s Marjánou. Tichou farou v ranním úsvitu rozléhal se trojí ženský pláč.

Za chvíli vykročil Šolta z fary. Šel na zahradu oznámit včelám. Panna Aninka, v pláči, sama vzpomněla a připamatovala jej, aby šel, ona že nemůže, ona že by jim to nemohla říct — Poslechl, šel, ne rozrušen, ne s věrou prostého člověka, ale ze šetrnosti k obecné víře a ještě více k vůli hospodyni a k vůli nebožtíku.

Byl šedý mráz; zahrada, ploty, spadlé listí, vše kolem v jíní, i netřesk na placatých kamenech na oulech. A vše v ranním, studeném úsvitu. V něm jasně už stál „fráter", při spodu zavátý brunátným i žlutým listím plným jiskřivých jehliček a démantků bílé jinovatky. Šolta v tmavém, hřebíčkovém kabátě, v manšestrové černé vestě po krk zapjaté byl jako by celou noc hrál u muziky: přibledlý, přepadlý, s očima zardělýma.

Jak stanul u „frátera" a podíval se na něj a na ostatní špalky a vzpomněl, jak nebožtík ty včely miloval, že byly jeho život a jak i v nemoci, ve smrtelných mrákotách ještě na ně myslil, neubránil se, náhle v něm měklo; maně, nevěda proč, smekl placatou, soukenou čepici, a nachýliv se k oulům, hlásil zastřeným, přichraptělým hlasem:

„Včeličky dušičky, pan farář vám umřel." Jak řekl „vám", zachvěl se mu hlas. Dal na hlavu a chvilku stál. Hluboké jitřní ticho po zahradě a všude. Ouly jako zakleté. Od nich obrátil zrak po oknu farářovy jizby. Bylo otevřeno; aby duše měla volno —

Ještě toho dne odpoledne přišel posel na padolskou faru oznámit, že boušínský pan farář umřel, a kdy bude funus. Vypravoval, jak bylo s včelami, jak nebožtík pan farář v mlze bloudil, a jak na zahradě nastydl, až z toho byl zápal plic, jaký byl konec, jaký je pláč na faře, jaký zármutek ve vsi i ve Slatině, jak všichni pana faráře litují.

Farář Havlovický se upřímně zarmoutil.

„Včeličky dušičky, jeho radost i smrt," řekl, když panímámě v čeledníku oznamoval, co se stalo na boušínské faře.

„Ba tak, pro ně umřel."

„Osiřely, já se musím o ně postarat.“ Pověděl, co na jaře faráři Ondráškovi slíbil.

Stará mlynářka vzkázala hned dolů Kalinom, co se stalo. Uplakaná přiběhla mladá Kalinová na faru. Posel musil znovu vypravovat a Kalinová znovu vypukla v pláč pro starého faráře, hned také žalostivě vzpomínajíc na pannu Aninku, co ta, to že je pro ni rána —

Posla se vyptávala, kdy bude pohřeb, oznamujíc, že si s Antonínem hned řekli, že na funus půjdou oba, a žádala Havlovického, aby muži dovolil.

„To jsem očekával,“ řekl, „že pojedete oba. Jen se uchystejte, svezu vás oba, místa bude dost.“

Ráno šel Doubenus do dřevíčského mlýna zamluvit kočár. Pozejtří vypravili se časně, za jitřního šera.

Když po ránu dojížděli před osamělou faru, stálo tam už několik starších, novějších, žlutých, zelených okročů i nekrytých selských povozů. Kolem vesničané, mládež i staří z boušínských chalup i ze Slatiny, nejvíce ženské v bílých smutkových plachetkách a v bílých zástěrách, ta v kabátku s varhánky, ta v kožíšku, ona ve velkém tmavém šátku přes hlavu v placce.

Kalinová v trudném napětí vyhlížela k farnímu stavení pro ni tak památnému. Nesvítilo mile svou bělostí; zasmušilo se pod šedým nebem mraky zahaleným, mezi stromy korun už hustě prořídlých, se zbytky zbarveného listí. Více ho šustilo na zemi, jak leželo celými pruhy tu zlatově, tu zahnědlé a již provlhlé do temna.

Kalinová sestoupila s povozu neklidná; v teskné obavě upírala oči k domovním dveřím. Před nimi mezi malou zahradou vpravo a velkou vlevo maně se s mužem zastavila, když farář Havlovický stanuv ohlédl se nalevo do zahrady, kdež stály ouly. „Fráter“ pod placatým kamenem klidně vyvaloval ztrnulé oči k nebesům. Ticho, pusto u oulů. Havlovickému se mihl farář Ondrášek, jak tu s ním stál, jak se chudák zajikl a povzdechl: „Ale — včeličky dušičky —“ a jak v teskné starosti tiše povzdechl: „Jak s těmi bude!“

Kalinová zase viděla svěžího starouška, jak tu s ní stával a jí o včelách vykládal, horlivě, vesele, a jak čepičkou při tom třepával. Vtom se lekla. Na prahu panna Aninka jako duch v černém kabátku, v černém šátku na hlavě, přepadlá, přižloutlá, bezbarvých rtů a zapadlé, teskné oči pod hustým tmavým obočím zrovna zoufalé. Vyjekla žalostivě, rukama zalomila, jak shlédla padolské hosty.

„Jemnostpane!“ lkala, jdouc jako mátoha vstříc Havlovickému — „náš jemnostpán —“ Slova utopila se v slzách, v přichraptělém zaštkání. Vzlykajíc objala mladou Kalinovou.

Dveře do nebožtíkova pokoje byly otevřeny. Farář Ondrášek tu naposledy odpočíval; ležel v otevřené, černé rakvi na dvou židlích postavené, pod mihavým světlem voskovic v hlavách, v kněžském rouše, bělovlasý, tichého, mírného výrazu. Růženec měl v ztuhlých rukou a kolem v rakvi obrázky a poslední chudé květy podzimu, jež Tonička Šoltova ještě sehnala na zahradě i ve vsi.

Vesničané, kněží přicházeli, odcházeli, a přece uctivé ticho v tom neklidném šumu a v tlumených slovech. V to náhlý nářek. Kalinová se rozplakala usedavým pláčem, jak přistoupila k rakvi; i Kalinovi bylo až do pláče líto. Farář Havlovický stál zasmušilý nad mrtvým, jejž měl rád jako dobrého člověka, stál, až Šolta v nedělním obleku, v hřebíčkovém kabátě, s černým šátkem na krku, nad obyčej vážný, šetrně jej vyrušil, vítaje ho tlumeným hlasem a připomínaje, že velební páni jsou nahoře, v prvním patře, aby, je-li libo —

Z celého okolí tam byli, faráři většinou, v sutanách, s odznaky svých hodností a biskupských vyznamenání. Nejvíce se jich seskupilo kolem náchodského děkana a vikáře Lukavského, vážného vzezření; nejhorliveji do něho mluvil kostelecký farář, nevelký, suchý, sladký a líbezný, jenž měl tolik otázek a mluvil měkkým, rozplývavým hlasem. Havlovický, kterýž ho neměl rád, hned ho ani neshlédl, jak vstoupil, poněvadž před kosteleckým stál rtyňský farář, tlustý a velký, rudého zášijku, červený ve tváři, světle žlutých vlasů a takových, skoro bílých řas. Ten nemluvil, zato více chrčel, zajížděje přes tu chvíli do hluboké kapsy své kleriky pro stříbrnou tabatěrku.

U okna stál s kaplanem Hromádkou „milion", kostelecký myslivec vousatý, ve sváteční uniformě, s tesákem po boku, a vedle ze skupiny kněží vynikal zástupce patronátu, kontribuční Švec v tmavém fraku a v černém, atlasovém nákrčníku, červený, kvetoucích tváří, se zlatými, kulatými okuláry, jenž dovedl dvěma písařům najednou diktovati, jednomu česky, druhému německy. Už pověděl podrobnosti poslední noviny, která na panství úřad-

nictvu byla dost vzrušující, že totiž zemřela teta paní vévodkyně, paní von der Recke, Elisa, ta básnířka. Studnický farář vzpomněl, že tu paní von der Recke již dlouho nebyla, naposledy, myslím, před pěti lety. Začali počítat.

„Před sedmi, pánové," rozhodl kontribuční, „to tu byla naposled a jako by to věděla. Tak se jim prý loučila —"

„Pan Tiedge tenkrát v Ratibořicích za ní nebyl," ptal se a sladce uhlodl kostelecký farář a dodal: „To bylo staré, vzácné přátelství."

„A, to byla Liebschaft," vyrazil přímo kontribuční, „na, vědí, stará láska nerezaví, und diese Dichter — Pan Tiedge ist auch ein Dichter, und so eine Dichterliebe — na," pochechtával se, „pro mne by to nebylo. Ona sedmdesát, dass heisst před sedmi lety, a on ještě starší. Tomu je, a co, když málo, tak osmdesát. Frau von der Recke war siebenundsiebzig."

„To se mu lyra zas rozpláče," prohodil studnický farář Ludvík.

Kontribuční pohnul zamítavě dlaní.

„Na, nevím; sem už nepřijede."

„Co paní vévodkyně, pane kontribuční," zeptal se chrčivě rtyňský farář.

„Psal Pankl, dass sie sehr ergriffen war, ta smrt ji moc rmoutila."

„Její Výsost měla nebožku paní tetu tuze ráda," vysvětloval děkan Lukavský, „a pak, pánové, když je člověk už starší, když mu je padesát a víc, to již na smrt jinak hledí a myslí."

„Ja, ja," přisvědčoval kontribuční, „a zvláště dámy, které moc užily a mohly by, das heisst chtěly by ještě — a už nic tak netěší —" Mluvili o tom, kde vévodkyně je, a že se chystá teď do Florencie; dostali se tak na italské události. Kontribuční pošupuje zlaté okuláry vykládal o italských spiklencích, jaká to banda, co všechno strojí proti rakouské vládě, o „Mladé Italii", o kouscích jejího náčelníka, co on, dieser Mazzini, všecko vyvádí, takový „Revoluzionär", jak se umí přestrojovat, co se už na něj načíhali a vždycky že uklouzne, s tím že bude vláda mít, jako Francouzové

s tím Abd-ul Kadrem, knížetem pouště v Africe, to že je co říct — Starostně potřepával ukazováčkem, a jak se pohnul, přešlápl, zavrzaly do ticha jeho boty.

Když vstoupil Havlovický, vrazil hned u dveří na přítele P. Ludvíka, kteréhož na studnické faře nic nepřibylo. Zůstal, jak býval, hubený. V šedě modrých, bystrých očích mu svitlo, když vešel padolský farář. Jen se uvítali, a hned oba srdečně vzpomněli na nebožtíka dole.

„Pamatuješ-li pak, Josefe," připomněl studnický farář, „jak nám o tvé inštalaci povídal: Chasníci, držte se, vás mám oba rád."

„A včeličky, dušičky! O ty měl chudák takovou starost. Až pak ti povím. Musíš mně pomoct." Šel pozdravit vikáře, kontribučního, uvítat se s ostatními.

„Sladké jadýrko je tu taky," přišeptal mu skoro do zad farář Ludvík. Mínil kosteleckého faráře. Ten, jak se s Havlovickým pozdravil, začal hned líbezně, co slyšel, do čeho se pan bratr dal, že dal porazit tu pěknou březinu za padolskou farou, tam že nebožtík Zeidler tak rád poslouchal, když ptactvo zpívalo, to že bylo jeho (kosteleckého hlas ještě víc sládl), to že tak rád —

„Ano, ano," Havlovický nemluvil zcela klidně, „a teď z toho bude pole, a z celé té stráně. Také myslím dost dobré pole, a uvidí u nás, co se dá z takové pustiny udělat."

„Ano, ano —" přisvědčoval sladce kostelecký farář, když vikář Havlovického pochválil, ó to že je hospodář, to že budou mít lidé příklad.

Přistoupil „milion" a hlučně Havlovického pozdraviv, hned se vyptával, no tak, co ta prachmilionská kůže, machovský Žid, Ludvík, přinesl-li už mladého vejra.

„Ne, nepřines'. Ani vidět ho nebylo."

„Jako by do země zapad', žádná stopa po něm, nic. Že oni ho někde na Prajsku rafli a usadili do chládku. Tam jsou na pytláky zlí. Tomu ono se v base stýská po lese a teď, v tenhle čas, když je co střílet! Ale prostydli, pane faráři, co, ráno — Tamhle jsou kapky pro zahřátí." Mávl rukou do rohu na stůl, kdež se leskly láhve

vína i sklenky; také cestu tam ukázal, zamnuv ruce na tu milionskou zimu.

Zatím meškala Kalinová a její muž s pannou Aninkou v kuchyni, kdež dnes všecko řídila Šoltová, učitelka, s dcerou Toničkou. Také Kalinová nabídla se svou pomocí, jakož její muž zase spojil se s boušínským kostelníkem, když bylo tolik velebných pánů obsloužit. Marek, hrobař a zvoník, jenž nebožtíku faráři cídíval boty vysokých tuhých holení, přispěti nemohl, poněvadž nevěděl sám kam dřív. Šolta musil také z fary, aby kůr opatřil.

Zvony se rozhlaholily do kalného, podzimního dne; pak smutný, vážný zpěv se ozval tlumeně z fary, ze síně, od rakve, kolem níž se mihotaly plameny svíček, kdež bylo dost těsno, jak ji obklopili farští, učitelé, zpěváci a duchovenstvo s náchodským vikářem, jenž v černém pluviále stál v jeho čele.

Zpěv jasněji vyrazil, jak zpěváci a kněžstvo vyšli ven, když nejvážnější z Boušína a Slatiny požehnavše rakví třikráte práh domový na rozloučenou s příbytkem, položili ji na máry a vznesli je na ramena.

Vikář, kněží a všichni se maně ohlédli, když rakev nesena kolem tichých oulů. Každý si vzpomněl, a panna Aninka, jdouc s Kalinovou za rakví, pronikavě zaúpěla v tom pláči žalostně vyvzdechujíc;

„Včeličky — dušičky.“ Hlas jí přeskočil, vlna pláče jej zalila.

Rekviem bylo slavné. Šolta se na ně připravil celým svým uměním a dirigentskou energií, a „páni bratří“ z okolí pomohli vydatně. Všecky nástroje znamenitě obsazeny, zpěvačka, Šoltova Tonička, velmi dobrá, a basovou partii zpíval olešnický kantor, po okolí prohlášený zpěvák.

Šedivý, důstojný vikář rozplakal u otevřeného hrobu, jak nad rakví mluvil jímavým svým, slabě tremolujícím hlasem. Osadníci, zvláště ženské, plakali hlasem. „Milion“ polykal a pohnutím se strašně kabonil. Kontribučního tvář byla ze všech nejklidnější, ale stál nehnutě, že mu boty ani jednou nezavrzaly. Havlovickému se kalily oči, a rtyňský farář žlutavých vlasů a červené, široké tváře,

jemuž kvadrátek byl malý a seděl jen skoro na temeni, nad červeným, masitým zášijkem, hrabal se pod rochetou v kapse, až vytáhl barevný šátek. Jím slzy utíral. Kostelecký farář přiklonil hlavu k pravému rameni a stál jako svatý Jan na mostě. Byl chladem probledlý, oči měl suché, ale nutil se, aby byl dojatý.

Vzadu, za osadníky stál slatinský mlynář z osamělého mlýna z údolí, u řeky pod Červenou Hůrou, evangelík, ke kterémuž Šolta učitel nesměl z nebožtíkovy vůle chodit. Mlynář už šedý, ale tmavého dosud obočí, na pohřeb přece přišel. Rty pod značným dost nosem měl sevřeny, víčka, dle zvyku, když myslil nebo když jej něco dojalo, přivřena.

Myslil na nebožtíka, daleko že neviděl, když mu kronika překážela — — no — ale jinak dobrého srdce člověk, ne mstivý. Kdo teď místo něho přijde. Jistě horší, ještě více nesnášenlivý. Otevřel oči a hleděl po kněžích. Nejdéle utkvívaly mu oči na těch tělnatých, zvláště na rtyňském. V duchu se uškleboval, to že jsou chudí pastýřové. A tamhle kostelecký, ten zase samou nepřejíčností vysychá.

Žalm doprovázený lesními rohy a klarinety vesnických hudebníků doznával a hrudy již duněly na rakev. Mlynář také pokročil, ale netlačil se jako ostatní, chtěje mezi posledními hodit do hrobu hrst hlíny.

Hlahol zvonu nesl se ještě lkavě ve výši nad hřbitov a dále, do pustých polí, k lesům, pod kostelík, ke stráním černě svírajícím šumící Oupu dole na dně šerého údolí mezi hvozdy, po nichž plouhavě povívaly pruhy bělavé mlhy.

XI.

Hřbitov ztichl, i hrobař se z něho vytratil. Zůstal jen kopeček čerstvé hlíny jako jízva ve vybledlé zeleni ostatních hrobů.

Kněží s vikářem, kontribuční, Matěj Donát, „milion“, vrátili se zase do fary nahoru na velký pokoj, kdež zatím prostřeli na stoly v jednu velkou tabuli sražené. Jen Havlovický tam scházel. Zdržel se, jak z kostela vyšel, se Šoltou učitelem, kterého sám zastavil a hned se ho zeptal, co jurista, co pan Václav, že ho nevidět.

„Ten už tu není, jemnostpane, odjel do Prahy, musil si vagace zkrátit. Ten bude také na nebožtíka jemnostpána vzpomínat.“

„Ublíží mu to na podpoře.“

„I ublíží, ale o to by tak nebylo, teď už ne. Ale nebožtík pan farář byl jeho dobrodinec jako vy; Vašíček se smutně lekne pro tu novinu. Což takhle — Teď se už sám pěkně hrabe.“ Šoltova tvář se projasnila. „Už dělá, safient, hrdinu, že už od nás nic nechce, že nepotřebuje.“ Učitel žertovně se nafukoval, ale pojednou zase vážně pokračoval:

„Musel dřív z vagac, dostal tuze pěknou hodinu k těm, co už má, a když už měl dávat s Pánembohem, povídá, no, tatínku, nestarejte se o mne, nic neshánějte, mně nemusíte už nic posílat, a dá Pánbůh, že vám ještě sám ňákou maličkost pošlu —“ Učiteli, jenž se začal pohnutě usmívat, měkl hlas. „Už jste měl se mnou dost, a jsou tu holky, jako sestry, a hoši taky dorůstají. Tak pěkně mluvil.“ Šoltovy oči zvlhly. „No,“ obracel veseleji, přemáhaje se, „však to taky byla patálie. A nebýt vás, jemnostpane —“

„To nechte, to ne. A co teď s Toničkou —“

„Panna Aninka povídala, že nám ji nevrátí. No, když ne, ne, ať si ji nechá, Tonička se zle mít nebude a pškaní a větřici snad nedostane."

„Abyste vy neštípl! A kam myslí panna Aninka?"

„K nám, do Slatiny, najme si tam něco. Copak ta, nasušeno má dost. Ta bude všude za větrem."

„Abychom nezamluvili. Co ostatní děti."

„Děkuju pěkně za optání. Druhá, jako po Toničce, je v Náchodě, učí se šít šaty, z toho bude moct být živa; třetí je ještě výžle, tu nechám zatím doma ženě pro radost a na pomoc, a ti dva nejmenší kluci chodí ještě do školy a dobře se učí. To zas pak nějak — Už nestejskám, jemnostpane; dost se mně uvolnilo, však kdybyste vy, jemnostpane —"

„Dost, dost," bránil Havlovický usmívaje se a pojednou pospíchal na faru. „Však se ještě uhlídáme."

Na faře se nejprve zastavil dole v pokoji nebožtíka faráře Ondráška, kamž si dal zavolat pannu Aninku. Promluvil s ní o zesnulém, o jeho posledních chvílích, o její budoucnosti, schválil, že si chce vzít Toničku Šoltovu, aby nebyla tak opuštěna, a naposledy jednal o včelách. Pověděl o starosti nebožtíka faráře, i co mu slíbil (panna Aninka o tom věděla), a že se tedy o včely postará s panem farářem Ludvíkem, že o tom už v kapli mluvili, že se o včely za náležitou náhradu rozdělí, že je tu nechají do zimy a pak si je dají odvézt a budou je hledět jako nebožtík pan farář. Panna Aninka vzdychala, hned jak začal, i oči šátkem kolikráte přejela, a když oznámil stran včeliček, chtěla mu políbit ruku, opakujíc dojata, to že by měl nebožtík jemnostpán radost, ten že by —

Nahoře ve velkém pokoji se rozšumělo čilým hovorem smutečních hostí; stáli u oken, u stolu. Kontribuční Švec byl zamlklejší nežli před pohřbem a nevykládal o evropské situaci. Častěji nedočkavě přešlápl, až mu boty zavrzaly, zlaté brejle čistil, na hodinky se díval, v duchu počítaje, že by už mohli přinést na stůl; nahlas prohodil, člověku že od rána pořádně vytráví, obzvlášť na čerstvém povětří, když se hodně na kočáře vytřese.

Rtyňský farář chrče, upřímně mu přisvědčoval, neklidně otáčeje stříbrnou tabatěrkou. Vikáři Lukavskému, jenž stál u druhého okna, zase přisvědčoval kostelecký farář bez přesvědčení, jen proto, že to vikář říkal, áno, áno, že to bude holé neštěstí pro tkalcovský lid, ta fabrika, a je-li to tedy pravda (ptal se sladce a rozplývavým hlasem), že ti Slezáci ji budou v Skalici stavět, dojde-li opravdu na stavbu.

„Jakpak by nedošlo. Pozemek už zakoupili, padesát korců

‚na volovině', jak se říká, však to znají, tam, padesát korců! A počkají, tuhle pan páter nám poví —"

Obrátil se na suchopárného kněze, jenž živě a čile vykládal myslivci Donátovi o „jiřenkách", o kterých se mu jako prohlášenému jich pěstiteli „milion" zmínil, že je viděl tuhle, a krásné, v Padolí na faře. P. Hurdálek, ač ne letný, ale pro neduživost už pensista, žijící v Malé Skalici na „malé faře", jíž jako fundatista užíval, ochotně a rychle přistoupil a hned přisvědčil na otázku sivého vikáře, ano, že už to je jisto, že ti Němci ze Slezska, Löbbeke a Lindheim, se zakoupili, z jara že začnou stavět, a to že bude stavba, přádelna nebo co, na kolik set dělníků.

„Jen ten náhon, který pořídí! Patnáct set loket, tisíc pět set loket bude dlouhý a stavení samo náramné!" Suchý, čilý fundatista údivem sebou potrhoval.

„To se těšíte, co, vy Skaličáci," ptal se starý vikář ironicky, „to bude živo —"

„Ó, těšíme, jemnostpane, jak pak ne!" rovněž tak odpovídal P. Hurdálek. „Živo, snad, ale bude-li taky z toho co dobrého."

„Jakpak! Z toho nemůže nic dobrého pojít," rozhorloval se vikář. „Z toho bude jen drahota a zkáza našeho tkalcovství. To vám povídám."

V tu chvíli chtěl Havlovický vyjít dole z pokoje, když panna Aninka odešla do kuchyně, ale přišel farář Ludvík ze Studnic, jenž ho hledal. Oba se vrátili do vybíleného pokoje nebožtíka jejich starého přítele, kdež bylo ticho a kdež si mohli klidně pohovořit. Havlovický se hned optal na přítelovo historické dílo, jak mu jde, badá-li hodně v starých knihách a listinách.

„Nic, takřka docela nic! V Studnicích Klio musa ubohá. Divím se, že pryč neutekla. Zatékalo na ni."

„Ještě mokneš, jak jsi psal?!"

„To ne, střechu jsem si na faře jak tak spravil, ale co jiných starostí! Nejhůř je s kostelem, ten je víc než chudý. A se hřbitovem bylo ještě hůř. Ornáty jsem musil všecky dát spravit nebo přešít, korouhve byly na rozpadnutí, obraz na hlavním oltáři má trhlinu,

a oltář celý měl by se oštafírovat. A hřbitov, ó hrůza! Obrubu abych celou uklidil. Šindelová stříška na ní shnilá, trámy taky shnilé a vyvalené, a všecko se to rozsype. Ale nejhorší je, že hřbitov sám je hrozně mokrý. Do hrobu sotva na loket hlubokého naprýští ti vody! A tohle, to jsem koukal! Považ, na jaře, když jsem měl první funus, vlastně dva. Hroby byly, rozumí, se mokré, ač hrobaři zčerstva vodu vybrali, ale jen co jsem u hrobů postál, co jsem je vykropil a modlitby vykonal, už zdvíhala voda truhly. To si pomysli!"

„A co patronát —"

„Hm — páni ouřadníci mají jiné starosti. Ať se farář na takové zastrčené farce při zpustlém kostele a nezdravém hřbitově trápí."

„Jim se na zámku dobře dýchá a paní vévodkyni ve Vídni nebo ve Florencii."

„Na to mají peníze, a když nejsou, seženou se."

„Co's udělal."

„Co jsem udělal — Vyložil jsem na kázání, že se musí hřbitov navážkou zvýšit. Mluvil jsem jim do duše a vyzval jsem je, že tedy hned zejtra, jako v pondělí, začneme. Nu, snad už mě mají trochu rádi. Dvacet let se už chystali na tu navážku, a pořád nic; ale ten pondělek přišli z celé kolatury, rychtářové s lidmi, asi šedesát. Po mši jsme se do toho dali. Já dovezl první kolečko hlíny doprostřed hřbitova ke kříži, pak učitel a spomocník, pak rychtářové, pak školáci. Ti nosili hlínu v mošinkách, kloboucích, v čepicích, holky v zástěrkách, každý třikrát."

„Aby po smrti v suchu leželi."

„Ostatní pak vozili na kolečkách, až to navozili, a teď je hřbitov zvýšený."

„Hodně?"

„Na půl sáhu, místem i na dva lokte. Ještě vybourám chatrnou obrubu a postavíme zeď jak se patří. To bude z nejhoršího."

„A pak uctíš zase Musu."

„Už se na to těším, až teď v zimě si zase pokojněji zasednu ke knihám a starým lejstrům. Můj předchůdce přad'," farář

Ludvík se usmál. „Musil, aby měl na tabák. No, a já nekouřím. A co ty, Josefe —“

Havlovický pověděl o své práci, o březině, že začali tu pustinu ve stráni za farou zdělávat.

„Je to perná práce, zvláště když člověk nemá svůj potah. Ale už si ho pořídím. Tam jsme ti začali orat na jednom kousku, který se nezdál tak kamenitý; ale tři háky jsme za dopoledne na tom zlomili, až jsme neměli do čeho zapřahat. Hlíny málo, míň nežli jsem myslil, ale zato víc kostí, ty hodně, všude vyčuhovaly.“

„Kamení —“

„Kamení; ale také je dobré. Tím spravujeme tu strž, tu hroznou cestu, či rokli, pamatuješ-li se, nahoru ke kříži. Ale ta ještě něco pohltí.“

„Jsou to radosti. Ale věř, já si ti při těch trampotách kolikrát vzpomněl na toho starého mládence.“

„Na Plška; ó, ten mně dal taky naučení,“ zvolal Havlovický.

Přišel kostelník připomenout, že už je polévka na stole, že pan kontribuční vzkazuje. —

Havlovický s Ludvíkem seděli vedle sebe blízko P. Hurdálka; hned po polévce dostali se do „jiřen“. Páter deficient zavedl o nich hovor, o tom, jaké má nové druhy, jaká krása, k jakému zušlechtění se dá ta květina přivést, v tom že má dost štěstí jako dašický farář Turek, ten že má druhy, že se už nemusí nic objednávat z Drážďan nebo z Hamburku.

„Tam jste už poslali peněz,“ prohodil rtyňský farář chrčivě, ne bez výčitky.

„Poslali, kolik set ve stříbře. Ale teď se už naše druhy německým vyrovnají.“

P. Hurdálek je líčil a vypočítával, kde jaké mají, zvláště ve Vranově na Opočensku, správce vranovského dvora, v Ratibořicích v panské zahradě, pan obroční Hoch ve Chvalkovicích a skalický sládek Kučera, v Hradci profesor Klicpera, pan Pospíšil také a sám pan krajský v Hradci, pan guberniální rada, ten že má také krásné, nové druhy.

Rtyňský farář už hlasitěji a častěji zachrčel, poněvadž ho to nezajímalo, a kostelecký sladce a tlumeně vyzvídal na kontribučním, kdo asi teď se dostane sem na Boušín, snad že tuhle páter Hromádka, to že je pravý kněz, ten že nic kromě svého povolání, jenom kostel a faru, a jinak nic, ten že by byl —

Vtom se obrátil na Havlovického a zeptal se ho, co dělá strouženský nový pastor. Ptal se tak, aby si toho vikář povšiml.

„Bude se ženit," odvětil Havlovický dosti zhurta, cítě tu úmyslnost, „teď v prosinci bude mít svatbu, jak se proslýchá."

„Já myslil, že to máte od něho."

„Ne; je na Stroužném už třetí rok a já s ním jenom jednou mluvil."

„Tak, tak," sladce přisvědčoval kostelecký farář; ale znělo to nedůvěřivě. Havlovický tím dohřát, ostře dodal:

„Do Prajska nechodím a on ne k nám. Máme oba co dělat. Ale nevyhnul bych se mu. Pastor Bergmann je upřímný Čech a hodný člověk, ujímá se chudiny, jak slyším, a zvláště za cholery mnoho pro ni udělal. A vůbec on se těm lidem tam obětuje. To je živobytí v tom vystrkově na žebrácké farce."

„Ták, ták —" Kostelecký farář se pohoupával nad stolem už celým hořejším tělem; ale pojednou se ztišiv a vzpřímiv, zabodl pohled na Havlovického a řekl vyšším tónem, jako by Havlovického sama vinil:

„Ale je apostata, odpadlík, bývalý piarista!"

Všichni se obrátili po Havlovickém. Ten odvětil zostra, nedbaje, že ho farář Ludvík pod stolem potahuje za kabát:

„To nevím; jen to mně tenkrát řekl, že filosofii studoval v Litomyšli u Buzka."

„Á, á, Bonifác Buzek! To byl litomyšlský Bolzáno!" zvolal kostelecký farář vítězně.

„Ano," vpadl Havlovický náhle zrudnuv, když takovým tónem slyšel o svém bývalém profesoru, „ano, znamenitý učenec a učitel, a proto jej vyštípali jako Bolzána."

„Proto ne, ale že byl nebezpečný frajgajst jako Bolzáno."

Kostelecký farář rozčilením bledl. „Je to vidět, když katolický profesor, kněz, vychovává pastory —“

„Ale pane bratře! Prosím, nač ty hněvy! Silentium! Co nám je do toho pastora!“ připomínal dobrácky, chlácholivým tónem sivý vikář. „Máme jiných starostí, a k vůli němu byste se — ne —“

Zavedl řeč a všichni, rádi jeho obratu, ochotně za ním Za chvilku i kostelecký farář, kysele se usmívaje. Jen Havlovický rozmrzen mlčel zasmušile.

Kalinovi a Šoltovi seděli dole s pannou Aninkou, která se jídla sotva dotekla a jen povzdechovala, když ji všichni těšili. Po obědě, když někteří z farářů začali se chystati na odjezd, vytratila se Kalinová z fary. Vyběhla na dvorek, na zahradu, aby se naposled rozhlédla místy, která jí byla památná a milá. Ze zahrady se pustila dolů kolem kostela pod hřbitov na kraj lesa, jenž se stmíval, strání dolů k řece.

Stanula u studánky křišťálové vody zahrazené se tří stran roubením a kryté omšenou stříškou. Sedla u ní na lavičku pod stromem, na jehož kmeni mechem prošedivělém visel obrázek P. Marie. Pod chmurným, podzimním nebem šeřil se les ještě více. Na suchém jehličí nikde ani prokmitu. Strání dolů se stmívalo; sem tam jasněji se prordívala brunátná koruna buku nebo habru, ale tupě, bez záře, neplápolavě. Ptačí hlas se neozval, les mlčel; zdola, z temna, kam nebylo dohlédnouti, šuměla Oupa.

Kalinová měla to místo v paměti jasné, sluncem prozářené, za parného léta, kdy kolem skal porůznu ležících kvetly ostružiny i prordívaly se jahody, kdy Antonín pro ni na Boušín přijel. To bylo jasno, zářivo všude, u ní, u farských. Teď kolem chladno, po lese až studeno, a smutno, teskno. I v mysli. Chudák, pan farář —

Vzpomněla, jak jí tenkrát běžel naproti, když odtud, od lesa utíkala, když tu na ni číhali a chtěli ji chytit a odvést do Náchoda nebo kdož ví kam. Jak se ho tenkráte chytla v smrtelné úzkosti, jak ji zachránil.

„Vždyť jsem si myslil —“ ozvalo se opodál vesele. Antonín, muž, docházel.

„Hledáš mne?“

„Hledám, pojedeme, a panna Aninka se po tobě shání. Myslel jsem hned, že jseš tady. No, to je teď jináč nežli tenkrát —“ řekl vážně, „teď bys tu nevydržela. Bude tu smutno.“

„A děti doma. Tolikrát jsem už vzpomněla.“

„No, to je doba, co jseš od nich!“ Usmál se a obrátil na zpáteční cestu. Oba pak, jako by si řekli, zašli, jdouce kolem hřbitova a zastavili se u hrobu faráře Ondráška.

Havlovický odjížděl z Boušína skoro poslední. Zdržel se, jak udával, k vůli panně Anince a včelám, vlastně však proto, aby nemusil jeti zároveň s kosteleckým farářem, jenž mu, již zase sladce, dal s Bohem. Havlovický však jemu zasmušile a zkrátka.

XII

1834. Po Novém roce zabouřily vánice; napadlo sněhu, že zasypal všechny stezky a polní cesty. Hlavní silnici museli prohazovat a místem byly vpravo vlevo závěje tak vysoké, že se mezi nimi chodilo a jezdilo jako mezi zdmi. Pak uhodil mráz; sníh povrchem zmrzl a lidé se pouštěli po něm, po jeho povrchnici rovnou, jak si kdo zamířil.

Ale jen kdo musil; každý zůstal raději za prahem, v teplé světnici, u kamen, za pecí. Ještě večer nejspíše vyběhli, hlavně mladí, na toulku, na přástvu.

U Čejchanů, u starého granatýra scházíval se zase sněm, ale ne tak úplný jako ještě přede dvěma roky. Zůstal sám starý granatýr velké postavy, zardělé, vyholené tváře, teď už hustěji prokvetlý, volných, vážných pohybů, jenž tomu sněmu na peci předsedal střílejc odtud často vtipem i užírkou na rychlonohého Fidéla Hanuše, suchého krejčíka, nevelkého a drobného, s licousky na spáncích, někdy pěšáka u Rohanského regimentu, jenž před lety přišel k Čejchanom se šitím na toulku a ostal tam jako nájemník. A pořád ostával.

U peci na lavičce sedal usmívavý, šilhavý Šulitka; míval teď peklo se suchým Šimůnkem s věnečkem vousů pod bradou, jenž měl hubu nezbednou, s jedním nedržel pokoj a rád štval a rýpal, a jenž před lety proti mladému Kalinovi hodináři a kostelníkovi i židům pomáhal.

Ze starého sněmu scházel Mitýska konšel zpravidla povříslem přepásaný, jenž tak často potahoval a rád se oblizoval; scházel

rochličkovatý Polák Rojevský, jenž v Padolí zbyl, když tudy Rusové táhli a jenž pak neuměl ani polsky ani česky. Už se tu také neozval Matěj Koníček, jenž se tak rád smál a vždycky hlavou vzhůru, jen se řehtal, až se někdy plamen louče zamíhal.

Nový sněmovník byl světák Dušánek, jemuž se pořád dobře dařilo, nejlépe na jaře, na podzim, kdy jezdil do světa s plátny a vracel se s velikými výdělky. Byly také patrny na Dušánkové, na dcerkách, jak se strojily, i na celé domácnosti, kdež bylo jako u Dolan, kdež se slavně strojilo, a nejen o svátcích nebo o ostatcích, nýbrž i všedního dne, když si Dušánková pozvala tu onu tetku nebo kamarádky. A to se dálo přes tu chvíli.

Tak ten prořidlý sněm u Čejchanů rokoval za těch mrazivých večerů. Leccos přemleli, jak bývalo, jak se kde prase zabilo, co plátna platí, co ty ukrutné mrazy, jaká jízda s kopců po cestách ledem zalitých. Také vzpomínali často na předloňskou zimu, jak to mření začalo, jak zuřila cholera. Mrtvé budili hovorem, vzpomínali na ty, kteří tu s nimi sedali (Šimůnek z uličky ne bez úštěpku), zvláště když mluvili o konšelu Mitýskovi.

V ten čas zlá, stará, vychytralá vydra vyvedla Doubenovi divnou věc. Soused Prouza, pekař, jenž míval mlýn na Plhánku a nyní také obchodoval obilím a zajížděl až do Pruska, číhal na tu vydru po dvě mrazivé noci v sněhu pod zachumelenými, černými olšemi u řeky, kde od Jírovy hory fičelo jen bodalo. Když se ubíral po třetí na čekání, zastavil se na posilněnou v Langrovské hospodě, kdež seděli rychtář, dolejší mlynář i Černý Vacek, hořejší Jírovec kolář, Langer Michal, bratr staré učitelky, ptáčník, jenž zdědil po nebožtíku faráři Zeidlerovi čihadlo a skoro všechno ptactvo.

Ti seděli nahoře v rohu u stolu, na němž mrkala a planula lojová svíčka v dřevěném svícnu s fidibusy. Doubenus níž u šenkyše, maje čtvrtku kořalky před sebou.

Když přišel Prouza a oznámil, že se jen stavuje a kam jde, domlouvali mu, ať toho nechá, vydru že nedostane, to že je ňáká stará, pálená, a Černý Vacek hodil jen tak pro zasmání, ať pošle

tamhle Doubena, to že je střelec, na střelbu celý divý, bodejť, stará vojna, a když ležel tak dlouho ve Veroně.

Dolejší mlynář dutě zakašlal a směje se odporoval, a že Doubenus neumí vzít flintu ani do ruky, že na vojně mu ji ani nesvěřili, že jen míchal vařečkou v kotli. Doubenus pořád se jen usmívaje a mžouraje, na tohle zčervenal, náhle vstal, to již bez úsměvu, a ostřejším hlasem nevýmluvně, trhaně protestoval, to že by bylo, to že by se ukázalo, patnáct let že —

Ohníček chytil, Černý Vacek, dolejší mlynář foukali a dmychali; Doubenus zrudl a hlučně rozkládal, co si myslí pan otec a Černý Vacek, jen kdyby měl flintu. Při tom Doubenus pořád postupoval k sousedskému stolu, bráně se větami jako rozsekanými, to že by viděli, že by jim vydru přines'.

Nedořekl a již dolejší mlynář popadl Prouzovu pušku a neptaje se, podal ji Doubenovi, tak ať jde, ať zastřelí vydru, a když ji přinese, že dostane kořavky a šrůt uzeného a bachoře, že mají doma bachoře.

Doubenus okamžik se na něj omámil, ale pak se optal, je-li to pravda, jako to uzené a že bachoře dostane, a měl se k odchodu. Prouza mu vypsal místo, kde najde stopu, kde má číhat, flinta že je nabitá, ať se má na pozoru.

„Ať se nezastřelíš!" varoval Černý Vacek.

Doubenus se nezastřelil, ale střelil dobře u řeky pod olšemi, kde v bělostném sněhu bleskotajícím v stříbrném světle měsíce bylo znáti vydří stopu jasně, zřetelně. Střelil po vydře, jak vylezla z díry, jak lapajíc vítr chtěla se náhle otočit. Rána zahřměla, a když kouř se rozplynul, černalo se cosi na bílém sněhu.

Doubenus klekl do sněhu pln radosti, jak se mu povedlo a jaký to chlapák ta vydra, to že je, to že budou koukat u Langrů, Černý Vacek že se přestane šklíbit, a mlynář, no, ať platí, ať dá, to že bude — Popadl mrtvou, přehodil si ji přes rameno, hlavou do zadu, a drže ji levou za ohon a v pravé ručnici, pospíchal s kořistí do hospody paty k sobě, špičky ven. Do jeho velikých šlépějí kapala krev ze zabité vydry a rděla se a táhla při měsíčku jako rudá nit na bělosti zmrzlého sněhu.

Doubenus pospíchal. Starého dvoru, jenž stmělý pod zachumelenými střechami stál jako vymřelý, si ani nevšiml. Ale zrovna u něho, opodál obrovské vrby, vznášející bílou korunu nad zasněžené černé olše u řeky, vyjekl a bolestí se prohnul, div že pušku neupustil.

Ucítil vzadu strašlivou bolest, prudké hryznutí, jako by se mu tam cosi hluboce zakouslo. „Vydra není mrtvá," mihlo se mu. Jak pomyslil, chtěl ji shodit a pažbou dotlouci. Ale ona nepustila, její zuby zůstaly zaryty v mase.

U Langrů v hospodě čekali, jak se Doubenus přižene s prázdnou, že v mraze nevydrží, jak se mu vysmějí, jak ho budou zlobit. Pojednou vrazil do světnice jako vyděšený a hned od prahu křičel:

„Pomožte mně, ta potvora nechce pustit —“

Nerozuměli, až když se k nim zády otočil, do plnějšího, mihavého světla. Vyjekli, ne však hrůzou, rozchechtali se, a Černý Vacek ukláněl se Doubenovi.

„A ty jseš myslivec! Á —“

„Mám plnou nohavici krve! Pomožte!“ křičel Doubenus už zlostně a klel a nadával vydře, i Černému Vackovi, i na mlynáře se utrhl, když mu mlynář podával kořalku, tak tu že má, ale aby ji nevypil, aby si ji nechal na ránu, kořalkou ránu vymýt, to že je zdravé.

Doubenus ji v hospodě nevypil, ale na ránu ji také nedal. Odnesl si ji domů, do své sedničky, kdež musel usednout do škopku plného studené vody. Kořalku dostal i pak šrůt uzeného i bachoř. To všecko snědl jako raněný s celou chutí. Než co smíchu mu z toho ostalo po celém Padolí! Pořád se ho vyptávali, všude ho zastavovali, jak bylo s vydrou, a co rána, jak se kurýroval. Měl toho na celou zimu.

Koncem té zimy, které přivezli, jak ujednáno, z Boušína na padolskou faru polovici oulů po nebožtíku faráři Ondráškovi, bez „frátera“, jejž si nechal studnický farář, jednou dopoledne přijeli ze Srbské pro faráře Havlovického, jak jim předtím oznámil, že chce do školy na náboženství. Usedl do prostých saní dřevěných, květy omalovaných. Tou cestou vzpomněl také na Vavřincův statek, kdež byl před lety jako zámecký kaplan za nebožtíka faráře Zeidlera s Pánembohem, jak se poděsil nad tím nepořádkem u Vavřinců, nad tou bídou hmotnou i duševní. Zeptal se na hospodáře nyní vládnoucího, jako se už kolikrát zeptal, co se dostal do Padolí; ale zas uslyšel, že tam je pořád stejně jako bylo za nebožtíka, a že onehdy se Vavřinec o něm, o farářovi, hrubě vyslovil, to proto, že si ho farář po posledním cvičení vzal stranou a domlouval mu i radil, aby si zavedl nějaký lidský pořádek v domácnosti a nenechal dobytek a všechno tak hynout.

Havlovického to nepřekvapilo, ale zarmoutilo; a utvrzovalo se v něm mínění, kterému se dlouho bránil, že u Vavřinců již jinak nebude, tam že je všechno přičinění marno, a jak je těžký boj proti starým zlozvykům a nevědomosti.

Ještě na jeden statek v Srbské vzpomněl; po tom se však neptal, ale zastavil se tam, když si odbyl vyučování ve škole. Bylo u Klimšů, o kterých na podzim stará mlynářka, farářova matka, vykládala přes plot učitelce, jak jim je zle pro marnotratnost a zhejřilství samého hospodáře, co ten vyváděl ve Vídni, jak dědičný statek s ohromným někdy lesem zadlužil a naposledy ujel k synovi, vojanskému lékaři, někam do Italie, zanechav zadlužené hospodářství ženě, kterou tak často klamal, a synovi.

Tohoto syna navštívit šel Havlovický a přesvědčit se, jak teď u Klimšů je. Měl soucit se starou hospodyní, měl sympatii se synem, jejž znal už z nedělních cvičení, jaký je dychtivý po učení, jak rozumně se ptával, když farář po cvičení po svém způsobu zasedl mezi hospodáře, aby s nimi pohovořil a to ono poučení a radu udal, jak pro všechno má smysl a dychtí po čtení; ten jediný ze vsi se zastavoval zimního času na faře požádat o knížku.

Farář se maně zastavil před rozlehlým statkem roubeným s kamennou branou, nad nějž dvě staré lípy, jedna na nádvoří, druhá u stodoly vznášely své ohromné koše ojíněné.

Na nádvoří, v stodole, na záspi všude ticho. Nikde ruch velkého hospodářství. Nikoho nepotkal ani na síni a také v rozlehlé světnici neshlédl hned někoho z domácích. Za mlhavého, zimního toho dopoledne hrubě se nevyjasnilo. Tím více odrážely se obílené lišty mezi hnědými trámy stěn, pod černým stropem.

Pojednou zavrčel kdesi kolovrat a jeho hlas zavedl faráře Havlovického do kouta u kamen, kdež seděl a předl mladý Klimeš, dobře dvacetiletý, v košili, v koženkách, černovlasý, zdravé, svěží barvy, podlouhlého obličeje. Ta hlava byla sličná a ušlechtilého výrazu, jakoby ne selského synka. Vstav od kolovratu vítal uctivě svého faráře. Jaká postava vysoká, pěkně urostlá! Milý byl pohled jeho modrých očí, jež k černým jeho vlasům výborně slušely. Zuby

měl bílé jako smetana. I v pohybu i v jednání nebylo nic těžkého a neohrabaného. Bez rozpaků, s přirozenou zdvořilostí, uctivě žádal faráře, aby se posadil, omlouvaje zároveň mámu, že není doma, že odešla k bratrovi do podhorního mlýna. Farář usednuv u stolu řekl s úsměvem:

„To se mně líbí, že jste tak pilný. A já vás meškám!"

„Já to zas dohoním, jemnostpane, a jsem rád, že jste k nám přišel." (Vykat naučil se od faráře už dřív.)

„Byl jsem ve škole; a už dávno jsem si přál u vás se zastavit. Ale to je příze, jak jsem si všiml. Taková tenká —"

„Ta se líp platí, člověk spíš něco vypřade."

„Synek, dědic zemanského statku," pomyslil farář a nahlas řekl:

„Vy přízi prodáváte?"

„Dřív se u nás přadlo do foroty, na plátna. Ale teď —" mluvil volněji, „teď je každý groš dobrý." Maně sklopil víčka.

„Co platí štučka?"

„Obyčejná příze zlatý, já dostávám dva."

„Předete tuze pěkně a tence. Mnoho-li upředete?"

„Když dělám celý den, napředu dvě přadynka; ale to nesmí, jemnostpane, člověk lelkovat."

„Tak to číst nejde —" zeptal se farář s úsměvem.

„To ne, ale večír po práci a v neděli odpoledne, to zas dost. Už jsem všechno přečet, jemnostpane, a přijdu zas prosit."

„Ó, už vám něco nesu." Farář vytáhl z kapsy knihu. Mladý Klimeš po ní dychtivě sáhl, patrně potěšen. Byla to Javornického: „Lucyán syn Fortunatův a obec Skalenská."

„To jsem ještě nečet', jemnostpane, to se těším. Však taky co jiného —" Nedořekl, ale Havlovický mu rozuměl.

„Věřím, Josefe," řekl s účastenstvím, „máte mnoho starostí."

„Dost a dost. Bráníme se, jak je možná, ale už se neubráníme. Už tu nebudou říkat u Klimšů, už tu dlouho nebudeme." Znělo to zasmušile, ne však malátně, a hned odhodlaně obracel: „Ale vždyť

se, kdo dělá, neztratí. O mě by nebylo, já se nebojím, ale o mámu je. Ta chudák," hlas měkčeji se ozval, „si to tolik bere —"

„Nedivte se, Josefe. Vdala se sem z blahobytu do blahobytu, starala se tu a pracovala celý věk, a má se teď loučit a odejít odtud takřka s prázdnou."

„Ba, s holýma rukama."

„Bělidlo v Zálesí vám ostane."

„Snad, ale kdož ví na jak dlouho."

„Ať je jak je, těšte panímámu, že není vinna, to slyším odevšad, že si nemusí nic vyčítat, za to že nemůže, když —“

„Taky jí to říkám,“ vpadl mladý Klimeš, chtěje přerušit další výklad farářův; tušil, že se snad zmíní o otci.

„Čeho by vám, Josefe, nejvíc bylo potřeba, v tom vám pomoct nemohu. Ale jinak — Přijďte kdykoliv ke mně a svěřte se mně; dobrá rada někdy víc platí nežli peníze, a taky jinak, seč budu, rád udělám. A panímámu pozdravujte, aby se taky na faře stavila, až půjde do kostela.“

Mladý Klimeš doprovodiv faráře až k bráně, vracel se potěšen a jako povznesen ctí, kterou mu farář prokázal, i útěchou jeho. Vážil si toho tím více, poněvadž poslední čas, co se u nich chýlilo všecko k pádu, co si všude již povídali, že se Klimšovi na statku neudrží, nejednou poznal změnu na lidech, jak se k němu i k matce i sestře měli, jak už je ten onen odbyl, jenž jindy se choval, jako když másla ukrajuje.

Farář Havlovický hodný kus cesty myslil na mladého Klimše, že je hodný syn, dobrá páda. Za přádlo se nic nestyděl, on, syn ze statku někdy zemanského, a jak je v práci vytrvalý a dovedný! Kdyby tak mohl na tom statku ostat, ten by si hleděl pokroku, z toho by byl hospodář na vzor ostatním. A tak je cítelný, šetrný. To se faráři zvláště líbilo, že ani nepovzdechl, ani slova stesku nepronesl, že otec je tak zavedl. Ano, uhnul se, když on farář, chtěl se o starém Klimšovi jen zmínit.

XIII

Ve škamnách padolské školy hodně prořidlo, jako každé zimy. Z přiškolených vesnic málokdo teď chodil. Často při nejlepší vůli nemohli, když bouřily metelice a cesty v sněhu zapadly. Než i z Padolí samého, zvláště z dolejšího konce, trousili se žáčkové a žákyně jen pořídku. Mnohým rodičům byly ty vějavky vhod. Také Lhotákovi, jenž dělal kanafasy.

„Jak pak bys šel v tý slotě! Ostaneš doma," poroučel Honzíčkovi Hilmovi, kteréhož si na podzim přivedl z Pruska, ze Slaného, od Hlaváčků, když si tam tenkrát zaskočil na paš. Lhotáková, ne tak červeného, širokého obličeje jako muž, suchá, ostrého nosu, obličeje ptačího výrazu, také hned přisvědčila, a toť, a vždyť že dost často chodí do školy, nač tam taky pořád, že tam dost času prosedí, ať raději souká —

Honzík nerad kladl slabikář a v něm složený arch papíru i dřevěný, kulatý pírník na okno, odkud je na cestu již přichystané vzal. Nerad, protože rád chodil do školy a nerad seděl u kolovratu a soukal, celé dopoledne v zadušené, malé světnici v rachotu stavu, za nímž Lhoták červený, s vousy pod bradou, v košili a plátěnkách robil o červenobílém kanafasu.

V prostornější jizbě školní bylo volněji a veseleji. Než o to veselí, o hlučnou společnost kluků a děvčat hochovi neběželo. Nedováděl, nebyl rozpustilý. Tiše sedal na svém místě jako oukropek před vyučováním a nehnul sebou, když učitel vykládal nebo s nimi počítal. Honzík se nikdy netlačil k černému stolku, u něhož učitel před školou linoval žákům a žákyním na složeném jejich archu nebo přiřezával brky na péra. Vždycky čekal skromně a tiše.

Učitel byl by si už proto hubeného chlapce pěkných, černých oč všiml; než pozoroval ho tím bedlivěji, když sám farář mu připomenul, že dolejší Lhoták přivede hocha do školy, opuštěného a zanedbaného sirotka, aby měl tedy pozor na toho chlapce, který za cholery ztratil otce i matku a kromě toho dost už zkusil, když sloužil na Žďárkách za skotáka.

Učitel mohl už za nedlouho faráři oznámit, že je to hodný a přičinlivý žáček, že se rád učí a že má také schopnosti. Farář sám se o tom přesvědčoval, když přišel na náboženství. Hoch vždycky uměl a jak poslouchal! Černé jeho oči se s faráře ani nehnuly, když vypravoval něco z bible. Havlovický je pozoroval, jak září živým zájmem, jak jimi a po přibledlé, hubené tváři chlapcově pokmitují svit i stín účastenství a dojmu.

Netušil, jaké radostné pohnutí zvedlo chlapcova zapadlá prsíčka, když chvále jej, položil mu ruku na hlavu, když mu pohladil jeho černé, husté vlasy.

Hoch nerad zůstával doma, ač se u Lhoták měl o hodně líp nežli ve Žďárkách u Sedlických. Sic ani teď nesměl zahálet; soukat musil, až ho někdy záda i celé tělo bolely. Než míval také volné chvíle, a tu býval nejčastěji jeho společníkem starý „Nový hospodářský kalendář", nikoliv však pro své čtení. Hospodářské články a „Poznamenání všech jarmarků v království českém" jakož i vypočítání dukátů a tolarů od 1—1000 a „Pří- a Odjezd obyčejných jízdných pošt při císař. královským nejvyšším poštovským úřadu do královských měst Pražských" nemohly ho upoutat; a jiného čtení nebylo. Ale obrázky ho vábily.

Čemu on říkal obrázky: červeně tlačeným znamením čtvrtí měsíce, černým, drobným značkám kozoroha, ryb, lva, blíženců a ostatním znamením zvěrokruhu, jemu tajemným, titulu červených liter a s říšským orlem, jenž měl na prsou českého lva.

Nejvíce ho vábily na tom titulním listě výjevy z hospodářského života, z vinice i z lesa, obrázky českých patronů, zvláště sv. Václava a sv. Víta s kohoutkem na knize a nejníže kus Prahy, kamenný most, Hradčany.

To vše bylo vyvedeno hrubým dřevorytem; ale jak se jevilo chlapcovým očím! Dlouhé chvíle tkvěly na těch znameních a obrázcích, když vlezl tiše za stůl nebo stočiv se v koutě na lavici položil kalendář na kolena. Přikrčen díval se do něho, obracel zapomenuv vše, Lhotačku, Lhotáka, všecko okolí, neslyše ani rachot stavu.

Hladu teď nezakusil, i oblek dostal, jakého nikdy neměl. Byl z obnošených šatů, jež Lhoták přinesl z fary, ne však z modrého kabátu, jejž farář Havlovický přidal. Kabát ten nosil Lhoták zatím sám, protože by prý ho bylo ještě škoda přešívat.

Školní potřeby obdržel mladý Hilma všecky ve škole, jak farář slíbil. Z těch věcí ze všeho těšil chlapce nejvíce kulatý, dřevěný pírník a v něm „plevajs" či olůvko, tužka černá, bez dřeva, jak tenkráte jich užívali.

V kostele se mladý Hilma tuze nemodlil; zato tím upřeněji a vroucněji se díval po obrazích. Nebylo jich mnoho a ne z mistrovského štětce, ale hoch po každé vydržel si je prohlížet. Všechny stejně ho nepoutaly. Nejčileji pracovala jeho mysl, když upíral oči na obraz Maří Magdaleny, ubledlé, plavých vlasů, v jeskyni, klečící před křížkem a lebkou na omšené skále. Bledá tvář kajícnice, slzící oči, všechen bolestný výraz i okolí její, podivné skály, jež se do hloubi v šeru tratily, jej dojímaly, jako zase rozněcovaly jeho obrazotvornost výjevy staré, zašlé křížové cesty, místem už zčernalé, hrubě malované, její nevídané paláce a stavby plochých střech a sloupů, zsinalý Kristus v bledě modré sukni pod křížem klesající, vojáci surových tváří v helmách a suknicích s pentlemi, v obuvi, z níž čouhaly prsty i palce; a zvláště nebesa divně zbarvená, s tesknými, rudými záplavami.

Nebyl závistivý, ale na obrázek se třásl; obrázek rozpálil mu vášnivou touhu až i závist. Vídal u hochů i děvčat obrázky svatých, černé i barvami malované. Tlačil se usilovně, kde si je ukazovali; tu nečekal trpělivě jako u stolku učitelova, tu dovedl prosit i škemrat, aby mu dali. Krejcaru neměl, sám si nemohl nic koupit; ani aršek betlemu.

Ale když si hoši kupovali, vlezl s nimi do krámu.

A tu jednou, když archy přehlíželi, uhodili při spodu na veliký list, na němž nebylo ani oveček ani pastýřů; na tmavém koni bujně se vzpínajícím seděl generál s kloboukem rohy napříč hlavy, s plápolavým chocholem zeleným, v bílých, úzkých nohavicích, vysokých botách, v tmavozeleném fráčku s modrými výložky, červený, plný, s licousky na spáncích — všecko na něm pěkně malované i šňůrky zlaté a knoflíky i modré oči!

Toho generála s německým podpisem Hilma hoch dlouho viděl i když vyšel z krámu i pak, když byl sám, zvláště večer na pelíšku, kdy po něm s celou vášní mladého srdce zatoužil, netroufaje si ani pomyslit, zač asi je, kdyby si jej mohl koupiti.

Generála, patrně z napoleonských časů, zapudil pak betlem, krásný, živý betlem, jejž spatřil u Kalinů. Bylo za mrazivého dne, kdy s dvěma kamarády z hořejšího konce, kteří se u Kalinů znali a kolikrát už tam byli, vstupoval mezi zachumelenými zahrádkami před okny Kalinova roubeného příbytku. Dychtivě očekával, jaký bude ten betlem, o kterém tolik slyšel; neklidně, až vzrušen kráčel za kamarády a ne tak směle jako oni.

Ostýchal se vůbec a kostelníka zvlášť, kterého vídal u oltáře svíčky rozžehovat, i za oltář chodit, kterého slyšel panu faráři latinsky odpovídat a který poroučel ministrantům.

Kalinová v placce, bez kazajky, v pantoflích, svěží, vítala hochy vlídně, s úsměvem. Kalina sedě u stolku, nad nímž po zdi viselo plno hodin, maje v rukou kapesní hodinky a klíštky, sotva se jen ohlédl. Hilma hned na něj zapomněl, když shlédl nalevo na stěně veliký betlem, jaký ještě nikdy neviděl, město na něm krásné, se skleněnými, opravdivými okénky, figurky pestře malované i ze dřeva vyřezávané.

Pak i Kalinové nedbal, když zatáhla za šňůru, když stroj zavrčel a náhle se vše začalo hýbat; k jeslím šli nebo práce konali, dříví řezali, poustevník zvonil, pastýř bičem švihal, a nade vším se anděl začal vlnivě vznášet, krásný anděl s rozpjatými křídly.

Malý Hilma jako u vidění ztuhl, a jako u vidění stál i tak odcházel nedav ani s Pánembohem. Generál na koni zmizel na-

dobro; nyní zase div živého betlemu dlouho živil chlapcovu mysl. Přestal svým olůvkem čmárat koně s jezdcem, jak si je pamatoval; teď na kouscích papíru, jak je ve škole nebo kdekoliv sebral, i do knížky na desky a kde se jen místečko čisté probělávalo, črtal ovce i pastýře z betlemu, ovce i kozy, které se mu dařily nejlíp. Na arch papíru neměl, a papír byl teď jeho touhou, a barvy, takové barvy, jako je zahlédl u kupcova Toníka v nevelké škatulce z měkkého, nemalovaného dřeva, malé a chatrně pouštějící, s ježatým ště-

tečkem. Ale jak krásné se jemu zdály! Barvy ho vůbec vábily. Vydržel často chvíli stát u krámu, dívat se dveřmi na regál, kde stály sklenice plné práškových barev, rudé, modré, žluté, ostře zelené.

Když viděl u truhláře po prvé učedníka tříti na kameni bílou barvu kamenem, bylo mu to událostí jako když jednou, to už jaro pokročilo, jda ze školy uviděl, že Jírovec kolář sem tam ozdobuje tmavozeleně natřený vůz rudými ornamenty. Zůstal tam, přihlížel tomu primitivnímu malování jako přimrazený, až pak doma od Lhotákové dostal, že se toulá, že je tulák, to že se mu nechce s kozou na pole popást ji.

A přece po tom ostrém domluvení a několika pohlavcích, jež je ztvrdily, neubránil se a zaběhl zase po škole, kdy měl jíti rovnou domů kozu pást; tentokráte uvázl v kostele. Zaslechl od hochů, že je tam z Náchoda štafírník, že štafíruje sochy na oltáři.

Kostel prostřed hřbitova mezi lipami byl otevřen a prázdný, jen u oltáře malé lešeníčko a na něm cizí muž s vlasy za ušima, v plátěné bundě, s brejlemi na nose, a dole hoch, učedník, také v plátěné bundě, ale zamazané, plné barevných skvrn a pruhů, svěžejších i zašlých a zaschlých.

Do hlubokého ticha zahudl se hřbitova pták; ve vybílené prostoře nevelkého chrámu celý proud zlatého světla a v něm tu tam chvějící se stín haluzí před okny tiše šoumajících. Hilma postupoval tlumě krok v tom tichu a vyzáření, v němž se vyjasnila i stará, zasmušilá křížová cesta i obrazy na oltářích.

Touha uviděti, jak štafírují, dovedla ho k náchodskému štafírníku, jenž byl zároveň malířem a na nějž hoch pohlížel s posvátnou úctou. I na jeho učně hleděl jinak nežli na jiné učedníky. Plátěná jeho bunda barvami potřísněná zdála se mu krásnou a hned by si ji oblékl a ostal u toho malíře.

Na hrubé židli i na dlážkách u ní uviděl hrnečky různých, utřených barev a hromadu štětců a štětečků, jakých dosud nespatřil. Učedník jej oblažil, když se dal s ním do hovoru, a když mu pak i ukázal knížečku z šedého, pijavého papíru a mezi jejími stránkami tenounké lístky pozlátka. Oslnilo jej a prohlížel si je,

dech taje, poněvadž mu učedník přikázal, ať na ně nedýchne, že by uletělo, že je tak tenounké, to že z jednoho dukátu se ho udělá tolik, že by jím mohl vyzlatit celého koně a člověka na něm.

Jeník zahlédl, jak mistr, jenž se na něj s lešeníčka přes brejle podíval ani nehlesnuv, nabíral na štětec toho pozlátka a jak je ukládal na sochu bíle natřenou, dělaje jí na rouchu zlatý lem. Malý Hilma přihlížel tomu jako posvátnému úkonu a zatrnul, když se mistr obrátil a hledě přes brejle se ho s úsměvem otázal, tak co, líbí-li se mu to, chtěl-li by také zlatit.

Hoch v blaživém leknutí slova nevyrazil. Jen hlavou kývl; ale hovornější odpověď leskla se v pěkných jeho tmavých očích. Zapomněl na čas, nebo bylo tu tak krásně v tom světle a tichu u oltáře, na němž voněly v starých, skleněných vázách živé květiny z farské zahrady a u něhož konalo se takové dílo.

A doma koza mečela a Lhoták klela, kde že je ten kluk za... Přišel pozdě, ale ne pozdě jejímu hněvu. Vzňal se nanovo a bylo zase jako onehdy, a hůř. Přival nadávek, pohlavky vpravo, vlevo jako krupobití, žádná svačina a pak kozu na provaze vésti na mez, pospíchat s ní a slyšeti za sebou, ať se neopovažuje brzo přihnat, ať ji přivede napasenou, ne aby tam ostal, co by kočce namrskal, sic —

Pospíchal, utíkal s kozou, slze bolestí i hanbou; s počátku neviděl ani na kamenitou cestu vedoucí za stavením do polí. Bosé jeho nohy klopýtaly tím více, že koza křikem a spěchem poplašená dala se do běhu, až se jí vemeno prudce klátilo, a hnala se, že ji na provaze stěží udržel. Zastavili až na výšině v polích, odkudž nebylo vidět ani Lhotákova stavení, ani jeho okolí.

Usedl do stínu pod hustý trnkový keř v tupém jakémsi omrácení po těch ranách a po tom strachu. Slzy oschly, nitro se tišilo. Zapomněl na bouřku; zato se v duchu vrátil do kostela a zatoužil, kdyby mohl ještě s tím učedníkem promluvit a zeptat se ho, jak se malují obrazy, jak to dělají, a co stojí ty štětečky, ty malé, hladké.

Koza si mohla dělat, co chtěla, třeba i do škody jít. Hoch ji nechal. Ale začal se pak po nebi ohlížet, když vnitřnosti se mu

hladem ozvaly. Slunce zapadlo, než netroufal si vstát, poněvadž měl tak ostře nařízeno. Tu onde vedli krávu, kozu domů s pastvy, blíž i dál zahlédl stáda skotu i koz, na cestách mezi obilím že je ženou do chléva. Ale on zůstal.

Stíny se už táhly do ohromné délky, zalehly pole, luka a jen po kopcích ještě zlatě svítilo. I tam uhasla zář. Hilma hoch přehlížel kozu, její břicho, je-li dost napasena; zdálo se mu, že hodně, ale přece zůstal, poněvadž se bál Lhotákové, že by zase křičela. Soumrak nastával, lesy a hory kobaltově modré černaly, po mezích prázdno, ani duše. Kdesi v polích, za obilím, ozval se vůz. Chvíli rachotil, klapal, až utichl.

Hoch viděl, že už je sám v polích, že pase sám jediný; pojednou se mu mihl nějaký mužský, jenž zahnul na jeho mez. Do tváře mu neviděl, ale dle přihnuté, suché postavy, a jak kráčel o holi, v čepici s beránkem, v nohavicích do nízkých holinek, hádal, že to je Málek, pašerák, ten, jenž se ho v Slaném u Hlaváčků ujal a k Lhotákom jej přivedl, jenž ho tenkráte v noci těšil, když sotva šel, když nemohl, když se na palci urazil a bolestí i tesknotou zaplakal.

Od těch časů se Málek u Lhoták třikrát zastavil. Jednou za dne, po druhé na večer, po třetí pozdě v noci. To zrovna přichvátal, skoro bez dechu, s uzlem, jejž hodil Lhotákovi a zase hned dále, pryč do tmy. Zboží pašované Lhoták dobře ukryl, ale Málek, jenž té noci šťastně strnadům zas ušel, si pro ně nepřišel, nýbrž poslal. Za první a druhé návštěvy s Hilmou hochem hodně si pohovořil; přišelť vlastně k vůli němu, podívat se na něj a jak mu je u Lhoták. Po prvé mu přinesl kus perníku, po druhé několik chudých, černých obrázků, vystřižených z obálek pašovaného zboží.

Teď přinesl zas a hned na mezi je dal, když se hocha vyptal, jak se má, proč nežene do chlíva, že má koza břich jako buben. Hoch se ostýchal povědět pravdu; také pro obrázky zapomněl, po nichž, v papíru zabalených, dychtivě sáhl. Málek sám se po druhé již neptal, nýbrž hocha přímo pobídl, ať žene domů, že se koza už ani nepase.

„Chtěl jsem k vám," povídal, kráčeje vedle Hilmy kozu ve-

doucího. „Ale když jsem tě viďal, pudu zas dál, musím ještě dnes do Radechovy. Řekni Lhotákoj, že ho pozdravuju a že se u Hlaváčků po něm ptali, co nejde."

Hochovi, jak tak spolu kráčeli, se uvolnilo; dosvědčiľ mu Málek, že je koza napasena, a měl obrázky. Ani dočkati se již nemohl, až si je prohlédne.

Toto setkání bylo jako vlažička na pučící příchylnost chlapcovu k Málkovi.

Hoch cítil ze všeho teplo upřímného účastenství, jakého od smrti jeho rodičů nikdo s ním neměl. Mladé srdce otvíralo se důvěrou i neuvědomělou vděčností. Málka rád viděl a té chvíle jda vedle něho, obracel se po jeho osmahlé tváři, hleděl mu do zapadlých, odhodlaných očí, odpovídaje s důvěrou a upřímností.

Starého podloudníka, jenž neměl nikoho ani tu ani ve svém rodišti u Jaroměře, jenž se celé dny a noci potloukal a zdržoval jen pod cizími střechami, s cizími, u cizích, po lesích, po osamělých stezkách pašerských a skrýších, příjemně hřálo v ustydlém nitru z té chlapcovy příchylnosti. Šel s ním o kus dále nežli hodlal a pak, když musil odbočit, zastavil se, školu mu připomenul a taticky nabádal, ať chodí, ať se hodně učí, aby z něho něco bylo, aby snad neostal u dobytka navždycky. Napomínaje vytáhl váček, vyhrabal z něho v tom šeru skoro u samých očí tři krejcary a dal je hochovi.

„Tu máš, kup si něco."

V radostném úžasu hleděl pasáček za Málkem tratícím se mezi obilím; pojednou však trhl provazem a pospíchal. A jak nadšeně!

Koza napasena, obrázky v kapse a tři krejcary v hrsti. Papír si koupí, arch papíru za troník a za ostatek dostane kolik barviček; třeba ne v škatulce, ale vybere si, počítal, kolik jich bude, pinzlíček že si udělá z vlasů a z brku, a bude malovat! Koza mečela, co ji tak žene, nechtělo se jí napasené, s těžkým vemenem do klusu.

Doma, u Lhotáků, sic opět zahřímalo, co kluk paličatá nežene domů, to že naschvál tak pozdě, jí, Lhotákové naschvál, že teď musí při louči dojit. Než ta bouřka záhy zašla a dohučela v kozím chlévku. Zatím hoch vyřídil Lhotákovi Málkův vzkaz a při louči mu obrázky ukazoval, jež dostal od Málka. O penězích však mlčel. Bál se, že by je musil vydat, že by si nemohl koupit ani papír ani barvy, a on se v nitru jásavě těšil, i když Lhotákovi obrázky ukazoval i když pak polykal vystydlé brambory s tvarohem, těšil se, že bude malovat, že bude malovat.

XIV

Kostelecký myslivec, Matěj Donát „milion", se toho podzimu náramně sháněl po Ludvíku Židovi, machovském pytlákovi, ale ne v Maternici lese nebo v ostatním svém revíru, ne v šeru starého hvozdu s puškou v ruce; starostně se po něm vyptával, neviděli-li ho, zdali neslyšeli, co chlap milionská. Tady u nich po něm ani stopy, ani slechu a v Prusku ho nechytili, jak se poslední týden najisto dověděl, nechytili ho, neseděl tam v arestě.

Sic poslední zprávy vedly do Pruska, ale už loňského roku, do té doby, kdy on, „milion" setkal se s ním v Padolí na hřbitově. To ho naposledy viděl. Tenkrát se domníval, že Žid přinese mladé vejry z hejšovinských skal, z Kalasperku, kam na ně vždycky chodíval. A nic.

Snad že ho chytila toulavá nemoc jako padolského Lindra, jenž sloužil u sedmerého vojska, sedmi potentátům, ale u žádného nevydržel, od každého utekl. Snad se Ludvíkovi také najednou zastesklo zas po světě.

Pak starého kamaráda pustil z mysli, když ho dohřála „turecká krev", když mu jí na náchodském zámku napleskali, že od ní zčervenalo všecko jeho podání stran oprav v myslivně a přestavby vnitř, obzvláště stran poklopu na síni a stran schodů na půdu, ne, schodů ne, nýbrž jako žebříčku do kurníka a stran některých oprav. O tom všem učinil podání, celý arch, pracně po německu to sestavil, pracně napsal na celý arch, a pak mu to všecko tou „prachmilionskou tureckou krví", červeným inkoustem totiž, postříkali. A co, stříkali, zrovna prolévali!

Podtrhovali, zatrhovali, a co čárek nadělali a zvolavníků, co slov přeškrtali a co jich připsali, přepsali a ne jen slov, ale celé řádky. A nakonec! Jak jej odbyli, a to ne už „tureckou krví", nýbrž černě a jak černě!

Klel, hromy a „miliony" lítaly tak, že myslivcová jinak už na ně navyklá, se až lekala té bouřky, jakou pouštěl na kancelář, na celý zámek; lekala se, kdyby ho někdo slyšel a pánům donesl! Od rána do poledne se zlobil. Po obědě si zašel vedle do světničky, která byla zároveň jeho kanceláří.

Myslivcová byla ráda, že šel dřív nežli jindy, a těšila se, že si snad sedřimne. Když vkročila na síň, chtějíc do kuchyně, vstoupil hajný. Politovala ho v duchu, ten že přišel v pravou chvíli, to že bude uvítání, zvláště nese-li něco nepříjemného. Do kuchyně už ani nešla, aby nemusila zase přeslýchat, jak tam u muže udeří. Vydala se chvatně za myslivnu na dvorek, za nímž hned se táhl les, Maternice, rozlehlý hvozd.

Jeho pokraj byl vyjasněn podzimním sluncem; mohutné kmeny jedlí a smrků mechem šedé stály v tiché záři, v níž zlatem hořely žluté již koruny buků.

Myslivcová se dívala do lesa, ale ne na jeho klidný půvab, nýbrž myslila na jeho šerou hloubi, na jeho oupady zarostlé černým houštím, neskrývají-li se tam ti — Ti tři. Jinak nemohla označit záhadných mužů, kteří se tyto dny tu tam tajemně zjevili, v polích, v ouvale, u lesa. Tři prý jsou, roznášelo se, tři docela cizí, neznámí, o nichž nikdo nevěděl, odkud je vítr přivál. Skrývali se a tajili, o tom nebylo pochybnosti, ale žádný neuhodil na jejich skrýši. Neměli asi žádné stálé a plaše jako štvaná zvěř těkali z místa na místo, přikrčovali se, tajili.

Za dne zřídka se ukázali; vídali je časně zrána, v soumrak nebo až večer. Nikomu dosud neublížili, na nikoho nevystoupili, ba sami uskočili a zmizeli, když někdo se k nim blížil. Někdy si oheň zatopili v oupadě nějakém, aby zář jeho nevábila, nebo za houštím. Zahlédli je při něm, jak se hřáli za těch chladných večerů a snad si brambory pekli. Alespoň v ty dny nalezli na

polích celé řádky potrhaných natí bramborových a brambory vyhrabané.

Myslivcová věděla, že se ukázali nejprve u Padolí, teď že se potloukali kolem Zbečníka, a že se již také v Maternici mihli. Jsou nablízku a jistě ještě blíž. Bála se jich, že to nějaká nekalota, lidé nebezpeční. Tady v tom lese snadno by se ukryli, proto snad hajný přišel.

Zvědavost ji chytla; vrátila se do stavení, aby mohla na síni zastavit hajného a optat se. Do světnice vešla po špičkách, hlavu přikloňujíc, naslouchajíc. Mužův hlas! A zase prudký, rozzlobený. Ubohý hajný, ten se má! Na tom si vylévá zlost. Chtěla zase zpátky a jak obrátivši se vyhlédla maně oknem v čele jizby, k cestě hledícím, div že nevykřikla. Hajný! Pospíchá silnicí, jako by mu hlavu zapálil. To ho muž asi hnal.

Naslouchala opět. Vedle hřímalo dále. Na koho se to muž zlobí, s kým se vadí? Po špičkách přistoupila ke dveřím, tichounko pootevřela. Nikdo tam! Muž sám u stolu na židli, kouří, bání, až černo, a papír v ruce. Nečte, ale vadí se, nadává, hádá se s tím archem, potřásá jím. To ten papír ze zámku, to se vadí dál se zámeckými. Hned tiše přivřela a jako zlodějka chvátala po špičkách ze světnice.

Pozdě odpoledne, když myslivec se vydal do lesa, šel kolem myslivny zase hajný. Jak ho Donátová shlédla, zaklepala na okno, a hned ven, optat se, co bylo, co přinesl prve a že tak brzo to pořídil a že tak měl na spěch.

„Přišel jsem hlásit o těch třech."

„Jsou tu! Viděl jste je!"

„Viďal, ale jen zdaleka, a ztratili se mně před očima."

„Nevíte nic, kdo jsou."

„Nic; bába Turková to ví," hajný se ušklíbl, „že to jsou jistě lesní mužové. Ale Kaválek zbečnický myslí, že to jsou zloději nebo něco ještě horšího, že utekli z Kartouz nebo odněkud z vězení, zlí lidé; a třeba mordíři."

„Ježíš! A co můj —"

„Pan fořt se na mě jen obořil, že jsem babská žvejka, ať mu

dám pokoj — a už jsem se otočil, sic bych byl ze dveří letal, jak byl rozčertěný. Já nevím, co ho tak rozpálilo."

„Jen ho nechte, však ono ho to zas přejde. Vždyť ho znáte. O těch cizích mužských neříkal nic?"

„Nic, ani muk."

Ani když se z lesa vrátil, o nich nehlesl. Při večeři už nenadával jako při obědě, mlčel, ale strašně se mračil, takže ho myslivcová nechala, neodvažujíc se optati. —

Ráno, ještě za šera, spustil zase bouřku, až se myslivcová vytrhla ze spaní. Všecka vyděšená usedla na posteli obracejíc se po hlase k oknu, v tu stranu k lesu. Okno bylo dokořen otevřeno a na okně stál myslivec, jak z postele vyskočil, jen v košili, bos, prostovlasý, ven povychýlený levou rukou se opíraje o rám, pravou vyhrožuje ven do lesa. Vlasy a dlouhé naryšavělé vousy se chvěly na větru, jakož se nadouvaly a třepetaly nezapjaté rukávy košile kolem osmahlých, pihovatých rukou.

Hrozil a lál prachmilionských otrapů, za...ých, sak...ých, že střelí, že hned do nich střelí, prachmilion —

Myslivcová hodila na sebe sukni a k oknu. Pronikavý chlad sychravého, podzimního jitra jím fučel. Venku mžilo a les chmurný a nevlídný pod zaklopeným nebem byl neklidný. Vrcholy stromů se klátily, haluze krajních stromů jak v náhlém vzkypění se rozšuměly, zmítaly se a šlehaly do sebe i do kmenů.

Myslivcová volala na muže, co dělá, ať jde dolů, co si myslí, ať se podívá, jak vypadá. Neslyšel, jen hrozil a lál. Volala, co tam má, je-li kdo ve škodě.

„Ne," obrátil se, „žádná bába, ale ti —"

„Kdo."

„Ti prachmilioni, ti tři. Dva stáli už na samém kraji, plížili se jako hladoví vlci."

„A ten třetí —"

„Toho jsem zahlíd' za nimi, ale ne dobře. Hned pošli pro hajného, Anka ať běží —" slézal s okna, „a hajný ať s sebou veme ňáké lidi. Bude hon."

„Ježíši! Snad —“

„Půjdeme na ně — kde mám kalhoty, prachmil — Tak co stojíš, co se děsíš —“

„Jsou z Kartouz.“

„Třeba z Amstrdámu, a co Anka — hajný! A boty, ty vysoké. Banda milionská, už by lezli do stavení.“

Myslivcová se dál nevyptávala; netroufala si, znajíc muže, a přehodivši šátek přes ramena spěchala vykonat jeho rozkazy jenjen pršící. —

Matěj Donát ustrojiv se nacpal dýmku, ne tu dlouhou, z které kouříval večer, když šel spat, i v posteli, a která, když sjela na podlahu a klepla, oznamovala, že „milion“ přestal bafat a usnul, nybrž krátkou dřevěnku s pěkným, žlutým poklůpcem a vyřezávaným jelenem a laní. Také si měchuřinu zčerstva nacpal, pak pušku nabil a prachu do růžku přisypal.

Při všem vážně mlčel, ale hned zase při snídaní začínal, „milion“, co že hajný nejde. —

Ten přichvátal za chvíli a ne sám, nýbrž, jak mu vzkázali, přivedl s sebou dva mužské, z nichž každý opatřil se pořádným obuškem. Kromě nich přišli ještě čtyři mužští, které sehnali v chalupách přes cestu, v sousedství osamělé myslivny.

Matěj Donát stroje se na neobyčejnou leč, přikázal hajnému, aby se vydal ještě s jedním vpravo krajem lesa podél cesty vedoucí do Zbečníka vsi, on sám s ostatními že se dá lesem, že „honcům“ poví, kudy každý má jít, a všichni pak že se srazí dole u studánky, ať každý má oči na vrchu a pátrá, že ti milioni jsou jistě v Maternici, že tam uskočili, a že je musí chytit.

Nežli vykročil, odbyl ještě ženu, když ho prosila, ať si dá pozor, ať se pamatuje, že to jsou ňácí zoufalci; zostra ji odbyl, co si myslí, co on je. Před myslivnou se rozešli, jak ustanovil. Myslivcová jindy za mužem nevyhlížela, když se bral do lesa, tentokráte však vyšla na dvorek a dívala se za ním tak dlouho, až zmizel v šeru mezi stromy.

Vítr vál mírněji, ale hlubinou lesa valil se táhlý šumot mohutnou vlnou, jež pak slábnouc, rozplývala se šerem širokého hvozdu. Nepršelo, po ranním však dešti byly rudnoucí borůvčí a mech mokry.

Matěj Donát nechal si po boku jen jediného z mužů jako svého adjutanta; ostatní postupovali každý kus od sebe mezi stromy i houštím, jak se les svažoval tu prudším, tam volnějším bokem do ouvalu a dolců.

Tu tam zahořel vlhkou, tmavou jeho zelení rudý plod ptačího zobu; na volnějších místech chvělo se nad plavou, navlhlou metlicí bělounké pýří odkvetlé vrbice. Z houštin vyrazila veverka, hup, mihla se po kmeni, zmizela v husté změti haluzí — a zase ticho, leda že ten onen z leče zahoukl.

Po třech neznámých, tajemných ani stopy, ač zelenavé oči myslivcovy byly všude. Už začínal opět klít, ale zticha, až pak dole spustil zřetelně, když i ostatní přišli a každý hlásil stejnou,

že nikde nic. To stáli u studánky na úpatí svahu v lese, jenž objímal opodál mokrý palouček zarostlý omšenými olšemi a křovím olšovým. Nad studánkou na stromě visel prostý obraz P. Marie, zavěšený tu v dobách úzkosti, když cholera rdousila lidi po vsi vedle a všude, když ti, kteří nedbajíce lékařského příkazu vodu pili, zvláště tuto z Maternice, ze studánky a se pozdravovali.

Také Donátovi tu svitla naděje. Chtěl už, rozmrzen postupovat dále hvozdem, v tom zahlédl na stezce u olšiny zbečnického hajného. Přicházel od kraje lesa ze vsi. Myslivec na něj zahoukl, tak co, honí-li také ty tři, že jsou tu.

„A nejsou, pane fořt."

„Cože!"

„Tadykle u lesa potkal jsem mladého Kejzrala, a ten poudal, že ráno viďal tři mužské, to že jistě byli ti, víme, tak že je viďal, jak vyrazili tady z Maternice a ven, napříč vesnicej a pryč."

„Kam!"

„Vzhůru k Hájku."

„Milion! Za nimi! Honem, honem!"

Hnal se k nedalekému pokraji Maternice a z lesa ven; všichni za ním namoklou polní cestou do nedaleké vsi v dlouhé, mělké a neširoké dolině. Tou napříč, vsí napříč mezi roubenými chalupami a statky, z nichž rozléhal se rachot tkalcovských stavů a klepot cepů, a zase do svahu vzhůru, ne všichni pohromadě, nýbrž rozděleně, jak Donát nařídil, nahoru na Hájek, ne však k několika jeho osamělým chalupám, nýbrž k lesíkům kolem nich, a již ne v tom počtu, v jakém se vypravili z myslivny.

Několik zvědavců vyběhlo ze stavení, když zahlédli kosteleckého myslivce a jeho lidi takovým honem se ženoucí. Jak zaslechli, oč běží, přidal se ten onen ze zvědavosti i z dychtivosti chytit ty záhadné neznámé, kteří ves a nejbližší okolí rozčilovali a kterých se většina bála.

Výprava postupovala obnovenou lečí rychle a tiše, jak myslivec poručil, vzhůru do travnatého svahu, jenž tu tam byl prohnut v oupady neb v dolce. Trnkové houští v nich rostlo, osamělý dub

nebo javor se nad nimi chýlil svým rozlehlým košem jako šumným přístřeším. Nahoře, na samém vrchu toho příkrého svahu černal se háj lehkou mlhou zkalený.

Pod ním u jednoho takového oupadu strhl se pokřik. Matěj Donát, jenž postupoval ve středu pásma honců, hned se tam otočil a rozběhl, když na něj křičeli a kývali, že je už mají, že jsou tu.

Neměl tam daleko. Zardělý, zpocen, s očima rozzářenýma prorazil polokruh svých honců, před nimiž stál hajný s puškou v ruce proti třem cizím mužům pod hájem v nevelkém oupadě, trnkovým houštím jako zahrazeném. Tlačili se k sobě, jeden prostředně velký, dva velcí, ne staří, ani ne třiceti let, všichni s hustým strniskem ve tvářích, vyhublí, vychrtlí, dlouho patrně nestříhaní, ten menší v čapce, druzí dva v sešlých širácích, všichni v divných hnědých halenách z hrubého sukna, v širokých nohavicích. Jeden z těch velkých měl na nohou opánky, řemeny kolem lýtek; druhové jeho byli v chatrných botách.

Na všech bylo znáti, že již dlouho takto se potloukají, že dlouho bytují a vyspávají pod širým nebem a že se jim hrubě nevede. Osmahlé, vyhublé tváře, zašlý oblek a všechen zjev to vysvědčovaly.

„Spali," hlásil hajný, „jako zabití spali. Dva byli nataženi na zemi, tenhle," ukázal na jednoho z těch velkých, „seděl při kraji, ale spal taky. Ten usnul asi na vartě; no, bodejť by nebyl zmořený, když tak běželi a jistě celou noc se potloukali — no, ale — vylít' jako zajíc, když zaslech' šramot, a všichni skokem vzhůru a jen pryč. Ale já je přimrazil. Namířím —"

Matěj Donát přerušiv raport postoupil k cizincům, kteří ne zpurně, ne vzdorně, nýbrž malomyslně upřeli na něj zapadlé, plaché oči.

„Kdo jste, vy milioni!" zahromoval myslivec. „Jste z Kartouz, viďte, prach —"

Ten v čapce smekl, pokřižoval se, hluboko se poklonil, druhové také a ten největší, nízkého čela začal něco mluvit nejasným, zastřeným hlasem. A v tom byl suk. Žádný mu nerozuměl.

Spustil ten v čapce, rychle, úzkostně, ale nerozuměli zas, ač se myslivci zdálo, že se v tom proudu cizích slov připletlo sem tam některé známější, a kolikráte jako „Rus".

Cizinec mluvil, rozkládal, ukazoval, že jsou zdaleka, že jsou vojáci, prosil o něco a zas ukazoval, ať je zabijí, ale zpátky, odkud přišli, že ne, zpátky ne; ukazoval, že budou orat, kopat, ale že nechtějí zpátky, odkud přišli, že se bojí —

Mluvil s čapkou v ruce, ukláněl se; řeč jeho zněla tak prosebně, oči, celá tvář prosily a ti dva za ním stáli tak zkroušeně!

„Raubíři nejsou," prohodil znalecky a pojednou kurážně hubený tkadlec v košili, v plátěnkách bez čepice a bos, jak vyběhl od stavu.

„To ne, ne —" přisvědčil druhý, a zbečnický hajný přidal:

„Z Kartouz nejscu."

„Co s nimi," ptal se druhý hajný.

„Co s nimi! Do Náchoda, na zámek. Hajdy!" poroučel Donát.

XV

Když farář Havlovický si nechal všecko farské pole a nic z něho nedal do nájmu, začínalo mu býti na faře těsno. Nevelké nádvoří zastavené chlévy a stodůlkou, ztenčeno ještě kolnou, kterou přistavěl. Přede žněmi si koupil pár koní, přibyly nové vozy a jiné hospodářské náčiní, jež dodal Jirovec kolář. Pod střechou nebylo pro ně ani dost místa, zvláště o žních a po nich, kdy se stodola naplnila a když se v ní mlátilo.

Stará mlynářka, matka farářova, začala povzdychovat, že pomalu nebudou mít ani dvorečku, fara sama že je také jako klec, že v ní není žádného pohodlí, že ho nemá Josef, a s kuchyní že je také bída, když je hospodářství a má se vařit tolika lidem, čeládce i dělníkům, dřív že to ucházelo, ale teď — takhle že to nemůže zůstat, že by Josef měl o tom promluvit s pány, že by mu měli postaviti něco nového.

„Stavět? Vrchnost stavět mně novou faru?“ Vyslovoval svou obavu, ač přisvědčoval a uznával, že bude přece nutno na zámku zaťukat.

Těsno bylo na faře, zvláště na dvorečku, a ještě scházel kočárek. Farář už déle nemohl odkládat, musil si jej pořídit. Pro ten se konečně vypravil do Náchoda toho dne, kdy v nedalekém Zbečníku dál se ten divný hon. Kočár si na tu cestu vypůjčil ze Dřevíče ze mlýna, na kozlíku seděl starý Jarolím, jenž byl od léta při farských koních, hnědce a myšce.

Bystře klusali, pěkně se jelo; nebe se přes poledne vybralo a pak i slunce zjasnilo smutnící, podzimní krajinu. V Náchodě zajel

Havlovický k Rudlově hospodě „U slunce“ na náměstí, kdež se obyčejně stavoval. Dva okroče, jeden žlutý, druhý zelený, stály před hospodou, a velký, cestovní kočár.

Padolští jen zarazili, a již tu byl bystrý klučina, dobře dvanáctiletý, jenž v hospodě vypomáhal. Havlovickému se vždycky líbil, že byl tak mrštný a ochotný.

„Tak, Pepíku, co nového,“ ptal se ho vesele, když čipera, Pepík Trnků, hned u stupátka kočáru bral farářův plášť.

„Ale nic, jemnostpane, všecko při starém.“

„Kdo to přijel?“ farář ukázal na cestovní, zablácený kočár.

„Ňáký ruský jenerál. Strojí se na pokoji, půjde prý na zámek.“

„Mluvil jsi s ním?“ žertoval farář.

„Podržel jsem mu pejska, jemnostpane, má takového krásného, a maličký je —“ hoch ukazoval, „bílý jako sníh, a jako hedvábný. A že jsem ho podržel, dal mně pan jenerál zpropitné!“ Na klukově dlani zableskl se stříbrňák.

„To bys ty, viď, kdyby každý tak hluboko sáh' do kapsy.“

„To bych si koupil —“

Nedomluvil a farář už neposlouchal, obrátiv se do náměstí směrem k ulici, odkudž hlučelo, odkudž vyvalil se hlučný zástup lidí, dětí a dospělých. Někoho vedli, někoho měli ve svém středu. A pušky se nad hlavami zableskly. Farář zahlédnuv tam Donáta „miliona“ nečekal a šel vstříc. Ale ne daleko. Zástup pojednou zarazil, jak myslivec poručil, shlédnuv padolského faráře.

„Jemnostpane,“ volal, „vzkázali jsme jim do Padolí na faru —“

„Co; já nic nevím.“

„Tak to už byli pryč. Tak tadykle jsou, milioni,“ ukázal na zajatce stojící mezi hajnými, z nichž každý měl pušku na rameni.

Chycení tři cizinci na rukou spoutaní budili útrpnost svým ubohým, zanedbaným zjevem, výrazem přepadlých tváří, plachými, ulekanými pohledy. Sotva se odvážili kolem se rozhlédnout zástupem, kterého přibývalo. Přibíhali k němu, zastavovali se u něho sousedé, sousedky. Také paní půlmistrová, která přišla z podsíně s mladou paní lékárníkovou.

Všichni dychtivě naslouchali, když Matěj Donát vykládal padolskému faráři, s kolika miliony i prachmiliony, jak dnes časně ráno, jaký měl hon, jak zatáhli leč, a co ti tady, čert aby jim rozuměl —

Nikdo si nevšiml, že té chvíle vyšel z průjezdu hospody „U slunce“ cizí pán v uniformě, vysoký, osmahlý, šedých licousků, s blýsknavou šavlí po boku, s lesklými knoflíky na jízdeckých

nohavicích. Jen hospodský, jenž stál také v zástupu, na kraji, ho postřehl, když zastaviv se hleděl na ten shon. Ihned se k němu rozběhl a maje smeknuto přeochotně mu kostrbatou němčinou oznamoval, Excellenc, že tamhle tam přivedli nějaké zajaté, cizí, tři, všechny cizí, žádný že jim nerozumí, ale pan farář z Padolí že povídal, ten jeden že mluví rusky, jistě rusky, Excellenc.

Generál, jemuž nebylo po chuti, že jej hospodský zastavil a tak hovorně držel, podíval se na toto slovo s vysoka zpod víček a opakoval překvapen:

„Rusky?"

„Rusky, Excellenc, rusky, pan farář povídal."

Zatím se zajatcům uvolnilo. Na žádost Havlovického poručil myslivec hajným, aby jim ruce rozvázali. Farář se jich i dále ujímal vykládaje myslivci, že to asi nejsou zlí lidé, ti že již dost zkusili, aby jim dali najíst, nežli je zavedou na zámek.

„Už dostali, jemnostpane," hlásil myslivec, „všeho, jídla i pití. Těm pane chutnalo! Bodejť, když dosud měli jen syrové ovoce a nedopečené brambory. A —"

Přestal, ohlédl se jako všichni. Cizí generál v lesklé uniformě vstoupil mezi ně. Šum kolem tichl úžasem i zvědavostí. Všichni nechali v ten okamžik zajatců, jen farář Havlovický postřehl, že se lekli, všichni tři, jak generálův zjev zrovna je omráčil. Zbledli, oči jim ztrnuly, a ten v čapce, prostřední postavy, sklonil hlavu, jako by chtěl tvář ukrýti.

Hned ji však vztyčil a rovně, jako socha se postavil, jakož i oba druhové, když generál na ně rusky, zkrátka, úsečně. Ten v čapce odpověděl, ne však určitě a jistě, nýbrž ulekaně; když generál opět a opět vynucoval, čím dále tím naléhavěji a prudčeji, psi, že utekli z vojska a odkud, z kterého pluku, odpovídal tím nejistěji, jako u výslechu, jako před soudcem, čím dále tím mdlejším, slabším hlasem, až naráz umlkl. Brada mu k prsům připadla a chvěl se jako oba druzi, pojednou však, když generál zahrozil, co je čeká, přihnuv se, plazil se k generálu, aby objal jeho kolena.

Ten však, jako by nečistý hmyz se ho chtěl dotknout, ustoupil

pozdvihnuv obě ruce a obrátiv se, poroučel Donátovi po německu, aby je zavedl na zámek. Sám se tam také vydal, jak už prve zamýšlel.

Zajatci zmizeli se svými strážci a s myslivcem. Největší část zvědavých je vyprovázela až pod zámek a někteří se táhli za nimi ještě dále. Ti, kteří zůstali na náměstí, s nimi také purkmistrová a mladá, sličná lékárníková i farář Havlovický, litovali ubohé Rusy, zvláště když Havlovický vyložil, že budou musiti zpět do Ruska, a jak se toho báli, když připamatoval, co myslivec pověděl, jak prosili, že budou všecko dělat, kopat, orat, a třeba aby je zabili, jen ať nemusí zpět.

„Teď musí, a jistě je čeká krutý trest, trápení, jistě těžký, dlouhý žalář nebo i hrozná Sibiř.“

„Ujmou se jich, pane faráři,“ žádala purkmistrová.

„Jemnostpaní, víc by vydalo, kdybyste s jemnostpaní,“ pohlédl na lékárníkovou, „a snad ještě s jinými přimluvily se u svých pánů manželů, anebo,“ promluvil živěji, jak mu připadla nová myšlenka, „zrovna u toho pana generála.“

Paní žasly, lekaly se, ač jim ten návrh zároveň jak ovánek zalahodil.

„Já tam půjdu napřed,“ nabízel se farář, „ač nedoufám, že bych já něco pořídil. Ale přezvím alespoň a vzkážu, jak je, nebo přijdu říct, a kdybyste ráčily — Jsou to ubožáci a co je čeká! Zachránily byste tři životy. A ten generál je jistě kavalír —“

Farář bral se na zámek maje skoro jistotu, že paničky půjdou, bude-li nutno. Zajaté Rusy zastal v předsíni zámecké kanceláře. Stáli zasmušilí, zkrušeni, zvláště oba větší, s hlavami pochýlenými. Hajní je hlídali. Farář se ptal po generálu a po Donátovi. Že jsou v kanceláři, uslyšel, u pana vrchního. V tom, když farář tam chtěl také, vstoupil Matěj Donát všechen zarudlý.

„Prach milion —“ zahuboval zlostně stanuv před farářem. „Jako skála.“

„Kdo?“

„Ten generál.“

„A co vy —“

„Já osel oslovská — Kdybych to byl věděl, kdo jsou, jistě bych je byl nechal a nehonil. Ale co — když žena — co ženská — když pořád, že to jsou kartouzníci — poplaší člověka — kartouzníci, zlosynové — a ty jsem měl nechat v polích, v lesích? Když už lezli do stavení, jako ke mně? To já nemoh' vědět, že to je z hladu, že to jsou vyhladovělí a přestrašení desentéři a k tomu až z Ruska. Bože, až z Ruska! A teď — je mně jich, chlapů,“ mrskl po nich okem, „milionských líto.“

„Ale neprosil jste —“

„Eh, prosil.“

„Co generál.“

„Nic, že to nemůže bý't.'

„A pan vrchní —“

„To je to!“ vyhrkl myslivec, a mrknuv plaše po dveřích do kanceláře, přiklonil se k faráři a začal tlumeně, tiše, ale zlobivě:

„Kdyby ten alespoň! Pořád se uklání, a pořád Excellenc — Bodejť, když ten pan generál se zná s její Výsostí, s paní vévodkyní; před dvaceti lety byl s carem taky v Ratibořicích, když se tam s Metternichem umlouvali proti Napoleonu. Povídal mně to prve kontribuční, než mě direktor zavolal. Proto on —“

„Co říkal, nepřimluvil se?“

„Začal, začal, ale, jak povídám, bojí se Excellence.“ Zticha se uplivl, vlastně jen prskl bez sliny, a najednou na faráře:

„Jdou tam!“

„Když je to tak, co bych já zmohl.“

„Jen jdou, na mě se neohlížejí, co moje řeč, já s Excellencí neumím, já bych mu něco řek'.“

Farář poslechl, šel. U samých dveří vrazil do něho písař, jenž z kanceláře zrovna vyletěl, nesa nějaký rozkaz.

Generál seděl v křesle, direktor na židli proti němu se vzpřímenými zády, dlaně na stehnách, lokte ven. Zlehka se ukláněl i když generál něco řekl i když sám mluvil, usmívaje se, až mu laloušek přes bílý šátek na krku kypivě přeckynul. Zachmuřil se

však, když farář Havlovický vstoupil. Přijal ho chladně, užaslý; Havlovický nedada se odraditi, omluvil se pak, obrátil se na generála a pověděl uctivě a upřímně, proč přichází.

Generál se nemračil, nýbrž překvapen pěkným, mužským zjevem, přirozeně dvorným chováním naslouchal napjatě, nespouštěje s něho ani oka. Než nakonec přece zakroutil hlavou a rozhodně, ač zdvořilým tónem odbyl prosebníka, že by mu rád vyhověl, že však není možná, aby považil, že se ti lidé dopustili zločinu.

Když se Havlovický vrátil do předsíně, zastal tam jen Matěje Donáta.

„Kde jsou ti Rusové?"

„Přiběh' písař, zrovna jak šli do kanceláře a odvedl ty chudáky Mackoj do díry, že pan vrchní poroučí. Tedy jak, pane farář —"

„Zle, nepořídil jsem; ale já se ještě nevzdávám."

„Tak! A co —"

„Teď na Excellencpána půjdou ženské."

Myslivcova tvář se protáhla zklamáním; mávl rukou a pohrdlivě řekl:

„Ženské?! To je amen, to ti prachmilioni přece jen v Siberii zmrznou."

Přece však šel s farářem dolů do města k „Slunci", aby vyčkal, co tedy ty ženské. Farář došel k paní purkmistrové oznámit, aby se přichystaly, teď že je na nich, jestliže ony nepomohou, že je veta po těch ubožácích.

Mladá, hezká lékárníková ve svátečním obleku, v novém, krepovém bajaderu malinové barvy, v dlouhých rukavicích, purkmistrová v novém klobouce, jenž byl jako kukaň a s něhož povíval závoj, zelený jako tráva, paní mlynářka v měňavých hedvábných šatech granátové barvy, to byla deputace; vešly do průjezdu k „Slunci", když generál se vrátil ze zámku. Neklidně, s tlukoucím srdcem, paní mlynářka zardělá po krku i po spáncích, vkročily do pokoje generálova.

Kde kdo „U zlatého slunce“ byl v dychtivém očekávání, co se stane; i v průjezdě, i před hospodou čekali na deputaci, s jakou se vrátí. Farář Havlovický seděl s Donátem v hostinské místnosti, pak nemoha se již dočkati, šel do patra a přecházel chodbou. Přešel jednou, dvakrát a když po třetí se od konce vracel, otevřely se v generálově pokoji dveře. Paničky, deputantky!

Rychle vycházely, vzrušené, ale usmívavé, zářící.

Za poslední, lékárníkovou, zjevil se ve dveřích generál, uklánějе se dámám. V tom zahlédl Havlovického.

„Ah, pan farář! To jsem si mohl pomyslit. Ale zrovna vhod. Prosím —“ zval.

Farář rychle vstoupil.

„Excellencí, račte přijmout i mé uctivé díky.“

„Zač —“

„Že Vaše Excellence zdejší paní neoslyšela.“

„Ano, ale řekl jsem jim, že mne za to přivedou na Sibiř,“ žertoval generál, hned však vážněji dodal:

„Donutili jste mne jednat proti povinnosti.“

„Byl jste poslušen svého šlechetného srdce a to Vaší Excellenci dobře radilo.“

„Ale co s těmi lidmi. To jsem těm paním řekl, že těch mužů nepustím, dokud nebudou nějak opatřeni. Na Rus nesmějí už nikdy. Ať se dámy o ně postarají.“

„Slíbily —“

„Ano, že se něco stane.“

„Tak jest, Excellenci. Jednoho si vezmu já. Račte být ujištěn, že ten muž bude dobře opatřen.“

„Ale, pane faráři,“ připomenul generál přísně, důtklivě, „ten muž je pravoslavné víry.“

„To jsem si hned pomyslil. Ujišťuji Excellenci, že v té víře také zůstane, on a všichni. Račte být upokojen. Svou ctí se zaručuji.“

Generál, jenž za té řeči vážně pokyvoval sivou hlavou, pojednou se usmál a zeptal se:

„Ale jak se s tím svým mužem smluvíte? Neumí ani slova německy.“

„Jsme tu Češi, on je Rus, jsme Slované, a to se brzy domluvíme.“

„S vámi už nic nepořídím. Ale to je jeden; jak opatříte ještě ty dva —“

„S dovolením, to oznámím Vaší Excellenci za chvíli.“

Poklonil se a odešel.

XVI

Na padolskou faru doletěla zpráva o zbečnické leči, že tam chytili ty tajemné tři, až odpoledne, právě když farář odjel. Na faře mluvili o tom honu celé odpoledne, i o tom, že když ty cizí, divné lidi odvedli do Náchoda, že farář jistě přinese o nich zprávy. Když se smrákalo, počítala stará Havlovická, že syn touhle dobou by už mohl býti doma. Pak už vyhlížela oknem a když nastal večer, vyšla přede dveře na schůdky, pod nimiž stál Doubenus obraceje oči dolů cestou pod žloutnoucí lípy.

„Co pak že nejede —“ prohodila starostně mlynářka. Ještě nedořekla, vykřikl Doubenus:

„Už jede.“

Přijel podivně. Za kočárem nový okroč, jejž táhl koník, řízený cizím člověkem; na kozlíku dřevíčského kočáru, v němž byl farář, seděl vedle starého Jarolíma člověk v čapce a v podivné haleně. Na faře žasli, když vkročil do síně loučí osvětlené a když farář oznámil:

„Tak tu je jeden z těch tří, co dnes ve Zbečníku chytili.“ Když dodal, že tu ostane, že si ho nechá, nepřemohla se stará mlynářka; nemile překvapena, podívala se káravě na faráře.

„Ale, Josefe, co to zas — Ňákyho cikána!“

Pohladil ji, usmál se a řekl chlácholivě:

„Nezlobte se, maminko, je to ubohý člověk. Až jen uslyšíte.“

Když opatřili Rusa v čeledníku večeří a když mu Doubenus chystal v konírně lůže, vypravoval farář matce a sestře Krůčkové, co se v Náchodě dělo, jak byly paničky u generála a jak on, farář,

od generála šel na zámek k vrchnímu jednat, aby ještě ty dva nějak opatřil.

„A odkudpak přece ti tři —“ ptala se Krůčková.

„Dva jsou Rusové, tenhle Mikuláš Demba a druhý Zdurna a ten třetí Rumun, Čaban; všichni tři sloužili u jednoho regimentu, u jízdného, a měli se, jak tenhle náš povídal, tuze zle; rytmistr krutě trestal, no zle, člověk jim dobře nerozumí a generálu báli se to říct. Zkrátka vojna se jim zprotivila a když se dostali na naše hranice, utekli. Utíkali pro jistotu pořád, kolik neděl přes naše Polsko, bůhví kudy, až se dostali k nám.“

„No, a jaks pochodil u pana vrchního?“ ptala se mlynářka.

„Dobře. Jednoho si nechal sám, povídal, že potřebuje kočího, a toho třetího dá do některého dvora. S tím jsem šel zase k generálu a ten byl spokojen. Tím jsem se hodně zdržel a pak jsem musil také k těm paničkám, poděkovat.“

„Ty měly asi radost!“ podotkla mlynářka, jíž synovo vypravování zahnalo mrak nevole. Naslouchala, myslíc s účastenstvím na ty cizince, ach, chudáci, co zkusili, co se naskrývali a pořád jako honěná zvěř a mají-li doma koho, matku, rodiče. Při tom se jí mysl zjasnila a vznesla mateřskou hrdostí, že syn tak jednal, že si ví rady, a s takovým pánem, generálem.

„Měly radost, pak měly,“ přisvědčoval farář, „ale přiznaly se mně, že když k tomu generálu šly, srdce jim tlouklo, jenom mlynářce ne, ta se nic neostýchala a dodávala ostatním mysli; když se generál bránil a divil, že ony přišly, řekla mu, jak by nepřišly, však že kdyby tu byla paní vévodkyně, ta že by se taky přimluvila, jistě. To prý taky účinkovalo, a když lékárníková promluvila —“

„To si myslím, taková mladá, hezká, a má takový lichotivý hlásek. To ona když zdvihla k němu modré oči —“ vypisovala Krůčková, a najednou si vesele vzpomněla:

„A byl mladý ten generál?“

„Starý, šedivý, ale galán, celý kavalír.“

„No, a jak —“

„S tím naším Mikulášem, maminko? Zrovna se to dobře hodí. Jarolím by bez toho u koní neostal, a ten Rus koním rozumí, s koňmi umí."

„Tak ty's v tom už uďál rozhod."

„Ale kdybyste, maminko —"

„Co už — a když on, jak povídáš — a kam by taky teď. No, uvidíme. Ale křesťan je."

„Je, ale ne katolík; je starověrec, a zdá se dobrý člověk."

„Když myslíš —"

Krůčková se zasmála a vesele zvolala:

„Vždyť jsem věděla, panímámo, že ho nepoženete; a tuhle Josefoj jste nedala ani večeři!"

„I Bože!" Mlynářka rychle vstala.

Zatím Rus pojedl; Doubenus jej zavedl do konírny, kdež stála nenatřená a již ustlaná postel. Usedli na ni; zardělá zář svítilny na sloupu zavěšené pošlehovala jim míhavě do tváří, mrkala, jak oba zápasili s řečí, jak se namáhali, aby si porozuměli, zvláště Doubenus, jenž hořel zvědavostí a byl by také rád povídal. I vypravoval, že také sloužil na vojně, čtrnáct let, že ležel ve Veroně v Netálii, ví-li, v Netálii. Při tom mával velkými rozmachy naznačuje, jak to je tuze daleko; i talianský spustil, zkoumaje, kdyby snad ten Rus rozuměl.

Viděl však, že míň nežli před tím a tak zase česky dál, o vojně, a tady, ó, tady že se bude mít dobře, on Rus, jemnostpán že je dobrák a panímáma taky, že přeje člověku, na sousto že nehledí, ne, a že přeje i kápku, aby jemnostpán neviděl, ten že kořauku tuze rád nevidí; ví-li, rozumí-li, co to je kořauka — Přitiskl prsty ke dlani a pak ke rtům a hlavu do týla nahnuv, pil na sucho, přimhuřuje oči a usmívaje se.

Tak Doubenus mluvil i ukazoval a posunky si pomáhal; i zdálo se mu, že Rus všemu stejně rozumí, protože pořád se usmíval a dobrácky přisvědčoval. Vypravování jako by rozuměl, ale na otázky zase jen přisvědčoval a dobrácky se usmíval nebo odpovídal tak, že z toho Doubenus nic nechytil.

Ale proto přece se rozdurdil, když se mu pak v čeledníku smáli, tak co vyzvěděl, ať povídá, že toho asi ví; bránil se čepejřivě, ať se jen smějou, však že on ví, a jak by nerozuměl, když ta řeč je skoro jako krobotská a on, Doubenus, že s Kroboty na vojně také mluvil a i s Rusňáky, že také leželi ve Veroně a v Peškyře taky.

Farář se šel ještě podívat za novým čeledínem. Pomyslil si, že mu je asi smutno, když je na novém místě a po prvé sám bez kamarádů.

Rus klečel na dlahách u postele a maje hlavu na prsa skloněnu a ruce sepjaty modlil se z té duše, s hlubokou vroucností, že se ani neohlédl, když se dveře pootevřely. Faráře to mile překvapilo; než i záchvěv soucitu hnul mu srdcem. Bylo mu ruského uprchlíka líto.

Nelitoval pak, že se ho ujal. Rus, vroucně pobožný a skromný, nedal se nikdy pobízeti do práce. Robotil až do potu a koně měl rád. Hleděl si jich a opatřoval je jako pravý koňák dřív nežli sebe. Opatřoval je i hovořil s nimi, zvláště s „myškou", jež byla šedá a měla po hřbetě černý pruh táhnoucí se k černému ohonu.

Nejvíce se nalopotil za farou ve stráni na pustotině, kterou farář zdělával v pole a kdež zela strž do stropu. Tuto strž zasypávali kamením hustě roztroušeným mezi březinovým křovím, ve vyschlém vřesu, mezi vybledlými škůtami travnými. Cesta tou strží měla přestat, a novou, schůdnější zakládali, jež volněji, oklikou se měla vinout navrch na kopec a odtud rovnou k zádušnímu lesu a Zlíčku.

Mikula svážel kamení a Doubenus mu pomáhal, neklál-li drva nebo nešel-li někam s poselstvím. Kamení sypali do strže; než ta byla nenasytna. Pohltila již mnoho for. Farář, jenž dohlížel hned po mši a kolikrát přes den, viděl, co ještě pohltí, nežli ji zasypou. Vracíval se nespokojen, zvláště když podzim nepomáhal. Dni se krátily, často uhodily deště, za kterých kalné potůčky letěly stráni dolů jako bystřiny. Ale musily také pomáhati strž ucpávat, když Mikula s Doubenem na rozkaz farářův nadělali struh a stroužek, jimiž zanášely náhlé vody svůj rmut, písek, hlínu, štěrk do strže.

„Nebe nám pomáhá," řekl jednou farář žertem, „ale také

sedláci nám musí pomoct.“ Mínil Zličské a Srbecké, jimž nová cesta měla nejvíce posloužit, jejich potahům i vozům. V tom mu přisvědčil jeden ze Srbeckých, mladý Klimeš, když vraceje se z Padolí, došel faráře nad strží u dřevěného kříže. Mladý sedlák přisvědčil, bezděky však povzdechl:

„Jenže —“ a nedořekl.

„Co jenže, Josífku —“

„Že já už, jemnostpane, s koňma pomáhat nebudu.“

„Tedy už —“

„Stavoval jsem se na faře, abych pověděl. Statek přijde za týden do prodeje. Není pomoci.“

„Panímáma se u mne nestavila, jak jsem vám říkal.“

„Styděla se, jemnostpane.“

„A proč?!“

„Dost jsem jí vymlouval a vymlouvám, ona že odejde se ctí, že za nic nemůže, že se dřela do posledka a nic zbytečně nevydala. Ale to jí nikdo nevymluví, že je to veliká hanba, když musí člověk ze svýho. Proto ona pořád teď zalízá, mračí* a před lidma se skovává.“

„Trpí dvojnásob. Je trpko, když má člověk opustit místa, kde se narodil nebo svůj věk ztrávil. Všecky vás tam vychovala. Chudák, je mně jí líto. Ale vy, Josefe, vy budete statečný.“

„Pláč a vzdychání nic nepomože, jemnostpane. Budu se bránit.“

„Co hodláte, až —“

„Přestěhujeme se na to bělidýlko, co ostalo, tady v Zálesí,“ mávl v tu stranu k pruským hranicím, kde asi půl hodiny odtud o samotě při lese stálo. „Pachtýř se už stěhuje.“

„Začnete sám bílit?“

„Není do toho peněz, jemnostpane, a na bělidle jsou taky ještě dluhy, tak nám asi taky neostane. To jen pro první chvíli, co bysme byli pod střechou. No a pak, abych praudu řek', jemnostpane, kdybych si snad začal ňáký handlíček.“

„Tak, tak, to rád slyším; ale jen čemu rozumíte, a jen chutě do toho; přičinlivý, pracovitý člověk se nikde neztratí.“

Podal mu ruku.

Do konce října byla ta smutná záležitost u Klimšů v Srbské odbyta. Mladý se vystěhoval s matkou a se sestrou ze starobylého, svobodnického a někdy i zemanského statku na tu samotu v Zálesí.

Podzim byl krásný, barvy stromů na slunci jen hořely a svítily zlatem. Ale po lesích ticho. Křik honců nebouřil jeho ozvěnu,

* Pláče.

nepraskaly větve, nezmítaly se houštiny, zvěř jimi prchajíc nedrala se divokým skokem, střelné rány nebouchaly, lidé neutíkali s polí ze strachu před panskými lovci. Nepřijeli, ač zvěře bylo dost, zvláště srnčí. Hrůzu škod udělala v létě i z podzima, kdy ovsy zrály.

Páni z náchodského zámku nepřijeli a lidé se báli střílet. U Humenských ve Zbečníku zaběhla se srna až do stavení, ale nic jí neudělali, pěkně ji pustili sousedovi na pole, když zahlédli za paloukem u lesa kosteleckého „miliona". Báli se, aby nebyli obžalováni z pytláctví, nebo zloděj kdož ví jaký nebyl tak trestán jako postižený pytlák.

Zvěř se jen hemžila, ale vrchnost, manžel paní vévodkyně, hrabě Schulenburk, nepřijel jako jiná léta se svými hostmi. Na Padolsku neuviděli toho podzimu ani slavného střelce hraběte Šlika, ani anglické lordy Stuarta a Kinga a jiné hosti, kteří v červených fracích na koních honili polem, lukami, cestou, necestou jako diví. A také ne hraběte samého.

Havlovickému v tom trochu posvítil kostelecký myslivec Donát „milion", když přišel do Padolí, jak řekl, podívat se, co ten Rus dělá. Farář dal zavolat Mikulu, jenž přišel ve zdejším už obleku, s kníry však pod nosem, s čapkou v rukou, hluboko se před myslivcem ukláněje.

„No, už se nebojíš, a rozumíš už," ptal se myslivec.

„A rozumím, prosím."

„A domů, do Ruska nechceš? Nestýská se ti?"

„Nechci, prosím, ó nechci, tu dobro, oh, dobro —" a otočil oči po faráři, spokojeně se usmívaje.

„No, to věřím, milione, teď je líp, než když jsme tě honili." Myslivec se smál, a farář Mikulu pochvaloval, že je hodný a pořádný, ale hned také vzpomněl, co že letos nejsou žádné hony.

„A čert ví; pan hrabě už letos nepřijede a snad už nikdá," přišeptal, ač Mikula již odešel a nikdo tu nebyl.

„Tak; a proč."

„Kdo pak ví! Už spolu, jako s paní vévodkyní do Ratibořic nepřijedou. Už ani nejsou spolu, jak se proslýchá; tuhle v Náchodě

povídali, že se snad dají rozvést. No," usmál se, „do třetice všeho dobrého. Však už byl čas a člověk se moh' divit —"

„Proč."

„No, s těma dvěma prvníma, se žádným nebyla tak dlouho jako s tímhle. To už je patnáct let, co se mají! Považují!" a smál se.

„Co se mezi nimi stalo, to se neví?"

„Nic, neví; ale co, takoví páni. Mají dlouhou chvíli, omrzí se, karabáč na ni vzít nemůže."

„Vy byste vzal —" štípl farář.

„Ah, milione, to by viděli, jak bych jí našňápal!" Hlas tak rozjařený mu však zrovna naráz zhasl, jak si uvědomil, co a o kom to řekl. Ohlédl se plaše, usmál se nejistě, stříkl slinu mezi zuby a když viděl, že se farář směje, usmál se volně a směleji zase dodal: „Aby snad měla zas někoho vyvoleného, aby zase hořela."

„Ale vždyť jí je už dobrých padesát!"

„Co léta, ale oheň má, taková křovatá ženská, milione, a uchovalá. Tak to je, a my z toho žádné hony, nic."

Havlovický osaměv vrátil se v mysli zase k vévodkyni, co se asi stalo, že hrabě nepřijel a nepřijede, dá-li se vévodkyně opravdu s ním rozvést jako před tím s princem Rohanem a pak s knížetem Trubeckým.

Překmitla se mu, jak ji viděl naposledy v Ratibořicích, když jej přijala v bibliotéce, sedíc tam se starou tetou paní von der Recke, tenkráte, když se přišel poděkovat za udělenou faru. Ne mladice, ale krásná ještě paní, postava imposantní.

To bylo právě před tím, nežli přestoupila na katolickou víru. Jak mluvila o náboženství, jaká v něm čistá útěcha a jak krásně o tom píše Chateaubriand —

Tenkráte již Havlovický pochyboval o hloubi a ryzosti toho náboženského citu a přesvědčení. Z těch jejích slov ozýval se Chateaubriand, to byl ohlas jeho poesie, jež ji okouzlila a nadchla jako tehda všecku aristokratickou společnost. Tenkráte to měl za rozmar, za touhu po něčem novém, co by zase vzrušilo srdce, když mládí minulo.

Zdali dosud tak smýšlí a cítí, zdali hledá útěchu v náboženství a vroucí zbožnosti? Chodil sem tam pokojem, až jej vytrhl Kalina kostelník, oznamuje, že má jemnostpán jít s Pánembohem, zaopatřit.

„Koho.“

„Šimka městeckého.“

Havlovického to nepřekvapilo, poněvadž Šimek, hospodský „U zeleného stromu“ na „městečku“ či na náměstí, už dlouho stonal na úbytě a poněvadž tyto dny se již o tom mluvilo, že mu je zle, že dlouho nevydrží.

Farář se ihned odebral do kostela a za chvilku pak pocinkával zvoneček od kostela dolů pod lipami a dál mezi příbytky, jak jím potrhoval Kalina kostelník kráčeje před farářem, jenž žehnal svátostí lidem na zem poklekajícím a se křižujícím.

Za týden poté vynášeli Šimka mrtvého ze stavení. Byl slavný pohřeb, muzika žalostivě hrála před rakví, za kterouž kráčela vdova, mladá, šestadvacíti let, svěží, v černém šátku, v černých šatech, od pláče zardělá, obklopená příbuznými své strany. Šli s ní otec, vážený soused Prouza, jenž měl stavení poblíže Langrovské hospody, čistý příbytek lomené střechy šindelové, s podsíňkou o dvou kamenných, kulatých sloupech. On šel i Prouzová i jeho dva synové i dvě dcery svobodné; z nich nejmladší Vincka, jíž kmotroval nebožtík učitel Kalina, hodinářův otec, vedla za ručičku sestřino jediné dítě, asi čtyřletého kloučka.

S nimi kráčelo ostatní přátelstvo s nebožtíkovy strany, sousedé, sousedky, „půlpáni“ i mnozí vesničané, poněvadž nebožtík měl mnoho, mnoho známých v okolí. Také mladý Klimeš přišel ze Záles, z bělidla, nyní tichého. V průvodu zůstával pořád pozadu.

Schválně, aby se vyhnul; nedbali však toho, ohlíželi se po něm, ten, onen, třeba kolik najednou, a ne pro jeho urostlou postavu, ne pro jeho pěknou hlavu černých vlasů, modrých očí, ale proto, že musil z velikého statku, že se mocný a bohatý jeho rod dostal

na mizinu. Chtěli vidět, jak to nese, jak se tváří; nešetrná zvědavost jim obracela na něj zraky.

Mladý Klimeš jako by neviděl. Nebyl sklíčený, nehleděl placho, ale také se netvářil schválně furiantsky, nevyhledával vyzývavě pohledů. Mladý ten muž, na němž kromě obleku nebylo nic selského, kráčel vážně a s klidem, jenž mu slušel.

XVII

Všech svatých, padolská pouť. Hostí se mnoho na faru tentokráte nesjelo: náchodský kaplan, rtyňský farář tlustý, rudého zášijku, světle žlutých, skoro bílých řas a masitých víček, ze zámku kontribuční Švec, červený, v zlatých, kulatých brejlích a ve vrzavých botách, a nový důchodní, starý mládenec.

Když Havlovický zval zámecké pány, zatanula mu na mysli nejednou nebožka paní důchodňová. Maně i pohlédl na zámeckém dvoře vzhůru k jejímu někdejšímu bytu, do jeho oken, jež, dokud na zámku kaplanoval, i pak zúmysla míjel. Byl by i zašel na hřbitov, kdež nebyl od své první návštěvy. Vzpomněl na to, než z děkanství se mu nezdálo, aby nebylo nápadno. Vinil se, že je v tom příliš opatrnosti, ale nešel přec.

Doma o pouti slyšel o nebožtíku důchodním a jeho paní dost. Hosté vzpomínali, zvláště na něj, jak mu chutnávalo, ale jak se bál, jak mu panička vybírala, varujíc ho, „aber, mužíčku", a jak on ji šidil a přibíral, když neviděla.

To kontribuční tak klepavě vzpomínal a rtyňský farář, jenž často si za jídla přihnul a po každé, když se napil, chvilku házel sevřenými rty, jako by doušek v ústech překusoval a zkoušel. Havlovický se, nevěda, chvilkou zamyšloval, jak jej chytla ta ona vzpomínka na paní důchodňovou, jak se mu na mžik živě zjevila na síni u stolu, svěží, vábná, jak se mu kmitl mluvný pohled jejích modrých, krásných očí, jak půvabně se zabělaly její zuby, když se usmála.

Po nešporách se vracel z kostela do fary malou zacházkou, tichým sadem, plným spadlého, zbarveného listí. Bylo kalné odpoledne pozdního podzimu, sychravé a teskné. V stráni za farou a v polích všude pusto a ticho. Farář se na sadě zastavil. Ta opuštěnost, tísnivý klid ho zadržel. Do toho zalehl zdola, mezi příbytky tlumený hlas houslí, jejž provázel drnkot harfy. Hráli nějaký „taič", a nota jeho, z té dálky zlahodnělá, zněla unyle.

Všecko jako jindy o pouti. Okamžik se oddal klamu, jako by na faře seděli i bývalí hosté i ona, jak jej vítala pohledem, když se vrátil z kostela. Kdysi jej to znepokojovalo; teď teskně dojímalo, až nitro zatrnulo.

Znenadání zašuměla z nádvoří směs hlasů, veselé pokřiky, smích, tleskot. Farář se vrátil do skutečnosti.

V malém dvorečku u zadních dveří farských shlukli se hosté, vážní pánové ze zámku, rtyňský farář, náchodský kaplan i kaplan Havlovického, P. Šulc, jenž tu byl od loňska, dost vysoký, osmahlý,

tmavovlasý; potrhoval rameny, pokrucoval hlavou a smál se hlasitě, jako ženské, i starý hrobař, jenž modrým šátkem mával, jako by dával takt. Vylezl z podzemí, z farského sklepa, kdež pomáhal Doubenovi u sudu, on i Mikula Rus. Všichni tři vylezli na dvoreček zmožení.

Hrobaři to bylo znáti na zkalených očích, i jak se usmíval; Mikula rozpálený se dal do křepčení, zpíval, hvízdal, tleskal, tančil drobnými kroky, skokem, na bobek sedal, po patách jen jezdil, vymrštil se, otočil a zas —

Doubenus se neubránil. Chytl od toho tance, a dal se také do „kozáka". Červený jako rak, usmívaje se, až se mu tváře blyštěly, až oči do čárek se zúžily, luskal prsty, pozvukoval, taliánsky, a zase ruce v bok, vrtěl se a natřásal a klátil jako medvěd, paty k sobě, špičky ven.

Divili se Mikulovi, smáli se Doubenovi; tleskali, páni „bravo" volali, až Doubenus, pochvalou podnícen, hlasitěji mručel a prudčeji sebou kolébal a klátil, až i Havlovického rozesmál.

Po pouti fara zase ztichla. Veselost přešla i stesk vzpomínek, jenž prudčeji zabolel právě toho dne. Jindy Havlovický také vzpomněl, ale klidněji. Nebyl sentimentální a čas jako vždy i u něho mírnil a tlumil palčivost dojmů. Usilovné zaměstnání také pomáhalo. Mířil k určitému cíli a proto musil pracovati vytrvale a trpělivě. Práce byla mu lékem, vzpružením i štítem. Bez ní se mu stýskalo, v prázdném okamžiku byl nespokojený.

I jej ožehly před lety plameny pochyb a nejistoty; než prošel jimi ucelen v svém nitru, jemuž zůstal klid pevného přesvědčení, názoru i opora víry, ne mysticky blouznivé nebo fanaticky přísné a k jiným bezohledné, nýbrž té smírné, provanuté lidskostí a milosrdenstvím, jak jim ji vštěpoval učitel jeho na filosofii, profesor Bolzano.

Teskné, skličující úvahy nemohly zapustit kořínků v jeho duši, hloubání nemohlo mu ji zakalit tíživou mlhou. Přemýšlel mnoho, především o svém cíli, o svém díle, o úkolech, jež si dával i o prostředcích, jak je nejzdárněji vykonati.

Toho podzimu si za hovoru s matkou připomenul, že mu je letos čtyřicet let, a povzdechl, s úsměvem však, že už není, jak bývalo. Necítil však žádné únavy neb ochablosti, a ten jeho povzdech byl jen ohlasem tužby ještě více pracovat, ještě více udělat.

Vše chodilo zase obvyklým během. V polích práce přestaly, hospodářství zabíralo teď Havlovickému málo času; leda že se stavil v stodole u mlatců, že dohlédl v chlévě, v konírně. Zato sedal více u knih. Studoval hlavně spisy hospodářské a přírodní, aby mohl zase po vsích po nedělním cvičení povědět hospodářům něco nového nebo mládencům z Padolí, jež si na faru zval v neděli po nešporách.

Ani jedné takové hodiny nevynechal mladý Klimeš, ač už nepotřeboval výkladů hospodářských. Ale jej zajímaly výklady z fysiky a lučby, ovšem jen základné, jak je farář mohl podávati. Poslouchal nejpozorněji a chápal ze všech nejlépe. Farář, jenž si snaživého, mladého muže čím dále tím více obliboval, zadržel ho nejednou po hodině, aby s ním ještě pohovořil nebo nové knihy ke čtení mu vyhledal.

Kromě toho studoval farář pilně sám pro sebe. Sáhl zase po geologii a zvláště milým překvapením mu bylo, když mu forman Lokvenc přivezl z Prahy balík knih a mezi nimi našel „Barona J. Cuviera rozpravu o převratech kůry zemní a o proměnách v živočišstvu jimi způsobených atd.", zpracovanou J. Sv. Preslem.

To již nebyl prostonárodní spis, jaké vydány, ač také ne hojně, v oboru hospodářském, to byla vážná práce vědecká. Radoval se z ní nejen jako z nového pramene, ale že vyšla mateřským jazykem, že mohla vyjíti. Viděl v ní nový vážný krok, novou lichu na úhoru vědeckého písemnictví. Nadšeně se o Preslově knize zmínil, když psal příteli Ludvíkovi na studnickou faru, jaká to radost, jaké chvály a cti hodný je pan Presl, jenž z lásky vlastenecké takové dílo vykonal i oběť přinesl, jakož před tím i svým „Ssavectvem".

Bratrova myšlenka o dolování, kterouž s počátku odbýval jako nesplnitelnou, začala se mu vynořovati, když se zahloubal

do tajů a záhad převratů zemských a když se dočítal o pokladech zemé. Vracela se mu, zajímala ho víc a víc i dráždila, až počal se i shánéti po spise o kutání a dolování.

Po vážném studiu bývalo mu odpočinkem, když četl časopisy, jež odbíral. Přicházely z Prahy do Náchoda, kdež byla pošta, pravidelné z Náchoda však do Padolí, tu míli cesty ne určité, někdy nápadné pozdé. To jak kdy poslíček přišel. Nosíval „Musejník" a rok už Pospíšilovy „Kvéty", kteréž po Novém roce, t. j. r. 1835 nastoupily nový, druhý „roční běh" a byly trochu změněné. V čele mély teď věneček květů objímající nápis, básné pak a příloha byly latinkou tištény; ostatek zase švabachem.

Ke „Květům" přibral si toho roku ještě jeden časopis, také už druhý rok vycházející, Šafaříkův „Svétozor", „nejlacinější spis obrázkový k rozšíření užitečných známostí pro Čechy, Moravany a Slováky".

Ten v Praze vydáván každou sobotu, docházel ještě později nežli „Kvéty", expedované z Prahy každého čtvrtku.

„Svétozor" byl néco nového a také projev pokroku a mohutnění. Obsahovalo každé číslo několik dřevorytů, větších, menších, obrazy měst a krajin, znamenitých staveb i zvířat.

Havlovický těšíval se na čísla, rád je prohlížel, rád je ukazoval. Když kolem fary bouřila metelice, když před okny pod holými lipami hnaly se bělostné, vířivé mraky sněhu, chuté sedal k časopisu a pokuřuje z dýmky, četl články k obrazům i jiné nebo zase přílohu „Květů", přinášející zprávy o českém divadle, z literatury, oznámení nových knih i články poučné.

Tak nezůstával přece mimo proud a uchoval se ve spojení s prací a snahami domácích spisovatelů a vlastenců pracujících o zvelebení mateřského jazyka a písemnictví. I jiným přál toho pramene. Listy půjčoval do školy, sestře Krůčkové a sám z nich čítal matce za dlouhých, zimních večerů, kdy venku mrzlo a vítr vzdychal na sadě. V takové chvíle dojímala je Tyla Horníka „Slečna Lichnická", rozveselovaly Rubešovy rozmarné básné, bavily zprávy o cizích zemích a městech.

Fara však nebyla Havlovickému pohodlným, teplým koutkem, do něhož by zalezl po mši, nebo po jiné kostelní funkci jako pavouk, aby užil pohodlí a příjemnosti. I v tento čas vycházel navštívit toho onoho souseda dole v městečku; někdy musil Mikula odpoledne zapřáhnout hnědku a myšku, farář v kožichu usedl do zelené korbičky, kterou si také nově pořídil, a ven fičely saně za chřestivého hlasu drkáčů na koních do některé vsi, nejčastěji do Zbečníka nebo Roketníka, táhlých dědin v úzkých údolích.

Farářovy saně zastavily tu tam ve statku, u sedláka, jako ve Zbečníku u Kopeckého, jenž jezdil do světa s plátny, v Roketníku u Tomka, bohatého zvláště velikým, rozlehlým lesem, ale také u chudých chalup pařezy a roštím obložených, z nichž se dunivě ozýval rachot tkalcovských stavů.

Všude se na to ono z hospodářství přeptal, při tom poradil, upozornil, u chudých i podaroval, utěšil.

Ty jeho návštěvy se roznesly ale ještě více, když pak jednou zastavil po mši Kabriela, chudého tkalce, jenž chodil od podzima co den do kostela, a když se ho zeptal, nevadí-li mu to, Kabrielovi, když jde každý den takový kus až z dolejšího konce do kostela. „Kdyby vám to škodilo," řekl tkalci, „v práci vadilo, nechoďte denně na mši sv. a zůstaňte doma. To se můžete při práci pomodlit a práce sama už je jakási modlitba."

To se rozkřiklo a zvláště Šimůnek z uličky, krejčí s věnečkem vousů pod bradou, to opakoval i leccos jiného, že má farář divné starosti, co je mu do toho, jak kdo chodí do kostela, že může ještě být rád, když se lidé kostelu nevyhnou, a bodejť když se na všecko ohlídne, i jak si kdo chodí, jako tuhle v letě, když potkal Frantu Šeuce u lesa, on Franta měl beranici na hlavě, a co že ji v letě nosí, farář si ho zastaví, co ji nosí v tom horku, to že není zdravé.

Až se s Šimůnkem o to u Čejchanů pohádali, nejostřeji sám starý granatýr Čejchan, jemuž také tentokráte pomáhal i starý pěšák od rohanského regimentu, Fidél Hanuš, rychlonohý. Ti se faráře zastávali, že má pravdu, jen kdyby to všichni dělali jak on radí a kdyby jen všichni kněží takoví byli jako on, jen ať si Šimů-

nek vzpomene, co je tak slyšet, jak ten onen farář je na groš, jak bere na modlení a co chtějí od funusu a nic nesleví, ani trojníku, ani chudému ne, no a slyšel-li něco takového o Havlovickém, ten že ještě sáhne do kapsy, a místo aby bral, že ještě dá.

Farář Havlovický měl v zimě několik vytrvalých čtenářů, kteří od něho vypůjčovali knihy, zvláště starý Frydek, jenž nad místy zvláště se mu líbícími úžasem vyhvizdoval, a Kalina kostelník. Ten nejvíce divadla sháněl, když nemohl sám hrát.

Na divadlo nezapomněl, nebylo však na ten čas naděje, že by

všemocný vrchní v Náchodě změnil svou přísnou vůli a povolil to, proč dřív dal tak ostrou domluvu a tresty hrozil, tenkrát když Kalina sehnal divadelní představení ve škole.

„Bože, už je tomu sedm let," s povzdechem počítal Kalina, když jednou v zimě, večer, o tom se rozhovořili.

„To je," přisvědčovala Kalinová, teď už třicetiletá; vypadala však mlaději, jak byla svěží, třebaže plnější nežli tenkráte, když prchala na Boušín. „Ó je; to když jste tenkrát hráli ve škole, nebyla tuhle Vincka ještě na světě." Ukázala pohledem na šestiletou dcerušku jí podobnou, „a Honzíčkoj byly dvě léta."

„Teď mu je devět, ó, to mu bylo víc; bože, to léta utíkají!"

„Ty povídej," ozvala se od kamen jeho matka, stará učitelka, sehnutější, vráscitější. „Ty! Ale já —"

Povzdechla, hned jí však zmizel stín z očí, když Antonín, hodinky v jedné a pinsetu v druhé, se od stolku k ní obrátil a vesele, srdečně těšil:

„Ale mlčte, maminko, vždyť ještě zpíváte jako drozen. Nic nevzdychejte, radši si zazpíváme."

XVIII

Masopust té zimy a zvláště ostatky nejslavněji z celého Padolí slavili jako poslední léta vždycky u Dušánka, pláteníka, jenž se na podzim vrátil opět ze světa a zase, jak se povídalo, s velkým výdělkem. Bylo vidět už na věcech, které přivezl ženě a oběma dcerám. Vydělal a vydělával jistě mnoho, když mohli tak pansky žít, když pořizoval Dušánkové a holkám takové šaty, když si je dávali v Náchodě šít, a když se tam pořád tolik strojilo.

Pivo a víno měli doma i kořalku; tu dostal jakou kdo chtěl, když si Dušánková sezvala přástevnice, kamarádky z mládí a sousedky, které nepřicházely na „přástvy" večer, nýbrž odpoledne. Kolovrat si přinášely spíše jen pro jméno; příze tuze málo napředly, zato větší pásmo divných řečí i klevet při jídle a pití, jehož bylo jako u Dolan.

To bylo povídání a vypravování jako by jedna byla z Ameriky, druhá z Asie, jako by se sedm let neviděly. Co se u Dušánků povědělo i nepovědělo, i jak tam bylo, rozletělo se po Padolí, i o Dušánkové samé, jakou honí parádu, že už tam i hedvábí nic není, že dala i do kukaňky hedvábný šátek, že slepice v ní seděla na hedvábí, Dušánková sama že je samý cok jako její děvčata, že Dušánková říká, že je takový cok lepší nežli krajíc chleba.

Dost také opakovali, když předloni dali Dušánkovi starší dceru do Němec, jak ji vypravili jako nevěstu, co všeho měla, truhlici zrovna nabitou. Dali ji na „handl" a za ni přivezl Dušánek Němkyňku; ale když po roce se Dušánková Aninka vrátila z Němec a měla se tam vydati mladší sestra, Marie, nevyhledal jí Dušánek už žádné místo na výměnu, nýbrž dal dcerku z platu.

Tak si to Dušánková vymohla, že co by se zlobila s Němkyní, že si pořád vymýšlí; sic že se u nich kyselo nevaří (ale vařívalo, dokud Dušánek nejezdil do světa), ale německé ďouče že přece jen to a to nechce a když se jí uzdá, že hned píše domů a žaluje a pak že to hned cítí dítě v Němcích. Z platu že je něco jiného, to že se pěkně měsíčně zaplatí a dítě že dostane své, jak se patří.

Tak tedy byla Marjánka Dušánková v Broumově z platu. Starší sestře Anině bylo toho roku pětatřicátého patnácte let. Na ta léta vypadala však vyspělejší. Byla pěkně urostlá, nesla se jako prut a tvář měla příjemnou, milého pohledu. Podívala se každému do očí, promluvila určitě, bez rozpaků, nebyla ostýchavá, jak bývají děvčata toho věku.

V těch letech přicházela již také dost mezi lidi. Dušánková brala ji toho masopustu k muzikám a měla radost, že hoši pro Aninku hodně chodili, že se vytancovala, až kolikrát všecka zardělá, planoucích očí, udýchaná vedle ní sedla a do kola již nemohla. —

Zato nevyšla toho masopustu Šimková, mladá vdova ani na krok. V hospodě, kterou po svém muži dále vedla, muziky nebývaly a jinam nešla. Hostů jí neubylo, ba spíše jich chodilo víc. Šimůnek z uličky, krejčí, jenž rád každého drbl, si toho s úšklebkem všiml, jak táhnou za mladou vdovou a také mladý Klimeš.

Nechodil tam často, za tu zimu stavil se „U zeleného stromu" asi třikrát, když přišel ze Záles, ze své samoty, do Padolí za svým přízným obchodem, který si začal. Kupoval přízi a sám ji, tu nejjemnější, také předl jako poslední čas v Srbské na statku; předl, když osamělé malé bělidlo mezi lesy zapadlo do sněhu, předl za dne i večer.

Šimůnkovi krejčímu stačilo, že jej „U zeleného stromu" asi dvakráte viděl, aby už najisto mohl říci, že tam mladý Klimeš nechodí jen na pivo, že myslí jistě na mladou, hezkou šenkýřku. K Čejchanom, když společnost seděla kolem pece, hned s tím přišel jako s teplým koláčem a „pškaje" svou dlouhou, sádrovou dýmku, opakoval, že Šimková, věřte lidičky, do roka už vdovou nebude.

„A proč by byla," hájila stará Čejchanová, „proč, taková mladá a podobná ženská! Světa s nebožtíkem málo užila a mladý Klimeš je jako mladý strom, v celém Padolí by takového nenašla."

„To ne, ne, a jemu se to taky šikne. Přiženit se na takové pěkné místo. To by bylo pro něj," potvrzoval Čejchan, „je k lidem, pěkně jedná, žádná užírka, jako vy, Šimůnku, a chytrý, povídají."

Tak usuzovali u Čejchanů. Bylo zrovna odpoledne na tučný čtvrtek před ostatky. Živo bylo a veselo, saně městečkem jen kmitaly, cizí, domácí, panské se srnčinou i dřevěné, malované selské s peřinou v kanafasové cejše. Zvonce cinkaly, drkáče na rudém, lemovaném sukně přes hřbet koní a jejich boky vesele chřestily, prudčeji, slaběji — Pěkně mrzlo, sníh poletoval.

Toho odpoledne Jeník Hilma, sirotek, u Lhotáka tkalce soukal. Už ho to mrzelo; celý den seděl u kolovratu, ani na chvilku nemohl si sednout ke knížce, kterou mu učitel půjčil, nemohl ani na chvilku „malovat", ač měl celou stránku papíru. A už jí dávno neměl. Papír, který si pořídil z krejcarů Málkem pašerem darovaných, byl už dávno pomalován. Barvičky měly už prostřed také hodné jámy, z červené nezbylo skoro nic, ale přece by mohl ještě „barvit", jenže papíru se nedostávalo.

Až včera odpoledne si přinesl ze školy tu čistou stránku. Večer však nemohl nic kreslit, protože černý svícen s loučí nestál u stolu, nýbrž u kamen. Od rána pak musil soukat, celý den, protože byl čtvrtek a nadto tučný. Kolovrat vrčel, vzadu rachotil stav, za nímž seděl Lhoták; hoch chvílemi nedbal, neslyšel, jak se zabíral do toho, co by „maloval", koně, vojáka na něm, jaké barvy na něj, na sedlo.

Také by saně namaloval, panské saně, jak je včera viděl, když jely kolem, jistě z Náchoda, zelené, s červenými sanicemi; dva bělouši v nich grošovatí s červenobílými chocholy na hlavě, mezi ušima a na hřbetě na pásu zvonce, jež se třpytily jako stříbrné. To by také rád namaloval. Ale takovou červenou nemá, rozvažoval, ani zelenou, ale tu by si namíchal, jak na to sám přišel, ze žluté a modré.

Stav v pozadí náhle ztichl. Lhoták nechav díla vstával a obraceje po hochovi široký, zardělý obličej s vousy pod bradou, poroučel:

„Honzíku, přines mně boty, a ty se taky ustroj, půjdeme do Slanýho.“

Hoch vyskočil. Byl zvyklý poslechnout na slovo; ale také jej vzrušil ten rozkaz, cíl cesty. Do Slaného! Zdávalo se mu o té vsi tenkráte, když se dostal k Lhotákom, kolik nocí, a ještě pak se mu občas zjevila ve snách Hlaváčkova světnice loučí osvětlená s oblaky tabákového dýmu, s pašeráky v karty hrajícími a s tím slepým noclehářem na podlaze na slámě, jak to všecko shlédl, když jej tam přivedl pihovatý Pašťalka, naryšavělý, a jak odtud v noci šli, jak je starý Málek vedl.

Nebyly to sladké vzpomínky na chvíle strachu a úzkosti, jež z dětské duše nevyvanují tak rychle jako jiné dojmy. Chlapec se zalekl, a stín zlé tuchy před ním vyvstal, když Lhoták ohlásil, kam půjdou.

Hoch přinesl boty, rychle se strojil, vzal velký šátek, který mu půjčila Lhotáková, poněvadž jeho lehký oblek nebyl na delší cestu v tom mrazu; krajíc chleba, který mu Lhotáková dala, a který by jindy mžikem měl v kapse, nemohl do kapsy dostati. Všecko dělal neklidně, vzrušen, ohlížeje se po Lhotákovi, jenž ustrojiv se, vzal bílou plachetku z truhly a s bidélka nad kamny dva suché kravské měchýře nafouknuté.

Lhoták od té doby, co si hocha přivedl z Pruska, již kolikrát si zběhl „na druhou stranu“, přes hranice, do Slaného; krev jeho to nesla a pak co doma potřeboval, bylo tam všecko lacinější. Ale po každé se tam pustil sám. Proto se malý Hilma lekl, když ho tam vyzval, neboť vtom se mu kmitl děsivý stín, nechce-li ho Lhoták tam nechati. Prve však nežli překročili práh, spadl s něho ten strach.

„Tady ty měchejře poneseš,“ kázal Lhoták, „teď v ruce, ale šátkem je zaděláš, a pak, až půjdeme zpátky, dáš si je na záda a plachetku přes ně, jako bys něco nes'.“

„Až půjdeme zpátky," řekl. To pomohlo. Pak se již hoch těšil, když mu připadlo, že v Slaném bude snad také Málek, jenž se u Lhoták již tak dlouho nestavil. Bude-li, snad dá zase jako tenkrát na poli. Hoch si dar už rozděloval, co na papír a nejdříve že by si koupil červenou barvu, tu nejdřív a ještě jednu, naháčovou.

Šli dolejším koncem Padolí, Velkou Pořičí s ním souvislou pořád mezi zachumelenými příbytky. Tu a tam mihly se kolem saně, z hospody řinčel cymbál a výskaly housle; potkali babku v placce nesoucí několik přadének příze, potkali děvčátko s rukama pod zástěrkou vedle chlapce v lehkém obleku, v střevících naboso, jenž od mrazu všechen rudý jako jeho společnice, táhl malé sáňky.

Přituhovalo a sníh hustěji poletoval. Ticho, pak až pusto, mrtvo, když zabočili z vesnice při Methuji pod černými olšemi, do svahu nalevo nahoru a kolem statku pod holými lipami a jasany, za humna a do polí v pláni.

Ves dole při řece se ztratila; kolem jen pole a pole, oupady, dolce, vše ve sněhu, bílo, vše jedna celina. Padající sníh mizel očím, jak se vzduch protmíval časným soumrakem. Na západě dohoříval řeřavý pruh. Vrána nekrákajíc, tiše, těžkým letem pospíchala k čermenským lesům.

Malý Hilma se rozhlížel krajinou teskně zamlklou. Nepamatoval se na cestu, nevěděl, šli-li tenkrát tudy. Tenkrát byla noc, nic neviděl, a teď ve sněhu se všecko změnilo. Chůze nebyla nejhorší; brali se utlapanou stezkou, ale uzounkou, tak že nemohli ani vedle sebe kráčet. Lhoták šel napřed a pořád mlčky. Nikoho nepotkali, nikoho neviděli, ani „strnada", pohraničnou stráž, aniž koho jiného.

Dále nalevo začernal se lesnatý chlum, pod nímž o samotě stálo bělidlo. Na to se hoch pamatoval z časů, kdy byl v té otročině, kdy sloužil ve Žďárkách za skotáka. Přešli potok hrčící v zasněžených březích pod zasněženými olšemi; kousek za ním zastavil se Lhoták v beranici, s ženiným šátkem kolem krku, v palcových rukavicích. „Abys věďal, Honzko, teď jsme už v Prajsku. Je ti zima, viď," zeptal se vida, jak outlý, slabý hoch v ošumělé bera-

ničce má ruce v kapsách a jak se krčí, jak je v tváři zimou probledlý, až zelenavý. Nečekaje však na odpověď, těšil:

„No mlč, už tam budeme.“

Šli šerem, do jehož pustého ticha zalehlo tlumené klapání mlýna, pak pojednou řezavě hřmotné vrzání pilníku, jak tam na mlýně pilu brousili.

„To je na Plhánku na píle,“ řekl Lhoták ani se neotočiv, „a to už jsme v Slaným.‘

Za chvíli sestoupili nenáhlým svahem stezkou ve sněhu dolů mezi příbytky na prostranství nevelké mezi nimi, zarostlé vrbami. Nahnutá jejich těla netvárně se černala, ježaté jejich kštice sněhem poprášené ztrácely se v soumraku; z malých okének obložených pařezy a naklaným dřívím padaly jako zardělá mlha pruhy světla do zasněžených zahrad i na zachumelené ploty. Psi zaštěkali, Ovčák před Hlaváčkovými dveřmi nejprudčeji; ztichl však hned, jak Lhoták na něj chlácholivě promluvil. Pes poznal stálého hosta, pustil jej i jeho malého průvodce.

XIX

V sednici u Hlaváčků bylo skoro zrovna tak, jak se to mladému Hilmovi zarylo hluboko do mysli onoho večera, když ho sem Pašťalka zavedl. Pašeráci tu již seděli, třeba že jich nebylo tolik jako tenkráte. Zardělé světlo čadivé louče třáslo se po nich a házelo jejich dlouhé, pitvorné stíny po zdi až do tmavého, povalového stropu.

Hoch, jak vkročil, postřehl nejdříve, že starý Málek mezi nimi nesedí a že schází také slepý klarinetista. Také nehráli „kolomaznou" jako onoho večera. V krámku u Hlaváčka už „nafasovali", neboť plné pytle a uzle v bílých plachetkách stály připraveny na lavici nebo u stavu, v tu chvíli tichého. Nebyl však ještě čas na „přecházku".

Čekali na noc, seděli u stolu, breptavý Hubka, Vichroň, malý, kolozubý Dvořáček a Kozák, jenž jako voják se dostal až do Padovy a modlil se v kostele sv. Antonína paduánského, všech pašerů patrona. Skoro všichni hulili a mrak tabákového dýmu prozářený světlem louče vznášel se jim nad hlavami.

Malý Hilma jménem jich neznal, než po tváři si je pamatoval, zvláště kolozubého Dvořáčka a breptavého Hubku. Jen jeden mu nebyl ani dost málo povědomý.

Ten seděl sám na lavici u stěny, mužík ne velký a hubený, asi čtyřicátník, kaštanových vlasů s licousky na spáncích, v botách po kolena, nepatrný, v obnošeném kabátě a ve vestě až po krk. Nad ním na stěně visely dva bílé pláště, jak je pašerové v zimě

nosívali, aby se tak tuze neodráželi od bělosti sněhu, zvláště v noci, když měsíc svítil. Jeden z těch plášťů, zrovna nad tím mužem, nebyl dlouhý, zato druhý vedle něho přesahoval jej o znamenitý kus a byl patrně na velikého člověka.

V teple se hezky sedělo a povídalo i poslouchalo s dýmkou v ústech, zvláště když vzpomínal a vypravoval Matěj Prouza, ten pod bílými plášti, slavný „doktor", jenž měl velký herbář a dělal masti, jenž rozuměl snům a uměl sestavovat numera do loterie, o kterém si onoho večera tolik povídali, také jak padl s rancem na zádech o honu pánům do leče a jak tenkráte dobře prodal, jaké měl štěstí, on prohlášený pašer, jejž „mařenkáři" tolikrát honili a skoro nikdá nedostali, jednou po sedm let ani jednou. Zrovna povídal, když padolský Lhoták s hochem přišel, o rozmanitých dobrodružstvích; Lhoták mu to nezkazil. Jen se s ním a ostatními pozdravil, už přisedl, pokynuv Honzíčkovi za stůl u okna.

Hoch tam vlezl, do koutka se přikrčil, unaven chůzí, mrazem a sněhem. Bylo tu příjemně, jen Málek scházel. Na toho se nadarmo těšil; ale pak na něj zapomněl, protože rád poslouchal, a Matěj Prouza vypravoval takové divné věci.

I ostatní mu naslouchali jako panu páteru o kázání. Pokuřovali tiše, sotva že se hnuli; nejspíš kolozubý Dvořáček, jenž utíral s planoucí louče černý, kroutící se uhel.

Venku zahlomozily okenice, jak vítr začínal být zlostnější a jimi zatřásal. Že byl mráz a sníh padal, rozpomínal se Prouza na výpravy za zimních nocí, jak bylo kolikrát zle, když padla hustá mlha a oni v ní bloudili, kolikrát celé noci že chodili, nikde nebylo slyšet ani psa zaštěkat ani kohouta zakokrhat, že chodili okolo vesnice a trefit do ní ne a ne.

„To vám jednou," vytáhl dřevěnku a začal „pškat" z měchuřiny, „jsme vyšli odtud ze Slanýho v zejmě večír o devátý a šli jsme na kopce k Březový a k Dobrošovu; ale tu jsme zabloudili —" Vstal a přešed naproti k louči zapálil dýmku, až mrak dýmu se tam vznesl; pak bafaje už volněji, vrátil se zase na své místo pod bílé pláště a pokračoval:

„Bloudili," navazoval, „a jak! To byla vám taková mlha, krájet ji člověk moh', ruku před očima nebylo vidět, a tak jsme chodili od jedenácti v noci do šesti okolo Jizbice kolem dokola a trefit ne za živý svět. Ticho bylo, ani vlas se nehnul, až nás starý Borna z toho přece vyved'. Jak jsme se dostali na Jizbici, tak to už šlo. Za půl hodiny jsme byli na Rozkoši a dolu k Starýmu městu. To už nebyla taková mha a svítalo. Ale tu vám shlídnem' ‚strnada', šel od Vysokova, byli by jsme mu přišli do rány —"

Ustal, přitlačil v dýmce palcem tabák, bafal rychleji, aby udržel oheň.

„Tak co —“ ptal se nedočkavě breptavý Hubka, „viďal vás?“

„Ne, my jsme uskočili na krchov, bylo to zrouna u krchova. Napřed Macáků Jozka, to byl ještě kluk, ten utíká a v tom bác, do vykopanýho hrobu. To vám začal křičet, bál se, inu brečal jako když ho na nože bere, ale Houser na něj, ať mlčí, a popadne ho, vyhodí, to víte, Houser.“

Hubka s Vichroněm se zachechtali.

„Vyhodí ho a pryč, jako srnci splašení běžíme. Jo ale, kluk ztratil čepici a paklík švajckejch cikár, v hrobě to nechal, to tam ostalo a dopoledne měl do toho hrobu funus jeden ‚strnad‘ z ‚omtu‘. To bylo divení, když hrobař vytáh z hrobu ten paš; strnadi měli zlost, že prej to ňáký votrok pašerák naschvál tam hodil.“

To už dobře neslyšeli, protože se všichni smáli; jenom malý Hilma ne, jenž měl před očima jako ztrnulýma zasněžený hřbitov za jitřního šera, otevřený hrob a v něm pašeráckého hocha.

Pašeři bafali, zavdali si v bezděčné přestávce, až Matěj Prouza znovu začal se rozpomínat a ostatní s ním o strastech a nebezpečenstvích, o tom, že je mlha zlá na přechá kách, ale jinak že člověk také dost zkusí, obzvláště zimního času, když musí přes řeku, když jen z krajů zamrzne a prostředkem voda proudí, kudy pak jít, když na mostech jako na Jiráskově v Poříčí a dole na hlavním, císařském v Bělovsi stojí („strnadi“) a postranní lávky bývají uklizeny, aby je z jara voda nevzala, jak se to mnohokrát stalo, a tu že pak musili rovnou přes vodu, kde byla mělká, z krajů led urazit a přebrodit se, ale to že pak ostala „špůra“, kudy v noci přetáhli, a tak tudy jinou noc už nesměli.

Šli zase na hlubáně a kdo měli lehko, musili z lesa přitáhnout vrch i dva, ty hodili přes proud nebo přes slabý led a tak se soukali na druhý břeh, ale při tom že se kolikrát ten onen zmáchal.

„A jednou jsme se zmáchali všichni,“ vzpomněl si Matěj Prouza, „já taky; to jsme sleťali do vody, zmáchali se až po krk

a zboží taky, to bylo to nejhorší. A pak tak jít kolik hodin cesty v noci, v tom mrazu. Všechno na nás zmrzlo, byli jsme plni rampouchů. A tak se šlo; kdo pak by taky oteuřel v noci, v zejmě, když každý spal, a peněz jsme neměli. Tak jsme se mordovali v tom mrazu a sněhu, sami v ledu, až jsme se dostali k Turkom v Homolce. Tam jsme zaklepali u zadního okna a Turek už věďal co, oteuřel, my vlezli na pec, Turková zatopila a uvařila poliuku. Ale cák to —" Nová vzpomínka v proudu se vyhoupla, „ale když jsem jednou — to se vdávala volešenského rychtáře Volhejna dcera a tak chtěli mít leccos na svarby, koření, kafe a tak — Já to nes', v noci, bylo tak k jaru, a co čert nechtěl, vypadli na mě, honili mě, já musel přes řeku a v ty spěšnosti, jak jsem skočil do vody, vlezu do voka uchystanýho na vydru."

„Tak!" Vichroň, jenž to ještě nikdá neslyšel, se divil, ostatní se smáli. Prouza prudčeji zabafal a pokračoval:

„Strnadi lítali kolem jako ohaři, do křoví, pod olše, slyšal jsem, jak klejou a nadávaj', ale mě na štěstí neviďali a odtáhli."

„A co ty —" ptal se Vichroň nedočkavě.

„Co já, to dá rozum, že mně pěkně nebylo. Musel jsem v tom voku ostat tak dlouho, až přišel padolský rybář, on Splauský."

„Ten on měl radost!"

„Bodejť, to byla chlapík vydra!" řehonil se červený Lhoták tiskna dlaň k věnečku svých vousů pod bradou.

XX

Dveře se otevřely. Vstoupil Hlaváček, bez čepice, v podvlikáči, v nohavicích po kolena, v punčochách a pantoflích, nesa zhasnutou lojovou svíčku v železném svícnu, a s ním veliký, ramenatý, ale ne tlustý člověk, asi padesátník, v krátkém kožíšku zahnědlém a dost umazaném, ve vysokých botách, v ošumělé černé čepici, beránkem lemované. Byl osmahlý, zahnutého nosu, pod hustým, tmavým obočím zapadlé, černé oči jen jiskřily.

Vracel se z krámku, kde právě „vyfasoval" zboží. Měl ho notný, hrubý balík, ale nesl je zlehka jako uzlíček. Byl to Hanuš, řečený „Čarabár", jenž sloužil čtrnáct let u těžkých kyrysarů, „hauptpašer, slauný pašerák", jak ho pojmenoval padolský Krůček, když předloni vypravoval svému švagru faráři Havlovickému a jeho bratru z Uher, že se pašeráci srazili s finanční stráží nad Peklem v lese v ouvoze u Přibyslavě, jaký tam byl řez, jak tam nahořanský „Čarabár" chytl dva „strnady" a držel je jako pimprlata a jak potom jimi uhodil přes kříž o kořeny.

„Rumtyboty!" hromoval hned ve dveřích, ale usmívaje se, „zas prášej', pane doktor?"

„Nic nehrdloužu," hájil se Matěj Prouza, „poudám svatou praudu, o krchově na Starým městě, jak Macáků Jozka skočil do hrobu."

Čarabár jen zlehka pohnul hlavu usmívaje se a požádal o skleničku „kořauky". Hlaváčková, vešedši za ním a za mužem ze síně od nístěje, kde přikládala suché pařezy, mu ji přinesla a ostala u kamen. Ale muž, Hlaváček, vyšel opět ven do černého

krámku, jak se mu přihlásil padolský Lhoták, že by si vybral zboží, pro které přišel.

Hanuš „Čarabár" žertem vzpomněl, kdo jak dnes slaví tučný čtvrtek, budou-li mít také oni tučný, přenesou-li zboží přes hranice. Shodovali se, že dnes dobře přetáhnou, že se „strnadům" nebude chtít dlouho ostat na mrazu, že raději zalezou do hospody na Hejdovku, zvláště dnes, a ve Žďárecké dupandě že dnes bude také rumrej, že tam šly odpoledne dvě harfenistky a mladé, to že budou grencjegři vyvádět, to že bude Sodoma.

Mladý Hilma už tak neposlouchal jako prve, když povídali o výpravách a dobrodružstvích; více se ohlížel na okno, kdež prve zahlédl knihu v tmavé koži vázanou. Lákalo jej hned prve do ní se podívat, než ostýchal se. Seděl však příliš blízko pokušení.

Přišeptávalo mu lákavě, že tam jsou asi obrázky. Podíval se po pašeřích; ti si ho ani nevšimli, jak se zabrali do hovoru. Ohlédl se po Hlaváčkové u kamen. Klímala, a hoši na peci také ztichli a leželi. Sáhl na knihu, vzal ji do ruky, ještě jednou se plaše rozhlédl a bylo rozhodnuto.

Knihu položil před sebe, otevřel dychtivě. Spletené červené litery na titulním listě. Velký Nebesklič. Po písmenech se jen podíval, že byly rudé a jako rozvité, o titul mu neběželo; hned jich nechal, jak shlédl obrázky do modliteb vložené. Bylo jich mnoho, černých, ale víc kolorovaných, památky z poutí, ze Svatoňovic, z Vambeřic, z Varty i z polského Častochova. Co všecko na nich! Panenky Marie v různých šatečkách, pláštích a korunách, výstavné kostely s věžemi, andělé, stromy košaté se zázračnými prameny prýštícími zpod kořenů, kvítí pestře malované, kulaté růže s poupaty rudě propukávajícími z obalu ostře zeleného, modlící se lidé, mrzáci o berlách. Pro vnímavou chlapcovu mysl dost a dost, zvláště když našel na nich tolik nového.

Hleděl, obracel a znovu se vracel a zase dumavě prohlížel panenky Marie v kvítí a v růžích, anděly s křídly, s rukama sepjatýma, se zlatými vlasy kadeřavými. Líbili se mu tolik — A nevídané stavby! Nic mu na nich neušlo, divné střechy věží, báně,

sloupy, veliké schody před hlavním vchodem, hemžící se drobnými panáčky.

Nemohl posoudit nedostatky těch obrázků, neurážely ho jejich barvy místem křiklavé; svěží, mladá duše cítila, co měly, co chtěly povědět. Barvy lahodily jí jako libozvučné tóny. Naivní mysl vnímala žíznivě a cítila vřele naivní umění. Prostá ta galerie ozářená borovou loučí jej očarovala; neostýchal se již, nebál, protože v tom pohroužení zapomněl na své okolí v dýmu a mrkavé záři.

Pašerové, čekající na pozdější chvíli, kdy by směleji mohli vytrhnout, hovořili dále, o Málkovi, kde asi je, že snad stůně, že tu nebyl dobrých čtrnáct dní; a nechytili ho, nesedí, jak najisto věděli.

„Rumtyboty, však on přijde," Čarabár mávl pravicí, „ono mu nedá, ten kdyby nemoh' pašovat, měl by z toho smrt jako já. Kdo začne už za mlada, jako hoch —"

„A dyť byl's tolik let na vojně, to's odvyk'," namítl kolozubý Dvořáček.

„A vidíš, neodvyk'. Když jsem přišel z vojny, ďál jsem ve Vysokově za tovaryše, a to jsem často, když jsem šel spat, koukal z chalpy* okynkem ven a poudal si: Pěkná noc, pěkně se jim to pude přes hranice. Až mě to, rumtyboty, chytlo a já šel — no a chodím —" Zasmál se drsně.

„To, to já taky, to já, já, to já," breptal Hubka, „a cokrát jsem musel zboží zahodit! Co škody! Kolikrát pak žebrota, ani na bandor nebylo, a — č-č-čověk toho přeci nenechá."

„Ehm," přisvědčoval Kozák Padovanský, „to je prauda. Já taky musel kolikrát zahodit, nebo přišli do stavení hledat a pobrali paš — a přeci zas — a —"

Na síni kroky a hlasy.

Vlk za humny. S Hlaváčkem a Lhotákem, jenž si nesl už vybrané zboží v balíku, vkročil Málek jako zjevení, celý bílý, v bílém, pašerském plášti, v čepici sněhem zbělené. Přišel jako vždycky přihnutě o holi, jež mu čouhala nad hlavu.

* S pudy.

Na osmahlou, hubenou tvář, na bílý plášť padla zardělá zář louče. Chytré, odhodlané oči mžikem se rozhlédly po společnosti, jež jej hlučně vítala; nejdéle utkvěly na chlapci za stolem, jenž od knihy udiveně k němu vzhlížel. Na první pohled Málka ani nepoznal.

„Cák, že's hocha dnes bral," Málek svléknuv plášť obrátil se káravě na Lhotáka, „v ty slotě, všichni kominíci se tam žení." Sedl a zavdal si od Čarabára.

„No, ať se učí, ať něco zví, já taky musel, když mně bylo tolik let," vysvětloval Lhoták.

„Já taky," odpíral ostře Málek usednuv, „já taky a myslím víc nežli ty. Ale právě proto, když člověk zkusil, když jsem musel s mistrem přes hranice do Levína a někdy až do Klacka, a sem do Slanýho taky. Měli mě za nosiče, dávali mně falešný ranec a musel jsem s ním po hranicích, abych přišel do těch „mařenkářů", aby mě chytli, aby zatím celý houf moh' přejít. Jednou mně dali pytlík soli a s tím mě grancjegři chytili. Vedli mě po Hejzlarově stráni a jak mě tak vedou, vytáh' jsem kudlu, pytlík prořízl' a než jsme došli na omt, bodejť za kus cesty vytrousil jsem sůl a museli mě pak pustit, když jsem nic neměl."

Kolem se smáli, jen Hilma užasle naslouchal; starý Málek nedbaje smíchu klidně dopovídal:

„Grancjegři mně vrazili pár pohlauků, to se ví, ale houf přešel, a vouce Hejzlarovy se měly taky dobře. Ty tu sůl v stráni všechnu vylízaly. Hejzlarka mně za to dala kolikrát poplamenici a napít podmáslí."

„No, tak se ti to vyplácelo, co —"

„Jo, to bylo v letě, ale takhle v zejmě, když jsme se brodili v lese v samých závějích, a já v lehký obuji a skoro nic na sobě, a ten mráz, bože, to bych byl kolikrát brečal."

„Viď, Málku, to's slyšal andělíčky zpívat," Čarabár se smál, „a pak zas," vzpomněl pojednou, „větší a hezčí, když pak sám hlídal's hranice."

Breptavý Hubka hned dychtivě, co, co, jaké větší a hezčí anděly. Málek ho odbyl, ať dá pokoj, než Lhoták se přidal, že to taky neslyšal.

„A to vy byste — Já musím do krámu — Hlaváčku!“

„Ale jen jim to povězte, krám neuteče a já vám pak taky prodám. Poudejte.“

„Tak dřiu čtvrtku araku.“

„To jo, tu vám přinesu,“ Hlaváček šel a přinesl.

Málek se napil a ohlédnuv se po bílém plášti, který si zatím pověsil na bidélka nad kamna, zas usedl a drsně začal:

„No tak, co si myslíte. Nic to není, hloupí. To jsem ještě sloužil u grancjegrů, zrouna první rok, když mě pustili z vojny, a to tady tenkrát —“ odmlčel se a jako všichni se maně ohlédl po oknech. Vichr se opřel do okenic a divoce jimi zarachotil, pak jako by zas utíkal.

„No tak — jo —“ navazoval Málek, „kamarád jeden, když přišel z obchůzky od hranic do kasáren, poudal, že šly nějaké mladé ženské přes ten les, ‚zeleným dolem‘ v tom lese při hranicích, všecky mladé a hezké, ale cizí, ani ne z okolí, a ty jak šly přes ten les, neustále zpívaly, a jak pěkně, že jich kamarád ani nezastavil, nebavil, nic, ani na ně nekřikl, jen poslouchal a nechal je jít, až se mu ztratily v lese. To poudal ten kamarád a za ňáký čas druhý, a taky jen poslouchal, žádný jich nebavil a nepodíval se, nenesou-li kontraband, a ty mladé ženské jen zpívaly, a zas zmizely mezi stromy.“

„A v-vy, vy Málku, vy jste taky —“ vyrazil breptavě Hubka.

„Ty mlč, rumtyboty!“ zakřikl jej Čarabár.

„Já taky na ně jednou vrazil,“ pokračoval Málek, „zrouna taky v těch místech. Přecházel jsem dole na konci ‚zelenýho dolu‘. K večeru bylo, slunce zapadlo, ale v lese se ještě nestmívalo, po stromech ještě světlo, všecko jako v zlatě, bylo koncem jara, louky ještě kvetly, to se pamatuju, ‚zelený důl‘ byl celý bílý ‚svatojánským kvítím‘,* no, kvetlo všecko. Jak tak chodím, vzpomněl jsem si: ‚Ještě's nepotkal ty panny, kdyby teď tak přišly‘ — Jen si to pomyslím, už se vám vejš v lese ozve zpěv, samý ženský hlas; šel ke mně, pořád se blížil, rozlíhal se, ale tak pěkně — inu darmo

* Kopretinami.

povídat — já ostal jako tuhý, flintu na rameně, ani jsem se jí netek', a jen se dívám, dívám a poslouchám — a vtom jako srny vyjdou z lesa do ‚zelenýho dolu', tenkrát byl ještě celý v lese, samý buk kolem dokola. Vyjdou, v houfku, ne jedna za druhou, a opraudu samy mlady, osm, deset jich jistě bylo, a někery velký, urostlý, v červených punčochách, na hlavách nic, ale někerá měla šátek diuně uvázaný, otočený; a taky uzlíky nesly, co, já nevím, já po kontrabandu nekoukal, já jen na ně, jak zpívají. Šly proti mně ‚zeleným dolem', paloukem; mě, myslím, neviďaly, já stál za bukem

jako přimrazený. Ale když docházely, vystoupím a chci křiknout: Halt! Ale někery se na mne smály, někery nahlas a ostatní zpívaly dál a šly dál, všechny jako by mě tam nebylo. Mě vám to ňák omráčilo, spletlo, a já je nechal. A co, myslel jsem si, takovy mladý ženský, a zpívají."

„A měl's strach," hodil mu kolozubý Dvořáček.

„Strach ne, ale tak diuný to bylo. Tak jsem je nechal, až byly pryč. Zašly mezi buky, zmizely jako lesní panny. Najednou jsem byl sám, jen ten zpěu se ještě ozejval, ale už slabě. Vzpamatoval jsem se, ale už jsem za nima neběžal; jen jsem poslouchal, až bylo zas ticho. To se už v ‚zeleným dole' stmívalo. Já se vrátil domů, ale doma kamarádům jsem ani nehles."

„A t-to, to bych já si přec někerou," vyhrkl drmolivě Hubka.

„A kuš, ty bys toho, rumtyboty," odkrojil ho Hanuš Čarabár. „No, ale, abysme šli. A co ty, Málku —"

„Já s vámi nepůdu, já až pozdějc, mám jinou cestu; a taky si musím trochu oddychnout."

„Co ti je chuře? Stonal's, že's tak dlouho nešel?"

„Stonal, přes tejden jsem ležal, a ještě mně není kale; ale já to už doma nemoh' vydržet, stejskalo se mně až k smrti, že jsem nemoh' přes hranice."

„Však se nám tu taky po vás stejskalo," přiznal Hlaváček.

„Inu, člověk je už takový chtiuka. Bylo dost zle, ale japak až to člověka nadobro porazí a nebude moct." Málek se sice usmál, ale šedou hlavou pokýval vážně a mávl rukou. Rozhovořili se o Málkově nemoci, Matěj Prouza, doktor, radil vážně to ono koření a také mazání.

Malý Hilma byl dosud v lese v „zeleném dole". Nikdá ho neviděl, ale představoval si jej jako zelený, travnatý oupad v lese, v němž pásával; v něm viděl ty záhadné, tajemné ženské, „lesní panny". Až jej šum kolem vytrhl. Vstávali, vstali, chystali se na cestu. Hanuš Čarabár, starý kyrysar, měl už na sobě bílý plášť a připadal hochovi v té nízké jizbě jako obr. Matěj Prouza, taktéž už v bílém plášti, se vedle něho ztrácel.

Lhoták chystal uzel jako ostatní, a Málek mu znovu domlouval, cože toho hocha bral, ať ho radši nechá tu přes noc, ráno že už hoch přiběhne sám. Lhoták však nechtěl, však že je Honzka dost oblečený a pro trochu vějauky, kdák se jí taky nadál, on že myslel, že bude pěkně měsíc svítit, proto vzal měchýře, ostatek že Honzka jiného nic neponese, nežli ty prázdné měchýře, to že je jako nic, to že mu neublíží, a kotit se* s klukem, to že nejde.

Málek už neposlouchal, už stál u chlapce, radě mu tlumeným hlasem stran cesty, ať se drží mužských, aby se neztratil a nezabloudil, to že by v noci a v tom sněhu bylo zle, a kdyby na ně grancjegři vyrazili, ať neutíká, ať měchýře zahodí a ostane stát.

Lhoták s Dvořáčkem se dali do smíchu, co si to Málek s hochem povídá, jak se s ním loučí. Ale toho nepostřehli, jak starý pašer chlapci vtiskl do ruky několik krejcarů, jak hochem radostně trhlo, když se mu touha splnila, a jak upřímně děkoval:

„Zaplať pán Bůh!“

Hluk a šum, přecházení jizbou, hlučné kroky těžkých bot; rance dávali na stůl, aby si je mohli lépe uvázat, Prouza i Čarabár hartusili, ať dělají, ať se neomeškají.

Hlaváček přišed ze síně hlásil, že je tam jako v Siberii, a než dořekl, tloukl na domovní dveře ponocný, který pašerům vždycky věrně hlásil, a bylo-li nebezpečno, je varoval. Dlouho si na síni oklepával sníh s pláště, s bot a vešel ještě dost bílý v beranici, s píšťalou a rohem, piku v ruce palcovou rukavicí chráněné. Uvítali ho, dali mu zavdat ze svých skleniček, a on nevaroval: „Hoši, dnes pozor, není prázdno,“ nýbrž povzbuzoval:

„Dnes se vám půde. Grancjegři rači tancujou, a který musel ven, jistě zalez', jako všichni psi zalezli do bud. Po celý Pořiči ani jeden neštěk'. Šak tam taky je!“

* mazlit.

XXI

Hrnuli se ven, každý s pytlem nebo s uzlem na zádech, s menším pytlíkem vpředu na knoflíku, v čele „Čarabár" velký, bílý, za ním kolozubý Dvořáček, Hubka, Kozák, Matěj Prouza v bílém plášti a poslední Lhoták s hochem, jemuž pověsil oba nafouknuté měchýře na záda a přikryl starou, chatrnou loktuškou, takže se zdálo, jako by hoch nesl dost notný uzel. Za měsíčné noci, které Lhoták se nadál, měl klamat tím uzlem pohraničné strážníky, měl stanout, kdyby vyrazili, měl je zdržet, aby se ostatním uvolnilo.

I teď, ač měsíc nesvítil, musel hoch jíti nejposlednější v řadě. Nebylo mu tak úzko jako tenkráte, když odtud po prvé kráčel, a nebyl také rozespalý. Bál se však „strnadů", se strachem na ně myslil.

Nežli vykročil ze světnice, dal mu starý Málek „na posilněnou" zavdat araku, aby se zahřál. Kořalka pálila v žaludku, horko až do očí skočilo; ale jak překročili práh, vmetl jim vítr spoustu sněhu do tváří. Chumelilo, jen prášilo; divoké víření sněhové zahlédli v zardělém pruhu světla, jak linulo z oken Hlaváčkova stavení i v sousedství. Pak naráz zhaslo, a temno je zatopilo probělené hustou vánicí.

Nic, jen ona kolem, všude vířící, nekonečná, zběsilá a ještě chvílemi se rozvášňující. Celými proudy se proti nim přihnala, opírajíc se do nich. Sklonili hlavy, přimhuřovali oči a zase je otvírali, aby se jeden druhému neztratil, a zase jim prášenice metala jehly do tváří, oslepovala je, zasypávajíc je sypkým sněhem. Zběleli od něho v přední polovici těla od hlavy dolů; hustou vrstvou na nich uvázl, lpěl a pořád se ukládal.

Neviděli to, jen cítili, jak je sníh ošlehuje, jak se jim chytá na vlasech, na obočí a řasách. Musili oči vytírat, musili se zastavovat, obraceti se, jak Čarahár vpředu, když bylo nejhůře, zahoukal, ať se otočí. Pak opět velel kupředu, aby za chvíli znovu se zastavil nebo se rozhlédl, orientoval.

Bylo to skoro nemožné. Od nebe do země temným vzduchem vířenice, nebe, země v té ohromné cloně, všecko kolem bílo; sněhová vichřice zasypala, pohltila vše, cesty i lesy. Stezka se ztratila před očima, mrazivý vítr sháněl závěje, a sníh se pořád sypal, sypal —

Houfec podloudníků zápasil pro několik krejcarů výdělku s rozzuřenou přírodou, dral se proti burácivému větru v oblacích sněhu, proti jeho přívalu. Nejhůře měl vůdce Hanuš „Čarabár", který špičil a první se dral do toho hučícího příboje.

Nejkrytější byl malý Hilma, který kráčel poslední v řadě. Mužové před ním chránili jej alespoň před nejhorším, než proto zkoušel dost. Lhoták na něj chvílemi houkal a křičel, je-li tu, jde-li za ním, aby se ho držel, že nebude na něj tak vát.

Než ani široká Lhotákova záda s uzlem zboží na nich neuchránila hocha. Mrazivý vítr ho profoukl, do rukávů se mu dral, do těla, a chůze byla namáhavá, bídná. Nohy zapadaly do sněhu a ztěžka se z něho zase dobývaly. To slabého chlapce strašlivě namáhalo až do potu.

Cítil horko ve tváři, v očích, v celém těle, cítil, že se mu potí hlava, že mu vlhnou vlasy; a při tom jej poléval mrazivý vichr. Na obuvi mrzl sníh, a nohy začaly zábst a zábly čím dál tím palčivěji.

Šli do svahu, pak rovně; kudy, kde jsou, hoch nevěděl a většina v řadě. Nerozeznal nic, a také se již nenamáhal, nerozhlížel; unavilo jej to, a také to nebylo nic platno. Brodil se sněhem víc a více se přihrbuje. Jen Lhotáka hledaly jeho oči, aby se mu neztratil. Šli výšinou, pak opět dolů, pojednou jim zabouřilo nad hlavami.

Rozšumělo se, hučelo, a temným vzduchem jako by se černé stíny klátily. Stromy. Snad staré olše u potoka - Byly to; čekali

pod nimi, v jejich hukotu, až „Čarabár“ nalezl lávku. Staré olše hučely, kmeny jejich vrzaly, praštěly. Řada se zase hnula. Hoch slyšel, že vpředu křičí, aby dali pozor, pozór! A Lhoták ohlížeje se volal:

„Jseš tu, Honzko? Pozór, jdeme přes lajc, ať nespadneš do vody!“

Přešli ji a za ní se malý Hilma po prvé svalil do sněhu, jak se drápali svahem vzhůru. Jen se zdvihl a vylezl, hmátl po kapse, nevytrousil-li krejcary, jež mu dal Málek. Byly mu posilou, útěchou; pomyšlení, že si zítra koupí papír a červenou barvu, že bude zase malovat, jej vzpružovalo.

Sklouzl a padl zas a nanovo, a po každé chránil nejprve peníze; vstával už namáhavě a vstav nedržel krok se Lhotákem, nýbrž zůstával pozadu. Strach ho napadal, aby se v té pustině neztratil, a poháněl jej; dral se závějemi, na volnějším nutil se do kroku, ač už prstů v botách necítil. Omrzaly mu, zacházelo mu za nehty. Uši, jež bolestně pálily, uchránil loktuškou, kterouž s měchýřů stáhl kolem krku, přes hlavu a uši.

Byl rád, když Čarabár vpředu zase zarazil, aby se rozhlédl a zjistil směr. Hoch oddychoval, síly sbíral, přešlapoval, krčil se a přimhuřuje oči hleděl v tiché zoufalosti do tmy, do chumelenice, jež nepřestávala; a vítr dul v širém ještě prudčeji a ostřeji.

Měchýře na zádech, jež se s počátku šustivě zmítaly, v sněhu také ochably; navlhlé ztichly a vzaly za své, když se hoch naposledy na ně svalil. Ani hned nepostřehl jejich zkázu. Jen se ze sněhu vyhrabal, shlédl, že mužští zarazili. V houfci se strhl pokřik.

„Nědo jde proti nám!“ hlásil Čarabár a hned zjistil: „Grenc-jégr! Pozor! Pozor! Ale to nic; je sám.“ Vtom před nimi zahouklo: „Halt!“

Malý Hilma se začal chvět a vyjeveně hleděl před se do temna, ač nic neviděl, nežli černou řadu postav ve vánici. Zato uslyšel. „Jdi s cesty!“ rozkřikl se Čarabár. „My ti dáme halt! V takový slotě a ty nám ten krvavej vejdělek —“ Vítr pohlcoval slova. Jen houkání jakés hoch slyšel a pak jako by hrom do větru: „S cesty nebo!“

Hned poté Lhoták opět vykročil, neboť před ním dali se zase na pochod, v čele bílý obr Čarabár s vysokou holí. Hoch jako jehňátko stáda se držel a zahlédl, že jdou kolem tmavé postavy v plášti, jež před nimi ustoupila vpravo do sněhu až přes kolena.

Byl to pomezní strážník, jenž věděl, že v té vějavce nemůže vystřelit a že by bylo bláznovství dáti se jen tak „na sucho" do tolika odhodlaných mužů. Nestačil by na toho prvního, velikého; tušil podle postavy, kdo je, a znal ho podle pověsti.

Podloudníci chvíli mluvili o „strnadovi", záhy však opět utichli a každý si hleděl cesty tak obtížné a namáhavé potmě a v závějích. Nebylo do hovoru za toho božího dopuštění, kdy břemena na zádech dvojnásob tížila. Šli, tlapali, až pojednou je Lhoták zarazil. Houkal, křičel, aby počkali, aby stáli.

„Co je!" volal Čarabár.

„Hoch se mně ztratil."

„Něde von zapad s břehu do závěje."

„Podívám se, počkejte chvilku. Kluk utrachtilá, a pořád jsem ho volal a jen teď jsem se po něm ohlíd. Honcko!" Začal křičeti do tmy a bílé prášenice obraceje se zpět. „Honckó! Tu jsem! Ozvi se! Honckó!" —

XXII

Ostatky byly veselé, v Padolí tančili na kolika místech, nejhlučněji v Langrovské hospodě, zvláště v úterý, kdy masopust pochovávali, kdy i Doubenus musil do kola, když pro něj přišla kovářka, sama, divoká, ale těžká tanečnice, kterouž na něj poslali muž její a dolejší mlynář. Ten se již napřed chechtal dutě se rozkašlávaje, jak se Doubenus stavěl se svou širokou tanečnicí, paty k sobě, špičky ven, jak si ji vedl vážně do kola sám v zeleném, šosatém kabátě úzkých rukávů, maje pravici kolem jejího obsáhlého pasu, levou pak nad hlavou vesele potáčeje, zarudlý z toho horka, ale veselý, v úsměvu roztahuje ústa, oči do čárek.

V tu chvíli padolský rychtář Kamenický zlostí se kohoutil a mdle se bránil Černému Vackovi, jenž měl v hlavě už notně rozsvíceno a jenž korejhně vzpomínal na nebožtíka Mitýsku konšela, á to že byl, ó je — a teď slauné právo, to že je, ó — To že by mělo mít teď solo, ale že nemože, když tu nemá muzikanty, při téhle muzice že právo, že slauné právo (a sedě klaněl se) nebude tancovat.

Nebude, nemože, ale kdyby tak pan vrchní spustil na píšťaličku, pan direktor, ten — to že by skákali, rychtář nejvíc a celé právo — Komu čest, tomu čest –

Vstal se židle a nestoje na pevných nohou znovu se ukláněl, osmahlou svou tvář, šedou (od času cholery) hlavu, kolikrát před tím sešívanou. A zase, to že je právo, to že jsou rozumy, obecní stříkačka že už bude, ta že dá ňákých starostí, dá, lesa kus že už na ni padlo, ale to že bude stříkačka, ó —

Rychtář, buchta, který, když četl přípis ze zámku, a jiného nečetl nic, potýkal se s tou onou písmenou, zvláště byla-li veliká, posedoval, zlobivě se vrtěl, utrhoval, osopoval se na Vacka, ale bez síly, ať dá pokoj, teď že se směje vrchnosti, ale však kdyby na něj vrchnost —

„Co, co? Vrchnost? A já? Optej se Macka, optej se ho, kdo seďal, kdo se dostal do díry, jestli já nebo Macek. A Macek je taky vrchnost, a já ho vsadil do díry, ty trumbero, rychtáři, já, abys věďal —" vypjal prsa a uhodil se do nich, „já Macka zauřel, a ty, ty bys mu, rychtář, ruku políbil a vrchnímu hůl, a tancoval bys, jak by třá kancalářský zapískal."

Rychtář vyskočil.

„Vacku! Ty tlamo, ty —“

Nedomluvil. Ohromný řehtot zarazil mu náhle řeč; celý „sál“ se chechtal, plácal, křičel a hrnul se ke kolu, kde, ďas ví, jak se stalo, zdali vlastní nemotorností nebo zlomyslností nějakého tanečníka, Doubenus se svalil. Svalil, ležel, strhnuv na sebe ohromné břemeno, tlustou kovářku. Byla jich notná kupa.

Rychtář se v té chumelenici vytratil, aby se dostal z toho skřipce; v srdci srdce svého bál se Černého Vacka a cítil, že všichni u stolu a kolem jsou s ním, tím tlamáčem. Jen se šklíbili, nikdo pro něj, rychtáře, ani slovíčka neprohodil.

Dobře to cítil, všichni byli při Vackovi a ještě druhý den chutě o tom mluvili a smáli se, jak Černý Vacek rychtáři sázel, rychtář že je homolka, měkký tvaroh, že se opravdu před vrchním třese, tomu že by všechno uďál a třeba i hůl oblízal, opravdu že si rady neví, a pořádek že není žádný, žádný, že zase zlodějstvo se začíná, že tu tam se zase dobývali a také už na kolika místech vykradli.

A s tou stříkačkou, to že je teprv ostuda, Padolí, že je městečko a nemá ani stříkačky, a kus obecního lesa že již na ni porazili, to dříví že se všecko utopilo, „právo“ že je utopilo, protože o stříkačce zas už ani muk.

Po ostatcích, nějaký den po popeleční středě, doslechl se farář Havlovický vážné noviny. Přinesl mu ji náchodský kaplan, jenž jeda do Broumova, u něho se stavil. Náchodský jeden soused vypravoval, přijev z Prahy, kdež byl u syna, jaké byly v Praze letos divné ostatky.

V pondělí, když se všechno nejvíc chystalo na bály, obzvláště do reduty v divadle, přišel z čista jasna zákaz od zemského výboru, že reduta se nesmí odbývat, poněvadž došla z Vídně zpráva, že císař František je na smrt nemocen, že už skonává.

Vše dotvrzeno, když přišel pak ze zámku posel Prouzáček s oznámením, že císař pán dne 2. března, t. j. v pondělí o ostatcích zemřel, af se tedy vyzvání a konají příslušné smuteční bohoslužby.

„Bude-li teď jinak," pomyslil Havlovický, „nastanou-li změny. Jak bude za nástupce —" Nejvíc doléhalo, zůstane-li u vlády Metternich.

„Ten by měl odejít," uvažoval farář, „ten je ta můra, co tak tlačí a dusí."

Vytrhl se z úvah, s kterými zůstal sám, nemaje nikoho, s kým by mohl o tom pojednat; vzpomněl na studnického faráře, přítele Ludvíka, co ten řekne a co slatinský mlynář, ten si se Šoltou o Metternichovi pohovoří, o tom, co bude.

Poslal dolů k bednáři, zvoníkovi, aby vyzváněli všemi, a dal si zavolat Kalinu kostelníka, jemuž oznámil, že bude slavné requiem, aby se stavil ve škole a ohlásil to tam, ať se pan učitel na to chystá.

Vyzváněli všemi od dvanácté do jedné a druhého dne od devíti do desíti, na zejtří zase v tu dobu i třetího dne, kdy také slouženo figurální requiem. Když se farář vrátil z kostela a jen k snídaní usedl, hlásila panímáma, že tu je Lhoták z dolejšího konce.

„Ať chvilku počká."

Lhoták po té vstoupil nějak ostýchavě a uctivěji nežli kdy jindy.

„Co pak je, Lhotáku, co mně nesete."

„I nic kalýho, jemnostpane."

„Snad ne stran toho hoška u vás, stran Hilmy. Však jsem vám už chtěl vzkázat, že nechodí zas do školy. Dříve tolik zanedbal a letos vychodí, tak aby se aspoň ještě teď něčemu naučil."

„I on by dost chodil, jemnostpane, ale on nemože."

„Nemože, je nemocný?"

„Ba stůně a už dlouho, kolik dní."

„Dlouho?! Co se mu stalo?"

„I kdák ví. Máma poudala, že ňáko přestyd. A dost jsem ho vopatroval a chránil a obuj má a ušecko, šak kabát je od nich. Ale dyž to je takový brabec, ofouknout ho nesmí."

Havlovický začal pozorněji poslouchat, poněvadž začal Lhotákovi nedůvěřovat.

„Kde pak byl, že se tak nachladil?“ ptal se.

„I tuhle na tučný čtvrtek zběh' jsem si na druhou stranu, do Prajska, a hoch porád, abych ho vzal taky, že pude se mnou. No, myslel jsem si a když tak ďál, no pomyslím si —“

„Ať se naučí pašovat,“ vpadl farář přísně. „Na to má dost času.“

„A když mě tak mořil. Tak jsem ho vzal. Byli jsme v Slaným a když jsme se vraceli —“

„Na tučný čtvrtek, povídáte?“

Lhoták přisvědčil.

„V noci na tučný čtvrtek, v té větřici, v tom božím dopuštění?!“ žasl farář.

„Nás to chytlo jen drobet, už u samýho Padolí,“ mírnil Lhoták, „až tady u Padolí.“

Lhal a nepřiznal se, že jim hoch spadl do závěje, že ho potmě, v té psotě musili chvíli hledat a pak vytáhnout, a hoch že všechen skřehlý, promrzlý, s oznobenýma nohama a rukama bolestně, sotva pláč přemáhaje dobelhal se konečně s Lhotákem pozdě domů.

Ten sám nevěděl, poněvadž hoch to zamlčel, že padaje do té sněhové spousty, chytl krejcary v kapse, že je držel v kapse, a pak že je i vytáhl ze strachu, aby mu nevypadly, v malé své zaťaté pěsti bez rukavice, a jak je tak svíral a nesl, až ruky necítil, když mráz tak palčivě, bolestně pálil. Tu pak zase vjel rukou do kapsy, krejcarů ani nepouštěje.

„Myslím, jemnostpane,“ omlouval se Lhoták, „že od mrazu hoch nic neměl. Ja pak by měl, dyť druhý den ráno se nám vytratil, sem nahoru do městečka, jak jsme pak zvěděli, koupit si papír a barvy.“

„Papír, barvy?!“

„To kdyby, jemnostpane, věďali, jaký je on chtiuka po papíře a po malování. To by porád u toho seďal; kde jakej krejcar má, utopí ho za papír.“

„A kdo mu dává krejcary?“

„Ale to mu dal v Slaným, jak jsme pak zvěďali, Málek, pašerák; s tím jsme se v Slaným sešli. Málek, starej blázen a hoch taky; porád by rejsoval.“

„A co —“

„Iušecko. To jim je ku podivu, opraudu —“ široká červená tvář zjasněla úsměvem, ruka pohladila věneček vousů pod bradou. „Škoda, že jsem to nepřines'.“

„Kdy se rozstonal?“

„Až druhý den začal; to ještě soukal, ale už mu to nešlo, pokašlával a na večír ho zima roztřásla, a pak ho chytlo horko a naříkal, že ho tuhle bolí —“ Lhoták ukazoval na levou stranu prsou, k žebrům víc.

„A to ještě soukal?!“ ptal se farář žasna i káravě.

„A ne, jemnostpane,“ spěchal Lhoták opravit, ač ne zcela po pravdě, „my ho nenechali, my ho hnali od kolovratu. To pak ještě přecházel, ale druhý den bylo hůř, to naříkal na tu bolest tady —“ ukázal zase k žebrům, „a tak máma poudá: ‚To už není jen tak, to by moh' dostat tfá zápal plic.‘ Hoch musel s půdy a máma mu ustlala dole v sednici.“

„Jak dlouho teď už leží?“

„A bože, už hodně, přes tejden.“

„Co mu dáváte?“

„Máma mu dala křenovou placku, ale tu nechtěl, mračil*, ale myslím —“

„Jak dýchá.“

„Však to, jemnostpane; s dechem to není v pořádku. Těžko dejchá a zprudka.“

„A má fantas?“

„Taky nědy. Ráno bývá teď lepší, ale k večerou“ —

„Lékaři jste neříkali.“

„A bože, jemnostpane, felčara, dyž to jináč dost stojí, a nejsou vejdělky.“

„Ale jde tu o život. Ta nemoc je zlá, zápal plic nebo něco

* plakal.

horšího. O lékaře se postarám já a o medicinu taky. Stavte se u pana Tellera a požádejte ho v mém jménu, aby hocha navštívil a možná-li hned. A taky —" věděl, pro jakou medicinu Lhoták sem přišel. Dal mu peníze, důtklivě napomínaje, ať hocha nešidí, ať se stará a Lhotákovou že pozdravuje, farář, že jí žádá, aby měla s nemocným trpělivost z lásky křesťanské.

Lhoták ochotně ujišťoval, to že ano, že může jemnostpán být bez starosti a pro felčara že se hned staví, že pro něj půjde, teď hned.

Když odešel, myslil farář ještě chvíli na malého Hilmu, jaký má osud ubohý sirotek, jistě že to má z té noční cesty ze Slaného, Lhoták že všecko nepověděl. Také panímámě o hochovi vypravoval. Poslouchala s účastenstvím, litujíc sirotka a nakonec nadhodila:

„Kdo ví, jak to tam má, kdyby člověk věďal."

„Podívám se tam, maminko, už jsem na to myslil."

Odpoledne hned po obědě se vydal na „dolejší konec" podívat se na chlapce. U štatue prostřed „městečka" či náměstí pod čtyřmi jasany potkal místního felčara, jenž tu zůstal od cholery. Žid byl vysoké postavy s licousky, muž nejlepších let v kastorovém klobouku a tmavém fraku, s černým šátkem na krku a se španihelkou v ruce. Vyznal se ve svém oboru a byl při tom tak trochu „šéngaist". Měl z Padolských kromě faráře nejvíce knih, samých německých, také beletrie mnoho, Waltera Scotta v překladu, Schillera, Göthea, jež rád ukazoval.

S farářem začínal vždycky po německu; i pak, když farář jej zavedl do českého hovoru, obrátil, jak mohl, do němčiny. Českých knih nečetl, a když farář o nich začal, přisvědčil nebo hned, jak se dalo, uhnul, takže Havlovický se domýšlel, že české spisování necení za nic, nebo že mu nevěří.

„Žid, Němec, drží se silným," usoudil farář; než nikdy se mu nevyhnul, a dost rád s ním promluvil, protože s ním mohl dále, nežli na pole a do počasí a na plátna. A žid jinak při své němčině mluvil jako vlastenec, o české historii, o českém království a jeho

slavné minulosti. Toho u štatue farář zastavil a hned se optal na Hilmu, chlapce u Lhotáka, byl-li u něho.

Felčar přisvědčil a pak pokrčil rameny.

„Pleuritis, pane faráři, Rippenfellentzündung.“

„Tedy ne zápal plic. Je to nebezpečné?“

„Nemoc je zlá a mívá následky; ale je tu mládí, v to doufejme.“

„Dlouhá nemoc?“

„Někdy jen několik málo dní, ale také čtrnáct a víc.“

„Jdu tam.“

„Bude jim chlapce líto; slyšel jsem, že se ho ujímají. Bude jim ho opravdu líto,“ dodal po německu.

Farář vstoupil do Lhotákovy nevelké, vytopené a jako zadušené světnice, kterouž naplňoval stav rachotem, jak Lhoták v košili, v nohavicích, bos potrhoval brdem a házel člunkem. Hocha shlédl farář opodál stavu v koutě u pece na posteli modře pruhovaných peřin. Ležel na pravém boku, kdež ho nebolelo, schoulený, vyhublý; levice, suchá jako louč, ležela na svrchnici, velké, tmavé oči zapadlé, divného lesku hleděly do prázdna apaticky a přece jako zamyšlené, smutné. Faráře pojala lítost, když chlapce shlédl tak ubohého, jak zrychleně dýchá, a když zaslechl jeho suchý kašel, právě když Lhoták zarazil brdo, shlédnuv hosta.

Hoch se svého místa hned nespatřil faráře, až když stanul u postele. Hubeným líčkem apatického výrazu mihl se plachý svit, nejjasněji v očích. Hoch sebou hnul a hned se obrátiv lehl na záda.

Farář jej vybízel, ať jen ostane, jak byl, ať se nepřemáhá, ať ostane, jak se mu nejlíp leží.

„A ne, jemnostpane,“ vysvětloval Lhoták, který zatím vylezl ze stavu, „teď už může na zádech; ale dřiu, pane, nemoh', to jen pořád na pravým boku, když měl v levým takový bolesti.“

Farář usedl u postele na židli, již Lhotáková přinesla, zástěrou ji utřevši, a ptal se malého Hilmy, má-li ještě bolesti.

„Už tak ne —“ zašeptal chlapec.

„A taky už ne takovou horkost,“ doplňovala Lhotáková. „Dřiu, první dni to na něj chodila, o bóže, to zrouna nědy hořal a fantas měl a pořád mluvil o ňákých krejcarech a bílých mužských.“

„No jak bejvá —“ vskočil Lhoták do ženiny řeči, boje se, aby nepřišplechtla, že hoch v té horečce tolik mluvil o pašerácích.

„Kašleš —“ obrátil se farář zase k chlapci, jenž mlčky pokynul hlavou.

„Ale už je to taky lepší,“ doplňovala Lhotáková.

„No mlč, už jseš z nejhoršího ven,“ těšil farář malého Hilmu, „děkuj pánu Bohu, budeš zas brzo chodit, budeš — zas malovat,“

přidal, jak si náhle vzpomněl na to, co mu Lhoták onehdy řekl. „Ty prej rád maluješ —“ ptal se laskavě, s úsměvem, jenž povzbuzoval.

Uviděl účinek svých slov. Tvář chlapcova oživla, rty se pohnuly rozpačitým i radostným úsměvem; ale zarazil se, zastyděl, shlédnuv Lhotáka, že přináší od okna starý kalendář.

„Tadykle, jemnostpane —“ Lhotákova široká, červená tvář šířila se úsměvem, „to jak jsem poudal, to je to malování.“

Rozevřel kalendář, v němž byla kupka papírů, stránek, ústřižků větších, menších. A žádný z nich prázdný, všechny pokresleny tužkou, perem, pomalovány chudými, lacinými barvičkami. Tu ovce na pastvě, tu kůň hnědý, bílý grošovatý s červeným sedlem, ale bez jezdce, s důkladnými podkovami mocných ozubců, každý v běhu na zeleném pruhu, tu podivný dům se sloupy a schody a zase koně, pár s drkáči na červeném sukně přes boky, pár koní zapřažených do zelených saní s červenými sanicemi, tu kohout perem kreslený, an kokrhá — Všechno pokusy, ale všechny vynikající nad kresby takových let, všechny věrné v pohybu, výborně pozorované a všechny i v kresbě dokonalejší než co kdy viděl.

„A tadykle, jemnostpane, jest-li by věřili —“ ukazoval Lhoták na panáka v beranici a plášti s dlouhou holí v ruce, „to je Čarabár, ráčej' vědět, on Hanuš. Já ho hned poznal a stará tuhle taky; to ho tuhle Honzka viďal v Slaným u Hlaváčků.“

Farář překvapen kresbami na chlapce těch let a takového okolí v pravdě nevšedními teprve se podivil, když uviděl tužkou načrtnutého pašeráka. V té chlapecké kresbě bylo tolik snahy po pravém vystižení, a každá čára svědčila, jak hoch bystře vidí a pozoruje.

Farář drže kresbu v ruce obrátil se po autorovi. Hoch, jenž dosud sledoval každé jeho hnutí a slovo s napětím, úzkostně, sklopil oči stydě se, jsa v rozpacích. Až když ucítil zase farářovu ruku na hlavě a zaslechl jeho chválu, že se mu to líbí, že bude kreslit dál, až se uzdraví, vznesla se chlapcova víčka a radostný, vděčný pohled zpod nich zazářil.

„To mu dali meducinu," mínil Lhoták usmívavě. Farář také viděl, že tím hocha nejvíc potěšil. Sáhl do kapsy a vtiskl chlapci do hubené ruky stříbrný desetník „na papír a olůvko", jak řekl.

„Ale dřív nesmíš," dodal, „až ti bude dobře; teď by ti to ublížilo. Pak si koupíš papír, no, a —" těšil na dovtípenou, „barvy budeš mít také lepší."

„Zaplať pán bůh," zašeptal hoch, jenž té chvíle necítil žádných bolestí, povznesen chválou, potěšen darem i slibem. Ostatek farářova laskavého napomenutí, aby tiše ležel, aby bral medicinu, slyšel v tom radostném návalu jen napolo. Pak ztichlo v jizbě; farář odešel a Lhotákovi šli jej vyprovodit.

Na síni tkadlec opět opakoval, to že mu dal jemnostpán meducinu.

„Meducinu," opakovala Lhoták nevrle, když host byl už na cestě, „brouka mu nasadil."

Havlovický myslil na malého Hilmu celou cestu a doma o něm panímámě vypravoval, jak mu je, ale nejvíc, jaký je kreslíř. Byl přesvědčen, tady že je zvláštní, neobyčejné nadání. Tady, v té bídě, kde musí zakrnět, tady, kde je budou spíše dusit nežli pěstovat!

Kdyby hochovi mohl pomoci, aby z něho něco bylo, znamenitý malíř — Už sám si maloval.

XXIII

Malý Hilma sevřel peníz, kterýž mu farář daroval, do hubené pěsti a otevřel ji, když šli Lhotákovi hosta až na zásep vyprovodit. Díval se na ten stříbrný, prohlížel si jej. Do té chvíle ležel kolik dní jako hlína, nestoje o nic, ani o kalendář ani o papír. Dnes po prvé jej zase něco těšilo. Stříbrný peníz, vzácnost veliká, jak živ takového neměl; a blýskal se mu nadějí na lepší malování.

Zamyslil se nad ním (bolesti ustaly), obracel jej na dlani, v hubených prstech, až náhle zase sevřel pěst a ulekaně obrátil zapadlé oči ke dveřím. Vraceliť se Lhotákovi. Budou-li chtít desetník —

Lhotáková také hned o něm začala, co Honzka s ním, že by mu ho raději schovala, Lhoták však ji hned zarazil, ať mu peníz nechá, když mu ho jemnostpán dal, ať se s ním popárá.* Byl by desetník sice také rád „schoval" jako žena, ale opatrně hned rozvážil, že farář k nim jistě přijde, že se bude hocha ptát.

Tak zůstal stříbrný malému Hilmovi a byl mu pokladem. Hoch jej balil do hadříku, ukládal do rohu postele v hlavách, rozbaloval zas a zamyšloval se nad tím bílým, otřelým plíškem, při jehož hraně prordíval se záblesk mědi, obracel jej, počítal, co to je peněz, co všechno by si mohl koupit, i lepší štětec.

Jak bolesti přecházely, jak se mu volnilo tělesně, zatoužila jeho duše, jako když se náhle vzejme oheň dlouho tlumený ven, aby mohl ze světnice, ven a především do školy, aby ho pan farář viděl, aby si vzpomněl. Nezapomněl-li, jak povídal o těch lepších

* ať si pohraje.

barvách. I nutil se, a Lhotákovi mu nebránili; vstal a chtěl jizbou k druhému oknu, než zamotal se a nohy se mu pletly, takže sama Lhoták ová uznala, že je jako moucha, když vyleze z podmáslí, ať si jde raději zase lehnout. Felčar, když přišel a o tom uslyšel, se až vadil a přísně poručil, ať hoch ostane ještě v posteli, že nesmí ze stavení.

Tak očima bloudil venku. Měl postel u okna a viděl na kousek zahrady za chalupou, na její trávník zimou vymořený, na několik sliv a keř „vína“* u dřevěného plotu. Bylo v březnu, jaro se časně a rychle otvíralo; viděl to na omlazených, rudých prutech nevysoké vrby za plotem, na tom angreštovém keři, jenž začínal pučet, na proužku trávy u okapu, která se nejdřív prozelenávala, viděl to na slunci zalévajícím čirý vzduch, holé stromy, všecko jasnou září. Až k posteli, až na jeho pruhované, hubené peřiny padaly zlaté pruhy nízkým oknem prozařujíce na něm zeleň mořské cibule a muškátu a vábily, táhly žhavou touhou ven, ven na sluníčko.

V ty dny farář Havlovický nesedal už tak u knih, nýbrž meškal víc venku, na poli a v zahradě. Přecházel, prohlížel stromy, které poslední dobou zasadil u pole, za farou, u cesty i v zahradě, kdež už druhé jaro stály ouly, bez „fratera“, po nebožtíku boušínském faráři Ondráškovi, dosud ještě tiché.

Dohlížel na první práce v zahradě, k nimž vedl hlavně Mikulu Rusa. V ten čas opatřil si také nové druhy jiřin, jak je v posledním čísle „Květů“ ohlásil dašický farář Turek, „sbírku 771 soret jiřinek kařelních (cverglovitých) a pohaninových, koulokvětých a nových prostředně velkých dahlií“. Z té sbírky vybral si Havlovický „z ouplného poznamenání“, jež mu na dopis poslal z Hradce Hostivít Pospíšil, jak ta „poznamenání“ měli v knihkupectvích.

Těšil se na nové druhy, protože důvěřoval znamenitému specialistovi, „panu bratru“ dašickému a jeho ujištění, že mu ve Francii a v říši německé i jinde velmi málo sbírek povědomých jest, jenž rovně pěkných květin druhu toho pěstují.

* angreštu.

Malého Hilmu navštívil ještě jednou. Hoch už mohl sedět na posteli, bylo mu líp, slabost se však jen zvolna tratila. Farář mu přinesl tři černé obrázky, z nichž jeden zpodoboval sv. Václava na bílém koni. Chlapec se zaradoval, jak obrázky shlédl, a pak upřel oči v radostném překvapení na tvář dárcovu, když od něho uslyšel, že si je bude moci omalovat, až dostane ty barvy.

Farář viděl radost, ale také slyšel vzdechy Lhotákové, co to je nemoc, když hoch tak dlouho leží, všecko že nemože jíst, člověk že nemá to svědomí, aby ho nějak odbyl, ještě že jemnostpán platí felčara a medicinu, to že by teprve; ale i tak, jaká starost — Lhoták hladě věneček vousů pod bradou přisvědčoval, pokyvoval. Přestal on i žena, když farář pochváliv je, vstrčil Lhotákovi na síni něco peněz „hochovi na přilepšenou".

Koncem dubna přišel malý Hilma do školy bleďoučký, hubený; tím více dojímaly jeho tmavé, velké oči upřímného pohledu. Když farář vkročil do školy na náboženství a shlédl Hilmu, v duchu se pokáral, že zapomněl, a proto hned, jak přistoupil k lavici, pohladil Hilmu po hlavě a znovu přislíbil:

„No mlč, ty barvy dostaneš."

Prchavý, slabý ruměnec prochvěl chlapcovu tvář, zahořel mu však za týden prudčeji, když mu po škole učitel oznámil, že se má stavit na faře u jemnostpána.

Ostýchavě, boje se, stoupal po červených pískovcových schodech, a srdce se mu ozvalo, když vstoupil na síň. Děvečka mu ukázala dveře, kam má vstoupit, když oznámil, co pan učitel mu pověděl.

Vkročil do pokoje, v jakém ještě jakživ nebyl. Žádný stav, žádný sloup prostřed, plný koňského řemení, šatstva a kožichů, jak vídal u Sedlických, žádný černý, povalový strop, žádná nizounká okna malých táflí, olovem, loučkami a papírem spravovaných. Volno, vzdušno, bílo, krásně bílo, na oknech květiny a všecko plno slunečné záře; v ní hnědý nábytek, na stole květovaný ubrus, v otevřeném stojaně řady knih; pozlátko jejich hřbetů se na slunci blýskalo, rudé cedulky hořely, zelené ostře zjasněly.

Tolik knih také ještě nikdy neviděl; omámil se na ně, na obrazy nad nimi na zdi, na litografie a ocelorytiny, podobizny nějakých pánů. Tenkou čítanku se složeným archem papíru a čepici v rukou, v kapse kulatý pírník, tak v úžasu přehlížel knihy, obrazy, až zavrzaly na síni boty, ozval se známý hlas.

Hoch sebou škubl. Vstoupil farář, ne v černém kabátě dlouhých šosů, v botách vysokých, blýsknavých holení, jak jej vždycky vídal ve škole, nýbrž v hřebíčkovém kabátku domácím, v nohavicích, v čepici na hlavě.

„Á, to jseš ty, Honzíčku —“ vítal vesele hocha. „No, co myslíš, proč jsem tě zavolal, co —“

Okamžik čekal usmívaje se.

„Tak abys věděl, poslal jsem do Náchoda, vzkázal jsem, že chceš být malířem — chtěl bys být, viď?“

Hoch se usmál a bez rozmýšlení, hned přikývl živě hlavou.

„Tak jsem to dobře vzkázal. Ale malíř musí mít barvy.“ Viděl, jak chlapce chytilo blahostné vzrušení.

„Poslali je,“ pokračoval, „poslali.“ Hmátl na stůl mezi papíry a knihy. „Tu jsou, Honzko.“ Z papíru vybalil škatulku na barvy, s barevným víčkem. Hochovi se zdála neobyčejně velikou. Dech se mu zatajil.

Víčko vrzlo, zmizelo a řádky dost velkých barev se zapestřily; světle zelená, bílá, rumělková první píchly do očí, a jiné a jiné, a v přihrádce dva štětečky a bílá, porculánová mistička. Hilma nevěděl, kam dřív pohledět. Miska, štětce — a barvy, barvy; ty zvláště vábily užaslý zrak.

„Líbí se ti?“

Rozzářené chlapcovy oči vznesly se od barev k vlídné, usmívavé tváři farářově.

„Tak si je nech —“ a podával je chlapci. Ten stál, rukou nepohnul a oči ještě tkvěly na dárci.

Mladý Hilma byl jako v Jiříkově vidění. Co se dále dělo, jasně pak nevěděl; pamatoval, že mu farář dal ruku na rameno a že řekl, tak aby něco pěkného namaloval, pak že zavolal ven,

na síň, že přišla stará panímáma, ta že se ho, Hilmy, něco vyptávala, že ho zavedla do kuchyně, kdež mu dala kus pečeně a pak že mu strčila buchtu do kapsy.

Pak uháněl domů, dolů na dolejší konec, až se mu kabátek rozletěl a v dřevěném pírníku olůvko rachotilo. Chvátal, aby už mohl škatulku zas otevřít, barvy zkusit a je okázat. Než do té nadšené radosti studeně zafučelo, to jak Lhotákovi lhostejně se na barvy podívali, jak Lhotáková se hned odvrátila řkouc, to že teď teprve se mu nebude chtít soukat.

A Lhoták pravil:

„Kdyby ti byl radši dal pár bot.“

Farář mluvil zas o Hilmovi při obědě; vypravoval panímámě o jeho radosti, takové že u dítěte neviděl. Mlynářka zas litovala, jaký že chudák vyschlý, takový střízlík.

„A má takové schopnosti k malbě. Ten by se měl učit malířství.“

„A kde. V Náchodě?“

„To ne, čemu by se tam naučil. To v Praze; kdyby tak moh' na malířskou školu.“

„Ale to by stálo peněz!“

„To stálo.“ Farář přisvědčil a víc už o tom nemluvil. Ale po obědě, když zapáliv si dýmku chodil zahradou, myslil zase na hocha, že by se muselo dříve zjistit, je-li opravdu tak schopný. A kdyby i měl jistotu, tak co — Zas tu byl suk: velký náklad, peníze, a kde je vzít.

XXIV

Farářův bratr Vincenc, šichtmistr v Uhrách, už dávno nepsal. Starou mlynářku to již lekalo, a proto psal syn, farář, do Uher na Slovensko poznovu. Než teprve začátkem června došla odpověď. Bratr Vincenc oznamoval, že jej vyslali do Sedmihradska nějaké báně obhlédnout, že tam byl tři měsíce a proto že tak pozdě odpovídá.

Oznamoval, že by byl už dříve psal, ale že neměl hrubě co, leda to, že je zdráv a že jej to v Uhrách začíná někdy mrzet, že by raději domů, do Čech, ačkoliv se mu zle nevede a třebaže i peníze vydělává.

„Ukládám, milý bratře," psal také, „ukládej také, však víš nač. Snad jsi na to nezapomněl. Já alespoň ne."

Pro toto místo nedal farář panímámě psaní do ruky; jenom je jí přečetl, a čta přeskočil to místo. Nechtěl jí říci, co tím Vincenc myslí, a lhát jí nechtěl. A povědět jí — měla by zbytečné starosti už napřed. Kdož ví, jak bude, třeba ze všeho nic, a to nejspíše.

Co studoval spisy geologické a odborné, nezamítal už jen tak zhola bratrovu myšlenku. Sice zabýval se těmi knihami hlavně proto, aby seznal ráz a složení své krajiny a jejího okolí; ale když našel naznačení, že sem až vybíhají asi okraje uhelné pánve hornoslezské, když mínění bratrovo se takto dotvrzovalo, přestával býti nevěřícím Tomášem. Než bratrův projekt zdál se mu pro finanční obtíže skoro nemožný. Zájem však zůstal. Před tím nikdy si nevšiml uhelné jámy za vsí Žďárky, nikdy se tam nestavil, ač býval

ve Žďárkách kolikrát do roka na cvičení, a ačkoliv ze vsi do jámy nebylo tak daleko.

Teprve když bratr odjel z Padolí, vypravil se jednou v létě k jámě, jíž se bratr dovolával jako živého dokladu. Než farář k jámě se nedostal; cestou chytla jej taková bouřka, že se musil navrátit.

Teď, když došlo bratrovo psaní dávno žádané, připomenul si jámu zas a rozhodl se, že se tam některé odpoledne podívá a přímo odtud, z fary, že nebude čekat, až by se mu hodila cesta do Žďárek.

Třetího dne poté, bylo ve čtvrtek odpoledne, chtěl už vykročit, ač, jak si v duchu žertovně řekl, jej nebe po druhé varovalo. Chmuřiloť se zase těžkými mračny. Než nedbal a již se v čeledníku ohlížel po deštníku, vtom do cesty mu vkročila nenadálá návštěva: kostelecký myslivec, Matěj Donát „milion". Přišel bez pušky, jen s ohnutou holí, ale s brašnou přes plece, zardělý, upocený, uprášený.

Oznamoval, že byl na Řejšným navštívit starého kamaráda (myslivce), že měl s ním nějaké jednání, a když teď na zpáteční cestě jde kolem, že nemohl faru pominout, a tak že se stavuje.

„A nerad bych zmok'," dodal žertem, „žene se milionská bouřka. A taky nesu novinu."

Farář jej upřímně uvítal a uvedl rovnou do svého pokoje. Přišla panímáma a hned hosta pozvala, že je kafíčko, aby pan myslivec koflíček s nimi vypil. Za okamžik už prostřela, přinesla sama chléb, čerstvé máslo v pěkných husečkách orosených s vytlačenými květy a beránkem. Cukr se na stole zajiskřil v květované cukerničce, bílé konvičky zarachotily, káva zavoněla.

Po druhém koflíčku myslivec utřel vousy, vytáhl měchuřinu a jal se cpáti dýmku. Farář už chtěl sám začíti o té novině, vtom „milion" upřel na něj zelenavé, zapadlé oči a vyhrkl:

„Tak už mám po starosti."

„Po starosti? Co se vám stalo?"

„A s tím Židem, Ludvíkem Židem z Machova, vědí? Ten pytlák milionský, pamatují-li se, jak tu byl předloni na podzim."

„Jak jste mu dal všechen tabák, vím; viděl jsem vás a jeho, jak šel ke Zlíčku, někam do Pruska, jak jste povídal.“

Vstal a přinesl z kuchyně hořící louč, o kterouž myslivec zapaloval a bafaje přisvědčoval:

„To šel, šel.“

„Chytili ho snad —“

„Taky jsem nejdřív myslel, když se dlouho nevracel, a že si ho tam nechali v base. Ale Ludvíka nechytili, kde pak; nechytili, neseděl, to jsem už najisto zvěděl, a tak jsem myslil, že pláchl zase do světa. A on zatím —“

A najednou prudce vyhrkl:

„Vejra už jim nepřinese.“

„Co! Zhynul snad —“

„Ba zhynul a má už jistě rok a snad víc, a jistě víc po smrti a žádný nic nevěděl.“

„Jak to!“

„Vejři byli jeho smrt.“

Farář nerozuměl. Věděl sice, že se vejři oboří i na člověka, stihnou-li jej u hnízda svých mláďat; ale že by mohli člověka, muže a nadto takového lovce usmrtit! Pojednou mu však blesklo, že ten pověstný pytlák sletěl snad se skály, když se dral k vejřímu hnízdu. Farář řekl, čeho se domýšlí.

„Sletěl, nesletěl, bůh to suď — ale nelezl k hnízdu v těch skalách po prvé; myslím, že nespadl a řejšenský,“ mínil myslivce, od kterého právě přicházel, „ten taky povídal, že Žida nechytla ani závrať, ani že se mu nesmekla noha; a pak řejšenský, však vědí, je u samých hranic a má fořtovnu skoro už taky v skalách, mluvil s Prajzem, s prajským hajným, potkal se s ním na hranicích, a ten vypravoval, že před nějakým týdnem na Kalasperku tady u Hejšoviny v skalách chtěli vybrat vejří hnízdo. Vědí, ta obluda prachmilionská si umí stavět hnízda; ve skalách, někde ve vejklenku, čert aby tam lez' nebo se spustil. A už ne také pro zlost. Alespoň kdo je trochu myslivec, aby se u takového hnízda rozkatil.“

„A proč?“

„To by mohli traktaci dávat z toho, co se najde zbytků pod vejřím hnízdem," myslivec rozhorluje se živě rozkládal hlučnějším hlasem: „zajíců, koroptví, strak, i čejky, myši."

Farář se usmál, „milion" však nedbaje pokračoval rozohněn:

„Co toho jen samec nanosí, nejdřív samici, když sedí na vejcích, a pak oba mladým. Ty toho sežerou! A trvá to mnoho neděl!"

„A jak s tím Židem."

„Pravda. Tak tam na Kalasperku, jak povídám, dva chtěli vybrat vejří hnízdo; ne myslivcovi lidé, ale chlapi ze vsi."

V pokoji se náhle zatmělo, jak zatažené nebe zrovna zčernalo. Lípy v aleji ke kostelu a stromy na zahradě prudko se rozšuměly, do oken pleskly první těžké krůpěje. Farář zašel kvapně do druhého pokoje zavřít okna; hned se však vrátil a zas usedl v dychtivém napětí.

„Tak co se stalo?"

„Co se stalo. Když se ten jeden z těch chlapů spustil mezi skalami dolů k hnízdu, našel tam dost ostatků, masa, kostí, jak jsem povídal a vedle, nedaleko, kostlivce."

„Jděte!"

„Svatá pravda, kostlivec, na něm pár hader ze šatů, flinta vedle; pytlácká —"

„Aha —"

„Vidějí."

„Myslíte, že to byl Žid z Machova, ten pytlák. Vždyť takovou flintu mohl mít také jiný pytlák."

„To moh', ale knoflíky!"

„Měl nějaké zvláštní?"

„To ne, ale ležely vedle nohou, a nebožtík Ludvík Žid nosil staré jízdecké kalhoty s knoflíky odtud až sem." Donát ukázal od stehen po straně nohy až dolů. „A to je to, takové kalhoty s knoflíky měl jenom on."

„Na kostře nic neshledali?"

„Snad nic; také oni tuze nehledali." Myslivec se ušklíbl. „Co by hledali ti Prajzi; byli bez toho rádi."

„Jsou také toho mínění, že to byl Žid?"

„Hned to povídali, že to je on, najisto, a taky že náhodou nespad', ale že sletěl se skály, jak ho někdo bouch'."

„Kdo!"

Donát „milion" se usmál.

„Pane faráři, kdyby ty kosti byly se našly v mém revíru, řekněme v ‚Maternici', co by asi lidé řekli! Jistě ne, že odněkud sletěl nebo že si to sám udělal. Žid on na někoho z myslivcových vrazil a jaký on byl divoký, duše milionská, pán Bůh mně odpusť, pohrozil flintou, ale dřív nežli on spustil, padla rána. Bůh to suď. Já nic nevím, já si jen myslím. Pán Bůh mu dej lehké odpočinutí. Lesa užil i po smrti, ten se v něm vyležel, přes rok jistě, a v závějích, v dešti, za bouřek i v teple a v jaké společnosti! Vejři nad ním dělali muziku, a ta je, pane faráři, kdyby ji slyšeli, zvlášť takhle na jaře, když se páří, když sameček ‚cukruje' nebo když se o samičku perou. To je celou noc strašlivé houkání a klapání, a zas jako by se čert zuřivě chechtal, to není divu, že se lidem vlasy na hlavě ježí, když to v takové pustině v noci slyší. A jo, tohle povídal taky ten hajný řejšenskému, že má doma plnou hrst těch knoflíků, chlapi je u kostlivce sebrali a od nich je dostal."

„Co udělali s kostmi."

„Odnesli do vsi na krchou; jestli je nezahrabali tam v lese mezi skalami. Jsou dost kruťáci."

Dešť, jenž se za toho hovoru prudce rozšuměl, polevoval. Bouřka, chystajíc se na Padolsko, zdaleka jen zahučela a točila se dále na půlnoc, nad broumovskou kotlinu. Farář otevřel opět okno do zahrady; vůně z ní vanula vlhkým vzduchem, keře se leskly perlami krůpějí. Zasedli k oknu, odmlčeli se, až farář vzpomněl na Boušín, co nový farář, Hromádka, jak se mu tam daří.

„Myslím, že si tuze nechválí; ale lid jeho asi také ne. Když je pan farář trochu nelida; nic ho netěší, ani flinta, ani včely, nic, a mezi lidi také nejde. To, pane, na nebožtíka faráře vzpomínají."

„Co panna Aninka."

„Co pak ta milionská. Má čistý příbytek v Slatině, peníze má, a tak co; Šoltova dcera je s ní."

„A co pškaní, větřice.“ Farář se usmál.

„Bez toho by nebyla panna Aninka zdravá, to vědí.“ Donát se zasmál.

„A Šolta?“

„Jak slyším, už dušičku tak nezalívá. Tuhle jsem s ním mluvil v Kostelci. Pochlubil se mně, zrovna milionsky zářil, že syn mu z Prahy sem tam už pošle na ty mladší nějakou pomoc, a hned, co tomu říkám, jak teď bude, když císař umřel, slatinský mlynář že povídal —“

„Aha, teď oni rokují o politice. Co povídal.“

„Císař že umřel, ale vláda že je nesmrtelná, jako Metternich; když ten ostal ministrem, že nebude líp, a já řku nebude. ‚Turecká krev‘ ostane, ta bude panovat jako panuje na zámku, tam jí vyplácali a jednalo se jen o mizerné schody, povídám jen o schody. Ale turecká krev,“ opakoval Donát durdivě i s opovržením, potřasaje rukama před se vztaženýma, „ta panuje.“

Farář stěží se ubránil úsměvu, když slyšel, jaké podání myslivec učinil, jak mu je vyřídili a ještě celé postříkané, poškrábané „tureckou krví“.

Přestalo pršet, ale nevyjasnilo se. Myslivec se měl k odchodu. Už byl u dveří předního pokoje a bral už za kliku, vtom se obrátil a zvážněv nápadně, řekl hlubším a tlumenějším hlasem:

„Pane faráři, byl to prachmilionský pytlák, byl, ale jináč dobrý chlap a myslivec! Měl rád les, to bylo jeho živobytí. A byli jsme za mlada kamarádi, a zašel tak bídně. Prosím,“ vyhrkl, „dám za něj na modlení.“

Farář překvapen pohlédl na „miliona“ a podal mu ruku.

„To se ví, pomodlím se za něj, upřímně se pomodlím a mši sv. za něj odsloužím. To buďte bez starosti, rád to udělám a je to už vyřízeno,“ dodal důrazněji, když myslivec, mile překvapen, chtěl děkovat nebo snad o placení mluvit.

XXV

Když se vycházka k jámě toho dne nevydařila, umínil si Havlovický, že se tam vydá ve čtvrtek s neděle. Než toho odpoledne musil do Roketníka s pánem Bohem; také příštích dnů bylo dost práce a vždycky se něco namátlo do té cesty, takže teprve v druhé polovici července, přede žněmi, vypravil se ke Žďárecké jámě.

Šel za farou na draha, odtud nerovnou vysočinou, jež zplavěla obilnými lány již již zrajícími a nad níž v pozadí pod zářícím

nebem shlížely v půlkruhu chlumy, vrchy, kopce v pole zdělané, lesnaté, nejvýše Bor a mohutné Vrchmezí při samých hranicích.

Před Žďárky, poslední českou vesnicí, vedla cesta v úpatí lesnatých chlumů opodál několika roubených chalup a osamělého, zděného stavení, za nímž se táhl sad až k nedalekému lesu. Bělalo se v zeleni zahrady a stromů tiché jako vymřelé.

Farář se po něm dost ohlížel; byloť mladého Klimše. Ale nespatřil ani jeho aniž koho jiného. Nestavil se, šel rovnou dále do nedaleké vsi, tou napříč a zanedlouho pak octl se mezi lesnatými chlumy v úzkém údolí. Vysoká, černošedá halda při spodu i v bocích porostlá lopuchou a travou označovala cíl cesty.

Za haldou nevelké stavení s ohradou uhlí, opodál ústí černé jámy, u něho dva umounění hašplíři; třetí horník všechen v tváři začerněný seděl na lavičce před stavením v chladu a stínu a pokuřoval si. Všichni faráře uctivě pozdravili; znali ho, neboť všichni byli zdejší: jeden ze Žďárek, druhý ze Závrch, nedaleké samoty, třetí ze Stroužného, pruské, ale české vsi, stulené mezi vrchy, pod Borem, do které odtud bylo takřka, co by kamenem dohodil.

Farář zvěděl, že důlní je v jámě s panem šichtmistrem ze Svatoňovic, ten že dnes přijel na přehlídku. Jak se farář zmínil, že by se rád podíval do jámy, hned se nabídl ten, jenž seděl před stavením, hned přinesl čapku, flek, perkytli i otevřený kahan, do něhož přidal čerstvého loje. Za chvilku přijala jej i faráře tmavá, jako nekonečná chodba, kterou se mihotal plamen primitivního hornického kahanu, jejž farář nesl. Horník průvodce měl svazek loučí a těmi svítil jako pochodní.

Zardělá zář pokmitovala po trámcích a prknech hrubého vydřevení, po vlhké, místem mokvající půdě i úzkých železných kolejích v ní.

Do hlubokého ticha tmavé chodby zalehlo z hloubi, z černa jako vrzání a harašení, světlo tam rudě zablesklo, za ním druhé a obě nesly se tmou proti nim, až v jejich záři rozeznali vývozníky zamazané, učerněné, tlačící „hunty" malých koleček, plné černého drobného uhlí.

„Zdař Bůh!“ zavznělo proti faráři dunivě a s ohlasem, „Zdař Bůh“, ozvalo se po druhé. Zajeli, sotva že však farář popošel nějakých deset kroků, uslyšel opět hlasy.

„Snad se už páni nevracejí!“ zvolal horník, zastaviv se překvapen.

Farář své podzemní výpravy nedokončil. Sice mohl se svým průvodčím dále, zůstal však, když se mu nahodila taková příležitost, že mohl promluviti se šichtmistrem ze Svatoňovic. Proto, když se s ním a s důlním setkal, obrátil se s nimi ven, na boží světlo. Důlní byl dost mladý, světlovlasý, plných, červených tváří; šichtmistr padesátník, s licousky na skráních, bledší a hubenější, mluvil volněji a jaksi důstojně. Farář nepověděl, co jej sem pudí, co bratr vykládal. Přiznal jen tolik, čím se zabývá, a že tím studiem podníceno přání podívat se na výběžek uhelné pánve v Slezsku, tak bohaté a sem až zabíhající.

Nebylo sice s bratrem Vincencem nic určitého sjednáno, nic připraveno, farář se vlastně bratrovy myšlenky lekal, a přece se šichtmistra nepřímo vyptával a zkoumal jej, ač ne dost jistě, aby snad šichtmistr nepoznal nebo nezačal pozorovati. Také nečekal klidně jeho odpovědi a nitrem mu hnulo, když uslyšel, že je pravda, co četl, a když šichtmistr, vážný a zkušený, jejž slýchal chváliti, zastaviv se před stavením, aby se tu svlékli a fleky odepjali, dodal:

„Oni, pane faráři, mají u nich taky uhlí. Tady je všude uhlí dost, od Svatoňovic až sem; a jde to přes Padolí jistě. Jsou tu opravdu poklady, ale když na zámku —“ hnul zamítavě dlaní. „Die Frau Herzogin, no to vědí, ta jen cestovat, a tak, jen když peníze posílají. A páni na kanceláři tomu nerozumějí.“

„Nechtějí do toho nic dát,“ vpadl důlní, jenž stahuje obočí naslouchal.

„Nic dát, že prý to nic nenese,“ opakoval a dokládal ostře šichtmistr. „Že to nenese!“ rozhorloval se. „Takhle to neponese, když nejsou stroje, nic, jak to jinde zavádějí, nic, všecko tak vedeme sehr primitiv, so ein Raubsystem. Tak to neponese.“

„A pak je také u lidu předsudek," mínil farář, „odbyt asi není velký, když se všude topí dřívím."

„To je pravda, my abysme kopali jen pro kováře!" zvolal šichtmistr s úšklebkem, „jen pro kováře. Ale jak to bude s tím dřívím dlouho trvat? Dojde, bude drahé, a pak se lidé k jamám pohrnou. A jak! Teď jen kováři — haha — a když člověk pováží, co by všechno mohlo být, fabriky, bělidla, co by bylo práce, jak by lid mohl mít jinší výdělky." Naráz po německu pokračoval:

„Ale lid je hloupý, nechce větší výdělky, nechce! Na doly, k jámě nechtějí. To by nevěřili, že lidi z těžka seženeme."

„Mzda se jim nezdá."

„To ne, u nás si vydělají víc nežli za stavem; ale, to by neřekli, oni mají zde hornickou práci za něco nečestného. Na, také si zvyknou, musí, až nahlídnou."

Zatím svlékli hornické kytlice, vzali na hlavu své kastorové klobouky a vykročili dál, k pruskému Stroužnému. Farář tam nemínil, jen na kus chtěl oba horníky vyprovodit, aby se z hovoru, jenž jej zajímal, nevytrhl.

„Tady by to všechno mohlo jinak vypadat," horlil šichtmistr po německu dál, „celá krajina jaká chudoba, jaké výdělky při tkalcovině. Má-li dva zlaté týdně —"

„Více ne; mzda poslední léta pořád klesá," přisvědčoval farář, „ještě předloni měli pět zlatých týdně. Je malý odbyt, a také, musí se říct, poslední čas odvádělo se horší zboží, to je to."

„A bavlna, pane faráři," šichtmistr se zastavil a potřepávaje španihelkou opakoval:

„Bavlna, bavlna, to je ten mocný nepřítel; kartouny zničí naše plátno."

„To by byla rána pro našeho tkalce."

„Ano, myslím smrtelná. Podívají se, už se to blíží, už budeme mít fabriku v sousedství, v Skalici. Pro nás, pro naše jámy nebudou fabriky ovšem žádné neštěstí," šichtmistr se usmál, „to by byli jinší kováři. Člověku se až hlava zamotá, pováží-li, co by tu všecko mohlo být, co by naše uhlí a když by se tu ještě našlo."

Ustal ve svém výkladu, jímž se rozehříval, neboť společníci se zastavili a hleděli před se.

„Pastor —“ řekl důlní bezděky.

Pastor Bergmann ze vsi Stroužného kráčel proti nim. Byl slušné postavy, v slaměném, prostém klobouce, v tmavém kabátci, s bílým šátkem na krku, v kostečkovaných nohavicích, sedmatřicítiletý, s licousky na osmahlých spáncích.

Byl to ten, pro kterého se farář Havlovický chytl s kosteleckým panem bratrem o pohřbu boušínského faráře Ondráška. S pastorem mluvil jenom jednou, před dvěma lety, a to jen na chvilku, když se náhodou setkali ve Žďárkách. Víc jej znal z vypra-

vování, jak je k lidu hodný, jak se o něj zvláště staral, když až sem do zákoutí mezi vrchy zabloudila cholera.

Jak jej Havlovický shlédl, že se k nim blíží, že se s nimi potká, zarazil se v duchu. Na okamžik mu to nebylo vhod, na okamžik jej zmohla slabost, neuvědomělý účinek té boušínské srážky, kdy kostelecký farář ohnal se mocným slovem „apostata", že je pastor katolický odpadlík, bývalý piarista. Mžikem také účinkovalo, že s nimi teď byl svatoňovický šichtmistr, jenž častěji přijíždí do Kostelce a mluvívá s kosteleckým farářem.

Než to zbabělé zakolísání netrvalo dlouho. Když pastor se u nich zastavil, hlásil se k němu Havlovický velmi vlídně a upřímně. Pastor se znal s důlním, svým sousedem, tuze dobře i se šichtmistrem a všichni tři mluvili důvěrně, jako staří známí. Havlovický, když byl předloni na Boušíně, věděl, že se bude pastor ženit; nyní vyrozuměl z otázek horníků, že má již dcerušku, a že s Boru, ze skal, přiletí na strouženskou faru zase vrána, a to co nevidět.

Šichtmistr žertoval, aby to nebyla zase dcera.

„Děti mít je radost a požehnání," odvětil pastor, ne s pathosem, ale srdečně, vyjasněně, „ale také velká starost a zodpovědnost. A tady," ukázal na chudou ves s ubohým kostelíkem pod skalnatým Borem, zapadlou mezi stráněmi a vrchy, „bude ta starost ještě větší, zvláště kdyby byla děvčata. Proto bych teď raději chlapce. Ale ostatek," usmál se, „jak pán Bůh dá, ať přinese vrána prince nebo princeznu, jen když bude vše zdrávo."

Horníci jej zvali, že by se mohl s nimi vrátit do vsi na skleničku, že Koláčný načne, že bude čerstvé. Odvětil, že by rád, ale že nemůže, že musí do Žďárek, že tam má navštívit nemocnou „sestru".

„To se s vámi na ten kus svezu," hlásil se Havlovický, vymluviv se šichtmistrovi, že musí už domů, že se nemůže zdržet.

Tak se rozdělili; horníci do vsi, do Pruska, oba kněží směrem opačným, do Čech. Chvilku šli vedle sebe mlčky. Pastor smeknuv klobouk, přejel šátkem vlasy, nad čelem trochu kučeravé. Plně se ukázala jeho tvář výrazu rozhodného, energického.

„Jak se teď máte, pane faráři, u vás v Čechách za nové vlády," začal.

„Jako za staré," Havlovický máchl holí.

„Nový císař je prý dobrý, hodný."

„Tuze dobrého srdce, ale nedost zdravý, ale — Metternich ostal! V tom jméně je všecko, ten se nezmění a změny nepřipustí."

„Co krajan v ministerstvu, hrabě Kolovrat."

„Ministr Kolovrat? Je našinec, pravda, je," a Havlovický maně zacitoval: „Wir sind ja noch eine Nation!" Vida, že pastor na něj tázavě upřel zraky, zvolal:

„To jste neslyšel? To řekl on, hrabě Kolovrat, to ještě byl v Praze, nejvyšším purkrabím."

„To se přece rozumí, že jsme ještě eine Nation," namítl pastor.

„Ano, ale nezapomeňte, jaké je mínění o nás na vyšších místech, na vyšších i nejvyšších, jaké je mezi naším urozenstvem, mezi naším, pravím, že je naše snažení marné, zvlášť co se týče vážných nauk; naše literatura že má být jen pro sprostný lid."

„A raději snad aby vůbec nebyla." Pastor se usmál.

„Leckdo by si přál; a kdybysme raději vůbec nebyli. Proto si považte, co to bylo, když šlechtic tak starého rodu, při tom takový pán, nejvyšší purkrabí, tak se k nám přihlásí, a řekne takové slovo!"

„Komu to řekl."

„Jungmannovi a Preslovi, když byli u něho deputací prosit, aby vlastenské, nové Museum přijalo také za úkol vzdělávání českého jazyka. To bylo roku osmnáctého. Bože, jak se to tenkrát mezi vlastenci rozletělo, v Praze i na venkově, a že hrabě Kolovrat Jungmannovi a Preslovi slíbil. Pamatuju se, to jsem byl po vysvěcení, první rok kaplanem, jak mně o tom přítel Ludvík, nyní farář v Studnicích radostně psal, a s jakou radostí jsem v Pražských novinách četl, že zaražení společnosti pro zachování a zvelebení českého jazyka je vyplněno. Ovšem —"

Havlovický rozehřát vzpomínkou mluvil proudem, vřele; naráz se však odmlčel, když viděl, že pastor zůstal, jak byl, že se ho

to netklo. Ale toho, jak se farář náhle odmlčel, si všiml hned a ještě více tázavého, zkoumavého jeho pohledu.

„To mně všechno ušlo, pane faráři," řekl zastaviv se, „o tom jsem nic neslyšel."

„Že ne?! Kde jste, prosím, studoval?"

„V Boleslavi. Das heisst, to jsem teprve začínal studovat. To jsem byl v principii." Usmál se, vykročil, Havlovický však se nehnul.

„V principii?!" zvolal, „to není možná!"

„V principii, ano. Ale to jsem už měl vysloužено."

„Na vojně?!" Vykročil, a šli zase dál.

„Na vojně, u boleslavského regimentu; ale ne celou kapitolaci. Jenom rok jsem sloužil. Roku čtrnáctého mne odvedli, bylo mně šestnáct let; to jsem měl nejkrásnější naději, že se dostanu do Francouz s teletem na zádech. Der grosse Corse zitterte wohl — ale vojanští páni uznali, že jsem slabý, a pustili mě."

„Pak teprve jste šel studovat."

„Ne hned; dvě léta jsem byl doma, v Západově u Hradiště nad Jizerou, a pak teprve, bylo mně osmnáct let, vypravil jsem se na studie. A jak!"

„Dříve nebylo možná."

„Ono vlastně ani pak nebylo možná. Kdyby viděli, jak jsem na Musy šel: s malou truhličkou, s klarinetem a pikolou a pěta-čtyřiceti krejcary v kapse."

„Ah! A jak jste se mohl udržet."

„Klarinet byl má naděje, a nezklamal mne. Živil mne, ne sic slavně, to se ví. Hrál jsem jako parván, ale habán jsem byl, u muzik a kde se dalo; pak také kondice, no, jak bývá."

Vypravoval lehkým tónem, rozmarně, náhle však ustal, neboť došli do vesnice.

„Tady je naše rozcestí," řekl.

„Škoda, cesta mile ubíhala; ale na jedno, s dovolením, se zeptám, pane faráři," řekl Havlovický, „abych si neodnesl vaši biografii necelou. To jste v Boleslavi dostudoval?"

Pastor upřel na něj zrak, usmál se; tušil, rozuměl, kam římský farář míří. Nicméně se ochotně nabídl, že tedy faráře ještě na kousek vyprovodí, nemocná „sestra“ že jej beztoho nečeká.

Šli napříč vesnice roztáhlé v dlouhém, ale neširokém údolí; lidé vyhlíželi z oken, dívali se za nimi ze záspí, zastavovali se, kdož je potkali, neboť je znali oba. Padolský farář, strouženský pastor, a tak pěkně vedle sebe jako staří známí, v takovém hovoru jako přátelé, nevídaná věc —

XXVI

Oba kněží na kousek mlčeli; až pastor opět začal:

„V Boleslavi jsem vystudoval gymnasium.“

„A jak jste se dostal, nemějte mou otázku za sprostou zvědavost, až do Pruska a sem?“

Zahýbali za poslední stavení, dostali se na stezník vedoucí výš, ale nevysoko, do polí, roztáhlých směrem k Padolí, nerovně, oupady, dolci a zase rovnými lány. Všecka ta výšina byla zaplavena ostře žlutou září slunce chýlícího se k západu.

Pastor, jenž držel slaměný klobouk v ruce, zastavil se na farářovu otázku. Bylo při lánu dozrávajícího žita na kvetoucí mezi, ze které, jak šli, vyletovali bílé, malé můrky.

„S vámi o tom, pane faráři, mohu promluvit,“ začal s „vy“, když slyšel Havlovického důsledně vykat, „vám, doufám, nebudu na pohoršení. Slyšel jsem o vás už tolik, lid vás chválí i ti, nevědomky, kteří s vašimi novotami nejsou spokojeni.“

Vtom se zpět obrátil a ukázal na skalnatý, táhlý Bor, planoucí v západu, na vrchy vedle něho a chlumy před ním ukrývající Stroužné, jeho ves s chudičkým kostelíkem a s chudší ještě farkou.

„Hledal jsem pravdu, zamiloval jsem si filosofii,“ povídal klidně, bez pathosu, s tichým úsměvem, „šel jsem za mudrci, chtěl jsem až k moři a Bůh ví kam, a dostal jsem se do tohohle kouta mezi chudé tkalce; abyste rozuměl, pane faráři,“ obrátil se po Havlovickém, „ostatně jste jistě už slyšel, že jsem měl být katolickým knězem.“

„Vy jste jím nebyl?! Povídali, že jste byl piaristou v Litomyšli.“

„Ano, ale jen klerikem. Když jsem vystudoval gymnasium, vstoupil jsem k piaristům; byl jsem u nich v Benešově, v Berouně, odtud mne poslali do Litomyšle. Tam jsem byl žákem Bonifacia Buzka,“ dodal rychleji, jako by se chtěl pochlubit.

„Slyšel jsem ho tuze chválit.“

„Ó, to je muž velmi srdečný a pocvičený, tak ctný a nábožný jako dobrotivý,“ chválil pastor horlivě. „A hlubokomyslný, však proto samé musil snášeti mnohé útisky. Pořád ho přesazovali; teď je někde na Moravě, ani jistě nevím.“

„A ten?“

„Ten mne uvedl ve filosofii, ten mně ukázal cestu. Ostatek šel jsem sám.“ Okamžik se zamyslil, ale vytrhnuv se, rychleji pokračoval, jako by chtěl dohonit nebo brzo odbýt: „V Litomyšli se to rozhodlo. Klášterní zahrada a ten můj pokojíček by mohly povídat. Co jsem se nachodil, napřemýšlel — Svědomí mně nedalo, měl jsem se za pokrytce. Jako klerik jsem učil na škole. Měl jsem učit, čemu —“ Stihl, že farář Havlovický se zachmuřil. Pastor bezděky se odmlčev, pokračoval pak:

„Byl to těžký boj. Ale šel jsem. Chtěl jsem do Královce, do Königsberku, vědí,“ maně zas zaonikal.

„Do Královce?! Proč zrovna tam?“

„Protože tam přednášel profesor Herbart. Na stolici Kantově,“ dodal. „V Litomyšli jsem četl jeho, jako Herbartovo, Einleitung in die Philosophie a jiné, četl a také zamiloval.“

Tvář Havlovického se změnila náhlým překvapením. Do té chvíle cítil se, ač si to nepřiznal, nějak povznešenější, a stín odpadlictví na pastorovi přece také překážel, třebaže ho pro ně nezatracoval jako kostelecký farář. Teď ucítil moc silné vůle a tušil velké filosofické vzdělání, jakéhož sám neměl. To budilo respekt. Pastor začínal se mu jevit jiným nežli jak si jej myslil do tohoto okamžiku.

„Až do Königsberku, do Královce jsem se nedostal,“ pokračoval pastor Bergmann. „S nouzí do Vratislavě. S prázdnou kapsou se těžko cestuje. Ve Vratislavi jsem pak uvázl. S počátku bylo zle. Přišel jsem na podzim, pak uhodila tvrdá zima. Nedostávalo se všeho, jen ne chuti studovat. No, ale klarinet, muzika Čecha neopustila, pak ukápla konečně také nějaká kondice. Při tom jsem studoval filosofii u Branisa, historii u Wachlera. A tam jsem se —“ mluvil volněji, „odvrátil od racionalismu, od jednostranného rozumnictví.“

„A z filosofa stal se zase theolog,“ vpadl Havlovický ne bez výčitky, „jenže helvetský.“

„Jenže se teď srovnal ve svém svědomí,“ odvětil pastor ostřeji, ale ihned mírněji pokračoval: „Ale po Královci jsem pořád

ještě toužil; chtěl jsem tam, a tu mne zavolá David Schulz, starší konsistorní rady, a povídá: ‚Na Stroužném v kladském kraji je malá evangelická obecnost žádostivá duchovního pastýře. Jsou to Češi a vy jste Čech, radím vám, abyste se šel tam podívat, nežli se vydáte do Královce.‘ Ale teď už s tou autobiografií jdu moc do široka.“ Pastor usmívaje se přestal.

„A ne, nikoliv, ale já snad vás zdržuju. To jste se asi rozhlížel, když jste se dostal z velkého, hlučného města do té zapadlé kotliny, viďte; zvlášť bylo-li to v zimě nebo brzo z jara.“

„Z jara bylo, ale tuze brzo. Z Vratislavě jsem se vydal, nastávající kandidát, na Velký pátek, a do Stroužného jsem dorazil na Velkou neděli odpoledne, když se lidé scházeli na nešpory do kostela; ach, do kostela! Do kostelíčka. To jsem vyvaloval oči! Z roviny jsem přišel, do kopců jsem zapadl, tam veliké, staré, krásné kostely, a tady ten domek, kostelíček z kamení a hlíny uplácaný. Ti lidé si ho před pětadvaceti lety sami vystavěli, nevím, slyšel-li jste o tom, nějaký Josef Beneš, ten to všecko vedl, ten zedničil, tesařil, byl truhlářem, inu všecko dělal. Ale abych zase nezaběh'. Když jsem přišel a řekl, proč jdu, to byla radost! Když jsem viděl, jak jsou opuštěni, že nemají duchovní správy a že mne tak upřímně rádi viděli a uvítali, lid sprostný, ale hodný a nábožný, přislíbil jsem jim, že přijdu zas. V létě pak jsem se nadobro přestěhoval. Ale teď už dost.“

„Jste spokojen, nelitujete?“

„V čem? Ve svém duševním rozhodnutí? Ne, nelituju. A že jsem šel sem, také ne. To se ví, že přicházely chvíle, kdy mně bývalo ouzko; stýskalo se mně. Scházela společnost velkého města, scházela bibliotéka. Ale i když jsem ostával s počátku v chalupě — první čas jsem nocoval u starého Širly pod paseky, na faru jsem hned nemohl, byla zpustlá — i když mně v jedné chalupě vařili jak uměli a v druhé prali, nelitoval jsem. A to jsem ještě první léta musil také ve škole učit, kantořit. Ale lid je vděčný a hodný, dá se tu pracovat. To se ví, předsudky, staré zvyky překážely a překážejí, to vědí sám. Je těžká práce o pozdvižení jeho života. Ale teď

už přece ostávám, třebaže těsně, a, a promiňte, že o tom mluvím," bystré oči se mu vyjasnily, „teď už se vždycky těším domů. Není tam prázdno jako bývalo, žena mě čeká a dítě. To je přec jiné nežli u vás, není to tak proti přirozenosti. Ale to je stará a tuze přemletá these."

„A disputace by nebyla nic platná, zůstala by bez oučinku, i kdybychom se dohodli." Havlovický se usmál.

„Promiňte, že jsem tolik o sobě mluvil; ale jistě o mně povídají a myslím všelijak a zvlášť ve vašem kruhu. Třebaže pevné rozhodnutí dává sílu snášet pomluvy a klevety, přece —" a prudčeji i rychleji dodal: „Nic nebylo ze zištných příčin, to abyste věřil."

Havlovický usmál se a řekl: „Pane faráři, zkuste to, zeptejte se, kdo by s vaší farou měnil," a zvážněv dokončil: „Je to oběť od vás, opravdu."

Pastor už na odchodu liboval si spokojeně: „Jsem rád, že jsem s vámi mohl tak pohovořit. A pane faráři, kdybyste se tady někdy zas ocitl, zastavte se u mne, kdyby vám nepřekáželo."

Havlovický slíbil a pak se rozešli, pastor zpátky do vsi k nemocné „sestře", Havlovický k Padolí.

Kráčel mezemi kolem lánů dozrávajícího obilí, šel travnatým oupadem, v němž se již uložil stín, temnější pod houštím trnek a šípků, šel opět polem, dále kolem bílého Klimšova stavení výš v zeleném svahu a v sadě s pozadím tmavého lesa na chlumu. Ani se tam neohlédl a neviděl, že na záspi stojí stará Klimšová v „placce" na hlavě, přihnutá, že si zastiňuje dlaní oči obracejíc se za ním.

Potkal tkalce s kopou na zádech, do cesty mu přišly z lesa vyběhší děti; nesly džbánky jahod i krásně červené nebo světlejší trávnice na metlicích navlečené. Pozdravil tkadlec, pozdravily děti. Jindy by byl Havlovický i tkalce i děti zastavil a s nimi promluvil; teď poděkoval dost roztržitě. Nebe vyzářené západem mu zmizelo, jak vstoupil do stínu neširoké lesa při cestě. Zlatý do červena svit hořel ve vrcholcích. Havlovický ani tu jako v polích ničeho kolem sebe nedbal.

Tlačiloť se mu v duši tolik dojmů, myšlenka tiskla myšlenku. Jáma, řeč šichtmistrova, zvláště však strouženský pastor mu nešli z mysli. Vždycky se snažil pozorovat sebe a své jednání, a bylo-li dobré, nevysoko je cenit; nicméně zůstalo přece pode vším vědomí, že je jiný nežli jiní, že koná víc nežli by musil, víc nežli ostatní tak pohodlní, ano zlenivělí. Přemáhal takové myšlenky, aby z nich nevybujila domýšlivost nebo i pýcha; vědomí však zůstalo.

A teď — — ten pastor, jenž měl takové plány, tak učený, jenž se chtěl věnovati naukám, zaklel se sám do toho zapadlého kouta, na farku bez polí, bez luk, bez výnosné štoly, mezi chudé tkalce,

jen k vůli nim, aby nebyli opuštěni v duchovní správě. A nečte jim jenom z bible, nedělá jim jen výklady z písma; při všem tom nedostatku namáhá se o „pozdvižení života", jak řekl, a jak skutky dotvrzují. Je jinačí hrdina — Apostata, odpadlík —

Ale není na něm vidět rozháranost, nepokoj svědomí. I on, Havlovický, míval před lety chvíle pochyb až nevěry. Přemohl všecko. A ten tu — Nepřemohl? Či nebál se a šel hloub? Chytlo jej to ostřeji, či nebránil se tak, nebo je hlubšího — váhal to slovo vyslovit, ducha? Ale vrátil se také zas k náboženství. A po všem tom je spokojený, ano šťastný.

Jak vzpomněl na ženu, na mladou ženu! Není tam v chudé farce již prázdno jako bývalo. Má pravdu, že takto není tak proti přirozenosti. U Havlovického to prázdno zůstalo. Kolikrát už do něho s odporem vstoupil, jmenovitě před lety, když byl mladým kaplanem! To zvlášť, to zvlášť. A i pak — Kolikrát se mysl žádostivě rozohnila pohledem na mladou krásu, na štěstí jiných. Co bylo potřeba, jakého přemáhání! Paní důchodňová se vynořila před ním jako by vystoupila z lesního šera, tak jak ji uviděl v zeleném přítmí březového háje za farou, sedící na mechu, jak ji tam zastal vzrušenou, po tom, když ji stihl ve svém pokoji. Tenkráte, když přišla a v jeho nepřítomnosti utrhla si větvičky mateřídoušky z věnečku od Božího těla, tenkráte, když —

Zatřásl hlavou, pošvihl kolikrát za sebou prudce holí, zastavil se, ohlédl, aby se z toho vidění probral. Pak rychleji vykročil a chvatněji se bral pod stromy cestou volně se svažující, nechtěje na nic myslit, o ničem uvažovat. Zanedlouho stanul na okraji lesa, z něhož vedla cesta přes palouk v mělkém dolci dále výšinou k Padolí.

Kolem všude stín prvního soumraku, nejtemnější na paloučku pod lesem. Strouhou při kraji lesa hrčela tlumeně voda travou a pomněnkami. Farář usedl na vyvstalý, omšený kořen staré borovice. Chládek a hluboký klid usínajícího zákoutí jej zadržely. Nevěda položil vedle sebe do vřesu klobouk, hůl, pořád ještě zamyšlen.

Pastora nechal, ale doly, jáma připletly se mu do myšlenek, to, co šichtmistr vykládal, jak potvrdil to, co bratr Vincenc před dvěma roky řekl, že tu jsou poklady, uhlí dost a také na farské, na zádušní půdě. To šichtmistr řekl výslovně. Dříví dojde, uhlí bude nutno. Byly by lepší výdělky, stavěly by se fabriky. Co by to bylo! Jaký snad převrat! Ale lid by měl snazší a lepší živobytí.

Když jej bratr Vincenc písemně zas upomenul, začal ukládat. Bylo mu skoro k smíchu, když tu první sumu, tak malou, schovával do zásuvky a pomyslil, nač to je, na jaké těžké a nákladné dílo. Ale přidal tam zas, znovu, ač si nejednou v duchu řekl, že to je marná věc, že na dolování nedojde.

Teď opět vzpomněl na peníze a počítal, mnoho-li má, mnoho-li by mohl ročně uložit, že by měl víc, kdyby tolik nevydával a většinou jiným. Vtom mu nitrem trhlo a nakvap se sbíral. Přistihl se, vyčetl si, že by chtěl lakotit pro ty „poklady".

Šel dále. Za paloučkem, výše v polích zapomněl, když se mu otevřela krajina, širý rozhled přes obilné lány, přes moře ztichlých klasů v posledním zásvitu, přes temnější meze a luka mezi nimi ke zčernalým, širým hvozdům na Vrchmezí a ostatních kopcích při hranicích i dále v pásmu k Náchodu. Vlažno bylo, krásný, letní podvečer. Stál, rozhlížel se usínajícím krajem i k západu, kde bledl a rozplýval se zlatý lem oblaků.

Kroky se ozvaly na bělavé, suché cestě. Farář zahlédl nad lánem žita siluetu štíhlé, mužské postavy, přicházející od Padolí. Vykročil; blížícího se nepoznal, až stanul skoro u něho.

„Ah, to jste vy, Josefe!"

Mladý Klimeš pozdravil patrně překvapen.

„Kde jste se toulal, v Padolí?"

Klimeš přisvědčil a jako by na omluvu dodal, že se trochu zdržel.

„A já zas na vaší straně; byl jsem u jámy a v jámě." O pastorovi se nezmínil.

Farář zdržel se ještě na několik slov, pak dal dobrou noc.

Nic mu nebylo divno, že Klimše touto dobou potkal, ale to se mu zdálo, že se ten mladý muž na okamžik zarazil, když faráře v tom šeru poznal. Nebádal však, neuvažoval, proč; hned na to zapomněl, jak se mu zase hrnuly vážné myšlenky. Až je pak rozplašila stará panímáma, její úsměv, její slova plná teplé starostlivosti, co že se stalo, že se tam u jámy tak omeškal.

XXVII

Na zejtří byl farář Havlovický na to upomenut, jak byl mladý Klimeš nejistý, když ho včera potkal v polích. Sestra, Krůčková, přišla po slunce západu na faru, když Havlovický seděl s panímámou na zahradě v altánku u večeře. Přinesla kolikerou novinu, ale samé drobné rybičky, samé malé příhody a nehody malého městečka. Byly pro panímámu a ne pro bratra faráře, jenž takových novin nebyl milovníkem.

Na poslední však z těch zpráv se obrátil po sestře a bezděky mu uklouzlo nedůvěřivě:

„Jak?! Co povídáš?“

„No, že mladý Klimeš si bude brát Šimkovou dole z městečka. Chodí za ní, bývá tam, včera zas.“

„Ah!“ faráři se vyjasnilo. Hned však namítl: „Ale vždyť Šimková je starší.“

„Je, ale o moc ne.“

„A je podobná, hezká ženská,“ pomáhala stará mlynářka. „Mladý Klimeš by si pomoh'. Pěkně by se přiženil.“

„Šimkové by to také pomohlo, v hospodě i v hospodářství,“ přichvaloval farář. „Klimeš je do obchodu, k lidem a poli také rozumí. To by bylo dobře, dostali bychom sem do Padolí řádného souseda, ten by byl —“ Domyslil, že by byl pro všechen pokrok, a nahlas se optal:

„Jak ona, Šimková.“

„Ta by ho chtěla,“ přisvědčila horlivě Krůčková, „líbí se jí. Bodejť takový hezký mužský. A když se ustrojí! Jo, to taky poví-

dali, že když přijde sem do Padolí, že už ne ve vysokých botách, že už má pantalony."

„To jsem si včera opravdu nevšiml." Zasmál se. „No, když chce být půlpánem."

„Ten se nebude povříslem pásat!" přidala panímáma vesele.

Druhého dne odpoledne volal na ni do zahrady syn, vrátiv se ze školy, otevřeným oknem. To jen vkročil do pokoje, ještě v černém kabátě a s kastorem na hlavě volal, aby se šla podívat třeba sem k oknu, že jí něco ukáže. Vyložil jí tam kolik stránek papíru, samé kresby tužkou nebo barvami kolorované.

Bylo to dílo malého Hilmy, kterého nepřestal sledovati v jeho kreslířské činnosti. Co mu daroval ty barvy v Náchodě objednané, dal si od něho dvakráte přinésti kresby a „malby". Dnes přinesl chlapec třetí, samé panáky, koně a květiny.

Stará mlynářka žasla, jak to všecko je jako živé, a nechtěla ani věřit, že to je od toho hocha.

„To všecko on dělal sám a všecko z hlavy, podle žádné předložky," dotvrzoval farář.

„Ten by se měl učit malířství."

„Měl, ale to stojí mnoho peněz."

„Co s ním, silák není."

„To je to. Letos vychodí. Co pak — Na řemeslo?"

„Ale jen na jaké. Leda na krejčovinu, na nic jiného není; takový skřítek," uvažovala stará mlynářka s účastenstvím.

Farář sbíraje obrázky z okna, pokrčil rameny a vážně řekl:

„Byla by ho škoda —"

Po sv. Václavě, když opět nastalo vyučování a malý Hilma již do školy nepřišel, dal si farář zavolati Lhotáka, jednou v neděli, když šel z ranní. Optal se ho, co s Hilmou, že by bylo na čase uvažovat, co s ním.

Bylo zřejmo, že Lhoták na to nemyslil, že hodlá hocha si nechat doma na výpomoc, aby soukal a jinak podělkoval a pomáhal. V rozpacích pohladil si věneček vousů pod svou širokou, červenou tváří a volně, odmlčuje se, odpovídal: „No, já nevím,

jemnostpane — když vono — Teď by už moh' být člověku něco platný, když — jako — víme, školu vychodil. Prauda, je jako pápěrka — kam taky s ním."

„Myslíte, aby ostal u vás, při tkalcovství."

„Inu, jemnostpane, abych praudu řek', mluvili jsme o tom se starou. Když jsme ho tak z nejhoršího vytřepali, že by moh' člověku — jak poudám —"

„Na tkalcovství není," řekl farář určitě. „Za stav nemůže, to by nevydržel, hoch je slabý, ta nemoc mu tuze ublížila. Ještě nejspíš by mu krejčovina svědčila."

Lhoták neřekl ani ano ani ne, bylo však vidět, že se mu farářův návrh nepodobá; ale netroufal si odporovat. Než farář také nenaléhal.

„Víte, Lhotáku, co, počkáme do vánoc. Však by Honzka beztoho dříve nešel na učení až po vánocích, kdybyste i byl pro tu krejčovinu."

S tím rozhodnutím byl Lhoták spokojen a děkoval zvláště horlivě, když mu farář nakonec řekl, aby se tu Lhotáková některý den, až půjde okolo, zastavila, že tu zase něco bude na hocha; a na obuv že tuhle jemu, Lhotákovi, přidává.

Farář viděl a vážil nesnáze z toho, kdyby chlapce chtěl dovésti, aby se dostal na malířskou školu. Jeho schopnosti zdály se mu neobyčejné, než přece nechtěl jenom na sebe spoléhat. Uznával, že by se měl přeptat u nějakého znalce. Ale kde, u kterého.

Hilmovy kresby a obrázky ukázal také učiteli Černému a Tellerovi lékaři. Oba se divili, oba tuze chválili, zvláště felčar, ten po německu, že ten hoch je ein grosses Talent, gewiss, že by to byla věčná škoda, kdyby jeho vlohy měly zakrnět. Hlasy obou potvrdily faráře v jeho mínění, než oba nerozuměli více nežli on, jak si řekl, a nemohli také nijak poradit. Jen felčar prohodil, kdyby tak jemnostpán měl nějakého umělce (to zas řekl po německu), v Praze nějakého známého, ten že by poradil a možná, že by se našel ein Mecaen.

O tom mluvili před samým posvícením, ten týden po všech

svatých. Posvícení pak bylo slavné, panské jako vždycky v půlpanském Padolí. Všude dost pečeně, drobů i piva, všude také dost hostí.

I dole za mlýnem u Zejdlů evangelíků sešlo se v nevelké, vybílené světnici roubené s tmavým stavem v rohu několik hostí. Na poledne, na oběd přišel v tmavomodrém burnuse dlouhý, hubený Hejnyš s vlasy do čela, jemuž se tvář stále pousmívala. Ten už za nebožtíka starého Zejdla, jejž před lety pochovali, sem chodíval, dávný jeho kamarád, ač věkem o kolik let mladší, neboť starý Zejdl hodně pamatoval časy Marie Terezie, kdy musili ještě schovávat bratrské knihy a tajně v nich čítali.

Druhý host na oběd byl mladý Václav Pavel, zeť nebožtíka tkalce Škody, jenž sem také přicházíval „pocvičit se slovem božím". Pavel přišel z chalupy někdy Škodovy, ze samoty u Hrádku, kdež bylo dost bratří v Tisu, Borové a ve Rzech roztroušených po kopcích. Mladý Pavel navštívil Zejdlovy naposledy před dvěma lety. Tenkrát vraceje se zastavil se na opuštěném, zapadlém hřbitůvku evangelickém u Vrchovin, kdež setkal se s pašerem biblí Žabkou z Nahořan.

Po posvícenském obědě (měli polévku s mělněním, hovězí s bílým křenem a s láčenými okurkami a pak droby pečené) přišel také „bratr" Burdych, padolský, nevelký, plných tváří, nejčilejší ze všech, jako křeček.

Mladý Zejdl byl beze všeho. Rukávy plátěné košile odrážely se svou bělostí od tmavé vesty po krk zapjaté. Seděl zrovna u nevelkého okna, jak nebožtík táta sedával; hosti své usadil více do rohu starého stolu, na nějž, jak žena s něho sklidila, položil starý kancionál v tmavé koži, očouděný a bibli starou s rohy desek žlutě kovanými.

Pobožnost však ihned nezačali. Volně hovoříce čekali na Khoma padolského, jenž sice nebyl „bratr", a nebyl s nimi přihlášen ke vzdálenému sboru v Klášteře, kterýž však mezi ně rád chodil, neboť „žíznil po pravdě", jak se o něm starý Hejnyš usměvavě vyslovil.

Čekali také „machovskou faru", starého Kubečka, ševce z Machova, v písmu tuze honěného, jenž pořídil výklad jako nějaký „panáček". Zvláště mladý Pavel se na něj těšil. Než nedočkali se ho. Hovořili o něm, na nebožtíka starého Zejdla vzpomínali, jak za něho bývalo. Mladý Pavel měl v tom hlavní slovo; byl žhavý čtenář, kroniku znal jako starý. Dnes, to bylo u všech mlčky sjednáno a rozumělo se samo sebou, bude číst z „nešporky" i z bible a bude míti výklad. Znali jeho znamenitou paměť, že zná písmo i citace, jakou má výřečnost. On, zeť nebožtíka Škody, seděl i na místě, kdež Škoda za svých návštěv u Zejdlů sedával.

Měl po něm tmavohnědý kabát úzkých rukávů a límce v týle vysokého. Tmavý šátek na uzel uvázaný zakrýval Pavlův dlouhý krk jenom zčásti, takže bylo plně viděti nápadně vyvstalý ohryzek i jak dolů klouzá, když tkadlec za řeči polkl.

Když tak na staré časy vzpomínali, připadlo jim, jak je a bude-li jinak za nové vlády, budou-li mít evangelíci volnější hnutí.

„Kdyby aspoň každý podle svýho svědomí a poznání směl se k nám přihlásit, kdyby to aspoň dovolili," mínil Hejnyš, přihlazuje vlasy do vráskovitého čela. „Hned by nás přibylo, dost by se jich k nám hlásilo."

„No, vždyť dovolili," utrhl se Burdych, „dovolili, na papíře dovolili, no ne?"

„Na papíře," opakoval Pavel bez úštěpku, „to jo, to dali svobodu, ale jináč chtějí nad svědomím i nad myšlením panovat. Ten pan kníže Metternich obzvláště."

„Cák jim je o lid a obzvlášť o chudýho člověka!" Burdych sebou trhal.

„To je náboženská svoboda!" přidával Zejdl, jenž do té chvíle obracel se tváří do okna ven, jako by někoho pozoroval nebo vyhlížel, poslouchaje však bedlivě, co se hovoří.

„Je, svoboda je, ale porád ji oškubujou, ostřihujou," přisvědčoval Pavel. „To si ji císař Josef jináč myslil."

„Kdyby se probudil, ten by koukal, kdyby ho pustili." Hejnyš pokyvoval hlavou; vida, že se Zejdl překvapen po něm obrátil, hned odpověděl na tu němou otázku:

„Prej ještě je. Tuhle jsme seďali se starým Brahou v lese, a ten se vám zrouna dušoval, že císař Josef je žiu."

„A to ne!" popíral Pavel.

„Tak ne; poudám, co jsem slyšal. V Římě je, v truhle leží, ale ne mrtvý, spí, je v takovým spánku jako zakletý v podzemním sklepení, v kryptě, a tam ho jezuviti hlídají a říkají nad ním žaltář."

Burdych se zkrátka zasmál, to že jo, jezoviti že by se za něj modlili!

„Za něj ne, ale říkají ten žaltář," poudal starý Braha, „aby se neprobudil."

„Ten se už neprobudí!" povzdechl Pavel.

„Za toho směli naši předkové kostely si stavěti," mluvil Burdych vrtě se zlobivě na židli, „a já vím, kdybysme i měli peníze, kdybysme si pomohli a chtěli si kostelíček vystavět, že by nám to teď nedovolili, že by —"

„To ne, ne," přisvědčil Hejnyš. „Nedovolili. Ale dyť ono je to všude stejný, chudýho, slabýho všady odstrčej' a nevzpomenou na něj. Vemte si tadyhle Stroužnej, no; s jakou bídou si ten kostelíček uplácali, co se nebožtík Beneš nadřel, já to vím, já tam bejval, všecko si chudáci sami svezli a snesli, kámen, cihly, vápno, a plácali to jak plácali, a ouřad nic, žádnou pomoc, a maj' tam evandělickou vládu."

„A dyť jim prajskej král slíbil."

„No, dyť to chci právě říct — já u toho byl, já ho viďal," pospíchal Hejnyš.

„Prajskýho krále?!" divil se Burdych.

„Takhle jsem od něho stál, byl jsem mu nablízko tak jako ode mne k tobě —" měřil starý Hejnyš, ukazuje na Burdycha. „To bylo třináctýho roku, když táhli na Napolióna, to byl prajskej král* tenkrát v Čermi, na faře vostával, to bylo, když boruky** dozrávaly. Byl jsem zrouna v Stroužným u Koláčnejch podívat se na jalůuku, a v tom takovej shon, že král jede. A jel — to jste měli vidět! Celá ves hned zhůru, všecko vod stavů ven, a než se kdo nadál, kočáry tu, dva, tři, samý panstvo, zlata a stříbra na nich dost a peří na kloboukách."

„Cák tam chtěli?"

„A co král?"

„No, přijel se na Bor podívat, nahoru do skal, aby si vobhlíd."

„Starej?"

* Fridrich Vilém III.

** Borůvky.

„A ne, v nejlepších letech, chlapák, vypasenej, nouzi na něm nebylo vidět; a pane, hned jak ti sleze, podívá se na kostelíček, zastaví se, a pak se ptá, co to je, je-li to kostel, a Širlo Jan, ten rozuměl německy a mluvit uměl německy, von a Koláčnej Václav, tak von Širlo povídá: ‚Milosti, tenhle kostel jsme si sami vystavěli, vlastníma rukama, nás několik familií. ‚A kdo je patron?' ptá se král. ‚Nikdo,' povídá Koláčnej. ‚Tak budu já,' král na to, ‚a po válce vám vystavím kostel jak se patří a školu.' Salutýroval a bylo dobře. Vylez' s komonstvem na Bor do skal, odjeli, v Stroužným měli radost, to se ví."

„A kostel nestojí podnes," vpadl Burdych a zlobivě se zasmál, „a škola taky ne."

„A je tomu už přes dvacet let!" počítal Pavel.

„Tak to je," Hejnyš plácl do dlaní, „na chudýho zapomenou."

„Ale maj' tam teď aspoň faráře, a jakýho!" chválil Zejdl. „Ten umí potěšovat a ve víře v Krista posilovat."

„A z lásky mnoho dělá, nic nebere, a tak se v té chudobě protlouká. Musí se říct v chudobě," dotvrzoval Pavel, „takový učený pán, a co má proti jiným?"

„Teď mu zas přibylo, doučátko se mu narodilo. Už druhý," oznamoval Hejnyš.

„Kdy pak my nebudeme tak opuštěni a budeme mít správu církevní!" povzdechl starý Hejnyš.

„Zatím se musíme důvěrně odevzdat na smilování a rady Pána nejvyššího," těšil Pavel vážně, kazatelsky.

„Tak, bratře Pavle, abys začal," pobídl Zejdl, „to Khom už asi nepřijde, to by tu už byl. Nebudem' čekat."

Pavel otevřel bibli, hledal, ne však dlouho, a jal se čísti povznešenějším, trochu pathetickým hlasem. Dlouho však nečetl. Mladý Khom v burnusu, v beranici vrazil do světnice jako divý. Chvatně pozdravil a rozhlížeje se po evangelících u stolu, oznamoval udýchaně:

„Už jdou!"

„Kdo?"

„Chystají se na nás. Vidal jsem je u mostu, celý houf, pokřikovali na mě a nadávali mně ‚beranů beranských', že jdu mezi ‚berany', a taky už začali po mně házet kamením. Měl jsem co utíkat."

„A kdo házel?" ptal se Burdych vymrštiv se se židle, zčervenav celý.

„To nevím. Ale Šimůnka ulického jsem tam zahlíd'."

Nejvíce se leká Zejdlová sedící s dvěma dětmi u kamen. I mužští nevyslechli zprávu o blížící se bouřce klidně; klidněji však, nežli ji mladý Khom přednesl. Zkusiliť už nejednou nevraživost a náboženskou nesnášelivost svých sousedů; nic vzácného nebylo u Zejdlů, že jim pod okny mečeli jako berani, že tloukli na okenice, když u Zejdlů konali pobožnost nebo zpívali pobožnou píseň. Tak bouřili dost často.

Ta novina nejvíce proto zarazila, poněvadž Khom mluvil o celém houfu. A bylo posvícení, chasa je rozbujnělá, a jestliže ji podpaluje ten starý štváč Šimůnek, je-li ten mezi nimi —

XXVIII

Byl. Vytrhl od mostu s houfcem výrostkův i mládenců, a ještě cestou hartusivě, divoce je pobízel a štval, aby jen šli, že jsou „berani" u Zejdlů, že se tam slezli ze všech konců, od Hrádku až a ze vsí, a ten Khomů zmetek že tam také šel, že je rozeženou, prašiuky beranské.

Bylo kalné, listopadové odpoledne; vlhkým vzduchem mrazivě válo a několik osamělých dubů v travnatém svahu za poli nalevo stálo v zamžení jako v lehkém závoji. Rozměklou cestou čvachtaly chvatné kroky celého houfce, hlučelo v něm, ten onen z něho vykřikl nebo zamečel jako beran, až se všichni rozchechtali.

Naráz pak ztichlo vše, kroky, křik, mečení, smích. Šimůnek, jenž nesl vyhaslou dýmku dlouhé troubele v pravici jako velitelskou hůl, div nezesivěl. Zrovna proti nim, prostřed cesty zarazil koně jezdec v modrém, límcovém plášti v zimní čepici, od větru ve tváři červený, farář Havlovický. Vracel se z Poříčí, kam musil s Pánembohem nakvap, hned po posvícenském obědě, když kaplan Šulc nemohl, neboť měl bolavou nohu.

Farář věděl, hned co je, kam se houf žene; slyšelť už dřív, nežli k němu dojel, beraní hlas a nadávky „beranů", všechen ten hrozivý hluk. Nezamhouřil očí, nepustil houfec mimo, jako by ho neviděl. Zaraziv jej, ptal se, jako by nevěděl, a ptal se mírně, s úsměvem, kam tak pospíchají.

Ti nejmladší, výrostkové, kteří k němu chodili na opakovací, se zarazili; starší, ale svobodní ještě, bývalí jeho žáci, se zastyděli, jak mnozí z nich náraz vystřízlivěli jeho mírnou otázkou. Ten

onen se rozpačitě usmíval, žádný však nepověděl; jen Šimůnek a brečlavý Franta Švec za ním stojící, jenž před lety shánival svatojakubského kozla a shazoval jej se zvonice, až mu to farář zkazil, se ozvali. Šimůnek zkrátka a zostra, až hrubě znělo, že se „berani" rojí, to že je ostuda pro Padolí.

„Já vím, Šimůnku, co chcete, mějte rozum a vy všichni a nechte toho. To by byla ostuda pro Padolí, co chcete vyvíst. Ti evangelíci jsou také křesťané, jsou vaši bližní. Jak pak by vám bylo, kdybyste byli mezi samými evandělíky a oni takhle vyváděli

vám. Je to nepořádek, pro obec žádná čest. Václave, Honzo, a ty, Václave Šimků, Tondo, ty — " spustil náhle a ostře na výrostky ukazuje po jednomkaždém velitelsky a rozhodně, „hned pěkně otočit a domů, to vám povídám. A už! A ty Josefe, Bendo, Václave Lokvenců —" jmenoval ostatní mládence, „nechte hloupostí a jděte radši k muzice tancovat, ďoučata čekají." Mluvil přísně, bylo však cítit, že mluví ze srdce, jejich příznivec, jejž měli rádi ze školy a jenž si jich i pak přátelsky všímal. A bylo to tak neobyčejné, jak s koně mluvil a poroučel, jako nějaký oficír.

Nemohli odporovat, zvláště když pak pobídl, tak aby šli, aby šli s ním, že tadyhle sousedé Šimůnek a Švec Franc taky půjdou, jistě.

Trhl uzdou, kůň vykročil; to se již všechen houf obracel. Šli před ním; většina mlčky, někteří se rozpačitě smáli. Výše mezi staveními začali se ztrácet. Farář jel zvolna za nimi, jako by neviděl, že Šimůnek s Frantou Ševcem ostali, a jako by neslyšel, že Šimůnek zlostně mluví, čím dále tím hlasitěji, to že je farář, katolický farář, když brání „berany", to že je — Inu bodejť, když vybízí lidi, aby nechodili do kostela.

To už farář neslyšel; dojížděl mlčky kolem Prouzova bílého stavení s podsíňkou k langrovské hospodě. Hlučná posvícenská muzika se z ní rozléhala, veselý rejdovák.

„Slyšíte, jak vás volají?" ozval se farář vesele.

Slyšeli; tady se mu ostatek houfu rozplynul. Mládenci všichni hnali se zase do kola, odkud je prve Šimůnek vylákal.

Faráři však nebylo tak volno. Mrzelo ho, co chtěli udělat a že je on musil zdržet a obrátit. Co bude řečí! Šimůnek to roznese a bude rýt, i Švec, jenž nemůže zapomenout jakubského kozla.

Těm dvěma se nedivil; ale většina těch, kteří s nimi táhli, byli namnoze jeho žáci. To na jejich omluvu nepočítal, že se nevzpírali a že ihned na slovo poslechli, a právě jenom jeho bývalí školáci. Z toho případu začal uvažovat o veškerém svém díle a snažení, nač že je všecko přičinění, co všechna napomínání a učení. Semena větrem roznesená, na skálu, v trní, hloží a mimo. Uchy-

tí-li se, ujme-li se alespoň něco. Přišla chvíle černé pochybnosti a nedůvěry, kdy se ozýval hlas, nač to všechno, nač se lopotí.

Dal si přinést džbánek piva, zapálil dýmku, sedl u zelených kamen, v nichž hořelo až praskalo a nerozsvítiv, hleděl do listopadového soumraku, kdež mrtvě trčely zčernalé koruny lipové aleje hodně již prořidlé. Hulil, popíjel džbán druhý; ticho venku i v pokoji. Konejšivý klid, příjemno jako by jej měkce pohladily. Kouřil, dolíval sklenici, až dříve nežli se nadál neměl co dolíti. Džbán byl prázdný. Měl ještě chuť píti; dal si přinést ještě džbán a zase jak osaměl v tom šeru a tichu, pokuřoval, dolíval.

Přestal mysliti na mrzutou příhodu, pojednou ji odbyl v duchu krátkým „eh", a odevzdal se příjemnému teplu, jež rozlévalo se žilami, do hlavy, a s nímž se projasnilo v mysli. Uvolněná jako by se vznášela. Přiznal si, z čeho to je, ale usmáv se, pohodil hlavou a dolil zas.

Dole v langrovské hospodě chvíli o něm mluvili, když rozehnaní mládenci se přihrnuli se smíchem, že jim farář dal co proto, a Šimůnek a Franta Švec že nadávají. Nadávali nanovo, když pak přišli také k muzice, ale ne do kola, nýbrž k stolům, kdež seděli také rychtář Kamenický a soused Konopka, červený ve tváři, červeného krku, světlých kudrnatých vlasů a bílých masitých rukou, strážce obecního lesa, majetku padolského. Lesu rozuměl, proto měl bezplatnou funkci hajného; lesu rozuměl i pušce, o Božím těle hmoždíře vypaloval.

Také Dušánek v novém kabátě šosatém, s hedvábným šátkem na krku, on „světák", plátenník, seděl u „právního" nejpřednějšího stolu pokuřuje, ne však z dýmky, nýbrž v Padolí vzácnou věc, cigaro; pansky je držel mezi prsty, pofukoval a rozehřát pivem i horkem libostně pozoroval v kole ženu i starší dceru, Aninku, urostlou, podobnou a vystrojenou. Pozoroval, jak je vzácná, jak se tanečníci o ni derou a jak ona to s nimi umí, jak je odbývá, ďouče sotva šestnáctileté!

Ostatní však více se dívali na mladého Klimše v pantalonech, v novém kabátě přiléhavém modré barvy, úzkých rukávů, s čer-

ným hedvábným šátkem na krku, jak tancuje s Šimkovou, mladou vdovou od „zeleného stromu“. Po prvé od smrti svého muže, za celý rok po prvé byla u muziky, v hedvábné placce, v zelené sukni širokou, květovanou pentlí lemované, ne tak vysoká jako tanečník, ale svěží, pěkně plná, tmavých očí, bílých zubů.

Mladý Klimeš jak proti ní v „minetu“ houpavě přešlapoval, urostlý, krásných, černých vlasů a modrých očí, jak se vláčně ukláněl, byl jako panic. Říkaly to všechny ženské, a říkali mužští, že jim to sluší, no a „u zeleného stromu“ že bude brzo nový hospodář.

U „právního“ stolu začali se strkat a vstávat, aby pustili rychtáře, jenž pohlédnuv ke dveřím „sálu“, náhle vstal. Protlačil se, odešel, zapadl v chumlu u kola kamsi na druhý konec sálu lojovými svíčkami osvětleného, jehož okna se otřásala muzikou a jehož podlaha zvučela šoupavým duněním a dupotem, jak bylo kolo plno. Rychtář Kamenický jen zmizel a vtom se zjevil u „právního“ stolu Černý Vacek.

Prodral se v krátkém šedivém burnusu nezapjatém, malý, černý, silně šedé hlavy, černých pichlavých očí, čepici v pravé. U stolu se smáli, áh — proto on rychtář — a na Vacka pokřikovali, že rychtář tu není, že jen teď upláchl, ať jej honí. Než Vacek, jenž nebyl v první hospodě a již dole u Vondrů dušičku zalíval, klančl se přec, tady že je „právní“ stůl, to že je jedno.

„A, a — áh —“ vyrazil pojednou a začal se níže klaněti, rozhazuje pravou rukou, jíž držel čepici, jak zahlédl souseda Konopku.

„Ah, ah, Konopka, pan hajný, taky právo, náš hajný, ten nám hlídá obecní les, aby bylo na stříkačku. Bude ještě dreu potřeba, moc, ó moc na obecní stříkačku — taková obecní stříkačka sežere dreu — viď, Konopko, hajný, slauný hajný. Taky se drvama platí, viď — viď“ a najednou se rozkřikl:

„Kociáne, kde jseš, Kociáne od bránky!“ Kocián „od bránky“ tu nebyl, ale Černý Vacek mluvil k němu, jako by byl přišel, jako by Kocián stál před ním. Všichni u stolu se usmívali i smáli, po-

šťuchovali se, hledíce na Vacka i na Konopku, který sedě v rohu začal být nepokojným.

„Kociáne," mluvil Černý Vacek, utřev si čepicí ústa i přejev jí hlavu, „tak mluu! Jak ti to povídal hajný. Jak, jak — No pověz, byl ti dlužen a co ti řek, no, mluu!" Černý Vacek zlostně doléhal, jako by Kociána, kterého tu nebylo, držel za prsa a třásl jím. Konopka zčervenal jako by ho krví polil.

„Tak co ti řek' hajný! To ti řek': Kociáne, já jsem ti dlužen, ale peníze nemám, víš, ale udělej si ve vobecním sáh dříví; sáh

dříví si udělej, víš. A Kocián šel," to už Černý Vacek vypravoval zase všem u stolu a jak se kolem shrnuli, když kousek právě dohrán, „šel a uďál si ve vobecním sáh dříví, viď, Kociáne — uďál sis sáh dříví" — mluvil k nepřítomnému, „a Benda ti pomáhal. Viď, pomáhal; a cos řek' Bendoj, Kociáne!" rozkřikl se Černý Vacek. „Řek's mu: Bendo, tys mně pomáhal, peníze ti nedám, ale víš co, udělej si sáh dříví! Sáh dříví! Ježíš Marjá, sousedi!" Vacek křičel do společnosti u stolu. „Zasejc sáh — Sáh a sáh a stříkačka co už polkla! Co vám ostane z obecního lesa — na stříkačku, ta toho ještě polkne — les bude pryč, stříkačka nikde — a právo, slauný právo — a tadykle, ah — Konopka, pan hajný —" Vacek se klaněl, ale hned se vzpřímil jako prut a postavil se do bojovné posice, jak Konopka za stolem vyskočil na lavici, rudý, svítě očima.

„Vacku, ty votroku!"

U právního stolu se zachumelilo, sklenice zařinčely, stolice padla, bouchla, sklo crnčelo, křik, šum, lání.

Konopka stanul na stole jako rys, který se chystá ke skoku. Hospodský vyletěl ze šenkyše, volal, křičel, co je, ať si dají pokoj. Muzikanti vidouce, že uhodí, náhle spustili. Než bouře nezažehnali a do veselého jich „prkýnka" řinčelo sklo, duněly rány.

Ženské začaly výskat, vyskakovaly na lavice u zdí, tlačily se ke dveřím. Chumel od „právního" stolu zmítal se a tlačil do sálu, do kola —

Ráno, před posvícenskou mší, kterou si jako každoročně v ten den zaplatili padolští mládenci a padolské panny za zesnulé mládence a panny při padolském chrámu Páně odpočívající, stál farář Havlovický na schůdkách před farskými dveřmi. Šel kolem Teller, felčar, v přiléhavém svrchníku s límcem, v kastorovém klobouku, ubíraje se do Zlička k nemocnému.

Faráře zdaleka pozdravil, po německu, a došed ptal se, jak se na to posvícení vyspal, on že tuze ne.

„Tancoval jste?" ptal se farář žertem.

„Kde pak tancoval. Šil! Zašíval."

„Snad ne rány?"

„Ránu jsem zašíval, ano; Černému Vackovi.“

„Zas už?!“

„Sepral se s Konopkou. Vyčítal mu stran obecního lesa a stříkačky, a to on umí, vědí — a tak se poprali. Ich sitze mit meinem Schiller — bin wieder entzückt — und da kommen Sie auf einmal: Jdou, jdou, je zle, Konopku mají pod pumpou, je bez sebe, pumpujou na něj, a Vacek je krví zalitej. Und so war's.“

„Musil jste zašívat?“

„Vackovu hlavu, freilich, und beim Talglicht — können sich denken — ale držel, ani nekvik'. Jak jsem mu to spravil a zavázal, vstane jakoby nic a šel se podívat na Konopku; ten ležel v sedničce.“

„V hospodě?“

„V hospodě, freilich. A Vacek k němu se zavázanou hlavou a povídá: No tak, Konopko, tak jsme se sousedsky vyrounali stran toho lesa. To mě žralo, já ti to musil říct, ale jen co je prauda, tys dostal tuze mnoho; polovička, a dobrá polovička patřila rychtářoj a právu, tak si to s nima vyrounej. To mu řekl a šel zas, ne domů, al na sál a seď a pil znovu.“

O tom felčar nevěděl, že Černého Vacka na sále hlučně vítali a že mu nejeden připil; ne proto, že tak znamenitě porazil Konopku, nýbrž že jako živé svědomí promluvil hlasem bez bázně a posvítil na hospodářství slavného „práva“.

Zdola z městečka zahoukla střelná rána, druhá, třetí, za střelbou přivanuly se sychravým větrem hlasy klarinetu, trumpety. Dole na městečku vyhrávali; felčar poručiv se, šel dále, farář vstoupil do fary, aby si vzal plášť přes ramena. Byl čas do kostela.

Střelné rány bouchaly blíže, hlučněji, hudba už celá a řinčivě se rozléhala. Posvícenský průvod se blížil, docházel z městečka a bral se lipovou alejí, s níž žluté listí pršelo, bral se vzhůru ke kostelu, hoši, výrostkové s rákosem upraveným v „španihelky“, ozdobené fábory a pentličkami, mládenci, panny, všichni nedělně oblečení.

Po mši zaslechl farář Havlovický po druhé a po třetí o noční

bitvě mezi Černým Vackem a Konopkou, cestou domů a doma zas. Po všem Padolí o ní mluvili, o tom, co bude, spokojí-li se Konopka s těmi ranami, s kterými se domů stěží dobelhal, nebo půjde-li na zámek žalovat on i slavné právo.

Odpoledne přišla na faru Krůčková, sestra; ta hovořila víc o mladém Klimšovi, že byl s mladou Šimkovou, vdovou, u muziky, a že ji pak domů doprovázel. Bylo jisto, jak Krůčková tvrdila, že z toho budou svatby, že si Klimeš Šimkovou vezme. Farář neříkal nic, pomýšlel však, jak se Klimeš brzo rozhodl, je-li to z prudké lásky a svěří-li se, přijde-li se poradit.

Hluk posvícenský dobouřil; po městečku zase jednotvárné ticho kalných listopadových dní. Mlhy, pršky, lijavce, bezedné bláto, časné soumraky. Mezi příbytky pusto a prázdno; jen ve středu ráno, ještě za šera ozývaly se na blátivé cestě kroky tkalců, jak z Padolí a z okolních vsí kráčeli Padolím do Police na trh, každý kopu nebo dvě přes ramena, od větru zarudlý nebo chladem probledlý, v chatrném obleku.

Častěji se zjevil formanský vůz s párem, s dvěma, v lesklých chomoutech s jezevčí koží a rudou „vytírkou", vůz vysoko naložený pod bělavou plachtou. Kolébal se, rachotil rozjetou cestou městečkem k Podhornímu mlýnu u řeky, jel nad ním úzkou silnicí ve stráni lesem zarostlé, v mlze, v mžení, za soumraku, aby dojel Střeziny, osamělé lesní hospody u šumící Medhuje.

A zase ticho. Městečko jako ze světa. Ani na náchodském zámku o něm nevěděli; páni na kanceláři na Padolí zapomněli. Prouzáček, zámecký posel, se už dlouho neukázal. Čekali jej najisto k vůli Černému Vackovi, že mu přinese obsílku jako tenkráte, když na něj nebožtík Mityska žaloval. Čekali najisto, že Konopka také požene Vacka na zámek, Konopka i slavné „právo". Černý Vacek čekal jako všichni, ale jen s užírkou mluvil o té obsílce a soudu, ať jen žalují, že uvidí.

Plískanice a deště přešly, mráz uhodil, advent nastal a obsílka nikde. V ty dny Padolští už na ni nemyslili. Jindy v tento čas kolovratů a přástev duchové panovali, teď se, jak se dva, tři

sešli, strašili novinami o nových zlodějstvech, že začíná zase nová banda nějaká jako tenkrát před dvanácti lety. Povídali si všude a nejvíce podvečer na toulkách a večer o přástvách, že ta banda vykradla v Poříčí mlynáře a tuhle zase zbečnického Kopeckého, že se k Tomkom dobývali, u Martinců dole že se podkopali, ale vtom že je přehnali, zloději že utekli zahradou, tam že pod stromy ztratili zlodějskou lucerničku. Neznámý ten spolek děsil a také dráždil svou tajemností.

Vtom se zjevil v Padolí Prouzáček v placaté čepici, o holi, s koženou brašnou pod pláštěm. Všude po Padolí přiskakovali k oknům a vyhlíželi za zámeckým poslíčkem, kam otočí a především, staví-li se u Vacků. Ale nestavil se tam a nikde, jen u rychtáře oznámit mu „amtsták".

„Černý" Vacek se jen šklíbil mluvě před lidmi v krámě i v hospodě obzvláště to, že Konopka a „právo", slauné „právo", umějí mlčet a slauně mlčet o lese, o stříkačce; nejen mluvil, ale také vzkázal přímo rychtáři, aby jej, Vacka, vzal s sebou na „amtsták", že půjde, on že půjde, ale že musí s sebou také vzít Konopku a Bendu a Kociána „od branky".

Farář Havlovický se neusmál, když o tom od švagra Krůčka uslyšel a vážně řekl, to že je opravdu divné hospodářství, a hanba že je, když taková obec nemá stříkačku, že by je třeba všechny mohlo zle vytrestat, kdyby oheň z dopuštění božího — Strach že je pomyslit.

Neutajilo se, že rychtář o „amtstáku" dostal, že mu vrchní vyčudil, ne pro Vacka a tu příhodu, o tom na zámku nic nevěděli, ale pro ta zlodějstva vzmáhající se v Padolí a v nejbližším jeho okolí, jaký to je pořádek, že rychtář nedohlídne a všechno nechá, že se mu tam usazují cizí, divní podruhové, obzvláště na dolejším konci, samý „tarebák", usazují se tam nebo tam mají své skrejše, a padolská obec že nic, že jestliže to nespraví, jestliže tím nesvládne, že tím sám, on vrchní, zatočí, že si už někoho najde, kdo by tu rotu zkrotil a zavedl pořádek.*

* Tenkrate nebylo četnictva.

Rychtář se s tou pochvalou nepochlubil, ale rozlétlo se to, nejvíce ta hrozba, které každý rozuměl tak, že by vrchní Kamenického shodil s rychtářství.

Než kdo je ten, kterého si najde a který tu rotu zkrotí, pořádek zavede? Kdo — Počítali, hledali mezi Padolskými, ale takového hrdiny nenašel nikdo v celém městečku.

XXIX

Rozchumelilo se, napadlo sněhu, a že panoval slušný mráz, nastala sanice. Jednou dopoledne koncem adventu poručil farář Havlovický Mikulovi Rusu, aby přichystal sáně, že pojedou do Náchoda. Pro matku, jež rozkaz slyšela, dodal, že by si rád zase pohovořil s panem vikářem.

Vyjeli zrovna po obědě. Nebe šedě zaklopeno, v povětří ani vánku, a přece jako by se cosi chystalo v tom mrtvém tichu pod nebesy v nehnutých, těžkých oblacích; rostl sníh. „Myška“ s hněd-

kou hnaly se jako vítr; příbytky míhaly se vpravo vlevo jako vidění vzad, pak zasněžená pole, bílé chlumy, lesy.

Havlovický, hned jak vyjížděli, vzpomněl na paní důchodňovou; před Náchodem zcela zabělenýmm, nad nímž na zachumeleném vrchu čněl do kalného vzduchu starý zámek s pozadím zavátých lesů jako zakletý, chytlo Havlovického teskné zatoužení navštívit její hrob. Křikl na Mikulu, aby nezajížděl k děkanství, nýbrž aby jel rovnou z města ven. Mikula v starém kožichu řemenem přepásaném, v beranici, kývl hlavou a švihl do koní.

Vyrazili prudčeji, až drkáče jim na bocích hlasněji zachřestily. Dřevěné příbytky na předměstí jen se mihly; přejeli náměstím a z města ven. Mikula uvažoval, co je, kam jemnostpán chce, když přece řekl, že do Náchoda. Kus za městem ho uslyšel zas; poroučel, aby zastavil. Bylo před osamělým hřbitovem výš, nedaleko cesty.

Koně zarazili, „myška" se otřásla a zafrkala; Mikula divě se hleděl za farářem, jenž vyloupnuv se z kožichu, šel rovnou ke starému kostelíku pod holými lipami. Kamenná obruba, stromy, střecha gotického kostelíka, vše plno sněhu, a hřbitov sám jedna celina. Jen hlavní chodník byl proházen a prometen.

Farář šel volným krokem rozhlížeje se, hledaje, neb sníh všecko změnil; zahnul pak kousek vlevo do sněhu, až stanul opodál kříže, ze závěje trčícího, jejž sníh bělostnou, měkkou konturou obroubil a jenž nesl jméno Karl Friedrich Schmidt a Albertine.

Havlovický po prvé viděl jejich hrob ve sněhu zapadlý. Chvíli stál dojat; smeknuv, začal říkat modlitbu, záhy však se mu rozplynula ve vzpomínkách a vážném zamyšlení. Ticho, mrtvo v bělostném svahu nad hřbitovem i na cestě pod ním, ticho a teskno. Z dálky se ozvaly zvonce v saních a rolničky jako zmírající ohlas radosti života.

S tím hlasem přivanula mu vzpomínka na veselé zimy, jak ti tu rádi jezdili, jak důchodňová se těšívala, jak sedala v saních v plášti, v čepci, svěže zardělá, zářících očí. Marnost všeho dolehla na srdce, jež se roztesknilo. Povzdechl, upřel pohled na zachumelený hrob a kříž a vrátil se k saním.

Mikula na jeho rozkaz otočil, nedojel však v jednom do města na děkanství. V ulici u samého náměstí musil zarazit, když farář zahlédl slatinského mlynáře Kilara. Přicházel z náměstí v šedém mlynářském kožichu, v šedé zimní čepici, ve vysokých botách, sám šedý, ale černého obočí. Těšilo jej, když poznal, kdo jej volá a hned přistoupil k saním zarazivším.

Přivřel na okamžik oči, jak měl ve zvyku a usmívaje se z libosti podal faráři ruku. Ten se nejprve zeptal na jeho rodinu, na cestu, na mletí, pak také na Šoltu, slatinského učitele.

„No čteme trochu," odpovídal mlynář a zase přitiskl s úsměvem oči, „nejhlaunějc noviny a soudíme svět. On, učitel, je zdravý, ona taky."

„Co Tonička."

„Jako nejstarší? Cák ta; ta je v Slatině u panny Aninky. S babou sice dost zkusí, to se ví, pškaní a větřice odtamtud neodejdou, no, ale bude zas za to uznání. A mladší učitelova," vzpomněl mlynář, „ráčejí-li pamatovat."

„Ta se učila šít."

„Ta už má ženicha, olešenského učitela."

„Tak pomaloučku všechny opatří. To Šoltovi přeji. A syn, pražský, mu pomůže. Píše?"

„Píše, onehdy psal, aby ho pantáta navštívil v Praze, dokud tam ještě je."

„Teď aby k němu přijel?" divil se farář.

„A to ne, až —" Kilar přimkl víčka, usmál se, „až na korunovaci, až bude korunovace českýho krále."

„Ah! Nevzpomněl jsem."

„Bude-li —" Mlynář hleděl zkoumavě na faráře.

„Korunovace? Jak pak ne, proč by nebyla? Vždyť byla už ohlášena hned ten měsíc, jak nebožtík císař umřel. Pamatuji se dobře, že jsem to četl v ‚Pražských novinách'."

„A kdy bude?"

„Příštího roku, myslím v létě, ne-li až po žních. To nejspíš. To v novinách určitě neohlásili."

„Tak co, pane faráři, pojedeme pak?“ ptal se mlynář jako žertem.

„Vidíte, pane otče, to je nápad.“ Faráři se vyjasnilo v tváři, jak se mu ta myšlenka zalíbila. „Opravdu, to bych rád. No, na rozmyšlenou máme ještě času dost. Vy pojedete?“

„Rád bych to viděl. Čeť jsem dost,“ přimkl usmívaje se oči, „o korunovaci českých králů.“ Otevřel víčka a dodal:

„Ale koho bych tam nesměl potkat —“

„Koho.“

„Metternicha. Musil bych mu něco říct do očí.“

Farář se usmál a řekl:

„To byste se, pane otče, nevrátil do mlýna.“

„Toho kdyby čmerti – Ale já jich meškám. Tak tedy, pane faráři, když ne dřiu, tedy o korunovaci v Praze.“ Podal bodře a tiskl ruku a šel.

Mikula zajel k „slunci“, Havlovický odebral se přímo na děkanství.

Starý vikář v tmavém podvlíkači, v botách vysokých, lesklých holení, s černou, sametovou čepičkou na bílé hlavě sedě v tmavé lenošce poblíže kamen, uvítal Havlovického velmi laskavě. Měl jej rád už z dob, kdy Havlovický kaplanoval na náchodském zámku. Teď si musil přisednout k vikáři, jenž se rozhovořil o cestě, o sněhu, o zimě, co farář dělá, co nese z Padolí nového. Havlovický odvětil, že nemá nic zvláštního.

„No, a --“ vikář se okamzik rozmýšlel, pak usmívaje se rychle dořekl:

„Co evangelíci. Máte pokoj?“

Havlovický byl překvapen.

„Jak ráčíte myslit.“

„Nemusíte-li chasu rozhánět,“ odvětil vikář, „jako tuhle o posvícení.“

„Ah, to račte vědět.“

„Z Padolí sem do Náchoda není daleko, všeho se člověk doví. A jak s pastorem strouženským se scházíte —“ Starý vikář usmíval

se zas, oči však zkoumavě pozorovaly Havlovického. Ten sebou hnul okamžitým záchvatem nevole nad tím udavačstvím. Než usmál se a řekl jen:

„I to račte vědět!“

„I to,“ opakoval vikář vážně.

„To jistě kostelecký pan bratr —“ vyhrkl Havlovický, jsa přesvědčen, že kostelecký farář to vikáři pověděl, zvěděv o té schůzce s pastorem od svatoňovického šichtmistra.

Vikář, jenž se přestal usmívati, zdvihl obě dlaně prsty vzhůru a řekl velmi vážně:

„Na tom nezáleží, od koho to mám. Ale je to pravda, sám to nepopíráte.“

„Nepopírám; ale byla to jen nahodilá schůzka.“

„Jen jednou jste se s ním sešel?“

„Letos v létě po druhé jsem ho potkal. Je to jinak rozšafný muž.“

„To snad, ale je přece jen apostata, a je o to, a to byste měl uznat,“ vikář mluvil mírněji, přátelsky domlouvaje, „že se na to lidé ohlížejí, mnohým je to pro pohoršení, ukazují na to.“

„Ale kdo! Mně, v mé kolatuře to neškodí.“

„Ne, ne, nebraňte se. Ten, kdo mně o tom povídal, byl pohoršen. A což —“ vikář měnil tón, chtěje upozorniti, „což, kdyby to šlo dál —“ Hned však mírnil: „Ode mne to nepůjde, ale kdyby někdo to konsistoři přímo ohlásil. Moh' byste mít s tím opletačku.“

Vážná zmínka o konsistoři překvapila faráře. Nenadál se, že by takového něco někdo měl za takový zločin, aby proto žaloval až u biskupa. Vida však, že by marně vykládal o svém stanovisku, že by vikář třeba snad jen uznal, ale přece zůstal na svém z obavy před konsistoří, pokrčil jen rameny, v duchu popuzen na udavače, na kosteleckého „pana bratra“.

„A tak jsem vám to řek',“ vikář obracel do jiného tónu, „já vím, já vás znám, já vám věřím. Řek' jsem vám to, vy si na to včas vzpomenete, a teď, víte co,“ vytáhl z vesty velké, zlaté hodinky, jež měl na vlasové šňůře se zlatým srdíčkem, „pojďte,

posvačíme.“ Vstal. „Aha, vidíte, co jsem povídal —“ zadíval se oknem ven do náměstí, „sníh je tu, chumelí.“

Svačili v čeledníku a s nimi kaplan. Prvního okamžiku, kterého vikář vyšel do vedlejšího pokoje, užil Havlovický k tomu, aby se zeptal kaplana, byl-li tu kostelecký farář a kdy.

„Už dávno, dávno —“ vzpomínal kaplan, „kdy pak, to je —“ až najisto pověděl, že to bylo v létě, brzo po žních; Havlovický si vypočetl, že kostelecký sem zajel brzo poté, co on, Havlovický, setkal se u jámy s pastorem Bergmannem. Tedy hned za tepla, jakmile zvěděl od šichtmistra; měl naspěch.

Havlovický byl za svačiny veselé nálady a hrubě se nepřetvařoval. Ale pak, když vyjel z Náchoda, když v saních hladce se nesoucích zasněženou, tichou dolinou se zamyslil, začal vážit, co vikář řekl stran konsistoře, že by pro pastora a helvety mohl mít opletačky. Na děkanství to přijal s lehkou myslí; teprve teď začalo jej to mrzet. To tížilo, že by pro tohle mohl míti nějaké pomluvy nebo důtky, a ještě více to, že je hlídán, že jej vartují, že všechno se hned vynese, donese. I to s tím Šimůnkem! Zdali on sám — Zanevřel na něj, ale ještě prudčeji na kosteleckého.

Zachmuřen, mrzut vrátil se na faru již samý večer. Ani s matkou dlouho nezůstal. Sotva jí stručně pověděl o své cestě, vyšel z čeledníka do svého pokoje. Chvíli ani nerozsvítil; stál u okna hledě zamyšleně ven do večerní tmy, kterouž se tiše sypal sníh.

Ráno za šera kráčel už s jasnější myslí do kostela na roráte po boku své matky. Ta v kožíšku a v šátku přes placku na hlavě, nesouc staré modlitby a pěkný sloupek kvítkovaný vypravovala se na každou adventní mši a po každé si zazpívala s plnou chutí, zbožně a srdečně: „S nebe posel vychází“ nebo „Rosu dejte oblakové“, jež nesly se plným sborem prostorou tmavé ještě svatyně nad mihotavé plameny bílých nebo barevných sloupků nebo oharků voskovic řadami planoucích na kostelních lavicích voskem pokapaných.

Po tom roráte po vyjížďce do Náchoda, kdy východní nebe rudě hořelo a sníh se jiskřil, zastavil farář u hřbitovních, černých

vrátek učitele Černého, jenž od mrazu červený, čepici přes uši, pospíchal do školy.

„Tak co jitřní, jakou mši," ptal se farář, ač věděl, jaká bude odpověď.

„Rybovu, to se ví Rybovu,* jemnostpane, už to cvičím."

„Jde to, jde?"

„Půjde to."

„To se těším," řekl farář upřímně

„A já taky," učitel zamnul rukama, „a každý se těší, moc se jich těší. Přec jenom když se to česky ozve — Každým to trhne, a muzika, zpěvy všecko krásné; tu mši mám tuze rád."

Učitelem už teď trhalo, jak jen pomyslil.

Těšilo se jich, jak řekl, na jitřní opravdu mnoho, a mezi těmi Jan Hilma, sirotek. Těšil se na jitřní i na to, že se dostane na kruchtu. Lhoták mu slíbil, že jej tam vezme. Měl na tu postranní kruchtu kousek práva; chodil sem, pomáhal Vítovi, předřikavači, jenž odtud notu zaváděl. Lhoták nebyl žádný učený zpěvák, noty neznal, ale uměl všecky písně a měl silný, trochu mečivý hlas; také jej brali do stavení, když někdo zemřel, jej a starého Mirla, Tomše a Žilku, aby nebožtíkovi v truhle večer vyzpěvovali a modlili se.

Malý Hilma se těšil na jitřní, na které ještě nebyl a o které tolik slyšel, jak zpívají, a o zlaté hvězdě, jak se vznáší nad oltářem. To již měl po starosti s betlemem, který si na vánoce seřizoval. Ještě nežli sníh napadl (bylo však už umrzlo), rozběhl se jednou v neděli odpoledne do lesa na mech, na šedivý mech, aby měl do čeho zapíchnout dřívka pastýřů a oveček ač neměl ještě ani panáčka, ani zvířátka. Ale chtivá touha po betlemu jej hnala, aby něco již měl a dětinská starost, že by pak nesehnal mechu.

Jak ten mech v lese hledal, vysvítilo slunce z šedých mraků, proud záře rozlil se lesem, až poslední listí šedých buků v korunách zahořelo plápolem, i listí na zemi promíšené kožíšky bukvic a bukvicemi. Všecko zjasnělo, kmeny i koberec sežehlého borůvčí i keříčky brusinek, mech i suché jehličí.

* J. J. Ryba 1765 – 1815.

Hilmovi se líbilo v té lesní samotě, jak se jí zhloubi valil táhlý šumot; betlem však byl všechno, betlem byl s ním všude, mezi kmeny, pod křovím, když vybíral nejkrásnější mech, betlem a plány, jak si jej udělá, i starost, zdali Lhotáková dovolí, aby si betlem postavil, a jak to pořídí, když nemá ani jeden arch betlemu.

Měl pak opravdu velkou potíž; honiliť jej hned zrána, ještě za tmy ke kolovratu, vyseděl u něho skoro celý den i večer. Cítíval slabost, záda ho bolela a na prsou a uvnitř jako by měl prázdno. To byla chvíle oddechu, když jej někam poslali, nebo když musil u stavu nebo po domě přisluhovat.

Jen v neděli odpoledne mohl „malovat", a ještě Lhotáková vrčela, co papíru pošmalikuje, nač to je. Poněvadž neměl peněz na archy betlemu, kreslil a maloval ovce a pastýře sobě i kamarádům; těm za papír nebo na výměnu. Nejhůře bylo o sv. Josefa, pannu Marii a Ježíška v jeslích; sic i na ně se odvážil svým uměním. Nechal však toho. Nebyl sám s sebou spokojen, nelíbilo se mu, co namaloval.

Až pak tu skupinu dostal, starší už a otielých barev, za kolik ovcí a za dva pastýře s vánočkou a s košem na hřbetě, jež namaloval v žlutých koženkách po kolena, v punčochách a střevících a v kloboucích s červenou pentlí.

Lhotáková, jak dílo rostlo, hubovala míň a míň, a Lhoták naposled i prkénko sehnal a tu neděli před Štědrým dnem pomohl i stavět. Hilmovi bylo radostně; nač se tak dlouho a žhavě těšil, rostlo před jeho očima. Tichá radost jej rozehřívala, dychtivě sledoval každé hnutí zarudlého Lhotáka, jenž se mu zdál tak hodný. V kamnech praskalo suché roští, venku poletoval sníh.

Všecko bylo tak pěkné, nemohl se už ani dočkati. Až konečně! Lhoták vystoupiv na lavici, připevnil betlem na stěně s městem, s pastýři, s ovcemi v šedém mechu, s pastýři u Ježíška, nad nímž se vznášela žlutá hvězda dlouhého ohonu. Na sebe, na své dílo hoch nemyslil, a přece pocítil i radost tvůrcovu, když sama Lhotačka se zadívala na betlem a řekla:

„No, Honzko, na tohle ty jseš --" a když pak přišli i ze

sousedství se podívat a nechtěli ani věřit, tohle že Honzka skoro všecko sám. Zaradoval se pak ještě víc, když mu betlem pochválil také Málek, jenž přišel znenadání na Štědrý den odpoledne, samý už soumrak, s pytlíkem vpředu na knoflíku, sněhem poprášený, s holí, jež trčela mu nad hlavu.

Přišel na noc, a rozumělo se samo sebou, že ostane u večeře. Byl vítaným hostem i Lhotákové, poněvadž přinesl balíček pražené kávy a kornout cukru. Stav umlkl a jak se stmívalo a Lhoták strojila večeři, seděl Lhoták s Málkem u stolu a povídali si. Malý Hilma krčil se u pece jako myška a naslouchal.

Mluvili o Slaném, o Hlaváčkových, o Matěji Prouzovi a ostatních pašerácích jako kdo z nich, a co se stalo.

Smutná byla příhoda kolozubého Dvořáčka; že jej dvakrát chytili, vypravoval Málek, jednou o žních a po druhé hned po nich, a po každé že ostatní všichni utekli, jen Dvořáčka lapili i se zbožím, se vším, co nesl, že nemohl nic zahodit; když ho po druhé chytili, že dostal čtvrt léta.

„Ah, ah — a to je; tolik!“ žasl Lhoták.

„To mu přisolili nejhlaunějc proto, že nepověďal, kdo byl ještě s ním. A žena mu stonala, doma bída, nouze ta největší.“ Málek mávl rukou a pokračoval ostřeji:

„Ale co, u soudu neměli slitování; Dvořáček musil jít sedět, a co se vrátil, žena mu umřela. Nemohl jít jí ani na funus. Ten večír, když mu umřela, zdálo se mu o ní v arestě, že k němu přišla a poudala mu, že jde pryč, že je doma zle, ale jeho že domů nepustí. To se mu zdálo, a druhý den přišli mu říct, že je máma umrlá. On dost prosil a mračil, aby ho nechali na funus, ale toto, byli jako z kamena, nepustili, nic. Dolský Hanuš ji odvez', jako Dvořáčkovou. Vedle truhly seděly tři děti malý, dvě holky a hoch. Poudali, že ženský nad nima mračily. To je pašerácký živobytí! Když jsem to slyšal, myslel jsem si, jak je to zlý, kdo má děti, že je našinci líp, když je jako strom v poli sám. No — ale taky —“ Mávl rukou, potřepal hlavou.

„No co — co bys ty —“ dorážel Lhoták vesele jako na útěchu.

„A pane, už to není jak bejvalo. Tady,“ ukázal na prsa, „dech, víš — až vostanu jednou ležet.“

Malý Hilma, jenž sedě u pece naslouchal napjatě a s účastenstvím, maně sebou hnul, když zaslechl to bezděčné zastesknutí starého pašera.

XXX

Projasnilo se, když zadýmala mísa na stole v záři borové louče. O štědrovečerní večeři se dostali do veselejší noty; jedli jahelnou polévku, „vařené buchty“* se sušenými houbami, a naposled přinesla Lhotáková babníčky kávy a k ní buchty na pekáči pečené, ne tuze bílé. Chutnalo všem, nejvíce však malému Hilmovi, zvláště vzácný ten nápoj a pečivo. O stromečku nebylo potuchy jako nikdež v Padolí.

Nadělení však přišlo. Lhotáková přinesla křížaly a jablka, Málek vytáhl z pytlíku ořechy. Nejdříve dal malému Hilmovi, na toho zvláště pamatoval. Když byly ořechy, našly se i karty; Lhoták je vytáhl, staré a umaštěné; pleskaly dost a ořechy chrastily. Vtom se vyjasnilo u betlema. Několik svíčiček ze zbytku sloupku, jejž Lhotáková dala hochovi, tam zaplanulo.

Červená, široká tvář Lhotákova se tam obrátila, usmívajíc se; také Málek se tam otočil od karet. Déle však nežli na betlemu uvázly mu oči na suchém, přibledlém chlapci, jenž rozžehnuv, stál před betlemem. Všiml si, jakou má radost, na očích mu byla vidět, než všiml si také, jak je „churý“ a nedobré barvy, a pomyslil si, čím to, snad že Lhotákovi mu dost nedají a tuze jej namáhají soukáním, nebo je-li to ještě po té nemoci.

Hráli do jedenácté a déle. Na jitřní se Málkovi nechtělo. Zato malý Hilma, jenž na lavici už podřimoval, vyskočil jako zajíček, když jej Lhoták budil, tak chce-li, aby se dostrojil, že je čas.

* knedlíky.

Ze stavení vyšli sami dva. Mrzlo, jen jiskřilo. Na všem čarovné, modravé šero projasněné stříbrným prosvitem měsíce. U stavení, u stromů a plotů hluboké, nehnuté stíny; mezi nimi vyzářené bělostné plochy jiskřivé, v holých stromech tajemné mhavo měsícem protkávané. V oknech stavení skoro všude zardělá zář a v ní, za okny, v jizbách siluety tkalcovského stavu a lidí. Stavy nerachotily, lidé za nimi neseděli. Všude ticho jako v neděli, slavně. Ticho, a v něm divný ruch. Kroky se ozývaly mezi příbytky, na záspích, lidé vycházeli, čekali na sebe.

Jiní Lhotáka s hochem docházeli, přecházeli, padolští, z Poříčí, v pláštích, v květovaných ovčích kožichách, děvčata i ženy v šátkách přes hlavu; těžké boty duněly tichem na umrzlé silnici. Hluk jejich a hlasů rostl a mohutněl, jak se blížili k náměstí, „městečku", jak docházeli nad lipovou zasněženou aleji ke kostelu, jehož okna již zářila do mrazivé noci.

Hlas zvonů se do ní rozlil se staré zvonice s dřevěným podsebitím a hlaholil na dol k zamrzlé řece pod olšemi sněhem bílými, i výše do zasněžených strání, k černým lesům.

Z „městečka" alejí vzhůru ke kostelu proud tmavých postav; nový docházel u samého kostela zleva od Zbečníka, a druhý zprava s kopce od Zlička a Srbské, nejvíce mladá chasa, ale i starší, v tmavých burnusích, v pláštích, v květovaných kožichách, s „mezníky" na hlavách, s holemi v palcových rukavicích. Šum, hluk i smíchy mladých tlumily se za černými vrátky na zasněženém hřbitově kolem kostela.

Zvony hlaholily nad zástupy, jež se hrnuly proudy do svatyně hlavními dveřmi i pobočnými. V lavicích ani místečka, ani mezi nimi, ani před oltářem, ani vzadu. Člověk na člověku, samý burnus, plášť, samý kožich. A ještě se ode dveří tlačí, derou do té zácpy, zardělí už, a šťouchají se bez ohledu. Dusno a horko v tlačenici, ač svatyně sama čiší mrazem; dusno a horko, a puch kožichů a lidí, až var oblévá. Do toho zapadl malý Hilma. Lhoták před ním pracoval lokty, širokými svými rameny a zase bokem rozháněl, oral uličku, kterou se hoch za ním prodíral, až se dostali ke dřevě-

ným schodům vpravo, nedaleko hlavního vchodu, vedoucích na kůr a na kruchtu.

Vrzaly, skřípaly pod Lhotákem i pod těmi, kteří před ním točitě stoupali, pod poříčským učitelem v dlouhém, zeleném „polizonu", pod rokytenským v nedlouhém soukenném, šedém kožichu. Oba byli ve škole se ohřát; teď se brali na pomoc při mši „panu bratru" Černému. Ten stoupal za nimi housle v rukou, s nejstaršími dětmi svými, s Aninkou, s Adolfem. Druhý párek jeho dětí, dvojani, František s Helenkou, pětiletí, také chtěli na jitřní, ale usnuli. Za dětmi jako ochrana jejich, Nývlt „spomocník", chránil principálovy děti v té mačkanici, chránil i dvojí housle, jež zdvíhal nad hlavu.

Nahoře si Hilma vydechl i Lhoták. Vyprostili se, uvolnilo se jim, třeba že na kůře bylo také dost plno. Přešli kolem varhan; lojové svíčky v železných svícnech zaražených do pultů planuly nad rozloženými partesy, planuly výš u varhan, i vpředu u zábradlí, kdež u partesů stály děti učitelovy, dcerka v čepečku a v bačkorkách, Kalinův nejstarší synek Jan, desetiletý, Kalinova mladší sestra, výborná zpěvačka; tam stál i Kalina, jehož zvučného basu bylo dnes tu více třeba nežli jeho služeb u oltáře. S ním přišel i jeho bratranec Michal, tenorista, syn Michala Langra, jenž zdědil čihadlo po nebožtíku faráři Zeidlerovi.

Ty malý Hilma znal i toho onoho souseda, kteří přišli pomoci na housle, i muzikanty; ale všechno bylo mu tak divné v tom mihotavém světle lojových svíček, v pološeru a v stínech plaše pokmitujících, ti muži mladí i staří, hladce oholení nebo s licousky na spáncích, ten onen ušňupaný, vesničtí kantoři šediví, v tmavých kabátech, vysokých do týla límců a úzkých rukávů, v skupinách kolem kulaté tabatěrky, nebo partesy přehlížející, s houslemi v rukou, nebo šmytec kalafunou přejíždějící. Lesní roh mezi nimi probleskl, kování fagotu. V pozadí zahlédl Doubena v svátečním kabátě stojícího se starým, ušňupaným hrobařem, jenž dnes jako jindy měl šlapat měchy.

Zmámen, klopýtnuv, vešel Hilma na kruchtu lavovím od kůru

oddělenou, dostal se až dopředu k zábradlí, kde u starého kancionálu švabachem tištěného seděl bělovlasý Vít předřikavač. Hoch pohlédl nad sebe: strop šerý, tak vysoký, a dole — — Tmavá zátopa lidí, nad níž mezi tmavými postavami sedících a klečících v lavicích stoupala zardělá zář ze svíček a sloupků řadami před nimi planoucích.

A z té živé, temné spousty dorážel vzhůru příboj šumu, kašlání, smrkání, divná směs hlasův a zvuků neutuchající, v níž tonulo vedle na kůru brnkání strun a ladění houslí. Regenschori, učitel Černý, jindy vážný, byl plný neklidu; hýbalo jeho oudy, hrálo to jím. Tu si šňupl z podané tabatěrky, tu se poptal, tam pokynul, poručil, připomenul.

Hilmovy velké oči utkvěly zase na oltáři, kde druhý kostelník, malý Červíček rozžehoval voskové svíce. Zlatá hvězda nad oltářem zableskla se v jejich čistém světle. Vtom dole v tmavé zátopě prudčeji zašumělo; cos rozvlnilo dav u dřevěného sloupu pod kůrem. Strkali se tam v zmateném pohnutí.

„Někdo omdlel," slyšel Hilma Lhotáka vedle, a bělovlasý Vít zpěvák řekl klidně:

„Už ho vynášejí. Začneme."

Zanotoval vysokým hlasem: ‚Nesem vám noviny', Lhoták mečivě vpadl; dole chytil notu pronikavý ženský hlas, druhý, třetí, pak ostatní ženské, muži, všechen kostel zpíval. Hilma však mlčel; zapomněl na zpěv i na zimu a jen se díval, díval na hvězdu z temna nad oltářem pobleskující kovovým leskem, dolů na lidi, vedle na kůr, kde pan učitel zkoumal ještě housle souseda Štrofa, jsou-li dobře naladěny, kde každý už stál na svém místě.

Sloka dozpívána; vtom dole u sakristie zacinkal ostře zvonec. Regenschori sebou škubl, otočil se, kmitl se po stupínkách k varhanám. Usedl za nimi, vyvýšen nade všemi, nad zpěváky, nad hudebníky, vpravo, vlevo; ohlédl se ještě jednou po nich vzrušen, pokynul hlavou, mávl pravicí jako generál kordem svému šiku, pak ve hřbetě se vzpřímiv, vztáhl ruce do kláves.

Předehra mše nešťastného Jakuba Jana Ryby, pastorální

lahodné allegretto mírně veselé nálady vzezvučelo šerou prostorou prosté svatyně chudě osvětlené, a všechen jiný hlas utichl.

Farář Havlovický u oltáře dychtivě naslouchal výborné hře učitele Černého, na niž se těšil. On a všichni, a všichni dychtivě čekali, co dál, dál, až se pastýři ozvou. A již tu byli.

„Hej, mistře!
Vstaň bystře!“,

budil pastýř (znali ho, Michala Langrova), příjemným tenorem, a kostelem provanulo hnutí milého, očekávaného překvapení.

„Vzhlédni na jasnost,
nebes na švarnost,
krásu uhlídáš
v tento noční čas.
Hvězdy jsou dnes krásnější,
obloha teď jasnější,
měsíc krásně plápolá,
světlí jím sad, stodola.“

V odpověď zazvučel zhluboka hlas rozespalého starého pastuchy, svěžím však basem a pěkně, nebo byl pražského cvičení:

„Nu, nu, proč mi nedáš v spaní pokoje?
Proč mě nyní lekáš? Řekni jak je?“

Mladý kostelník hodinář, v němž byla divadelní krev, jenž slýchal v Praze opery, bral to bezděky dramaticky živě, že bylo radost poslouchat.

Mladý pastýř znova důtklivě pobízel:

„Slyším za horou tam zvuk,
moldánkový jemný hluk.
Rychle! Slyšíš, mistře,
slyšíš dudlování,
libé hraní,
jak to zvučí, krásně hučí,
honem vstaň, mistře!

A varhany a housle, flétna a fagot malovaly ten „moldánkový, jemný hluk"; pastorální, měkká, lahodná hudba provázela zpěv.

Vpadly svěží hlasy učitelova synka i Kalinova Jeníka, při „Gloria" připojila se Kalinova sestra pěkným zpěvem, když všichni zajásali:

„Sláva budiž Bohu velikému,
pokoj lidu všemu pokornému —"

A zase pak hnutí dole v lidu, když starý pastucha poroučel:

Jeden svolá všechnu chasu
a jí vyřídi,
aby vzali housle, basu,
to jí nařídí.
Ty pak, Ferdo, běž hned za háj,
vzbudiž celý zálesní kraj.
A ty, Jozko, jdi za horu,
Janku, svolej lidi v boru,
pozvi všecky dobré hudce,
zpěváky a hodné trubce
a tak půjdem k Betlemu —"

Na to, na ta jména mnozí čekali. Jak s kůru zavzněla, dole se známí na se ohlíželi, usmívali, nahoru se obraceli.

Čisté, zbožné pohnutí povzneslo mysl Havlovického, když svěží, vysoké hlasy i jadrné mužské, v průvodu procítěné hudby tlumočily prostou modlitbu pastýřů v Betlemě:

„Ó děťátko milostivé,
budiž nám vždy dobrotivé.
Tobě se zde klaníme,
obět svou zde činíme.
Obejmi nás láskou svou,
potěš tváří milostnou — —"

Mladý Hilma naslouchal jako u vidění. Díval se na kůr, na zpěváky, na učitele a hudebníky u pultů, zahlédl i Doubena v pozadí, jak stojí vysoký, ruce, v nichž držel čepici, sepjaty až u brady,

vroucně se modle; znovu k oltáři se zahleděl, kdež stál vysoký, vážný farář v lesklém ornátu, kdež klečeli čtyři ministranti v bělostných komžích a sukničkách, a kdež za šera nad oltářem tajemně probleskovala zlatá hvězda vlasatá.

Všecko tak nevídané a divné v tom příšeří a v mihotavé, zardělé záři, za hudby a zpěvu, jemuž bylo rozumět.

Zpěv za zpěvem se nesl, až plným sborem za plné hudby zahlaholilo:

Slavme Boha nejvyššího,
Syna jeho jediného
hudbami a kytarami,
varhanami, též cimbály,
píšťalami, též pak bubny —

Regenschori spokojen, záře, že všecko šlo tak dokonale, vytáhl všecky rejstříky; s varhanami spustily ostatní nástroje fortissimo, i hlasy, jež pěly:

„— Budiž veleben na věky, amen!
A — men — á — men!“ —

Na kůru si jen vydechli, regenschori jen sestoupil od varhan, už napravo na kruchtě zanotoval bělovlasý Vít s Lhotákem:

„Narodil se Kristus Pán,
radujme se!“

Veselá vánoční píseň zajásala celým kostelem, od oltáře ke dveřím, pod kůrem, na kruchtách, všude pronikala ven a nesla se přes zasněžené hroby dále k zaváté stráni v jasném klidu mrazivé, posvátné noci.

XXXI

Mráz roztřásl malého Hilmu, když se ubíral s Lhotákem z kostela. Hoch se krčil, schoval ruce do kapes, chutě však klusal, jak měl nitro prohřáto tichou veselostí z krásných dojmů. Všechno se mu živě míhalo: kostel za noci, jeho tajemné šero a světla, lidé v temnu i tváře jejich sloupky ostře, do ruda osvětlené, oltář s hvězdou, mše půlnoční. V to vanuly tiché ozvěny, varhan hlas, dudácký motiv nebo úryvek pastýřské arie, neurčitým, ale lahodným ozvukem.

Těšil se, že bude Lhotákové vypravovati, co viděl a slyšel. Než nepověděl nic; spala, když došli k příbytku a chvíli ji budili. Přišla rozespalá a hoch musil hned do pelíška, na pec, kdež měl dnes nocleháře, Málka, pašera. Ten se vytrhl, ale jen zabručel:

„Už jste doma? Mrzne, viď. Tak spi, spi.“ Otočil se na bok a spal dál.

Hilma také hned usnul; spánek měl plný snův o jitřní. Spal tvrdě a dlouho. Že byl Boží hod, nechali jej; také ho proto nebudili, poněvadž o něm mluvili, Lhoták poloustrojený a Málek u babníčka kávy, kterou Lhotáková dnes uvařila, když byl slavný den a když Málek přinesl zrní.

Málek si už včera, hned jak přišel, dobře všiml malého Hilmy, a teď na plno řekl Lhotákovi, když Lhotáková odešla na ranní, že hoch je churý, že chuře vypadá, co je, nedřou-li ho, že to soukání mu jistě neslouží.

„To je od tý nemoci.“ Lhoták zadrbal se ve věnečku pod bradou.

„Právě proto by se neměl tuze namáhat."

„Cák ho možem živit zadarmo?"

„Náký lehčí řemeslo by bylo lepší. A taky aby něco uměl, aby se moh' sám uživit. U vás porád nebude, do smrti přec nebude soukat, a za stau, ani pomyšlení!" dorážel Málek.

„Tak si ho vem ty!"

„Na mý řemeslo?! To by měl a to by teprvu nevydržel."

Na peci zachrastělo; hoch se probudil a lezl dolů. Umlkli o něm. Pak se Lhoták ustrojil na hrubou a odešel. Málek zůstal. Že si chce v suchu a v teple odpočinout, řekl; to však ne, že by rád s hochem sám promluvil.

Lhotáková vrátivši se z ranní uklízela, šukala po stavení, v chlévě, oběd strojila meškajíc dlouhé chvíle na síni pod komínem u nístěje nebo v komoře. Hilmovi bylo příjemně za toho sváteční ho jitra, když se umyl, dostal čerstvou, bílou košili, pak vzácnou snídani: kávu. V světnici hodně vyhřáté pěkně poklizeno a ticho; stav nerachotil, stál tiše a jak venku svítilo slunce, vyjasnilo se i v tkalcovské jizbě, jejíž okénka dopola prokvétala jiskřivými, ledovými květy.

A byl s Málkem sám. Starý pašer, jenž se ho hned tenkrát onoho večera u Hlaváčků ujal, jenž jej kolikrát už podaroval a z něhož nikdy nemusil mít strach jako ze Lhotáka a ještě více ze Lhotákové, byl jakoby příbuzný, jako strejc.

Teď se vyptával na jitřní a na ledacos, aby na chlapci vyzvěděl, jak se má, také si zas betlem prohlížel při plném světle a upřímně se divě, pochválil hochovo dílo.

„To abys byl malířem, hochu," řekl ledabylo, s úsměvem, víc žertem. „Chtěl bys?"

Byl až překvapen, s jakou ochotou hoch přikývl, jak se mu oči rozjasnily.

„Inu, víš, milý hochu, taky by to nic nebylo," obracel, „malířství — chury vejdělky. Vím to, tadyhle náchodský malíř, kolikrát nemá čemu říkajíc ani do huby. A kdo pak by platil na učení. To se musí platit, a myslím hodně. Pro tebe tak ňáký lehčí

řemeslo, a kde bys moh' rok za rok. Jak pak, krejčím bys nechtěl bejt?"

Hoch se okamžik na něj díval ztrnule, pak teprve pokynul hlavou, ne však tak hbitě a radostně jako prve. Neohromilo jej to, neslyšel nic nového. Sám už u kolovratu, když soukal, kolikráte na to myslil, jak by bylo krásné, kdyby moh' na malířství, kdyby nemusil soukat a mohl barvy třít a do hrníčků dávat sám v takové plátěné plantě jako viděl na malířském učedníku, když nahoře v kostele ty sochy štafírovali. Barvy třít, štětečky mít, malovat.

Soukaje, blouzníval o tom, ale bez naděje; ani si netroufal pomyslit, že by se mohlo stát. Teď také Málek řekl, že není možná; a jeho slovo vážilo. Nutnost dolehla jako často, co osiřel, tuhá, krutá nezbytnost poddati se, poslechnout. Jedna úleva v tom však byla: že by nemusil sedět celý den u kolovratu, že by se zbavil soukání, které ho tak tížilo.

Lhoták se ráno Málkovi nesvěřil, že farář s ním už stran Honzky jednal a že také navrhl krejčovinu. Teprve když se vrátil z hrubé, po obědě (na který Málek připlatil), pověděl před Lhotákovou, když hoch byl před stavením, že si ho dal farář už jednou k vůli hochovi zavolat a dnes, když šel z kostela, že mu Doubenus vyřídil, aby se zítra po nešporách stavil na faře.

„Tak měj rozum a nebraň se; farář jistě dobře poradí. Když jste si hocha vzali na starost, tak co — ať z něho něco je, ať na vás nenaříká," domlouval Málek.

Pak se strojil zase na cestu. Nežli se však vydal, vyšel ven a zavolal Hilmu na zásep. Oznámil mu, že musí jít, napomenul ho, aby pěkně poslouchal, až bude na místě, že to dělá pro sebe, aby byl z něho hodný člověk, že musí být trpělivý, v učení že jinak není, tak aby byl hodný a tuhle — Vstrčil mu tři desetníky do ruky, velikou sumu, a přidal k ní napomenutí, aby zbytečně neutrácel, a že zase přijde na něj se podívat, no — hlas zněl měkčeji — aby se modlil, že ho pán Bůh neopustí.

Sáhl mu na hlavu, na rameno, jako by jej chtěl pohladit.

Bledému hošíkovi, jenž dosud měl oči sklopeny, vytryskly v ten okamžik slzy, jak se náhle rozesmutnil. Tak s ním už dávno nikdo nemluvil, a loučení to bylo, a jistota, že musí na učení. —

Doubenus vyřizoval o ten Boží hod dva vzkazy. První Lhotákovi, kterého farář Havlovický stoje u okna zahlédl, an šel na hrubou.

Druhý vzkaz vyřizoval Doubenus po obědě, na který se přiživil na faře. Šel dolů k Čejchanom, k pláteníkovi, někdy granátníku, jenž byl také v Rusku, když Napoleon táhl na Moskvu; šel pozvat Čejchanova podruha Fidéla Hanuše, někdy pěšáka u Rohanského regimentu, aby přišel, může-li na faru.

Lehkonohý krejčí, jenž se z ničeho nic třeba do Prahy rozběhl jako za humna a odtud se zase vrátil takřka za několik hodin, četl právě v starém snáři a skládal se starou Čejchankou numera. Hned však knížku položil na stůl, a že přijde, aby Doubenus vyřídil, že přijde.

Doubenus se nikde nestavil, ač z langrovské hospody na něj klepali a kývali; pěkně rovnou, paty k sobě, špičky ven tlapal sněhem zpátky na faru. Jen s hrobařem, kterého potkal, promluvil několik slov, co se optal, no tak co prase, kdy je zabije, a že dnes byl, pane, na faře oběd — pečeně, a co všeho, to že se pane najedl, to že —

Šel zase dále na faru. Když stoupal k ní po schodech omrzlých, vysekaných oznámit, že Fidél Hanuš přijde, vyvalil oči, otevřel ústa a ostal jako přimrazený.

Fidél Hanuš už vycházel z jemnostpánova pokoje. Vycházel, kmitl se jako šidlo u vody, něco promluvil. Doubenus to nechytil, a byl pod schody. Když se Doubenus ohlédl, spatřil krejčího už níže v aleji, an zachází, tratě se mezi zasněženými lipami. Přišel pozadu, za školou, pomyslil Doubenus, ale přec — pro Boha — Vtom se zapálil jako brabenec, když pohleděl na faru, do okna a spatřil, jak jemnostpán se na něj dívá a jak se mu směje.

Nazejtří, na den sv. Štěpána, šel Lhoták na nešpory a po nešporách na faru. Farář začal hned, jak se tkadlec nadál, o si-

rotku Hilmovi a zeptal se, tak jak, jak se rozhodl, že mu radí, aby hocha dal na učení.

Málek včera nemluvil do větru, když domlouval stran sirotka; také Lhotáková uznala, když s ní muž o něm jednal, že co, takhle že by hoch nemohl ostat, za stav že s ním nic není, že není kalého zdraví, ale že by to s tím učením mohlo ještě počkat, teď že hoch vypomůže.

Lhoták to přednesl faráři, jak uměl opentleně, a že také to, kde také vzít pořádné místo, to že by se musil přece ohlédnout.

„To už mám," vpadl Havlovický, „už mám místo zamluveno, pěkné místo, u dobrého mistra a hodného člověka, tam hochovi zle nebude. Už jsem to také všecko smluvil včera, můžete se tam stavit, u Hanuše, u Fidéla."

Lhoták žasl, jako by to nebylo možná.

„Jak vám povídám, Lhotáku, všecko jsem vyjednal. Vy s tím nebudete mít žádnou výlohu, nic, to já všecko zařídím, buďte bez starosti. Fidél Hanuš je uznalý, má srdce, Honzík se nebude mít zle. Po Novém roce má nastoupit. A nastoupí, viďte."

Lhoták přejel věneček vousů pod bradou, usmíval se rozpačitě, ale konec konců podal ruku, když mu farář nabídl pravici na stvrzenou toho sjednání. —

Ten den po Novém roce, t. j. druhého dne měsíce ledna 1836, stěhoval se sirotek Jan Hilma k Čejchanom. Stěhování bylo krátké. Všecko, co bylo jeho, několik kousků prádla a chudého obleku, knížky a pírník vešlo se do uzlíku. Boty mu v něm nepřekážely. Měl jenom ty na nohou. Ostatek svého majetku, obrázky a své malování, a svůj poklad — barvy — schoval v náprsní kapse. Betlema mu bylo líto, než bál se o něj říci; až sám Lhoták si vzpomněl, a řekl, teď že by ho u mistra nemohl už stavět, ať ho tu nechá, po hromnicích, až ho Lhoták sdělá, že si může pro něj přijít. Loučení bylo pro ně krátké, ale ne bez pohnutí, zvláště když hoch podával Lhotákovi a jeho ženě ruku a říkal jim: „Zaplať pán Bůh za všecko."

Hlas se mu zatřásl a v ten okamžik také Lhoták promluvil měkčeji:

„No, dej ti pán Bůh štěstí."

Lhotáková přidala, aby někdy k nim přišel, když by měl kdy, na toulku. Šla ho až na síň vyprovodit, až ku prahu, a zůstala chvilku hledíc za ním. Když ho tak viděla hoška slabého s uzlíkem v ruce, jak sám a sám kluše zasněženou cestou od cizích k cizím, a připomenula si, že je jako lipka v poli, že nemá nikoho, pranikoho, bylo jí ho líto a pomyslila, že táta, Lhoták, ho přece mohl dovést na místo, že ho nemusil tak nechat.

Čím více se Hilma blížil Čejchanovu příbytku, tím větší měl

strach. Než všechen s něho spadl, když jej mistr uvítal vesele a stará Čejchanka vlídně, s účastenstvím. Slyšela již o jeho osudu, Hanuš to přinesl z fary, a pohled na hubeného, přibledlého chlapce s tím uzlíčkem teprve dojal. Také sám starý granatýr Čejchan, velký a vážný, jehož se hoch bál nejvíce, vlídně na něj promluvil, ano zažertoval, umí-li také dost utíkat jako tuhle pan mistr.

Toho dne odpoledne přišel na padolskou faru mladý Klimeš. Hned, jak vstupoval do pokoje, poznal Havlovický, že nejde jako jindy, nicméně zeptal se, uvítav jej laskavě, jde-li si pro knížku.

„Ne, jemnostpane, děkuju," odvětil Klimeš zdvořile, s úsměvem, jenž byl dost rozpačitý, „nemám tentokrát mysle na čtení. Jdu, prosím, o radu."

Farář tušil, než zeptal se, co je.

„Chystám se, jemnostpane, na zámek."

„Co tam?! Žalovat snad?"

„Ne, o povolení; rád bych se ženil."

„Přece; no však jsem si myslel, budete-li tak upřímný. A [illegible] chcete — to už je pozdě."

„Pozdě?"

Farář se zasmál a pravil:

„Když už jdete na zámek o povolení."

Mladý Klimeš se začervenal, chtěl říci něco na omluvu; Havlovický položil mu ruku na rameno a vážně řekl:

„Jozífku, mám vás za rozumného, vážného mládence. Jistě jste si všechno rozvážil, hlavně to, že to je svazek na celý život. Nevěsta je hodná, z hodné rodiny. Máte-li k ní náklonnost, tedy s pánem Bohem, pán Bůh vám dej štěstí. Co se mne týče, já bych vás tu v Padolí rád měl."

XXXII

Slavný „Oberamt“ na zámku náchodském vydal „Bewilligungsschein“, a tak ohlásil koncem masopustu v padolském kostele kazatel po třikráte vždycky po kázání láskám přítomných z Padolí a z kolatury, že v stav svatého manželství vstoupiti míní poctivý mládenec Josef Klimeš, syn Josefa Klimše ve Vysoké Srbské, s počestnou vdovou Františkou Šimkovou z Padolí.

Svatby nebyly hlučné, ale veselé. „Zelený strom“ dostal nového hospodáře, mladého, přičinlivého, jenž si každého hosta všiml, s každým uměl promluvit, ať byl vesničan, ať soused půlpánský nebo cizinec.

O velikonočních svátcích toho roku 1836 došel faráře Havlovického od bratra z Uher list, tentokráte dvojím jazykem psaný, česky a německy. To německé místo, napsané k vůli staré mlynářce, aby nesrozuměla, kdyby náhodou dostala psaní do rukou, bylo jako zburcováním v tiché dřímotě.

Farář se poslední dobou netrudil úvahami o dolování, ač jej projekty bratrovy dříve tak lákaly i to, co svatoňovický šichtmistr u žďárecké jámy zrovna prorokoval. Farář nedůvěřoval dost svým a bratrovým silám; i ve chvílích, kdy bratrův plán jej oslňoval, připlížily se obavy a ty dusily jako husté mraky jas budoucího podniku.

Německé místo v bratrově posledním listu jej zase vyburcovalo. Šichtmistr psal, že pilně ukládá, aby farář taktéž činil, on, šichtmistr, že nechá za tři, za čtyři léta služby v Uhrách, do té doby že ještě nějaký tisíc uloží, a pak že přijede a že začnou.

Toho dne farář skoro na nic jiného nemyslil nežli na toto místo. Divil se bratrově vytrvalosti. Neměl by jí, uvažoval, kdyby nebyl tak přesvědčen. Je znalec, rozumí tomu, ví, může-li to podniknout. Když by opravdu začal, jak ho nechat, a když by dílo opravdu mohlo míti požehnání. Ale těch starostí z toho a snad i zápasů! —

Jiskrné ráno vyjasnilo i farářovu mysl; sám si domluvil, nač by se zas už staral, kdož ví, jak se za ten čas bratr sám rozmyslí.

Pak nastaly polní práce, poslední úprava cesty za farou do vrchu, když loňského roku dokončil nejtěžší práci zasypav s pomocí srbeckých a zličských sedláků hlubokou strž ve stráni: to i služba kněžská a ve škole i poučování mimo ni a poslední čas také politika odváděly myšlení od dolů.

V ten jarní čas začalo se mnoho mluvit o nastávající korunovaci, kdy bude konečně vyhlášena a na kterou dobu. Farář nepustil své myšlenky podívati se do Prahy. Léta jí neviděl. Měl tam nejednoho známého ze studentských let i dobrého přítele, jenž po filosofii vstoupil do řádu křižovnického. Někdy si psali, léta však se již spolu neviděli.

Jaké asi změny v Praze za ten čas; literatura se vzmohla a divadlo se vzmáhá, když vlastenci si zařídili soukromé na Malé straně. Podívat se na všechen ten ruch vlastenecký zblízka za tak vzácné slavnosti, a uvidět korunovaci českého krále!

I to mu připadlo, co mu loni Teller felčar řekl, když mu ukázal malování malého Hilmy, kdyby takhle nějaký umělec v Praze to posoudil, a že by se tam třeba našel mecenáš.

Hilmu sice uvedl pro jeho jistotu na krejčovství, to však si chtěl farář zjistit, nezakopává-li se tím vzácná hřivna. Sám byl o ní přesvědčen, zvláště když za nějaký týden poté, co se Hilma dostal do učení, zastavil se u Čejchanů, u mistra Fidéla Hanuše.

Přibledlý, hubený hošík oháněl se jehlou; mistr si ho chválil a zvláště stará Čejchanka, že se netoulá, že nikam nejde, že nejradši čte v kalendáři nebo tak, co si někde sežene.

„Obzvlášť rád rejsuje, jemnostpane, to v neděli celý odpoledne u toho vysedí, a pěkně umí malovat, opraudu.“

Hilma musil pro nejnovější své dílo. Přinesl je z komory a ostýchavě podal. Nach prokmitl jeho tváří, když farář překvapen, nahlas pochválil, to že je zase lepší, opravdu. Více mu však neřekl, o malování nic, aby ho planě nepobouřil; v duchu si však řekl, to ze opravdu něco je a že by byla věčná škoda, kdyby hoch měl ve svém nadání zakrnět.

Proto, když se farář chystal do Prahy, umiňoval si, že nějaké

to hochovo malování vezme s sebou a že se pokusí, aby tam zvěděl jistotu.

V první polovici června jednou odpoledne, před samým slunce západem, vracel se z pole svého i z cizího. Byl se podívat na jetel, na brambory, na obilí na těch lánech, které sousedé osili dle jeho příkladu jetelem, dříve tu nepěstovaným, které osázeli brambory za hakem dle jeho návodu a které osili, jak on učil a sám dělal, do první brázdy. Jindy dřeli se na úhoru, třikrát, dvakráte nejméně jej zdělali, teď zorali jeteliště a hned do něho sili.

A zdařilo se, obilí krásně stálo, vysoké a jako kožich husté, brambory také krásné a jetel, radost pohledět. Proto farář točil spokojeně holí a chystal se, že panímámě, kteráž nad jeho novotami také někdy hlavou zakroutila, o tom poví, a že ji vyzve, aby se šla podívat, že ji to bude těšit. Ale nepověděl jí to — nevyzval ji.

U schůdků potkal poslíčka, jenž přinášel z Náchoda poštu, dva listy a noviny. Farář nahlédl do nich hned venku a hned také chvátal do fary, sháněje se po panímámě. Uslyšel, že je na zahradě; a hned jak byl, v klobouku, s holí, s novinami, hnal se do zahrady. Matku zastal s Krůčkovou; hovořily přes plot s učitelkou Černou.

„Paní učitelová," zvolal farář docházeje, „kde je pan učitel? Zavolejte ho, ať také slyší novinu. Je doma? Zavolejte ho."

Ale pan učitel už tu. Stál na síni a slyšel vše. Přiběhl jak byl, beze všeho, bez čepice, v černé vestě po krk zapjaté.

„Tak už je to tu," oznamoval farář vzrušeně, „korunovace, už je ohlášena."

„Kdy bude?" ptal se učitel.

„Na den to ještě není; ale poslouchejte." Farář vzav číslo Pražských novin, jejichž čelo zdobil český lev ve štítku pod svatováclavskou korunou, a jal se čísti u plotu mezi zahradami, farskou a školní, utěšenými bujnou, jarní zelení stromů a vysoké trávy, té chvíle v růžovém přísvitu čistého, krásného západu:

„My Ferdinand První z Boží milosti císař rakouský; uherský, český, lombardský a benátský král — — atd. atd.

Všem i každému věrnému a poslušnému poddanému Našemu ze stavu prelátského, panského, rytířského též městského, jakékoliv důstojnosti, ouřadu neb podstaty —“

„A sedláci nic,“ přištípl tlumeně učitel nachýliv se ke staré mlynářce, ale hned se zase vzpřímil drže se tyček v plotě, a zase jakoby nic, aby nevyrušoval.

„Věrní milí!“ četl farář. „Poněvadž jsme uzavřeli v první polovici měsíce září při budoucím novém Sněmu zemském Korunování Naše, jakožto Král Český, i také oné nejmilejší paní Manželky Naší Jasnosti a Lásky před sebe vzíti; tak vám s nejmilostivějším nařízením to oznamujem', abyste se vesměs na ten den, který ustanoviti My si ještě vymiňujem', ráno v královském hlavním městě Našem v Praze v místě obyčejném toho hradu pražského jistotně a nepochybně najíti dali, tam obyčejnou přísahu dědičnou složili a následovně při korunování Našem, jakož i oném nejmilejší paní Manželky Naší Jasnosti a Lásky poslušně přítomni býti, jakž na vás nejmilostivější důvěrnost Naši složujem a povinnost vaše toho pohledává. Na čemž se nejmilostivější vůle i oumysl Náš vyplní — Dán v hlavním — —

Ferdinand —“

„Tak to by bylo až po žních,“ počítala stará mlynářka.

„No tak vidíte, maminko, že musím jet,“ farář zatřepal vesele novinami, „tady to stojí, v ten a ten den abych se dal v Praze na královském hradě vynajít.“

„To je, to tam je, ale pro pány preláty,“ žertem odbyla stará mlynářka, „ale jeď si, Josífku, jeď, s pánem Bohem.“

„To nám pak bude jemnostpán vypravovat,“ těšila se učitelka. Muž její sebou živě hnul, jak si na hudbu vzpomněl:

„To bude muziky! Tu mši bych chtěl slyšet o korunovaci, ta bude jistě extra skládaná, a hlauní zpěváci a zpěvačky na kůře, a sola — bože! A opera, čmerte, to bych chtěl taky slyšet a vidět, v divadle bude taky extra muzika —“ a oudy mu to zrovna zahrálo.

XXXIII

Padolí bylo jako kraj světa; světová politika daleké mu moře, jež ani temným šumem sem nezalehlo. Nastávající však korunovace hnula zapadlým hnízdem. „Půlpáni" o ní mluvili, a víc a živěji, jmenovitě když docházely divné noviny, co se stane, jaká sláva, obzvláště to, že se bude v Praze v čas korunovace slaviti šestnáctero svateb z celého království, z každého kraje jedna, v každém kraji že vyberou ženicha a nevěstu, ti že pojedou do Prahy s mládenci a družičkami, s družbou a hostmi, na vozích, s výbavou, se vším všudy, v Praze že budou svatby jak se patří jako doma, veřejně o té slavnosti a každý ten párek že dostane kolik stovek. Kolik stovek ve stříbře!

Dost si lámali hlavy, koho stihne to štěstí, který párek si pan hradecký krajský vybéře z těch, které mu vrchní ze všech panství hradeckého kraje navrhnou. Dolejší mlynář, když seděl nahoře „U zeleného stromu" a zahlédl venku Doubena, dal si jej zavolat a pak jej zlobil, tak co, bude-li se ženit, vezme-li si tu Žofku Šulitárovu z Kačenčiných hor, ke které chodí drak čtyřikrát do roka na frej; tu aby si vzal, že by měl svarby v Praze, jeho že by byly nejslavnější, když by měl takovou nevěstu, jeho že by vezli čtyřmi, a čtyři stovky že by dostal, čtyři stovky!

Doubenus se s počátku jen usmíval, pak se již durdil, až jako krocan zlobivě přisvědčil, tak že jo, že se bude ženit, že bude, ale když mu pan otec půjde na svarby — za plampače.

Všechno se kolem smálo, i mlynář, až se dutě rozkašlal, a smál se, maje radost, že Doubena tak rozdráždil; dal mu nalít na

usmířenou, nalít čtvrtku a ještě jednu, až se pak Doubenovi oči oužily v čárky, jak se ze široka začal usmívat.

Ty „svarby" s Žofkou Šulitárovou Doubenovi ostaly; škádlili jej tu a tam, nejostřeji pak, když se rozhodlo a bylo ouředně ustanoveno, že za hradecký kraj bude párek z Broumovska, z německé vsi, Němci, a odtud ještě nádavkem že vezmou také zlatou svatbu, takové že nebude mít žádný jiný kraj.

Dost to přemílali i zlobili se, že Němce vybrali, ač v hradeckém kraji je více Čechů nežli Němců, to že je panská praktika, kdož ví, proč to krajský udělal. Doubenus to odnášel smíchem, škádlením a vtipy; bránil se, co pak on, jemu že je to jedno, ale dolejší mlynář že se žere.

V tu dobu, počátkem žní, bylo již veřejně vyhlášeno, že korunovací králova se vykoná dne 7. září a královnina 12. září. Noviny také již oznámily, že se císař vydá na cestu do Čech už v polovici srpna a že cestou do Prahy navštíví mnohá česká města.

V tu dobu měl farář Havlovický už odpověď z Prahy od přítele křižovníka, jemuž před tím psal o své cestě, a jenž ho upřímně zval, ať jen přijede a rovnou k nim do kláštera, že mu tu opatří kvartýr, jinde že by sotva co dostal, leda za velké peníze, že už teď začíná se nával do Prahy, že byty po hospodách a hotelích jsou již všecky zamluveny, i vyslancové že budou bydleti dole v městě, a ne na hradě, i papežský nuncius.

Co bylo vydáno prohlášení o korunovaci, těšil se farář na Prahu živěji nežli před tím, a teď, když přišla jistota, když se tak přiblížila doba cesty, zaradoval se jako student.

Zajel do Náchoda k vikáři ohlásit se a tu také zaslechl, že vévodkyně od svého muže hraběte Schulenburka nadobro již rozvedená, jež toho léta do Ratibořic nepřijela, je někde v mořských lázních, na korunovaci však do Prahy že snad také přijede.

O strouženském pastoru, s kterým se Havlovický od svého posledního setkání nesešel, ač se mu nijak nevyhýbal, vikář se ani nezmínil. —

Ještě bylo dobrých čtrnácte dní do cesty, a již měl farář ně-

kolik komisí, od švagra kupce, od sestry, od učitele stran partesů; naposled přišla sama panímáma, ne však pro sebe. Jinému upravovala cestičku; za mladou Kalinovou a za Kalinu promluvila, že když Josef bude v tom klášteře, že by se tam mohl přeptat a přimluvit, tady Kalinův Honzíček by se tam mohl dobře uchytit, že by měl Kalina po starosti, Kalinová že ji prosila, aby mu o tom řekla.

„Za vokalistu by ho chtěli Kalinovi dostat? To by mohlo být, hoch má hezký hlas, dobrý sluch a dobře se učí. No uvidíme, maminko.“

Když druhého dne ráno vstoupil do sakristie, začal sám o té záležitosti prve nežli mohl Kalina o svém synkovi promluvit, jak zamýšlel. Farář slíbil kostelníkovi, že se v Praze přimluví, a dodal:

„Letos to asi sotva půjde, ostatek, vždyť to tak nespěchá. Kolik je Honzíčkovi let?“

„Bude mu teď jedenáct.“

„No tak, to není zmeškáno. Jedenáct! Pravda,“ vzpomněl farář, „vždyť byl ještě v peřince, když jsem se sem dostal.“ A v duchu domyslil: „Už jedenáctý rok tu!“

Tak se měl o dva hochy v Praze starat: o Jeníka Kalinova a Hilmu, učedníka u Fidéle Hanuše. Chtěl, aby se o sirotkovi rozhodlo, žádnému však o tom nic neříkal; hoch jmenovitě neměl nic vědět, aby se v něm před časem a naplano neroznítily naděje, aby se mu neodvracela mysl od řemesla.

Farář vzpomněl také na mlynáře Kilara pod Červenou Hůrou; chtěl k němu poslati Doubena se vzkazem, že do Prahy pojede a kdy, aby také pan otec vzkázal, a také nahoru na Slatinu učiteli. V tom zastavil se na faře mlynářův čeledín, jenž jel Padolím, oznamuje, že se má zeptat stran Prahy.

Farář napsal cedulíčku, oznamuje také, že bude bydlit v klášteře u křižovníků, aby jej tam navštívili anebo aby mu tam, když by se náhodou nesešli, nechali vzkaz, kde oni budou na bytu, že beztoho u pana juristy, syna Šoltova. —

Bylo po hlavních žních, kdy noviny přinesly zprávy o tom, že císař Ferdinand s císařovnou vyjeli z Vídně, že se zastavili na nějaký den v Brně, kdež je s velikou slávou uvítali. Zprávy ty nebyly v novinách samých nejčerstvější, do Padolí pak se dostávaly hrubě zastaralé.

Když číslo oznamovalo, že císař byl na pomezí českého království slavně uvítán, že v čele zástupů, deputací a banderií vítal jej hrabě Antonín z Valdštejna, pán na Litomyšli s hejtmanem kraje chrudimského, že v Litomyšli postavili slavnostní bránu s českým nápisem: „Králi a vlasti vždy věrné měšťanstvo Litomyšlské“ (z čehož měl farář radost), dále že císař přenocoval v Lito-

myšli v hostinci „u slunce", byl už císař s celým dvorem v Hradci Králové.

Že tam přijede, zvěděli Padolští už před týdnem, když uviděli broumovské ostrostřelce táhnoucí Padolím na Hradec, aby tam v plné parádě uvítali panovníka. Vlastně netáhli, nýbrž jeli na kolika vozích, zatím jen v čapkách a ne v opeřených klobouci ch, jeli v rozepjatých kabátcích, bez nákrčníků, zpocení, zaprášení, jak bylo parno těch srpnových dní.

Tři dny potom rozneslo se městečkem, že císař přijede z Hradce také do Josefova, 27. t. m. najisto. Také přijel a ještě téhož dne večer měli padolští půlpáni spolehlivou a věrohodnou zprávu o tom, jaká panovala v Jaroměři a v Josefově sláva, jaký byl shon lidí z široka daleka, jaké slavné brány v Jaroměři, co chvoje zelené všude, praporů, jaká střelba z pevnosti a co muziky všude.

Nepřinesla to zvláštní štafeta, žádný kurýr, ale jako kurýr, pěší kurýr, Fidél Hanuš rychlonohý, Hilmův mistr, někdy u rohanského regimentu, jenž v noci ze 26. na 27. den měsíce srpna se rozhodl a také hned ráno toho 27. ještě za tmy s krajícem a homolkou v kapse do Josefova vyšel, t. j. vyklusal na ty dobré tři a půl míle a večer zas už byl doma, vrátiv se po svých, moha se pochlubiti, že všecko viděl, i zeměpána i generály, sedláky na koních, brány, celou slávu. —

Nazejtří po ránu hrčel od Police Padolím velký cestovní kočár tažený čtyřmi vykrmenými vraníky. Na kozlíku vedle kočího seděl panský myslivec v klobouku, na němž se bělostné peří jen čepejřilo a povívalo. V Padolí znali koně, povoz, myslivce v stříbrolesklé livreji, věděli, že to jede prelát z Broumova. Jezdíval tu často z Břevnova do Broumova a naopak. Teď hádali všichni a najisto, poněvadž jel dříve nežli jindy, že jede do Prahy na korunovaci.

XXXIV

Týden po josefovské slávě, kdy vypsání její v novinách do Padolí ještě nedošlo, jmenovitě dne 3. září podvečer rozloučili se s farářem Havlovickým, jenž nazejtří chtěl do Prahy, sestra Krůčková i švagr. Přišel také Kalina hodinář s Kalinovou dát s pánem Bohem a znovu požádat, aby jemnostpán v Praze na Honzíčka nezapomněl. Přišel i Červíček, druhý kostelník, přát šťastnou cestu.

Loučení dost, až farář sám, jenž léta již nevydal se na delší cestu, byl dost vzrušen. Ještě více stará mlynářka, kteréž značilo Praha a „někde za Prahou", něco tuze dalekého. Ochotně přisvědčovala, když farář jí připomínal co a jak v hospodářství za jeho nepřítomnosti, ochotně a nějak měkčeji, laskavěji, že ano, aby se nestarál, jen aby on si dal pozor, aby se mu něco nestalo.

Ráno, dne 4. září, ještě za šera zapřáhl Mikula Rus „myšku" a hnědku do kočárku. Doubenus, jenž navečer také přišel na faru, oznámil po večeři, že přijde ještě ráno. A přišel; pomohl Mikulovi, vynesl farářův tlumok, počkal, až farář přišel. Maje smeknuto, přál mu šťastnou a veselou cestu a usmál se blaženě, když se ho farář zeptal, tak co mu má z Prahy přivézt; počkal, až se panímáma se synem rozloučila, až vůz sjel lipovou alejí dolů a zmizel.

Mikula zajel jen do Náchoda, kdež měl farář zamluvené místo na poště. S tou se dostal toho dne do Hradce Králové; tam na něj už čekala cedulička „Aufnahms-Schein — — giltig zur Gesellschaftsfahrt auf den 5. September", kterouž mu na písemné požádání opatřil J. H. Pospíšil, impresor, knihkupec a vlastenský

nakladatel. Ta cedulka zabezpečila faráři místo v dostavníku jezdícím mezi Hradcem Králové a Prahou.

Už v poštovním voze vzpomínal farář na svůj kočárek s „myškou" a hnědkou; což teprve, když přenocovav v Hradci, usedal dne 5. září na úsvitě v povoze, jehož střecha byla plna tlumoků, cestovních brašen a balíků, a jehož prostora určená pro osm osob musila jich pojmouti toho chladného rána jedenáct.

Všeliká protestace byla marná; chtěl-li se farář za den dostati do Prahy (s jiným povozem to nebylo možná, neměl-li podložených koní jako dostavník), musil vsednouti. Na tom „Aufnámssajnu" sice ustanovoval bod pátý a poslední, že každý pasažír je povinen na každé stanici své místo zaměniti; ale při tom, jak vůz nacpali, byla v tom jen záměna sousedstva, žádné však polepšení.

Když se dostali z hradeckých bran, za hradby, na širou silnici, většina ve voze již dřímala; dva však zakřesali a zapálili dýmky a nedbali, že ze dvou ženských, šátky a plášti zachuchlaných, začala jedna kašlati a druhá vzdychati, ach, že ji bolí hlava, hned co vstala, ach, jak to jen vydrží.

Teprve když se rozednilo, uviděl farář společnost v dostavníku, jak náleží. Z těch dvou ženských jedna, mladší, patrně zámožnější měšťanka, seděla v plášti a v klobouku, z něhož jí hubená, drobná tvář vyhlížela jako z kukaně. Druhá, starší, měla na hlavě tmavý čepec a přes ramena velký šátek na zádech do rohu složený. Vedle ní seděl student, u toho nějaký bohatý sedlák s vydrovicí na hlavě a vedle něho farář; naproti měli žida, ne starého, ne mladého, nějakého mistra, dva sousedy z Hradce, třetího z Třebechovic a hospodářského úředníka, nějakého správce nebo pojezdného. Byl vypasený, červené tváře hladce oholené se mu až leskly pod kastorovým kloboukem. Na sobě měl dlouhý svrchník perníkové barvy s límcem přes ramena; bánil skoro ustavičně z pěnovky stříbrem kované, víc nežli ten sedlák ze své dřevěnky vyřezávané.

Ani nehlesl, velkopansky mlče i když skoro všichni se rozhovořili, i když panímáma v čepci přestala vzdychat a na hlavu si naříkat. Mluvili o korunovaci, nejvíce německy, a nejvíce žid.

Hradečtí sousedé vzpomínali na slávu, jaká u nich byla za králova pobytu, na illuminace, zvláště na poslední před císařovým odjezdem, jaká krása, co světel, lampiček, nápisů. Rozumělo se, že německých.

Proto pojezdný sebou hnul a obrátil své trochu vyvalené oči, když se farář ozval po česku:

„Pan Pospíšil měl český nápis: S Bohem králi! Věrná Čechie láskou korunu Tvou věncuje."

Sousedé přisvědčovali, v to pojednou se ozval statný sedlák ve vydrovici:

„Však to byl, myslím, jediný český nápis v celém Hradci. No, my v Plotištích měli taky český nápis, jen český na bráně, když císař jel z Hradce do Jičína. A v Bříze měli na bráně taky český nápis."

Žid do toho vskočil, nedbaje řeči sedlákovy, no jo, no jo, v Hradci že to bylo hezké, ale teď v Praze, až bude pozejtří večer po korunovaci illuminace, to že bude, a jaká krása byla, když minulý čtvrtek byl ten vjezd, když císař jel od invalithauzu do města — unbeschreiblich — Ta krása, toho lidstva, vojsko v parádě, zvonění, střelba, šarfšicové, poštmistři v červených fracích a pak panstvo na koních, hrabata, knížata a dvůr, ty kočáry, garda a hofdámy v dvorních kočárech, a ten špalír —

„Ten byl snad až od Karolinčan —" připomenul farář tázavě.

„Was?" ptal se žid. „Was ist das Karolinčan —"

Pojezdný se v hrdle zkrátka zachechtal, ale jinak se ani nehnul, opíraje ruce v srnčích rukavicích o hůl s červeným, hedvábným střapcem.

„Karolinenthal —" odvětil zprudka farář dohřát ne židem, ale tím úsměškem pojezdného.

„Ne," opravoval žid, „od Poříčské brány k Prašné, in der Zeltnergasse, jestli to znají — am Ring a dál až na hrad. To byl špalír; und der Festzug! Kdo si mohl dva zlaté pošpendírovat — nic jsem toho nelitoval."

„Jak dva zlaté, to —" ptala se panička v kukani.

„No, to byly solche Tribunen — dobrý kšeft," vykládal žid, „tesařský mistr Ranek na Josefsplacu a tesařský mistr Zeyer, oba je znám, na rynku vystavčli solche Tribunen, takový lešení, numerierter Platz zwei Gulden a k stání 30 kr. Stálo to za to — člověk všecko viděl a pěkně seděl."

Plotištský sedlák se usmál té chlubivosti a zamíhal očima po faráři.

„Na hradě jste tu slávu a uvítání neviděl," zeptal se farář schválně. Správce, jenž si právě řídil svou pěnovku k nové zápalné oběti, na to „jste" otočil své oči po faráři.

„Dort waren die höchsten Würdenträger," odpověděl žid.

„Ano, ano, tam taky uvítal nejvyšší purkrabí* krále po česku," vpadl farář, „jak jsem včera v Hradci slyšel, „jenom po česku."

Pojezdný vypustil prudčeji oblak kouře a divě se, pohledčl na faráře. Ale ani nehlesl. Žid se zavrtěl, „na, že snad česky, na, že je to už tak starý prauch —"

„Žádný prauch," vyhrkl sedlák, „právo je to, vždyť je to český král!"

„Tak, pantáto, tak," přisvědčoval farář potěšen a nevšiml si, jak si pojezdný změřil sedláka, že si tak troufal. Třebechovický soused i řemeslník rozhodně souhlasili a jeden z hradeckých měšťanů opakoval.:

„Ganz richtig, ganz richtig."

Žid překvapen, na chvíli se odmlčel, ale nemoha být bez řeči, začal znova, natočiv z jiného, připomínaje všeobecně, aby neopominuli se podívat do Platejzu, tam že je v sále panorama, wunderschön, die Reise um die Welt, einzig, a na Josefsplace, tam že je St. Petersburg, taky panorama, aber extra gebaut und konstruirt.

„Aber das höchste, to je v Konviktě, tam se producíruje, meine Herren, der russische Feuerkönig, ohnivý král z Ruslandu, ten se jim meje žhavým olejem jako našinec vodou a ukusuje kousky rozžhavenýho prutu železnýho a taky chodí po žhavém železe."

„V botách?" zeptal se nevinně plotištský sedlák.

Farář a všichni, až na pojezdného, jenž seděl nadutě, ani se nehýbaje, i ženské, dali se do smíchu.

Žid sebou škubl, a na sedláka, to že by pantáta moh' vědět, že není snad tak hloupý. Sedlák se jen šklíbil, a žid jako ochlazen přestal hlásati činy ruského, ohnivého krále. —

Dostavník hrčel silnicí, až okénka drnčela; míjeli formanské povozy, kočáry, okroče, potkali poštu, míjeli vesnice, lány strnišť i ouhorů, luka, mezi nimiž se černaly lesíky pod neveselým, šedým

* Hrabě Chotek.

nebem, až vjeli do vysoké, topolové aleje před Chlumcem, kdež měli podložené koně.

Zatím co kočí přepřahal, vylezli cestující z archy, aby trochu srovnali roztřesené oudy. Farář v tmavomodrém svém límcovém plášti zeptal se podomka, je-li v Chlumci pan profesor Klicpera, že tu snad je na vagacích.

„Byl tu, ale ne dlouho. Už odjel, snad už do Hradce nebo do Prahy podívat se."

Z Chlumce hrčel dostavník opět rychleji, až stanul v Poděbradech na náměstí před patrovou hospodou „U zeleného stromu" blíže panského pivovaru. Cestující měli tu hodinu na oběd, za který se platil stříbrný dvacetník. Farář jsa již hladov a těše se na jídlo, zeptal se, jak vylézali z dostavníku pojezdného:

„Račte to tu znát —" Nedořekl. Pojezdný vykuliv na faráře oči, utrhl se:

„Kdo."

„Vy, pane," odvětil farář překvapen.

„Já nejsem žádný vy, to si říkají ňákýmu chomoutu selskýmu, vědí —"

„A vy mně, pane, nevoňujte, pro mne je to urážka. A stavu rolnického měl byste si vy zvláště vážit." Farář zrudnuv náhlým vzplanutím nechal pojezdného a vkročil do hostinské velké světnice, kdež bylo na dlouhém stole již prostřeno a kdež jej a hosti úslužně vítal hostinský s licousky na spáncích, v sametové, zlatě vyšívané čepičce.

Pojezdný se u stolu mračil; mračil se i po jídle nad černou kávou a jako výr hleděl, když opět usedli do archy a jeli dále. Žid se díval s něho na faráře, na žádného z nich však nepromluvil, ani na sedláka, s nímž se dal Havlovický do rozprávky. Tomu pak i na nohu šlápl, když se plotištský pantáta optal na neurčito, s pofouchlým úsměvem, jako by všech, co asi pan Metternich, jak se mu v Praze mezi Čechy líbí, a jak asi on —

Hradečtí sousedé zrovna sebou škubli, když uslyšeli jméno všemocného ministra; plaše se rozhlédnuvše sklonili blíž k sobě hlavy a dali se do tlumeného hovoru, jako by byli neslyšeli.

Také z ostatních žádný ani nehlesl. Když dojížděli k Poříčské bráně a v dostavníku nastalo hnutí, pošeptal farář sedlákovi:

„Pantáto, pozor na řeč, obzvlášť o tom ministrovi jazyk za zuby!“

Pantáta chytře zamrkal usmívaje se a nahlas děkoval:

„Pozdrav pán Bůh, jemnostpane. To jsou našinec, to je vidět. Ale vždyť já —“ a přikloniv se k faráři usměvavě došeptal: „do pasti nevlezu.“ —

Před branou čekali drahnou chvíli, poněvadž dostavník nemohl dále pro kočáry a povozy před ním stojící. Hluk a šum jako ohlas příboje k nim dorážel, a farář jím vzrušen a již nedočkavý, vyhlížel neklidně ven. Vůz se konečně hnul, ale jenom na kousek. Ve bráně, obsazené vojenskou i policejní hlídkou, je zastavili. Teprve když prohlédli jejich papíry a když také zřízenci potravní daně je propustili, vjeli do města, do hluku a hlomozu těch dnů zvláště rozbouřeného. Dostavník zastavil naposledy na Příkopech před velkým hotelem „U tří lip“, nedávno přestavěným a zvelebeným, kdež měl své stanoviště.

Tu se jeho společnost rozplynula v chumelenici a v proudu lidí. Farář Havlovický, jehož vaku se ujal jeden z „nájemných sloužících“, jací stáli jenom tu, „U černého koníka“ a „U zlatého anděla“, zamířil ke křižovnickému klášteru.

XXXV

Druhého dne dopoledne vyšli z bývalého paláce šternberského na Hradčanech, kdež toho času byla obrazárna Společnosti přátel krásných umění a sbírky českého Musea, slatinský učitel Šolta v zánovním, hřebíčkovém kabátě úzkých rukávů s černým šátkem na krku a v placaté, černé čepici, s Kilarem, „panem otcem“ ze mlýna zpod Červené Hůry, v mlynářském, šedivém kabátě, v čepici světlé barvy, v nohavicích do bot. Vlasy učitelovy do snědých spánků přičesané, kdysi černé jako havran, prokvetaly; černé však oči zůstaly, jak bývaly, bystré a plné lesku.

Kantor i mlynář si vydechli, a jak stanuli, ještě se ohlédli po výstavné budově, kterouž kolik hodin procházeli, v druhém poschodí z pokoje do pokoje, jedenácti pokoji a velkým sálem i po chodbách, kdež všude visely obrazy. Pak sešli z druhého do prvního patrá i do přízemí, kdež je sbírky musejní zdržely déle nežli nahoře výtvory umění malířského.

„Mne už tejlo bolí, a hřbet taky,“ povzdechl Šolta. „Ale to nic, stálo to za to.“

„Stálo,“ přisvědčil do běla šedý mlynář a při mkl usmívaje se na okamžik víčka pod černým obočím. „A bylo vidět, co jsme měli a co jsme byli.“

„A už nejsme.“

„Kde je Václav?“

„Zastavil se s nějakým známým. Už jde.“

Šoltův syn jurista chvatně vyrazil, ohlížeje se. Ještě přitiskoval cylindr na černé vlasy; oči měl černé jako otec i přisnědlou tvář.

Byla hladká, jen knírky se mu černaly pod nosem; bělostný, tuhý límeček trčel do ní, ač ne vysoko, nad černou, širokou kravatou. Jurista byl hezký hoch, urostlý, a slušelo mu v tmavomodrém kabátě přiléhavém a v šedých pantalonech.

Vyrazil, zeptal se usmívavě, no tak, jak se jim líbilo, a co teď, k sv. Vítu že nemohou, tam že chystají všecko na zejtřejší korunovaci, trůn, klekátko pro krále a tribuny pro vznešené hosti, teď že tam nikdo nesmí, ale že by Hradčany mohli projít.

Mlynář jako by neslyšel, zadíval se za kočárem, jenž vyjev od švarcenberského paláce hrčel vzhůru Hradčanským náměstím. Dva páni v něm seděli, jeden v klobouku s vlajícím, zeleným peřím.

„Kdo to asi je —“ zeptal se mlynář jako pro sebe.

„Ten s tím peřím je nějaký generál,“ vysvětloval jurista, „a ten druhý snad nějaký vysoký úředník nebo vyslanec. Je jich tady —“

„Ruský taky? Ruský vyslanec,“ vpadl učitel s dychtivou otázkou. Přáľ Rusům, jakož i „pan otec“.

„Je tu taky; ostává na Malé straně v Šternberském domě.“

„A kam tihle by jeli,“ divil se mlynář, „že tudy, a ne do do hradu.“

„To asi do toskánského paláce, tamhle,“ ukazoval mladý Šolta, „k Metternichovi.“

„Ah tak, tady je,“ vzpomněl učitel. Hned předevčírem večer, když přijeli do Prahy, zeptal se mlynář na Metternicha a uslyšel, že bydlí v toskánském paláci. Nevěděl, kde to je, ale neptal se dál; zamluvili palác i ministra. Teď s paláce nespouštěl očí.

„Tak tam,“ mumlal si a sevřev rty, přimkl víčka; pojednou zahrozil holí, až jurista, leknuv se, k němu se přitočil, aby jej zakryl. Mlynář však se mu vytrhnuv, uplivl se a otočil, vyraziv zamračeně:

„Katan katanská —“

„Tady je všude z něho strach. Jako můra všecko dusí,“ doličoval jurista tlumeně. „Censura — ta je hrozná. To byste se divili a zlobili, co naši vlastenští spisovatelé zkusí! Taková sekatura pitomá je ve všem. Každý už je přestrašen. V kafírnách se

každý bojí promluvit, to jen kávu srkají, mlčí, šachy hrají, a dost; a když se mluví, tak opatrně, potichu."

Vykročili směrem k dvorskému prvnímu nádvoří, a student, jak se zapálil, stýskal a horlil dál: „Hnutí není. Kdyby si nás pár vyšlo za bránu, hned z toho výslechy. Jako to měl Mácha, spisovatel, četli jste od něho v ‚Květech', ten si vyšel s několika kolegy na Karlův Týn, a musil za to na policii, on a ostatní taky. A ještě pak na direktorát a tam dostal karcer, arrest. Přednosta Köhler mu ho dal, to je velmistr křižovnický, takový zuřivý Němec."

Kočáry přejížděly prostranstvím do hradu, z hradu; v jeho nádvořích, donedávna tichých a opuštěných, ruch, šum, život. Vojenské stráže v parádě, důstojníci přecházeli, služebníci v livrejích sem tam chvátali nebo lelkovali, císařský gardista v červeném fraku, v bělostných nohavicích a vysokých botách mihl se na schodech vedoucích ke královským komnatám.

Jurista ukazoval, vysvětloval, co znal a věděl. Kantor Šolta sleduje vše svým pronikavým okem pokyvoval hlavou, mlčky, ledaže někdy jen nějaké „hm" vyrazil a se usmál. Pozoroval mimojdoucí a napínal sluch. Šli páni, šly dámy, šli ouřadníci i kněží kanovníci.

Šolta mrkal, mrkal, po mlynáři se podíval; ten však ani nehlesl. Kráčel maje rty sevřeny, až pojednou stanuv, řekl úsměšně:

„To koukáte, Šolto, co —

„Koukám a ještě víc poslouchám, pane otče;" nadzvednuv placatou čepici, přihlazoval si vlasy, „jsem jako v Jiříkově vidění. Čeština je tu dokonce zavržená."

„Na hradě českých králů, rozumíte?" Mlynář se podíval ostře na učitele. „Tady je Němec všude pánem."

„Pojďte, pojďte," pobízel Šolta nepokojně. Přidal do kroku, jako by tomu všemu utíkal.

„Tady aby člověk česky veřejně ani nepromluvil," přidal syn jurista. „Kdo má lepší kabát, mluví německy, a promluví-li česky, už se po něm ohlížejí.'

Minuli purkrabství a dostali se branou pod Černou věží na zámecké schody. Tady se šum ztišil, lidí se tu té chvíle jen málo ubíralo.

„Ale ono tu už všude vře," navazoval mladý Šolta. „Takové utiskování! Kdo se hlásí k svému národu, aby se bál. Zvláště je-li v úřadě. Hned je „panslavista'. Ale už — už —" Zablýskal očima. Stanul, a stanuv vyrazil vzrušeně, tlumeným však hlasem:

„Ono to praskne." Přiklonil se k otci a k mlynáři a pošeptal: „Chystá se to — jsou už tajné spolky jako v Italii."

Učitel sebou trhl a žasna hleděl na syna.

„Co povídáš, jaké spolky! '

„Až doma, tatínku, až doma." Vtom už byl dva, tři schody níž; pospíchal, poněvadž nechtěl tady o tom vykládati. Mlynář se jen usmál. Ale pak začal povzdychovat nad dlažbou jako již včera večer společně se Šoltou, a že se už těší, až si sednou. Než musili ještě ke křižovníkům přeptat se na padolského faráře, jak měli smluveno.

Poledne docházelo, na Kamenném mostě však proudy lidí vpravo, vlevo, a mezi nimi povozy, žluté, zelené okroče. Mostecká věž staroměstská, s níž prapory povívaly, lidmi osypána. Pracovali o nové výzdobě, připravovali osvětlení na zítřejší večer. Guirlandy zeleného chvojí rostly po oblouciích a římsách tu, u křižovníků, i na colloredovském paláci. Prapory, nejvíce červenobílé, té chvíle prudce povívaly, vzdouvaly se, neboť začal ostřejší vítr.

Mlynář s učitelem si u křižovníků chvíli postáli; mladý jejich průvodčí, který vešel do kláštera se přeptat, dlouho se nevracel. Mlynář se díval po zaklopeném nebi.

„Nevím, nevím, vydrží-li to —

„Tak na mou tě, malujte čerta na zeď. Korunovace nesmí zmoknout a illuminace taky ne. Nač pak jsme sem jezdili."

Mladý Šolta přišel, oznamuje, že pan farář přijel včera pod večer, dnes ráno že hned vyšel, snad do Musea a do toho vystavení v ledeburském paláci.*

„To jsme se tam někde minuli. Kdy přijde?" ptal se učitel.

„Teď snad na poledne. Ale já mu tam nechal vzkázání; v kafírně se sejdeme."

* Průmyslová výstava na Malé straně.

„Tak, tak, Václave," souhlasil mlynář, „já bych si už rád sedl."

Šli do Poštovské ulice k Valšům na oběd, kdež se dost načekali, nebo hospoda byla plná. Pivo však dostali hned, a na to se Šolta nejvíc těšil. Hned jak přijeli ten večer, mu přišel na chuť a nemohl ho dost vynachválit, to že je něco jinšího.

Po obědě zašli do Betlemské ulice, kdež měl Šolta jurista s jedním kolegou najatý pokoj u krejčovského mistra Jakoubka. Musili projíti jeho světnicí, ve kteréž u okna, u kulatého stolu dodělával tovaryš pod chomáčem papírových měr na zdi pověšených zelený frak; učedník vedle obšíval dírky u hedvábné, kvítkované vesty. Mistr sám, bez kabátu, stál u dubové tabule a žehlil.

Slatinští s ním okamžik postáli, pohovořili o větru, o hrozící nepohodě, pak prošli pod provazem, jenž byl přidělán od stěny do stěny a na němž visely hotové i rozdělané kusy, nohavice, frak, dlouhý kabát, a vstoupili do juristovy světnice. Byla skrovná, s dvěma okny na dvůr a na prejzové střechy sousedních domů, o třech židlích, kulatém stole a dvou postelích. V koutě na nenatřené polici, v níž stály knihy, červenalo se několik jablek vedle bochníčku chleba. Pod houslemi nad postelí visela Machkova litografie, zpodobující Oldřicha a Boženu.

Po šumu hospodské jizby, po hluku ulice, plné rachotu, pojalo je hluboké ticho odlehlé studentské světničky. Bylo konejšící a líbezné jako chladivý stín po cestě úpalem. Mlynář si mane vydechl a přimkl oči, Šolta roztáhl paže. Oba utýraní dlažbou a ustavičnou chůzí svlékli se a odpočívali. Student je vybízel, aby se natáhli na postele.

„Ne, to ne, dřiu nám pověz, víš —" vybízel Šolta, jemuž po celou cestu nevyšlo z mysli to, co jim syn napověděl na zámeckých schodech. Mladý Šolta začal to zamlouvat a vymlouvat; otec však nepovolil ze starosti a zvědavosti, a mlynář mu pomáhal.

Jurista přisednuv k nim, tlumeně začal, ohlédnuv se, o tajném spolku, jenž se loni scházel v jednom domě v uličce u Týnského kostela.

„Nějaký novinář byl kápo, jméno mi neřekli, to nevím, ale scházeli se tam.“

„Kdo,“ ptal se učitel.

„Spisovatelé a studenti. Chtěli tajný spolek proti vládě, to se ví.“

„Proti Metternichovi,“ prohodil jako pro sebe mlynář.

„Spolek měl být ze samých malých oddělení, oudové jejich se měli znát, to jest ti v jednom oddělení, ale ostatní ne.“

„Jako karbonáři,“ doplnil mlynář.

„Ano, jako karbonáři, ale rozbilo se to. Nedohodli se, nebo snad ten novinář nebyl na to. Nic se nestalo.“

„A co ty, co teď, teď zas, viď,“ naléhal učitel, hledě zkoumavě na syna.

„Zase jsou nějaké tajné schůzky, tady,“ jurista se přiklonil k oběma a skoro tiše povídal: „V Konviktské ulici ‚U Ježků‘; to je nákladnický dům, šenkují tam. Vzadu přes dvůr je stavení a tam se odbývají ty schůzky.“

„V noci?“ ptal se učitel.

„V noci.“

„Co chtějí?“ Sotva se mlynář otázal, vyhrkl Šolta:

„Byls tam?“

„Nebyl.“

„A co chtějí,“ opakoval mlynář důtklivěji.

„Něco se chystá,“ odvětil jurista.

„Teď, o korunovaci!“ žasl Šolta. „Tak tys tam nebyl.“

„Nebyl, ale dostal jsem vyzvání. Jsou to samí vlastenci.“

„Kdo tě vyzval?“

„To sám nevím, všecko je tajné a tajemné.“

„Václave, Václave!“ kantor Šolta třepal starostlivě pravicí. „Ať v tom není nějaká čertovina!“

„A tfá Metternichova pasť,“ varoval mlynář. „Nic by to nebylo diunýho.“

XXXVI

Šum a hluk a ruch, jež proudily Havlovickému vpravo vlevo a jež dorážely na mysl tolikerými novými dojmy, zněly jemu, venkovskému faráři, uvyklému na tiché okolí a klid osamělé fary, tím pronikavěji, až ohlušivě. Než nezmátly ho ani nesklíčily.

Vzpružily jej a příjemně vzrušovaly. Havlovický se ihned do proudu vpravil, jako by nebylo dlouhé řady let, jež ztrávil v odlehlém, zapomenutém zákoutí. Mládl vzpomínkami na studentská léta, jež byla v jeho životě, později tak jednoduchém a povinností a prací určitě vymezeném, nejvolnější, nejkrásnější a nejrozmanitější.

Dojmy těch dob, mnohé již vybledlé nebo zapomenuté, probouzely se jako uvadlé květy pokropené živou vodou, a jejich barva a vůně živla omlazenou, osvěženou vnímavostí.

Pro ta minulá léta byla mu Praha milou; a co vlastenecké vědomí za studií theologických v něm vzbuzené pak zvroucnělo a kořeny hluboko do srdce pustilo, vzhlížel k ní jako všichni vlastenci jako k palladiu, jako k městu posvátnému, ne bez romantické blouznivosti vyzlacující vše v minulosti.

Hned byl jako doma, když se od dostavníku bral ke křižovníkům; jako by Prahu byl včera opustil, jistě kráčel hlučnými ulicemi. Novoty neztěžovaly mu cestu, Praha se nezměnila. Byla, jako bývala městem pochmurně vážným, ulic všelijak dlážděných, křivolakých, v nichž nezmizela žádná z těch starých budov, na něž za studentských let rád hledíval.

Přítel jeho, páter Jan, jej už čekal. Přijal ho srdečně a hned jej zavedl na jeho pokoj, kdež ho nechal, aby si po cestě oddechl. Havlovický osaměv, přistoupil k oknu, aby se podíval, kde je, kam má vyhlídku, a rázem otevřel. Očarován zahleděl se na nádherný obraz při řece i za ní i nad ní.

Zářijový den skonával za Petřínskou strání. Nebe hořelo. Nalevo pod okny Karlův most, jehož temné oblouky přepínaly zrůžovělý proud Vltavy. Hleděl na ruch starého mostu, na jeho věže a řady soch pokropených posledním světlem.

A za mostem nad spoustou zahnědlých, cihlových střech Malé strany, nad zelenou kopulí sv. Mikuláše a nad věžemi ostatních kostelů Petřín už v stínu, Strahov, královský hrad a jeho kostely obestřené modravým florem, vznášející se u velebné kráse. Nade vším jako to zlato a zardělý nádech západu svit a lesk vzpomínek na bývalou slávu, jež zkamenělá v paláci panovníkův, u velebnosti chrámů, v hrobech vévod a králův i světců národních, dojímala teskně, až se mu zachvělo srdce. Zvony se kdesi rozezvučely a jejich hlahol nesl se nad ruchem všedního žití, jenž z Kamenného mostu k němu do pokoje šumivě zaléhal, čistě a vznešeně jako minulost, jak ji vlastenecký kněz viděl a pojímal.

Probral se, když přišel zase páter Jan, jenž začal o jídle a pití, o večeři a korunovačním ruchu. O svém poslání, týkajícím se Jeníka Kalinova, se Havlovický prozatím nezmínil, čekaje na příhodnou chvíli. Večer ztrávil s přítelem; ráno hned po snídani vypravil se z kláštera.

První zastávka nebyla daleko. Přešel přes ulici, do brány Klementina, bral se kolem semináře, kdež vystudoval theologii; stanul na chvilku, nezazvonil však a nevstoupil dovnitř. Hned se zase rozléhaly jeho kroky chmurným tichem opuštěných nádvoří. Bylo neveselé, podzimní ráno, tu mezi vysokými, tmavými budovami staré koleje ještě zasmušilejší. Než v jejím ovzduší vracela se minulá léta; faráři bylo jako by přišel jako student, viděl ta podzimní jitra, když se tu scházeli, kdy gymnasisté brali se do akademického gymnasia, kdy filosofové čekajíce stáli v skupinách nebo

přecházeli. Mladí přátelé a známí se mu mihli, ten v kaputu, onen v plášti, ten v dlouhém kabátě, v čepici, v klobouku, mezi nimi nejeden z venkova právě přibylý ještě v koženkách, ale všichni s holí v ruce.

Farář se díval po dveřích, po oknech v traktu do Mariánského plácku, vzpomněl na šeré, zadušené síně kolejní a zvláště na tu, ve které jim přednášel mladý, přibledlý profesor Bolzano.

Hned včera večer se na něj v klášteře zeptal pátera Jana. Uslyšel, že Bolzano není dosud v Praze, že je od jara, jako každý rok v Těchobuzích u svého přítele Hoffmanna. Včera mluvili dlouho o Bolzanovi, a spočítali, že tomu již šestnáct let, co ho zbavili profesury. Šestnáct let! Jak za tu dobu mohl působiti!

Jak krásně přednášel, jak vštěpoval zásady čisté lidskosti, tady v tom sále i na exhortách. Živě ho viděl, jak mu zahořely oči v přibledlé, neduživé tváři, když se rozhovořil, když doličoval, že jen nevědomost a blud jsou příčiny zla, když toužil: „Dejte nám školy!“ nebo když tak krásně mluvil o lásce k vlasti. A s jakým účastenstvím jednával o selském lidu, že je opuštěn ve svém vzdělání, jaká je tu žeň hojná, ale dělníků málo, co tu ještě díla, odklidit všechnu bídu těla i ducha.

Jak se s nimi koncem letního semestru vždycky loučil, jak je napomínal: ‚Zkoušejte vše a to nejlepší podržte.‘ Jak chudým pomáhal!

Ale překážel zelotismu pánů bratří a Metternichovu systému. Byl mu nebezpečný, dával prý akademické mládeži škodlivý směr. Šestnáct let už tomu, co tady musila zmlknouti jeho zlatá ústa —

Šli kolem lidé, ohlíželi se po faráři, co tu tak stojí. Vytrhl se. Okamžik uvažoval, kudy ven, ale vtom, stoje u vchodu, k universitní bibliotéce, vzpomněl, že v druhém patře je „akademie pro malířství, obraznictví a kreslení“, a že by se tu mohl přeptat stran Hilmy sirotka.

Nejprve překvapil pedela filosofické fakulty, jenž právě vyšel na síň v černé sametové čepičce na hlavě, přižloutlý, s hlubokými vráskami od nosu k bradě, tím, že mluvil česky. Pedel začal také

tak, maně však pletl do toho německy, odpovídaje, teď že v akademii vlastně direktor není, das heisst je a není, pan Waldherr že umřel, za něj že je pan Kadlík ustanoven, ale že ještě nenastoupil.

„Kdy nastoupí."

„To se überhaupt neví, im November ist der Anfang, auf der Fagulität früher."

„Kdo zatím vede záležitost akademie?"

„Co pan Waldherr umřel, je tu pan Mánes,* aber nur so — interim — ale s tím nemůžou taky mluvit, není tu, a teď überhaupt není ještě škola wie auf der Fagulität."

To již pedel zvláčněl, nebo ucítil peníz v ruce a ochotně se šel ženy optat, ví-li, kde pan Mánes ostává.

Přišla sama, v čepci, malá, červená a v tváři lesklá, v kajdě zástěrou přepásané, a horlivě vykládala, že pan Mánes ostává v Haštalské čtvrti, u Obecního dvora, to že se jemnostpán snadno přeptá, u Obecního dvora, že tam je průjezd z Kozí ulice, takový velký dům, no halt u Obecního dvora, to že ani nemusí lumero vědět — takový velký dům dvouštokový.

Farář však tam nešel. Nespěchalo to a pak se obával, že by dnes šel nadarmo. Odložil tu pochůzku až po korunovaci. Vracel se nádvořím, ne však k semináři, nýbrž vyšel do proudu v Jezovitské ulici.** Jindy dost zasmušilá zšeřila se za kalného, podzimního jitra ještě více. Lidem se však jen hemžila a hlučela rachotem vozů a kočárů. Místem musily zarážet; pěší se tu onde až tlačili a prodírali, zvláště kde se u krámů shlukl houf lidí, jmenovitě u Rybova obchodu ve věcech uměleckých a „U červeného domu", u skříní litografa Heniga, kdež si přehlíželi podobizny královu, králové a jiné, nový „korunovační" papír, pohledy na Prahu, obraz českých korunovačních klenotů, černý i živě kolorovaný.

Farář zamýšlel zpátky k mostu a na Malou stranu do Ledeburského paláce podívat se na „vystavení průmyslových výrobků", dříve však chtěl do Liliové ulice odevzdati psaní, jež vezl

* Václav.

** Nynější Karlova, tenkráte jedna z nejpřednějších.

z Hradce Králové od Pospíšila synu jeho Jaroslavu. Ten řídil otcovu nedávno zde založenou tiskárnu a knihkupectví při ní.

Farář jej zastal za pultem u obchodní knihy. Mladý Pospíšil, ani ne dvacítipětiletý, štíhlý, tmavých vlasů a očí, s licousky na spáncích, jak uslyšel české pozdravení a jak shlédl faráře, ochotně vítal a tím upřímněji, když uslyšel, kdo přišel. Četl často jméno Havlovického v seznamech předplatitelů na české knihy, a léta mu již z Hradce posílali, už do Náchoda a teď do Padolí. Vlastenci tenkráte byli i přáteli. Hovor farářův a mladého knihtiskaře záhy zvroucněl; ale také záhy byl přerušen.

Lehkým, rychlým krokem vešla mladá paní, kobaltově modrou šálu přes záda a lokte, v otevřeném kloboučku, s vlasy přes čelo hladce přičesanými, na spáncích však a kol tváří samá kadeř. Pospíšil hned nechav hovoru, obrátil se k dámě po německu, co poroučí.

„Ich möchte gern zum Namenstage meiner Freundin etwas von Gedichten kaufen — aber böhmische Produkte —"

Farář, jenž zatím vzal nějakou knihu do ruky, maně vzhlédl na štíhlou, pěknou paní.

Böhmische Produkte — Vlastenka — I knihkupec byl překvapen a veseleji, vlídněji se otázal:

„Also böhmische Gedichte?"

„Ja, böhmische Gedichte. Meine Freundin am Lande", ta slova měla určitý, vysvětlující tón, „hat ein entsetzliches Attachement für das Böhmische."

Knihkupec přichválil, farář vzal zase knihu do ruky.

„Am liebsten wären mir Gedichte von Damenhand," švitořila mladá paní. „Haben sie vielleicht etwas von der Mína Kollar?"

Farář se obrátil, mladý knihkupec se usmíval kupecky vlídně dál; jen v očích mu rychleji zamžikalo, a pohlédl úkosem na faráře, když mladá paní pokračovala ne bez úsměšku:

„Von der phantasirt die Freundin, dass es ein wahrer Spektakel ist."

Pospíšil vážně litoval, tím že nemůže posloužit, ale že má něco nového, co by se její vážené přítelkyni asi také líbilo. Sáhl na pult a podal dámě tenkou knížku malého oktávu v prostinké šedé obálce bez tisku. Paní prohlížejíc knížku, divila se, že je latinkou tištěna, a že to jsou „Spisy", díl první.

Knihkupec upozornil na vlastní titul na druhém listu „Máj", že je to samostatná báseň, celá a nedávno vydaná, že by se ctěné přítelkyni jistě líbila.

„Es ist ein romantisches Gedicht," dodal.

„So, und kostet?"

Žasla, když uslyšela, že 30 kr., míníc, že jsou české knihy

überhaupt drahé, jak slyší. Knihkupec ihned, aby ji uchlácholil, vysvětlil, to že na tomhle papíru, na sprostším že stojí ta báseň čtrnáct krejcarů, ale to vydání že tu právě nemá, že by je musil u spisovatele objednat, ten si knížku prodává, že by k němu poslal, že není k němu daleko, na Dobytčím trhu že bydlí.

Dáma se zavrtěla a živě děkovala, oh, dokonce ne, že nechce namáhat a že nemůže také teď čekat, že se tu staví, tohle že je jí přece jen drahé.

„Sie entschuldigen —" Usmála se, zlehka poklonila a šustila ven.

„To jsou blahosti knihkupecké," zvolal mladý Pospíšil a smál se trpce.

„Já bych se zlobil, já bych —" durdil se Havlovický, „já bych se neudržel. Mína Kollárova!"

„Já takových a podobných věcí přeslechnu! Ale račte znát Máchův ‚Máj'?" knihkupec potřásl knížkou drže ji za roh.

„Ne, právě jsem chtěl o něj říct. Četl jsem o něm ve vašich ‚Květech'. To psal pan Tyl také o Klácelových ódách a Raabových básních."

„Takového něco jako je ‚Máj' v literatuře nemáme. To je básník —" řekl Pospíšil s důrazem.

„Pan Tyl je téhož mínění, ale psal, že je to nečesky. Já nevím, ale já bych také s ním souhlasil, že je u nás potřeba větší nežli kde jinde, aby poesie nabyla národního rázu."

„Ano, ano, ale jaká je v té básni krásná řeč, krásný verš! Nevídanou sensaci způsobil, zvláště mezi mladými. Klácel starším se víc líbí. V tom je víc rozumu. Ale Mácha je básník. Škoda, že nám odjede z Prahy."

„Kam? Co je?"

„Jurista. Bude teď amanuensis v Litoměřicích, u justiciára. Teď brzo odjede, slyšel jsem. Už jsem s ním dlouho nemluvil. Do kafírny mezi nás teď nechodí. Míjí společnost. To jsou ty kritiky, nejvíc ta v České Včele."

„A co Čelakovský!" vzpomněl farář.

Pospíšil mávl rukou. „Ten se teprve vyhýbá. A je pichlavý, víc nežli kdy nás v České Včele bodal. No, redakci mu vzali; je bez místa, a je tu rodina. A nějaký našinec ho udal."

„Našinec! Mizera!"

„I jsou takoví. Matici také někdo prý udal. Jen stěží ji Palacký vysekal. A račte vědět, co bylo nejhorší závadou? Matice, to jméno Matice. Vláda ve Vídni v tom viděla něco jako karbonářského, tajný spolek! Teď se Matice jmenuje ‚Pokladnice' ", Pospíšil se štiplavě usmál, „to jde; slavná vláda Metternichova se upokojila. Ale buď Bohu chvála, Matice se činí. Má dost nesnází, ale vydává. Letos druhý svazek Jungmannova Slovníku a teď," otočil se po regálu, odkudž přinesl knihu. Položiv ji před faráře, zvolal radostně, jako s chloubou:

„A tuhle!"

„Ah, Starožitnosti od Šafaříka. Četl jsem je ohlášeny."

„To je první svazek, vyšel teď nedávno. A Palacký vydá teď první díl české historie, sic německy. Je to požehnaný krok! Plody literární nás teď překvapují, není jedné ratolesti krásného umění a vědomostí, která by se teď nepěstovala. A to při tom —" Pospíšil se maně ohlédl, „při tom utiskování —"

„Kdyby nám korunovací přinesla aspoň některé uvolnění. Nic není slyšet?"

„Nic. Dokud je Metternich —"

Vešli dva kupci, student a venkovan. Student se ptal na pana redaktora Květů, na Tyla.

„Není teď v Praze," odpovídal Pospíšil, „musil za ouřadním povoláním ven. Ale máte-li něco, vlastenče, do ‚Květů', nechte to tu nebo doneste panu Tylovi, až se vrátí. Jeho obydlí je — půjdete přes Josefský plac k rohu Truhlářské ulice do domu pevnostního komanda, tam se už doptáte."

Student, zardělý, v rozpacích, poděkoval a šel.

„Vy už je znáte," řekl farář s úsměvem.

„Poznám hned. Dost se jich hlásí."

„Toť bude u vás, pane Pospíšile, jako v České expedici."

Pojednou vzpomněl, co je s mladším Krameriem, co dělá, když neudržel otcův závod.

„Kdyby se topil a skály se chytil, i ta skála se s ním utrhne. Samé neštěstí má, nic mu nesvědčí. ‚Večerní vyražení', co naposledy vydával, ho dorazilo. Překládal pak takové knížtičky a brožurky, byl korektorem, teď hledá štěstí ve Vídni. Je tam v nějaké tiskárně, letos se tam odstěhoval. Nešťastný člověk!"

Mluvili o knihkupectví, o tiskárně, o novinách, o zítřejší slavnosti, až farář vzpomněl, že meškā a sám že by rád do Musea a nejdřív do toho vystavení průmyslových výrobků.

Pospíšil jej pozval, aby přišel odpoledne mezi ně do kafírny k „Červenému orlu" v Celetné ulici. Farář slíbil, že přijde, že by rád poznal pány spisovatele a pražské vlastence, že přijde rád, ač nebude-li mít vzkázání na ten čas od svých krajanů, s kterými by se rád sešel.

XXXVII

Krajané si dost dlouho hověli v pokoji mladého právníka. Starý Šolta, od příjezdu až do dnešního poledne tak vesele hovorný a spokojený, pojednou se odmlčel. Mluvil málo a také roztržitě poslouchal, když syn zamlouval to, co skoro donucen vyznal stran tajného spolku. Divadlem si pomáhal, vypravuje, jaké tuhle, před třemi dny, druhý den, co císař přijel, bylo slavné představení v divadle na Ovocném trhu, opera „Křižáci v Egyptě", co stálo peněz, co jen obleky!

Všecko na ně z Vídně a z Drážďan, dekorace také většinou z Vídně, jaké množství lidí hrálo a pomáhalo, kolik set a jak oblečených, Turci s luky a v pancířích šupinových, křižáci v brnění, a jaké byly dekorace! Do kopce stoupalo křižácké vojsko, konec ho nebyl, protože zacházelo a zase z kulis se vracelo.

„Nejslavnější zpěvačku si na tu operu pozvali.* Osmdesát dukátů dostala za ten jediný večír," vypravoval horlivě právník. „Ještě jedenáctkrát vystoupí, a za každý večer čtyřicet dukátů."

„Šolto, slyšíte," volal mlynář, jenž ležel naznak na slamníku prázdné postele, ruce za hlavou.

„Ne, já počítám; to je suma sumarum pět set dvacet dukátů, činí aspoň tři tisíce zlatých, což jsem já nevysloužil za celé živobytí, a třicet let už kluky hřebelcuju, třicet let už na kůru Boha chválím, hraju, zpívám —"

„Ale nejste tak hezký jako ta —" štípal mlynář.

* Schröder-Devrientovu.

„To by mně toho v Slatině dali, kdybych i byl tak hezký; leda trochu bramborů a kysela, že by ho koza neprošlápla.“

„Já bych chtěl jen to, co dali za osvětlení v divadle, za voskové svíčky,“ počítal právník.

„Byl jste tam, Vašíčku?“ ptal se mlynář.

„Co vás napadá, pane otče. Dvůr, vyslanci, jenerálové, dámy, stavové v červených fracích zlatem vyšívaných, guberniální radové a — študej chudent!“ nutil se do žertu.

„A co české divadlo,“ zeptal se ostře mlynář z postele, „to tam to panstvo taky bylo?“

„To víte!“ Student se zasmál. „Byli by radši, kdyby nebylo. Česky se hraje jen v neděli a ve svátek odpoledne, a ještě ohrnují nosy, že jim české hry kazí povětří, že je cítí, když večír přijdou do opery nebo na německou hru.“

Kantor Šolta si zprudka šňupl.

„Pravda, máme teď ještě druhé divadlo;“ vykládal jeho syn, „vystavěl je Tyl a jiní vlastenci v bývalém Kajetánském klášteře. Teď ten klášter má nějaký Arbeiter, taky vlastenec, ten na ty hry dal bývalý refektář. Hrajou tam diletanti, herci z ochoty, Tyl a študenti, už třetí rok teď.“

„Tam se podíváme!“ vybízel mlynář.

„Když se teď nehraje! Zrovna tyhle dni ne, když by šlo nejvíc lidí. Ale to zas ouřady. Co to dalo, nežli divadlo povolili, a kdyby se otec chudých o to byl nezastal, a kdyby nehráli na chudé, nic by nebyli povolili. Často hrát nesmějí. A nežli ouřad kus povolí! To je přehlížení, to policie škrtá tak hloupě nebo naschvál! Ani ‚panenko Marjá!‘ se nesmí na divadle říct.“

„Panenko Marja!“ povzdychl mlynář ironicky.

„Škoda, že u Kajetánů tyhle dni nehrajou. Kdybyste viděli Kašku, to je herec, to byste se zasmáli. Když takhle řekne ‚já páter familiáš‘, nebo ‚já vás obsegro‘, to hraje starého lháře v kuse Lhář a jeho rod, nebo když hraje Pohltoňského v Žižkově meči od Klicpery. To je herec! A vyučený krejčí, krejčovský tovaryš. Ale Tyl mu rozuměl, ten poznal, co v něm je.“

„Býváte tam, Václave?“ ptal se mlynář, usedaje na posteli.

„Po každé; to je povinnost. Jdu po každé a kdybych neměl večeřet. To nás studentů tam je a jiných vlastenců!“

Mlynář mínil, že by se snad už mohli hnout a ptal se, kam je Vašíček povede.

„Do kafírny. Cestou to ještě trochu obhlídneme. Půjdeme do Celetné ulice k ‚Červenému orlu,‘ vzkázal jsem to taky panu faráři. Sic tady k ‚tigru‘ v Dominikánské ulici je blíž, a mají tam taky české noviny, ale u ‚Červeného orla‘ sedají spisovatelé a vlastenci.“

„Tyl taky?“ ptal se mlynář.

„Taky.“

„Toho bych rád viďal.“

„Já taky,“ přisvědčil horlivě učitel, vytahuje modrý šátek ze šosu. „Ten má pero!“

Uchystali se, u samých však dveří zastavil je student a tlumeně připomínal:

„Ale poslouchejte, na řeč zase pozor, obzvláště v kafírně. Policie má všude uši; v takových místnostech, kde jsou našinci, obzvláště špehují, ten Muth má všude lidi.“

Šolta pohlédl na syna dlouhým pohledem; v černých očích kantorových byla připomínka, že když je tak zle, co on, syn, zamýšlí, ať se má na pozoru. Mladý však jako by neviděl.

Povětří se nevyjasnilo. Nebe se ještě více zaklopilo a vítr vál ostřeji nežli v poledne. Ochladilo se citelně. Bylo vidět dost lidí v kaputu nebo v dlouhých „kérocích“ s velkými knoflíky. Šolta, jen vykročili na ulici, zapínal na rychlo všecky knoflíky svého hřebíčkového kabátu.

Zapínal je prudce, zlostně. Byl nevrlý na „hocha“, co zamýšlí, když je všude tolik pastí nalíčeno, když číhají na každé slovíčko. Divu není, že v těch mladých to vře, když ten Metternich, po.... Kdyby jeho nebylo; to všecko on — — Mladá krev, bože, nechce zvyknout té otročině. Ale co pořídí? Nic. Co z takových tajných schůzí kouká. A Václav je celý žhavý do toho. Jak to za-

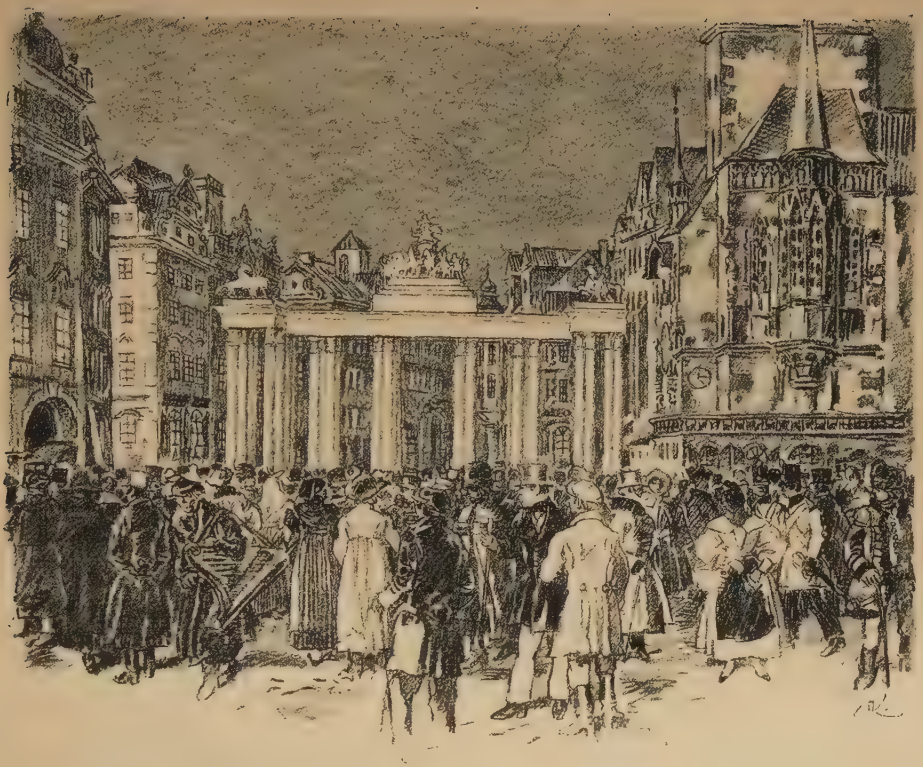

mlouval a pořád zamlouvá. Kdyby to propuklo a chytli ho, bude po studiích, po všem.

Slyšel ho vedle sebe, že jim vykládá, ukazuje; učitel však poslouchal jen na půl ucha, kráčeje v zamyšlení. Ani se nenadál, a již stanuli u Staroměstského náměstí. Vytrhl se. V těch místech byli už včera podívat se na slavnostní bránu a na orloj; u toho se teď jako včera tlačil zástup lidí, většinou venkovanů, nejvíce sedláků v bílých, zelených i makových kabátech, v pangrotkách i v širákách i selky se strakatými šátky na pokos, v kabátkách s varhánky, v červených punčochách, v širokých sukních, pentlemi

lemovaných. V té malebné pestrosti barev temnější tóny sousedských kabátů i límcových plášťů soukenných.

Když docházeli k bílé, slavnostní bráně neklenuté, antických tvarů s kvadrigou na vysokém soklu prostřed nad vlysem, zatahal mladý Šolta otce i mlynáře za rukáv.

„Tatínku, pane otče," upozorňoval tlumeně, ale důtklivě, „pane otče, tady před námi ten dlouhý, suchý, ten v tom zeleném fraku a v cylindru, to je ten herec, vidíte? Kaška, ten komik, jak jsem vám povídal."

Vtom se Kaška, jako by věděl, že jej mají na mušce, ohlédl a ukázal jim svou tvář. Byla mladá, ani ne třicíti let, bez licousku, všecka vyholená, od neštovic rochličkovatá. Kaška stanuv, prohlížel si nějakého starého muže v sešlém kaputu, bílých dlouhých vlasů, jenž nesl přes rameno harfu na vybledlém, kdysi zeleném popruhu. Pojednou se Kaška vytrhl a dal se rychle nalevo, naproti mladému muži přímé, nesilné postavy, prostřední výšky, v modravém fraku se žlutými knoflíky a ve světle šedivých pantalonech.

Zase zatahal mladý Šolta starého za kabát, zastavil jej i mlynáře, aby se podívali na mladého pána, jenž se zastavil a mluví s tím hercem. Oba Slatinští hned a nejvíce si všimli, že není hladce oholený jako ostatní, ale že má snědou tvář, zarostlou vousy, jež byly černé jako jeho vlasy.

„To je Mácha, spisovatel, ten, jak jsem vám ráno povídal, že dostal před časem arrest pro to, že byl na Karlštejně. Spisovatel, básník, vydal teď velkou báseň. Do ‚Květů' také píše."

Pan otec zpod Červené Hůry ho hrubě neznal, ale když slyšel, že je spisovatel, vlastenecký spisovatel, hleděl na něj s uctivou zvědavostí. Šolta ještě dychtivěji, poněvadž přečetl Máchův ‚Křivoklát', který se mu líbil; proto se ještě dvakrát ohlédl po mladém spisovateli, jehož tvář pěkného nosu a černých očí, aristokratického výrazu, nápadně se lišila od tváře suchého komika. Ten živě a vesele něco vykládal, ale tentokráte ne s účinkem; Mácha zůstával zasmušilý.

Mladý Šolta si pojednou všiml, že mlynář zabočuje nalevo, jako by chtěl k čelu radnice, kdež bylo zrovna nejvolněji.

„Pane otče, rovně, ne nalevo, rovně, tadyhle do Celetné ulice!“

„Teď mě nechte, Vašíčku, teď poslouchejte vy a pojďte sem!“ poroučel zkrátka Kylar.

Mladý Šolta i starý šli za mlynářem, jenž stanul opodál Mariánského sloupu a hleděl vážně na radnici.

„Teď mně, Vašíčku, řekněte,“ vyzval pojednou, „kde bylo těch sedmadvacet slavných mučedlníků božích popraveno.“ To se ozval přísný evangelík, jenž tou otázkou více zkoumal nežli se ptal.

Jurista uvázl; mnoho o tom nevěděl. Cítil, že je to zkouška, že pan otec, horlivý čtenář, ví o tom jistě víc nežli on.

„Tady někde to bylo,“ odpověděl nejistě.

„Tohle je študium, to jste študovaní páni! Tohle nevíte!“

„Nikdo nám o tom nepovídal.“

„To se ví, to věřím. Jak by vám pověděli, jak by mluvili proti sobě a na sebe žalovali!“ stiskl rty a usmál se přimýkaje víčka. Ale hned je otevřel a řekl:

„To vám půjčím o tom čtení, počkejte až o vagacích. Ztrnete, až budete číst ‚Korunu neuvadlou‘ a ‚Historii o těžkých protivenstvích církve české‘; mám ji, tu vám půjčím, a tam se dočtete —“ Obrátil se k Týnskému kostelu, jehož průčelí si chvilku prohlížel, až zlehka ukazuje na ně holí, začal:

„To je Týnský kostel —“

„Je.“

„Tak tady — tady! Vidíte, Šolto, vidíte pane juristo, tady bejval nahoře ve vejklenku veliký, zlacený kalich; ten jezuviti shodili po bělohorský bitvě, jejich študenti to uďáli. Kalich shodili a na místo kalicha dali pannu Marii. Taky tu byla statue krále Jiřího s nahým mečem jakožto obhájce kalicha. Tu taky jezuviti shodili. Toho se v té ‚Historii‘ dočtete a jiných ještě pěkných věcí.“ Ušklíbl se.

Starý Šolta znal „Historii“ i „Korunu neuvadlou“, obojí měl od Kylara; v jeho černých očí proto ostřeji zasvitlo, když mlynář

tak ostře připomenul dávná utrpení. Jeho syn cítil více zahanbení, že z vlastenecké historie musí jej poučovati prostý, neučený člověk. Zčervenal, zahořel, když mlynář se ho z čista jasna optal:

„No, Vašíčku, chodíte taky s procesím na Bílou horu, děkovat pánu Bohu, že nás tam na smrt zbili?“

Než přemohl se a usmívavě, ironicky přisvědčil, to se ví, že chodí; hned však vážně dodal:

„Abyste věděl, už tam zatemnělost v lidu se trhá jako mha. Už tomu začínají rozumět. Tady v Jalovcové ulici je ňáký švec Vitický, je už starý, jednou jsem ho viděl, ten už léta mluví proti těm poutěm na Bílou horu. To prý zrovna káže v sousedství, i v hospodě, kde může, a vždycky se prý při tom rozzlobí a hartusí, že Čechové nemají chodit na Bílou horu se modlit, ale klít, klít.“

„Pozdrav ho pán Bůh,“ pochvaloval mlynář. Na chvilku se odmlčel, jak se znovu zadíval na Týnský kostel, nad jehož věžmi po zasmušilém nebi hnala se temná oblaka. Ochotně pak vykročil, když mladý Šolta připomenul, že by byl čas, aby šli do té kafírny.

„U červeného orla“ v místnosti dlouhé, ne však široké a vysoké, seděli u kulatých stolků většinou samí občanští lidé, až na dva mladé důstojníky v bílých fracích s červenými výložky. Ostatek samý měšťan, obchodník, studenti ve fracích, v kvekrech hnědých i modrých, v bílých šátcích nebo černých kravatách na krku, všichni hladce oholení, leda že ten onen měl licousky; četli noviny, většinou německé, hráli v šachy, lurč, onde domino. Sklenice kávy stály před nimi; kdo kouřil, každý skoro z dýmky. Číšník přinášel dýmky ze své zásoby, které půjčoval, už nacpané, o dlouhé troubeli, s čistým brkem čerstvě nasazeným. Přinášel, podával, fidibusem zapaloval.

Tlumený šum nesl se místností jindy i za četné návštěvy tiché; dnes usedl tu nejeden cizí, jako Slatinští, které jurista zavedl hodný kus ode dveří, skoro až na konec, ke stolku, odkudž bylo viděti na jiný, při protější zdi, u něhož sedali vlastenští spisovatelé.

Když Slatinští vstoupili, byl už obsazen, ač ne tak plně jako jindy.

Mladý Šolta, když objednal kávu, přišeptával otci i mlynáři, ukazuje také očima, tamhle ten malý, co mu tak někdy škubne v tváři, že je Malý, Jakub Malý, jurista a spisovatel, že začal teď vydávat Biblioteku zábavného čtení, Leone Leoni, z francouzského, tuze krásné čtení, také že hraje divadlo u Kajetánů jako skoro všichni ti mladí spisovatelé; z toho divadla že má přezdívku „Šnadadra", tak že mu říkají, protože hrál v Berounských koláčích úlohu Šnadadry. Ten v tom usmoleném kabátě, ten mladý, taky právník, ten co tak hrozně bání, to že je Filípek, „Pekvencl", jak mu říkají.

„Ten se mně líbí," pochvaloval si učitel, „to je nějaký čtverák, tak se potutelně usmívá."

„Co Tyl," ptal se mlynář, „ten tu není?"

Číšník, jehož se mladý Šolta zeptal, pověděl, že pan Tyl tu již kolik dní nebyl, že je snad z Prahy za službou. Jurista doplnil mlynářovi a otci na vysvětlenou, že je Tyl ve vojanské kanceláři, že je furýrem, snad že ho tyto dny někam poslali.

V tom se zase naklonil níže ke stolu šeptaje a očima ukazuje k literátskému stolu, kde stanul pán v sametové čepičce, kulatý, pěkně červený, v krátkém kabátku a začervenalé vestě; držel v rukou stříbrnou tabatěrku a dával hostům šňupat.

„To je Rabský," hlásil tiše mladý Šolta, „kafírník, tomu tahle kafírna patří. Taky vlastenec. Včera jsem slyšel, že bude mít zítra o illuminaci české nápisy, jen české!"

„To bude bílá vrána," štípl Šolta a při tom pojednou vzpomněl, co padolský pan farář, že nejde.

„Už by tu měl být. Tuhle dobu jsem mu v klášteře oznámil."

Otevřely se dveře z Celetné ulice. Slatinští všichni se po nich rychle obrátili. Nespatřili však vysokou postavu farářovu. Vešel muž prostřední postavy v tmavém, dost obnošeném kaputu, čtyřicátník, žádný krasavec, od neštovic dosti zbodaný.

„To je Franta, jak se píše Šumavský nebo Frantovič," ohlašoval tlumeně jurista svému stolu, „ten pomáhá Jungmannovi při slovníku, a sám taky skládá. Ten zná, pane, česky —"

„Tu je," vpadl mlynář, a maně zvedl ruku. Farář Havlovický vcházel. Jak jej Šolta shlédl, hned vstal a jemu naproti, živě ho vítaje. V kavárně se po něm ohlíželi a ještě víc po urostlém knězi v tmavém kabátě, ve vysokých, lesklých botách.

Šedovlasý mlynář s černým obočím čekal stoje u stolu a usmívaje se podal farářovi ruku, při čemž, jak měl upřímné potěšení, na okamžik víčka přimkl.

Mladý Šolta, jemuž se farář upřímně podivil, jak zmužněl, upozornil Havlovického na literátský stůl.

„A to si k nim přisedneme," řekl farář s úsměvem a najisto. „Ale až za chvíli."

Šolta sebou trhl, mlynář i student se divili, než stalo se, jak řekl. Za chvíli přišel mladý Pospíšil, a pozdraviv se s farářem, zval, aby přisedli.

„Máme spolu slovo, pane Pospíšile, a tuhle s milými krajany trhnout se také nechci. Proto s dovolením —"

Mladý Šolta se začervenal, když zasedali mezi vlastence literáty, kteří je vlídně přijali. Starý kantor přihlazoval si vlasy do spánků a klaněl se; mlynář zůstal nejklidnější. Přistoupil zvolna, vážně, bez rozpaků, ale jak všem podával ruku, mlčky se usmíval a přimkl i několikrát víčka.

Mluvilo se o jejich cestě, o zítřejší korunovaci, dotkli se také toho, o čem dnes mluvila celá Praha, to že je smutná příhoda s olomouckým arcibiskupem,* který přijel na korunovaci a přijmout svá panství v léno od nového krále, a včera navečer náhle zemřel.

„Lidé to vykládají za zlé znamení," prohodil Malý; hned se však odmlčel a ohlédl po okolních stolech. Havlovický rychle přidal, aby zamluvil, co slyšel odpoledne v klášteře, že měl být u nejvyššího purkrabí bal paré, ale že nebude odložen, purkrabí že nebude hosti vítat, že jej a hraběnku zastoupí kníže Taxis s kněžnou.

„Franto Frantoviči, půjdete taky?" zaškádlil Filípek veselc.

* Byl bratr nejvyššího purkrabí hraběte Chotka.

Franta zatřásl nevrle hlavou, ale pak usmívaje se, odvětil:

„Pozvání od pana purkrabí jsem —“

„Dostal — haha —“

„Ne, avšak viděl.“

„Německé?“ vyhrkl Šolta, nemoha té otázky udusit.

„Ne, je francouzské.“

„Ale nahoře zejtra, jako o korunovaci, to bude všecko německy.“ Mlynář to řekl jako najisto, tvrdě a s výčitkou, až se skoro všichni zas ohlédli.

„Ne, to taky ne," vykládal Malý, jemuž ve tváři ostře zaškubalo, „přeptal jsem se na to. V kostele bude všecko latinsky až na to, že purkrabí, nebo teď jeho zástupce, když bude král korunován, zvolá k panstvu po česku, povídám, po česku: Pojďme a našemu korunovanému králi a dědičnému pánu přiznání učiňme! V sobotu, když ve Vladislavově síni šlechta skládala králi slib, četla se přísežní formule nejdřív česky a pak německy."

„Pojďme," opakoval si Filípek, „a našemu korunovanému králi —"

„Mělo by býti ‚s v é m u'," vpadl Franta klidně. Filípek vytrhnuv dýmku z úst, dal se do hlasitého smíchu. V tom k nim přistoupil Rabský, kavárník, nesa v pravici transparent už na rámu napjatý. Ukazoval jej literátskému stolu, vysvětluje, to že je jenom čtvrtina, že je ještě jeden zrovna tak velký transparent a dva pod obrazy, jeden pod obraz zeměpána a druhý pod obraz královny, a všecky české jako tenhle, všecky. Ne bez pochluby povznesl transparent proti světlu, v němž z černé půdy zazářila slova:

„Plesá wlast a
Raduge se město,
Wítá vzácných
hostů dnes —"

„Co je na těch ostatních?" ptal se Malý.

„To z paměti nevím, ale —"

„No, Franto, dopovězte to," pobízel žertovně Filípek, „však my víme, kdo to skládal."

Franta se zavrtěl a zabručel:

„Jen počkejte do zejtřka."

Šolta, v té pro něj tak vzácné společnosti na chvíli zapomněl; než starost o syna, obava z toho tajného spolku padla mu zase na mysl jako stín, a v tom také pronikla jej bodavě myšlenka, že snad ti tu —

Syn povídal, že spisovatelé jsou v tom tajném spolku. Ale s těmi tu se žádným z nich není známý, jak sám pozoroval. Proto

však — vždyť Václav sám řekl, že se mezi sebou ani neznají, leda vždy jen několik mezi sebou. Ti tu jsou třeba kápo, nebo jeden z nich. Kdo — ten pan Filípek veselý, jenž znovu si nacpav bání, až mrak má nad hlavou? A pan Franta, tak vážný a skromný — Ale tady ten krátký, jemuž ve tváři tak poškubává —

Pro ty rozvahy ušlo Šoltovi leccos z hovoru. Kavárník Rabský odešel s transparentem. Franta sebou zavrtěl a stáhnuv obočí optal se zasmušile, že snad už vědí smutnou novinu, že umřel v Křešicích farář Zahradník, Vincenc.

Mladí spisovatelé, Pospíšil i Havlovický se lekli.

„V novinách nic nebylo!“ zvolal.

„Nemohlo ještě být. Předevčírem byl pochován. Dnes došlo psaní pana Jungmanna.“

„Nač umřel?“

„Na hlavničku. Ani ne padesátiletý! Tu ztrátu budeme dlouho cítit. V theologické literatuře, v kritice, ve vychovatelství a ve filosofii obzvlášť. Tu samý ouhor, a Zahradník měl psychologii už napsanou, snad je rukopis u Špinků,“ oznamoval zarmoucený Franta.

Všichni, zvláště mladí spisovatelé a Havlovický naslouchali s vřelým účastenstvím. Odešel neočekávaně pracovník a zdatný, jehož dílo mnoho vydalo. V nečetné řadě spisovatelů vynikal a proto mezera po něm byla tuze patrná.

„Za olomouckého arcibiskupa najdou snadno náhradu,“ řekl Malý trpce, „ale my takového Zahradníka nenajdeme.“

Mluvili o jeho aforismech, kritice, o bajkách, o tom, jak působil v litoměřickém semináři za znamenitého biskupa Hurdálka,* když byl rektorem semináře Fessl, žák a přítel Bolzanův.

Havlovický o tom začal. Zahradníka osobně neznal, ale znal biskupa Hurdálka, svého krajana, rodáka náchodského, jenž jako on býval v Náchodě zámeckým kaplanem. Vzpomněl na něj nadšeně; Franta začal na faráře mrkat, Malý mu šlápl na botu, Filípek se plaše ohlédl. Nebylo radno veřejně mluvit o muži, rektoru gene-

* 1747—1833.

rálního semináře za císaře Josefa, pak o biskupu svobodomyslném tak, že byl donucen, aby se vzdal biskupství, poněvadž poctivě a statečně bránil rektora svého semináře Fessla, kterého nepřátelé obžalovali v Římě z kacířství a ve Vídni z karbonárství a kteréhož pak zavřeli ve Vídni v servitském klášteře.

Havlovický jeda do Prahy napomínal plotišťského souseda, aby byl na řeč opatrný. Teď mluvil sám ne dost opatrně, nedbaje, že u sousedních stolů, kdež mluvili napořád německy, se po něm ohlížejí.

Na znamení mladých spisovatelů stlumil sice poněkud hlas, mluviti však nepřestal. Zdálo se mu zbabělostí, aby umlkl. A také nešeptal.

Mlynář se usmíval a zalíbením přivřel na okamžik víčka. Mladý Šolta zapomněl na místo a okolí; v očích se mu zalesklo a chutě poslouchal, jak farář vypravoval o biskupu Hurdálkovi, jaký byl osvícený muž, jaký Čech, jakých protivenství zkusil, co proti němu nastrojil vídeňský dvorní farář Frint.

Kantor Šolta vytrhl se ze zamyšlenosti a jak upřel na faráře oči, připadlo mu, tadyhle padolský farář, ten že pomůže — Bože, proč to jemu, Šoltovi, hned nenapadlo! A přihladil si vlasy do snědých, ve vyhřáté kavárně červenějších spánků.

Hovořilo se o nových knihách, zvláště o Starožitnostech Šafaříkových, o Musejním časopise, o české Matici, o novém jejím kurátoru hraběti Hanuši z Kolovrat, že bude důstojným nástupcem zesnulého knížete Rudolfa Kinského. Pražané dotazovali se, vzmáhá-li se na venkově vlastenské vědomí, a všichni jak tu seděli, upírali zraky na faráře z pohorského městečka, jenž stručně, ale jasně líčil, jak je u nich, jak v okolí, kteří jsou tam pracovníci.

Ptali se na jeho přítele Myslimíra Ludvíka, jejž znali z Musejníka, pověděl jim o Královi, o Rojkovi kaplanu. Líbil se jim jeho vážný způsob, jeho vřelost i vzdělání, jež probleskovalo jako zlato z jeho jasné řeči i z otázek.

Mladý Šolta naslouchal v patrném vzrušení. Šedý mlynář seděl klidně, usmívavě; chvilkou přivřel víčka nebo slovo prohodil.

Kantor však začínal opět býti roztržitým. Na oko poslouchal pozorně, více však už přemýšlel, jak to vyvést, aby Václav nic nepozoroval.

V učiteli hrklo, když farář podívav se na hodinky, vstal a měl se k odchodu. Co se mladí spisovatelé s ním loučili, co jmenovitě Filípek drže dlouhou dýmku v ruce, jej zval, že by se pan farář s krajany mohl přece podívati ke Kajetánům, a co to smlouvali, přišeptal Šolta mlynáři, aby, až vyjdou, aby si vzal Václava na starost, on, Šolta, že musí promluvit s farářem, sám, mezi čtyřma očima stran Václava, však že ví asi proč, tak tedy, až vyjdou na ulici, aby jej nějak zdržel.

Když odcházeli kavárnou, uličkou mezi stoly, mezi hostmi, vstoupil mladý muž vysoké, dost hubené postavy, štíhlý, v kvekru, sličné tváře, tmavých vlasů. Mladý Šolta, jak jej prostřed kavárny potkali, pozdravil.

Jen došli ke dveřím, oznamoval Václav horlivě, to že je také spisovatel, také tam od stolu, Tupý,* také z té spisovatelské společnosti, že básně skládá a hraje také divadlo, vážné úlohy a pěkně. Farář znaje jeho jméno z „Květů", litoval, že si ho lépe nevšiml. Při tom si pochválil, co poslední dobou je nových pracovníků, co vlastenské roli přibývá dělníků a nevšedních, to že se potěšil opravdu.

I mlynář pojednou zatoužil víc o tom mladém zvěděti. Přitočil se proto k mladému Šoltovi tak, že farář zůstal za nimi. Učitel, jehož černé oči jen číhaly, chvatným krokem stanul u faráře a chvatně, důtklivě ho požádal tlumeným hlasem:

„Jemnostpane, prosím, račte posečkat, ať jdou kus napřed. Rád bych, prosím, jen na slovíčko."

Soumrak podzimního, zachmuřeného dne protmíval se v neširoké ulici mezi vysokými, zasmušilými domy. Proud lidí vpravo, vlevo již černal; v tom, onom přízemním okně se zardělo od zář.

Starého Šoltu přes tu chvíli šťouchli nebo strčili, jak neuhýbal proudu, svěřuje horlivě farářovi svou starost. Na konci ulice, kraj

* Boleslav Jablonský.

náměstí zastavil se jurista, ohlížeje se po otci a Havlovickém. Mlynář jej však pobídl, jen aby šel, že jdou za nimi.

„Vždyť se jim neztratíme. Tamhle jsou, vidíte? Zastavili se. Jen pojďte.“

Ale kus dál sám se zastavil a zadíval se na staroměstskou radnici, už setmělou. Věž trčela do temna, mraky se nad ní hnaly divných podob v divém letu.

„Jen se podívejte, Vašíčku,“ mluvil mlynář přidušeným hlasem, „jen se podívejte. Tady stálo lešení černým suknem potažené, z rathouzu na to lešení vycházeli staří, mladí, Kašpar Kaplíř ze Sulevic v letech osmdesáti šesti, osmdesáti šesti! Velmi těžce klekl, napolo sehnutý — a kat tak shrbeného títi nechtěl —“ říkal čtenář písmák, maně opakuje místo z knížky, kterouž tolikrát už a vždy s pohnutím četl v osamělém svém mlýně mezi lesy za zimních večerů i v létě za nedělních, tichých odpolední, kdy otevřenými okny padal do vybílené jizby zelenavý přísvit sadu a šumot splavu

„Sedmadvacet božích mučedlníků,“ opakoval hledě k radnici. „A pak, po té exekuci — Od těch časů Čech už nic neplatí. Pojďte, Vašíčku. Ale ‚Korunu neuvadlou‘ si musíte přečíst i ‚Historii o protivenstvích‘. To jsem rád, že jsem ty místa tu viděl.“

XXXVIII

Z mariánské hradby zaduněly dělové výstřely; jejich hřímavé rány bily v pausách do zátopy kovových zvuků vlnících se za jitra nad Prahou harmonicky slavnostním hlaholem.

V ulicích hemžení, hřmot, ruch. Nejhustší, nejpestřejší proud hrnul se ze Starého města Karlovým mostem k Hradčanům: Pražané, venkovský lid, městská jízda i pěchota, granátníci v plné parádě pod prapory, s hudbou. Řadami rděly se výložky, pobleskoval kov; scházelo však slunce, v němž by svítilo zlato a stříbro helmic, šňůr i epaulet i hroty praporů, korouhví, zelených, rudých, modrých i žlutých nad cechy beroucími se za ozbrojenými sbory.

Nebe zůstalo zasmušilé a vítr vál. Medvědí čepice granátníků se čepejřily, prapory, korouhve se vzdouvaly, zmítaly.

Na ten proud měšťanského vojska a cechů dívali se Šolta s mlynářem, s farářem Havlovickým a Václavem nahoře u hradu skoro u samé kované brány, kterou hlídala vojenská stráž nikoho do hradu nepouštějíc. Slatinští si časně přivstali, ač se večer dost dlouho zdrželi „u Vořechovských", bez faráře, který od „červeného orla" zamířil rovnou do kláštera. Pro něj se záhy zrána stavili a on již na ně čekal.

Vyšli časně, nicméně nebylo na prostranství před hradem už volno. Než podařilo se jim proniknouti hodně blízko k bráně. Tu přehlíželi ten proud městských sborů ozbrojených a cechy, v jichž čele řinčivě se rozléhala hudba do šumu zástupů.

Děla, zvony umlkly, hudby ztichly, cechy, sbory odtáhly

do druhého nádvoří utvořit špalír od královských komnat až ke kostelu sv. Víta. Vojenské stráže nepustily za nimi nikoho. Davy zůstaly před hradem a čekaly.

Zvědavost sílila jejich trpělivost i nohy a držela davy tak různých lidí. Co chvíli jako jiskra rozletěla se nějaká zpráva, jež vzpružila dychtivost a vzrušila hovor. Přiletěla kdo ví odkud, z kterého konce zezadu, od města i ze samého hradu.

Slatinští zaslechli, že nejprve přenesou královskou korunu, žezlo a jablko, plášť a štolu a pás korunovační z královských pokojů do svatováclavské kaple, že to tam ponesou nejvyšší zemští officíři, maršálek, nejvyšší sudí a písař, a purkrabí — ne, ten ne, ten že nemůže, když mu zemřel bratr arcibiskup, že místo nejvyššího purkrabí bude zastávat ministr hrabě Kolovrat, sám bývalý purkrabí.

O to se vedle hádali, půjde-li hrabě Chotek nebo Kolovrat, a rokovali, kde se císař ustrojí, to jest, kde na se vezme plášť a všechno, to že ve svatováclavské kapli.

Pojednou zahřměly dělové rány, zvony se rozhlaholily. Hovory, hádky jako by uťal. Kde kdo obracel se k prvnímu nádvoří, ač v něm nebylo nic vidět; zvony a střelba hlásily, že se král u slavném průvodu ubírá vnitřním nádvořím do kostela sv. Víta. Děla umlkla; z hradu ozvalo se troubení a hlahol kotlů. Jásavá fanfára vítala krále u prahu kostela sv. Víta, kdež král pokleknuv políbil kříž podaný mu arcibiskupem v zářícím plášti, v bleskotající mitře, kříž někdy Karla IV.

Vlny v zástupu polehly; dav stál zase klidně v pestré směsi a čekal dále. Kantor Šolta začal přešlapovat, mlynář povzdechl, ach, pane, co se ještě nastojí, a kdy asi bude konec.

„Po epištole počne korunovací," vysvětloval farář Havlovický, „a jak bude mít král korunu na hlavě, zvolá purkrabí či dnes jeho zástupce: ‚Pojďme a učiňme přiznání' — víte, jak včera v kafírně o tom mluvili."

„To se bude zas střílet a zvonit," přidal po německu nějaký pán v elegantním kabátě dlouhých šosů.

Vedle se přeli, poteče-li na hradě víno z kašen, a kde a kdy budou rozhazovat peníze; kdosi o sukně začal, že jím je pokryto celé nádvoří, kudy průvod půjde, červené a bílé sukno, to že se dá také lidem, to že si rozeberou, a peníze že se budou házet, také zlaté, ale víc, to se ví, stříbrných.

S hradeb zahřímalo, nad zástupy spustil lijavec kovových zvuků.

„Teď to je, teď! Už ho korunují. Teď je korunovace."

„Šlechta přisahá."

Mlynář upřel oči na faráře a ten jako by porozuměl přisvědčil mu:

„Teď purkrabí volá po česku."

V tom se shýbl kantor Šolta k mlynáři a pošeptal mu:

„A co M tternich, že to dovolil."

„Teď při ‚Credo' povýší král," pokračoval Havlovický, „několik šlechticů na rytíře svatováclavské." Přestal, nebo opodál vzkypělo, zašumělo zase nějakým sporem. Volali tam, to že není pravda; ostrý hlas však bránil:

„A když je, povídám, když to tak je. Císař půjde při ‚agnus' ku přijímání a bude přijímat pod obojí, hostii a z kalicha."

Sypali se na toho, jenž to tvrdil, že ne, to že ne, a kdosi zvolal, co si myslí, že to je snad jako za Husitů.

Odzadu přivalila se vlna, zprudka udeřila, shluk se zakolísal, vrazil do předních, vlna šla dál a s ní šum, pokřiky, až u kované brány pod Platzrovými obry zabijáky se dovlnilo.

Ale pak začala už netrpělivost a jako když vítr vodu rozčeří. Kantor Šolta šňupal víc a častěji dával šňupat; ohlížel se po nebi, on i mlynář jako jiní oblohu pozorovali, vydrží-li to, nespadne-li dešť. A bože, jak večer, vzdychali všude, kdyby takhle bylo nebo hůř, co by iluminace.

Šolta napjal sluch, když vedle kdosi vykládal, že je císař dobrák, tuze velký dobrák, že už jako princ byl takový, to že se často přimlouval za toho onoho víme, když ministr, a to že kolikrát za to dostal „hausarest".

„Kdo, ministr?“ zeptal se hlas.

Dali se do smíchu.

„Ne, princ, jako nynější —“

Dělový výstřel, druhý, třetí, a zase hlahol zvonů. V zástupech před hradem náhlé zavíření. Brány se otevřely; stavidlo pryč, a proud se hrnul, valil šumě a hluče prvním nádvořím do druhého, kdež jej zarazily špalíry granátníků a městské pěchoty.

Tím proudem rozrazila se farářova společnost. „Pan otec“ zpod Červené Hůry se ztratil nejdříve a hned za ním mladý Šolta, jenž ho volal. Starý držel se faráře a jen po něm se ohlížel. Kam jej ta velká voda žene, nedbal a neohlížel se. Neslo je takřka, chvílemi strkalo; že prve stáli před branou, dostali se nejdál a na dobré místo u kostela za sochou sv. Jiří a tu zůstali jako zaklínovaní. Teprve když stanuli sraženi v nesčíslném zástupu, uviděli, kde jsou a mohli se rozhlédnout.

Před nimi níže v nádvoří řada městských jezdců v lesklých helmicích na koních, řada kosmatých, černých medvědic granátnických a proti těm zase řada granátníků i střelců v klobouc ích s tmavozeleným kovově lesklým peřím. Kantor Šolta se ohlížel po synovi a „panu otci“, ale nechal toho, vida, že je marné a pak, když nastala taková podívaná.

Skvělý korunovační průvod vracel se z kostela a bral se tím špalírem městského vojska, dvorští furyrové, pážata, stavové v červených fracích zlatem vyšívaných, v bílých nohavicích se třpytnými portami, tajní radové, nejvyšší hofmistr, herolt českého království v birytu s pštrosími pery, v středověké sukni zdobené českým lvem.

Šolta vykřikl, když herolta uviděl, volal faráře a všech se ptal volaje:

„Lidičky, kdo to je, ten s tím znakem!“

Hned však zapomenul, nač se ptal. Herolt přešel; za ním jiný třpyt, nové panstvo. Kantor stavěl se na špičky, krk natahoval, když farář pojednou zvolal:

„Ten, co nese obnažený meč, ten v tom červeném fraku, to je nejvyšší maršálek. Nese meč sv. Václava.“

Za maršálkem vyhoupla se nad špalírem granátníků nádherná nebesa višňové barvy; nesla se houpavě pod nimi. Dav se zakolísal, jak se každý tlačil a dral dopředu, aby uviděl nad nebesa na krále a královnu.

Kráčel pod korunou v bílém fraku, v červených nohavicích, nádherný plášť s hermelínem přes ramena a vedle královna v podobném plášti, jehož vlečku nesla dvorní dáma.

To Šolta i farář zahlédli a pak za nebesy dvorní dámy v bělostných šatech, krátkých vydutých rukávů a v dlouhých rukavicích; závoje splývaly dámám jako bílá mlha s hlav umělých účesů zlatých, tmavých vlasů. A zase třpyt uniforem. Za dámami rytíři zlatého rouna, velkokřížníci, důstojníci tělesné gardy.

S vysoka, na svatovítské věži bilo srdce „Zikmunda" mohutnými, slavnými údery zhluboka pronikajíc hlahol všech zvonů hradských; z hradeb dunivě zaléhaly dělové výstřely, fanfáry břeskně spustily. Král vstupoval k Vladislavskému sálu.

Děla přestala nejdříve, pak zvony; fanfáry se ozvaly ještě jednou, stlumeně již, uvnitř. V tu chvíli nastalo utišení, ač kolem v zástupech šumělo jako v přívalu vod; Šolta povzdechl, kde on „pan otec" a Václav, zdali něco viděli a jak oni se odtud dostanou.

Ohlížel se on i farář, ale kam pohlédli, všude vpravo, vlevo, i pod nimi, kolem kostela a od kostela k hradním budovám po všech prostranstvích lidem zalito; všude plno a v jaké strakatině! Uniformy, občanské tmavé obleky, dámské světlé, barevné, klobouky, kukaně s pery, s kytkami, modré, zelené závoje, jež tu tam nad spoustou hlav se vzduly.

„Všecko to stojí, nikdo se nehýbá," povzdechl Šolta již zardělý od té mačkanice.

„Ještě něco bude."

Kolem také tak uvažovali a kdosi vysvětlil, teď že je všechen dvůr a všechno ve Vladislavském sále, teď že bude tabule. Jiný přidal, že, až se císař po prvé napije, že budou zase na šancích střílet.

„Ó bože!" zavzdychal učitel, „to se načekáme!"

„Táhne už na poledne," ohlašoval farář.

Čekali dlouho, hodně dlouho a hnouti se nemohli. Kolem mluvili o průvodě, kdo byl ten a ten, a Šolta se vyptával na ty, kteří mu padli do oka. Pojednou hřímavá rána, druhá, třetí, div že se okna kolem netřásla.

Král připíjí.

Než trvalo zase dlouho, hodně dlouho, co davy čekaly, až pak pojednou níže ve špalíru povely se rozkřikly, hudba zahrála. Prapory se skláněly proti balkonu, na nějž pod baldachyn vystoupil král Ferdinand s korunou na hlavě, v plášti, s žezlem v ruce i s říšským jablkem. Vystoupil s královou v průvodu dvorského panstva a královského českého herolta.

Zástupy do té chvíle uctivě mlčící rázem chytly nadšením. Příval jásotu zabouřil starým, královským hradem, jeho dvory, kolem dokola, z prostranství i zákoutí.

Teprve když král odešel, hnuly se davy dosud jako v hradby sražené. Farář Havlovický se Šoltou dostali se pozdě ven. Oba si stírali s čela i hlavy pot, Šolta se ohmatával, že je celý polámaný, že se musí dát doma namazat, to že bude bába Čejková mít práci, aby mu kosti a chrustačky zase narovnala.

„Ale přec jenomejc budu do smrti rád," pochvaloval si, „že jsem viděl českýho krále a korunovanýho. Jak on pan otec —"

Našli jej u statue sv. Filipa u zámeckých schodů, na stanovišti hned ráno smluveném. Stál tam s juristou, kterého prve proud sice na chvíli od něho odtrhl, který se však přece k mlynáři dodral. Domluvili se, že tak dobře neviděli jako farář a učitel; než přece dost, a také nejvyššího maršálka se svatováclavským mečem i krále pod baldachynem

„Jen Metternicha jsem neviďal," přidal mlynář polo žertem, polo kousavě, „a toho, pane, budu do smrti litovat."

Vraceli se Ostruhovou ulicí.* Učitel pořád pozoroval faráře, začne-li co stran toho tajného spolku, promluví-li s Václavem, to jest vezme-li si ho stranou. Ale nic, a jemu, Šoltovi, se také ani nezmínil, ani ráno, když se ubírali na hrad. Když byli na mostě,

* Nerudovou.

dostal se Václav farářovi po bok, toho si učitel všiml, a farář s ním také hovořil. Než jen chvilečku, že mu nemohl nic říci, a hned se zase po nich, po učiteli a mlynáři obrátil, dotazuje se, kde budou večer.

„Inu, na illuminaci se podíváme —“ odvětil učitel.

„Bude-li,“ dodal syn. Déšť byl na spadnutí a vítr vál ostřeji.

U křižovníků se rozcházeli.

„Na odpoledne se rozloučíme,“ řekl farář, podávaje Slatinským ruku, „mám pochůzky, rád bych do kanceláře hospodářské společnosti a taky jednoho malíře hledám. Ostatek vám ještě vzkážu. Dobré chutnání, a vy, pane Václave, nezapomeňte.“

Usmál se na něj a pak i na starého pohlédl.

Ten se v duchu zaradoval tušením, že něco je, že farář nezapomněl. Tušení stalo se jistotou, když syn veda oba zase k Valšům na oběd prohodil:

„Pan farář mně říkal, abych se pro něj po šesté stavil v klášteře.“

„My taky?“ zeptal se mlynář.

„Ne, povídal mně, abych přišel sám. Kdo ví co — Mohli jsme se hned všichni pro něj stavit.“

Šolta ani nehlesl; jen se usmál a s větší chutí bral se k „Valšům“.

XXXIX

Farář Havlovický zamířil záhy po obědě k staroměstskému obecnímu dvoru navštívit malíře Mánesa; než i tentokráte putoval nadarmo. Mánes nebyl doma a nikdo; byt zavřen a domovnice nevěděla, kam odešli a kdy se vrátí.

Faráře mrzelo, že zase nepochodil, že se nemůže dopídit žádné jistoty o Hilmovi. Kdož ví, bude-li možná ještě jednou sem dojíti. Do kanceláře hospodářské společnosti už ani nešel. Dnes by sotva koho tam zastal, a pak měl důležitější cestu, o které se Slatinským o rozchodu nezmínil.

Chtěl učinit Šoltovi po vůli. Slyšel včera od něho, co jim syn vypravoval a jaký má on, Šolta, strach, aby se syn s tou tajnou společností nezapletl. Farář hledal více světla do té záležitosti. Proto zašel do Liliové ulice k mladému Pospíšilovi. Ten nevěděl nic určitého, leda že tuhle Malý něco tajemně nadhodil, ale on že se nemohl dále vyptávat, poněvadž přišli lidé.

Havlovický se na okamžik zamyslil, hledě do pultu, u něhož stáli.

„Víte-li, vlastenče," zeptal se pojednou, „kde pan Malý bydlí? Dojdu k němu."

„Není k němu daleko. V Nových alejích. Snad bude teď doma, když je tak šeredně. Budete mít zlou cestu."

Poprchávalo hustěji a studený vítr vál; Liliovou ulicí jen hvízdal, až se okenice a na rozích lucerny třásly. Farář chvatně došel do Nových alejí.* Řada kaštanů prostřed ulice šuměla,

* Národní třída.

koruny se jen zmítaly a nejeden žloutnoucí list zafičel stmívajícím se vzduchem a letěl, větrem hnán, po mokré dlažbě. Farář našel dům Pospíšilem mu označený a zastal i Malého doma.

Vstoupil s obavou, že nic nepořídí, že Malý, je-li opravdu v tajné společnosti, zapře a nic nepoví; odcházel však spokojen. Malý o spolku věděl, nestajil však nic, když uslyšel, oč Havlovickému běží. Ten se potěšil tím, že mladý spisovatel podobně smýšlel o té věci. Zároveň se utvrdilo farářovo přesvědčení, že mladý Šolta, po tatínkovi horkokrevný, je v nebezpečenství, že by snadno do něčeho mohl vlézt a uváznout.

Havlovický se vracel po páté odpoledne za deště a prudkého větru. Ulice skoro prázdné; zato více vozů přejíždělo rychle, až se kalužiny rozestřikovaly. Dekorace po domech rozmočena, schlíplé, zmoklé prapory těžko se zmítaly v sychravém větru.

Po této výpravě byl suchý pokoj v kláštěře příjemný, a zvláště hlas velkých, temných kamen, do nichž se přikládalo zvenčí.

Farář postál drahnou chvíli u okna, hledě na most a řeku, na město, na mlhavé siluety Strahova a Hradčan v dešti. Dříve nežli se nadál, zaklepal někdo na dveře. Mladý Šolta vstoupil, zvědav a dychtiv, co mu padolský farář chce, že mu to neřekl před otcem a mlynářem.

Havlovický začal o počasí, že je iluminace jistě zkažena.

„Je. Už je ohlášeno, na rozích to je, že se odkládá."

„Škoda."

„Tatínek se mrzí; ‚pan otec' by to byl také rád viděl."

„Ale pojďte, posaďte se. A tak co večer?"

„Myslím, s našimi na chvíli do hospody."

„Kam?"

„Myslím ‚k Ježkom' v Konviktské ulici. Bývají tam kolegové."

„Tak; to bych také rád na chvilku. Rád bych zas omládl mezi studenty. Směl bych mezi vás?"

„Ale, jemnostpane!" divil se právník usmívaje se.

„Tedy mne vezmete. Půjdu. A přes dvůr," zeptal se znenadání, upřev na právníka oči, „byste mne taky vzal?"

Mladý Šolta překvapen pohnul hlavou.

„To vám tatínek řekl, jemnostpane!"

„Řekl, ale také odjinud jsem zvěděl. Vědí o tom. Divíte se; ale tím je to nebezpečnější, že jich to mnoho ví. Byl jste tam už někdy?"

„Ne, nebyl "

„Dnes tam máte přijít," řekl farář jako najisto, ač jen kombinoval z toho, že student chce zavést otce s mlynářem „k Ježkům". Šolta mlčel.

„Pane Václave, prosím vás," farář mluvil srdečným tónem, „rozmyslete si to. Já rozumím, že vaše ohnivá mysl a poctivé srdce těžko nesou nynější stav."

„Samá tyranie!" V očích mladého Šolty zablesklo.

„Je."

„Taková evropská Čína!"

„Je, je. Každý cítí, že se to musí nějak změnit."

„Sit, quia fuit, to je nejvyšší politická moudrost vlády!“

Farář byl překvapen, s jakou prudkostí mluví Šoltův student.

„Ano, je to tak, bohužel,“ přisvědčoval farář mírně. „Vy to chcete změnit. Rozvažte si a počítejte.“

Rozvažoval však a počítal za něj sám. Ptal se, kdo je ve spolku, ač o tom už slyšel.

„Hlavně studenti, taky spisovatelé.“

„Kdo to vede, prosím vás.“

„To se tají.“

„Vy se tedy svěřujete někomu, koho ani neznáte; nevíte ani, není-li to nástroj té vlády, proti které chcete bojovat.“

Mladý Šolta se zarazil, než pokusil se o námitku, že by přece nešlo, aby tolik vlastenců —

„Jsou tak mladí jako vy a ne dost zkušení. Ale dejme tomu, a já věřím, že ta tajná hlava není zaprodaná. Ale nemá-li při tom něco za lubem? Můžete na něj spoléhat? Nemáte snad být někomu nástrojem, někomu cizímu? Je tu nějaký doktor Gutt. Dělá proroka, jak jsem slyšel.“*

Student sebou neklidně hnul:

„S tím ne, to je náboženský blouznivec.“

„Dobře,“ pokračoval farář, „tedy jen sami. A kdybyste byli všichni samí Brutové, kdybyste se na sebe mohli spolehnout jako na skálu, počítejte: houfek studentů a proti vám jaká strašná moc! Vy nejste karbonáři, vy nejste ve Vlaších, vám se nedostane žádné podpory od lidu; ani vám neporozumějí. Považte, zdejší měšťanstvo — A venku lid? Vás vábí to tajemné na tom spiknutí, snad mají přísahy a nějaké obřady —“

Mladý Šolta hnul prudce rukou.

„Já mám své přesvědčení, pane faráři!“

„Ctím je. Jednáte tedy s rozvahou. A tu opakuju: Houfek studentů! Chcete násilím něco pořídit? Vyvedete nějaký neopatrný kousek, a co pak policie? Znáte ji; a vojsko! Hned tu bude vojsko.

* Dr. Gutt, švagr náboženského blouznivce Towiańského, známého vlivem svým na Mickiewicze.

Při nejmenším strčí vás do regimentů a budete teprve otročit. Při nejmenším, pravím. Ale spíš by nastala cesta na Kufštejn nebo na Špilberk. Vláda by trestala bez ohledů, víte, jak trestá každé hnutí."

„Kdyby se člověk na nic neodvážil, kdyby nechtěl nic obětovat —"

„Tak obětujte," zvolal farář prudčeji a vstal. „Obětujte sebe a své rodiče. Na ty jste nevzpomněl? Na maminku, na otce. Víte, co jim dalo, nežli vás uvedli v tato místa; jste jejich naděje a radost. Zničil byste je, kdyby se vám něco stalo. Kdybyste slyšel, s jakou úzkostí mně včera tatínek říkal —"

Student maně přiklonil hlavu a zahleděl se do země.

„Ale kdybyste i sebe i rodiče obětoval," farář mluvil temněji, naléhavěji, „co z toho bude mít vlast? A pro tu, jak myslíte, všecko podnikáte. Pro Boha, rozvažte si, kdyby to spiknutí se prozradilo, a ono se neutají, jestliže nebude včas nějak ututláno, rozvažte si, co by ouřadové, co by vláda dělala, když teď národní naši věc moří a kde může, dusí. Co by dělala, kdyby měla takovouhle záminku! Spiknutí! Bože! Nevidíte, v jaké nebezpečenství dáváte sebe i naši věc? Tyl, Franta a ti ostatní jsou snad také vlastenci a také snad pracují, a ti to, jistě to vím, zavrhli, a ostatní tam od stolu taky. Jeden z nich v té tajné schůzi byl, povídal mně, jaká to je ztřeštěnost."

Mladý Šolta upřel na faráře oči. Viklal se již, a tato zpráva vrazila jako poslední klín, jenž do kořen rozvrátí.

Farář vložil studentovi ruku na rameno.

„Václave, víte, že vás mám rád — a je mně o vašeho otce; víte, co se pro vás nalopotil, a co se maminka nastarala —" Pojednou vztáhl k němu pravici. „Viďte, že —"

Student po spáncích zardělý prudce vstal a chytl farářovu ruku, mlčky, ale vzrušen, dojat.

„Tak to je dobře, a vlasti posloužíte, příteli, jinak a líp," srdečně utěšoval farář zazářiv, „po celý život prací. Tak to má být — ano — no — a k ‚Ježkom' půjdeme," dodal usmívaje se,

„dopředu, mezi vaše kolegy, když už jste to tatínkovi a Kilarovi navrhl. Či myslíte, že by tam —“

„Ne, tam nic není, vpředu jsou obyčejné schůzky.“ Bylo však patrno, že váhá, že by tam nerad. Farář však nepolevil a rozhodl, že tam přece půjdou. Chtěl mít jistotu a vésti Václava jako na zkoušku.

Zatím učitel Šolta přecházel neklidně studentským pokojíkem svého syna. ‚Pan otec‘ zpod Červené Hůry strojil si dýmku, cpal, zapaloval a po očku pozoroval učitele, jenž chodil, chodil maje hlavu sklopenou, nebo se zastavil, vestu si potáhl, zavzdychal. Venku se stmívalo, střechy se leskly od deště, do jehož šumotu pohvizdoval vítr.

Mlynář bafal klidně, až pojednou káravě uhodil na učitele:

„Už si sedněte; co byste bláznil! Snad má Václav rozum a není kámen. Ještě vám ho na Špilberk nevedou.“

Učitel poslechl, sedl, začal, co zítra, za chvilku však přestal, nevěda; zato se kolikrát ohlédl neklidně po dveřích, až najednou vyskočil. Vešel farář Havlovický s Václavem. Kolem Šolty jako by prosvitlo; kámen s něho spadl. Hned byl při humoru a notoval faráři hlásícímu, že nejde na „černou hodinku“, ale pro ně, aby šli do hospody. Učitel tušil, že je dobře; viděl to na faráři i na synovi, jenž, když vycházeli, vzal ho za ruku a šeptem řekl:

„Tatínku, nic se nestarejte.“

Šolta se nestaral, zvláště když přešli za deště a větru z Betlemské ulice, Poštovskou do Konviktské, kdež na rozích kmitala se zarudlá světla olejových lamp a vstoupili do starého, nákladnického domu, do velikého jeho průjezdu, jenž rudě zářil do tmy ulice, v němž se kmitalo plno lidí, zvláště u výčepu. Odtud vešli do prostorné místnosti plné stolů a lidí u džbánků, v oblacích tabákového dýmu, a z té místnosti do vedlejší, klenuté, ve kteréž vládli studenti, hlavně filosofové a právníci.

Slatinští poznali zvláštnosti pražské hospody již minulého večera „u Vořechovských“. Farář Havlovický rád se ohlížel po známých figurách a figurkách preclikáře, prodavače ryb i báby

s pučálkou, po všem tom hemžení, upomínajícím jej na časy, kdy se jako filosof v takových místech, v družné společnosti veselíval.

Mladý Šolta uvedl své hosty mezi kolegy. S těmi se brzo seznámili. „Pan otec" nejprve mlčky, zkoumavě přehlížel, pak už spokojeně, zvláště když studenti dali se do zpěvu a spustili známé mu a milé písně, „národní", jak je mladý Šolta jmenoval.

Šedivý mlynář se rozehříval, nepřizvukoval však jako učitel svým basem, nýbrž se jen usmíval, hlavou pokyvoval, až pak, když zanotovali jeho nejmilejší „Kudy, kudy cestička --" přivřel víčka, libostně se usmívaje.

Ale pak rozevřel oči, on i Šolta i farář; jeden z filosofů, vytáhlý, přibledlý, s kučeravými vlasy nad čelem, v bělavém šátku na krku a v tmavém fraku začal deklamovati, když jeden z kolegů z opatrnosti zavřel dveře otevřené do druhé místnosti.

Ztichlou jizbou vážně se nesl zvučný hlas, slabě se zachvívající:

„Aj, zde leží zem ta před okem mým slzy ronícím,
někdy kolébka, nyní národu mého rakev —
Stoj, noho! posvátná místa jsou, kamkoliv kráčíš —"

Farář seděl, ani se nehnul. Jej chytla už první slova a s dychtivostí naslouchal lahodnému hlasu, pěkně s citem přednášejícímu milé mu verše z vlasteneckého evangelia, jakým faráři a všem uvědomělým tehdy byla „Slávy dcera".

Faráře také těšilo, že všichni tak upřímně naslouchají, že ani jeden, co Kollárovy verše zvučely, džbánku se nedotkl. Už před tím, sotva že tu chvíli poseděl, vystihl, jaká změna nastala mezi studenty proti jeho studentským letům. Tenkráte skoro samá němčina i v takovéto společnosti, samé německé písně a kdeže české verše! Tleskal upřímně, když filosof dokončil.

Znovu se rozzpívali, při otevřených zase dveřích, a mlynář, spokojený, blažený, všechen už v nitru rozehřátý, živěji hlavou pokyvoval, usmívaje se, a už také přiklepával do taktu dlaní na stůl. Šolta bez tíhy a starosti o syna, rozveselen zpěvem, pochvaloval i pivo, to že je ještě lepší nežli bylo včera, to že by dělalo illuminaci.

Pojednou se až lekli, když se náhle, znenadání strhl pokřik ode všech stolů:

„Mareš! Mareš!“

„Marešovu píseň! Kubato, Marešovu píseň!“

Tomu outoku Kubata, starší už právník, osmahlý, s vlasy do spánku sčesanými, v hnědém kvekru, neodolal. Postavil se u stolu v rohu nedaleko starých kamen, a spustil zvučným, jadrným basem:

„Kde domov můj?
Kde vlast je má?“

To byla slepého houslisty Mareše z „Fidlovačky“ píseň, která se tolik líbila a kterou farář i Slatinští po prvé slyšeli. Kantor sebou zavrtěl, když uslyšel ten neobyčejný bas, ale pak byl jako pěna. Farář a mlynář rovněž nespustili očí se zpěváka, jenž při druhé sloze strhl všechny. Studentská jizba rozhlaholila se nadšeným zpěvem. Šolta také přizvukoval i farář a když pod klenutím, oblaky modravého dýmu se vroucně neslo:

To je Čechů slavné plémě,
mezi Čechy — domov můj!“

přivřel „pan otec“ zpod Červené Hůry víčka pohnutím a libostí; usmíval se, ale zpod víček vyhrkly tentokrát slzy.

Ale po té písni se Šolta lekl. Kde se vzal, tu se vzal, mezi stoly se propletl a již stál u jejich nějaký student v šedivém plášti červeným suknem při kraji podšitým, v černém klobouku na hlavě, se šátkem na krku na divnou kličku uvázaným, s vousiskem pod nosem a po sanicích. Jako zjevení stanul za Václavem, nahnul se k němu, něco mu šeptal. Učitel viděl, že syn se zarazil; něco tiše odpověděl, pak rozhlédnuv se po stole, všechen červený, vstal a vzav klobouk vyšel s tím v plášti ven.

Učitel hleděl za nimi, pak upřel v nejistotě oči na faráře. Ten se přiklonil a zašeptal:

„Přišli pro něj. Vy byste se byli načekali, oni vzadu přes dvůr a vy tu — Ale teď, doufám, že se Václav brzo vrátí.“

Vrátil se, zasmušilý, neklidný; jak dosedl, tiše oznámil sám bez vyzvání, otci a faráři, kteří se k němu přiklonili:

„Přišli pro mne, čekali, ale já jim nadobro odřek'.“

Farář mu podal ruku, učitel si zhluboka oddechl.

Kolem zas už zpívali a nepovšimli si toho tichého výstupu u slatinského stolu a nepovšimli si také, když za chvíli se farář Havlovický vytratil, oznámiv tiše krajanům, že musí do kláštera, tuze nerad, ale že táhne na desátou.

Slatinští zůstali a dlouho, dlouho. Mlynář už zardělý začal hovořit (také platil už svému okolí pivo), kantor Šolta měl trochu

illuminaci a rozveselil studenty svou historií, jak v kozách handloval, jak si přivedl od kmotra Hurdálka ze Lhoty, kdež Šolta hrál s muzikou o svatbách, kozu; tomu kmotru namluvil, jakou má doma kozu, na tu že ten kmotr handloval a pak že přišel do Slatiny do školy pro kozu, a on, učitel, že měl jen dřevěnou na řezání dříví, k té že Hurdálka pod kůlničku zavedl a co kmotr dělal, jak drmolil.

Studenti se rozchechtali a pak i Šoltovi hlučně a upřímně zatleskali, když přednesl dobře, s humorem kus zpěvu z „Děvína" Hněvkovského.

Zase zpívali, pili; sklenice, džbány cinkaly, cvakaly, a znovu zpěv, až pak bylo již půl noci. Kubata přirazil okenice okna do dvora; jiný student zavřel dveře, ostatní odstrkovali židle a stolky, aby bylo volno kolem prostředního velkého stolu; pak se chytli studenti pod páždí po dvou, po čtyřech, po třech, rozjaření, ten onen už v illuminaci, a spustili unisono:

„Ulm, Ulm, Auster — litz —

Dali se pochodem hlučnými kroky kolem stolu prostřed stojícího, a jak nohy vojensky hřmotně, v tempu dokračovaly a dupaly, vyrážel v témže tempu, jako výstřely starý posměšek neměnícímu se systému vládnímu:

Ulm, Ulm, Auster — litz —
Ulm, Ulm, Auster — litz!

Kantor Šolta, zardělý, stoje se synem a mlynářem u zdi, hladil si spokojeně vlasy do spánků a posměšně vzpomínal:

„To kdyby náš milostpán, pan direktor, pan virtšáftsrát Essentr viděl —"

„A ty ostatní kosinky ze zámku. A Metternich!" A mlynář jako náhle posedlý tou studentskou demonstrací zadupal také do taktu svými těžkými botami vysokých holínek.

XL

Farář Havlovický nebyl jediný padolský, jenž ty slavnostní dny meškal v Praze. Dušánek, pláteník, se tu již čtrnácte dní zdržoval. Přijel na vlastním voze plném beden s plátny, a s ním nejstarší jeho dcera Aninka. O byt se nestaral, ten měl pro sebe jistý ve svém hostinci „u zlatého bažanta", kdež měl najatou komůrku pro své bedny a kdež i přespával.

Dceru vzal s sebou ne pro výpomoc sobě, nýbrž aby poznala Prahu a zvlášť aby uviděla korunovační slavnosti. Byt jí už před tím zamluvil u pana Krajíčka, švihlíka krejčího, s nímž vždycky sedal „u bažanta" a jenž Dušánka, hned jak sem začal jezdit, seznamoval s Prahou. Dušánek, jemuž zvláště s počátku velice imponoval, se s ním spřátelil, i s paní Bábi, jeho manželkou. Přicházela někdy s mužem k „bažantovi" a mluvívala s nadšením o horském plátně i másle.

O horském plátně se přesvědčila, když jí Dušánek přinesl nejeden kousek na ukázku darem. Horské máslo ochutnala, když jí přivezl Aninku s kusem kanafasu a plátna. Máslo v hrnci naložené, už solené paní Krajíčkovou radostně překvapilo; s obdivem je chválila, to že je něco extra, ne, jak to jen tam v horách, tam „u prajských hranic" umějí — Sama byla jako máslo na Aninku, že ji bude provádět, když by s ní „pantáta" pro „kšeft" nemohl; divila se jí, víc v soukromí, před mužem, ta že není nic hloupě stydlavá a ostýchavá, ale od řeči, že by se tu neztratila, ta že by byla do „kšeftu", kdyby Dušánek tomu rozuměl.

Ten mél tyto dni zvláště dobrý obchod, než přece mu vybývalo času, aby dceři ukazoval Prahu. Činil to z ochoty, aby něco poznala a také aby užila i aby viděla, že on to tu zná, a jeho že také znají, že ví, kde co, aby mohla doma povědět.

Farář Havlovický věděl, že Dušánek jel do Prahy, a tu v Praze si na něj také vzpomnél. Než neshánél se po něm; náhoda však sama mu jej přivedla nazejtří dopoledne po té schůzce „u Ježků" v Konviktské ulici. Farář se právě vracel s přítelem křižovníkem od staroměstského obecního dvora, když byl před tím hned po ránu sám nakoupil domů různé dárky a když se i s mladým Pospíšilem rozloučil.

U obecního dvora hledal malíře Mánesa a vracel se odtud opět s nepořízenou. Mrzel se a huboval, co v tom je, nechce-li ten malíř s ním mluvit, zapírá-li se, nebo je-li opravdu pryč. Páter Jan, jenž od Havlovického již věděl o Hilmovi, chlácholil, ať si z toho nic nedělá, on že to opatří sám a zeptal se:

„Nastoupil by ten hoch už letos, kdyby ho přijali?"

„Ne, to by nebylo možná, kde pak!"

„No tak, času dost. Nech to rejsování a malování hochovo tu, u mne, já s tím pak dojdu na akademii a písemné ti dám vědomost. Tadyhle, Josefe, tady vpravo, tady je nejkratčeji."

Mířili na Ovocný trh, k divadlu; farář si chtél koupiti lístek do divadla, aby uviděl ten div opery „Křižáci v Egyptě", kterou dnes opakovali.

U kasy nedostal jiného lístku nežli za stříbrný dvacetník, do parterru. Jen vystoupil na ulici, už jej zadržel přítel křižovník a lehkým pohybem ruky ukázal na pána velké, imposantní postavy v kastoru, v modrém plášti, s bílým šátkem na krku, jenž stanul zrovna u podjezdu a na někoho volal:

„Slyšejí, Herr Fiala, vrátěj' se!"

„To je Štěpánek, sekretář divadla a režisér českých her," pověděl křižovník.

Jak Havlovický to jméno uslyšel, prohlížel s dychtivou zvědavostí vlastenského spisovatele, jehož hrv původní nebo jím

zpracované měl a znal. A tak často je hráli o nedělních českých představeních, jak věděl z novin česká představení ohlašujících. Dobře si prohlédl plodného autora, jeho výraznou, podlouhlou tvář pronikavého pohledu, statného, pozardělého nosu. Mužně sličnému obličeji zdravé barvy pěkně svědčily silně prokvetlé, skoro bílé, krátké vlasy i licousy na spáncích.

Havlovický si všiml, jak s vysoka, pansky mluví s tím panem Fialou, patrně divadelním sluhou, jak sotva hlavou pokynul na jeho hlubokou poklonu a hluboké smeknutí a jak vážně, důstojně vstoupil do divadla.

„To je pán bůh českého divadla, das heisst, těch odpoledních her," soudil křižovník. „Ten o nich rozhoduje. Ale hubují na něj."

„Je asi těžko všem se zachovat, zvláště při divadle."

„I, že prý nejvíc na své kusy pamatuje. Ale pojď, tady v Železné ulici se na chvilku stavíme, u starého Chlumeckého. Ten ti má vínečka. Firmu znáš."

„Z novin a když jsem ji za studentských let vídal. To jsem si vždycky myslil, tam že se dostat není možná. Však víš — Tak pojď, kdo ví, kdy se zas takhle sejdeme." Ale v tom stanul, i přítele zastavil. Shlédl před sebou Dušánka s dcerou bohatě po venkovsku vystrojenou a s nějakým pravým Pražákem vychrtlým, v cylindru a ve fraku, jenž sebou neklidně vrtěl a jako nějaký švihák odfukoval z doutníku.

„Co je?!" divil se křižovník.

„Počkej; vidíš tuhle ty tři." Ukázal mu padolské s tím mužíkem, jenž byl pan Krajíček krejčí.

Farář se zakabonil, když viděl, že ten mužíček ukázal na vinárnu Chlumeckého a že tam všichni tři zahnuli rovnou, bez váhání, jako by už měli smluveno.

„To tam nepůjdeme," rozhodl se farář a pověděl, kdo ten půlpán a to děvče.

„Tak vidíš," horlil, „drobet se zmohli a už hned máma doma shání parádu a strojí traktace, a on zas utrácí tady. To jsem si ani

nemyslil. Jídali kyselo a brambory a teď k Chlumeckému. A ten s nimi."

„To je asi pražská známost."

„Myslím drahá, ten on našeho půlpána podškubává. Takhle to je."

„Ale tak pojď —"

„Ne, brachu, k Chlumeckému nepůjdu. Tam bych se s naším pláteníkem nerad sešel."

„Půjdeme tedy na rynk k Bindrovi; má také dobrá vína. Pojď."

Šli.

Brzo po obědě zastavili se Šoltové a s nimi mlynář zpod Červené Hůry u křižovnického kláštera. V noci ustal dešť, od rána nevál vítr a po nebi se jasnilo. Na faráře Havlovického, s nímž tuto schůzku včera ujednali, dlouho nečekali. Přišel zardělejší, rovnou od oběda, veselých očí. Podal nejprve ruku mladému Šoltovi a řekl s účastenstvím:

„Je dobře, viďte, Václave."

„Dobře, pane faráři," odvětil jurista pevně.

„Ale tadyhle pantáta — No jak, pane učiteli —"

Šolta, jehož snědá tvář byla nějak znavená, jako nevyspalá a víčka zarudlá, odvětil vesele:

„I trochu jsme, jemnostpane, pod skleničkou zmokli, ale jen trochu, jen tak na čtvrt muže."

„Ale domů jste šli šeberem."

„A ne, pěkně rovně jako po šňůře; ale ráno mně přec jenomejc bylo jako kdybych celou noc hrál u muziky."

„Taky jsme vyhrávali," ozval se mlynář a hnul koutky úst.

„Ó bože, ti páni studenti! To jsou!" vzpomínal učitel nadšeně.

„Komu jste vyhrávali?" ptal se farář s úsměvem.

„Metternichovi."

„Ale neodehráli jste mu."

„Najednou to nejde," mlynář se usmál, „když je tak zaseďalý. Ale, pane, to je duch v študovaným lidu. To už nebude jen samý ouřadník a kosinka."

Přestali, když došli na most. Mladý Šolta je vedl malostranským náměstím, prvním, druhým, kolem gubernia, zahnul u lékárny vpravo vzhůru, pak nalevo úzkou prostorou, uličkou pod zámeckými schody. Ty měli napravo nad sebou, nalevo průčelí starého někdy slavatovského domu renaissančních štítů s tesanými erby. Šli podél toho domu; hned za ním končila ta ulička zdí zavírající dvorek bývalého theatinského kláštera, jenž se rozkládal počínaje kostelem v Ostruhové ulici vzhůru svahem, v terasách až po samé zámecké schody.

Klášter za císaře Josefa II. zrušený byl té doby soukromým majetkem. Vrata ve žlutavé zdi, u nichž trčela velká olejová svítilna s červenou stříškou a komínkem, byla zamčena. Vrátky vedle napravo vstoupili do nevelikého nádvoří; proti nim a napravo nevzhledné, dvoupatrové stavení,* zašlé, žlutavé barvy, nalevo věžovitý přístavek, proti němu kolna. Mezi ní a tím přístavkem viděli na vrch zadní části tmavého kostela dole v Ostruhové ulici.

Nebýti tohoto kostela, nic by tu nepřipomínalo minulost té zašlé budovy. Nahoře v patrech, kde bývaly cely mnichů, soukromé byty. Z nich vyhlížely otevřenými i zavřenými okny hlavy dětí, žen; z jednoho zašveholilo umělé hvízdání, odkudsi popěvek přivanul, v přízemku zabušilo kladívko, patrně ševcovské.

Venkované se ohlíželi, rozhlíželi, mladý Šolta však je pobízel dál. Zavedl je ke dveřím věžovitého přístavku nalevo,** šli po schodech vzhůru do patra, malou chodbou kolem několikera dveří, pak napříč velké chodby ke dveřím a těmi ven.

„Ah!“ povzdechl Šolta i farář překvapením.

Stáli jako na novém nádvoří nahoře v patře pod starými ořechy,*** jež na pokraji toho dvorečku, vlastně terasy rozkládaly své mohutné koruny. Již počínaly barvu měnit a nejeden list ležel pod nimi a kolem.

Ty stromy měli nalevo, napravo přes dvoreček patrové dost

* Dnes je třípatrové.

** Tehdejší vchod.

*** Dnes jich tam není.

dlouhé stavení, jež s tím, z kterého sem vstoupili, tvořilo úhel. Proti nim přes nádvoří nějaký nízký přístavek, za ním samé stromoví v zahradě na terasách.

Jako by z Prahy ušli, jako by se octli za světem: ticho a samota, mezi ořechy výhled přes tmavorudé střechy domů dole v Ostruhové ulici na zahrady pod Petřínem, na Petřín ve spoustu zeleni tu tam už žlutě nebo rezavě skropené.

Než tam se tak neohlíželi. Mladý Šolta ukazoval na patrové stavení vpravo

„V prvním patře ostává pan Arbeiter," mluvil tlumeněji, „znamenitý vlastenec; Jan Dobromil se píše, byl venku apatykářem, teď se v Praze zakoupil, tady ten celý klášter je jeho."

„I kostel dole?" zeptal se Šolta.

„Ne, to ne, jen tadyhle klášter a zahrada ve svahu. Ta je samý taras, a jde na horu až k zámecké zdi a tadyhle je to české divadlo." Ukazoval do přízemku dlouhého stavení, na patero oken, z nichž každé bylo dvojmo. „Tam měli mniši refektář; teď tu hodujeme my," student se usmál, „těšíme se z českých her, smějeme se Kaškovi. Filípek, víte, tatínku, ten veselý v kafírně, to je taky kopa, ten taky pěkně komicky hraje."

A vlk tu. Filípek „Pekvencl" pospíchal jim naproti vyšed z bývalého refektáře v cylindru dost obnošeném, v hnědém „kéroku", jenž nebyl tak ošumělý jako usmolený a měl talířové knoflíky. Vítal je vesele, srdečně a znovu se zalíbil učitelovi, jenž pak přišeptal mlynáři, tenhle pan spisovatel a vlastenec že živou duši nezarmoutí, opraudu.

„Tak, páni vlastencové," uváděl do místnosti Filípek, jemuž kabát silně čpěl tabákem, jak farář vedle něho stojící cítil, „tady je svatyně naší, české Thalie."

Vstoupili dychtivě a nebyli zklamáni, jmenovitě farář. Místnost větší, nežli se nadáli, dlouhý refektář, ne sice vysoký, ale dost široký. Štuko ne bohaté a umělé zdobilo strop, s něhož visel prostý lustr několika olejových lamp.

Dál ode dveří viděli před sebou lavice, a před těmi v řadách židle blíže jeviště zabírajícího asi třetinu celé prostory.

„Tady je parterre," vysvětloval Filípek, ukazuje na prázdné místo ode dveří až k lavicím. „A tady," otočil se a nachýliv hlavu dozadu ukázal na prostou galerii nad „parterrem", „to je lóže pana Arbeitra, tady sedá s rodinou, když hrajeme. A plácá, a plácá, a má radost. Ale co, teď si smíme zakouřit," hmatal dychtivě po kapsách, vytáhl dýmku a zakřesal. Ještě bafal, rozdmychuje uhlíky, a již volal na někoho, jehož nebylo viděti:

„Pane Turinský, vzhůru s kardynou!"

Vtom se obrátil po faráři a zažertoval:

„Ale to není Turinský, autor ‚Angeliny'; to je takový žhavý diletant, po divadle jako blázen, tady z domu; když nemůže hrát, alespoň poslouží. To je náš inspicient a všecko."

Opona se hnula, natáčela se na válec za výkladu mladého Filípka, jenž byl sám takový Turinský, blázen po českém divadle; pro ně nechával práv, slouže jenom jemu a „Květům", s jejichž redaktorem, Tylem, sdílel vojenský byt.

Jeviště se otevřelo, a v ten okamžik, jako by si Filípek poručil, prošlehl sem okny zlatý proud světla; pomohl jako čaroděj chudému stánku, jeho zadní dekoraci prosté, lesní krajině i stromům namalovaným na kulisách.

„Divy nemůžeme ukazovat jako ve stavovském," omlouval se Filípek, „takhle ‚Křižáky v Egyptě', to ne, ale ukřižované;" zasmál se, „to jsme my; censura, ouřady nás křižují. Pane Turinský," zavolal pojednou přes refektář, „něco jiného!"

Na ten hlas se lesní krajina zachvěla; začala se natáčet, mizet; za ní objevoval se nějaký pokoj bledě zeleně malovaný. Farář pochválil, že to je všecko slušně malováno.

„Těžší dekorace dělali malíři Mrňák a Würbs, ostatní maloval Tyl a maluje, když co je potřeba. Maluje, hraje, píše, shání personál — oh — kdyby jeho nebylo!" povzdechl s upřímným, nadšeným uznáním.

„A co pan Štěpánek," vzpomněl farář, „bývá tu? Pomáhá? Viděl jsem ho dnes dopoledne."

„Bývá tu, to bývá, a pomáhá, trochu garderobou. Pomáhal by víc, kdybysme hráli jen jeho kusy." Znělo to uštěpačně. „Ale my ctíme Klicperu. Pan Štěpánek zas sebe. To je zrovna zamilovaný, to, když herec tam u stavovského divadla chce přijít brzo k benefici, poprosí Štěpánka, aby mu vybral některý ze svých kusů, nebo kdyby mu ráčil něco přeložit, a hned to má. A co napíše, všecko je nejlepší. To když je proba na jeho kus, stojí v první kulise, mne si ruce, blaženě se usmívá a říká: ‚To je, co? To je!' A každému svému nevinnému žertu v kuse se směje, až se ohýbá."

Farářovi se mihla důstojná, imposantní postava Štěpánkova, jak ji dopoledne spatřil.

„Herci to již znají," pokračoval Filípek, jenž měl na Štěpánka patrně svrchu, „to Grabinger, račte znát, herec stavovského, hraje taky česky, když se hraje něco od Štěpánka, přitočí se k němu a tolik se diví: ‚To jsou nápady! To jsou nápady, pane ředitel, já nevím, kde ty vtipy všecky berou!' "

Mladý Šolta se zasmál, farář žasna se optal, a co pan Štěpánek.

„Jako když mu medu dá. A i to snese, když mu Grabinger řekne, dají-li jednou za čas Klicperův kus: ‚Já nevím, co jich to, pane řediteli, napadlo, ten kus vytáhnout. Proč pak nedávají něco svého? To je něco jinšího!"

Farář zavrtěl zasmušilc hlavou a řekl:

„Pan Štěpánek je přece vlastenec a tohle!"

„Je, to je, to my uznáváme jeho zásluhy. Ale Klicpera, pane faráři, to je přece jinačí spisovatel, jiný duch, svůj, náš, a toho my mladší chráníme, když ho odstrkují. Prosím, je snad libo na podium?" ukázal na jeviště, ale hned změřiv okem vysokou, urostlou postavu farářovu, dodal s úsměvem:

„Pan farář by se tam musil dívat do nebe," a ukázal do modrých sufit.

Farář zůstal dole i Slatinští; viděli i tak všecko dobře na nevelkém jevišti, jeho dekoraci, jeho aparát osvětlovací, t. j. nízké, plechové truhlíčky naplněné lojem, jenž za představení živil světla. Jen mladý Šolta vyběhl po přichystaných schůdkách na jeviště, kdež vrazil do Turinského, staršího již muže prostřední postavy, v čepici se štítem vespod zeleným, v domácí krátké kazajce, v zahrnutých nohavicích. Vynášel z kulis nějaké stupátko a růžový keř namalovaný na lepence, z níž byly všechny menší součástky dekorace i některé kulisy. Vyběhl usmívavý a všem se klaněl zabíhaje přes jeviště.

„A jak orkestr," zeptal se farář.

„Ten je taky z ochoty. Osm jich vždycky hraje."

Filípek ukázal do kouta na hudebnické pulty. „Všecko je tu z ochoty, a jsme rádi, že to takhle máme. Jen aby nás nechali hrát.“

„Pan Arbeiter?“ zeptal se farář.

„A ne, ten tu české divadlo nechá, ale ouřad! Z toho je strach.“

Vraceli se zase dolů, až stanuli pod malou galerií v „parterru“.

„Díka vám, pane vlastenče,“ děkoval farář Filípkovi, tiskna

mu upřímně ruku, „díka vám a všem, že tu školu vlastenství zde tak obhajujete a jí sloužíte.“

Chtěl vyjíti, kudy přišli, Filípek však zamrkav na mladého Šoltu, ukázal na dveře vlevo vedoucí dále do domu.

„Tudy teď, prosím.“

Vedl je do schodů, až přišli na dlouhou chodbu plnou dveří. Filípek na ně ukázal.

„To byla samá cella. Kdyby nás vedl Turinský dole, ten by jistě řekl, že to byl paženhaus; to on vypravuje, že když králové ostávali nahoře na hradě, že tady bývalo obydlí pážat. Ale šlechtický dům to býval, to je pravda, ještě před klášterem. A teď tady prosím, ještě jedny schody.“

„Kam nás to vede?“ ptal se tiše učitel syna. Ten se však jen usmál.

Stoupali do schodů, farář v botách vysokých, lesklých holení hned za Filípkem; poslední byl mlynář Kylar.

„A zase chodba!“ divil se Šolta. „A zrovna taková jako ta níž.“

„Ano,“ přisvědčoval Filípek, „jde zrovna nad ní.“

„Jako v bludišti,“ mínil farář, když Filípek je vedl ještě několik schodů stranou, pak krátkou chodbou, na jejímž konci se černaly dveře. Když je Filípek otevřel a když jimi vyšli, všichni užasli až na mladého Šoltu. Stáli pod širým, vyjasněným nebem, nahoře na zámeckých schodech, skoro u samého hradu královského, který nad nimi čněl.

Jak se ohlédli za sebe, za zeď vroubící zámecké schody, uviděli za ní střechy někdy kajetánského kláštera i přístavek s chodbou, kterou sem vyšli. Když pak postoupili několik schodů výše, k soše sv. Filipa z Nery, uzřeli pod sebou klášterskou zahradu v terasách, část kláštera i kostel pod ním dole v Ostruhové ulici, její zadní část, její cihlové, temně rudé střechy, vyjasněné sluncem, v němž zasvítilo i zlato i hněď v zeleni petřínské stráně a jejích zahrad. Mlynář zpod Červené Hůry až přimkl víčka překvapením; Šolta nahlas velebil, jaká to krása.

Farář, který tiše přehlížel nádherné to divadlo, obracel v zamyšlení zrak k zelené báni sv. Mikuláše nad Malou stranou, na Staré město i k řece k posvátnému Vyšehradu; vytrhl se, když se vedle Šolta ozval, kam teď.

„K sv. Vítu," rozhodl farář, „dnes se tam, doufám, dostaneme."

XLI

V neděli dne 11. září odpoledne chodil Doubenus za Mikulou Rusem dotazuje se, kdy už bude zapřahat, aby nezapomněl a nezmeškal, že by jemnostpán musil v Náchodě zbytečně čekat, až teď přijede poštou. Mikula se na faráře také těšil, než taková zimnice nebyl a čas dobře počítal. I na to uhodil, proč má Doubenus takovou naháňku, poněvadž bůh ví, co čeká. Zeptal se ho přímo, co myslí, nač má spadeno, a Doubenus usmívaje se vyznal, že kdyby si tak jemnostpán vzpomněl a fajfku — Vytáhl svou z náprsní kapsy a ukazoval, že má hlavičku zdrátovanou, špičku skoro prokousanou, když ji musí zuby držet při práci, zvláště když kole drva, a oříšek že má prasklý.

„A panímáma," mínil farářovu matku, „mě s ní už vyhání, když ji v kuchyni vytáhnu," a jen se šklíbil.

Pak už sama stará mlynářka přišla a Mikulu pobídla, že by už měl zapřáhat. Také se nemohla dočkat. Osmý den už byl syn pryč, a jí se zdálo, že bůh ví, jak dávno odjel. Od rána již kolikrát mluvila o jeho příjezdu s dcerou, Krůčkovou, s učitelkou Černou, s tou na hřbitově a pak přes plot na zahradě. Po nešporách stavila se na faře mladá Kalinová, která také byla dychtivá, kdy farář přijede a s jakou, co jim přinese stran jejich Jeníka.

Stará mlynářka se jí přiznala, že nemá již žádného stání, že chodí od okna k oknu, i ven k plotu na zahrádku. Pak, když osaměla a den se nachyloval, teprve vyhlížela, naposledy na schůdkách přede dveřmi. Dole u krajní lípy viděla Doubena, an stoje jako na vartě hledí cestou dolů do městečka a pátrá.

Kalinovi chodili tou dobou také k oknu, pak vyšli před příbytek mezi zahrádky, kde čekali pod loubím z jericha pnoucím se od plotu do plotu nad cestou mezi zahrádkami. Odtud až k cestě vyběhli, když se níž ozval rachot kočáru. A byl to farský; hnědka a myška v něm, na kozlíku Mikula Rus furiantsky vypjatý, pošvihuje bičem. A v kočárku — „Jemnostpán!" vykřikla radostně Kalinová. Kostelník strhl čepici s hlavy. Farář se vychýlil, pokynul, ale hned také zmizel.

V ten okamžik se otočil Doubenus jako na obrtlíku a chvátal

alejí nahoru mávaje nad hlavou rukama; chvátal, paty k sobě, špičky ven, a volal radostně: ‚Už jede!' Volal na starou mlynářku i na Krůčkovou, jež k ní přes cestu běžela. Doubenus udýchán, zardělý sotva k nim došel, a kočár tu. Ještě nezarazil, a již farář v modrém plášti vyskočil a vítal se s matkou i sestrou.

Jak šli do schůdků, odnášel Doubenus za nimi brašnu, škatuli s kloboukem, balík, deštník a ještě balík a nic z toho nedal děvečce, jež přiběhla mu na pomoc.

Pak okouněl na síni, na dvorečku u Mikuly a zase na síni, až jej zavolali do čeledníku. Svítili. Farář už svlečený, po domácku, v podvlíkači jako jindy, ale od větru červenější, vesele na Doubena, tak co, jak se měl, a v Praze, pane, to že byly traktace. Doubenus se jen usmíval a mžoural po stole plném toho, co farář přivezl, knih, šátků, obrázků a divných balíčků kolem argandské lampy, kterou farář sobě přivezl, a pak chňapl radostně, když Havlovický hrábnuv do té hromady na stole podával mu dýmku, dřevěnku, na níž se kování jen svítilo. Jelen byl na ní vyřezaný, zelené střapečky měla a dobrou špičku, pravou „kernšpic", jak Doubenus na pohled poznal.

V upřímné radosti děkoval; vyšed, neměl už na faře stání; pospíchal dolů do městečka, k Langrom do hospody ukázat, pochlubit se, co mu jemnostpán přivezl. Dříve však musil se stavit ve škole i u Kalinů se vzkazem od faráře, aby přišli.

Učitel přikvapil první. Vítal faráře vesele a hned se dotazoval, co hudba, jak slavná mše o korunovaci.

„Byla od Tomáška, byla, jak jste povídal, extra složená, tuze znamenitá, ale já jí neslyšel, nevím nic; ale zpěváků prý tam bylo, veliký sbor."

„A samí kosáci, to se ví. A co divadlo, jemnostpane."

„A člověče, to byste měl oči navrch! Člověk nevěděl,, má-li koukat, a kam dřív, nebo má-li poslouchat. Meyerbeer víte-li —"

„Oh, oh —" Učitel třepal rukou.

„A kolik set lidí na podiu, no — to vám budu povídat."

„Teď jenom na přeskáčku vypravuje," podotkla stará mlynářka s úsměvem. „Tu kousek, a zas na něco vzpomene."

„A zas se mne na něco ptají," přidal farář vesele. „Zrovna mne otázkami honí. Ten kus na klavír od Vitáska vezu, pane učiteli, tuhle je —" podal se stolu, „a tuhle, podívejte se něco nového —" Upřel oči na učitele čekaje na účinek daru. Byl to „Věnec ze zpěvů vlastenských" nedávno vydaný. „To se potěšíte, jsou tam krásné písně na česká slova od Tomáška a Vorla a od Škroupa, kolik, zvláště ‚Lidunka' a ‚Mareš', ta zvlášť, tu jsem slyšel v Praze od študentů."

Panímáma připomenula, aby nezapomněl na večeři, že už je, však že si s panem učitelem mohou při jídle povídat. Jen farář usedl, vstoupil Kalina, kostelník. Pro toho a pro jeho ženu měl nejmilejší dar zprávou, že stran Jeníka v klášteře u Křižovníků jednal, napřesrok že bude tam jistě místo, a Jeníka že tam, doufá, dostanou, že to půjde, jen aby se hošík hodně učil a zvláště ve zpěvu aby se cvičil a v muzice.

Na faře dlouho seděli. Farář vypravoval, odpovídal na dotazy, brzo byl v divadle na divech „Křižáků v Egyptě", brzo na Hradčanech o korunovaci, do musea zaskočil, o „vystavení výrobků českého průmyslu" vypravoval, a pro Kalinu a učitele o Kajetánském divadle. Na zkaženou iluminaci také vzpomněl.

„A vidíš, v Kostelci ji měli," hlásila učitelka, „a při tom na městečku zpívali."

„Ale ještě krásnější měli ve Zličku!" přidala sestra Krůčková vesele. Farář divě se na ni pohlédl, jak že by ve Zličku, v té vesničce za farským lesem na kopci.

„I neměli nic, ale viděli; odtud se tam byli taky podívat. To ti byla zář! Taková záplava z ohně na Sněžce, víš —"

Farář vzpomněl, že četl, že na vrchu na Sněžce je uchystáno šedesát sáhů dříví, ty že budou večer v korunovační den hořet.

„Tak jste to viděli. Taková hranice, to věřím! No, Pražané osvětlení přece uvidí. Bude po korunovaci královnině, to jest zejtra, a ve středu po tom budou ty svatby ze všech šestnácti krajů, a veliká slavnost u domů vysloužilců."

Vypravovali mu, že Broumováci, jako ty svatby z Broumovska, předevčírem jeli Padolím, na několika vozích, také ten dědeček s babičkou, co budou v Praze slavit zlatou svatbu. Stará mlynářka zeptala se také na svého bývalého souseda, na pana otce zpod Červené Hůry a na slatinského učitele. Farář vypravoval, jak s nimi chodil, jak se jim to líbilo, Kylar že sháněl Mettrnicha, ale že ho neuviděl. O mladém Šoltovi se nezmínil ani slovem.

„Ostali ještě v Praze?"

„Ne, jeli se mnou; až do Jaroměře jsme jeli společně. V Jaroměři čekal mlynářův vůz. Což Šolta, ten by byl ještě ostal, tomu se tam líbilo."

„Kylaroj ne?"

„Taky, ale broukal, že je v Praze jako v Němcích."

Švakr, kupec Krůček, zeptal se na Dušánka pláteníka. Farář odvětil, že ho viděl, zdaleka, ale že s ním nemluvil. Více o něm neřekl a jen vážně hlavou pokýval, když mu povídali, že ďouče Dušánkovo, ta starší, Anna, psala mámě z Prahy, jak se tam má, jak ji tatínek a jakýsi pan Krajíček a jeho paní provádějí, co všecko viděla a že tam ostanou až do konce, aby všecko viděla, jaká tam je všude nádhera, jaké módy, to že by koukali, Dušánková že s tím psaním chodí, je ukazuje a tak se chlubí, kde dcera všude byla a ten pan Krajíček, to že je pořád pan Krajíček a paní Krajíčková, až se jí proto smějí.

Kalina dal „dobrou noc", pak učitel a švakr Krůček i sestra; farář poseděl ještě chvíli s matkou, pak odešel do svého pokoje. Byl rozetřesen dvoudenní jízdou dostavníkem a poštou: proto samota a ticho jeho skromného bytu ovanuly jej příjemně.

Klid dotkl se měkce jako sametovou rukou konejšivě jeho nitra, když vstoupil a rozhlédl se tím svým koutkem, po stojanu knih, když podíval se oknem do zahrady dřímající v prosvitu měsíce, když patřil na milé známé stromy, na keře jiřin zatím už rozkvetlé.

Tak ticho — Byl rád, že je doma, ve svém, z toho velkoměstského vlnobití, jež jej až omámilo, pak i zmátlo v divadle

scenami, jakých dosud neviděl, oslňující hudbou, nádherou výpravy, krásou mladých žen na jevišti i kolem, pozastřenou, smysly dráždící.

Znepokojenou krví vzrušen vracel se z divadla do kláštera; trpkostí zahořklo mu nitro, když si připomenul svůj život tak osamělý a jednotvárný, a ještě s mnohým odříkáním, když po té nádheře a povznášejících krásách umění připadlo mu na mysl jeho zákoutí opozdilé, ubohé, bez radosti, s tolikerým zápasem o skývu chleba, s tolikerou bídou a zabedněností duševní.

Té chvíle, v tom utišení nemusil už sbírat sílu jako oné noci. Vzpomněl sic i na ty čarovné, vábné obrazy, ale klidně, a nezůstal při této vzpomínce; zapomněl, když se mu přikmitly staré, košaté ořechy na terasu pod královským hradem v theatinském, zašlém klášteře, bývalý refektář s divadlem, prostá jeho scéna, veselý „Pekvencl" Filípek.

Vzpomněl na ostatní vlastence, s kterými se seznámil, a na ty všecky chvíle s nimi. Bez zármutku loučil se s Prahou; potěšen, posílen vracel se do svého zapadlého zákoutí, na svou samotu. Chutě myslil zase na svůj úkol, utvrzen v přesvědčení, že je nutný. Té chvíle těšil se už zase na ráno a na práci. —

XLII

Dne 17. září dojel Dušánek pláteník z Padolí na poledne do Náchoda vraceje se z Prahy, odkudž se vypravil hned nazejtří po té veliké slávě u domu vysloužilcův. V Náchodě zarazil „u tří kaprů", staré, dřevěné hospody, kdež se vždycky stavoval, jakož Padolští většinou. Ani nevypřáhl, poněvadž chtěl sníst jen „talíř polévky" a jeti dále. Pospíchal domů i dcera Aninka, které se už v Praze přece zastesklo a která se teď těšila na to, jak bude doma a děvčatům vypravovat.

Hnědák zůstal venku; polovypřažen pochrupoval chutě seno ze žlábku. „Světácký" vůz, ne těžký, ale dobře stavěný, s lucernou v koši na líšni, zeleně natřený, jehož obruče kryla rohože a rohoži bělavá plachta, hlídal spolehlivý „Voříšek", ač bedny na voze byly bez pláten.

Ležel vpředu v pelíšku ze slámy a staré houně; jakmile však se někdo u vozu zastavil nebo šel blíže kolem, rozeštěkal se a lítal vnitř vozu po bednách, zvláště pro ten vůz stavěných, odpředu vozu dozadu až po samu zadní košatinu, jež s prkenným „čelem" nad ní zavírala vůz.

Také se obořil na mládence dobře dvacítiletého v čepici, v obnošeném kabátě tmavozelené barvy, krátkého života a delších šosů, úzkých rukávů, s bělavým šátkem, „půlkou", kolem krku vpředu na uzel uvázaným. Na knoflíku na prsou visely mu housle v plátěném pouzdře, v pravici měl hůl, v levé uzel. Obnošený oblek ho hrubě nezdobil, ale urostlá, pěkná postava.

Maně uskočil od vozu, jak na něj Voříšek vyrazil a velkým obloukem vstoupil do hospody pokulhávaje, neboť bota jej dřela. Jizba nebyla plna. Dva, tři mužští seděli u piva, Dušánek s dcerou obědoval. „Talíř polívky“ už snědli i hovězí maso a ještě pečeni hospodský přinášel, právě když ten mládenec vstoupil. Její vůně jej uvítala i namlsala; kapsa však bránila. Usedl skromně u stolu poblíže dveří a dal si žejdlík piva. K jídlu nic, poněvadž před městem pojedl poslední kus suchého chleba a ve městě „podbělku“ ze zadní mouky, na kterou jeho malá zásoba peněz stačila.

Ta vepřová pečeně mu silně, dráždivě zavoněla, ale pak na ni zapomněl a nedbal, jak se Dušánek jídlem a pitím zardělý s plnou chutí do ní dal, jaké kusy krájí a polyká, jak se mu již mastným svítí kolem úst a jak zapíjí z holby.

Mládenec pozoroval jeho dceru; díval se po očku, ale vytrvale, po její pěkné, svěží tváři, a jak jí to sluší. Kolikrát stihl i pohled jejích jasných, hnědých očí. Nebylo v nich nic plachého nebo hrdého a smělého. Přímo hleděly, vesele. Pro ty oči, pro tu pannu i zvolna upíjel ze svého žejdlíka.

Hospodský nesl Dušánkovi už zase novou holbu a mládenec seděl pořád při prvním žejdlíku. Druhý si už nedal. Šel sice na jeden, ale k vůli té panně byl by si dal snad ještě jeden; vtom však volal Dušánek, co je dlužen a hospodský hned běžel k němu s černou tabulkou a křídou. Mládenec se v duchu usmál sám sobě, jak to jemu spočítá, a čekal, až vstanou. Děvče vstalo nejdřív a mládenec uviděl, jak je ne sice vysoká, ale urostlá; brala si špensr, pěkný, soukenný, a nabádala otce, že je čas.

Mládenec povzdechl, v duchu opakoval, ba že je čas, a co naplat. Položil tři měďáčky vedle prázdného žejdlíka, vzal housle s lavice, dal s pánembohem na celou světnici, vlastně však jenom Dušánkově dceři a jemu.

„Co platno;“ na síni se však přece zeptal, kdo je ten s dcerou a odkud, a venku se po okně ohlédl. Až se lekl. Stála u okna, uviděl ještě jednou ty oči, veselý přímý jejich pohled. Ihned přemohl botu a bolest, přestal pokulhávat a rovně, jako prut zacházel ulicí dále.

Netušil, že ta panna má takovou starost jakou on právě měl, že by ráda zvěděla, kdo je, zdali muzikant, nějaký šumař nebo co —

Za městem se chopila oprati. Šlať na Dušánka dřímota; chodila vždycky po obědě a dnes po takovém silném, když kolik sklenic piva vypil, tím prudčeji.

„Zdřímnu si," řekl a odevzdav oprať dceři, vtáhl se dozadu do vozu, kdež na bednách měl ležení z houní a polštáře pod hlavu. Bylo tam pořád a nejednu noc, zvláště když začal jezdit do světa, na něm na hospodském dvoře přespal z opatrnosti a tenkrát ještě také z větší šetrnosti.

Vtáhl se tam a natáhl, přikryl se houní a hned tvrdé usnul a spokojeně, poněvadž se na mladou vozatajku mohl spolehnout. Už jako ďoučátko třásla se na koně a jak jen mohla, svezla se s otcem a brala do ruky otěže nebo bič. Když s ním jela „do světa", do Prahy, dostala za vyučenou. Kolikrát, když byli v širém, jela za otce za jeho dozoru. Pak i bez toho.

Když se vraceli, svěřoval jí koně, jenž nebyl žádný blázen divoký, bez prošení. Tady, za Náchodem vzala oprať naposled do ruky. Kůň kráčel zvolna suchou, opuštěnou silnicí. Vál větřík a za vozem se bíle prášilo, ale nízko, ne vysokými kotouči. Strniště se svítila na slunci, brunátněji vyrážely pruhy šťovíku v ouhorech.

Lesy napravo v Montácí a na chlumech k Bělovsi a pruským hranicím dřímaly v plné záři. Na dole v lukách schla otava, jak ji položili, nebo již v kupách vrhajících hlubší tóny stínů do zelených ploch. Olše u Medhuje v lukách zelené ještě jako brčál; jen javorům sem tam mezi nimi červenal se již nejeden list, a habří ve břehu a v stráních chytalo zlatou barvou.

Dušánková Anna se po všem rozhlížela. Tu byla již jako doma, to všechno znala; bylo jí to po tolika nedělích vzácné a milé. Myslila na domov, na matku, na sestru, jak vyskočí, až tak znenadání přijedou. Dnes jich ještě nečekají.

Pojednou trhla opratí, kterou zlehka držela, tak že volně visela až k voji. Kůň se zastavil; vozatajka se nachylovala zpět, aby jí nebylo vidět. V očích jí vesele svitlo, v duchu se usmála.

Ten hezký, mladý muzikant seděl kus před ní nalevo ve břehu u silnice pod dvěma lipami kryjícími kříž a přezouval si botu. Housle ležely vedle v trávě. Přes ně i přes něj poletovaly zlaté svity a zas plaché stíny, jak haluze lip se kolébaly.

Anna se mu smála; hned však měla po divadle. Vstal, našlapoval, zkoušel, pak sebral housle, hůl a neohlédnuv se, šel. Ale těžce zas a kulhavě. Viděla to a politovala jej. Má-li daleko. Trhla opratí, švihla bičem; kůň se dal do klusu, vůz hřmotněji zahrčel. Mladý muzikant ohlédnuv se, stanul. Když poznal, kdo přijíždí, schválně čekal, aby se na pannu ještě jednou podíval.

A ona zarazila před ním! Poděkovala na jeho pozdravení a řekla s milou přímostí:

„Vy dobře nemožete, těžko se vám jde. Kam jdete?“

„Do Poříče, panno.“

„Řekl ‚panno‘, jako v Praze říkali,“ pomyslila a nahlas se optala:

„Hrát?“

„Ne, do školy, jsem učitelský, jdu na štaci.“

Raději to uslyšela, než kdyby řek, že jde hrát. Okamžik mlčela, pak vybídla:

„Máte tam ještě hodný kus. Svezte se s námi.“

Užasl, ale s patrnou radostí přijal. Ohlížel se dozadu, jako by se tam chtěl chytit.

„Tam byste chuře seďal. Pojďte sem. Mlčiž!“ okřikla Voříška, jenž se ozval. „Tady vedle —“ Ukázala na prázdné místo po otci.

„No, to pojedu jako král, panno!“ zvolal vesele a vyšvihl se na voj, pátraje po pantátovi. Ten však spal jako dub a nevěděl, že se vůz zastavil a že zase hrčí.

„Noha vás bolí,“ začala Anna jako na vysvětlenou, proč jej pozvala, „viďala jsem, jak kulháte.“

„To mám z těch kopců, panno, z těch pěkných cest a z pašování.“ Usmíval se.

Držíc volně opratě obrátila se po něm.

„Vždyť jste byl na škole. Nejste pašerák.“

„Ale musel jsem být. Učitelský musí umět všecko," z veselého tónu zavanula i trpkost, „učit, dříví štípat, zametat a třeba i děti chovat, jak poručí principál nebo paní principálka. A na Borovým taky pašovat."

„Vy jste byl na Borovým?"

„Celý rok, to je jako jinde dva; tady," vychýlil se ven a ukázal k jihovýchodu na pásmo vrchů, pnoucí se od východu k Náchodu směrem západním. „Tady za těmi vrchy, ještě vejš je Borová. Tam jste jistě nebyla. Tam je, pane, veselo v těch kopcích mezi lesy. A do Prajska skok. Na hranice čtvrt hodiny a do Levína ani ne hodina. Do Levína se chodí pašovat."

„Když principálka poručila," opakovala Anna s úsměvem.

„Toť, a někdy taky sám; vždyť tam všecko pašuje, i rychtář. Ale ostávání tam bylo šeredné. Kolik neděl jsem spal na chalpě,* až pak mně dali postel do klasy. A ti lidé! Samý nekola. To jsem se měl, to byly trachtace!" Vida sousedce na očích, že dobře nerozumí, vysvětlil:

„Já chodil na oběd po střídě, panno, od lumera do lumera, každý den jinam, ale nebylo každý den něco jiného. Ale porád posvícení!" Dodal ironicky.

„Nelíbilo se vám tam."

„Mně se tam hrozně stejskalo. Člověk je tam jako na pouští. Kdyby aspoň byl kostel! Byla by muzika, a to nic. Vejdělky žádné; byl bych psal modlitby a kvítí do nich maloval, ale komu! Na semínko** dali sotva záhon. Bylo zle, a tak jsem ‚přad'." Znělo to pořád vesele, ne jako stesk a žaloba. „Co jsem se napřad' a příze namotal! Kolikrát přes půl noc."

„To bych vás ráda viďala!"

„No, tak k vám přijdu v zejmě na přástvu, abyste viděla; jen kdybych věděl kam." Zkoumal.

Zasmála se. Ten nápad se jí líbil.

---

* Na půdě.

** „Učitelský" dostával od sedláků po záhonu, aby si je osil lnem neb osázel brambory

„Tak přijďte," notovala do žertu, „ale s kolovratem! Do Padolí tadyhle." Jen místo řekla.

„Ah! To budeme sousedé. Ale až přijdu na tu přástvu, to mě uctíte."

„To se ví. Kafe vám uvaříme a buchty upečeme. Rosolku taky dáme."

„To vám za to pěkně zahraju. Chodíte k muzikám?"

„Ó! jak by ne! Já ráda tancuju!" Až se jí oči zaleskly. Pojednou chytila opratě, přitáhla ji a pobídnuvši koně, ukázala před se na ves, do které vjížděli:

„Tohle je Malá Pořič, za ní je Velká. Do které pak jedete?"

„Do Velké."

Začal se na ni vyptávat, na školu, na učitele, a řekl, že tam nikdá nebyl, on že je rodem z kraje, za Opočnem, to že ho vítr sem do těch kopců zavál. Pověděla mu, co věděla; mnoho toho nebylo, neboť pořičského učitele znala skoro jen od vidění. Jen to o něm slyšela, že dělá za stavem a že chodí s kopami plátna do Police na trh jako nějaký tkadlec.

„I sakulente, na Borovým jsem přad', tady abych seděl za stavem. To já neumím!" Hrozil se beze strachu. Na Padolí se také ptal a těšil se na ně, protože prý tam je, jak slyšel, učitel tuze výborný muzikant.

„Kde pak vy tam ostáváte?" vzpomněl si pojednou.

Pohlédla na něj, usmála se, a on hned, aby si to nějak nevykládala, dodal žertem:

„Abych věděl, až na ty přástvy půjdu."

Pověděla mu o pantátovi, že jezdí do světa, že se teď vrací, že s ním byla v Praze. Začala mluvit živěji; cítil, že ráda o tom povídá a ne bez jisté pochluby. I to nezapomněla udat, jak dlouho tam pobyla, i pana Krajíčka i paní Krajíčkovou do toho připletla. Mluvili o korunovaci, o slavnostech, t. j. Anna vypravovala a učitelský jen poslouchal nebo se vyptával.

Cesta se zahnula vpravo k řece pod olšemi, u níž táhla se řada statků a chalup roubených pod doškovými nebo šindelovými stře-

chami. Učitelský se neptal, která to ves, je-li to ta Velká Pořič, Anna pak pro samý hovor si nevšimla; ale z pozadí, z vozu ozvalo se:

„Kde pak jsme, Anino, už budem' v Padolí?"

Vpředu vozu malé leknutí, ve voze velké překvapení. Učitelský sebou škubl, prudce se otočil; Dušánek zarudlý, rozespalý, drápaje se z pelechu dopředu, zarazil se a vyvalil oči. Jak se ten mladý člověk sem dostal. A sám s Annou! Zamrzelo jej, že Anně tohle napadlo, že jej k sobě pozvala. Anna, zastavivši koně, chtěla vysvětlovat, ale učitelský začal dřív, tady panna že se nad ním slitovala, když tak kulhal.

Chtěl také Dušánka pustit na jeho místo a hodlal slézt, ale když Dušánek uslyšel, kdo je a kam jde, řekl, že jsou vlastně už na místě, že není ke škole daleko a vybídl učitelského, aby si zůstal. Za chvilku vzkřikl Dušánek na koně, i opratě chytl, aby jej zastavil. Bylo skoro u samé školy, u nízkého, dřevěného stavení pod šindelovou střechou, kterou by byla Anna málem minula.

Učitelský, sebrav housle a uzel, rychle sestoupil a děkoval. Dušánek odvětil zkrátka, že není zač, a vzav opratě do ruky i bič, pobídl hnědáka. Vůz se prudce hnul a jak se Anna tím trhnutím i zúmysla ven vychýlila, spatřila učitelského, an, maje ještě smeknuto, hledí za nimi.

Dušánek zahuboval, co jí to napadlo, že nejde každého na silnici sebrat; Anna slyšela jen napolo, a více myslila na to, přijde-li ten učitelský do Padolí, uvidí-li ho, a že přijde, snad bude o muzice hrát, když povídal, že jí pěkně zahraje.

XLIII

Farář Havlovický dovídal se o tom, co se událo v Praze o slavnostech po jeho odjezdu, jen z novin a hrubě pozdě. Den po jeho příjezdu do Padolí byla korunovace královnina, večer toho dne 12. měsíce září skvělá iluminace. Vypsání o tom však četl teprve až koncem toho měsíce.

Sám však musil do té doby často vypravovat o Praze a korunovaci, doma, dole „u zeleného stromu", v hospodě nyní mladého Klimše, kdež se scházívala u kulatého stolu farářova společnost; felčar, dolejší mlynář a učitel Černý.

Pro ty noviny pražské si lidé také přijeli k němu do Padolí, aby od něho samého uslyšeli. Sotva že si Havlovický po své cestě trochu oddechl, navštívil jej, a to hned v úterý po neděli, které se vrátil, kostelecký farář. Přijel znenadání. Havlovický se s ním setkal na síni, právě když s panímámou hovořil o včelách.

Stará mlynářka, vědouc o synově nechuti ke kosteleckému sousedovi, se až zalekla a dobře si všimla, jak se syn přemáhá, aby hosta přijal vlídně. Kostelecký, nevelký, suchý, jako vždy sladký a líbezný, omlouval se i vysvětloval po bratrském políbení měkkým, rozplývavým hlasem, proč přijel, že už pana bratra dávno neviděl a že také toužil zvědět, jak se měl na cestě a v Praze, jak tam bylo.

Stará mlynářka sháněla kde co, jen aby hosta jak náleží uctila a jej v dobré vůli zachovala. V duchu se však mrzela, proč přijel, že tam mohl ostat, a dceři, Krůčkové, když přišla na chvíli na faru, to řekla a to, jak byli překvapeni, když z ničeho nic tady na síni se ukázal.

„Tak ti přišel takový sladký a k Josefoj hned s celou oulisnou hubičkou.“

S takovou také se rozloučil, když k večeru odjížděl. Havlovický si upřímně oddechl, když žlutý okroč odjel s kosteleckým a zmizel v aleji starých lip.

„No tak, Josefe, jak — Jak jste vycházeli!“ ptala se dychtivě mlynářka, když se syn u ní stavil ve dveřích kuchyně.

„Je jako býval. Já takovou sladkost nemám rád. Každé slovo jako v hedvábí, ale v tom hedvábí špendlík tu a špendlík tu; píchne, bodne špičatým slovem, a zase jakoby nic hladí. A toho vyzvídání! Nejvíc mu o to nahánělo, stavil-li jsem se, když jsem byl v Hradci, u biskupa nebo u generálního vikáře. A hned zas, že by on taky rád se někam podíval, ale opustit kostelíček —“ farář bezděky napodobil kosteleckého, „to že je těžká věc, kaplanovi všecko svěřit že nemůže a nechce. Rozumíte, maminko?“

„I rozumím. Aby ho lišku podšitou, krom toho posvěcení!“

„A jaké má starosti! Už vám věděl, že na Stroužném u pastorů mají zas dítě.“

„To snad ne! My tu jsme blíž a nic nevíme. Taky co nám je do toho.“

„Minulý týden právě. A vidíte, už také věděl, že to je zas holčička, už třetí holčička.“

„No, to má ten pastor dost pro radost.“

Farář se zamyšleně usmál, ale neřekl nic. Mihlo se mu, jak kostelecký při té novině dodal, jaký příklad pro ovečky, když pastor se nic nekrotí, to že je pro pohoršení. Na svou pannu Apinku nevzpomněl a že se o tom na kollatuře a dál všelijak mluví, a jaké má panna Apinka komendo. A takovému je přirozený poměr pastorův pro pohoršení!

Než pak, když zasedl u své nové argandské lampy a četl dále v Šafaříkových „Starožitnostech“, zapomněl na kosteleckého pana bratra nadobro. —

Ten týden přibyla na faru druhá návštěva a milejší: přijel dobrý přítel, studnický farář, Myslimír Ludvík. Havlovického

zastal na zahradě mezi jiřinami. Kvetly plným rozkvětem, v pestrosti barev, plné, prázdnější, kulovité, placatější, jednobarevné i kropenaté. Červeň jejich v plném slunci jen hořela; tu tam svítila žluť, a fialové, zahnědlé a oranžové tóny zjasnily se v tiché záři podzimního dne.

Oba faráři, milovníci té nové květiny, zapomněli na faru nad tou bujnou strakatinou, kterou lemovaly nižší, skromnější, ale poetičtější astry. Stáli za kvetoucí hradbou oba tmaví, Havlovický vyšší, v čepici a v hnědém, domácím kabátě, studnický v černém a šosatém, maje kastor na hlavě, oba v botách vysokých, lesklých holení.

Mluvili o druzích jiřin; Ludvík o těch, které má sám letos nové, i o těch, které viděl onehdy v Chvalkovicích u obročního Hocha; nadšeně velebil ty, které má Hurdálek (pater pensista v Skaličce), to že jsou podivné sorty, to že je něco vzácného.

„A jakou má z nich radost! Ten ti mne vodil a brzo tu a zas onu ukazoval. A já řku, ty že by se mohly ukazovat, ty že by mohly být na vystavení v Praze, kdyby se také květiny vystavovaly. On ti mne chyť za rukáv a povídá: Ludvíčku, Ludvíčku, to je nápad! A proč ne, proč by nemohlo být taky vystavení květin?"

Havlovický se usmál a řekl nedůvěřuje:

„Snad by nemyslil —"

„I, jaký on je do jiřin zfantěný."

Přišla stará mlynářka a zvala srdečně milého hosta, jenž k nim do Havlovic do mlýna už jako student chodíval, kafíčko že už čeká. Po svačině zas odešla po hospodářství, a oba farářové, kteří už při kávě se dost Prahou toulali, uvázli v ní teď docela. Už nemluvili o slavnostech. Havlovický líčil své dojmy, jak se Praha na oko hrubě nezměnila, ale že přece pozorovat obrat, že přece jenom se víc čeští, vlastenců že přibývá.

Vypravoval o spisovatelích, s kterými se setkal, o divadle u Kajetánů, dlouho se omeškal u studentů. Ti ho zvláště těšili.

„Ti budou apoštolovat a již apoštolují. Povídali mně, že tu tam už na venkově zařídili české divadlo a knihy přivážejí a posílají z Prahy a o vagacích deklamují, pořádají vycházky na staré hrady,

hrají divadlo. A nejsou to lecjací, kteří by jen to pro kratochvíli sháněli. Všecko je z nadšení. A silni musí být, když se jim smějí a prsty takřka na ně ukazují, když jejich kolegové jsou samý ouštípek pro jejich vlastenectví.“

„To je opravdu spes patriae.“

„Proto,“ mínil Havlovický usmívaje se, „když sami nemáme děti, musíme vodit jiné na studie a schopné na ně připravovat. Tady, bohužel, se mně to dosud moc nedaří. Tady nikdo nedá hocha na studie. Snad až moji odchovanci budou mít dorostlé hochy, ti si spíše dají říct. Zato slatinskému Šoltovi se syn vydařil. Výborný student a vlastenec!“

Svěřil příteli, co tady dosud nikomu nepověděl, o tom spiknutí, od kterého Václava Šoltova odvrátil. Mluvil o tom starostně, aby z toho neuhodilo; Pospíšil že mu slíbil, že mu bude psát, co a jak je, ale dosud že psaní nedošlo.

Toho hosta na padolské faře zdržoval farář i jeho panímáma. Nepustili studnického faráře až v samý soumrak. —

Farář toho dne skoro všecko o Praze dopověděl, když příteli Ludvíkovi svěřil tu příhodu s mladým Šoltou. Než ani jemu se nezmínil o sirotkovi Hilmovi, co s ním zamýšlí, co v Praze pro něj podnikl, ač ne se zdarem. Hochovi samému přivezl z Prahy pěkný obrázek sv. Václava na bílém koni a „Příběhy Telemacha“ v překladu Zieglerově; když mu ten dar dával, zeptal se ho, zdali ještě kreslí, i pobídl jej, aby toho nenechával a za volné chvíle si rejsoval, řemeslo však aby při tom nezanedbával, ať se jen učí a poslouchá.

Psaní od přítele křižovníka tak hned nečekal, poněvadž věděl, že dříve pro rozhodnutí nepůjde, než až začne na malířské škole vyučování. Dychtivěji čekal psaní od Pospíšila. Došlo samý konec měsíce. Faráři se uvolnilo, jak se jen podíval na začátek. „Starost veliká pominula,“ oznamoval mladý knihkupec, „nic se už nestane; již se silně k tomu schylovalo, že vyvede se nějaký neopatrný kousek, jenž by byl dobré věci hrozně ublížil. Působením staršího vlastence, všeobecné vážnosti požívajícího, tento skutek zbrklé ztřeštěnosti několika přemrštěných a nezkušených hlav zmařen

jest. Ctihodný ten muž," farář si povšiml, že Pospíšil z opatrnosti nikoho nejmenuje, „odvážil se do toho shromáždění, o němž Jste ráčil slyšet, a jeho rozmlouvání a s ním velké jeho vážnosti podařilo se shromáždění odvrátit od záhubné dráhy, kterou se pustiti již již zamýšlelo. Tato zpráva Vás, důstojný a veleváženy pane vlastenče, jistě potěší."

Potěšila. Ještě když dočítal, připadlo faráři, ví-li o tom slatinský Šolta, že by mu měl poslati zprávu o tom, učitele že by těšila a úplně upokojila. Chystal se, že mu zejtra v neděli napíše psaní, a v pondělí že je zanese Doubenus na Slatinu do školy. Nežli však farář v neděli po obědě usedl ku psaní, vstoupil Šolta sám, pěkně vystrojený v zánovním hřebíčkovém kabátě, s vlasy do spánku přičesanými, v černé, nové vestě až po krk zapjaté.

„Jdete si pro psaní!" zvolal farář vesele. „Právě jsem vám chtěl psát."

„Mně?!" divil se Šolta, než mžikem pochopiv, oč asi běží, usmál se a uklonil.

„Ah, to, jemnostpane, prosím, pěkně děkuju, ale to bych si to psaní moh' sám nadiktovat, jestliže se nemýlím. Václav mně psal."

„O tom spolku, o tom spiknutí —"

„Ano, že už je po všem. Schválně proto, jemnostpane, přicházím, abych to oznámil."

„To jste hodný. Schválně, takový kus!"

„A bože, co je to za to, co jste pro mého syna udělal, obzvláště teď v Praze."

„Nestejská se vám po ní?"

„Abych řek' praudu praudivou, ne, ale rád si na ni vzpomínám."

„Co mlynář —"

„Ten?" Učiteli zrovna zahrálo v černých, chytrých očích. „No, všecko by se nemohlo dát do tisku, co povídá, to by slavná censura a Mettrnich — Ale na studenty nemože zapomenout, a na tu písničku. Tuhle jsem mu ji musel zazpívat, syn mně ji napsal, a na housle jsem mu ji přehrával, a tuhle —" zarazil se na okamžik, ale vyrazil usmívaje se:

„Co bych zapíral, jemnostpane, trochu jsme se omrkli v slatinské hospodě.“

„A zmokli jste.“

„Ale jen na čtvrt muže, jenom na čtvrt, a tu ‚pan otec‘, jak seděl za stolem, a mlčí, to je jeho, když tak trochu — nebo tak — mlčí, víčka přimknutá, a najednou začne pod stolem dupat, pěkně v taktu, a do toho bouchat pěstěma na stůl a při tom: Ulm — Ulm — Auster — litz — Ulm — Ulm — až sousedé vyvalovali oči a mysleli —“

Farář se smál, učitele nepustil, až když zvonili na nešpory. Po nešporech přišla nová učitelská návštěva. Na faře se zastavil pořičský kantor v zeleném polizonu přiváděje nového svého spomocníka, Františka Kalistu, aby jej faráři představil. Urostlý učitelský jasného, veselého pohledu chtěl faráři políbit ruku, jak bylo obyčejem, ale jinak nebyl nijak zkroušený a ostýchavý, nýbrž hledě faráři pěkně do očí, odpovídal hbitě na jeho otázky.

„A což hudbu,“ zeptal se farář pojednou, „hodně provozujete? Který nástroj je váš nejmilejší?“

„Housle, prosím.“

„A ještě jeden, prosím,“ dodal starý učitel mrkaje, „pemzlík. Maluje, rád maluje barvičkama, a hezky to umí, a má pěkné písmo, kdyby někdy potřebovali —“ Starý oňoval, poněvadž se nemohl k vykání odvážit, ač věděl, že farář si toho přeje. Ten to oznámení rád přijal a pochválil učitelského, a že je vždycky dobře, když má učitel zálibu v něčem, co jeho stavu sluší a neshání sprosté kratochvíle.

„Tak, tak to bývá,“ přisvědčoval principál v zeleném, šosatém polizonu úzkých rukávů, aby se faráři zachoval, „v domácnosti pomoct to ne, ale krmit žaludskou bábu, to jo, nebo povalovat se po hampejze* a hrát v kuželky.“

Pořičský učitel šátrný se nestavil ani na skleničku dole v městečku a vedl svého mládence rovnou domů, vychvaluje mu faráře, že je dobrák, ale na školu jako kat, to že by chtěl, aby ji

* kuželník.

člověk jeď velkou lžicí a porád ňáké novoty a knížky, knížky číst, na to že on drží, ale kde pak — on, farář, že to može dělat, že má dost času, ale člověk, když si chce něco přivydělat a když má familii, tak co knížky, z těch nic není, ale člunku se musí chytnout, za stavem dělat.

Učitelský šel vedle mlčky a víc se ohlížel po lidech nežli poslouchal. Když se však blížili k dolejšímu mlýnu, hleděl jen před se k Dušánkovu příbytku, jenž se pod šindelovou střechou bělal u cesty, maje v čele slušnou zahrádku s novým laťovým plotem a ne se sprostším ostávkovým, jaký měli skoro všude. Růžový keř

tam ještě kvetl, astry a také kolik jiřinkových sazenic, jež musila Dušánková mít, když to byla taková vzácná a jak myslila panská květina.

Učitelský věděl, že to je pláteníkovo stavení. Hned třetího dne, jak se dostal do Pořiči „na štaci", vydal se do Padolí, aby si je prohlédl, a při tom se vyptal, kde ostávají Dušánkovi. Šel kolem a musil po druhé, když se vracel. Než mladou, hezkou „formanku", pro kterou se vlastně vyptával, nespatřil. Za to dnes o nešporách ji uviděl i ona jej, když se potkali na hřbitově u kostelních dveří.

Začervenala se i usmála se na něj; ráda jej viděla. Z litanií pak mnoho neměla a dvakrát se i po kůru ohlédla, nestojí-li vpředu. Nestál, neuviděla ho, ale za to, když vycházela z vrátek ze hřbitova. To právě zahýbal se starým kantorem pořičským na faru. Nestavila se nikde u kamarádky jako jindy, rovnou šla domů, a doma pořád byla víc u okna; pak i na zahrádku vyběhla. Počítala, že půjde kolem a co bude dělat, až ji tady najednou uvidí, zastaví-li se.

Zahlédl ji z daleka a přestal principála poslouchat. Zapjal si kabát, čepici nadzvedl, vlasy si přihladil; krkem zakroutil, jako by ho bělavý šátek škrtil. Najednou měl nepokoj v sobě, a touhou zahořel promluvit s pláteníkovou dcerou. Nerozpakoval se, neváhal, a když docházeli, oznámil principálovi, že se tady musí na slovíčko zastavit, že jej dohoní, aby se nezdržoval, hned že za ním bude, a vtom jako ostřejš po holubici, rovnou k zahrádce, k plotu, u něhož stála Anina s rulíky po zádech, bez špensru, ale v nedělních šatech ještě, které měla v kostele.

Chtěla zkoumat, co učitelský udělá, a myslila, že se nestaví, že se bude ostýchat. A on rovnou k ní. Zalekla se a zase se začervenala, poděkovala mu však vlídně, s patrnou radostí, když pěkně pozdravil a když tak jistě se u ní před plotem postavil a do hovoru se dal.

Starý kantor v zeleném polizonu se opodál zastavil a vyvalil oči, když se mu spomocník tak najednou vytrhl a zrovna k tomu ďoučátku na zahrádce.

„Aha," pomyslil si, „žaludskou bábu nekrmí, do hampejzu nechodí; růžičky maluje a taky miluje. A takové! Bohatého pláte-

níka dceru s pěknou pomocí. Jen si mys' — Dušánková a spomocníka! Dcera ona by třá chtěla, ale táta s mámou vemou koštiště —" Šel kousek a zase stanul, ohlédl se, čekal; spomocník u plotu jako přilepený.

Zeptal se Aniny, jak se má, a ona jeho, jak se mu tu líbí.

„Lepší to je nežli na Borovým, ó to je, a jsem rád, že nemám daleko do městečka a cesta sem je pěkná. Už jsem se minule vyptával, kde ostáváte."

„To abyste na tu přástvu trefil."

„Ó bože, do zimy! To je dlouho!" zavzdychal žertem i upřímně.

„No, ale dřiu mně zahrajete, jak jste povídal."

„Toť se ví, zahraju. Kde býváte u muziky? Ale vždyť já vás najdu, budu vás hledat, až vás najdu." Ohlédl se. „Ah bože, starý už zas stojí a čeká. Musím." Pozdravil zas pěkně; ještě víc oči promluvily jeho i její. Bylať ráda, že se stavil, a ráda ho poslouchala. Zůstala u plotu a dívala se za ním.

Když spomocník jako zahřátý, s vyjasněnýma očima došel svého principála, uslyšel:

„Františku, Františku, pozor na zahrádky! Ať se vám z toho něco do cesty nepřiplete!"

Učitelský se jen usmál, a co by, že se tam musil stavit, když ho tuhle svezli.

V tu chvilku tloukla Dušánková na okno.

Dcera spěchala od plotu do světnice.

„Kdák to s tebou mluvil?"

„To byl ten učitelský z Pořiče, víte, jak vám tatínek povídal."

„Co chtěl?"

„Jen tak se stavil."

„I podívejme se! Takovej hladovej spomocník!" řekla Dušánková s nafouklým opovržením sprosťačky zpyšnělé náhlým blahobytem.

XLIV

Do samého konce měsíce září přinášely noviny zprávy, pořád opožděné, o pražských slavnostech, o vyznamenáních, jež král udělil, pak o jeho odjezdu z Prahy přes Český Brod, Čáslav, Německý Brod a Jihlavu do Rakous.

V lidu zase ticho. Naposledy mluvili na Padolsku o svatbách, když broumovští svatebníci se vraceli z Prahy a jeli Padolím i noví manželé i ti staří po zlaté své svatbě. A zase všední lopota, práce podzimu, hakování, setí, kopání bramborů. Tkalcovští tovaryši, kteří na Velký pátek mrskali svícinky na lojové svíčky, na znamení, že jich nebude již třeba, že nebudou již svítit, už je zas odprosili, hned na Anděla Strážce a po něm, aby svícinky zase konaly službu.

Bylo jich čím dále tím více potřeba, neboť den se krátil a tmy přibývalo valem. Pašeři se zase více hýbali, jak s podzimem šla posvícení a byla větší poptávka po koření, po cukru i kávě.

Hlaváček v Slaném, v pruské vsi, měl v ten čas znamenitý odbyt. Pašerové přicházeli na koupi a kolikrát se jich sešla hodná kupka, sotva že měli v sednici místa. Byl sice pohodlný čas, jasný podzimek, ale sedět venku na zahradě nebo na záspi již nemohli. Sednice byla z večera milá; a tak jen tam sedali, než „nafasovali", i pak, čekajíce na noc, aby měli dobrou přecházku přes hranice.

Staří známí si zase pohovořili, ten onen přinesl novinu; z kraje nejvíce nahořanský Žabka, jenž pašoval ze Stroužného české bible a u Hlaváčků se někdy stavil, když přicházel z kraje, z Opočenska nebo až od Hradce.

Také o hospodářství mluvívali, o setí, nejvíc o bandorách, jaké budou, že je letos mnoho chrastavých a že málo podsýpají; také o tkalcovině s posteskem, že plátna nejdou, že ta bavlna začíná přece jenom zle dělat.

O tom nejvíce rozkládali na večer ve čtvrtek před císařským posvícením; starý Čejp vychrtlý, jenž šňupal z březovky, všem připamatoval, že je to jistotná pravda stran těch výdělků, aby si vzpomněli, že letos na sv. Maří Majdalenu nebyl žádný vítr, ale že když je na ten den vítr, že toho roku jde moc tkalcovina, to že byl nebožtík starý Vomela vždycky smutný, když na Maří Majdalenu ráno vyšel ven a vítr nefoukal.

„A jednou," vzpomněl starý Čejp šňupnuv si z březovky, „před dvaceti lety, to bylo ještě za napolionský vojny, byl na sv. Maří takovej vítr, až se stromy lámaly a střechy to bralo. Z toho měli tkalci takovou radost, že se vám sběhli v Kostelci jako na zavolání a pili celý den, celý den pili na to, že budou vejdělky. A taky pak byly. Plátna šly zrouna na pochmátku, vydavači nic nepřehlíželi, jen se po kusech sháněli, všecko brali, jen když to byla kopa. Kolikrát zabalili tkalci do ní všelicos; náchodskýmu Pikoj odvedli kopu a v ní scíplou kočku."

Pak bloudili pašerové v snech, neboť seděl s nimi Matěj Prouza, „doktor", jenž nejen léčil a masti dělal, nýbrž i sny vykládal a lumera do lutrie sestavoval. Kolozubý Dvořáček věřil mu teď nejvíce, to od té doby, co ho „strnadi" loni na přecházec chytili a jak byl proto zavřen. Tenkrát se mu v tom vězení zdálo, že přišla k němu jeho žena a povídala mu, že jde pryč, že je doma zle, ale jeho že domů nepustí.

A žena odešla, umřela, jeho nepustili ani na funus, ač dost prosil i mračil. Od té smutné doby věřil ve sny, ale nesázel, protože neměl co, protože mu nic nevybylo z pašování, z těch chatrných výdělků, když doma živil tři krky. Dvě z těch dětí, holky, si dosud nevydělaly ani na sůl. Ty a bratra jejich, když odcházel „na druhou stranu", v chalpě zavíral; někdy však bral hocha s sebou, aby pomohl nést, aby se zaučoval.

Toho večera seděl Hanuš „Čarabár“, jenž léta sloužil u těžkých kyrysarů, obr, teď v krátkém, hnědém kožíšku a ve vysokých botách, mlčenlivý a jen dýmal. Hned jak po slunce západu vstoupil k Hlaváčkom, ptal se na Málka, je-li tu, a když Hlaváček řekl, že ten týden tu nebyl a minulý také ne, zaklel z temna, co chlap dělá, to že snad stůně, jináč že by doma nevydržal. Nic na něm nechtěl, nečekal ho pro nic, jen že ho dávno už neviděl, a Matěji Prouzovi řekl upřímně, že se mu po tom starém „mařenkářovi“ nějak stýská, snad že opravdu leží.

Neležel; Málek, patron Hilmy sirotka, přišel, když už u Hlaváčků svítili, když louč čadíc hořela a pitvorné stíny pašerů sedících u stolu, na lajci u stěny, u kamen spočívaly divně lomené na vybílené stěně roubené nebo se po ní potrhovaly. Nejprudčeji v koutě u stavu, kdež na podválce seděl, jako vždycky, dlouhý a divoký Matějka, jenž se rád pral a pořád si hleděl své dřevěnky, a Kozák, kterýž jako voják dostal se až do Padovy a modlil se v kostele sv. Antonína, všech pašerů patrona.

Hanuš „Čarabár“ všiml si osmahlého Málka, hned jak vcházel, že je churší, přepadlejší a nějak ohnutější, že dlouhá jeho hůl trčí nad ním, výše nežli jindy. Obořil se na něj, co dělá, že tu již tak dávno nebyl.

„Pane, marodím,“ vysvětloval Málek klidně, „dech je pryč. No, nevím,“ přidal sedaje k Čarabárovi na lavici, „jak dlouho budu mezi vás chodit.“

„Ale mlč, to říkáš už dáuno!“

„I pane, jsem opraudu ňáko hůř na dech. No, rád bych nepřestal, to víš,“ přihnul si ze skleničky, kterou mu Čarabár podal, „nerad bych přestal, to je mý živobytí,“ mínil pašerství, „a nerad bych byl komu na vobtíž. Prosit by se mně nechtělo.“

„Mně taky ne,“ přisvědčoval drsně Čarabár, „to bych to radši spravil jako nebožtík starej Drábek ze Rtyně. Toho jste neznali. Taky někdy chodil. Hodinky, pistule a ftáci, to byla jeho záliba. Měl stříbrný hodinky, na ty si ušetřil, a pistuli, pěknou, na tu se

často díval, jako chasa na párání,* prohlížel ji, kohoutek natahoval, ale střelil málokdy —“

„J — j ja — ký ftáky — mměl —“ zabreptal Hupka, aby o nic nepřišel.

„Číže a stehlíky. Ty taky tak hlídal a opatroval, ty byly jeho radost jako hodinky a pistule. A všecko si to nechal, i když měl nouzi, kdy nemoh' už na nohy a tuze neviďal. Začal i prosit, ale

* jako děti na hračku.

lidi ho odbejvali; bodejť měl hodinky a pistuli a ftáčky živil. Odbejvali ho a on si naříkal, že jsou nemilosrdni. A když to tak obcházel, jednou upadʼ, jak bejvá, starý člověk a málo viďal, a tím pádem si rozbil hodinky. Na kramatyku se mu rozbily, kolečka rozběhly, ani to ušecko nesesbíral, bodejť poloslepý; a tak mu vostali jen ftáci a pistule. Vo ty hodinky se trápil a taky k vůli lidem, jak jsou bez srdce, a že jim nebude na obtíž, poudal. Šel domů, pustil ftáky z klece, pak pořádně nabil pistuli a dobelhal se až k lesu, a na kraji lesa se zastřelil. Tak mu jen ta pistule svědčila, ta mu vostala věrná; hned bylo po něm."

„Tt — to — že bbys — taky uďál?" zabreptal Hubka.

„Taky," přisvědčil Čarabár klidně.

„Je to zlý, když člověk rád ven a nemože se hnout," vypravoval Málek jako by byl Čarabára neslyšel, „to se vám stejská a obzvlášť, když je člověk uvyklý tak cikánsky chodit jako já. To se stejská po pašeráctví, když jsem mezi vás nemohʼ." Dodal ne měkce, ale pravda z toho zvučela.

Hlaváček také vzpomněl na toho hocha, sirotka, a zdali ho už nechal.

„Nenechal, ale když jsem nemohʼ. Lhoták tu nebyl?"

„Před tejdnem; poudal o tom hochoj, že je na krejčovině, ty žes na Lhotáka tak šturmoval, ať ho dá na učení, ale že mu řemeslo taky nesvědčí tak jako soukání, hoch že je prej jako zelinka."

„Je-li to prauda. Já se zas na něj podívám."

Té noci vytrhl Málek s ostatními směrem ke Kramolně; Padolí ostalo mu hodně stranou. A pak tam nemohl až tu neděli po padolské pouti. Zastavil se nejdřív u Lhoták, kdež uslyšel o Hilmovi sirotkovi, co mu o něm řekli u Hlaváčků v Slaném.

Od Lhoták šel, byly právě nešpory, nahoru k Čejchanom, kde ostával v podruží Fidél Hanuš, krejčí. Hocha zastal doma a zrovna v síni na dřevěných schodech vedoucích na půdu, an právě četl. Do knížky byl tak zabrán, že starého pašera ani hned neviděl, jak stanul zrovna u prahu.

Málek se nadál po těch řečech, že kdož ví jak vypadá. Byl

přibledlý, ale ne tak přepadlý, jak povídali, zvláště Lhotákovi. Málka to nemrzelo a potěšilo jej, jak se hochovi radostně zablýskly oči, když se pozvedly a jej tak znenadání spatřily.

Málek se na hocha vyptal a uslyšel jen samou chválu i od mistra Hanuše i od staré Čejchanky, kteréž mistr, maje kostěné okuláry na očích, četl v královském snáři a rokoval o kombinacích čísel. Její syn granatýr nebyl doma. Hoch, když Málka na kus vyprovázel přes draha ke Žďárkům, také nestýskal; liboval si, že je mistr hodný a stará Čejchanka že jemu, chlapci, kolikrát přilepší, i kafe hrníček dá.

„A jak, Honzko, se řemeslem. Tos snad už uvyk'."

Hoch přisvědčil, ale jen kývnutím hlavy, bez úsměvu, jakoby překvapen.

„A co rejsování. Rejsuješ?"

Hoch se usmál a ochotně přisvědčil, že někdy, takhle v neděli.

„Na papír máš?"

„Mám, ze zpropitnýho a ještě si skládám."

„No, když jseš tak šátrný, tak tu máš." Málek přidal mu desetník a při tom jej napomenul, aby se jen hleděl, aby nekouřil, jako učedníci dělávají, že by mu to škodilo, že beztoho není žádný kylysar.

Hilma se chvilku díval za Málkem, který jej tak překvapil svou návštěvou a který, jak jej prve po delší době zase shlédl, zdál se mu nějak jinačí, chuřší, starší, ohnutější. Připomenul si, když jej viděl s vysokou holí zacházet, že mu zas chválil krejčovinu, aby si jí hleděl, zrovna tak jak ho nabádal mistr i pan farář.

Poslouchal, pořád poslouchal, dával si na všecko pozor, co mu mistr okázal, i dělal, jak mu řekl. Šlo mu to, nepracoval však s takovou chutí, tak rád, jako když kreslil. Kdyby to bylo malířství! Kolikrát na to myslil, proč jej na to nedali, to že by se mu jináč líbilo, jak by třel barvy, jak by vypíral štětky a štětečky a teď že by už taky maloval. Kolikrát si to tak představoval nahoře na půdě, když ležel v čiré tmě na posteli u komína.

I teď zas, když vraceje se hleděl výšinou, pustými poli, vybled-

lými lukami. Listopad byl, studeně foukalo, lesy po kopcích při hranicích, na Boru, na Vrchmezí a všude černaly, slunce zapadalo za Zbečníkem v šedých mračnech, jimiž sotva sírově žlutý pruh prorazil. Smutek vanul krajinou.

Hoch kráčel suchou cestou mezi ouhory a strništi pod chlumem Homolkou zpátky k padolským drahám. Bylo mu smutno. Již se po Málkovi neohlížel; jen na řemeslo myslil. Připomenul si, jak ráno, ještě za tmy mistr dole v síni zavolá nahoru na půdu, na něj, ať vstává, a jak on vstane do studena, a jak dole hned zas usedne u svíčky a jak bude šít, šít nebo párat.

Nerad si na to vzpomněl, a se smutkem listopadového nedělního odpoledne zavívalo do chlapcovy duše divné, nevýslovné teskno. Útěchy neměl ani naděje. Farář Havlovický se mu ani slovem nezmínil, když se z Prahy navrátil, co podnikl. Také si pro něj neposlal včera v sobotu, když došlo na faru psaní, jež jednalo o něm, Hilmovi, sirotkovi.

Přítel křižovník oznamoval, že nedlouho po začátku vyučování na akademii zašel k profesoru Mánesovi, jemuž ty chlapcovy kresby i malby ukázal a vše o hochovi pověděl. Profesor že se tuze divil, mlčky i nahlas, o mnohé kresbě řekl, že není možná, aby ji takový klouček bez návodu a vzorů udělal. Sumou uznal nadání neobyčejné a že by hoch, kdyby měl náležité vedení, vyspěl jistě v dobrého malíře, to že je talent a že by byla věčná škoda, kdyby měl zajíti.

Přítelovo psaní faráře Havlovického dost vzrušilo. Byl rád, že se nemýlil, než z té zprávy padala na něj nová starost a nyní už, jak se domníval, jako povinnost o chlapce se starati. Kdyby byl malíř tak neuznal, bylo by po všem; hoch je opatřen a už sám na nic nepomýšlí.

Proto zpráva malířova jej i na okamžik zarazila. Znovu přehlížel přítelův list a zrak mu ostal na místě, kdež stálo, že by byla věčná škoda, kdyby takový talent měl zajít. Maně mu na mysli zatanulo místo z Grayovy Elegie na hrobkách veských, známé mu z Jungmannova překladu, povzdech básníkův nad těmi z mrtvých

vesničanů, „jichž srdce božským ohněm druhdy hořelo“, ale před nimiž „Musa poklad zlatý, list dávní zkušenosti skrývala“ a jimž „oheň nouze udusila svatý a vtipu znikat zima nedala“.

Zde též vtip, nadanost, schopnosti neobyčejné, ale také zima, zima nedostatku a nouze. Musí se starati, musí. Co teď — říci to ch apci? Jen mu to připadlo, již to zamítl. Což kdyby to nepořídil, kdyby tu „zimu“ nezmohl? Hoch je teď už odevzdán, a bořiti zase k id nejistou nadějí, ilusemi?

Hned toho večera začal uvažovati, jak sehnati potřebnou mu pomoc do Prahy. Trochu spolehal na křižovnický klášter, na přítele, který se sám v listu nabídl, že nějaký ten oběd by hochovi opatřil, a že profesor Mánes sám na to vzpomněl, že by takový mladík zasloužil všechnu podporu, že se snad něco dá udělat.

Nazejtří, v neděli pozdě odpoledne, zase o tom uvažoval, cestou, v polích, když jel ze Žďárek ze cvičení. Poněvadž po něm rozprávěl jako obyčejně s hospodáři i s vyrostlejšími synky, zdržel se; proto pak Mikula Rus hodně pospíchal. Myška a hnědka bystře klusaly, nevalnou cestou, až okroč farářův vyskakoval a hned se zas klonil, nachyloval na tu, na onu stranu. Farář přitahoval plášť, neboť listopadový podvečer byl chladný a vítr začal prudce douti.

Ze drah jeli mezi roubenými příbytky kus potokem, jenž byl i uličkou a jenž se vytáčel do rohu „náměstí“, a tu jak vyjeli koně zase na sucho, zahlédl farář Hilmu, teď už vytáhlejšího, jenž maje ruce v kapsách, přikrčen díval se k langrovské hospodě, k ozářeným jejím oknům, za nimiž se míhaly stíny tančících. Hudba vyrážela tlumeně až sem, zvláště hluboké, jako přerývané zvuky bručivé basy.

Hoch sebou škubl, jak okroč blízko něho zarazil a když uslyšel farářův hlas. Chvatně přistoupil maje smeknuto. Farář se ho vlídně vyptával, co dělal dnes odpoledne, kreslil-li. Když hoch pověděl, že četl a že vyprovázel Málka, pobídl ho, aby tu tak nestál, že je studeno, a on že je lehko oblečen aby šel domů. Zdáloť se mu, že je hoch silně probledlý. Bylo mu ho líto a v ten okamžik jej

svádělo povědět mu; měl už skoro novinu na jazyku, aby mu udělal radost. Ale přece nic neřekl.

Staré lípy v aleji ke kostelu vítaly jej prudkým hukotem; listí s nich pršelo do hustého šera a šustělo cestou, jak je ostrý vítr rozháněl. Farář si zamnul ruce, když vstoupil do vytopeného čeledníku, a liboval si před matkou, že je tu příjemně, že si tu posedí, dnes že by nešel dolů, kdyby hráli i na zlaté housličky, ale mládež — že se toho hrne k muzice.

„A co pak ti z vesnic, co tu jsou a musí pak pozdě domů!“ vzpomněla mlynářka.

„V takové tmě a v tom větru! O zdraví jim nejde.“

„Pořičský spomocník je tu taky. Povídal Kalina, že jim pomože hrát; pěkně prej hraje na housle. A bubák není žádný, už se zná s ďoučaty,“ dodala vesele.

Farář tázavě na ni pohlédl.

„Šel z nešporů s Dušánkovou.“

„Aj medle!“ Farář se usmál. „To panečku nevím —“ Zamluvili to, večeřeli; po večeři za hodnou chvíli zašel Havlovický do svého pokoje a četl. Dýmku již vykouřil v čeledníku, ale pak mu přišla chuť ještě si zapálit. Cpal znovu, ale nedocpal.

Venku před farou náhlý hluk, zmatené hlasy, a hned pak blíž, na schůdkách u fary. Položiv rychle dýmku vyšel ven na síň, kdež v dřevěném, černém svícnu hořela louč. Kalina kostelník právě vběhnuv všechen od sebe, do něho vrazil.

„Jemnostpane —“ vyhrkl polekaně.

„Co je!“

„Neračte se lekat. Hoří!“

XLV

Farář se maně ohlédl, je-li tu matka. Nebyla; seděla v čeledníku a nic při tom větru nezaslechla.

„Kde," ptal se farář chvatně, tlumenějším hlasem.

„Dole v městečku, u Foglarů."

„Jak vyšel oheň?"

„Žádný neví."

„Počkejte tu." Farář se otočil a chtěl k matce. V tom úder zvonu, druhý, třetí. Smutně zněly ze tmy a větru, volajíce na poplach. Stará mlynářka vyběhla z čeledníku dříve, nežli farář k němu došel. Šetrně jí, ulekané, dopověděl, co zvon se zvonice děsivě hlásil; těšil také, že jsou daleko od ohně.

„Ale ten vítr!"

„Pro všechno chystejte, maminko, co by se mělo vynést, kdyby neštěstí trhlo. Mikula ať otevře vrata do dvorečka a branku dozadu. Já musím nejdřív knihy uklidit."

Mínil matriky a ouřední papíry. Rychle se oblékl a za chvilku vynášel s kostelníkem knihy a nevelký archiv farský. Když vykročili ze dveří na schůdky, zarazila je rudá záplava, jež se třásla vysoko po černém nebi dole nad náměstím. Šindelové, doškové střechy příbytků při silnici z náměstí směrem k nim se vyjasnily prudkou, rudou září; i do ulice padal její svit. Lidé zmateně vybíhali ze stavení nebo pádili dolů k požáru. Kroky duněly, pokřiky, volání u stavení, po ulici. Zvon bil na poplach, duněl do šumění lip v aleji u fary, do svištění větru.

„To je hrůza!“ vyhrkl farář pozoruje velikou záplavu a slyše hučení větru. „A stříkačka žádná! Pojďte, Toníčku!“ Vytrhl se a sběhnuv po schůdkách pospíchal výše ke kostelu. Kostelník s ním; přeběhli, každý s uzlem, hřbitovem ke zděné sakristii se zamřežovaným oknem. Tam jen uložili knihy, a hned se zase hnali zpátky. Když sem šli, odpočíval hřbitov ještě ve tmě listopadového večera. Za tu chvíli se projasnil zardělou září, jež po nebi prošlehovala výš i do šíře.

„Je zle, oheň roste, a poroste!“ děsil se farář všechen vzrušený. „Toníčku, běžte si domů, u vás jste ohni blíž, běžte, běžte!“

Když farář přichvátal zpátky do fary, zastal tam Doubena. Přiběhl, tentokrát opravdu přiběhl, zardělý, udýchaný, aby přispěl svou pomocí. Fara byla jeho první pomyšlení, když z Foglarovy střechy vyletěl ten červený kohout.

Doubenus vypravoval urvaně, že se šel podívat k muzice, byla v Langrovské hospodě (zrovna vedle Foglarova příbytku), že tam všechno bylo veselo, ale pak najednou, zrovna když vytrubovali Dušánkovi pláteníkovi solo, že někdo u dveří vykřikl: „Hoří!“ A hned na to křičeli: „U Foglarů hoří!“ a v té minutě bylo po muzice. A jaký zmatek nastal! U dveří taková mačkanice, i okny dole vyskakovali.

„A odkud oheň? Založil někdo, nebo —!“

„To se neví, jemnostpane. Žádnej nic neví. U Foglarů chytlo.“

„Hoří jen tam?“

„U Langrů už taky.“

„A co ‚dvůr‘?“ Farář vzpomněl na dřevěný statek v sousedství přes řeku, stojící na místě bývalé zemanské tvrze.

„Tomu, dá pán Bůh, nic nebude. Vítr fouká od Kostelce, ale žene oheň na městečko.“ Mínil náměstí obklopené dřevěnými příbytky, krytými šindelem nebo došky.

Stará mlynářka zabědovala. I farář se zachvěl; náměstí a víc, třeba všechno mohlo by za toho vichru lehnout popelem. Přemohl se a klidným, ač temnějším hlasem se optal, jak je s hašením.

„Zle, to je zle, jemnostpane! Stříkačka žádná a každej utíká k svýmu.“

„Doubenus," nařizoval rychle farář, „běžte dolů a pomáhejte. Tam je potřeba každé ruky a tady není dosud nebezpečenství. Co je potřeba, si schystáme. Jděte, Doubenus, já přijdu za vámi. Pospěšte si."

Doubenus opravdu zas běžel. Bylo po desáté, za listopadové tmavé noci; po městečku však jako ve dne. Požár svítil ostřeji nežli prve, a zmatek, hrůza ještě větší.

Lidé z ulice pod kostelem k náměstí stěhovali, vynášeli na zahrady ze stavení k řece, volali, křičeli, zmateně pobíhali. Stará učitelka Kalinová, kostelníkova matka, stěhovala se s vnoučkem a vnučkou nahoru do školy. Doubenus se kolem ní jen kmitl. Ubíhal tím zmatkem a doběhl ještě do většího.

Na „městečku" děsný babylon. Doubenus jen na okamžik se zastavil, aby se rozhlédl. Foglarův příbytek v jednom plameni; zachrániti jej nebylo možná a také ne Langrovské hospody. Plameny z ní šlehaly už přes cestu na Hejnův příbytek. Už chytl, za tu chvíli třetí stavení.

Mužští, mnozí v nedělních oblecích, jak vyběhli od muziky, jiní napolo ustrojení vlékli k ohroženým příbytkům žebříky, přistavovali je, aby háky trhali střechy. Od nedaleké řeky stál za Foglarovými až k požáru, až k hořící hospodě řetěz mužů i ženských, výrostků, a rukama jejich probíhala konev za konví, dehtovaný, plátěný koš za košem, a zase konve, do nichž poslední v řetězu z řeky chvatně nabíral vodu.

Nádoba za nádobou běžela z rukou do rukou; brali je chvatně, ušplychovali z nich tím spěchem, až doběhly od řeky na konec řady k žebříku opřenému o střechu přístavku a letěly vzhůru po žebříku rukama mužů na něm stojících už jen na půl plné, až muž nejvýše na žebříku na střeše, zardělý, spocený, učerněný, vychrstl tu kapku do plamenů. Vylil koš, konev, vylil druhou, třetí, konev za konví, než, plameny tím nezkrocené, ani neztlumené, zasyčely proti němu a hnaly jej dolů a všechny. Křičeli jeden na druhého, i dolů do houfu, ale žádný nerozuměl, co se křičí, co kdo chce, co poroučí. Nebylo žádného pořádku, žádné hlavy. Jen strach a zmatek vládly.

Takový řetěz hasičů bez stříkačky stál také na náměstí od potoka k ohni, k Machovu stavení, jež hořelo také již plamenitě. Konve, koše plné vody lítaly řadem; některá vypadla, vylila se na zem, plná už za ní, voda z ní crčela, šplíchala, lidé se máčeli. Ti na střeše rukama kývali, křičeli, řvali, hartusili, zardělí, umounění: „Vodu! Vodu!“

Byly to jen kapky, co z konví vyšplichovali do syčícího, žíznivého ohně, na řeřavé praskající trámy krovu; plameny divoce šlehaly a lítaly, jak hučící vichr je rozdmychoval. Z výhně hořící střechy vyletěl tu hořící šindel, tam došek, a letěl, až jiskry z něho sršely, jako strašlivá střela větrem hnán na sousední stavení nebo přes ně, dál.

Konve, koše padaly se střechy, hasící sami ohroženi kvapili žebříkem dolů. Čtvrté stavení bylo ztraceno a u pátého nastal zoufalý zápas primitivné obrany, chatrné, ubohé zbraně proti přemocnému a rozzuřenému nepříteli, jejž vichr šlehal do vzteku.

Foglarovo, Langrovo, Hejnovo, Machovo stavení bylo ztraceno, a Součkovo, s něhož trhali střechu, také už chytlo, a jen chytlo, hořelo plápolem jako sláma.

Poslední s jeho střechy ustoupil Doubenus; nežli se kdo nadál, byl, sekeru v ruce, už zase na střeše, na Soumarově stavení v sousedstvu v rohu náměstí. Lezl neobyčejně rychle, do střechy, po střeše, po jejím hřebeni se soukal, rudý, spocený i vodou zmáchaný, nedbaje žáru, jenž sálal z pekelné výhně, nedbaje dýmu, jenž ohromnými sloupy od spodu prozářenými vystupoval a vichrem hnán zmítal se černými spoustami do temné výše.

Doubenus sekal, trhal latě, šindele, celé šáry dolů shazoval, dolů, kde bouřil zmatený hluk lidí. Pojednou před ním zablesklo; hořící došek jako vzteklý plivník, jako raketa letěl mu kolem hlavy. Dole vyjekli, že střecha chytla.

„Dolů! Dolů!“ křičeli, „Doubenus, dolů —“

Musil poslechnouti. Takřka před ním vyvalil se ze střechy dým, vyšlehly rudé plameny.

Opět stavení ztraceno a jeho soused v nebezpečenství. Za tím

stál příbytek Černého Vacka, jenž v tu chvíli, když dole vynášeli dozadu na zahradu pod holé stromy, trhal svou střechu.

Dole křičel do shluku rychtář Kamenický v beranici, všechen zděšený, aby Soumarova nechali, to že je ztraceno, aby pomáhali tady vedle — — tady —

„Ježíš Marja! Lidičky!“ vyjekl ženský hlas. „U Vacků chytá!“

Hrůza skočila zas na všechny již zmatené a vyděšené. Oheň přeletěl příbytek vedle Soumarových, jehož měli hájiti, jak rychtář vyzýval, přeskočil a zrovna na Vackovo. Dav hasičů, kteří neměli čím hasit, neboť pro žár Soumarova stavení nemohli k potoku, hnal se jako zmatené stádo k Vackovu stavení a neslyšel, a kdo slyšel, nedbal, že farář, zahodiv konev na ně volal, ať běží dozadu, za stavení a tam k potoku.

Všechny rozčilené, vyděšené tváře obracely se ke střeše, na níž Černý Vacek stál a trhaje šindele, sekerou bil. Zahlédli ho, jak na okamžik stojí zpřímen, bez čepice, s vlajícími vlasy, v kazajce, zalitý rudou září, pod černým mrakem dýmu, jenž se mu vyvalil nad hlavou. Najednou zmizel, jak plameny za ním vyšlehly, jako by se do střechy propadl.

Dole vykřikli a hnali mu na pomoc, první rychtář, jenž křičel:

„Lidičky, kde jste kdo! Lidičky boží, pomáhejte! Kdo jste dobrý, pomáhejte!“

Ale zmlkl, jak zaslechl proti sobě z chumle lidí chraptivý, divoký hlas:

„Kde je, kde! Já ho zabiju!“

Černý Vacek vyrazil jako kanec z houštiny, sekeru nad hlavou.

„Zatracený právo! Podívej se!“ řval vztekem na rychtáře, leskna se v tváři jako bronzové, maje oči vyvaleny. „Podívej se,“ sekerou ukazoval na moře plamenů hořících stavení, „tos ty zapálil, ty, ty a právo.“ Vtom po rychtářovi skočil jako rys, levou rukou jej chytil za prsa a pravou mával sekerou.

„Kde je stříkačka, zloději, kde?“ chroptil, „já tě hodím do ohně, a Konopku, zlodějové, já tě —“ Byl by jej uhodil, kdyby mužští po něm neskočili; nedal se jim, rval se s nimi o sekeru,

kleje a křiče. Ale rychtář se vydral z jeho železné ruky. V ten okamžik naskytl se tu farář, jenž sháněl k hašení dozadu k potoku. Slyšel Vacka, slyšel i hlasy z houfu, že má pravdu, že „právo" stříkačku a kolik stříkaček propilo, pokradlo.

Havlovický domluvil rychtáři, aby Vacka nechal, aby šel raději odtud, aby se nedivil, že je lid rozzlobený, že se měli starat o stříkačku, a hned přistoupil k chumli, v němž sebou škubal Vacek, chtěje se vytrhnouti.

„Vacku!" vzkřikl farář, k němuž Vacek před čtyřmi léty, za cholery se utíkal v smrtelné úzkosti, kdy i u něho spal a u něho utišení a úlevy došel. Vacek, od té doby faráři slepě oddaný, se na ten hlas zarazil, ztišil.

„Vacku, pamatujte na pána Boha a na svou rodinu!"

„Jemnostpane!" vykřikl Vacek prudce přistoupiv. Vztek v něm náhle pohasl; za to jej zchvátilo pohnutí. „Podívají se!" Ukázal na své stavení, po jehož střeše šlehaly a zmítaly se u vichru plameny. „Jsem žebrák!" Hlas mu škytavě přeskočil a pláč jej zmohl. —

Požár zuřil do hodiny s půlnoci; v tu dobu ztišil se náhle vítr a tu teprve bylo možná zaraziti letící plameny a je obmezit. Ale za ty tři hodiny, co řádily, lehlo deset příbytků popelem, z větší části na „náměstí" a u něho, žádné při cestě směrem ke Krůčkovým a ke kostelu. Mezi těmi zničenými bylo také stavení nebožtíka konšela Mitýsky, jenž se po domácku povříslem opasoval a rád se oblizoval a potahoval. To stavení shořelo do gruntu a s ním chlév, jenž býval před tím stavením do rynku a jenž hostíval konšelovu bílou kobylu.

Farář Havlovický vrátil se teprve okolo druhé s půlnoci na faru smuten a unaven. Smuten pohromou stihnuvší tolik rodin, mezi nimiž byly i nezámožné a i chudé. Teď na zimu bez přístřeší a v nedostatku! A Vacek! Z mysli mu nešel, jak se hnal v té krvavé záři sekeru nad hlavou na rychtáře. Byl by ho zabil —

XLVI

Jiskrné ráno jasně ukázalo všecku zkázu minulé noci. Farář Havlovický vypravil se dolů do městečka hned po mši. Ranní větřík roznášel těžký zápach spálenišť, a bylo jej daleko cítit. Nebe bledě modré, zářící vznášelo se nad padolským „náměstím“ do pola vroubeným zničenými příbytky, hromadami uhlí, rumu, popelu, černých, ohořelých trámů, z nichž tu tam ještě povívaly proužky čpavého dýmu. Kolem spálenišť mokro od rozšplýchané vody, rozdupané bláto, rozdupané uhlí, oharky smíšené s kamením.

A všude lidí, na městečku, na spáleništích, za těmi na zdupaných zahradách pokácených plotů. Pod stromy prořidlých korun ve spadlém listí vynesený nábytek, u plotů tu tam uvázané kozy, kráva. Děti je hlídaly i nábytek, děti ubledlé probdělou nocí, strachem i chladem listopadového jitra. Staří rozčilení, zmoření, učernění hrabali po spáleništích, prokopávali se spoustou rumů a uhlí do sklepů, kam v noci v prvním leknutí zanesli oblek a peřiny a odkudž pak musili prchnouti. Ale požár ani tam ničeho neušetřil. Všecko tam sdutlalo za strašlivého žáru i v pevných sklepeních, a nejedna žena znovu se rozbědovala, znovu se rozplakala, když vynášela poslední svůj majetek zničený, k nepotřebě. Nejedna rodina byla polonahá, nemajíc nic, nežli co odnesli na svém těle.

Přicházeli sousedé i z blízkých vesnic podívat se, než i také s pomocí. Jen „právo“ se neukázalo. Ani rychtář ani konšelé, z nichž nikdo nevyhořel, nevyšli ze svých stavení. Zato farář s učitelem a s jeho pomocníkem starali se o pohořelé. Přijímali dary, jak docházely hlavně na chlebě a šatech, a rozdělovali je mezi

potřebné. Slyšeli vzdechy, nářky i kletby i lání zbrklé děvečce Foglarově, jež pospíchajíc k muzice, nedbala, když se na komoře při světle strojila, že řeřavý uhel louče padl do pazdeří. Odešla; nežli však si pořádně zatančila, utekla z kola v hrůze a zděšení.

Ji proklínali, jí láli a „právu"; Vacek, zmožený, v popáleném, umazaném burnuse, v popálených botách vysokých holínek, chodil po spáleništích a bouřil, štval a hrozil.

Co se na první chvíli sešlo na pomoc a podporu, nestačilo. Bylo potřeba sbírky, a tu zase farář s učitelem podnikli. Mnoho práce, mnoho starostí z toho vzrostlo. Farář nelenil; sbíral po Padolí, po „půlpánech" hned nazejtří a toho týdne ještě zajížděl do vsí do zámožnějších statků.

S dolejším mlynářem vypravil se do Náchoda na zámek poprosit na kanceláři o podporu. Rychtáře s sebou nevzal, poněvadž se k tomu neměl a na takové věci nebyl. Vrchní Essentr přijal poselstvo blahosklonně a slíbil pomoc. Hned druhého dne přišel do Padolí Prouzáček s vyřízením rychtářovi, a také farářovi zvlášť přinesl oznámení, že vrchnost povolila pohořelým třicet korců žita a padesát korců bramborů.

Listopad ubíhal v samých starostech, v samé práci a v pochůzkách. Při kostelní službě a škole bylo ještě ouředního i neouředního psaní a přímluv za pohořelé, nadto často rovnání mezi nimi a sousedy a často velmi nepříjemné; Havlovický za ten čas sotva vzal knihu do ruky. Ani noviny pořádně nečetl jako jindy.

Když v druhé polovici listopadu došlo číslo „Květů" vydané v Praze dne 17. t. m., chtěl je také jen letmo přehlédnouti a pak odložiti na příhodnější chvíli. Ale lekl se, jak první řádek první strany přečetl, a číslo zůstalo mu v ruce

„Pomněnka na hrobě Karla Hynka Máchy" stálo v čele básně podepsané K. Sabinským.

Ten mladý spisovatel umřel! Rychle obrátil číslo, hledaje na konci nějakou zprávu. Než kromě té básně nic ani řádky, kdy, kde skonal a co se stalo, že tak mladý — Tak mladý! Umřel-li v Lito-

měřicích — Farář slyšel, když byl v Praze, v knihkupectví u Pospíšila, že se mladý poeta chystá za amanuensa do Litoměřic.

Tenkráte znal jen málo z jeho plodů; ale Pospíšil mluvil s obdivem o jeho básni „Máj". Tu si Havlovický přivezl a četl ji doma za zářijového, slunečného odpoledne na zahradě v besídce mezi posledními růžemi, když už tu tam kroužil zářícím vzduchem zlatý nebo zardělý list a padal tiše k zemi.

Faráře klasicky vzdělaného, jemuž antická poesie byla vrcholem umění básnického, leccos zaráželo i odpuzovalo ve verších mladého básníka. Zaráželo jej svou novostí i látkou i nejasností, jak se mu místem zdála, mlhou, jak to jmenoval, které neznal ani z klasických básní ani ze Schillerových. A přece hned při prvním čtení přiznal, že je pravda, co mu Pospíšil o „Máji" řekl, jaká v něm řeč, jaká hudba, jaká líčení, že to dílo opravdivého básníka.

Ten mladý muž, o němž mu v Praze také Šolta a jeho syn vypravoval, mrtev.

Dychtivě čekal na „Pražské noviny", jakou přinesou zprávu. Číslo vydané v Praze dne 20. listopadu na samém svém konci na nejposlednějším místě ohlašovalo:

„Aumrtí. Milownikům české literatury dáwá se truchliwá zpráwa o aumrtí pana Karla Hynka Máchy, genž dne 5. listopadu 1836 w šest a dwacátém roce swého wěku po dwaudennj nemoci w Litoměřicjch skonal.

Pěkné schopnosti zemřelého a aučinná horliwost jeho pro zwelebenj drahé wlasti wzbuzowaly w prsau wlastenců neyskwělegšj naděgi, která nynj bohužel tak bolestně zmařena gest."

V Litoměřicích umřel, to noviny mu dotvrdily, ale proč v tak mladém věku, to jen nejasně naznačily. Když pak Havlovický zanedlouho psal do Hradce Pospíšilovi staršímu o knihy, neopominul se přeptat, ví-li něco zevrubnějšího o smrti mladého básníka. Dříve však, nežli Pospíšil odepsal, došlo první dny prosincové nové číslo „Květů" s novým žalozpěvem nad smrtí Máchovou.

„Tedy přece pravdivá ta smutná zpráva —
Mácha zemřel! — — Ach, jak bídný tento svět!
V prvním pramenu již hyne skvělá sláva,
Ledva zrodilý, již opadává květ! —

Havlovickému se verše líbily. Podíval se na konec na podpis. Nové jméno. „F. L. Rieger" četl.

Začal znovu a četl dál ohlas vlasteneckého zármutku. Uvažoval, jak tam v Praze těžko nesou tuto ztrátu. Zamyslil se a maně upřel zraky ven, kdež se probělávalo od padajícího sněhu. Padal ne hustě, ale vířivě mrazivým vzduchem. Lipovou alejí bíle už poprášenou bral se Hilma sirotek v beraničce v krátkém kabátku nesa uzel v ruce od chladu červené. Šel ke kostelu a jde jistě do Zlička za les s hotovým dílem, jak jej mistr poslal. Hoch slabý, přibledlý. Farář se za ním díval. „Duch umění také v něm dříme," pomyslil. „Bude-li možná, bude-li možná —"

V starostech končil rok a v starostech počínal se nový, 1837. Po těžké zimě nepřineslo jaro úlevy, zvláště ne pohořelým. Bylo nutno se dáti do díla, stavěti.

Padolí se v svém rynku měnilo. Stará, dřevěná stavení s podsíněmi sloupů divně vyřezávaných, jež pocházela z minulého, osmnáctého století, zmizela ze dvou stran docela. Místo nich rostly zděné domky bez podloubí, pod šindelovými střechami.

Požár ublížil také pořičskému učitelskému. Tomu s Langrovskou hospodou shořel „sál". Jiného v Padolí nebylo a tak přestaly muziky na dlouhý čas. Učitelskému ubylo tím na výdělku; než ten by oželel, ale nemohl se scházeti s Aninkou Dušánkovou. O té muzice loňského roku, o které ten oheň vypukl, dostál po prvé slovu. Hrál jí do kola a také pak, opustiv kolegy muzikanty, vedl ji do kola a pěkně si s ní zatančil.

Dušánek, plátenník, v rohu u stolu mezi předními sousedy, pansky kouře doutník, si toho hrubě nevšiml, za to Dušánková. Nerada to viděla a měla černé oko na spomocníka, sledujíc každé jeho hnutí, jak na dceru mluví, jak všechen záře na ni usmívavě hledí zpod sklopených víček (byl vyšší nežli tanečnice), a jak

Aninka k němu vzhlíží rozjařená, vesele, smějíc se. Aby si tak začala —

Po tom ohni byl nějaký čas pokoj, t. j. Anina s učitelským málokdy mluvila; ale často jej vídala, neboť chodil často okolo, do Padolí. Asi dvakráte, třikráte se i u stavení zastavil, jak se mu Aninka do cesty namanula. Po prvé to měl za náhodu, pak už tušil, a to pomyšlení jej rozradovalo, že nebylo jen tak maně. Tušila to i Dušánková, a jak je ze sednice postřehla, hned klepala na okno a po druhé i na síň vyběhla, ostře volajíc na dceru, aby šla

domů. Dušánek, když mu žena žalovala, s počátku se jen usmíval, pak i mrzutě mávl rukou, jaké má žena hloupé starosti, jak si jen to může myslit, snad že by Anina nebyla tak nemoudrá.

Z jara, když se všecko zazelenalo a kvítí rozkvetlo, učitelský z Pořiče už tak často nahoru do Padolí kolem Dušánkových nechodil; za to se Aninka kolikrát z domu ztratila. Když se Dušánková po ní sháněla, dopátrala se, že ji viděli s pořičským učitelským, že šli nahoře v městečku stezkou okolo řeky.

Dušánková na dceru uhodila a zakázala jí, ať s tím kantorem hladovým nemluví. Hlídala ji, každý její krok, když všedního dne vyšla ze stavení, ale do kostela jí bránit nemohla. A z kostela vedla Padolím nejen silnice, ale i stezka za řekou, za vodou pod olšemi a tou se pěkně chodilo zvláště po nešporách, kolem Medhuje, vedle obilí až ke starému „dvoru". Tou stezkou Aninka ráda chodila a pořičský spomocník Kalista také

Chodili tudy spolu; tu jí svěřil, že začal pro ni psát a malovat modlitební knihu, jak to rád dělá, jak při tom na ni myslí a vzpomíná, a odtud si přinesla v modlitbách bělostný lístek se zlatou ořízkou, na němž prostřed byly krásně, jak se jí zdálo, namalovány růže a pomněnky a nad nimi začáteční písmeno jejího jména. Když té neděle (Dušánek byl tou dobou s plátny ve světě) docházela domů, vyšel od nich nevelký mužík asi padesátiletý v modré soukenné kazajce, v černé placaté čepici, v nohavicích do vysokých bot, o holi. Měl zatuplý nos, chytrá, tmavá očka.

Pekelníček! Znala jej od vidění, slýchala o něm, že shání svatby, že opatřuje ženichy, nevěsty. Ten človíček, jenž znal děvčata na vdávání po celé kolatuře a dál široko daleko, jenž věděl, jak kde je s jměním, kam který z hochů chodí „na frey", za kterou chodí, vesele ji pozdravil a hned jí také polahodil, že je jako květ, jako květ.

„Něco jsem vám přines'," dodal významně i tajemně, „myslím —"

Nechala jej stát; nevyčkavši konce jeho noviny, vběhla do stavení jako laštovice. Tušila hned, proč přišel; popudilo ji to.

Nemýlila se. Ženicha jí přišel ohlásit, Dušánková jí to řekla hned. Ale jak chtěla o něm zevrubněji povídat, nevyslechla Anina ani jí a utekla do sedničky.

Do večera však přece zvěděla. Dušánková začala zas a zvědavost děvčete jí pomohla. Dušánková, nabídnutím Pekelníčkovým patrně opojená, živě hlásila, že Domáňův z Bezděkova vzkázal, směl-li by přijít, Domáňův, ze statku, jediný syn, že se mu Anina líbí, že by ji tuze chtěl, synek ze statku, a žádné dluhy, starý že si začal taky v plátnech, to že by bylo místo, a mladý že by ji, Aninu, tuze chtěl.

„Ale já ne jeho!“ odbyla dcera zostra.

„No!“ V tom slůvku bylo všecko mínění Dušánkové: i že nevěří, i že si dá dcera říci, a ne-li, že uvidí.

XLVII

„Zelený strom“ v Padolí začínal býti slavnou hospodou po všem okolí. Mladý Klimeš ze Srbské, jenž se k „Zelenému stromu“ přiženil, uměl s lidmi, byl k lidem, měl mnoho známostí zvláště svým obilním obchodem, který si začal; mladá, čilá jeho žena byla mu dobrou pomocnicí. Za její vlády se v kuchyni a v jizbě vše jen třpytilo a vábilo vzornou čistotou. Na oknech plno květin; na stěně jasně vybílené visela na zelené pentli kytara, kterou mladý Klimeš zdědil za studentských let svého bratra, toho času vojanského lékaře v Benátkách či v Padově.

Hostí „U zeleného stromu“ valem přibývalo, z okolí, z městečka i cizích, průchozích. Nebylo křtin z vesnice, které by se nezastavily „U zeleného stromu“ na víno a na rosolku. Kulatý, empirový stůl prostřed jizby hostil každý čtvrtek nejpřednější padolskou společnost: faráře, učitele Černého, jenž si rád hodil špády, felčara, dolejšího mlynáře.

Ve čtvrtek odpoledne v polovici června t. r. 1837 seděla ta společnost kusá. Farář nepřišel. Povídali si, že odjel odpoledne do Police. Posezení toho dne bylo kratší. Nedlouho po slunce západu se rozešli. Ale když nastal soumrak, zjevil se znenadání „U zeleného stromu“ farář. V tu chvíli byla jizba prázdna. Neusedl, nevolal, čekal, až přišel mladý Klimeš.

„Poslouchejte, měl byste kdy, mohl byste se mnou někam jít?“ Žádal jej farář.

Hospodský byl překvapen, slíbil však ochotně a bez rozmýšlení.

„Ale na dva dni.“

„Třeba. A kam, smím-li se ptát.“

„Do Vambeřic, zítra ráno. Ale žádnému nic neříkejte. Půjdeme na pout.“

Mladý Klimeš lámal si hlavu, co se stalo, že tak najednou a do Vambeřic na pout!

Znal jeho smýšlení o tom i z kázání jednoho i ze soukromého hovoru, kdy farář připomenul, že Prušané byli odjakživa naši nepřátelé, že se jim těmi pouty* zanášejí naše peníze, že se může-

* poutěmi.

me všude pomodlit, a když už někdo chce na pout, že může doma, v Čechách. Teď chce sám do Vambeřic na pout!

Nazejtří po mši ne v houfu, ne se „zpěvákem" či „vůdcem" se vypravili k prohlášenému místu poutnickému v hrabství kladském. Sami dva se vydali a skoro tajně zadem z fary vzhůru novou, upravenou již cestou do vrchu, lemovanou šeříkovými keři, které farář sem na krásné ovroubení po jedné straně nasázel. Šli vzhůru ke Kocournici a zádušním lesem ke Zličku.

Farář, jenž černý kabát svlékl a na deštník přes rameno položený zavěsil, pověděl hned kraj lesa, nač mladý, urostlý Klimeš dychtivě čekal.

„Včera jsem byl v Polici v klášteře a tam jsem zvěděl, že dnes přijde do Vambeřic velký houf Hanáků, snad asi pět set. Z Police měli poslat kněze na výpomoc, ale na ten den nemohli. Jdu tedy já. Ti Prušáci kněží seberou od našeho lidu hrozné peníze; a kam přijdou? Do truhly. Našeho lidu peníze. Ti Hanáci jich tam přinesou dost a dost. Je to zámožný lid. A já právě peněz potřebuju. Mám hodného, vtipného hocha, kterého bych rád dal do Prahy. Bude potřeba peněz na oblek, na cestu a na živobytí. Proto jdu do Vambeřic, abyste se, Josefe, nedivil, že nejednám jak mluvím. A vy mně při tom máte pomoct. Pomůžete, viďte."

Klimeš se usmál a divil se, jak by on, ale když jemnostpán myslí, že udělá všechno a s radostí.

Oba poutníci statečně vykračovali kolem Zlička na Srbskou, dolů do Machova, k Řeřišnému, vzhůru, dolů, oupadem, bujnou, pohorskou loukou kvetoucí, vonnou, kolem potoka, pod olšemi temně zelenými, kolem osamělé myslivny mnichů benediktinů broumovských, za ní do lesa, úpatím skalnatých Stěn, a výš, vzhůru, šerem a chladem lesa kolem rozmetaných balvanů pískovcových, jež ostružina zatopila zelenou změtí a květem, ostružina i houštiny lesních malin.

Šli kolem skal i přes ně výš, výše do svahu pohoří pořáde lesem. Cesta víc a více namáhala; farář smekl klobouk, Klimeš čepici. Dosud se nikde nezastavili, u žádné kapličky v polích,

u žádného kříže, jak poutnické houfy konávají. Až nahoře, „v horách" chtěli si odpočinout u starého kamenného kříže stojícího na malé, volné prostoře v lese, kdež obyčejně každý houf míval první delší zastávku.

Než zastavili se ještě dřív, jak shora lesem dolů přivanul k nim zpěv celého zástupu, známá jim mariánská píseň. Nesla se prostorami hvozdu, sloupením jeho omšených kmenů, zelenavým přítmím, tichem hlubokým a jako posvátným. Mladé ženské

hlasy dominovaly ve svěžím nápěvu čilého tempa a plněji zrovna jásavě zazvučel a nesl se refrain písně: „Zdrávas, zdrávas Maria!“

Farář a mladý Klimeš věděli, že to zpívá nějaký poutnický houf nahoře u kříže, než přece chvilku stáli naslouchajíce, a stáli ještě, i kdy sloha dozněla, i kdy tichnoucím ozvukem zavívalo po širu lesa do skal:

„Zdrávas, zdrávas Maria!“ -

Když vykročili, řekl farář:

„Budou-li tam, počkáme, až odejdou.“

Docházejíce ustoupili ze stezníku mezi stromy do lesa, odkudž viděli kamenný, starý kříž prostřed nevelkého trávníku, zpestřeného té chvíle houfem vesnických poutníků, mužů, žen, chlapcův i děvčat klečících a vzhlížejících ke starému vůdci holého temene, kolem něhož mu povívaly dlouhé, bílé vlasy. Stál prostřed u kříže; nad tím se promodrávalo kus volného nebe, nad břízou, jež jediná se u kříže probělávala. Hebounkým baldachýnem jejích dlouhých, vláčných haluzí vznášejících se skoro nad samým ukřižovaným, prošlehovaly zlaté svity a pruhy a chvěly se po kříži, po holém temeni vůdcově, až se lesklo, až bílé vlasy mu svítily jako sníh, po osmahlých mužích, po pestrých plackách žen, po bělostných jejich rukávcích a plachetkách stařen, po květovaných vyšívaných živůtkách děvčat, po uzlích a košíkách na zemi i červených, pruhovaných deštníkách.

Houf dopěv naslouchal výkladu svého vůdce v tmavém kabátě; mluvil k nim kazatelským hlasem, k nim i ke kříži, po němž se obracel, rukama vysoko nad hlavou potřepávaje a zraky obraceje po ukřižovaném. Pojednou klekl a sníživ hlas vyzýval:

„Rozmilí poutníčkové, pomodleme se taky za nešťastné vojáky, co za starých časů, když tu Švejda panoval, tadyk v krutý válce zahynuli a kterých těmahle místy čtrnáct set odpočívá, očekávajíce z mrtvých uvstání. Otčenáš, jenž jsi —“

Prosté promluvení vůdcovo i modlitba pobožného houfu v té horské, lesní samotě dojímaly. Mladý Klimeš bezděky sepial ruce, farář v duchu říkal s nimi.

Když tři otčenáše doříkány, modlil se vůdce:
„Lehké odpočinutí dej jim, pane!“
A houf zhluboka odpověděl:
„A světlo věčné ať jim svítí.“

Žehnali se křížem, vůdce vstal, houf se zdvihal. Ženy si vázaly uzle, výrostek chopiv se dřevěného kříže, dělanými růžemi ověnčeného, postoupil ke stezníku vedoucímu dolů lesem k německému Božanovu, poslední vsi na české půdě, při samých hranicích.

Poslední babička v bílé plachetce s růžencem přes prsa zašla za houfem. Starý, kamenný kříž s břízou stál zas osamělý, sluncem vyjasněný. Les kolem plný šera zasmušilý a tichý. Příjemný chlad z něho vál; v něm blaženě si oddechli farář s mladým Klimšem, když ušedli u kříže pod břízu.

Klimeš začal o výkladu zpěvákově, o těch čtrnácti stech padlých, kteří tu odpočívají, o těch že on taky slýchal, už jako hoch.

„Kdož ví, co na tom je, ale pověst jistě mnoho přidala,“ mínil farář. „Tady v těch místech bitva nebyla, ale lid z celého okolí se tu skrýval, tady i na Boře, kolik neděl se tu schovávali; jednou mi o tom povídal studnický pan farář Ludvík, ten to má ze starých kronik a listin. Za třicetileté války to bylo, když tu řádil švédský generál Banner, když vybili polický klášter i Polici, za toho božího dopuštění. Tenkrát Švejdové vypálili také Padolí. A tenkrát z těch uprchlíků asi nejeden tu umřel; tady snad měli hřbitov, ubožáci, a z toho ta pověst a památka.“

Od kamenného kříže, když chvíli posedčli, dali se druhým svahem dolů k Božanovu. Za nimi zvedal se nad spoustou lesů nejvyšší kopec Stěn, Špičák skalnatého čela. Před Božanovem došli houf, jejž prve zastali „v horách“ u kamenného kříže. Minuli jej a nestavivše se ve vsi překročili hranice. Po poledni zarazili v pruském městečku Radku, kterým právě za červenou korouhví zpívaje procházel český poutnický houf, vraceje se z Vambeřic.

Jiný houf, německý, došli odpoledne u posledního zastavení poutnického před Vambeřicemi, u kříže pod stromy při cestě.

Právě sem došel; staří klekali, mladí kladli se tváří na zem s rukama vztaženýma a sepatýma.

„Tihle jdou po prvé do Vambeřic," prohodil Klimeš, hledě na ty ležící. „Já musil taky tak lehnout, když jsem šel po prvé, a všichni, to se pamatuju, a jak pak starý Střihauka vybíral na mši svatou."

Farář mlčel, jen se mdle usmál. Mladý průvodce netušil, že v něm vzbudil výčitku, kterou cítil už doma, že jde také vybírat, mší a pobožností vydělávat.

Nechal však úvah, když se před nimi nad nevelkou osadou v mělké kotlině, nad bílými příbytky šindelových střech vznesl na chlumu prohlášený chrám matky boží Vambeřické, rozlehlý, bohatého průčelí s mohutnými schody před ním. Kolem nad osadou i blíže kostela na výšině, na „Kalvarii", kapličky volně stojící nebo ze skupin stromů vyrážející svou bělostí. Nade vším zářící modré nebe; bílé kaple, průčelí kostela, strmé, široké jeho schody, vše v oslňujícím světle horkého, červnového odpoledne.

To bylo to místo zázraků, kam mnozí ze zvědavosti, pro podívanou z daleka putují, kam tisíce jiných vede pevná víra s nadějí, že matka Boží uzdraví neduh těla nebo duše, utěší zarmoucené srdce, povznese sklíčenou mysl.

Dole pod kostelem samý krámek, samá bouda; všechny plné růženců, obrázků a sošek, divných hraček, bubínků, skleniček, malovaných hrníčků, svěc a svíčiček, voskových noh, rukou i srdcí. U bud a mezi nimi poutníci, nejvíce vesničané, různých krojů, Češi, Němci; všude hluk, volání pruských prodavačů, německé, lámaně české.

Z pozadí odkudsi zalehla do toho šumu hudba doprovázející zbožný zpěv; nějaký houf přicházel s celou „bandou" a s korouhví, jejíž mosazný kříž se nad spoustou trhu a davem lidí na slunci bleskotal. Z protější strany mířil ke schodům kostela jiný zástup; jej vedl nevelký kněz v bělostné komži, složitý, kulatého břicha, všechen zardělý, zpocený, jenž zvedal kvadrátek a utíral šátkem hlavu zalitou potem.

Na posvátných schodech ke kostelu, po nichž nikdo zpříma nekráčel, přibývalo modlících se. Na každém schodu klečelo jich několik, na každém schodu odříkávali tiše „Otče náš", po každém „Otče náš" políbili schod a lezli po kolenou na druhý, vyšší. Jedna z žen měla v zástěře plný klín kamení; s tím nákladem šoupala se do schodů, jichž bylo jako let Kristových, spínajíc ruce a vzhlížejíc vzhůru ke chrámu; a zas se hluboko sehnula a líbala zaprášený schod dlouhým, pokorným políbením.

Ti z poutníků, kteří už v kostele pobožnost vykonali, vraceli se jinými krytými schody za svým vůdcem, jenž maje brašnu přes rameno, hůl a čepici v ruce, vedl je k rybníčku „Jordanu", aby si umyli obličej i nohy, nežli se odeberou na svou hospodu.

Farář Havlovický se nikde nezastavil a nezdržel; šel se svým průvodcem, jenž vše tu dobře znal, rovnou na faru. Německý farář, jenž vždycky potřeboval na výpomoc kněze pro české poutníky, Havlovického rád uviděl, zvláště dnes; hned mu oznámil, že před chvílí přibyl veliký houf Hanáků.

„Kde jsou?" ptal se ihned Havlovický.

„Ve velké hospodě."

Vambeřický farář zval i Klimše, aby zůstal s panem farářem na večeři, než mladý hospodský poděkovav, omluvil se, že musí ke krajanovi Lokvencovi, který tu má hospodu. U toho pobyl nedlouho; od něho zašel do hospody Hanáků v ohlásit Havlovického.

Hanáckých poutníků byla plná jizba, starých, mladých, žen i mužských. U dlouhého stolu, u něhož seděli při pivě, chlebu i buchtách, rozkvetlo barvami jejich kroje, „lipských", pestrých šátků kolem hlav ženských malebně uvázaných, širokých nabíraných „krezlů", bělostných rukávců i svitem zlatých a stříbrných port na kordulkách. Mezi ženskými urostlí i zavalití mladí i starší mužové dlouhých do týla vlasů, mnozí „bez obleku" jen v zelené vestě vyšívané lesknoucí se knoflíčky, jiní ve vyšívaném „špenzlu" rovněž zelené barvy, všichni v širokých pasech kožených, bohatě bíle vyšívaných.

Mladý Klimeš překvapen nenadálou tou podívanou zůstal na okamžik u dveří, pak se obrátil k šedivému muži, k vůdci, jak tušil. Nemýlil se. Dal se s ním do řeči, a všichni, slyšíce český hovor, obraceli se po mladém hospodském z Padolí. Vůdce jej přijal nějak nedůvěřivě, začal se však usmívat, když uslyšel, že tu ten k nim přišel z Čech s „panáčkem", že ten pan farář, když uslyšel, že přijdou, vydal se k vůli nim na cestu, že se na ně těší, na jejich písně, a že slyšel, jaký je to lid nábožný. To o nábožnosti přidal Klimeš ze svého, z horlivosti, aby Havlovickému posloužil; bylo v tom už kus obchodního pochlebenství. Ale všecko to účinkovalo. Vůdce a všechny ostatní chvála těšila i zpráva o faráři.

Ještě o něm mluvili, vtom otevřely se dveře a v nich stanul na překvapení Hanáků vysoký, urostlý kněz černovlasý, mužně pěkné tváře, černých očí, plných bystrosti a ducha, muž vážný v černém, dlouhém kabátě, vysokých, lesklých botách, s kloboukem v ruce. Vše ztichlo a tichem zavznělo jeho jadrné, zvučné:

„Pochválen buď pán Ježíš!"

Všichni uctivě vstali; za chvilku už měl je Havlovický kolem sebe. Jeho milý pohled, zvuk hlasu, řeč jeho i vážné vystoupení je přivábilo, a hned si je naklonil, když opakoval sám, co již slyšeli, že přišel k vůli nim a že by jich žádal, aby mu zazpívali své písně, k svatým Cyrillu a Methoději, k sv. Václavu a k sv. Janu Nepomuckému.

Kdo ještě chtěl jísti, zapomněl. Hned se všichni chystali, že zazpívají; než farář žádal, aby vyšli z jizby ven naproti k statui, tam že se bude líp zpívati nežli tady.

Bylo už chvíli po slunci západu. V žlutavém, tichém a ne již palčivém světle stál kostel se schody, bílé kaplice na výši kolem i košaté stromy nad nimi; dole však mezi příbytky kladly se stíny vlažného podvečera, jenž mile ovíval po parnu dne.

U statue poblíž „velké hospody" shlukl se kolem faráře hanácký zástup v zjasněných barvách svého kroje, v malebné pestrosti a zazpíval jak vůdce zanotoval. Píseň k sv. Václavu

hlaholili zbožní Moravané na půdě starého Kladska ztraceného svatováclavské koruně; farář, záhy jat písní i zpěvem, naslouchal s potěšením. Ale ne bez vyrušení.

Ten onen sedlák, ta ona selka se k němu přibočili a vtiskovali peníze na mši. I Klimšovi, jenž stál stranou, někteří podávali stříbrné, aby je odevzdal panáčkovi; než Klimeš nepřijal a každému oznámil, že pan farář bude ráno o čtvrté hodině zpovídat v kostele, v ambitech na pravé straně, tam že mu mohou dáti na mši.

Nazejtří vyšel Klimeš ze své hospody před slunce východem. Jiní byli ještě časnější. Od kaple ke kapli přecházeli už dva houfky poutníků, kteří přespavše za dva nebo tři krejcary na slámě, všichni společně, vyšli už o třetí na lačný žaludek ven do ranního chladu. Byl citelný a v poutnických houfcích zvláště patrný na malých děvčatech a chlapcích.

V tváři pobledlí krčili se a choulili klečíce na zemi před kapličkou, za jejíž mřeží v šeru trčela skupina soch životní velikosti ze dřeva řezaných, křiklavě polychromovaných, výjev z umučení páně, figury děsivého, ztrnulého výrazu.

V kostele ještě šerém bylo ticho, ač nebyl prázdný. Na jednom z oltářů hořely svíčky a ve ztmělém koutě plápolalo jich plné železné kolo kolika kruhy. V lavicích sem tam někdo, u zpovědnic nalevo několik Prušaček šeře oblečených. Klimeš to rád viděl, jako by o něj běželo, a ještě raději, když v ambitech napravo stál a čekal u tmavé zpovědnice houf Hanáků a Hanaček. Žádný z nich nechtěl jinam nežli k padolskému faráři.

Zpovídal, žehnal, zpovídal.

Klimeš nemoha se dočkati odešel; když se po snídaní, po sedmé, vrátil, šel farář teprve k oltáři. Setkal se s ním pak u fary. Havlovický vrátil se unaven, ale spokojen.

„Však jsem se už po vás, Josífku, ohlížel. Pojďte se mnou.“ Vedl Klimše do fary na pokoj, v němž dnes přespal. Jak se brali do schodů, farář chválil hanácký lid, jak je opravdu upřímně pobožný a srdečný. „Ani mne pustit nechtěli. Loučili jsme se upřímně jako staří známí. O toho studenta, jak jsem vám včera povídal, bude na čas postaráno.“

Stanuv u stolu, vybíral z kapes hrsti stříbrných peněz a ne drobných, nýbrž skoro samých velkých.

„Však kdyby toho hocha nebylo —“ doložil jako na svoji omluvu.

Doma, v Padolí, nevzal od báby na modlení, sem šel schválně jako na výdělek, ač nebyl přítel poutí. Zahleděl se na okamžik na hromadu stříbra, pak se pojednou obrátil po Klimšovi.

„Rozumíte mně.“

„Rozumím, jemnostpane. Ti lidé by to tu stejně nechali, třeba ne tolik, ale dostalo by se to do kufru prajského pana faráře. Jak jste ráčil říct.“

„Máte pravdu. Hanáci vykonali nevědomky dobrý, milosrdný skutek. Já z toho nic nechci, nic. Dá pán Bůh, tomu hochovi to dá dobrý základ. Ale musíte mně pomoct nést.“

Co měli váčky na peníze, nestačily; Klimeš musil opatřit ještě dva pytlíky z hrubého plátna.

Bylo po desáté, když se vybrali z Vambeřic; z kostela hřměly varhany a rozléhal se zpěv ven nad velké schody, po nichž zbožní u vroucí modlitbě zase lezli po kolenou, a letěl přes stany a boudy a jejich hemžení vstříc novému houfci, jenž zpívaje docházel za korouhví, co zatím u „kaple smrti“ „vůdce“ houfu, chystajícího se na odchod, měl řeč k „rozmilým poutníčkům“, aby se rozloučili s nejmilejší matičkou boží Vambeřickou, již oslovoval kazatelským, břečlavým hlasem, strojeně pohnut, a k níž zvedal oči i ruce.

Klimeš kolikrát si cestou vzpomněl, komu asi ty peníze, kdo je ten student, než nezeptal se. Farář pak cítil, když mladému hospodskému tolik důvěřuje, že by mu měl také svěřit své tajemství. Učinil tak, ale teprve pozdě odpoledne, když šli „horami“ a odpočívali zase jako včera nahoře v lese u kamenného kříže. Klimeš počítal, že má farář nějakého studenta někde v Náchodě nebo snad v Havlovicích. Hilmy, učedníka Fidéla Hanuše, se nenadál. Překvapilo jej to, divil se, byl však rád; přál to upřímně sirotkovi, a chutě slíbil a dal slovo, že bude zatím mlčet, jak si farář přál.

Do Padolí spolu nedošli. Pod „horami“ za řejšenskou myslivnou vzpomněl si farář, že když je v těchto stranách, že by se mohl stavit v Stroužném u faráře Bergmanna, že s ním už dávno nemluvil a že mu návštěvu slíbil.

„Pojďte se mnou, Josífku; ale pospícháte-li snad domů —“

„Inu, abych pravdu řek', jemnostpane, rád bych se zas domů na hospodářství podíval. Ty peníze, prosím —“

„Já bych to všecko neunes'. Co nesete, vezměte s sebou, a zítra mně to přinesete na faru."

Mladý hospodský chtěl peníze spočítat. Farář však nedopustil. Potěšen tou důvěrou obrátil se Klimeš k Padolí.

Havlovický dorazil pozdě odpoledne do Stroužného pod táhlým Borem, vznášejícím labyrint svých pískovcových skal vysoko nad Bukovinu a ostatní lesnaté vrchy a chlumy. Na dole pod nimi mezi roubenými chalupami a statečky doškových střech nemusil faru dlouho hledati, ač byla také chudičká, nevysoká; než přece označejší z kamene a hlíny.

Na svou v Padolí toužíval, jak je těsná, že v ní není hnutí a jaké nesnáze má s hospodářskými místnostmi při ní. A tady! Chlívek dřevěný ve břehu za farou a ve faře jenom síň, kuchyně a pokoj; dveře do něho byly otevřeny. Svítil bělostí, jak slunce k západu se klonící do něho se opřelo a zatopilo jej zářivou záplavou. V ní se leskly na stěně housle i sklo nějaké rytiny v rámu začervenalého dřeva.

Ticho, nikdo tu. Leda snad tam — Farář upíral oči do kouta ku prosté kolébce stojící vedle postele zastřené přikrývkou z květovaného kartounu. Vstoupil a zašel bezděky tlumě krok, až ke kolébce, a hůl v jedné, klobouk v druhé za zády nahnul se nad ní, nad boubelatým děckem zardělých tváří.

Spalo, pěkně spalo, klidně oddechujíc. Pozoroval jeho milou tvář, buclatou ručku nad hlavu tmavých vlásků založenou, roztomilý nosíček zrosený drobnými perličkami lehkého potu. Pomyslil si, že to je asi to nejmenší, co se loni na podzim narodilo, jak tenkráte jim to kostelecký „pan bratr" u nich, v Padolí, s indignací oznamoval.

Náhlé překvapení pohnulo farářovými lopatkami. Děcko pojednou otevřelo oči, tmavé a velké, a na něj je upřelo, a náhle, jako když paprslek proskočí, také se na něj usmálo. Neuvědomělý ten pozdrav neprobuzené ještě duše jej okouzlil; jako přitažen rychle se naklonil níž a potěšen, potřepávaje mu prstem směrem k nosíčku, vyrážel měkce mezy zuby laškovné, mazlivé: „Šššt! Šššt!!"

Dětský hlas se za ním ozval. Vztyčil se jako prut. Na prahu otevřených dveří asi tříleté děvčátko v košilce, v krátké sukynce růžové barvy, boso. Přiběhlo volajíc mámu, zmlklo však a ztuhlo jako přimrazeno, když shlédlo cizího, velkého černého muže.

Vtom tu matka, „dvojíctihodná" paní pastorová, asi třicetiletá, svěží, půvabně plná, v bílém čepečku na černých vlasech, v pracích šatech bledě modře pruhovaných, prostředně velká, pěkně urostlá. K ní, do její sukně tulila se holčička asi půldruhého léta, bosá, v košilce.

Farář představiv se, omlouval se žertovně, že to roztomilé

poupátko v kolébce neprobudil, že je hlídá a jak si rozumějí, jak se ta čipera na něj pěkně usmívala.

Farářová, překvapená a ne bez rozpaků, zazářila, slyšíc chválu svého děcka, a omlouvala ty větši, že jsou neustrojeny, ale tady na vsi — a muž že chce, aby bosy a takhle chodily — Ach, aby odpustil, muže že hned zavolá, že je nahoře, že má pod střechou pokojíček, v tom že pracuje.

Havlovický chtěl k němu nahoru. Když už byl na síni pod úzkými, dřevěnými schody, zjevil se na nich nahoře pastor bez kabátu, jen ve vestě, v kostičkovaných nohavicích. Se schodů zrovna sběhl, když poznal, kdo jej navštívil.

V tiché, zastrčené faře velké vzrušení. Pastorová sháněla v kuchyni, chtějíc hosta uctít; do světnice přihnala se bosá děvečka, velká jako chlap, a vzavši malou z kolébky, vyváděla její sestřičky.

„Tři Luisy," zažertoval pastor ukazuje na dcerky. Havlovický znal Vossovu „Luisu", rozuměl.

„Jak se jmenují?"

„Nejstarší Julie, Matylda druhá a to mrně Otilka. Ta holka," mínil děvečku, „je Češka, to jest my jsme taky Češi, ale Prušáci, ale ona je od vás, z Čech, z Krčína, „sestra", je naší víry, opravdu vzor poctivosti a oddanosti. Ale půjdeme ven, na zahrádku, tam se bude volněji dýchat. Ovšem takovou lípu nemám, jak ji Voss ke grünauské faře přimaloval, ale uvidíme hezčí, das heisst znamenitější."

Zahrádka v čele fary nevelká, příjemná však květinami, keři a zvláště starou vysokou hruškou, vznášející v rohu blíže stavení rozlehlý svůj koš. Pod ní stál stůl, tři židle. Tu usedli.

„Podívají se," pastor zapomněv voňoval, „tahle zahrádka — Když jsem se před sedmi lety sem dostal, když jsem z Vratislavě sem přišel, byla plná kamení; ostružiny tu rostly a jiné křoví, smrčky, no, holá pustina. Žádné urovnání, žádný pořádek. To dalo mnoho práce, a většinou jsem všecko sám udělal. I hlíny jsem na kolečku sem navozil."

„Jak tu je teď pěkně," chválil Havlovický, „utěšené místečko." Rozhlížel se zpod hrušky, z chládku do plného jasu, níže na pohorskou vesnici, na příkré svahy nad ní, po nichž se kozy pásly, a výše k Bukovině, k Boru, jenž hořel zarůžovělou září západu, chvějící se na jeho balvanech skalních i na lesích temně modrých ve svahu i dál. Vzduch čirý jen zářil.

„Tuhle vyhlídku tu mám," zažertoval pastor a trpčeji dodal: „Ale jinou —"

„Chtěl byste odtud?"

„Toužíval jsem po světě, obzvlášť po moři. Chtěl jsem do Švédska, jak jsem už jim vyprávěl, pamatují-li se. I o Americe jsem míval sny. Teď je amen, teď jsem nadobro připoután," přidal vesele, „dětmi a ženou. A nelituju."

„Být v rodině šťastným, co je nad to krásnějšího."

„Ano, ale — tři Luisy! Tři Luisy! Teď to jde, třeba že není blahobytu. Farka chudička, obec chudá a v té je ještě dvojí strana: reformovaní a luteráni. Reformovaných je víc, ale samá chudina; možnější jsou mezi augsburskými. Možnější! Tady! No, konečně to jde, nouze není, ale ukládat — ani pomyšlení! Až dcerky budou dorůstat, kam s nimi. Do města poslat — není možná, a aby ostaly tady — ale odpustěj' —" usmál se, „co jich trápím, to tak někdy jako mrak přilítne."

„Nač si kalit budoucí starostí radost, kterou máte."

„Mám, chvála Bohu, mám. To je žena moudřejší. Ta žije jenom dětem a v dětech, ta má z nich jen radost. Zas už začínám — Ale jak jsem povídal, tamhle," ukázal níže do vsi, kde nad střechami vysoko vznášel se vrchol rozlehlé koruny. „To je ta lípa, jak jsem povídal. U Cvikýřovy živnosti, stojí tam jistě kolik set let. Ta mnoho pamatuje, bývala skrejší; svaté písmo v ní schovávali tenkráte, když je pronásledovali po bělohorské bitvě, když ještě tenhle kout a Kladsko a Slezsko patřily k české koruně."

„Tedy zachovala se tu nějaká tradice —"

„Na ty časy? Dost; dost vypravují, jak tu byli tajní evangelíci nejvíc v rodinách Houškově, Cvikýřově, Kubečkově a jiných, jak

se scházeli tady v lesích a ve skalách, tamhle na Boře a jinde, v zimě ve sklepích a jen v noci, a jak vždycky musili mít vartu, aby pozorovala a hlídala."

„Byly to zlé časy, poddaný lid zkoušel i jinak, zvlášť od vojska." Farář vzpomněl na „hory", jak se tam vůdce poutníků modlil za padlé v těch skalách. Tak se dostali na Vambeřice; dlouho se však u nich nezdrželi. Havlovický pověděl jen stručně, že byl na výpomoc, a také přišla farářová nesouc chléb, máslo, mléko, kávu. Začala se omlouvat, vážně, horlivě, a pastor jí pomáhal žertovněji, že pivo tady ve vsi je bídné a teplé, a víno v jeho sklepích že došlo, ale mléko že je znamenité.

Havlovický vzpomněl na děti a vyžádal si je; nejmladší přinesla pastorová, druhé dvě s ní přicupaly, prostřední jako připěnáček držíc se zase její sukně. Havlovickému se líbil obrázek rodinného štěstí, ta idylka pod starou hruší. Bavil se s dětmi, hovořil s rodiči, jak tu žijí, zvláště zimního času, jednali o zdejším lidu. Pastor některé chválil, zvláště starého Širlu chalupníka, že s ním je milé pohovoření, jaký je čtenář, co má knih a vůbec, že tady v leckteré chalupě najdou se staročeské spisy, zvláště Komenského.

Za hovoru zavadili o Prahu a Havlovický pověděl o své cestě, co by zvláště farářovu paní zajímalo. Z Prahy přišli na Vratislav, na české vesnice někdy exulantské u Střelína,* z nichž z jedné, z Dolních Poděbrad, pocházela paní pastorová.

Ani si nevšimli, že slunce již dávno zapadlo, že růžový jeho přísvit zhasl i na vrších i na temenech skal; stín zalehl nejen dolinu i svahy a stráně. Byl už soumrak, když se Havlovický rozžehnal s pastorem a jeho rodinou.

Odcházel s mnohými dojmy; ztlumily se, když se za chvíli bral kolem uhelné jámy u Žďárek a když se zadíval do jejího černého jícnu. Myslil na bratra, že tak dlouho zas nepsal a jestliže opravdu začne s tím dolováním.

Ale když kráčel zase polem, po kvetoucích mezích mezi obilnými lány, jež se zlehka vlnily a z ticha šustěly v podvečerním

* Strehlen.

vánku, když do měkkého soumraku volal z nich křepelčin hlas, vracel se v duchu pod starou hrušku, kde seděla mladá matka s boubelatým děckem na klíně, kde otec houpal na kolenou dcerku roztomile žvatlající. O starostech pastor mluvil, o budoucnosti. Ach, jak rád by se on staral!

XLVIII

Pomoc padolským pohořelým z náchodského zámku došla, ale o „amtstáku" nejblíže příštím uhodilo tam do padolského rychtáře. Vrchní zahřímal na něj přede všemi; nejprve spustil hrozně česky, v čemž nejhrozněji se kolikrát ozvala „číkačka", de je „číkačka", proč „číkačka" — A poněvadž ta „číkačka" asi nejhrozněji namáhala jazyk vrchního, padl do němčiny a v té již ostal. Peskoval rychtáře, jaký to pořádek v Padolí, to že není na celém panství, Herr Gott, že by se řeklo městečko, ale ves, nejhorší ves, že se ani o stříkačku nepostarali, teď aby vrchnost jim živila pohořelé, a stříkačka že musí být, musí, a nebude-li lepší pořádek, že jim dá, jak už řekl, komisara, extra komisara, ten že to v Padolí jak se patří srovná, že jim ho dá, jistě dá, co, když rychtář za nic nestojí, když se o nic nestarají, komisar že jim to spořádá a všecku neplechu, všecku plevel vytrhá, vyžene, komisar jistě.

Rychtář se ze zámku vracel jako zmrskaný. O tu hubu by nebylo; o každém amtstáku dostal, a všichni dostávali, někdy víc, někdy míň; tentokráte však neobyčejnou měrou, až stál zchlíplý a ohnutý; to by však cestou setřásl, ale ten komisar! To šlo již do tuha. Dostat komisara do Padolí — to jako by tam vrchní mezi nimi byl, to bude pořád amtsták. A stříkačku! Teď stříkačku! Jak ji pořídit!

Svolal hromadu, „právo" se sešlo, a když vyslechlo, co vrchní poroučí, ten krčil rameny, ten hlavou vrtěl, a Kocián od branky se ptal, zač by ji koupili, jen zač — Les porazit — Konopka hned do toho, že lesa na poražení není, a co je, že se musí dát a že se už

dalo sousedům na stavbu, že dostali, Vacek a jiní, to že musí být, Černý Vacek že by je roztrhal, pobil.

„Teď jsme si tu hrůzu ohně odbyli," mínil Kocián, „a dá pán Bůh, že bude zas pokoj, vždyť to by bylo, Bože! Takový oheň!"

Tak o stříkaćce zas jednali, jen jednali, jenže tentokráte při tom nepili na tu stříkačku jako jindy před tím. To, co teď z obecního lesa ubylo, se také neutopilo v pití, nýbrž všechno se sousedům dostalo na pomoc, na stavbu.

Stavělo se, a do podzimu toho roku se jasně ukázalo, jak se Padolí na svém „městečku" či rynku po ohni silně mění. Za příbytky s podsíňkami divně vyřezávaných sloupů, za malebné, rou-

bené stavby s vyřezávanými makovicemi a ozdobnými lomenicemi skoro samé zděné domky a všechny přízemné, na nichž nebylo nic milého oku.

Jen tam, kde požár vypukl, na rohu náměstí, na místě Foglarova, vzneslo se patrové, zděné stavení; na druhém konci, také v rohu rynku, na němž se husy často probělávaly, zbudoval soused Souček kamenný dům, jasně obílený, s velikým štítem. Toto dílo se „půlpánům" líbilo, dílo náchodského mistra, jenž v tom podivném, divně vykrojeném štítě sloučil hravě cop s empirem. Z nových stavení byly tyto dva domy nejznamenitější.

Novin nebylo jako loni těmihle časy; až pak pojednou proskočila zpráva víře nepodobná o učedníkovi Fidéla Hanuše.

Farář Havlovický vrátiv se z Vambeřic nikomu nic nepověděl o výsledku své cesty a její příčině, a mladý Klimeš mlčel rovněž. Teprve začátkem září poslal si farář Doubena pro mistra Hanuše; bylo všedního dne pozdě odpoledne. Učedník Hilma právě přišíval rukáv kabátu, když mistr všechen překvapen a nekliduě se dotazuje Doubena, co je, co se stalo, chystal se na faru. Mistr se darmo ptal, učedník darmo napjatě naslouchal, Doubenus nic nevěděl.

Fidél Hanuš v pokoji farářově oči vyvalil, když mu farář oznámil, co je, co hodlá. Rychlonohý krejčí začal přešlapovat, jako by se nemohl zdržet, jako by chtěl někam utéci. Zůstal však a naslouchal vážnému výkladu farářovu, naslouchal, přisvědčoval, a na konec ruku podal jako tenkráte, když mu farář nabídl Hilmu za učedníka. Teď mu jej zas bral. Ale jako tenkráte, tak i teď uznal mistr, že má jemnostpán pravdu. Tentokráte se však více divil, žasl, nežli jasně uznával.

Mrknutím pak byl doma, a hned vyzval Hilmu, aby šel, aby hned šel na faru k panu faráři, že mu něco poví. Sám mu nepověděl nic. Hoch se lekl, když jej mistr tak znenadání vyzval; něco se stalo.

Cosi jako tušení něčeho závažného jím zachvělo. Na faru pospíchal jako vítr, až mu přibledlé tváře zčervenaly.

Farář se usmál, když učedník vstoupil udýchaný, jako ulekaný. Havlovický si vzpomněl, jak bylo tenkráte, když mu znenadání dal barvy. Co bude teď, až uslyší. Než hoch se skoro ani nehnul. Jen oči se mu rozšířily a utkvěly chvilku na faráři. Jako by nerozuměl nebo nevěřil. Ale zbledl. Havlovický mu znovu, již bez úsměvu, pověděl, co se má s ním stát, a chce-li.

Hochovi proskočily v tváři zardělé skvrny. Kývl hlavou, ale nepromluvil, nemohl. Jak pak vyšel ven, nevěděl. Byl jako zmámený.

Dole u Čejchanů seděl tou chvílí jeho mistr, nešije; rokoval se starou Čejchankou, a živěji nežli jindy o snech, o tom, co farář hodlá, co pověděl o Honzkovi, jaký má dar Ducha svatého, že z něho bude malíř, a jakou má budoucnost, jaké jej třeba čeká štěstí. Vtom hoch vešel, rychle, s očima rozzářenýma. Ale jak shlédl mistra i Čejchanku, zarazil se a tiše šel do kouta, aby se svlékl. Stanul však, když se mistr ozval ne mrzutě ani hněvivě, nýbrž měkce:

„No tak, Honzko, tak ty nás opustíš."

Hochovi vyhrkly slzy. —

Ty dni po tom Fidél Hanuš přes tu chvíli se pochlubil, když přišel někdo k němu nebo k Čejchanom, jaké má teď dílo, jak je vzácný, že šije až do Prahy, na Pražany. Šil; nejprve Kalinovu Jeníkovi dvanáctiletému, s kterým se tatík chystal na sv. Václava do Prahy ke Křižovníkům, aby jej tam dostal za vokalistu, a pak na svého vlastního učedníka Jana Hilmu. Pro sukno se mu do Náchoda rozběhl a koupil je za peníze, jež farář na to dal. Když pak bral hochovi míru, řekl šňupnuv si:

„Honzko, dám si záležet; na tomhle mně ještě pomožeš. Však to bude poslední tvý dílo. Za to mně pak namaluješ sv. Fidéla. Obrázek toho sv. patrona nide nemožu dostat. Namaluješ, viď?"

Přibledlý učedník se radostně usmál a ochotně přisvědčil. —

V ty dni se chystal Havlovický zase na vyjížďku. Dne 13. září ve středu odpoledne vyčistil Mikula Rus s Doubenem žlutý okroč, do něhož nazejtří záhy zrána zapřáhl hnědku a myšku. Do ko-

čárku zanesl Doubenus jako obyčejně plášť a škatuli na klobouk, a tenkráte také náruč kvetoucích jiřinek, které farář před samým odjezdem nařezal a vytrhal a opatřil na cestu, aby dobře vydržely.

„Jseš jako ženich, Josefe," řekla mu usmívajíc se stará mlynářka, když usedl mezi samé velké květy ohnivých, strakatých barev, nesa v ruce nad to kytku z posledních růží. „Tak dej ti pán Bůh štěstí, abys s jiřenama šťastně pochodil."

„Nic se, maminko, netroštuju; tam budou jinačí zahradníci, ti si cenu zaslouží. Tak s pánem Bohem!"

Žlutý okroč hrčel suchou silnicí za svěžího, zářijového jitra. Vzduch jasný, slunce zářilo. Krásně se jelo. Havlovický se těšil na dnešní den. V srpnu dostal psaní, kterýmž mu P. Hurdálek v Skaličce oznámil, že navštívil v Hradci přítele profesora Klicperu, podívat se na jeho a Pospíšilovy jiřeny, že uviděl i jiřeny pana krajského, také velikého milovníka této květiny, a ten že se projevil, že by se mohlo odbývat takové veřejné vystavení jiřen, které tady doma, od zdejších pěstitelů ze semena byly vyvedeny, aby se z těch semenáčů, a těch že bude jistě několik set, ty nejspanilejší a nejvýtečnější vybraly a při té slavnosti u něho, u P. Hurdálka, aby se ocenily.

Když to Havlovický četl, srozuměl, že za panem krajským je P. Hurdálek, že vyvedl to, co faráři Ludvíkovi za jeho návštěvy loni na podzim nadhodil. A dobře tak. Bude radost přehlížeti takové množství vybraných, vzácných květů a sejde se tolik známých. Zvláště se těšil na Klicperu a na Pospíšila, o kterém P. Hurdálek v posledním listu oznamoval, že snad také přijede. Havlovický byl by už včera rád jel, aby byl při všem, neboť slavnost ustanovena na dva dny.

Už včera dopoledne se projížděly zahrady nejbližších pěstitelů jiřinek, jmenovitě bylo ustanoveno podívati se do nedalekých Chvalkovic k obročnímu Hochovi, jenž při starém zámečku, svém obydlí, vypěstoval vzácné nové druhy.

Havlovický mohl jenom na den, jenom na dnes. Ale dnes bude nejslavněji, hlavní ocenění jiřin, jak bylo na programu: budou

Eminence, jiné dostanou akcessit, jiné zas jak „znáči“ ustanoví, mají míti první a ostatní druhou třídu, a pěstitel za odměnu dubový věnec propletený jiřinkami. Po cenách pak hostina, večer bál.

Pestré hlavice farářových jiřin třásly se v kočárku za rychlé jízdy. Až za Náchodem se ztišily na silnici opodál starého gotického kostelíka do země jako zapadajícího pod košatými lipami, stínícími i šindelovou střechu svatyně i tichý hřbitov u ní. Tam ostala ta kytka růží. Havlovický ji tam zanesl a položil na hrob paní důchodňové.

Chvíli u něho postál, pak se rychle vrátil. Usednuv, nerozhlížel se jako dosud krajinou. Hleděl před se zamyšlen. Minulost zabolela,

vzpomínkou padl do duše tichý smutek, jako když pruh mlhy zavane do klidného jasu podzimního dne.

Až za Vysokovem se probral. Mikula Rus, zachovávaje naučení farářovo, nehnal koně do Vysokovského vrchu; ale jak jeli rovinou (byli už v kraji), nešetřil a zašvihl bičem, až „myška" začala hlavu i ohon zdvihat. Projeli Kleným vsí jako vrchnost, dubový les dále vpravo u cesty, ještě zelený a vyzářený, jen se kolem kmitl. Z pozadí svítil s Dobenínské výšiny bílý kostelík sv. Václava u bývalé zemské brány; v polích dole ticho. Šel oráč za pluhem, koni jeho zableskl mosazný kotouč na chomoutě, na pohřbetníku. Dále na ouhoru se páslo stádo ovcí; starý ovčák hůni přes ramena, o hůl opřený stál jako socha a nehnul se ani, když opodál hejno ptáků náhle zafrčelo do modra, do záře a zapadlo za strništěm, za trnkovými keři na mezi, v níž bíle se svítilo stříbrné předivo babího léta.

Farář uváben chytal vyjasněným zrakem rychle se měnící scénu, její výjevy, až, dříve nežli se nadál, mihla se před nimi krajní stavení České Skalice.

XLIX

Už na náměstí shlédli před Bartoníčkovou hospodou několik kočárů a okročů, z nichž bylo vypřaženo.

„Mikulo, je zle," volal farář na kočího, „u Šteidlerů nedostaneme místo, když už tady je tak plno. Ale jeď, zkusíme to."

Projeli náměstím, dali se přes dřevěný most přes Oupu, dělící Skalici město od Skaličky, kdež stála i slavná po všem okolí Šteidlerova zájezdní hospoda „U lva" i vedle ní „malá fara", podle nadace vždy obydlí kněze deficienta, toho času P. Fr. Hurdálka.

Již na průčelí bílé, zájezdní hospody, jejíž okna v přízemku měla mříže pěkně kované, při spodu ven vyduté, hlásila se jiřinková slavnost guirlandami z chvojí; v jejich zeleni pestřily se jiřiny jakož i ve věnci kolem bílého, plechového lva zavěšeného na železné tyči nade dveřmi.

Rozlehlá, klenutá kolna v pozadí nesoucí na mohutných, pískovcových pilířích a na klenutí prostorný sál, byla plna vozů, kočárů bez krytu i s krytem, zelených, žlutých okročů, mezi nimiž tu tam koleska „s ušima" se lišila. Všude samý povoz, nicméně zjednal podomek v zelené, sametové čepičce a v bílé zástěře místo pro povoz padolského faráře.

Zahrada plná keřů, stromů, plná květin dělila zájezdní hospodu od „malé fary", jež měla také zahradu; ale ty dvě zahrady, ač rozdělené plotem, jakoby zahrada jedna. V plotě mezi nimi vrátka pořád otevřená, správce a zahradník obou jeden a týž, hospodář „malé fary", páter Hurdálek. Do nevysokého patra „malé fary" šlo se zděnou pavlačí přístupnou s obou stran. Byla

jako veranda a v tom vyjasnění zářijového ranního slunce i ve výzdobě chvojových polověnců s jiřinami pestrých barev vypadala svátečně.

Havlovický se po ní ohlížel, nestavil se však, domýšleje se, že hospodář té chvíle jistě není doma. Rovnou zamířil kolem kostela na faru. Venku před ní setkal se s přítelem Ludvíkem, studnickým farářem, a hned se ho zeptal, je-li tu také kostelecký „pan bratr", na nějž si už cestou vzpomněl, bude-li tu, osladí-li mu tu slavnost. Proto si v duchu oddechl, když uslyšel, že kostelecký farář nepřijel.

Skalická fara sotva stačila hostem. První pokoj ztemněl postavami farářů i kaplanů; samý černý, dlouhý kabát, samý bělostný kolárek, skoro všichni ve vysokých, lesklých botách, faráři šedí i mladí, kaplani mladí i šedí, postavy vysoké i malé, většinou zavalité, rumných a plných tváří s laloušky, někteří se zášijky jen kynoucími.

Havlovický se znal skoro se všemi; rádi jej viděli, hlučně vítali. Hubičky pršely, bylo potřásání rukou v tom šumu, jak se živě hovořilo po skupeních a kupkách, u stolu, u oken, u bílých, empirových kamen, u stojanu s knihami, a všude česky. Havlovický zvláště rád viděl kaplana z Nového Města, P. Rojka, vysoké, statečné postavy, horlivého pracovníka, jenž v Městě zařídil knihovnu a zakládal hudební archiv, a kaplana z Hořiček, P. Albla, vynikajícího ze skupiny u kamen svou vysokou, suchou postavou; byl veselý a vášnivý tanečník, jenž v Ratibořicích o obžínkách obyčejně zaváděl s vévodkyní kolo a tančil až mu dlouhé šosy jeho dlouhého kabátu lítaly.

Havlovický se ohlížel po hostiteli, faráři Palečkovi, uslyšel, že je ve vedlejším pokoji s panem krajským a profesorem Klicperou.

„Je tu!" zvolal Havlovický mile překvapen. „Pospíšil ne?"

„Ne, nemohl přijet. Ale jiřiny poslal na vystavení."

„Co Klicpera, zdravý, a —"

„Pane, jak býval, není," odpovídal Rojek, „a jak taky. Byla to rána na jaře: Ztratit paní, a ostalo pět dětí."

„Pět?!"

„Přivezl krásné jiřiny, krásné," pochvaloval horlivě malý, tlustý farář. „A všechny mají česká jména, každá jiřena pěkně česky: Děvana, Milosta, Těšenka, Vlasta, taky Bolemír, jo a Těšenka a Černobělka."

„Jiní mají taky česká jména," hádal Havlovický s úsměvem a jako najisto.

„Mají, i mají, ale německých, pane bratře, bude taky dost, ne-li víc. Obroční Hoch z Chvalkovic má jen samá německá jména, a tady pan krajský," farář zamrkal po dveřích sousedního pokoje, „taky, a správce vranovský taky. No, co je ouřadník, to se ví —"

Z vedlejšího pokoje vstoupil hostitel, farář Paleček, staroušek bělovlasý, usmívavý, zeptat se, přišel-li už P. Hurdálek, že snad je už čas, že pan krajský myslí, že by mohli do zahrady, má-li pan páter všecko přichystáno. Oznamovali, že tu ještě nebyl; vtom se Havlovický přihlásil. Stařec jej srdečně uvítal a hned jej vedl do vedlejšího pokoje.

První poklona krajskému, ne starému, ale vážnému, příjemnému muži v atlasovém nákrčníku a ve fraku, s licousky na spáncích, druhá, ale upřímnější, prvnímu dramatikovi, spisovateli Klicperovi. Stál u okna, veliký, silný, ani ne padesátník, hladké tváře, hustých vlasů, v hnědém kabátě, s černým hedvábným šátkem na krku, v pantalonech. Hned poznal padolského faráře, ač s ním jen asi dvakráte mluvil v Hradci u Pospíšila. Srdečně jej pozdravil svým mohutným, ač ne zvučným hlasem, tiskna mu ruku.

Mluvili o „vystavení", o jiřinách, a když krajský uslyšel, že Havlovický také přivezl jiřiny ze semene vypěstěné na vystavení, zvolal, mluvě stále německy: „Ah, to jste dva a čtyřicátý! To je skoro půl sta těch, kteří vystavují! Jaká konkurence!"

„To budou mít soudcové těžkou práci," mínil stařičký farář Paleček po německu a česky přidal Havlovickému:

„Jsou čtyři znáči vyvoleni jakožto cenitelé jiřin. Jeden až z Kladska, pan Bernkop, zahradník hraběte Magnyho." Trhl sebou. „Ah, to snad —" Opustil rychle, stařeckým krokem pokoj, neboť hlučnější šum ve vedlejší jizbě oznamoval nového příchozího.

Žádaný P. Hurdálek, hlavní pořadatel slavnosti, přišel, ač ne letný, již pensista, přibledlý a suchopárný; s ním nevelký, kulatý kněz červených tváří, smavých, veselých oček, dašický farář Turek, nejslavnější pěstitel jiřin a rozmnožitel v hradeckém i chrudimském kraji.

Přihnutý staroušek svěžích tváří protáhl se k nim mezi „pány bratry"; hlava jeho bělala se jako sníh mezi nimi, a zase zpátky k pokoji pana krajského. S farářem Palečkem šel P. Hurdálek oznámit, aby pan krajský a spolu guberniální rada ráčil vyjít,

že již je všechno vystavení v sále připraveno, jiřiny semenáče dnes a včera po zahradách uříznuté a jménem pěstouna ve svinuté cedulíčce poznamenané i s těmi, jež od vzdálenějších sem přivezeny, že jsou srovnány, seřaděny.

Krajský právě vykládaje profesoru Klicperovi i faráři Havlovickému, jak bude tato výstava důležitá, vyšel, pokračoval však u svém výkladu jda v čele s Klicperou a se staršími faráři, kteří se chtěli přihřát na sluníčku, býti blízko u velkomožného a v hradeckém kraji nejmocnějšího. A on vykládal plynně, velmi vážně, pořád německy, když tu bude kolik set krásných semenáčů, že se dají vybrat z nich zase ty nejznamenitější, od ostatních se lišící, takové druhy, které zasluhují, aby se zachovaly a byly rozmnoženy, a pak že se nebudou od nás posílat peníze do Drážďan a do Hamburku.

Vtom zlehka klopýtl, jak u živém výkladu si sotva povšiml, že jsou již venku na cestě, že jdou z fary k „malé faře" a Steidlerově hospodě. Vykládal dál a to již s hrdostí, že už teď některé druhy naše se vyrovnají zahraničním, že tuhle mluvil o tom také s Jeho Excellencí panem ministrem hrabětem Kolovratem, když u něho byl v Černikovicích u Rychnova, kde teď J. Excellence právě meška na panství, on, krajský, že hodlá ty nejkrásnější druhy J. Excellenci poslat na ukázku do Černikovic nebo do Rychnova, že J. Excellence je zvláštní milovník jiřin a Její Excellence, paní hraběnka, ta nade všecko.

V pozadí toho průvodu, většinou kněžského, z něhož vynikaly kastorové klobouky, probělávaly se kolárky a probleskovaly vysoké holeně bot, bral se suchý, dlouhý P. Albl, obklopen mladšími, mezi nimiž uvázl také Havlovický. Žertovali, ptali se také suchého, dlouhého kaplana z Hořiček, tancoval-li také letos o obžínkách v Ratibořicích s hercočkou, s paní vévodkyní, a zdali mu zas hodně lítaly šosy.

„A vidíte, letos nelítaly. Vévodkyně ani v Ratibořicích nebyla, však víte. Je prý nějaká stonavá, ostala v lázních."

„A kdyby byla přijela, jaký už tanec: těžká paní, a přes padesát."

„Aa, ah!“ P. Albl zašermoval rukou. „Donedávna tancovala. A jak by mne zhlédla, hned by vzkázala: Sie, Páter Albl, kommen sie tanzen. To byste viděli, jak bych ji roztočil!“

„Vždycky prý ti odhazovala šosy,“ štípl jeden z kaplanů.

„To odhazovala, lítaly jako křídla, když jsem se roztočil, a plácly někdy do ní. Ale dnes, kamarádi, budu mít za obžínky, dnes o bále, to se vytancuju!“

Došli k malé faře, zahnuli do její zahrady, spojené otevřenými vrátky se zahradou Šteidlerovy hospody. Zastali tam správce z vranovského dvora, obročního Hocha z Chvalkovic, vrchní zahradníky z Ratibořic, z Opočna, „znáče“ ustanovené a ostatní vystavovatele a jejich dámy. Z občanů skalických kromě sládka skoro nikdo tu nebyl; samý jen vrchnostenský úředník, zahradník a kněží.

Brali se volně, v živém hovoru cestičkami kolem záhonů prokvétajících posledními růžemi, resedou, astrami, slaměnkami, kolem houští jiřinkových, jejichž květy silně probrány na slavnost. Vše v zátopě zářijového, ranního slunce, v němž zahořely barvy květů i zlaté, zardělé tóny první jeseně po křovinách a stromech.

Společnost hovořila německy, česky. Jindy v takové společnosti čeština sotva se ozvala. Farář Ludvík, jenž šel s Havlovickým a P. Rojkem, s úsměvem na to upozornil, jak dnes čeština „panuje“, že i pan krajský —

„— se někdy zapomene,“ vpadl Rojek s úštěpkem.

Společnost nešla pořadem; brali se, jak stezka a místo nutily; ale pan krajský se svou suitou byl v čele pořád. Havlovický se dostal zas od svých přátel a za chvilku hlásil se k němu ratibořický vrchní zahradník, který se mu maně dostal po bok. Ten, nějak rozveselen, si chválil, tohle že je týden, samá slavnost, včera že byli ve Chvalkovicích u pana obročního Hocha, ten že se vyznamenal jiřenami i vínem, ó, dobrým vínem a kuchyní také, předevčírem zas že byl, on, zahradník, na svatbě, u nich, v Ratibořicích.

„Komu?“ ptal se Havlovický.

„To nevědí? Našeho štolby, pana Pankla dcera, nejstarší, se vdávala, Baruška; tady v Skalici měla svatbu.“

Havlovický se divil, nechtě věřiti, a počítal léta, a že, když byl před desíti lety v Ratibořicích poděkovat se paní vévodkyni za faru, že mluvil s Panklem a že viděl Barušku, to že byla děvčátko, no, ať šest, sedm let.

„No, no,“ přisvědčoval usmívaje se zahradník, „vždyť jí je sedmnáct let.“

„Sedmnáct let a už se vdává! Co, prosím vás, tak pospíchali?“

„Co taky, jaké odklady. Dětí je kolik, a když se děvče dobře opatří —“

„Koho si bere?“

„Z Kostelce respicienta, Němce, Němec se jmenuje, jináč je Čech. Trochu starší nežli nevěsta, ale statný chlapík a vzdělaný, studovaný — však ona mu Baruška přivykne. A co taky doma, jako v zámku. Panklovi už nejsou na Starém bělidle, jsou u nás v zámku, a tam je všelijaké taliánské a jiné chasy, takových hejsků, a tak s děvčetem radši z domu. Svatby byly veselé, byly.“

„Pan páter Albl byl taky?“

„A bože, jak by nebyl! To jsme se nasmáli. A tancoval! Hned jak vrzly housle —“

Uvolnilo se kolem. Byli na dvoře Steidlerovy hospody. Pan krajský veden P. Hurdálkem a farářem Turkem stoupal v čele společnosti už po schodech vzhůru na sál nad mohutnou kolnou. Kotle vířivě vzezvučely, trouby pronikavě zahlaholily, jásavá fanfára slavila krajského i hosti.

Nejedno „ah, ah“ tiše zavanulo i hlasitě se ozvalo. Nejeden žasl, všichni byli překvapeni sálem, jeho úpravou. Prostorná místnost jako zahrada. Už venku nade dveřmi květinové guirlandy a uvnitř všude samý květ, samá jiřina. Festony vnitř kolem dveří, věnce, půlvěnce z pestrých květů jiřinových po stěnách, mezi okny i na kamnech v rohu, na kruchtičce sálu, vázy po stolkách i na oknech s velkými kyticemi dahlií.

Stoly, prostřed sálu v jeden ohromný sražené, jeden květ. Tu odpočívaly krásné, pestré zápasnice nejspanilejší jiřiny, které se ucházely o cenu, vybrané ze skalických zahrad, z okolí i z dálnějšího sousedstva, ve svazcích, každá označena svým jménem, každá se zavinutou cedulkou, v níž napsáno jméno jejího pěstitele.

Spousta květů; nevanula z nich vůně, ale omamovaly barvou. Sta různých druhů velikých květů, úžasné plnosti a bujnosti, podivuhodné spořádanosti květových lístků se tu kupilo, všecky tak rozmanité, pestré barvami rudých, fialových, bílých i žlutých tónů a nejrozmanitějších těch barev odstínů, kropenaté, žíhané, některé

několikerých barev. A veliký, rozlehlý sál četných oken dával jim příznivé, plné světlo, zlatou zář.

Kolem toho stolu květy jako zasypaného šum kroků, směs hlasů. Krajský, „znáči" či „cenitelé", vystavovatelé, jejich dámy, někteří z předních měšťanů skalických, obcházeli stůl. Nad spoustou květů skláněly se hlavy mužů i paniček v kloboucích, jež se podobaly kukaním, v salupech, ve spensrech. Výkřiky úžasu pronikaly přes tu chvíli ze bzukotu a šumu, zvláště u některé skupiny květů podivné krásy. Volali se k nim, upozorňovali na ně, tlačili se u nich.

Až pak kde kdo v sále ztichl, když oznámeno, že „znáči" ohlásí svůj rozsudek. Vše ustoupilo v dychtivé zvědavosti, mnohý v žádostivém očekávání. Havlovický hned po první obchůzce stolu sám si usoudil, že jiřeny, semenáče jeho pěstění, nebudou mezi nejvzácnějšími, že nedojdou valného povšimnutí. Než i on dychtivě čekal.

Krajský nejprve promluvil, německy, o výstavě, proč se sešli, o kráse jiřin, o jich pěstění domácím. Skoro totéž pověděl, co cestou sem vykládal. Pak vyzval rozhodčí, a při tom uklouzlo mu několik českých slov.

Čtyři „znáči" ve fracích ukázali na květy, kterým usoudili první cenu, které uznali za eminence. Dva z těch druhů měly česká jména, jeden německé. Z rozbalených cedulek přečetli jména vítězných pěstitelů: P. Hurdálka, dašického faráře Turka a obročního Hocha z Chvalkovic. Shora, s kruchty, zahřměla sálem fanfára; vítězové předstoupili, krajský jim podal dubové věnce propletené jiřinami, ostatní se k nim tlačili, aby stiskli ruce, pogratulovali.

Pak ukázali soudcové na deset druhů, kterým přisoudili akcesit. Četli jejich jména, četli také: Děvana, Bolemír — — Havlovický se otočil po Klicperovi, jenž nad ostatní vynikal postavou, a jenž toho okamžiku sebou nápadně hnul. „Pan profesor dostane akcesit," šeptal páter Albl v pozadí, jejž více zajímala společnost a zábava nežli květy, „jindy ho dává sám." Vtom přistoupil k Havlovickému a zeptal se vesele:

„Jak jim je, pane faráři? To mají strach, co, jako když je klassenforlesung.“

„Eminenter už nebude,“ odvětil Havlovický, notuje kaplanu, „ademines už asi taky ne. Už ne!“ zvolal, jak v tom zabouřila fanfára právě dočteným jménům desíti akcesistů.

Četli jména těch, jejichž jiřiny přiřčeny do první třídy. Havlovický svého jména neuslyšel, ale Ludvíkovo. Až do druhé třídy prohlášeny padolské jiřiny. Až do druhé; než bylo to přece jen uznání, neboť soudcové měli tolik na vybranou ze samých neobyčejných druhů. Fanfára zajásala naposled. Do ní P. Albl zavzdychal, že má již hlad, bože, jak ten čas utekl, že už je poledne.

I.

Za chvíli přestal vzdychat. Vystavovatelé a někteří z města zasedli v hostinských místnostech k tabuli. Pan krajský v čele. Farář Havlovický mluvil dosud málo s Klicperou, ač po tom toužil a cestou již se na to těšil. V tom šumu a hemžení dopoledním nebylo možná na delší chvíli se k němu přitočit. Teprve u společné tabule se uvolnilo, a štěstí přálo Havlovickému. Posadili jej hradeckému dramatikovi zrovna naproti. Viděl přímo do mužné té tváře, vlídného, milého výrazu. Stín, který ráno v ní Havlovický postřehl a kterému rozuměl, zmizel. I paprslek úsměvu chvílemi vyjasnil mohutné to líce a z řeči zrovna hřálo, když zašli na „vlasteneckou roli".

O písemnictví mluvili sami dva ne dlouho; nejbližší sousedství, namnoze kněžské, se přidávalo do hovoru, a ti, kteří seděli dál, obraceli se i nachylovali, aby slyšeli váženého spisovatele. Mluvilo se také o tom, jak vědomí vlastenecké roste; farář si vzpomněl, co četl v „Květech", že Čelakovského „píseň společní", „Za dnů mladosti" se v Praze šíří, že i z mnohé dílny ji bývá slyšet.

„Po Praze i po kraji," přisvědčil Klicpera. „U nás studenti ji zpívají," tvář se mu jasnila úsměvem, „i mezi lidem dochází obliby. To jak jdou zpěváci, harfeníci. Onehdy," vzpomněl si, „jsem ji slyšel v Kuklenách, já si tam někdy s kolegou Chmelou zajdu na pivo, a to ji tam hrál starý harfeník. Právě ji skončil, když my jsme vstoupili, a tu on, soudě podle kabátu, aby se zachoval, spustil Schillerovu: „Freude, schöner Götterfunken". Ale Chmela jde k němu, a že my také rádi českou píseň slyšíme.

Měli jste ho vidět, s jakou ochotou kýval hlavou, jak se usmíval a hned spustil, a jakou! Novou, o Žižkovi."

Kolem se usmívali; nikoho tím jménem nezarazil.

„Ta píseň má německou notu, jako „Lützows wilde Jagd", líbila se, celá hospoda plácala, ale pak ještě víc, když zazpíval „Kde domov můj"; to je krásná píseň od Tyla, v hudbu uvedená od Škroupa."

Havlovický pověděl, jak on ji po prvé v Praze slyšel, a vzpomněl na divadlo „u Kajetánů", na Filípka, jak on a Tyl se snaží, aby kusy páně profesorovy, Klicperovy, častěji se hrály.

Klicpera zvážněv pokýval hlavou.

„Ano, ano, ale mám smutné zprávy o Kajetánském divadle. Letos usínalo, diváků bylo prý poskrovnu. Pravda, doba od sv. Jana do sv. Václava, kdy jsou krásné jarní dni a pak horko, není příznivá divadlu a zvlášť takovému jednoduchému."

„A je pro Pražany přece jen tuze z ruky," mínil Havlovický. „Z Nového města ku př. až pod Hradčany a odtud zas v noci domů."

„Je pravda. Proto divadlo usíná a jak píšou, letos asi zajde. A pak bude zase jen těch několik představení ve Stavovském od sv. Václava do sv. Jana. To je málo. Málo! A jak by nám divadlo prospívalo. Chudák Tyl —"

Rozhovořili se o něm, o jeho díle, o „Květech", a Klicpera vypravoval, jak přišel Tyl do Hradce na gymnasium z Prahy, do poesie a jak už tenkrát básně skládal a jak uměl také — vařit.

Kolem překvapení, úsměvy, tázavé pohledy.

„Vařit, ano. Já tenkrát pozval Tyla, aby ostal u mne na prázdniny, žena odjela s dětmi do Chlumce, já chtěl v Hradci něco dokončit. A tak jsme s Tylem hospodařili a — spisovali."

„A vařil?" ptali se kolem.

„Vařil, v Praze se trochu naučil. Ale dřív musil udělat zkoušku. Před tím v gymnasiu znamenitě obstál, měl samé eminenter — pak v kuchařství."

„Taky eminenter."

„To zrovna ne, důstojný pane, vy byste mu jistě eminenc nedal, ale šlo to, šlo, nezkazilo mně to žaludek a spisování. A Tylovi také ne. Dopoledne vařil, já psal."

„Co, prosím."

„Veselohru na mostě."

„Ah!"

„On pak odpoledne; to začal „Statného Benedu" a večer jsme si to četli."

Všichni kolem se spokojeně usmívali, všichni rozehřáti, cítíce roztomilost vážného profesora, kterýž v ten okamžik maně si povzdechl:

„Ach, tenkrát to bylo pěkné!"

Rozuměli mu, že při milé vzpomínce zabolela rána, již nedávno utrpěl.

Tak se zabrali ve vlasteneckém hovoru, že pozapomněli i na čelo tabule, na pana krajského a jeho sousedstvo, kdež nejvíce němčina panovala, i že si dost nevšimli konce tabule, kdež seděli mladší, hlavně kaplani, a kdež měl solo P. Albl.

Pánům v čele právě se ukláněl hospodský Šteidler, Němec, jenž před tím míval panskou kovárnu v sousedství a jenž svou podnikavostí zřídil tuto slavnou zájezdní hospodu. Pořád nadzdvihoval vyšívanou čepičku s třapcem, zlehka se klonil a usmíval, když pan krajský mu chválil víno i kuchyni; nadzvedoval čepičku dál, jak obcházel tabuli od hosta k hosti. Vtom, když byl v polovici stolu, zdola na něj zavolal páter Albl:

„Herr Šteidler! Herr Šteidler!"

Hospodský usmívaje se začal proti němu mávat dlaní, že ví, že ne, že ví, co pan páter chce, ale on že ne. Neumlčel však veselého kaplana, jenž už vypravoval svému sousedstvu, jak se se Šteidlerem seznámil, jak byli spolu za tovaryše, jistě, tenkráte, když on, Albl, se dostal na Hořičky, když tam šel, per pedes, to se ví, s uzlíčkem pod paždí, jak by ne, když nic neměl, ani zouvák.

„A bylo horko!" pokračoval, „horko, a do toho kopce! Kolárek do kapsy, svlíknu se, vesta se na sluníčku jen blýskala, a v tom

v té parádě dojde mne tamhle pan Šteidler, to ještě hospodu neměl, neznal mne, ale hned na mne: ‚Wohin?' No, že ne?" obrátil se na Šteidlera, jenž přece přišel, na dozor, aby páter moc nepřidával.

„Tak on na mne: ‚Wohin', a já řku: ‚Nach Hořička.' ‚Was für ein Geschäft,' zas on, no ne, pane Šteidler? A já: ‚Schneider'."

Kolem se usmívali. Šteidler chtěl něco dodat na vysvětlenou či na svou omluvu, nedali mu však, a páter Albl pokračoval:

„ ‚Schneider', povídám, a on se hlásí: ‚Ich Schmidt!' a šli jsme, dva tovaryši, on kovář a já krejčí, začali jsme si tykat, to se ví."

Ten onen kolem prskl smíchem do vypravování.

„Na kraji Hořiček se krejčí kovářoj ztratil, to se ví, ale za čtvrt leta se sešli. V Skalici byl jarmark, já se jdu tam podívat, a povídám si: ‚Podíváš se na kamaráda z krátkého vandru, na kováře.' Rozumí se s kolárkem na krku, pěkně v kabátu, to se ví. A tak šlapu kolem panské kovárny. A kovář venku. Jak mne shlíd', jako když mu dá perlíkem. Chvilku kouká, vtom vylítne proti mně a křičí: ‚Du Spitzbub, du bist a Geistlicher!' "

Kolem se smáli a obraceli se po Šteidlerovi, jenž za posledních slov zase začal dlaní mávat, jako by se oháněl, až pojednou nadzvedl čepici s třapcem, hloub se uklonil a smčje se zamířil zpátky, nahoru do čela tabule. —

Až v soumrak ztichla; s večerem začalo nové veselí. Stoly ze sálu zmizely a jiřiny na nich. Uvolněnou místností zazářil lustr i voskové svíčky v nástěnných svícnech s talířky, aby vosk nepřekapoval. V tom osvětlení probudily se a zajásaly barvy jiřin ve vázách, v guirlandách na kamnech, kolem dveří, na kruchtě hudebníků, ve věncích i v půlvěncích na stěnách.

Sál dole začal také rozkvétat barvami. Páni ve fracích modré, černé nebo zelené barvy, v kabátech delších šosů vcházeli sami s dámami plesově vystrojenými, městské panny v bílých lehkých šatech z tylu, z květovaného batistu, mušelínu, ozdobených tu více, tam méně, tu ladně, tam s menším vkusem květy a poupaty malých dahlií, jiřinek, v šatech krátkých, vzdutých rukávů, sukní do cviklu ne dlouhých, dlouhé pletené rukavice bez prstů na rukou.

V té běli, v mušelínu a batistu odrážely se nákladné úbory paniček z panských dvorů, paní správcových, důchodních, obročních, úbory z dykyty nebo levantinu. Krepové bajadery malinové, bledě zelené i bělostné barvy splývaly dámám, jejichž umělé účesy byly vyzdobeny žinilkou, přes ramena, lehounké bajadery nebo krajkové poloušky.*

V té strakatině fraků a dámských šatů mihla se také uniforma pomezní stráže, zelený kabátec žlutých výložků. Dobře slušel vysokému muži, dobrému třicátníku, snědé tváře, černých vlasů i očí, v jehož rámě zavěšena líbezně se nesla urostlá mladičká paní v bílých, prostých šatech, s vlasy hladce na čele přičísnutými. Paní, ale jako panenka; rozkošné dítě.

Pestrý proud procházel se sálem pod jiřinami a sám takřka v jiřinách; všude šum, čilý hovor, v sále, v skupinách u zdí, u oken, vše v radostném vzrušení. Jako by jiskra všemi projela, když s kruchtičky zahřměla hudba. Předehra, pak polonéz, jejž vedl ratibořický správce, starý mládenec vymydlený, v modrém fraku zlacených knoflíků, v bílé, kvítkované vestě, v šedých nohavicích přiléhavých zvláště při kůtkách, galanthomme prohlášený i aranžér tanců o „noblbálech". Za ním hned v druhém páru dlouhý, suchý P. Albl v černém šosatém kabátě, v pantalonech; nesl se jako prut, lehkým svižným krokem, obraceje se galantně po své tanečnici, silné paní nejlepších let, jíž potřásal se příval kadeří po spáncích. Rozkoš tance jej už teď rozehřívala a zářila mu z tváře i z tmavých očí.

V tu chvíli vstoupil ratibořický zahradník ze sálu do vedlejší místnosti, jejíž stoly zasedlo starší panstvo, a zamířil rovnou k oknu k faráři Havlovickému, zabranému ve vážný hovor s profesorem Klicperou.

„Pane faráři," oznamoval zahradník bez ohledu na ten hovor, „chtějí-li vidět Barušku — je tu; přijeli na bál."

Havlovickému nebylo to vyrušení milo, a také nemohl hned vzpomenouti, kdo ta Baruška.

* Poloušek = půlka krajková, někdy také vyšívaná.

„Panklova Baruška, štolbova, jak jsem jim ráno povídal, že měla předevčírem svatby, je tu, a pan Němec, respicient, její muž, taky.“

Nebylo pomoci. Havlovický se musil jít podívat. Ale pak, když spatřil sedmnáctiletou, štíhlou paní Němcovou, nelitoval. Vzpomněl, jak ji naposledy viděl, malou holčičku s copánky, a jaký teď květ. Tančila se synem chvalkovického obročního Hocha, do jehož rodiny dána v jedenáctém roce, aby se naučila německy. Havlovický vida tanečníka, zeptal se, je-li tu také paní obroční, že jí neviděl.

„Ah, kde pak ta,“ zahradník pohodil hlavou, „ta se bojí cukluftu, porád je nastuzená; já ji pamatuju, když byla ještě u paní vejvodkyně komornou, to už tenkráte se bála cukluftu. A teď! Celý rok je zabalená ve flanelu; ve flanelu i spí, v lajblíku, v punčochách, šátek okolo krku a na hlavě prošívaný čepec a přes něj bílý kominíček.“

„To snad přece ne!“

„No, když nevěřej; a to teprve nebudou věřit,“ zahradník se přiklonil blíže k Havlovickému a usmívaje se, přišeptal: „že spí v kalhotách, mit Respekt zu sagen. V tom munduru, tak jak povídám, spí, a má postel zrovna vedle mužovy. A on jako mník, podívají se, tamhle stojí. To si můžou pomyslit, jak se on obrací zády; on prej čte, furt čte, dlouho do noci. Co má dělat? Podívají se na něj — jako Rus; ten by si taky rád zatancoval, ale nesmí. Kdyby se jí to doneslo — Sie ist furchtbar eifersüchtig. Ten s ní zkusí. Ale počkají!“ Chvatně vykročil a zastavil, jak páry po tanci šly sálem promenádou, mladičkou paní Němcovou s jejím tanečníkem, mladým Hochem, červeným v tváři, žlutých vlasů silně namazaných, a obrátil se přitom po Havlovickém, stojícím u samého kola tak, že musil přistoupit.

Farář nebyl tomu nerad. Rád se přihlásil k mladičké paní, aby ji pozdravil jako dobrý známý jejího otce. Vzpomněl, i jak s ní se setkal před desíti lety v Ratibořicích.

„Už tam nejste,“ dodal, „jak jsem slyšel, totiž na Starém bělidle.“

„Už ne, jemnostpane, teď jsme v zámku. Ale na Bělidle bylo to hezčí," dodala s nelíčenou upřímností.

„Ale teď zas to bude hezčí v Červeném Kostelci, ve vlastním hnízdečku," zažertoval farář. „Tam se vám nebude stýskat."

„Snad nebude, ale proto se domů, myslím, dost často rozběhnu," přiznávala se s úsměvem, „zvláště když bude muž ve službě. Aspoň kdybych tam v Kostelci měla zámeckou nebo chvalkovickou bibliotéku. Pan obroční má moc knih. To jsem se načetla v tom starém zámečku, když jsem tam byla na němčině," žvatlala s roztomilou živostí mladá paní, jejímuž dívčímu zjevu dodával jisté roztomilé vážnosti účes vlasů přes čelo, velmi jí slušící.

Farář hleděl na ni se zalíbením i překvapen. Mladé paní tady o knihách nemluvívaly.

„Ano, v samotě čtení zvláště těší," řekl.

„Ale bývají z něho také divné myšlenky, a někdy člověka trochu poplete," obracela žertovně, „to já byla kolikrát burgfrajlí v tom starém zámečku; ráčejí znát Chvalkovice."

„Ó dobře! To jste byla slečnou Smiřickou? Tam bývali Smiřičtí."

„To já nevím, ale takovou rytířkou, jenže jsem měla kolikrát strach." Zasmála se.

„A z čeho?"

„Čeládka toho napovídala, strašlivé věci, a v zámku takové dlouhé chodby a velké pokoje s okenicemi, hlas se tam všude ozývá, a když měsíc svítil na chodby a do těch vysokých pokojů —" malovala zvukem slova i pohledy velkých, mluvných očí, „když jsem si vzpomněla na bezhlavého — hhh —" otřásla se lehce a hned vesele poškádlila:

„To by se tam, jemnostpane, taky báli."

„To jistě, zvlášť kdybych byl rytířem," přisvědčil směje se, ale hned vážně vzpomněl a zeptal se, to že četla jen německé knihy.

„Samé německé, pan obroční jinačí nemá."

„Česky jste nečetla nic?"

„Teď začínám. Můj muž je Čech," dodala s roztomilým úsměvem, „ten má české knihy."

„A to mne, rozmilá paničko, těší!" zvolal Havlovický živě a upřímně.

V tom hudba zahrála. Červený tanečník v modrém fraku řekl po německu, že pan respicient už čeká; mladá panička se živě uklonila. Havlovický hleděl za ní, až mu zmizela v pestrém víru. Vraceje se do vedlejšího pokoje ke Klicperovi myslil na ni, ta že je jiná nežli ostatní. Dlouho s Klicperou pak už nehovořil, ač ratibořický zahradník jich už nevytrhl; ale profesor sám záhy odešel do svého pokoje v hostinci.

Havlovický ještě zůstal. Noc byla pěkná, a počítal, že se zle nepojede, a veselí kolem tak živé a upřímné a jemu tak vzácné. V sále tančili s chutí, s ohněm; nejohnivěji P. Albl, jenž ani jediného kousku nevynechal, ať byla kadrilla nebo valčík, „ländler" nebo rejdovák. Jen hořel. Ústa i lesknoucí se oči samý blažený úsměv, žertoval a bavil své tanečnice mladé i starší, z radosti poklepával v pausách „pánům bratřím" na rameno a ptal se nečekaje odpovědi: „Fotřínku, fotřínku, co stojíš?" Nebo „Co netancujou?" A hnal se nebo tlačil se dál za novou tanečnicí.

V kole tančili, v přilehlé místnosti starší páni a kněží kouřili, pili pivo, víno, dámy limonádu, „mandelmilich". Havlovický seděl s farářem Ludvíkem, s Rojkem a s mladšími, pak vyšel zase do sálu a díval se na pestré kolo, na panny a paní, na všechen pestrý ruch. Jak se z kruchtičky nesl rejdovák na základě národní písně, jihlo mu srdce divným smutkem, jaký budívá hudební ohlas lidové duše, a vzpomínky mladých let, svobodných let studentských zavívaly do duše tichým, teskným ševelem —

Zase musil mezi „pány bratry", zase hovořili, ne již tak vážně jako ráno a v poledne, nýbrž vesele. Pili, a čas pospíchal. Havlovický užasl, když se podíval na hodinky. Do dvanácté mnoho nescházelo. I vyhledal Mikulu Rusa, o kterém se hned na pohled přesvědčil, že je dobře „na půl muže", jak Šolta říkával, a že by bylo neopatrno nechati jej ještě chvíli mezi ostatními kočími.

Havlovický se rozloučil s přáteli a známými. Jen ne s Alblem, poněvadž P. Albl byl v taneční kolo začarován a nemohl z něho; Havlovický chtěl dáti s Bohem i mladičké paní Němcové, než nesetkal se s ní, a když byl na odchodu, tančila právě s mužem.

Spokojen s „vystavením", celou slavností, rozjařen společností, i že více pil nežli jindy, vsedl do svého kočárku. Mikula Rus vyrazil od Šteidlerů jako hrom.

„Myška" a hnědka odpočaté pospíchaly samy domů; ale když ještě Mikula nad nimi bičem točil, ač nešvihl, přidaly. Točil bičem a hovořil. Jindy také s nimi rozprávěl svou ruskou češtinou; té noci však se teprve rozhovořil. Mluvil na „myšku", mluvil na „hnědku" nebo na obě najednou a ne česky, ale více svou mateřštinou, rusky.

Farář, jak byl rozjařen, nechal jej jeti, jak jel. I jeli jako vítr, jeli podzimní, tichou nocí, ve svitu měsíce, a vše se jen míhalo vzad, černá doubrava, pole, stromy. Jen kostelík sv. Václava na Dobeníně vpravo na výšině dlouho je provázel, dlouho se jim bělal v měsíčné záři, starý strážce někdy „zemské brány".

Havlovický se po něm neohlížel jako ráno. Do prázdna, do šera prostříbřeného tichým svitem upíral zraky a viděl osvětlený sál, vyzdobený jiřinkami, a paní a panny tančící, všechen ten malebný rej tanečního veselí. Vzpomněl i na Albla, ten že jistě vydrží.

Vydržel; po půl noci řídil kotillon a to kotillon s procházkou nejen sálem, ale také vedlejšími místnostmi, špalírem netančících paní a pánů ve fracích a „kerocích", on sám v černém, šosatém kabátě voskem pokapaném, jak ze svíček na stěnách i přes misky překapovalo v tom plápolání z tance i průvanu.

Pak už v sále řidlo. Přespolní odjížděli, domácí odcházeli. Mezi vytrvalými byl P. Albl nejvytrvalejší. Tančil a tančil, kousku nevynechal, až hudba dohrála poslední. Ale P. Alblovi chtělo se ještě tančit, chtěl si dát ještě zahrát, ještě jednou, naposledy, a v kaplanské kapse už prázdno a pusto.

„Zahrajte!" volal, stoje prostřed sálu proti kruchtičce, zardělý, hořící, navlhlých vlasů, ale nezmožený, neumdlený. „Zahrajte mně

a tu máte!“ Hodil ramenem a již byl z rukávu, hodil druhým a byl z druhého, a rychle sbaliv svůj šosák hodil jej nahoru na kruchtičku volaje:

„Tu máte! Hrajte! Sousedskou!“

Kolem tleskot, a kde kdo ještě byl vedle, vyběhl do sálu a plácal, tleskal, když hudba spustila a P. Albl bez kabátu přivedl si paní „starou“ a lehounce, houpavě a svěže jakoby z večera zatáčel s ní „sousedskou“ a tančil volně, ladně, s citem, „pobožně“, jak „pan starý“ směje se, usoudil.

LI

Když Hilma sirotek uslyšel tak znenadání, jaká změna mu nastává, přiběhl z fary jako u vidění a ještě první dny byl jako ve snách. Chvílemi se mu zdálo, že to není pravda, že to není možná; než mistr o tom mluvil doopravdy i Čejchanka, a pak se již přípravy dály na jeho cestu a pobyt v Praze. V ten čas také ucítil po prvé hlod závisti, když se mu někteří z kamarádů vysmívali, to že toho je, malířem, aby si nemyslil, že bude takovým mazalem, však že oni ho z Prahy zas poženou.

Bodalo jej to, protože si nic nemyslil, protože nezpýchl a divil se, jak to mohou říkat, zvláště to, že jej z Prahy zas poženou.

Než to přelétlo jako mrak, jinak bylo hochovi volno; někdy, když jej uchvátilo radostné pomyšlení, zdálo se mu, jako by se měl vznésti. Míval však také chvíle obav a tesknych úvah, přijmou-li jej v Praze, nepošlou-li jej opravdu zase domů, a kdyby musil zase na řemeslo, jakou by měl hanbu.

Hned jak mu farář oznámil, co s ním bude, vzpomněl Hilma, jak se jen trochu probral z prvního radostného omámení, co řekne starý Málek pašerák. Když se pak blížil čas odjezdu, sháněl se Hilma po něm, aby mu mohl dáti s pánem Bohem. Sběhl dolů k Lhotákom zeptat se na něj, ač také jej hnalo k nim to, že se ho budou ptát, a on že se jim bude moci pochlubit.

Málka tam nestihl, a Lhotákovi nevěděli, přijde-li, staví-li se u nich. Lhoták se hocha dost vyptávala a divila se, inu, inu, že vždycky říkala, soukat ne, kozu pást, to ne, ale panáčky malovat to jo.

U Lhoták se Hilmovi překmitl myslí betlem, jak ho tu stavěl, jak to bylo pěkné, a uvažoval vraceje se, co s ním bude, neostane-li na půdě, snad že ho mistr postaví, a že by mu ještě třeba na něj přimaloval.

Po dva dny, vždycky k večeru, vyběhl si za draha na polní cestu vedoucí ke Žďárkům a k nedalekým hranicím, kdyby snad tu starého Málka potkal. Vyhlížel ho a zadíval se při tom maně na kopce, které míval kolem, když ještě sloužil ve Žďárkách u Sedleckých za skotáka, když se měl tak zle. Kolikrát na ně neviděl pro slzy, když měl hlad a když na něj padl strach, jak bude selka zase nadávat, až přižene, a jak ho sedlák bude třeba pro nic prát nebo bičem šňapat.

Vzpomínaje na ty kruté dni seděl u cesty ve břehu, na němž se chvěly modré zvonečky v mateřídoušce mezi rudými slzičkami; zraky jeho tkvěly na skalnatém Boru, za nímž vídal slunce vycházet, a obracely se po vrších a kopcích dál k vysokému Vrchmezí v temně modrých lesích. U Prahy že asi takové kopce nejsou, uvažoval, tam že jsou jen samé domy a samé zděné, žádné dřevěné chalupy a žádné došky, jak mu vypravoval mistr, a ten Prahu zná z vojny, když v Praze kolik neděl ležal. Jak to tam asi je — Praha byla hochovi báječným městem, jehož se lekal a na něž se těšil. Jak to tam je — Samé vysoké domy, jako kostely, povídal mistr, a kostelů co tam je a jakých krásných, a co v nich obrazů a jakých!

Lesy se tměly, když se vytrhl a klusal zase domů, nedočkav se starého Málka. Ten čekal na něj, u nich, u Čejchanů. Hilma zvěděl o něm na síni, když zaslechl jej v sednici zakašlat. Málek přišel k vůli hochovi, neboť pašeráci z Padolí donesli novinu do Slaného, jak padolský farář se postaral o Hilmu sirotka, co hocha čeká; a tak se chtěl Málek přesvědčit. Divil se i hlavou kroutil, že to přece jen nejistá věc, řemeslo že má přece jinší grunt, ale když farář myslí, a že byly takové pády, že přišli lidé z ničeho nic, z chudoby k štěstí.

Když hochovi dával s pánem Bohem, na síni, hladil jej po hlavě a pohladil jej prudčeji, postřehnuv, že je pohnut. Přistrčil

mu tři desetníky a řekl, ne zcela klidně, však že jsou asi poslední, že dech mu neslouží a že i nohy začínají zlobit.

Hilmovi se oči zakalily, když na sv. Václava odpoledne dával faráři s pánem Bohem a jemu děkoval, a když farář jej tak srdečně napomínal a rady mu dával, zvláště aby na zdraví pamatoval, aby se neuháněl a nějak si neublížil. Farář o tomto zvláště důtklivě mluvil, pozoruje hocha pobledlé tváře, nesilného těla, poněvadž den před tím řekl felčar, když o hochově cestě mluvili, ten hoch že není pevného zdraví, že měl pleuritis, tenkrát když v té metelici byl s pašeráky a zapadl do sněhu a rozstonal se z toho, že z té nemoci bývá ráda památka.

Té noci spal Hilma nepokojně; k ránu za šera (na půdě, kdež měl postel, bylo ještě tma), když jej mistr budil, vytrhl se jako

vyplašený zajíc. Vzrušen se chystal a strojil, neklidně pak čekal u truhličky, kterouž měl do Prahy; čekal i vycházel ven, cítě vnitř chvění a divnou zimu.

Touže dobou zarazil Mikula Rus „myšku" a hnědku u Kalinových, kdež také nastalo loučení. Kalina v kabátě s límcem přes ramena, přichystaný na cestu vedl dvanáctiletého synka svého Jeníka k farskému kočáru, do něhož již uložili kufr nastávajícího vokalisty. Matka jej plačíc vyprovázela, babička i Vincina sestra. Hošík, jako buk zdravý a sporý, od pláče zardělý, obracel se z kočáru po matce u zahrádek před stavením, obracel se zajížděje, dokud viděl kousek jejich milého příbytku pod stromy.

Když farský povoz zarazil dole u Čejchanů, Hilma zbledl. Mistr Fidél Hanuš, jenž jej k povozu vyprovázel, i stará Čejchanka, těšil, aby Honzka nemračil, že přijde, on rychlonohý mistr, se na něj podívat, že beztoho už v Praze dávno nebyl.

„Mlč, rozběhnu se tam na sv. Jana a tfá jindy, jak bude, jak se dá."

Tak Hilma sirotek, někdy skoták, pak krejčovský učedník, nyní patnáctiletý kandidát malířského umění, ujížděl z Padolí pod ochranou Kaliny kostelníka, ve společnosti jeho synka, znamenitého zpěváčka. Do Náchoda je doveze Mikula Rus, do Hradce pošta odtud do Prahy dostavník. V Praze byl Kalina jako doma. O byt starosti nebylo. Hilma měl jej zamluvený prostřednictvím mladého Šolty, jenž tou dobou byl jako amanuensis u znamenitého advokáta. Byt Hilmův byl v Betlemské ulici u Jakoubka, mistra krejčovského, u něhož mladý Šolta bydlíval.

Kalinová dychtivě čekala, s jakou přijede její muž z Prahy, jak Honzíček pochodil u zkoušky, na které tolik záleželo, bude-li přijat za vokalistu u křižovníků. O mnoho běželo, o snadné, málo nákladné studie. To bylo důležité; než vzpomínala také matka, jak je synkovi, bude-li mít strach, až přijde mezi ty pány a takové znalce, jak bude chudáček jako ptáček zaběhlý, a jak bude muset zpívat. Kdyby pán Bůh dal, aby se nic nebál a zpíval jako doma na kůru.

Farář Havlovický byl rovněž žádostiv, co mladší jeho kostelník přinese, co jeho synek, a co Hilma, jak ten.

Do týdne se Kalina vrátil. Přijel za říjnového, deštivého soumraku, když už rozžehovali, když už zardělá zář z oken prokmitovala do zahrádek před příbytkem mezi stromy deštivým sychravým šerem. Jen překročil práh, jen ho žena shlédla, už musel povídat, jak je, jak Honzíček.

„Dobře, dobře. Vidíš, že se vracím sám; přijali ho, je v klášteře."

„Tak obstál!"

„A jak! Zpíval jako skřivánek, a zkoušeli ho, pane! Pan Škraup, jako pan regenschori, mu hlavu pohladil a chválil ho, to že je zpěváček. Hned ho přijali, ale musí chodit dřív do hauptšul a ne hned do gymnasium, když není v němčině dost kovaný. Za rok půjde na latinu."

Týž referát přednesl ještě toho večera na faře, jenže co o Hilmovi doma jenom stručně pověděl, když o svém hochu vyložil, to musil na faře rozšiřovat. Vypravoval o svém Honzíčkovi, jakou měl všady kuráž, jak se ničeho nelekl, ale Hilma ten že byl jako oukropek, čím blíže ku Praze, tím tišší; pak že už ani nedutl, a když dojeli do Prahy, že byl v tom hluku a hřmotu jako pěna, jako ustrašený, že se jen krčil a pořád se jeho, Kaliny, držel, a že když jej zavedl na večer do jeho bytu na nocleh, a od něho s Jeníkem odcházel, že byl takový smutný, ale ráno, když pro něj zase přišel, to že se hochovi oči rozveselily.

„Byl s námi také u křižovníků, u velebného pána, co jsem měl na něj psaní, a o zkoušce na nás čekal venku před klášterem u mostu," vypravoval Kalina dále. „Večír jsem je vzal oba do divadla."

„To si myslím —" Farář se usmál.

„To ještě náš Honzík nebyl v klášteře. Tomu se divadlo náramně líbilo."

„Je po vás. A vám taky."

„A bože, jemnostpane, to to zas ve mně obživlo, to jsem žehnal pana Essentra, direktora, že nám zakázal hrát."

„Co Hilma —“

„Ten seděl zas jako oukropek. Taky jsme byli v Tejně a sem tam po kostelích. To si dost prohlížel, to je prauda, u sv. Víta taky, ale když jsem je pak zaveď do museum, nahoru, co jsou obrazy —“

„Aha! Tak co?“

„Jemnostpane, to jsem s ním měl! Hned u dveří, jak jsme vešli do hlavního sálu a viděl po stěnách samý obraz, bylo krásně vidět, slunce svítilo, a je to krása, jen co je prauda —“

„Tak co Hilma.“

„Jak povídám, ostal hned u prahu jako zmámený. Ani mě hned neslyšel, když jsem ho pobíď, Jeník ho musel zatahat za rukáu. ‚To je krása,‘ povídá a tak si vydech; po prvé něco sám pochválil. Byl by tam nejradši ostal, pořád byl pozadu za námi, u každého obrazu se zastavil a stál.“

Farář, jenž za této řeči pokyvoval hlavou, zeptal se, zdali Kalina zavedl Hilmu také do Klementina, jak mu on, farář, řekl, a zdali mu ukázal, kdè je malířská škola.

„Taky; velebný pán od křižovníků mě taky na to připomenul, ten s Hilmou tuze hezky mluvil a pozval si ho, aby zas přišel do kláštera, k němu. A tam v tom Klementinum — ah to zas — Jak jsme šli po schodech, jsou tam takové široké, k té malířské škole, ta je hezky vysoko, to šel ten hoch skoro po špičkách a zase tak bázlivě.“

Farář rozuměl; naslouchal a dotazoval se s účastenstvím a také i poté na Hilmu myslil, když kostelník odešel. Uvažoval, jak jistě tesknota a strach chlapce chytily a zase úžas, obdiv těch nevídaných věcí, galerie plná obrazů skvělých, barvami i věkem ztemnělých, výjevy divných a záhadných hochovi dějů i postav, malebné krajiny různých charakterů a různého osvětlení. V tom výrostkovi přece jen něco je, dychtivost po umění. Jen aby se spravil, aby ostal zdráv.

Těch kalných, často deštivých dnů října měsíce dařil se učitelskému mládenci Františku Kalistovi v Pořičí v chudé jeho roubené sedničce květ za květem; ne na okně, tam ležely břitva a zrcátko

v papírovém rámečku vedle klubíčka černých nití a soukenného hadříku s několika jehlami, nýbrž v knížce malého oktávu, kterou psal a do které maloval květ za květem, nejvíce plných růží, od titulního listu počínaje na každé stránce v rámečku barvou vytaženém při iniciálce nebo v čele i na konci různých modliteb. Psal je pečlivě, nejouhlednějším švábachem v linkách na čárku odměřených.

Ty modlitby psal a malbou ozdoboval Aničce Dušánkové, jak jí na jaře ohlásil, a proto nikdy tak pečlivě nepsal a nemaloval.

A nikdy tak rád a tak radostně. Jindy vždycky pracoval o takových modlitbách pro přilepšenou, na výdělek; teď z lásky.

Na jaře začal, když se kolem chudé, roubené školy všecko zelenalo a kvetlo, když Medhuje za cestou před školou pod starými olšemi vesele šuměla. To bylo v ten čas, kdy i on v Padolí pod nimi chodil s Aničkou. Tak vesele začal. Jaro měl pořád při té malbě a jako by Anna byla blízko, nad prací. Myslil na ni, na to, kdy ji zas uvidí, kdy mu zas vzkáže po tajné poslici, že bude moci přijít.

Až „Pekelníček" přišel jako zlý duch. Kalista uslyšel od lidí, že byl u Dušánků a proč, co tam chtěl. Pak také od Anny, jak Dušánková na ni naléhá, aby chtěla toho bezděkovského šviháka, jakož i to, že ona, Anna, ne a ne, a že přijde-li Domáň, že s ním ani nepromluví, že uteče ze stavení a kdyby se dělo nevím co.

To učitelskému řekla, když se jim podařilo na chvilku se sejíti; postěžovala si také, jak ji matka teď ostře hlídá, že vartuje každý její krok, a že jistě oblomí také pantátu, až se vrátí ze světa, aby ji, Annu, také nutil.

Tušení ji nezklamalo. Záhy po té schůzce, když se Dušánek vrátil, donesla stará Mrázková, tajná poslice, učitelskému do Pořiči, že u Dušánků bylo boží dopuštění, že se Dušánek na Aninku tuze zlobil, co si pomýšlí, učitelského, a že je tak umíněná, že nechce od něho upustit, zvláště když by jinde jí kvetlo takové štěstí.

V ten čas František Kalista pořád ještě psal modlitby a maloval květy do nich a ornamenty. To byla jeho radost i outěcha, když nemohl teď s Annou mluvit. Poslední dobou ji sotva zahlédl, a jen u okna. Čekala na něj vědouc, kdy do Padolí chodívá; ven však v tu chvíli nesměla, a pak už ani v neděli na hrubou a na nešpory.

Až pozdě na podzim mohl se na ni nadívat o muzice, když pomáhal padolským muzikantům a hrál v langrovské hospodě znovu zřízené. Anina přišla k muzice s rodiči, ale za ní také ten bezděkovský nápadník. Byl u Dušánků na posvícení; nepřišel na ně, nýbrž přijel v nové bryčce s párem mladých hnědáků rovnou k Dušánkom. Staří věděli, že přijde, pozvali ho, Anna však neměla o tom zdání. Lekla se, když bryčka zarazila u jejich stavení, když

z ní vystoupil vysoký jonák více po selsku, ale bohatě oděný, se stříbrným, lesklým řetězem na černé, atlasové vestě, statný a ne ošklivý chlapík.

Lekla se, zčervenala a vyrazila jako vyplašená laň, chtějíc ze dveří ven. U těch však Dušánek, už připraven, stál a zadržel ji násilou, jiskře očima a z temna hroze. Vtom vešel mladý Domáň. Staří jej vítali jako jaro, dcera mlčky a sotva na něj pohleděla. Hosta uctili jako vrchnost; zůstal až do večera a večer přišel k muzice. Anna tam šla, poněvadž se nadála, že mladý Domáň se dlouho nezdrží; vlastně ji tam mocně táhlo, že uvidí učitelského.

Viděla jej a skorem jenom jej, protože o jiného nedbala, protože se ohlížela, přímo i kradí jen po muzikantské kruchtičce, kdež seděl, huda na housle. Hrál veselé kousky, hrál i jí, když musila do kola s bezděkovským nápadníkem, hrál, ale podíval se na ni tak smutně i vyčítavě, že se jí až srdce sevřelo, a že na tom místě bez rozmýšlení se vytrhla svému tanečníku a nechala jej prostřed kola, nedbajíc, jakou hanbu mu dělá.

Kalista si s Annou nezatančil ani jediný tanec, jak se těšil, když s houslemi pod paždí šel do Padolí; ani s ní nepromluvil, přece však nevracel se smutný a zklamán. To, co Anna k vůli němu učinila, mluvilo dost samo.

I maloval zas a psal za podzimních a zimních večerů, jenže ne tak často a ne tak spokojeně a vesele, a zhusta po delších přestávkách. Nezměniloť se u Dušánků nic, ba bylo hůř. Anna dostala za to, co bezděkovskému Domáňovi vyvedla; Kalista se doslechl, že ji Dušánek i bil. Domáň se neurazil a neodrazil a přišel k Dušánkom zas.

Přijel zas v bryčce, a když sněhu napadlo, na saních, ne celých dřevěných a malovaných a s peřinou, nýbrž s pletenou korbou a srnčinou rudě lemovanou. A v saních hnědáci jako jeleni, v novém postroji jako stříbrně kovaném a s drkáči na rudém sukně přes hřbet k bokům, že jen chřestilo a zvonilo, jak se koně jen pohnuli.

Kalista sám uviděl Dománě, jak nádherně, pansky přijel k Dušánkom. On, učitelský, v jednom kabátě, pospíchal sněhem

do Padolí koupit si u kramáře strunu a notový papír, a sok jeho s párem, na saních, v burnuse, nový, krásný šál kolem krku a bobrovici na hlavě.

Anina již neutíkala ze sednice, jak se Kalista bezpečně dověděl; zůstávala i mluvila s Dománěm. Po prvé zaviklala pochybnost důvěrou učitelského, a srovnání svého stavu a bohatého synka té pochybnosti kořene nepodťalo. I přestal nadlouho malovat a psáti v modlitbách, a co jindy večer sedával v své sedničce u svého díla, brodíval se teď sněhem k Dušánkom, obcházel, kdyby snad Annu zahlédl, kdyby s ní mohl alespoň slovo promluvit, aby zvěděl, je-li pravda, co lidé povídají, že si dá říct, ó, že si dá.

Když nadarmo obcházel a čekal, vracel se domů roztrpčen a na mysli skleslý.

Za takových večerů bál se své světničky, kdež mu bylo úzko, kdež na něj všecko padalo, kdež pochybování a žárlivost jako utržené na něj dorážely; proto se raději v hospodě zastavoval, aby to hlodavé myšlení spíše zapudil a na chvíli zapomněl.

LII

V ten čas docházely faráře Havlovického nepřímé i přímé zprávy o mladém Hilmovi. Jeník Kalinův, jemuž o padolském posvícení poslali Kalinovi po formanovi Lokvencovi hodnou výslužku, plnou škatuli koláčů, psal domů, jak se má, jak je v klášteře i ve škole. O Hilmovi se také zmínil, že Hilma bývá u něho, že se mu moc stýská, ještě víc nežli jemu, Jeníkovi, že si spolu povídají o Padolí a o tom, až v létě pojedou domů na vagace.

Přímo faráři psal přítel křižovník, že Hilmu na akademii přijali, že kreslil na zkoušku, při čemž došel pochvaly a uznání. Dále oznamoval kněz křižovník, že Hilmu navštívil, aby si prohlédl jeho byt, a ten že je slušný, u pořádných lidí. Na ten čas že je Hilma opatřen, peníze, jež Havlovický zaslal, že úplně stačí, on, křižovník, že mu opatřil večeře, však že je nutno, aby se Hilma hodně živil, že je jako sedm drahých let, na tom že není vidět, že je z hor.

Pak psal Hilma sám faráři k Novému roku; byl 1838. Psal obyčejným způsobem, jak se takové gratulace psávají. Než dvojí v tom listu faráře těšilo: že Hilma znovu děkuje za všecko dobrodiní oznamoval, že se mu dobře daří, jak se mu na akademii líbí, že pilně kreslí, a druhé, že ten arch listový ozdobil svou prací. Namaloval nahoře do rohu vodovými barvami padolskou faru, jak si ji v paměť vtiskl, věrně, v zahradě plné květů. Vypadala se stromy v pozadí útulně a mile, a malba sama jevila značný mladíkův pokrok.

Farář chvátal hned do kuchyně ukázat panímámě, co Hilma poslal. Líbilo se jí to a hned faru poznala.

„Na obrázku je hezčí. Člověk by myslil, tady je radost ostávat," přidala usmívajíc se, „a nikdo by neřek', jak tu je málo placu, jaká kuchyňka, co zkusím, zvláště o žních. Panu vrchnímu to neukazuj," žertovala, „ten by řek': ‚A to to maj' krásný," a do smrti nejdelší nechtěl by slyšet, že je potřeba tu stavět. Ale ten obrázek, pěkná věc, opraudu, to nebyla, myslím, s tím hochem mejlka, Josefe. Něco by z něho mohlo být."

Farář spokojeně odcházel z kuchyně. Také mu to připadlo, když psaní Hilmovo přečetl. Nic, bohdá, nadarmo pro něj nekonal. Těšilo jej to, a hned také počítal, jak ty peníze od hanáckých poutníků dlouho vystačí, jak bude dál, až tahle studánka vyschne. Dal by sám, třeba všechen náklad; ale musil pamatovat na podnik, ke kterému se bratrovi jako by už zavázal. Bratr z Uher psal také k Novému roku, a znovu naznačil při tom, že už za nedlouho zadá do pense, a pak že rovnou přijede k nim do Padolí, ale že zahálet tu nebude, to že bratr ví, a on, farář, ať na to také pamatuje.

V těch úvahách připadlo Havlovickému znenadání, že by tu byla pomoc: což by udělalo vévodkyni, kdyby na Hilmu obětovala ročně těch několik zlatých, snadno že by se mohla státi jeho maecenatkou. U toho nápadu zůstal; odhodlal se, že na jaře nebo v létě, až vévodkyně přijede do Ratibořic, že se tam k ní vydá, poprosit o podporu, v tu dobu, že bude moci snad už ukázati nějakou Hilmovu práci.

Toho roku 1838 byl masopust veselý; mnoho se jezdilo na saních, protože napadlo sněhu, až musili prohazovat cesty. Z Náchoda projela Padolím kolikerá panská společnost, a vždycky o mnohých saních, nejvíce pánů zámeckých, když jeli pro zábavu a na víno do Police nebo do Vižňova v Němcích.

Havlovický zahlédl první náchodskou společnost od fary, se schůdků, a bylo mu, když se sáně za saněmi za zvuků zvonců a chřestivých drkačů dole silnicí kmitaly, a na nich páni v kožichách a paní v čepcích, v plášti nebo „vikleru", jako by se léta

vrátila, jako by tenkrát bylo, když za takového jiskrného, mrazivého dne jela také paní důchodňová.

Když zámecká společnost z Náchoda jela Padolím po druhé „šlitáží", čekal už na ni Mikula Rus s farskými saněmi, s korbičkou pro jednoho, do které farář na cestu již přichystaný vsedl, jakmile Doubenus nakvap ohlásil, že „páni" vjíždějí do městečka. Havlovický se přidal k zámecké společnosti, ač jej tam nic nevábilo. Ale skoro musil. Pan vrchní mu poslal dva dni před tím pozvání, a panu vrchnímu odříci nebylo možná, zvláště když farář chtěl na zámku zadat, aby mu postavili novou faru, poněvadž v nynější staré, co sám měl hospodářství, bylo co rok těsněji a nepohodlno nad míru.

Také Dušánek pláteník si zahrál na pána a vyjel si s panímámou a mladší dcerou koncem masopustu na saních do Vižňova na víno. Anina měla také jeti, ale vymluvila se, poněvadž se domýšlela, že ta vyjížďka není pro Vižňov, nýbrž pro Bezděkov, že když se musí přes Bezděkov, že se k nim asi také přidá mladý Domáň.

Tomu se bránila, ještě se bránila, ač ne již tak prudce. Dlouhý odpor už ji zmáhal. Doma byli všichni proti ní; po zlém začali, pak obraceli, a po dobrém ukazovali, jaké štěstí ji čeká, do jakého místa se dostane, jaké tam je jmění, že bude paní. A mladý Domáň sám nebyl nijak odporný. Tolik se za ní fantil a tak pansky vystupoval, což Aninu, vedenou od malička pro zevnější lesk a nádheru, začalo oslňovati.

Na učitelského Kalistu vzpomínala; bývalo jí po něm teskno, zvláště s počátku, vzkazovala mu pozdravení a přiskočila vždycky k oknu, kdykoliv jej shlédla jdoucího kolem nich. Než tou dobou přicházely jí chvíle, kdy začala také o tom uvažovat, co jí matka, co jí otec předkládali, co si jen myslí, učitelský mládenec že se ženit nemůže, kdož ví, kdy by si ji mohl vzít, a jaké pak živobytí, ať si to rozváží, spočítá, co let by musila čekat, než by se mohla vdát, a kam — do bídy, do nouze, a kdož ví, ostane-li učitelský tu, nedají-li ho na jiné místo, a vydržel-li by.

Bránila jej v duchu, že ano, že by nezapomněl, připomínajíc

sobě, co jí říkal, když chodívali spolu pod olšemi, jak počítal, kdy by si ji už mohl vzíti. Ale to, co rodiče jí vykládali, mělo svou váhu; a Kalistu teď málo vídala a nemluvila s ním; neslyšela jeho, ale jen druhou stranu, rodiče a tetky ze sousedství a z příbuzenstva, kteréž všechny jednomyslně jí domlouvaly a mladého Dománě do nebes vychvalovaly.

Na toho se již jinak dívala; leccos jí na něm padlo do oka a již se také zalíbilo. Lahodilo jí, že kamarádky o něm tolik mluvily, že jí záviděly; lahodilo jí, že přijel vždycky tak, že se po celém Padolí po něm ohlíželi, a po celém Padolí o něm a o ní mluvili jakož i o daru, který jí skoro po každé přivezl.

Na ostatky zabili u Dušánků prasata dvě a zase jako jiná léta nepřišlo nic do komína; všecko se rozneslo po výslužkách a snědlo za syrova. Sezvaliť si Dušánkovi hostů ze sousedství a příbuzenstva, jakož i „tátu" Holečka s jeho malou ženou. Měl přijeti také mladý Domáň z Bezděkova, ale nepřijel. Aninu to po prvé překvapilo a dost zarazilo.

Bylo jí to divno, a ptala se v duchu, i pak mámy, co je, vzkázal-li nebo přijede-li později. Loni by bývala ráda, teď byla znepokojena až do chvíle, kdy přišel posel z Bezděkova, jenž oznámil, že mladý Domáň nemože přijet, že starému se udělalo nějak chuře, tak že nemohl jeti pro přízi, a tak že musil za něj mladý.

Mrak, jenž začínal kalit Dušánkovy hody, se rozešel. U Dušánků skončily pozdě večer, vlastně pak až v noci u Vondrů v dřevěné hospodě před mostem, kamž se všechna Dušánkova společnost odebrala na „bál". Jenom ne Anina. Té se nechtělo. Starý ji chtěl nutit, žena však mu stranou posvítila, co že nerozumí, že je tak dobře, že se Anina už nadobro obrací, že nechce jít, protože tam Domáňů není, že by ji tam nic netěšilo.

Dušánek to uznal, a tím spokojeněji se vypravil do hospody. Cestu měli zlou za tmy, a hlavně že bylo veliké náledí, cesty jako sklenice. Povídal hlas, jak se společnost opatrně potmě drápala při staveních, že je místem o zabití, že formani tady od Bezděkova dolů kladou před koně na cestu houně i kožichy, aby se koně tak

nesmekali a nepadali, cesta že je ledem zalita a strání dolů, no, o zabití.

Příjemněji pak bylo u Vondrů v sednici ozdobené řetězy z barevného papíru. Byla jako díž a dobře se do ní hodila muzika dvojích houslí, klarinetu a basy. Světnice hostem nestačila; děti, jež přišly na čumenou, zabraly pec, odkudž dobře viděly dolů do kola pod „lustrem" lojových svíček i k „právnímu" stolu v rohu.

Tam vévodil Dušánek mezi svými hostmi, tam chlebil mu „táta" Holeček, jenž měl ženu jako čečetku malou a jenž prováděl zase svůj „vtip", vzpomenuv na ni, že jí má dáti zavdanou.

„Ale já jí nevidím," vrtěl hlavou, hledaje ji mezi ženami, „to ona je asi na peci mezi dětma." I šel s holbou na pec, prohlížel mezi „chasou", až vrátiv se, shlédl ji pojednou u stolu, rozdurděnou, kdež jí před okamžikem neviděl.

„A šak jseš, vostudo, tadykle! Tak tu máš a zaudej si!"

Dušánek se začal řehtat a s ním se smáli všichni. Spustili však hlomozný pokřik, když pojednou vstoupil Doubenus. Přišel v beranici, ve vysokých, ohromných botách s ledáky. Natloukl si je odpoledne do podešví, protože měl na Pavlišov dopravit řezačku od kováře; na Pavlišov bylo do kopce a všude samý hladký led, jedna slitina. Šťastně se odtud vrátil, a jak šel kolem, dal se uvábiti taneční hudbou.

Přivítali jej slavně, a Dušánek, chtěje míti švandu, chtěje si z Doubena ztropiti šaška, hned vykřikl:

„Solo! Doubenus solo!"

Doubenus rozuměl žertu. Také se nadál pohoštění od bohatého pláteníka, od něhož si už dopoledne odnesl výslužku; proto se nevzpíral, a „táta" Holeček, aby se zachoval Dušánkovi, z jehož cigár pansky kouřil a na jehož řád pil, vyvstal, vzkřikl na muziku, ať zahrají volnou, a vzav svou ženu za ruku, doprovodil ji k Doubenovi, aby zavedli spolu kolo.

Doubenus nemohl tanečnici, nad niž strměl jako dub, odmítnout, aby nebyla urážka. Jen si zavdal, jak mu podávali, zprudka a zplna si zavdal, vzal svou tanečnici za prsty, a nedbaje svých ohromných bot s ledáky, začal vykračovat a natřásat se, aby trefil do taktu.

Kolem se shrnuli, i na lavice u zdí se stavěli a plácali, smáli se, pokřikovali no, no, že už to půjde, že Doubenus na ten temp už přišel.

Ten všechen červený od větru i prudkého napití, usmívaje se, postrčil beranici k uchu, zlehka zadupal, šel zase kousek, jak muzika hrála volnou, pak se pustil do kola, on velký jako sloup; ona maličká, točila se kolem něho jako křepelička, až jí cípy placky* od hlavy poletovaly. Šlo jim to, až z toho a z hudby a po-

* šátek na pokos.

křiků kolem vjel do Doubena oheň; rozjařil se, zadupal, vší silou zadupal, a jako by rázem zdřevěněl. Ledáky mu zajely do podlahy, zaryly se, zarazily, že nemohl s místa, že ostal jako přimražený.

Všecka hospoda jeden křik a smích. Chechtali se, plácali, několik mužských hned skočilo pro židle, a hned s nimi k Doubenovi, jemuž utekla tanečnice, a hned skočili na židle a že ostatní musí mu pomoci, křičeli, ať dole zas pomohou. Tahali ho z bot nahoru, jiní přidržovali dole, a jiní se smáli a křičeli, že to půjde, že má boty jako chlívy, že by v nich koza mohla míti mladé.

I vytáhli jej z bot a z jejich slámy; „táta" Holeček přivedl znovu svou mámu a Doubenus musil zase do kola — bos. Měl opět solo, on, a jeho boty, které trčely z podlahy; hudba zahrála „intrádu", a všecka hospoda, všecken „bál" dole i na peci nadšeně tleskal.

V tu chvíli uskočil z muzikantské kruchtičky langrovské hospody nahoře v městečku Kalista, učitelský mládenec, jenž jak obyčejně pomáhal padolským muzikantům. Uskočil, čepici pod kabátem, tajně ven a nedbaje tmy a náledí hnal se dolů k mostu a za most k Vondrově hospodě, poněvadž se nahoře v langrovské Aniny Dušánkovy nedočkal a poněvadž právě zaslechl, že Dušánkovi jsou dole u Vondrů.

Nešel dovnitř, obcházel od okna k oknu hledě pátravě do reje, do kola v zardělém světle lojových svíček. Dušánka uviděl i ji, „tátu" Holečka a ostatní, jenom ne Aninu. A tolik ji oči jeho hledaly, dychtivě, horečně.

Pak někdo vyšel ven odcházeje a toho se Kalista, nepoznav ho pro tmu, nedbaje, kdo to je, zeptal, chvěje se zimou i rozčilením, je-li tam Aninka Dušánková.

„To jste vy, pane spomocník," řekl hlas plný údivu. „Že vám na ní tak záleží! Není tam, panečku, ostala snad doma."

Kalista dál už nedbal. Otočiv se spěchal zpět přes most, ne však nalevo k langrovské hospodě, nýbrž vpravo dolů k Dušánkovu příbytku. Mráz mu profukoval kabát, nohy se smekaly na ledu, ale kdyby se měl zabíti, v tu chvíli by neobrátil. Touha jej

hnala, že uvidí Aninku a samotnu, že s ní zase promluví. Hodilo se tak šťastnou náhodou; kolem po staveních tma, jen u Dušánků kmitá zardělé světélko, zhaslo však, nežli došel.

Musil se okna chytnout, jak rychle se přihnal. Nahnul se, nazíral: tma, ani hnutí. Zaklepal. Ticho, leda že vítr v holých zasněžených stromech se mrazivě ozval. Učitelský zaklepal poznovu, pak zavolal tlumeně, chvějícím se hlasem:

„Aninko!"

Z jizby nic, ani slovíčko. Učitelský volal naléhavěji, vzrušeněji, po druhé, po třetí a čekal ještě chvilku.

Anna právě ulehnuvši dobře slyšela. Na první zaklepání prudce usedla, a když poznala hlas, lekla se, až jí srdce začalo prudce bít. Okamžik naslouchala ustrnulá, pak hodila na sebe sukni a chtěla vyskočit. Než uvázla pomyšlením, co, co chce, má-li jít ona ven. Strachovala se svých, a také svědomí bralo jí odvahu; bála se už Kalisty. A podruhyně spí vedle, ta by slyšela, kdyby otvírala. Zahlédla v okně stín, jak se k němu zrovna tiskne. Než, vtom se v oknu uvolnilo; stín zmizel, a když přiskočila, nikoho již nezahlédla. Stála nazírajíc do tmavé, zimní noci s tlukoucím srdcem, pak pojednou zaklepala. Ticho — Čekala; ticho, žádné kroky, a ještě čekala. Pak ocitla se zase na posteli. Ani nevěděla, že na ní sedí. Byla za učitelským. Jak zvěděl, že je sama, přiběhl za ní, aby s ní promluvil. A ona jej tak pustila, ani se mu neozvala. Cítila prudké výčitky, že s ním tak jednala, že jej nechala tak odejít.

Bylo jí ho líto a padlo na ni smutno, že se dala do pláče.

Kalista seděl zas už v kruchtičce mezi muzikanty a hrál. Hrál i pil.

Dušánkovi přišli pozdě. Anina byla ještě vzhůru, tvářila se však jako by spala. Usnula až k ránu, a když se probudila, byla nespokojená, neklidná. Kalistu měla hned zas na mysli; hnětlo ji, co učinila, a divné sny, jež k ránu měla, nerozplynuly se také bez sledu v mysli. Zatoužila, kdyby s učitelským mohla promluvit. Vyhlížela starou Mrázkovou, aby mu mohla alespoň vzkaz poslati.

S bábou promluvila teprve až odpoledne. Když odešla, nemohla se jí zase dočkati. Bába přišla až večer se zprávou, že učitelského potkala u školy, venku, že mu dala dobrý večer a že mu něco nese. „Cože, vy? poudá, a co; já řku: Vzkaz od Aninky, to si možete myslit. A on zas, jak by si to moh' myslet a že — Aninko, já ostala celá zmámená, že od toho, poudá, kdo se mu vyhejbá a kdo s ním nechce ani slova promluvit, od toho že vzkazy nechce a nepřijímá. A nic, už ani slova, a rounou do školy; zrouna utíkal, abych ho snad nechytala. Bodejť, po takový řeči!"

Anna zčervenala; byla zahanbena a hned v ní dušánkovská pýcha zahořela.

„No, když nechce, ať nechá —" odsekla v náhlém vzdoru.

Kalista spomocník se pak už na své dílo, na psané a malované modlitby, skoro již hotové, ani nepodíval. Ležely v přihrádce zarovnány papíry a partesy. Také přestal první čas chodit kolem Dušánkových; byl uražen, měl bolest. Než Annu nepřestal míti rád. Myslil na ni, toužil po ní a touha zavedla jej zase kolem Dušánkova stavení. To se již jaro otvíralo. Anna však na něj nečekala jako loni tou dobou, nevyběhla ani jednou na zahrádku.

Netušil, že když ho zahlédla, že za ním hledí, až zajde, a že teskně vzpomíná, že bylo krásněji, když se s ním scházela, když spolu chodili pod olšemi. Ale nesměla se již ani slovem vyzradit, a nic vzkázati na udobřenou. Byla už zaslíbena; hned po velikonocích přijeli Domáňovi o slovo a již tenkráte sjednáno, že svatby budou na jaře po zasetí, začátkem máje.

Když Kalista o tom osudném dni naurčito zvěděl, vytáhl v náhlém rozhodnutí své nedokončené dílo a pracoval o něm každé volné chvíle. Když je dopsal a domaloval v smutných myšlenkách, v trudné náladě, donesl je do Náchoda ke knihaři. Cestou maně zastavil se pod lipami u kříže u cesty, kde tenkrát Anina vůz zastavila, když on jda na šťaci, tam se přezouval, kdy ona slitovavši se, že kulhá, jej sama pozvala, aby si sedl k ní na vůz. To byl začátek, a pak mu štěstí jen kvetlo; a teď, ale teď —

Modlitby pěkně v koži svázané přinesl si do týdne, ve čtvrtek,

v den rekreace, kdy nebyla škola; v nastávající úterý měla mít Aninka svatby. Ty modlitby, které pro ni začal, a které jí ohlásil a slíbil, chtěl jí dáti svatebním darem. Jak se podvečer vrátil z Náchoda, seděl nad nimi, zamyšleně hleděl na titulní list, na němž rumělkou, umělým švabachem bylo napsáno:

Modlitby katolické
z nábožných knih vypsané pro osobu ženského pohlaví
ode mně Františka Kalisty.
V Poříči dne 5. května 1837.

Tak bylo titulem napsáno nad ozdobou a mezi ozdobou malování kalicha na oblacích, stylisovaných karafiátů, růží a pomněnek. Loni 5. května začal a teď skoro touže dobou — — Jak byla tenkrát ráda, když jí o té knížce pověděl; těšila se na ni. A teď přijme-li ji a jak on ji podá. Rozhodl se, že sám knihu donese; neběželo jen o knihu. Chtěl Anně ještě jednou v oči pohledět a s ní promluvit, naposledy, než ji odtud odvezou.

Olše před školou přes cestu u Medhuje již temněly. Byl čas. Vyšel maje modlitby v náprsní kapse. Chtěl u Dušánků obcházet, až by Anna vyšla náhodou. Než nedostal se k Dušánkovým. Když došel na kraj Padolí, pořád vedle řeky, spatřil před sebou Aninu. Vracela se od Klugarů, z poslední padolské živnosti, kdež se byla přeptat, měli-li by už kuřata.

Spomocníku se zachvěla kolena, když ji tak znenadání před sebou uviděl; s těží vyrazil její jméno. Lekla se, když jej poznala, ale neprchla, zůstala. Setkali se u řeky v temnu pod olšemi plynoucí. Kolem ticho, v bílých, roubených chalupách přes cestu začínala okénka světlem se zardívat. Šel kolem starý strejc, dal dobrý večer, pominul, a cesta zase prázdna. Od řeky zticha šumělo.

Mladí stáli okamžik mlčky proti sobě, oba vzrušeni, až spomocník tlumeně promluvil: „Aninko, nesu ti tadyhle," vytáhl

modlitby, „to jsou ty modlitby, víš, co jsme o nich mluvívali.“ A najednou vyhrkl v bolestném záchvatu:

„Co’s mně to udělala!“

Slzy jí vytryskly.

„Když naši —“

„To už nech — Už je konec.“ Podal jí modlitby. „Vem’ si je na památku, budeš jich snad brzo potřebovat.“

Jak je přijímala, chvěly se jí ruce, a těch jeho slov se lekla.

„Modli se v nich,“ řekl zas, „a nezapomínej na mě. Šťastná však nebudeš. A já taky ne.“

„To já vím. Ach, Františku — odpusť mně — já - -“ Zaplakala. Byla by jej chytla okolo krku, ale tady, na cestě — A výše, ze šera ozvala se její mladší sestra.

„S pánem Bohem!“ vydechla, nebránila se však, přimkla oči, když ji učitelský znenadání chytl, přitiskl a v návalu žalu i lásky ji políbil.

To bylo jen okamžik. Když se probral, stál sám na opuštěné cestě; olše opodál trčely černěji do hustého šera a řeka v něm tiše proudila.

Příští úterý byly v Padolí přeslavné svatby. Dušánek pláteník i Domáň ženich se dali jak náleží vidět. Svatebčanů nekonečná řada, zelenající se v čele, kde šli mládenci s družicemi, rozmarinou a pestřící se pentlemi a fábory; vzadu pak mezi staršími blýskaly se zlaté a stříbrné čepce, leskly se hedvábné salupy i selské bohatě vyšívané šněrovačky. Hudba hrála, pistole bouchaly. Večer slavná muzika, jenže bez výborného houslisty, pořičského spomocníka. Dvakrát pro něj vzkázal Kalina, kápo padolských muzikantů, a po každé vyřizoval posel, že spomocník není doma. Po vyučování vyběhl za školu do polí a bloudil po mezích mezi osením, až se ocitl nevěda v osamělém, travnatém Lokvencově dole. Tu si lehl na svahu pod habřinou a vydržel tu až do noci.

LIII

Od nového roku psal Hilma padolskému faráři po prvé k jeho svátku o sv. Josefu. Pak se již neozval: teprve až přede žněmi Havlovický zas o něm uslyšel. Kalina hodinář a kostelník podal začátkem července farářovi v sakristii po mši list svého Jeníka.

Křižovnický vokalista psal o vagacích, jak se na ně těší, kdy přijede, a zmínil se také o Hilmovi, ten že neví, kam na vagace, že nemá kam jít, když nikoho nemá, že neví, kde by v Padolí byl, tak že asi musí ostat v Praze.

„Ale tuze rád by domů," dokládal Jeník Kalinův, „kdyby tak moh' být u nás, milý tatínku a maminko, já bych mu to tak přál."

„Jeník zkoumá," řekl farář, když až sem dočetl. „Je dobrého srdce."

„I proč pak ne, vzal bych si Hilmu, ale u nás — Nemáme sami místa; kam ho dát —"

„U nás zrovna tak, panímáma pořád stýská, jak je málo místa," farář se usmál, „no, ale tam ho přece nenecháme. Já to nějak spravím, ale Honzíčkovi nepište o tom nic."

Spravil, psal a Hilmu pozval, aby přijel. Na to mladý malíř ihned písemně poděkoval. Z prostých jeho řádků vycítil farář velkou, upřímnou radost, že bude moci domů.

Začátkem srpna dočekala se Kalinová svého nejstaršího. Přijel zdráv, hoch jako úborek, plných, zardělých tváří, hustých, krátce přistřižených vlasů. Všichni se divili, jak mu v kláštěře svědčilo, a že se i vytáhl za ten rok. Vypravoval živě, hovorně

o cestě, o Praze, o klášteře, na Hilmu sám vzpomněl, ten že nepřijel, ten že chce jít pěšky, že se na to těší, celou cestu že půjde pěšky. A zas o klášteře, o páteřích, o škole, vysvědčení vytáhl. Bylo německé, babička mu nerozuměla. Když jej Kalina za ně pochválil, pobídl jej, aby ještě teď šel na faru ukázat je jemnostpánu.

Farář jej po hlavě pohladil, na talíř třešní jej pozval a obšírně se vyptával na Hilmu. Líbilo se mu, že chce do Padolí per pedes, tuše o tom i šetrnost, i studentský, malířský nápad, jak studenti krajem rádi putují, po farách a klášteřích se zastavují na nocleh, pro viaticum, i jinde ve formanských hospodách při silnici, v nichž bývá tak rozmanitá společnost a jež se ozývají hudbou potulné harfy nebo houslí nebo trumariny.

Hilmu čekal do konce prvního týdne srpna měsíce. Než, minul již outerek druhého, a po mladém poutníkovi ani slechu. Ve středu o slunce západu stál farář na zahradě u plotu a díval se cestou dolů pod lípy k obrovskému javoru, poblíže školské zahrady, kolem něhož vířilo hejno ptáků. Vtom přicházel od Jirovcových k javoru, směrem k faře, vytáhlý mladík, v černém, měkkém klobouce, v pantalonech, s torbičkou na zádech, s holí v ruce, zaprášených bot.

Farář ho nepoznal, ale hned si řekl, že to je snad Hilma. Byl. Na faře žasli, jak vyrostl, jaký je veliký.

„Ale tuze suchý," vypravovala farářova matka dceři Františce, Krůčkové, když tam po chvíli náhodou zaskočila, jak se dálo častěji, někdy třeba kolikrát za den. „Praha mu tuze nesvědčí, pokašlává; ten se ti změnil, ani bys ho nepoznala. Já ho nepoznala. Dlouhý ti je; co mu je, ať mu je šestnáct, sedmnáct let, ale na ta léta je tuze vytáhlý, tuze roste; aby mu to neškodilo. Ale jináč, pane, ne krejčouský učedník. Po tom už ani památky, ale jako student. Vlasy pěkně dozadu skoro jako komediant, klobouk, ale ne kastor, měkký, a na krku černý, lehký šátek či pentli, jen tak zlehka na uzel uvázaný a konce ven, ne za vestu —" stará mlynářka všecko ukazovala. „Pěšky přišel, až z Prahy, šetří on, chudák."

„Kde teď bude?“

„Kde by byl! Josef mně sice nic neřek', ale četu, že si ho pozval, že ostane u nás. Cák, člověk by nic neříkal, kdyby bylo víc místa. A když Josef taky — Pořád mu domlouvám, ať zakročí, ať mu páni vystavěj', takhle že není žádné živobytí. Povídal, že si podá žádost, že pojede do Náchoda, vrchní že by proti tomu tak nebyl, jak Josef vyzkoumal. Ale bože, večeři! Ten mládenec je jistě jako vlk — Počkej tu, přijdu hned.“

Nesla večeři do čeledníku, kdež seděl u stolu farář s Hilmou. Ten po cestě trochu ještě pozardělý vypravoval. Vnějškem se hrubě změnil, ale jinak, jak farář ihned postřehl, zůstal jak bývaval, tichý a skromný. Vypravoval na farářovy otázky, kdy vyšel z Prahy, kudy se bral, kde se stavoval.

„A jak jsi platil?“

„Málo, já mnoho nepotřeboval. Já jeď většinou chléb a mlíko a to bylo na vesnicích skoro zadarmo a leckde opravdu zadarmo, a nocoval jsem také většinou na vesnicích. Na seně se pěkně spalo.“

Za řeči záhy připletl, že byl v Pardubicích na zámku a na Kunětické Hoře na hradě, taky v opočenském zámku a v Náchodě. Staré hrady a zámky jej, jak si farář všiml, zvláště vábily, o těch mluvil živěji a patrně rád.

Havlovický zavedl jej po večeři na zahradu a zůstal s ním skoro až do tmy. Dověděl se tu, že Hilma truhlici svou poslal z Prahy před svým odchodem, že ji přivezl Lokvenc, forman, a že ji složil u bývalého jeho mistra Fidéla Hanuše.

„Stavil's se u něho?“

„Stavil, šel jsem okolo. Ale,“ usmál se, „nepoznali mě, ani Čejchanka, ani pan mistr.“ Maně tak tituloval bývalého svého pána. Že mu přinesl malý, guachový obrázek sv. Fidéla, své dílo, jak mu slíbil, o tom neřekl nic.

„Rádi tě viděli?“

„Byli tuze hodní, když mě poznali. Zvali mě,“ dodal váhavěji.

„Abys u nich byl; a kde bys spal?“

„Jak bývalo.“

„Spát na chalpě u komína — pan studiosus malířské školy?!“ žertoval farář. „Nic, tady ostaneš. Moc místa tu taky není a kdyby mimo nadání přišli hosté, musil bys opravdu dolů k Čejchanom, ke komínu.“

Hilma se skromně a ochotně nabídl, že by šel třeba hned, aby nepřekážel. Farář však jej zavedl do komůrky vedle kaplanova pokoje, odkudž bylo vidět zamřižovaným oknem do zelena, na sad mezi stromy a kus do svahu, kdež šumívala březina, a kdež teď stál oves jako šedavě zelená hradba, nevysoký, ale hustý.

Hilma ulehal spokojeně, s uvolněnou myslí, hned však neusnul. Byl unaven dlouhou chůzí a ještě více vzrušen návalem dojmů. Neměl nikoho v domově, ale jak se přece na něj těšil i jak se trudíval myšlenkou, že ho snad ani neuvidí. Staral se, kam se obrátí, bude-li moci do Padolí, u koho by tam mohl býti, jak pan farář — A tak jej přijali, zvláště on!

Dýchalo se mu volně v komůrce, otevřeným oknem vál čistý a svěží vzduch z toho zelena, jiný nežli měl v Praze, v betlemské ulici v tom pokojíčku do dvora, odkudž tak páchlo, když otevřeli okna. Jen co řekne pan farář, až mu zítra přinese výkresy, které měl v truhlici, nečeká-li něco jiného, nějaký obraz, bude-li spokojen s kresbami dle antiky a dle modelů. Jej samého to kreslení s počátku silně schladilo, poněvadž myslil, že bude hned malovat barvami; schladilo jej a nejednu chvíli mu i ztrpčilo.

Ale snad se to panu faráři zalíbí, vždyť tomu také rozumí, a snad bude spokojen alespoň s obrázky hradů a zámků, které cestou nakreslil. Kdyby jemu mohl tak něco nakreslit nebo namalovat — Až jednou, až bude výš na akademii, až bude malovat — Jeho portret pak namaluje a obraz do padolského kostela, pannu Marii s anděly — pannu Marii — A budou se dívat padolští kamarádi, a Čejchan granatýr, Fidél Hanuš a Málek, starý Málek, a přijdou také Žďárečtí, Šedlecký a ona, co ho tak trápili, a nebudou věřit, že to maloval Honza, jejich skoták. Pannu Marii namaluje, krásnou. —

Hodiny na zvonici s podsebitím bily známým zvukem, známým, rychlým tempem. Na dvorečku se ozval zpěv. To Mikula Rus

zpíval hlubokým hlasem ruskou, unylou píseň a stromy na sadě zticha šustěly — — Konce té písně Hilma nedoslechl. Usnul při ní líbezně.

Farář Havlovický rád jednal s mládeží, s drobnou ve škole, s výrostky o cvičeních; rád měl mladou, svěží mysl, se zájmem pozoroval rozvíjejícího se ducha. Již proto nelitoval, že si Hilmu pozval na celé prázdniny. Nadto mladík přinesl jistou změnu. Jej samého pozorovati bylo už zajímavo, změnu, jaká se s ním udála za ten rok žádaným povoláním, pobytem v nové společnosti, ve velkém městě.

Kresby, jež Hilma mohl si z Prahy vzíti s sebou, se faráři líbily a zajímaly jej. Jen to se mu nepodobalo, že mladý malíř sám nemá

jak náleží zdravou barvu a že pokašlávání, s kterým přišel, nepřestalo. Hned si vzpomněl na slova felčarova, co řekl, nežli se Hilma vydal do Prahy a jak tenkráte připomenul jeho těžkou nemoc, kterou si ulovil, když musil jako hoch s pašery mrazivou nocí za strašlivé vánice. Zmínil se o tom felčarovi nějaký den po příchodu Hilmově. Felčar Teller se nenápadně zastavil na faře; mluvil také s Hilmou meškajícím právě na zahradě a zeptal se ho opatrně i radil. Farářovi však, když byli sami dva, oznámil, že se mu to pokašlávání nelíbí, ostatek že se snad mýlí, že nemůže nic říci, ale pro všechno, že bude dobře, když ten mladík bude hodně na čerstvém, čistém povětří.

Proto brával Havlovický Hilmu s sebou na pole i do zádušního lesa. Hovořival s ním o přírodě, o Praze, dotazoval se na akademii z upřímné zvědavosti, jak tam pracují, jakým postupem, na profesory a zvláště na ředitele Kadlíka. Jeho jméno zvučelo, farář je znal ze zpráv, z novin, jeho „Návrat sv. Vojtěcha do vlasti" viděl o korunovaci v Praze v obrazárně na Hradčanech. Uslyšel o něm, že teď maluje nový obraz, „Sv. Ludmila se sv. Václavem o službách božích," za ten že asi dostane, když za sv. Lukáše, co je ve Vídni v Belvederu, mu zaplatili dvě stě padesát dukátů.

„Dvě stě padesát dukátů! Honzíku, až ty je dostaneš!" zvolal farář vesele.

Hilma se smutně usmál.

„No, snad si netroufáš!" káral farář polo žertem, polo doopravdy. „Chceš přece být taky jenerálem!"

„Kdo chce něco dovést, musí taky mnoho vidět," hájil se mírně Hilma, „ředitel Kadlík byl dlouho v Italii, kolik let v Římě."

„Všechno je možné na světě. Budeš-li prospívat na akademii, najde se nějaké stipendium, nějaká nadace. Zatím si hleď akademie a takového mistra, když je takový chlapík."

„Ó teď zas akademie něco je, co pan Kadlík nastoupil, to říkají všichni, jak to teď je a jak to bylo churé, nežli on přišel."

Z toho znělo upřímné nadšení a také oddanost, i z toho, co Hilma dále vypravoval o řediteli Kadlíkovi, jak se o ně stará, jak je

nabádá, jak obrací všechno k náboženství, to že je základ umění, z toho že všechno vyšlo.

Farář cítil, že mladík mu jen nereferuje, že zásady mistrovy vssál, že mluví o nich ze srdce. Mohl si to tím spíše myslit, poněvadž byl přesvědčen, že je Hilma opravdu zbožný. V útrapách za chlapeckých let míval útočiště v modlitbě; v té náchylnosti ke zbožnosti posilněn byl i školou, svým mistrem Fidélem Hanušem, vlivem staré Čejchanky, a pak Prahou samou, jejími starými kostely, po nichž chodil dívat se na malby a obrazy i modlit se, zvláště první čas, ve chvílích tesknoty, kdy nejtíže cítil svou opuštěnost i slabost.

A v akademii, jejíž ředitel měl stanovisko výlučně katolické, nic ostře nezaválo jiným proudem, co by pocuchalo květy zbožné, prosté jeho mysli. Vedle toho uchvacovala ji jako ostatní říše romantiky, zář minulosti, tajemné kouzlo pohádek, ideální rytířstvo.

Proto mu bylo rozkoší, když cestou do Padolí uviděl skutečné staré zámky, když stanul v záři vycházejícího slunce na Kunětické Hoře v rozvalinách starého hradu, proto mu bylo nade vše, když sedal ve farské zahradě u Hájkovy kroniky, kterou mu farář půjčil, jakož i Pelclovu, s kterou zacházel za hřbitov do osamělého, travnatého ouvalu.

Domácí dějiny znal dosud jen z Machkových kreseb, které v Praze vídal a u kterých nejednu chvíli vystál. Teď jim teprve rozuměl, teď se mu otevíral nový svět a vzbuzoval v něm vidiny rekovských postav, dojímavých dějů, malebných scen.

Četl mnoho v kronikách, vedle toho také „Bibliotéku zábavného čtení", kterou si Havlovický hned v Praze o korunovaci objednal, když se „U červeného orla" seznámil s jejím redaktorem Jakubem Malým a měl s ním pak jednání stran mladého Šolty a tajného spolku.

V těch svazcích byla také „Alhambra" Washingtona Irwinga a ta Hilmovi učarovala. Nad ní zapomněl, že je v zahradě nebo v ouvale pod trnkovým a šípkovým houštím. Kolik dní a večerů i nocí bloudil jako začarovaný v zamyšlení, v blouznění i ve snách v Granadě, v nádherném zámku Abenceragů, v divuplných síních Alhambry, u tajemných jejích věží i bran.

Mezi Padolské málo chodil; jen „pana mistra", Fidéla Hanuše, častěji navštívil, a tu si pohovořil, t. j. Fidél Hanuš, o Praze. Hned první dny svého pobytu v Padolí zašel Hilma také k Lhotákom, aby se jim ukázal a také aby se přeptal na starého Málka. Když mu řekli, že tu již dávno nebyl a že se s ním Lhoták také v Slaném u Hlaváčků nesetkal, poprosil jich, aby mu vzkázali, až by k nim Málek přišel.

Nevzkázali, protože Málek přišel sám, už koncem vagací, zadem přišel, od sadu, a šťastně stihl Hilmu na farské zahradě.

„Řek' jsem si," pravil Hilmovi, když na jeho tlumené zavolání přiběhl, „to není on, ale když mně u Lhoťáků poudali, jak ses změnil —"

Sám ne, byl jako před rokem, jenže víc naříkal na dech i na nohy. Poseděl s Hilmou za farou ve břehu. Starý pašerák vysvětlil, proč tak pozdě přišel, že nic nevěděl, že v tuhle stranu, jako na Padolí, teď nic neměl, a také že trochu marodil.

„Dost se mně doma stejskalo," povzdechl, „člověk když navykne na to chození, to je pak v sedničce ouzko." O sobě víc nemluvil, a jen se Hilmy vyptával, maje z něho patrnou radost. I připomenul si také živě:

„Kdo by byl řek', když tě tenkrát večír Pašťálka přived' k Hlaváčkom před pěti lety, že ty se dostaneš do Prahy a takhle! No, pán Bůh ti dej štěstí a zdraví, aby ti Praha svědčila." Myslil si, že mu nesvědčí, nahlas to však neřekl. Hilma jej vyprovodil za draha na cestu ke Žďárkům, na tutéž, kterouž jej tenkráte před pěti lety v noci Lhoták s Málkem přivedli do Padolí. Hilma na to vzpomněl a louče se tu s Málkem, srdečně mu za všechno děkoval.

Když se vrátil, zavolal si jej farář do svého pokoje.

„Honzíku," pravil vážně, „vagace jsou namále, musíme zas pomýšlet na Prahu. Abys o všem věděl. Letos to půjde tíž než loni — no, nelekej se —" farář se usmál, „do Prahy půjdeš, jenže — ten kapitálek, co jsem na tebe měl, skoro došel." Zalhal, nebo ten kapitálek už nadobro došel.

„Nějaký čas se ještě podáme," pokračoval, „ale dlouho ne. Čekal jsem náchodskou paní vévodkyni, chtěl jsem s ní o tobě promluvit. Čekali ji tenhle měsíc, ale najednou přišla zpráva, že vévodkyně letos sem nepřijede. Nezbývá nic, nežli poslat jí písemnou žádost. Napíšeš ji, t. j. opíšeš, já to už napsal, a já dám k tomu potvrzení."

Hilma se nabídl, že nemusí mít jako loni, jak mu jemnostpán posílal, a že by si sám už také něco přivydělal.

„Na to třeba časem dojde, zatím sedni a piš." —

Po celé prázdniny zpíval Kalinův Jeník na padolském kůru

na radost učitele Černého a všech. Když tu neděli před sv. Václavem zazpíval naposledy, měl také solo, pohladil mu učitel kulatou, vlasatou hlavu a řekl:

„Ty mně budeš, Honzíčku, scházet."

Řekl to pak i před farářem a chválil, jaké má ten Kalinův schopnosti, z toho že by byl musikus, a dodal:

„A tatík jeho má po starosti. Hocha jako by už opatřil. Vystuduje mu. Mně ta starost nastává. Frantíka bych, jemnostpane, taky rád. Takhle za tři léta —"

„A to se ví. Do Prahy ho snad nějak dostaneme. Bude zas o studenta víc. To je dobře, to já rád udělám."

Dva dni před sv. Václavem nastalo u Kalinů zase slzavé loučení. Jeník, vokalista, měl s Hilmou odjeti do Prahy.

Stará učitelka, babička, vzdychala jako loni, že Honzíčka vidí asi naposled, že se ho nedočká.

Fidél Hanuš sliboval Hilmovi, když přišel k Čejchanom dát s pánem Bohem, že z jara přijde najisto do Prahy o svatém Janu, jistě, letos že nemohl, že měl tuze šití.

U Čejchanů se loučil Hilma s úsměvem; při posledním však loučení, na faře, vyhrkly mu slzy, když před samým odjezdem za mlhavého, zářijového jitra faráři a jeho matce za všecko děkoval, i za to, co mu stará mlynářka přidala do truhličky na prádle i na živobytí. Farář ještě jednou jej důtklivě a srdečně napomenul, ať si dá pozor, ať se šetří, a kdyby něco bylo, ať jen oznámí.

Když Mikula Rus švihl do koní a kočárek s Hilmou zmizel, řekla stará mlynářka stojíc u okna:

„Kdyby moh' radši ostat tady. Tady mu líp slouží nežli v Praze. Sám si teď liboval, že už míň kašle."

„Ale co tady! Moh' bych se mu jen zmínit. Vždyť pro tu školu, pro malířství jen hoří."

„Inu prauda, prauda. Já jen tak myslím, že Praha pro něj tuze není. Pán Bůh dej, takový hodný hoch!"

LIV

Říjen byl toho roku pohodlný; slunce krásně svítilo, listí na stromech a po křovinách zlatem i nachem jen hořelo. Ale také hlasně šustělo a šumělo a i rychle padalo, poněvadž si povětří neodpočinulo, jmenovitě koncem měsíce.

Za takového větrného, slunečného odpoledne přišel na padolskou faru Matěj Donát „milion", kostelecký myslivec, beze zbraně, jen o holi. Přišel prohlédnout zádušní les na hoře za farou. Havlovický rád uviděl myslivce a ještě raději stará mlynářka, poněvadž jí „milion" pokaždé přinesl něco nového z Kostelecka a ze sousedství, z jejích bývalých končin.

Jen ho uvítali, už sám začal, vědí-li co nového, že na Slatině zemřela panna Aninka, hospodyně po nebožtíku faráři Ondráškovi.

„Ach, ach!" žasla stará mlynářka. „Ach bože, a co se stalo, že tak najednou. A kdy?"

„Včera odpoledne."

„A stonala, či —"

„I stonala, kolik dní ležela."

„Co se jí stalo?" ptal se farář.

„No, pamatujou se, jak se větřici pořád bránila, co s ní měla, že měla hlavu pořád zabalenou, pořád zachuchlanou, no, a — přece se neubránila. Jak teď ty vichřice jsou, ofouklo ji zle, no, mladice už nebyla. Dostala prej takové pškaní."

„Na to si často naříkala, na bok."

„Ne, na prsa jí to přišlo, zápal."

„Jako nebožtíku panu faráři," vzpomněla mlynářka. „No, má odbyto, a dost si tu pobyla, dost se navzdychala, ale zlá nebyla. Nejvíc ji tady bude litovat Kalinová, kostelníková."

„A bodejť," vzpomněl myslivec, „vždyť měla na boušínské faře outočiště, když ji bratr a židé stíhali."

„Panna Aninka byla na ni tuze hodná, jako teď na Šoltovu, co měla u sebe."

„Té svou smrtí pomohla nejvíc," vpadl myslivec, a vida tázavé pohledy vysvětloval:

„No, bude se teď moct vdát."

„Dřiu nemohla?"

„Mohla, ale to by ji panna Aninka byla pustila s holýma rukama. Teď aspoň bude dědit, to je jisto; panna Aninka jí hodně odkázala. Povídá se, že kolik stovek. Však si to holka zasloužila a ten její ženich taky," dodal směje se, „za tu trpělivost, že tak čekal. A ten kantor," mínil Šoltu, „má milionské štěstí s dětma. Nejstarší syn má v Praze pěkné postavení a už posílá na nejmladšího; ten je snad v Hradci na latině."

„Je už v třetí latinské," přisvědčil farář.

„Jí to nejvíc přeju, chudakoj, jako učitelce," řekla jeho matka, „však ta něco zkusila. Ale, pane fořt, kafíčko už je, směla bych šáleček —"

Přijal; po kávě, když cpal svou dřevěnku a zadýmal, zablesklo se mu v řeči kolik hromů a milionů, jak zavadili hovorem o zámek. Nejvíce proto hromoval, že mu tu oprávku ještě nepovolili, a ty schody, ty že mu odpravili tentokrát za sucha, bez „turecké krve", bez červeného inkoustu, nic písemně, nýbrž oustně, když si byl na kanceláři říct.

Vycházeje s farářem do lesa, zastal na farském dvorečku Mikulu Rusa.

„A ty tu jseš ještě," divil se žertem, „nedesentirovals?"

„A ne, prosím, o né."

„Jseš teď, myslím, rád, že jsem tě chyt'. Ale ty utečeš zas, desentiroval bys zas," dorážel myslivec s líčenou přísností.

„A ne, prosím, o né.“

„A desentiroval! Za ženskou. Viď. Ještě jsis zádnou nenamluvil, nechodíš nikam na frej?“

„A prosím ne, ještě nikam.“

„I ty milione milionská! Vždyť jsem to povídal. Uviděj', pane faráři.“ Myslivec chechtaje se vyšel ze dvorečku. —

Na padolské faře pak už neměli žádné návštěvy až začátkem listopadu o posvícení. Tentokráte si farář pozval mnoho hostí a sjelo se jich nad obyčej, jmenovitě z náchodského zámku. I sám pan „virtschaftsrát“, vrchní Essentr, poctil faru svou návštěvou.

Stará mlynářka si dala záležet, aby se hostem zachovala. Všeho bylo jako u Dolan, masa pečitého a ptactva nejrozmanitějšího, domácího i koroptví a kvíčal i zvěřiny a co pečiva a jak dobrého a chutného a kávy černé i bílé, silné a vonné! O sklep se farář rovněž znamenitě postaral, zvláště o víno, aby uctil zámecké pány.

Pivo, jmenovitě pak víno dělaly divy, takže Doubenus v bílé zástěře „pásmici", jen ve vestě, z níž probělávaly se rukávy košile jako křída, měl zase výklad o mocnosti vína. Svému pomocníku dole ve sklepě, hrobaři, při planoucí, lojové svíčce u sudu to vykládal, ale těžkým už jazykem, vykládal, ukazuje na řady lahví v písku uložené, to že víno — a jaké on pil víno, dole v Italii, ve Veroně, jak pil a jaké víno!

„Víno — víš — víno je potvora, to ti pivo neudělá jako víno," dokládal a dotvrzoval jako skoro každého roku, „víno je pevnější, je pevný, nepustí hned opici a jakou veselou dělá, jak veselou, bože, to ti — no, jen se nahoru podívej — Taková opice zpívá — Víš —" a bručivě notoval, z opice, ač pivné: „È la via di Verona, è un bel cammino — Takovou veselou opici — no, jen se podívej nahoru, na pány — no — jen se podívej —" Ale hrobař nic, jen nepevně stál maje piva plné oči.

„Jen se podívej!" naléhal Doubenus, „jak se smějou a jsou to páni, jindy jako mrak, a pan vrchní jako hrom; jindy černí to a nadává to, div že to po člověku neplije, a podívej se, jak se smějou, jak jsou rádi na světě. Vrchní, víš-li, je nad sedmerým panstvím inšpektor, nad sedmerým —"

„A to on je zloděj!" Vyrazil hrobař a mávl pravicí, v níž držel modrý šátek.

„Sedmery panství — no, kruťák, a teď se směje; to máš víno, jo pane, to ti je potvora." Červený jako pivoňka klepal rukou a smál se, maje však oči zaslzeny jako pohnutím nad tou pravdou, jaká je víno potvora.

Opravdu čarovalo, nahoře nad sklepem ve dvou nevelkých pokojích farářových, kdež bylo jako v oule plno až černo a šumno,

hlučně veselo. Páni pili všichni, mnozí také kouřili doutníky, jež farář přichystal; jen nosatý justiciár bánil ze své zakouřené pěnovky, jejímž dýmem blýskaly se kontribučnímu Ševci zlaté, kulaté brejle. Víno přeměnilo i samého vrchního. Když přijel, oznámil faráři Havlovickému, že právě včera odpoledne došlo od sekretáře Její Výsosti, meškající právě ve Vídni, vyřízení žádosti toho mladíka odtud z Padolí, jenž studuje malířství. Její Výsost že ráčila mu povolit dvě stě zlatých na tento rok.

„Na jejich rekomendaci," dodal. „Tajemník J. Výsosti," pokračoval německy, „to výslovně poznamenal. No ale, moc takových žádostí ne," hrozil žertem, vážně však myslil, „kam pak bychom přišli, důchodní beztoho neví, jak a kde sehnat všechny ty sumy pro J. Výsost." To znělo vážné a důstojně, ale pak, když víno čarovalo a učarovalo, nechal úřadní vážnosti a poslouchal anekdoty rtyňského faráře žlutých vlasů a skoro bílých řas, červeného, v plném zášijku i ve tváři, jenž přes tu chvíli sahal do hlubin své kapsy pro stříbrnou tabatěrku a jenž, kdykoliv se napil, víno napřed jako by rozkusoval.

Jeho anekdotám se vrchní smál, pak i chechtal, hoře v obličeji a blýskaje očima. Sice nevytáhl rukavičky a neutíral si jimi ústa jako před lety o farářově instalaci, ale kudrny nad čelem měl už pocuchány; neseděl jako s počátku velebně vztyčen, nýbrž s nohama pod stolem rozkročmo nataženýma, a maje bradu a lalok přitisknuty k bílému šátku, chechtal se, až se mu břicho třáslo.

Jen jedno jej mrzelo, že neseděl dost volně, že, ačkoliv měl čelné místo, nemohl se pohodlně otáčet, bezdéky se na něj tlačili zprava, zleva; vůbec bylo tak těsno, že seděl každý jako přitlačen, a kdo vstal, že nemohl skoro z místa a dále kolem tabule.

Vrchní žasl nad tím před justiciárem a důchodním i před rtyňským farářem, i nad tím, že to tak zapomněl, pravda, že už tu kolik let nebyl, ale to že opravdu si nepomyslil, jak tu je ouzko, jako v kotli, že si myslel, když farář Havlovický stýskal, že to jenom tak. Zcela milostivě pak vyslechl, když stará mlynářka, jíž odjížděje vyslovil své plné uznání, si postěžovala, jakou ona tu

má potíž, o synovi ani nemluvíc, jak se jí tu zle vaří a hospodaří, že nemá kam co dát, sklep že je také ničemný, a nedbajíc, že jí syn dává tajně znamení, aby toho nechala, pozvala vrchního do kuchyně, aby se ráčil podívat.

Vrchní jen nahlédl, zamručel a hlavou potrhl, divě se.

„Ja, ja — panímáma, mají recht," přiznal těžším jazykem, ale nikterak se nehorše a nemračе, ano řekl faráři provázejícímu jej ke kočáru:

„Na, etwas muss geschehen."

Slavné posvícení měli také u Dušánků, hlavně k vůli „mladým", kteří přijeli z Bezděkova, Domáň totiž s Aninou. Přijeli v nové bryčce, a koně v ní měli nové řemení zrovna panské, jako stříbrem kované. Anna přijela vyparáděná, v hedvábném šátku, s hedvábnou zástěrou, a muž také vystrojený, s novým, těžkým řetězem u hodinek.

S mladými přijel také starý Domáň, po selsku oděný, starosvětský muž, jenž nosil dlouhé, silně prokvetlé vlasy za uši, přičinlivý a pobožný, jenž se pak od posvícenské traktace ztratil a šel do kostela na nešpory.

Dušánková hosti své slavně uctila; chystala se na to již dlouho, těšíc se na ně, zvláště na dceru, aby se mohla ukázat a pochlubit se jí a bohatým zetěm.

Pořičský spomocník František Kalista také čekal dychtivě posvícení; ne pro jeho veselí, ale že, jak se najisto nadál, přijede Anna. Čekal na ni s touhou, než i s divnou úzkostí a smutkem. Co ji odstěhovali na Bezděkov, nepřestal na ni vzpomínat. Sešla mu s očí, ale ne z mysli. Její ztrátu pořád bolestně cítil. Nemohl se jak náleží vzpamatovat, neřku-li upokojit. Mráz mu padl do duše a sežehl všelikou radost i chuť k dílu. Doma, za volných chvílí nic už nepsal a nic nemaloval. Cítil neutěšené prázdno a nic jej netěšilo.

Jen jedno dychtivě sháněl: zprávy o Bezděkově, o Anně, jak se má, je-li spokojena, co muž, jak se snášejí. Mnoho však nezvěděl, leda jen samou chválu, jak se Anna vdala, do jakého místa; o jednom stínu mluvili: bude-li se starým, s otcem svého

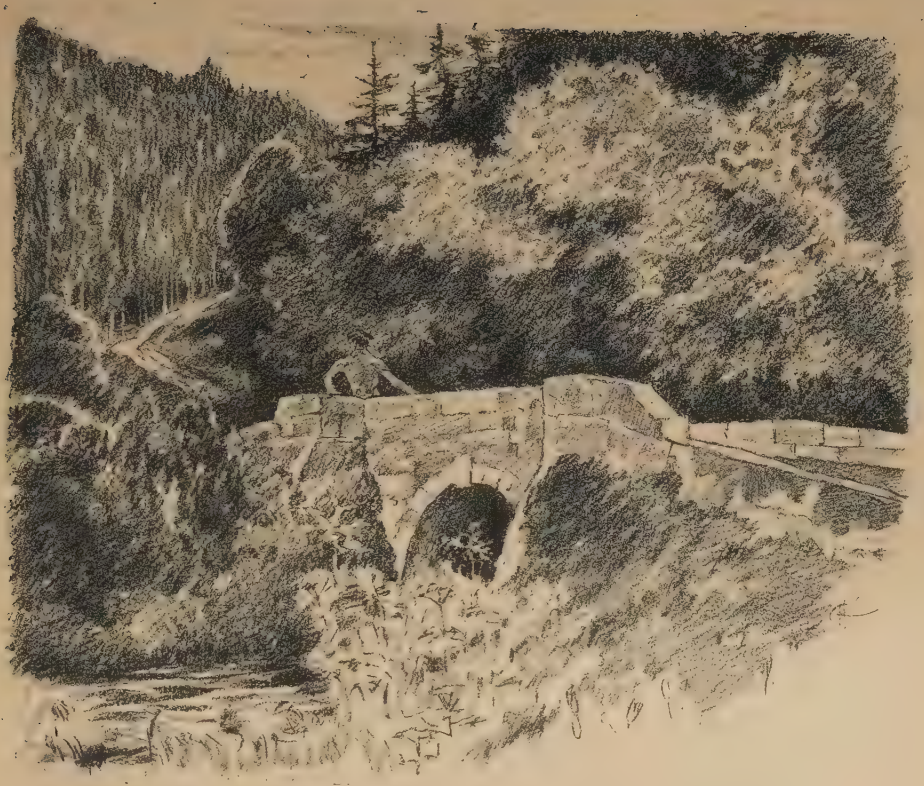

muže dobře vycházet, ten že syna tuze v kordech drží, aby neutrácel, starý že je tuze šátrný, u mladého zas že jsou peníze jako voda v koši, a bude-li mladá po své mámě a při muži, to že se to tam brzo pohatí.

Den za dnem ubíhal Kalistovi stejně, neladně, bez záblesku, každý přinášel chvíle tesknoty a touhy. Učitelský často zabloudil do polí a chodil po mezích, po cestách, ouvozy, zamyšlen i bez myšlení, v tupé náladě; někdy schvátila jej pojednou taková touha, že by se rozběhl za Annou.

Jednou v podobném návalu tesknoty a touhy, bylo v neděli odpoledne, když došel v Padolí ke kostelu, kamž chtěl na nešpory, rozběhl se od kostela vzhůru do farského lesa a tu chodil a bloudil, až stanul na volnějším místě, kraj hvozdu, odkud přes zarostlý svah, travnatý ouval a chlumy, za lesnatým hřbetem Kněžnice daleko ve vysoké pláni zabělal se mu bezděkovský kostel.

Očí od něho neodvrátil a rozmýšlel, je-li Domáňův statek u kostela nebo níž, do toho kostela že Anna chodí — tam — Má-li modlitby, které jí dal, nosí-li je tam, vzpomene-li také na něj a jak —

Jednou ve čtvrtek odpoledne, v říjnu, vědomě se vydal v tu stranu přes Padolí, pod Jírovou horou ke Střezině, osamělé formanské hospodě u Medhuje mezi lesy, a dál kotlinou plnou luk, jimiž se vinula řeka mezi olšemi a vrbami; šel kolem Kozínku, osamělého mlýnu při patě srázné, zarostlé Kněžnice, v níž za dávných časů v době pronásledování se prý kněží skrývali. Kráčel dál, až k úpatí vrchu, do něhož vzhůru táhla se cesta k Polici přes Bezděkov; té vsi však odtud neviděl.

Než dál, až do ní se nepustil; zarazil na mostu z pískovcových kvádrů, jenž jediným obloukem přepíná Medhuj. Bylo po otavách, už ocúny se pochvívaly ve vyzářených lukách, do nichž padaly dlouhé stíny olší a vrb u řeky, už ve skalnatých stráních kol z temna lesů svítila žluť i měděná barva buků a habrů.

Učitelský stanul na konci šedého mostu, jehož kvádry spjaté železnými skobami byly porostlé žlutavým lišejníkem i kopečky hnědě zeleného mechu. Dole u řeky olše a rozlehlý topol šedavě stříbrný šustily do neunavného šumotu čilé, proudivé řeky, průhledných, čistých vln. Jinak ticho v osamělém oudolí, pusto na cestě vzhůru k Bezděkovu vedoucí,* kdež bývala nutná přípřež těžkým, formanským vozům. Plachta ani jediného se tam při lese nezabělala, ani selský vůz tudy nezahrčel. Ticho, ticho.

Hleděl tam, jako by čekal někoho. Kdyby se tak znenadání Anna zjevila, kdyby tamtudy přicházela — Nebo aby on šel dál

* Cesty dolem tenkráte ještě nebylo.

nahoru do vsi — Zdali by vyšla, kdyby jej shlédla, a zdali by mohla. Co tam? Ptáti se? Aby zvěděla, nebo on? Nešel, ale také se hned zpátky neobrátil. Zadíval se pod most do řeky, nad níž kvádry se zelenaly mechem. Zlaté svity, jako zářící stíny, odražené od proudící vody, prokmitovaly po nich a tiše se chvěly.

Kdyby věděla, kdyby věděla — Zase obracel zraky po cestě, díval se. Až se tam kmitl nějaký muž v čepici s beránkem, už starý. Šel směrem k mostu, patrně ze vsi. Kalista ho dočkal, zastavil a dal se s ním do řeči. Staroch odpovídal ochotně, prostomyslně na otázky učitelského, že Domáňovi nejsou na kraji vsi, ale dál, v tu stranu k Polici, a živnost jejich, á, ta že je velká, a starý že ji zvelebil, mladý ten že si toho tak nehledí, ten víc parádu a snad i karty, že si prej rád hodí, poudají tak, no, ale starý že ho má na krátkém řemeně. A mladá? Ta že je tuhle z Padolí a ze žádné živnosti, ale hned prej do toho přišla a všímá si hospodářství, všeho si tak hledí a se starým že dobře vychází, ne aby byly hřmoty a bouřky, jak bývá, dokonce ne. A který on, učitelský, je a odkad, snad že má ňáký kšeft.

Staroch klusal dál, a Kalista ještě ostal. Vracel se až po slunce západu, kdy Bor a lesy při něm zrůžověly a pak se fialovou clonou zahalily. Za soumraku dostal se do Padolí, nešel však rovnou domů, nýbrž stavil se „U zeleného stromu" a pak ještě v langrovské hospodě. Do školy dorazil v noci, pozdě a s rozpálenou hlavou.

Druhý den, když šel do klasy, zastavil jej principál.

„Františku, Františku," káral shovívavě, „vy jste se zas toulal, přišel jste zas pozdě. Vidíte, vidíte, když jsem vám povídal, co si začínáte, z toho že vám přijde něco do cesty! Mně se zdá, že je všecko z toho. Zpamatujte se, neberte si to tak a toulání nechte. Jde o školu i o vás. Člověk musí mít ve škole mysel pohromadě."

Spomocník ani nehlesl. Jako otrávený, maje víčka zardělá, vešel do třídy. Mysli hrubě nesebral, a neměl jí ani pak pohromadě; pořád mu utíkala, zvláště když se blížilo padolské posvícení. Těšil se, že zas uvidí Annu, těšil se i bál, neklid jím chvěl.

Tušil najisto, že Anna přijede; hned dopoledne o posvícenské neděli, když šel do kostela, zvěděl, že je tu. Vraceje se z hrubé, byl v napětí, uvidí-li Annu, bude-li u okna nebo snad na zahrádce, záleží-li také jí trochu — Srdce mu zabušilo, když ji spatřil s mladší sestrou před stavením. Neměla na sobě spensru ani šátek na hlavě. Byla svěží, plnější, hezčí. Ruměnec se jí kmitl čelem, když zahlédla spomocníka; ale neodvrátila se, usmála se na něj.

Kalista nevěděl, co bylo kolem, kdo šel vedle a s ním dál; v ten okamžik se také rozhodl, že večer půjde hrát, ač kolik dní váhal a se rozmýšlel. Chtěl Annu ještě jednou a déle vidět. Přišla s mužem a s celým příbuzenstvem. Mladý Domáň jí však tak často do kola nevodil jako když za ní chodil, až nadobro uvázl vedle v sedničce, kdež seděli za stoly tak jako v „sále" v rohu a u oken, kdež také už zamíchali barvičkou.

Anna šla z ruky do ruky. Také pořičský spomocník pak opustil muzikantskou kruchtičku v náhlém rozhodnutí, že Annu požádá o tanec, ať se děje co děje, ať se lidé ohlížejí. Zarazila se, když znenadání před ní stanul a o tanec požádal, ale šla bez váhání a v očích jí svitlo. Až do té chvíle jen po ní se otáčely jeho oči; teď ji měl, teď mohl s ní promluvit, po čemž tak toužil. A nemohl vyrazit ani slova. Srdce mu buchalo, krev všecka vrazila se mu do hlavy. Chvíli tančil mlčky v bolestné rozkoši, hledě na Annu zpod víček, on vyšší, do její zardělé tváře, až se mu na jazyk připletlo:

„Jak se máte?"

Na to zavykání vzhlédla k němu překvapeně i s výčitkou. Mlčel zaražen, ale i potěšen, až se tiše optal:

„Vzpomínáš?"

Zdálo se mu, že zlehka kývla hlavou.

„Vzpomínáš?" opakoval naléhavěji. Vtom dohráli. Ucítil stisk ruky, ale vtom už Anna zmizela. Postavila se mezi ženské a on musil na kruchtičku.

Zahlédl ji pak ještě jednou v kole a po tom kousku v rohu u stolu, kdež seděli Dušánkovi i starý Domáň, její tchán. Chvilku

tam postála, pak starý Domáň vstal a šel s ní do vedlejší sedničky. Vtom se ohlédla po kruchtičce, a Kalista stihl ten pohled. Ale pak jí už neuviděl. Uslyšel, že šla s tchánem pro muže, ten že pak nechal karet a šel s nimi, ale prý tuze nerad.

Spomocník tušil, co v tom je; vzpomněl, co mu ten starý pantáta na bezděkovském mostu povídal o mladém Domáňovi. Cítil se z toho povznesen, to že Dušánkovi budou mít. Ale Anna —

Hrál, hrál, šmytec mu jen lítal po strunách. Hleděl do kola v zardělém světle chudého lustru a lojových svíček na stolech. Bylo jako zamženo a v té mlze mihaly se a točily párky. Anna však nikde. Ale viděl ji, jak k němu vzhlédla, cítil její ruku, viděl, jak se naposledy po něm podívala, když odcházela.

Jede v černé bryčce k Bezděkovu, s ním, přes most vzhůru cestou, lesem. Jak jí je a jak jí bude. Prokletý mamon! Nešťastná Anna — A on, co on, co už — Bez ní konec.

Farář Havlovický byl spokojen, že posvícení tak dobře přešlo. Hosté si chválili, zvláště vrchní byl dobré míry, takže uznal, jak je padolská fara těsná. Nevypaří-li se mu to, uvažoval Havlovický, neuškodí to žádosti, kterou chtěl zadat, aby mu vystavěli novou faru, poněvadž na rozšíření staré nebylo ani pomyšlení.

Ještě více však faráře těšilo, že posvícení minulo dole v městečku bez výtržnosti, jmenovitě že se nestrhla žádná bouřka proti evangelíkům jako před třemi lety, kdy sám musil rozháněti houf vedený a rozvášněný Šimůnkem z uličky. Odtud už o žádném posvícení se nic nestalo. Toto přešlo také klidně, ač se u Zejdlů, jak Havlovický zvěděl, sešlo nadobyčej velké shromáždění „beranů"; také starý Kubeček z Machova a evangelíci až od Nového Hrádku, z Tysu mladý Škoda a Pavel, švagr jeho, s ženou i dvěma dětmi a také Žabka nahořanský, jenž z Pruska pašoval české bible.

Nepřišli jen na posvícení, nýbrž především, aby pobožnost vykonali a potěšili se slovem božím, když neměli svého duchovního. Zpívali z učazených kancionálů staré bratrské písně a vyslechli

i výklad, kterýž učinil starý švec Kubeček z machovské „fary“, jak posměšně přezdělí jeho chalupě.

Šimůnek z uličky sice prý sháněl chasu, že „berani“ se rojí a už brečí, ale jen dva, tři z výrostků byli by se s ním pustili; více jich nesvolal, a tak toho nechal. A to Havlovického těšilo.

LV

Nový rok 1839 přinesl z Prahy gratulaci. Mladý Hilma přál; a tentokráte zvláště vřele za všecko děkoval, jmenovitě za stipendium paní vévodkyně, které mu Havlovický k vánocům oznámil, a z kterého i část poslal. O svém zdraví nepsal Hilma nic, ale o své práci, že pilně kreslí a že už začal také malovat, to že má nejradši, že se již vždycky těší na ráno; jen kdyby dni byly delší a noci ne tak dlouhé a kdyby už jaro nastalo. Znělo to jako toužebný povzdech, jenž maně za hovoru zavane. Farář se nad tím řádkem zastavil. Snad z ohledu na své zdraví se nemůže jara dočkat? Vymluvil si to, že by Hilma přece psal, a když ne on, že by se alespoň Kalinův Jeník zmínil.

Nedlouho potom vypravil se farář do Náchoda na zámek se žádostí, aby slavný patronát povolil mu novou faru. Cestičku měl už poněkud utlapánu, když sám vrchní již uznal, „že se musí něco stát". Farářovi běželo také o to, aby žádost byla rychle vyřízena. Všichni mu slíbili a všechno, takže spokojeně se vracel ze zámku dolů do města.

U děkanství potkal slatinského mlynáře v kožichu a v šedé beranici.

„Ani slechu ani dechu o vás, pane otče," žertoval farář, „jako byste ani nebyl na světě."

„I jsem, a budu ještě nějaký čas, pane faráři. Musím: já dřiu musím ještě na funus, ale tomu jistýmu se odtud nechce."

„Medle komu!"

„Metrtnichoj; toho se musím dočkat, až ho poženou, abysme si trochu oddechli.“

„Pane otče, to budete, myslím, ještě dlouho živ.“

„Mysleli by?! Já už taky nědy zoufal, ale co jsem viďal, jak je mezi studýrovaným mladým lidem — Ó, holenku, tam to kvasí a jinde taky. To, pane faráři, musí jednou prasknout, musí!“ Šedivý, skoro již bílý mlynář přimkl víčka pod černým ještě obočím, hned však zas otevřel oči a přísná tvář se mu vyjasnila úsměvem. „Tuhle jsme byli veselí,“ vzpomněl.

„Aha, že vím. O svatbách Toničky učitelovy. Šolta mě taky pozval.“

„To měli přijet, to byla veselost. Šolta měl zas deklamaci, to se rozumí, a pak jsme si spolu zazpívali tu pražskou, vědí?“

„Kde domov můj.“

Mlynář usmáv se, pokývl hlavou a dodal: „Škoda, že nemoh' taky přijet Václav Šoltů; ale psal, že přijede až v létě. To nám zas něco poví, co nesmí do novin.“

„A toho je hodně. No tak pozdravujte doma a také učitelovy.“

Začátkem půstu měl farář Havlovický zase jeti do Náchoda a zase s peticí. Lekl se, když ho došla. Bratr Vincenc ji poslal, podepsav ji, a žádal na bratrovi farářovi, aby učinil totéž. Byla to žádost o kutací licenci, aby správa panství svolila, jak tehdy bylo její právo, hledati v Padolí kamenné uhlí, a žádost tuto aby pak předložila distriktuálnímu, báňskému soudu v Kutné Hoře.

Farář seděl chvíli jako přimrazený, hledě do německé žádosti. Bratr o ní už kolikrát psal, léta ji hlásil, a farář, přesvědčen důvody bratra Vincence i vlastním studiem, nezamítal nikdy bratrova návrhu. Jednal s ním o tom podniku už jako společník; ale když pojednou měl s bratrem vykročit, zarazil se a váhal.

Očekávalť, že bratr přijede a že zakročí, sám že začne. Takhle to chce! Ze služby již vystoupil, od nového roku je ve výslužbě, má však ještě nějaký obchodní podnik v Uhrách, pro který se zdrží, poněvadž má jistou naději, že vydělá ještě slušné peníze.

Přijede až koncem roku; do té doby by žádost mohla býti vyřízena a hned na jaře roku příštího by s Boží pomocí začali.

Uhodit do nitra země, aby vydala poklad, pustit se do temnot.

Začal přecházeti pokojem. Pak zaslechl známý klapot matčiných trepek. Rychle se obrátil. Stála u dveří, starostně jej pozorujíc.

„Josefe," řekla měkce, „poslíček ti něco přinesl a ty z toho máš starost."

„Mám, panímámo, mám, a podivíte se, kdo mně ji dělá." Usmál se. „Ale nic neříkejte nikomu, a nelekejte se: Vincenc. Ne, nic, je zdravý, a všecko, nic mu není," dodával kvapně, vida, že se matka přece lekla. „Pojďte, posaďte se. Přiznám se, že jsme vás trochu šidili, já i Vincenc; ten tomu chtěl, aby se to nevyneslo, a proto žádal, abych žádnému nic neříkal. Ale teď už —" I pověděl, co bratr Vincenc zamýšlí, a že chce už začít.

Stará mlynářka nespouštějíc s faráře očí, maně sepjala své ruce, jak je měla na stole položené. Ani nehlesla, když syn vykládal Vincencovo mínění, že tu je uhlí a dost uhlí, že by nebylo obtížno ho dobývati, že není hluboko a jaké by z toho byly výdělky. Farář uváděl důvody, které by mohla pochopit; nejvíce příklady jí věc osvětloval, Svatoňovici, Žďáreckou jamou a souvislostí tohoto ložiska uhelného.

Pochopila to, nejvíce však vydala víra v učenost a znalost obou synů, ač veliký, možný výdělek měl také dost záře, aby oslnil. Než mateřská starost měla také hlas, jenž se nedal utlumit.

„Co, kdyby uhlí se přece nenašlo."

„O to není starost, maminko; to povídá Vincenc, to povídají také knihy. A jaký bude z toho užitek pro celou krajinu, co se lidí obživí, a při dolech rostou fabriky."

„Ty ať radši ostanou;" zamítla stařena, „a kdyby i krajina, jak povídáš. Ty vždycky, aby jiní, aby jiným to sloužilo, a tobě při tom sešediví hlava. Pamatuj, prosím tě, na sebe. A jak tomu nerozumím, do toho by byla potřeba fůra peněz."

„Hodně, to je pravda. Ale do začátku by byly. Vincenc už léta na to ukládá a já taky něco mám."

„Vrazíte všecko do toho a nezvede-li se?“

„To by člověk nesměl nic podniknout. Tady se dřív všecko uváží —“ nepozoroval, jak vřele brání to, čeho se před chvílí až lekl.

„No, já nevím, ale když myslíš i Vincenc — ale — Josefe — jak pak, nebude ti to škodit, víš, když jseš kněz?“

Sám o tom už dřív uvažoval, nicméně se ho matčina připomínka dotkla.

„Co pak bych při tom nekonal svou povinnost?“ odvětil bezděky ostřeji.

„To já nemyslím,“ chlácholila stařena, „ale jak nahoře.“

„Vždyť to není nic nečestného, a bude to kolatuře k užitku a ne na škodu. A kápo přece bude jen Vincenc, on to povede.“

„Už pro to hoříš, má řeč je marná. Tak tu žádost podáš.“

„O tom právě uvažuju. Hned teď ji podat se mně nezdá, když mám tu žádost stran fary. Až to by bylo vyřízeno, pak — Budu Vincencovi o tom psát.“

„Jak rozumíš, ale abych praudu řekla, já bych se toho bála. A Vincenc, anis mně nepověďal.“

Pověděl o něm a do týdne mu psal. Oznámil mu, že žádost hned nepodal a proč, navrhuje zároveň, aby se s ní počkalo, až by on, Vincenc, přijel do Čech.

Farář se zcela neuklidnil, i když psaní odeslal. Tuze měl na mysli žádost za kutací licenci a dolování samo. V těch úvahách slyšel jen jako napolo, co panímáma Františce, dceři, vypravovala, že Kalinův Honzíček psal, Kalinová jí o tom po ranní vypravovala, jak se má hoch dobře, a taky o tom, že Hilma už dlouho u něho nebyl, že snad pořád rejsuje a maluje, že je jako divý do toho malování. Farář si to jinak nevyložil nežli jak slyšel, a to tím spíše, poněvadž Hilma v psaní k novému roku sám se vyznal, jak je dychtivý po malování, a že mu ani čas nestačí.

Ten čtvrtek po velkonocích oznámil Kalina kostelník v sakristii, když faráře strojil k oltáři, že jejich Honzíček poslal z Prahy psaní, ale že se nějak opozdilo, že mělo a mohlo být v Padolí na Velký pátek nebo na Bílou sobotu.

„No, a co Honcka píše?“

„Nestýská nic, jen na binování vzpomínal, to tam nemá. Ale máma mu zatím už poslala, to se psaní s Lokvencem potkalo.“ Kostelník při tom upravoval záhyby vzadu na farářově albě. A pojednou dodal:

„Co pak Honcka —“

Farář stoje rovně, maje ruce vztaženě položeny na černém prádelníku sakristie, rychle pohnul hlavou a kvapně se optal:

„A co Hilma — Píše o něm?“

„Píše že stůně.“

„Tak! A co mu je.“

„Píše, hoch, že Hilma je slabý a že pokašlává.“

„Oh!“ Farář zamávl dlaní. Jméno strašlivé nemoci plicní se mu kmitlo. Nevyslovil se však a jen to řekl, že bude psát ke křižovníkům, panu páteru Janovi.

Psal hned po snídaní, žádaje přítele křižovníka, aby Hilmu navštívil a pak jemu, faráři, podal zprávu, jak je, a kdyby bylo nutno, aby se ujal nemocného. —

Toho dne odpoledne popěvoval si Fidél Hanuš jako kanár a šil za dva, maje po svátcích mnoho doděl'ávky. Šil, maje papírovou míru kolem týla na prsa; pravice se mu jen mihala. Ustávala jenom na okamžik, co nabral šňupec z kulaté tabatěrky, ležící před ním na stole vedle nůžek a polštářku s jehlami. Kdykoliv takto svůj nos osvěžoval, po každé otočil oči do rohu za stůl, nad nímž viselo několik obrazů na skle a pod nimi malý, ale ze všech nejhezčí, obrázek jeho patrona sv. Fidéla, dílo jeho bývalého učedníka Hilmy.

Mistr jen šňupl a již zase šil a dal se do zpěvu, který mu práci sladil.

Čejchan granatýr neležel na peci a nebyl ani ve stavení, pročež mohl jeho kamarád a podruh zpívati spokojeně, bez granatýrské užírky svou nejmilejší, jež mu připomínala jeho vojenská léta, kdy sloužil u Rohanského regimentu (druhý batalion, pátá kompanie):

„Přeškoda nastokrát
tý krve červený,
že bude vylitá
po trávě zelený —“

Čejchan, granatýr, tu sice nebyl, nicméně rychlonohý Fidél Hanuš své zalíbené písně nedozpíval. Kalina, hodinář a kostelník, mu to zkazil. Ale proto jej mistr přece rád viděl, poněvadž se nadál, že mu třeba nese nějaký vzkaz od Hilmy, na němž si zakládal, že býval u něho v učení. Sám se kolikrát u Kalinů stavil, když šel z kostela, přeptat se, co nového z Prahy, co hoši, co „jeho“ Hilma.

Dobře četl, Kalina nesl novinu z Prahy, tu, kterou ráno pověděl faráři. Mistr zavrtěl hlavou a šňupl si.

„I krkána — a co myslíte —“ řekl v nejistotě, „v tom není nic kalého.“

„Ne, není. Jemnostpán už psal a žádal o zprávu, jak je. Jak něco zvím, vzkážu vám.“

Druhý týden poté počítal Hanuš a také říkal staré Čejchance, kteréž všecko vypověděl, že by psaní z Prahy už tu mohlo být, ale Kalina že nic nevzkazuje, to že se u něho v neděli po ranní staví. Ale v pátek před tou nedělí, pozdě odpoledne, vkročil k Čejchanom do sednice Doubenus, oznamuje usměvavě, že jemnostpán vzkazuje, aby tuhle Hanuš k němu přišel, a může-li, hned aby přišel.

Ten rovnou vyskočil, v leknutí si šňupl, pak odhodiv na lavici dílo, obul se a začal shánět nedělní kabát a čepici; když už byl v kabátě, vzpomněl, že nemá nic na krku. Čejchanka mu půjčila synovu, granatýrovu bělavou „půlku“, a tu si otočil a uvázal na uzel nějak divoký. A přece po veškeré té sháňce doklusal Doubena pod lipami u fary.

Farář měl před sebou na stole psaní, které mu poslal přítel P. Jan, oznamuje mu, psal česky, že mladého Hilmu navštívil a ten že povážlivě churaví, že kašle a slábne, tak že on, P. Jan, požádal jejich klášterního lékaře, aby Hilmu navštívil, a lékař že podal smutný referát. „Slábne a ten zlý kašel,“ povídal doktor, „a v noci

mívá horečky a potí se. Der nächtliche Schweiss — to je zlá věc.“ To povídal doktor.“ Za tímto udělal pater křižovník tři pomlčky.

Vstoupil Fidél Hanuš uctivě, nejistě i s patrnou dychtivostí v očích, ve všem vzezření. Farář krejčímu vše naznačil, ač ne tak naplno, jak křižovník psal. Mistr sotva zamžikal víčky a poslouchal, otáčeje nevěda čepici v rukou od štítu kolem dokola.

„To je ňáko zle, jemnostpane,“ vyslovil svůj dojem, „to se mně taky nelíbí. Chudák Honcka — A je sám — Kdyby on — mh — kdyby člověk věďal.“ Začal přešlapovat, jako by neměl stání a chtěl zvětřit, a najednou se nabídl:

„Jemnostpane, já se na něj podívám."

„Vidíte, Hanuši, to jsem si myslil, že uděláte. Pozdrav vás pán Bůh. To jsem rád, tuze rád."

„Doběhnu tam a třá hned."

„To snad nemusí být hned, ale kdybyste zejtra, pozejtří."

„A to jistě."

„Dám vám psaní, to dáte Hilmovi, a něco na přilepšenou přidám, takový nemocný potřebuje. Prohlídnete si ho a kdyby bylo možná sem ho dostat, tady by mu snad povětří líp sloužilo. Těšte ho. Snad přece tolik zesílí, aby moh' na jaře sem. Taky se stavíte, prosím vás, v klášteře u křižovníků. Trefíte tam?"

„A bože, jemnostpane, všudy, vždyť jsem v Praze ležal kolik neděl, když jsem sloužil u Rohanského regmentu, a taky pak jsem tam byl, to jsem se tam rozběh', když se tam rozstonal sestřin nejstarší hoch; ležal ve špitále."

Když se s farářem o všem dohodl, chvátal domů. Tam neřekl nic o cestě a dodělával, co bylo nejnutnějšího, jakož i druhého dne v sobotu. Když téhož dne odpoledne vrátil se po druhé z fary, odkudž si přinesl listy do Prahy a peníze, svěřil se Čejchance, co hodlá. Nazejtří, v neděli, ještě za tmy vyrazil ve svátečním kabátě, v jedné ruce hůl, v druhé uzlík s kusem chleba a několika homolkami, a pustil se nejkratší cestou ku Praze. Nohy mu tak rychle nekmitaly, jako když naposledy, před patnácti lety, tudy pospíchal, než pořád ještě dost metešil. Pěkně se mu běželo; bylo v dubnu, cesty už vyschly.

LVI

Nastal tvrdý čas; slunce jasné, nebesa vysoká, modrá. V tom zářivém světle prohlédly rudě hnědé, prejzové střechy starých domů v Betlemské ulici a na chvíle i dvoreček, do něhož viděl ze své světničky mladý Hilma. Upřeně tam hledívaly jeho tmavé oči, zapadlé, horečně lesklé, když zabloudily zlaté paprsky na dvoreček i na umouněnou pavlač po jedné straně dvorku se nesoucí, na oleandr v uprášeném kbelíku při zábradlí. Šedě zelený ten stromek, červenavé střechy, kus nebe nad nimi — byly teď jeho svět.

Nemohl vycházeti; slabost nedala. Ten pruh modrého, hlubokého nebe, který viděl, přivolával smutek, touhu, ale i těšil. Připomínal, jak je venku, a utěšoval, že jde jaro, že je konec mlhám a plískanicím, které, jak byl Hilma přesvědčen, jedině zhoršily jeho chorobu.

V Padolí že mu bylo dobře, tam že se pozdravil, vypravoval malému Kalinovi nebo některému kolegovi, když jej navštívili, na podzim že mu bylo pěkně, ale po novém roce že někde nastydl a od té doby že se mu kašel zhoršil a nechce popustit. S počátku toho nedbal, přemáhal se, chodil do akademie, kreslil, pracoval s vášnivou chutí; i doma si nedopřál oddechu, jak svědčilo několik barevných skizz na stěně přibitých a začatá velká kresba napjatá na prkně položeném nahoře na stojanu, v němž míval mladý Šolta své knihy. Tam ležely teď štětce a zaschlá paleta i váčky utřených barev, které musil kolega opatřit; nechtěl sice, poněvadž viděl, že Hilma jich nebude moci užíti, ale musil, poněvadž Hilma jej

po každé o ně upomínal a naléhavě, pak už i nevrle. Těšil se na ně nedočkavě jako dítě.

Ale jen začal, nechal malování; musil. Ochablost jej zmohla. Musil si lehnout a pak polehoval, ač měl už ležet; než vášnivá láska k práci nutila jej, aby vstal. Přecházel, začal něco, ale nešlo to ani štětcem ani tužkou. Chtěl vzkázati ke křižovníkům, krajanovi, mladému Kalinovi, odkládal však, doufaje najisto, že bude líp. Proto také neposlechl ani mistra Jakoubka, u něhož bydlil, ani jeho ženy, aby zašel k lékaři.

Pak přišel mladý Kalina sám a za nějaký čas P. Jan od křižovníků. Tato návštěva Hilmu na první okamžik polekala. Než upokojil se, když mu kněz vysvětlil, že zaslechl od vokalisty Kaliny o jeho chorobě a tudíž že má za povinnost jej navštívit, když mu byl od padolského pana faráře v ochranu odevzdán. Kněz těšil, ale i domlouval, proč nešel Hilma k lékaři. Toho pak sám poslal, jejich klášterního.

Doktor přišel, nepřišla však pomoc. Dal léky, více však prospěla útěcha, že s jarem bude líp, že lahodné počasí mnoho zmůže a nejlíp, kdyby mohl ven, kde jsou lesy, změna povětří že dělá někdy divy, zvláště při kašli.

Zapadlé oči, hubená tvář mladíkova zjasnily se nadějí a pomyšlením na lesy, tam u nich, kolem Padolí. Myslil i pak na ně, viděl je a farskou zahradu, pole a travnatou mez; zavoněla mu, plná kopečků mateřídoušky a slziček, zvonků i šlápot panny Marie. Byl doma, maje oči obráceny na modré nebe nad zarudlými, prejzovými střechami; těch pod zářící oblohou neviděl, lány však, u nich doma, vlnící se obilí a luka a kolem kopce, lesy blíž i dál, Bor, Kančenčiny hory* —

Cítíval palčivou bolest, že nemůže na akademii, že mnoho zanedbává, že kamarádi budou dál, že ostane za nimi tuze pozadu; až jim záviděl. Ale utěšoval se, když některý ze spolužáků přišel a chlácholil jej, že všecko dohoní, on jistě, a pak že bude moci venku pracovat.

* Vrchmezí.

„To bych rád, ó to bych rád, ale nevím."

„Vždyť to doktor povídal."

„Povídal, ale jestli mě jen ty hůlčičky donesou. Já ti mám nohy jako hůlčičky," povzdechl, „já snad nebudu moct."

„I budeš, nic se nestarej. Najednou to ovšem nebude. Musíš mít trpělivost."

Hilma osaměv prohlížel si ruce, dlouhé chvíle si je prohlížel, že jsou taky tak suchy, pozoroval se, že ho nic nepřibývá. Ale venku snad, každý to říká, až bude pít mléko — Tady ta špína — Ale v Padolí, až stará paní mlynářka mu dá z čerstvého dojení, jak dávala o vagacích; a třeba kozího mlíka, vedle učitelovi mají kozu.

Chtěl psát faráři do Padolí, nedopsal však, když mu pan páter od křižovníků, jenž mu přinesl láhev dobrého, sílicího vína a zákusky, oznámil, že už psal do Padolí a že čeká každou chvíli odpověď a jemu, Hilmovi, že bude pan farář také psát, najisto.

Hilma se na to těšil, ale zas jako chmury přilétaly obavy, ach bože, co jemnostpán řekne, že nic teď neudělá, skoro rok že bude ztracený a tolik peněz na to —

Pojednou zase jím zahořelo vášnivé zatoužení, kdyby mohl býti v Padolí, jak by si toho teď vážil, že by byl pořád venku. Proto se těšíval na mladého Kalinu, jenž jej někdy navštívil, poněvadž si s ním mohl promluvit o domovu, o Padolí, o faře, jak je v lesích. I zval jej po každé, když odcházel, aby přišel zas brzo a nemohl se ho pak ani dočkati. Za poslední návštěvy vypravoval vokalista, jenž byl červený a zdravý jako buk, že maminka psala už o vagacích a snad že on, Hilma, na ně přijede dřív, že jemnostpán tuhle něco tatínkovi o tom povídal.

Jako by kouzelná hudba znenadání líbezně zavanula; rosa útěchy skanula a jí osvěžila mysl už klesající a konejšila ji vábnými obrazy, jak bude na faře, v komůrce, jak ticho, a okno otevřeno, jak bude vidět do sadu, do zelena, na stromy v plném slunci a na lán ovsa ve stráni, kde skřivan vždycky tolik zpíval. Až se tam posilní, kdyby tak moh' zase pracovat, kreslit, malovat, letos by už něco namaloval, to by se Málek divil, a Fidél Hanuš.

I začal se modlit jako se často modlíval, nejvíce za dne, v horoucí touze po zdraví, po životě. Než jako stín zase mizely ty sny a vidiny, když kašel jím zalomcoval, kdy se mu přitížilo. Zamžívalo se kolem něho tesknotou, někdy až omrzelostí, kdy v tom trapném stavu chvíle se tak nekonečně ploužily.

Za takového trudného okamžiku, odpoledne bylo, vstoupil jeho bývalý mistr Fidél Hanuš. Od mistra Jakoubka vpředu již zvěděl, že je Hilmovi tuze špatně, že má souchotiny, že tuze špatně vypadá. Byl připraven, nicméně se lekl, když vstoupiv spatřil ode dveří mladíka na posteli, vyschlého, chorobné barvy, tváře tak přepadlé. Rty jakoby seschlé zplna nekryly bílé, zdravé zuby. A oči tak zapadlé, tak horečně lesklé! A ruce, jež ležely jako bez vlády na přikrývce, jak vyschlé!

Nemocný nepostřehl, že se Fidél Hanuš lekl. Ani neslyšel, že vstoupil; pozbývalť jeho sluch poslední dobou bývalé bystrosti. Teprve když krajan až k loži přistoupil, upřel na něj Hilma oči zvolna, jako namáhavě; ale v ten okamžik jako by jím jiskra projela. Vzrušení se ho zmocnilo.

„Vy!“

Fidél Hanuš na první promluvení poznal, jak mu zeslábl hlas, jak se mu změnil.

Hilma se chtěl vztyčit, sám však toho nepořídil. Jak mu mistr pomáhal, podkládaje mu záda peřinkami, všiml si, jaké má ubohý hoch bledé uši a jaké důlky za nimi. Na nemoc samu mnoho se nevyptával, poněvadž všecko zvěděl už u Jakoubků. Zato víc o cestě vypravoval, o domovu, vzkazy vyřizoval a odevzdal od faráře peníze i psaní.

Nebylo dlouhé, zato radostné tím, že potvrdilo, co malý Kalina již pověděl dle matčina listu. Farář těšil jarem a zval Hilmu na faru. A mistr zrovna také o jaře, jak se krásně otvírá, to že pomůže, že jej posílí.

„Viďte, to jsem svedený —“ nemocný se snažil usmát se. „Teď bych neunesl ani vaši cihličku.“ Povídal o své nemoci, jak se nastudil, jak si tím ublížil, nejhorší že bývají noci, že mívá horečku

a nemůže spát a že se tolik potí — ach toho kdyby nebylo, po tom že je vždycky jako moucha. Najednou začínaje kašlat, žádal krajana, aby počkal, a sám obrátiv se ke zdi, strašlivě se rozkašlal, až ho bylo Hanušovi srdečně líto.

Vydržel u nemocného až do večera, až poznal, že je unaven. Navštívil jej zase nazejtří dopoledne. Hovořil o nemoci, vyptal se na posluhu. Hilma nenaříkal, uznale mluvil, že paní Jakoubková se o něj stará, jen ty noci, ty noci že jsou nejhorší, že mu bývá hrozně, když je tak sám — Ale hned se zase dotazoval na Padolí, na faru, na Málka a dychtivě poslouchal, když Hanuš vypravoval o domovu, jak teď tam je a vzpomněl na některé noviny. Odpoledne chtěl vyrazit z Prahy, než odložil cestu, když Hilma tiše, prosebně zasténal:

„Nechoďte ještě —"

Hanuš povolil a přišel ještě odpoledne. Hilmovi čas jen utíkal; nežli se nadál, vstal mistr. Ač se mu nitro lítostí svíralo, loučil se jak mohl s nejjasnějším pohledem a veselým hlasem, opakuje útěchu, však že Hilma teď na jaře zesílí, že ho jemnostpán dá dovézt k nim, tam že bude líp. Hilma rychle oddechuje děkoval a vzkazoval, mluvě po chvilkách, odpočívaje si, vzkazoval pozdravení, zvláště jemnostpánu, tomu že nastokrát děkuje, toho že by rád vymaloval a do padolského kostela Pannu Marii, na těch obrazích že by si dal záležet.

„Ale já —" zmlkl náhlou úzkostí, „nebudu moct ach —" Tvář se mu změnila bolestí a s výrazem zoufalé tesknoty a touhy vyrazil:

„Prosím vás, vemte mě s sebou, nenechávejte mě tu!"

Bylo po všem hrdinství Fidéla Hanuše. Brada se mu zatřásla, oči zakalily a zajikl se, když chtěl promluvit, konejšit, utěšit. A neměl čím; nějaká slova řekl se slovci a zvuky soucitu, a hlavu nemocnému hladil —

Když přišel do Jakoubkovy dílny vpředu, chtěl tam povědět o tom smutném loučení; ale nemohl dobře, hrdlo se mu stahovalo a slzy se mu hrnuly do očí.

Před patnácti lety, kdy se rozběhl do Prahy navštívit nemocného sestřence, vrátil se čtvrtého dne v noci. Tentokráte až dne šestého, také již samou noc, takže na faru již nemohl. Farář toho odpoledne meškal v Náchodě. Mikula Rus se divil, že jemnostpán nešel na děkanství jak obyčejně, nýbrž rovnou na zámek, a že se tam neobyčejně dlouho zdržel.

Jen stará mlynářka věděla, že tam nese žádost za licenci kutací, kterou bratr Vincenc napsal a podepsal, a kterou také farář opatřil svým podpisem. Nestalo se po jeho, žádost nezůstala u něho až do příchodu bratra Vincence. Ten na farářovo psaní odpověděl, žádaje důtklivě, jen aby bratr žádost podal, že běží o čas, že beztoho nebude hned vyřízena, a kdyby ji zadali až v zimě, že by tím tratili třeba celý rok, a on že by rád začal už příštího roku na jaře, kdyby bylo možná, nebo alespoň v létě.

Farář byl tím naléhavým psaním velmi znepokojen. Váhal ještě nějaký den, odkládal cestu; než posléze se přece vypravil do Náchoda. Rozhodovalo se o důležitou, velkou věc, pouštěl se do něčeho nejistého a přitom velice nákladného, čemu prakticky nerozuměl. Sice po všechen čas mnoho studoval a četl o geologii, uhlí a dolování, než to všechno samo by nestačilo. Musil ve všem důvěřovati bratru a na něj spoléhati.

Když se žádostí vstupoval do zámku, byl vzrušen; nebyl to strach, nýbrž už dráždivé pohnutí podnikavého muže před bojem. Zámečtí se nemálo divili, nejvíce vrchní, ale jinak slíbili, že žádost bude záhy vyřízena a pak že ji pošlou do Kutné Hory, ale aby si rozmyslil, jakou starost chce na se vzít, aby uvážil, že se dolování tady nevyplácí, toho že mají sami zkušenosti na svých jamách ve Svatoňovicích a ve Žďárkách.

Toto upozornění nezaviklalo farářovým odhodláním, poněvadž věděl od bratra i od svatoňovického šichtmistra, jak to dolování vedou, že nechtějí na to nic obětovat, jak vše jen ledabylo odbývají.

Stará mlynářka dychtivě čekala syna, s jakou se vrátí, co páni. Usmíval se, když přijel, než dobře cítila, že to není klidná veselost.

Pověděl, že se páni ovšem divili, nejvíce vrchní, ale jinak že žádost dobře přijali. To však zamlčel, co namítali, nač upozorňovali.

„A jak je s novou farou?“ zeptala se mlynářka neméně dychtivě.

„Ještě není nic rozhodnuto. Věc je ve stavebním oddělení. Tam teprve počítají, co by nová fara stála; myslím, že budou ještě dlouho počítat,“ dodal s úsměškem.

Osaměv večer, dlouho chodil svým pokojem uvažuje, a ještě než ulehl, napsal bratrovi list, jenž se počínal:

„Alea jacta est.“

Ráno po mši pak zpráva o Hilmovi. Fidél Hanuš podával ji jemu a staré mlynářce v čeledníku. O své cestě do Prahy zavadil sotva slovem, tím se však pochlubil, že ačkoliv v Praze léta nebyl, nic nebloudil a rovnou došel do Betlémské ulice a tam že hned našel Jakoubka krejčího, to že je hodný mistr, že má dva tovaryše a učedníka, díla dost, jak viděl, a na Hilmu že je hodný on a zvlášť ona, že si hocha tuze chválili, a jaký je hodný a sprostný, že se za krejčovinu nic nestyděl, že jim často povídal, jak se učil a kde, že u něho, Hanuše, a že ho chválil — ó —

Začínal být pohnutým, na okamžik ustal, a když zase začal, ještě ostal při krejčovině. „Jenomejc to považej, on, Hilma, někdy taky šil, když byl zdravý, ten průní rok, to když měli velký tuml a Hilma to viďal, hned přised, večír, ve dne ne, a hned pomohal. To se ví, ten pan pražský mistr mu neostal nic dlužen, pěkně mu zaplatil, a tak si milý študent ňáký groš přivyďál."

Pak se již dostal do smutné kapitoly o nemoci Hilmově a jak on, Hanuš, k němu přišel, co Hilma, jak se těší chudák na Padolí a sem na faru, jak na všechny vzpomněl i na Málka, co vzkazuje, jak by rád tuhle jemnostpána namaloval a do kostela obraz Panny Marie, a jak chudák prosil, aby ho, Hanuš, tam nenechával, a bože, to že bylo —

Stará mlynářka slzela, a farář, maje dlaň při bradě, hleděl do země a opakoval:

„Ubožák, ubožák!" Pojednou vztyčil hlavu a zeptal se mistra, byl-li také u křižovníků u pana pátera Jana.

„I byl — nesu psaníčko —" hned je vytahoval, „tuze hodný pán, taky Hilmu litoval a poudal, že ho v ty malířský škole taky tuze litují, jaký prej byl znamenitý žák, jak mu to krásně šlo, že ho ti páni měli moc rádi a porád ho chválili, z toho že by byl malíř — Ale poudal velebný pán, že chudákoj není pomoci, že jejich pan doktor mu klade ještě ňáký tejden, sv. Jana svátek že dlouho nepřečká.

Doma vypravoval Hanuš, jak byli na faře zarmouceni a jak mu farář tolik děkoval a ruku tiskl.

„Tak už na sv. Jana do Prahy nepůjdeš?“ ptal se Čejchan granatyr pokuřuje.

„Leda na funus,“ a pěšák od rohanského regimentu si zasmušile šňupl.

Nešel na funus; Hilma svátek sv. Jana nepřečkal, ani se ho nedočkal. Čtyři dni před ním došlo na faru psaní od P. Jana, datované devátého, oznamující, že dnes, t. j. 9. o půldesáté dopoledne Hilma zemřel. „Skoro do posledního okamžiku byl při vědomí a ještě ráno, když mu přinesla kvartýrská kytku bezu, tak se prý na ten bez zadíval a povídá: ‚Padolský pan farář má ho také mnoho na zahradě a vysázel jej i za farou při cestě do kopce. Tam on ještě není rozkvetlý.‘ A pak povzdechl: ‚Ach kdyby tak —‘ “ Ale co, neřekl; hlava mu zase padla do podušek, jak byl slabý, a už pak nemluvil. „Řeknou —“ to ještě srozuměla, ale vtom se mu oči obracely v sloup. Umřel tiše. Co měla říci a komu? Snad nějaký vzkaz. R. I. P. — — “

Farář byl ten den vážný a zamyšlen. Litoval nešťastného mladíka, jenž od maličkosti neužil skoro nic dobrého, jak matka připomenula, a v němž, jak došlo svědectví od znalců, bylo veliké nadání malířské. Dojímala ho jeho touha po domově, jeho přání namalovat obraz do kostela i jeho, farářův, portret. Ta ztráta byla i farářovou ztrátou; zmařená snaha, marné starosti.

Znovu se mu ozval v duši tichý stesk Grayovy elegie na hrobkách veských, nad těmi z mrtvých vesničanů, „jichž srdce božským ohněm hořelo“ a „jejichž vtipu znikat zima nedala“. Než ti o tom nevěděli, odešli bez bolesti nesplněné touhy, ale tady ten sirotek — Jaké měl snažení, jaké asi už plány a sny a touhu, jak vzpomněl tenkráte, když s ním mluvil o Kadlíkovi, na Řím a Italii! O to měl těžší smrt; chtěl se rozletět a křídlo mu přeraženo. Kdyby byl zůstal při krejčovině, oč by byl méně trpěl. Ale nebyl by stanul u zlaté brány umění a nenahlédl do jeho světla, do jeho krás. Zaplatil to však bolestí, zmařenou snahou, marnou prací. Kde bylo štěstí? Ale co krásného bez obětí?

Za lehké odpočinutí mladého malíře pomodlil se farář o záduší mši, kterou sloužil za májového jitra plného slunečné záře a rosy, kdy všecko ve stráni za farou, osení a meze, bylo tak svěží a stromy v sadě kvetly, kdy lesy na kopcích krásně se promodrávaly, když bylo vše tak, jak to vídal a jak po tom toužil mladý Hilma, hledívaje na proužek modrého nebe nad prejzovými, rudě hnědými střechami.

Otčenáše po mši nejvroucněji se s farářem modlili jeho matka, stará Čejchanka a Fidél Hanuš. Tomu vypravoval po mši Kalina kostelník, že také psal jejich Honzík, jaký měl Hilma funus, že byl na něm také ten pan páter a páni z té malířské školy a že měl Hilma na truhle věnec z krásného kvítí.

Nějaký den po tom zašel Málek pašerák z cesty na zásep pod střechu chalupy na kraji Pořiči. Pršelo a první májová bouřka rachotila ztemnělým vzduchem. Stál sám na záspi vedle zmoklých slepic a zmoklého kohouta a díval se do šeda padajícího deště. Za chvilku pak na tutéž zásep do sucha uskočil Lhoták, jenž přicházel od Padolí.

„Však to jseš ty, Málku! Kam jdeš? Kam bys šel," sám si odpovídal, „do Slanýho, viď, k Hlaváčkom."

„Mínil jsem, že se dřiu u tebe zastavím. Tuhle u Hlaváčků povídali, že ten sirotek, Hilma, v Praze nemože, že těžce stůně, má snad souchotiny."

„A bože, ten už má po smrti, už je pod drnem. Tos nevěďal?!" I povídal, co zvěděl od Fidéla Hanuše, vlastně jeho žena od staré Čejchanky po ranní na hřbitově.

„Strnada" se Málek nikdy nelekl, ale tady se zrovna omámil.

„A ještě tě prej vzkázal pozdravovat, a všechny."

„A bože, a bože —" zavzdychal pašer, „ten byl na nešťastný planetě. Tak mladej, tak mladej, a já chlap stará, dejchavičná. Tak mladej a tak když už byl na suchý cestě —"

Málek pak už dlouho neostal. Nepřestalo sice ještě pršet, ale vykročil. Lhoták zůstav, díval se za ním, jak se pustil do polí

směrem k hranicím, jak se v dešti plouhá mokrou mezí k starému dubu výše nad travnatým, vysokým břehem. Lhoták si všiml, že starý pašer jde tíž a ohnutěji. Vysoká hůl trčela nad ním. Kráčel nedbaje hromu a blesků, jež za ohromnou, hučící korunou starého dubu trhaly černé hrady mraků se zsinalými, zardělými zážehy

LVII

Toho roku 1839. vévodkyně zase nedala oznámiti, že přijede do Ratibořic. Pohodlný čas minul; již foukalo ze strnišť, luka, nejvábnější ozdoba tichého údolí, pokosena. Jen ocún jimi prokvétal a babí léto svítilo na slunci, v němž plápolaly brunatné a zlaté tóny po stromech a křovinách u Oupy, po skupinách mohutných stromů v širých lukách i v zámeckém parku.

V tento čas, už po sv. Václavu, začátkem října, vévodkyně znenadání přijela sama, bez hostí, jen se svou společnicí, se štolbou Panklem, komornými, s lokajem a kočím.

Ratibořický osamělý zámeček zas oživl, ale přece ne tak jako jiná léta, zvláště dokud nebyla vévodkyně rozvedena se svým manželem, kdy hosté se tu sjížděli, domácí i cizí šlechtici, kdy vyjížděli do okolních lesů na hony, kdy se z nich vraceli s hojnou kořistí k hostinám a zábavám.

Vévodkyně vydržela sama v Ratibořicích déle nežli se v služebnictvu a v kancelářích na náchodském zámku nadáli. Nevypudily ji ani husté, bílé mlhy, jež se valívaly údolím po lukách a mezi lesy v jeho bocích, ani prudké větry zvláště koncem měsíce často bouřící, až parkem hučívalo za dne i v noci. Každého rána byly cesty a stezky v něm zasypány žlutým i rudým, hnědým i ryšavým listím, a bylo co mést, aby stezky byly čisté do chvíle, kdyby si vévodkyně vyšla.

Procházívala se poměrně záhy v plášti, vysoká, statná, silnější nežli byla za posledního pobytu zde. To nejlépe viděli ti z ratibořického služebnictva, kteří s ní nebyli. Také že stařeji a ne tak zdravě

vypadá, usoudili, ač těch několik let přes padesát nebylo plně zřejmo v její tváři; zvláště však překvapoval lesk jejích očí, jimž zůstalo mnoho z mladého věku.

Procházívala se více nežli jindy, ale nevyjížděla tak často jako před lety, kdy se ráda stavovala i ve dvořích, sama i s hostmi, a kolikrát i do chléva zašla pokrmit krávy chlebem a podarovat pak hojně šafářku.

Vévodkyně bývala teď zasmušilá a mrzutost na ni často chodila. Tu nejvíce komorné pociťovaly; ale paní jejich nikdy teď už nevzkypěla takovým hněvem, nikdy jich tak nezplísnila, až plakaly, jako bývalo, ale také už nedávala snésti svou garderobu jako jindy po takových chvílích a nedávala komorným z ní šaty, třeba i dvoje, z těžkého hedvábí jako tenkráte, za náhradu žalu a na utišení.

I síla hněvu jí chladla jako jiné vášně. Jako sen, jako pohaslý ranní červánek byly doby blaživého, čistého toužení; parné pak dni žhoucí vášně nepřestaly bez bouří a zklamání. Třikráte se vdala a třikráte se dala rozvésti. Dětí neměla. Romány dožity, vzrušení veliké doby polehlo, po nádheře vídeňského kongresu, který její jméno povznesl, jak její ctižádost toužila, doba bez ruchu, bez skvělosti, léta pravidelného, stále se opakujícího, stejného běhu.

Nejedno vzplanutí pohaslo, nejedna vlna vášně v nic se rozlila, zanechavši kal a rmut. A mládí zmizelo. Touha však zůstala a žízeň, až dychtivé srdce chytilo žárem náboženského nadšení, zatouživši po útěše katolické víry. Vévodkyně byla jista, že jeho hlas tenkráte neklame. Z něho vyrostlo její přesvědčení, tenkráte „plakala a uvěřila".

Než srdce je nejistý základ přesvědčení. I náboženská zanícenost, která byla její poslední vášní, nehořela již tak jako před desíti lety, kdy v Římě přestoupila do katolické církve. Již jí tak nepovznášela a nekonejšila duši líbezným smírem; vévodkyně nedošla plného uklidnění a zjasnění, nemohla o sobě říci, co řekla tenkráte ještě v rozporech před nastávajícím přestoupením své staré tetě,

jak je teta šťastna, že s tichým bolem, přece však s uspokojením, smířena, ano s rozkoší hledí zpět, věří a doufá.

Jí nemohla přítomnost už mnoho dáti, a co dávala, ovšednělo, a budoucnost — Stíny vyvstávaly. Chodily chvíle prázdna, blaseovanosti, chodily i chvíle tichého smutku a smutných úvah. Z nich se utíkala do minulosti, zvláště když kolem ní v háji života tak prosvitovalo. Mnozí a srdci milí odešli na věčnost, jiní uchýlili se ze světa. Kolem mladí vyrůstali, noví přicházeli, mladí, mladí. Ti jinými názory, svým jednáním i tím, jak na její dobu hleděli, bezděky jí vnucovali bolestné poznání, že stárne, že je čas ustoupit. Mládí a krása, mládí, svěžest!

Zbyly jenom ve vzpomínkách; ty tady v tom zákoutí jí kvetly v zámku, v parku, co krok některá se náhle vynořila. Sem přibyla s mladšími sestrami jako děvčátko, kdy otec její ta panství koupil,* zde a na náchodském zámku prožila idylu svého mládí, tu pak vládla, když otec zemřel,** mladá, sličná, mocná. Sem ráda zajížděla z šumu a ruchu velkých měst a z lesku dvorů, aby tu v jiném ovzduší užívala radostí, aby tu přijímala a hostila hosti domácí i cizozemce z kruhů nejvyšších a nejmocnějších, jak jen nejvyšší ctižádost si mohla přát, i vladaře velikých říší.

Tenkráte v té rozhodné chvíli, kdy Evropa v horečném napětí očekávala, dojde-li k smíru s Napoleonem poraženým na Rusi, nebo přidá-li se císař rakouský k Rusku a Prusku, dojde-li k strašné, rozhodující válce!

Tenkráte, když tu na Ratibořicích obědoval cár Alexander, kdy tu bydleli kancléř Hardenberg, Stadion, Mettrnich, „její" Mettrnich, a pravá ruka jeho, duchaplný von Gentz, i Humboldt, kdy tu spřádali rozhodnutí důležitá pro celou Evropu! Věčně památné dni —

Komu vzpomínat a s kým vzpomínati?

Její společnice slečna de Germont sama byla samá minulost. V šestém roku svého věku opustila Francii s rodiči za revoluce

* Petr vévoda Kuronský r. 1792.

** 1800.

emigrujícími. Léta jedla trpký chléb vyhnanců v Německu, kdež osiřela. Do Francie vrátila se, chudý sirotek, s příbuznou svou markýzou Lavalovou, když Napoleon dosáhl císařské koruny.

Markýza pozbyla za revoluce valnou část svého jmění, a tak její dům ve Faubourg Saint Germain mohl poskytovat jen skrovné pohostinství. Nicméně vyhledávali jej mnozí, ponévadž se tu scházela společnost vynikajících osobností. Nejčastěji přicházel do toho vybraného kroužku Talleyrand a vévodkyně Kuronská, matka vévodkyně Zaháňské a paní na Ratibořicích.

Když po smrti markýzy Lavalové zůstala slečna de Germont

zcela opuštěna, pozvala ji vévodkyně Kuronská na své panství Libichov v Němcích. Tam zůstala slečna až do smrti staré vévodkyně i po její smrti, až po letech pozvala ji k sobě vévodkyně Zaháňská. Bylo před čtyřmi lety, kdy se dala rozvésti s třetím svým mužem, hrabětem Schulenburkem.

Stará slečna de Germont pozvání přijala a přijela štíhlá, útlá jako vždy, jenže povadlejší. Ale její ušlechtilá hlava zůstala zajímavá. Vše na ní něžných tónů: vlasy plavé jako len, silně prokvetlé, přibledlá, jemná pleť, bledě modré oči — byla jako originál některé z miniaturních podobizen na slonové kosti, jak je malovali v století, v němž se slečna narodila.

Známost se ihned obnovila a nabyla ponenáhlu v tom věku skoro stejném (slečna byla jen asi o tři léta mladší) intimnějšího rázu. Slečna měla vzdělání i ducha a vyvázla ze všech protivenství svého života s myslí neroztrpčenou. Její pozornost, její zdvořilost šly od srdce; mile hovořila, mnoho pamatovala, znala množství anekdot a příhod z doby, kdy byl ancien régime, vtipkovali, že až i z časů Pompadourové, předčítala pěkně. Hudba byla jí osvěžením i útěchou, divadlo jedinou rozkoší.

Proto začínalo se jí v ratibořické samotě, za pozdního podzimu ještě osamělejší a tišší, stýskati. Vzpomínala na Vídeň, kam se vévodkyně chystala. Než ani povzdechem nedala znáti své tužby, ani slovem nenaznačila svůj údiv, že vévodkyni se letos odtud nechce.

Často chodívaly parkem nebo usedaly na jeho pokraji před zděným pavilonem empirovým, odkudž byl rozhled i na park v nádheře změněných barev i na širá luka před ním se rozkládající až k Oupě v olších a vrbách a za řeku, až k protějšímu zarostlému svahu údolí. V slunečné, tiché záři vše tak krásno; ale vše dýchalo smutkem a tesknou náladou, kdy listí padalo jim k nohám, na stupně pavilonu, na trávníky, na stezky.

Koncem měsíce, jednou dopoledne, kdy byly v parku na procházce, zdvihl se náhle vítr; z hloubi parku zahučel táhlý šum, větve začaly se prudko zmítat, z koruny ryšavého buku před nimi

jen pršelo. Vtom zvířilo se listí už spadlé a jako zlatě ryšavá závěj, jako mrak, hnalo se prudce šustíc proti dámám.

Tato bouře listí slečně de Germont pomohla. Vévodkyně vrátila se z větrného, studeného ovzduší do útulného budoiru rudých čalounů zlatě protkávaných a vyjasněných slunečnou září.

„Vám se to dnes nelíbilo," řekla s úsměvem vévodkyně sedajíc do křesla u krbu, v němž hořelo.

„Dnes bylo té svěžesti příliš."

„Bude čas, abychom odjely. Dlouho jsme se zdržely. Letos se mi odtud ani nechce, a nevím proč. Ale mám ráda to hnízdečko. Cítím to, když se blíží loučení."

„Ó, loučení bývá nebezpečné; zradí často tajené city nebo zjeví jejich sílu."

„A když i předtucha ztěžuje odchod —" Vévodkyně hleděla do ohně.

„Předtucha?!" Slečna stojíc u okna živě sebou hnula úžasem i tichým leknutím, neboť v ten okamžik jasno v budoiru zmizelo, rudé, vyjasněné čalouny jako by zhasly. Slunce zmizelo, mraky se hnaly po nebi; pozadí komnaty ztemnělo. Venku zahučel vítr. Dámy na okamžik ztichly; až vévodkyně promluvila zamyšleně:

„Kdož ví, kdy sem zase přijedu, a přijedu-li vůbec."

„Oh, jaké myšlenky!"

„Počítejte; víte, v jakém věku mou matku stihla mrtvice. Do těch let mně mnoho neschází."

„Ale Jeho výsost, pan otec váš dožil vysokého věku."

Vévodkyně pohnula hlavou.

„Vy věříte také v předtuchy, slečno. Ach, nechme toho, je hrozno na to myslit." Rychle se obrátila po stole opodál, na němž ležely knihy, a ptala se:

„Co budeme číst? Jsou tu novinky?"

„Ano, samé novinky. Měla jsem připomenout na Gentzovy listy; přichystala jsem je."

„Gentzovy listy! Vidíte, tady v tomto budoiru býval; on, Hardenberg, Humboldt, kníže —" Mínila Mettrnicha. „Gentz byl

duchaplný muž, ale bez mravní vznešenosti. Epikurejský, jenž světem opovrhoval. Znal mnoho, znal lidi. Dovedl být i perfidní — ó — Už je historickou osobností.“ A trpce se usmávši, opakovala: „Historická osobnost.“ Myslila na sebe. Náhle se otázala:

„Komu jsou ty listy? Přehlédla jste je?“

„Nejzajímavější jsou Rahele.“

„Rahele!* Vidíte, jaké měl Gentz štěstí. Takové přátelství s Rahelou. Našel porozumění, měl komu svěřovat tajnosti svých radostí i svých žalů. Cítil-li je — Odkud píše — Prosím vás —“ a vzavši knihu do ruky přemítala listy, přehlížela stránky, až pojednou usmávši se, začala sama:

„Poslyšte tohle to: ‚Jsem pekelně blaseován, poznal jsem toho tolik na světě a tolik jsem toho užil, takže s ilusemi a mámivým třpytem nikdo u mne nepochodí —‘ Vidíte?“ Obrátila list, dva, rychle přehlížejíc stránky, zakrátko hlásila živě, ne bez škodolibosti:

„A tohle k tomu: ‚Za posledních desíti let stal jsem se opravdovým křesťanem.‘ Ah —“ a chvatně srovnávala data obou listů.

„Toto psal rok po tam tom! Já znala jeho zbožnost. Věřil-li vůbec. Tato ukázka snad dostačí.“ Vrátila knihu.

„Jeden list psal také zde, v Ratibořicích, roku třináctého,“ podotkla slečna de Germont.

„Ah, to čtěte. Snad o sobě něco uslyším.“

Slečna usednuvši proti vévodkyni, četla:

„Místo, kde nyní meškám, je zámeček vévodkyně Zaháňské, dvě hodiny cesty od Náchoda. Vyvolil jsem si toto místo za svůj hlavní stan, poněvadž tu sedím ve středu velikých vyjednávání a přitom přece užívám všeho pohodlí a všech příjemností života.“

Vévodkyně se usmála, pokývla hlavou a usmála se zas, už bez ironie, když slečna četla dále:

„Paříž, Vídeň, Berlín i Petrohrad propadají se vniveč proti Jičínu, Reichenbachu, Ratibořicům a Opočnu. V Jičíně, šest hodin odtud, je císař s Mettrnichem, v Opočně, tři hodiny odtud pře-

* Rahel Levinová, později paní von Varnhagen, proslavená svými listy, † 1833. R. 1813 zdržovala se v Praze.

býval celý týden cár s dvěma sestrami. Dnes, teď právě, stoloval cár s námi v Ratibořicích u vévodkyně. Ratibořice jsou ústředním shromaždištěm, zde se dály velké věci. O rozčilení, ve kterém jsem po několik neděl, nemáte tušení. Vím vše; žádný člověk na světě neví o současných dějinách tolik jako já, neboť v takové intimitě se všemi hlavními stranami a osobnostmi najednou nebyl nikdo. Škoda, že to vše je ztraceno pro současníky i budoucí. Abych o tom mluvil, na to jsem příliš uzavřený, příliš diplomat, příliš líný, blaseovaný a příliš zlomyslný — — Zestárl jsem velmi a stal jsem se velmi zlým."

„Tak upřímným nebyl k nikomu. Intimní byl tenkrát, sám vyznává, se všemi stranami, a měl sloužit jen jedné. Ach tenkráte. Ale jak tomu dávno, jak dávno — Bezmála už třicet let!" povzdechla, náhle se však optala:

„Píše ještě něco o Ratibořicích?"

„Již nic, ale o vás, Výsosti, je tu ještě jednou zmínka; četla jsem včera, že jste roku třináctého, když jste meškala v Praze, neměla s sebou ani jediné francouzské knihy; tenkráte sháněl Gentz francouzské knihy Rahele."

„O tom už nevím."

Ohlédla se po oknech; první kapky o ně zaharašily. V pozadí červeného budoiru se více stmívalo. Vtom vstoupil lokaj ohlašuje faráře z Padolí. Vévodkyni se pohnulo obočí a dost nevrle se ptala, jak se jmenuje.

„Havlovický, bývalý zámecký kaplan v Náchodě."

Vévodkyni se čelo zase srovnalo a hned se obrátila k slečně.

„Má sem daleko, promluvím s ním. Ale jen na okamžik přerušíme čtení."

Slečna odešla; vstoupil farář v černém, dlouhém kabátě, v pantalonech. Vévodkyně se na něj dobře pamatovala, ale již dávno ho neviděla. Proto ji černovlasý farář výrazného obličeje, urostlé postavy příjemně překvapil, i vážný jeho a přece ne těžkopádný způsob, jeho plynná řeč i zvučný hlas.

Přišel poděkovat za velký dar, kterým vévodkyně umožnila pobyt nadaného mladíka na malířské škole v Praze, jak jeho žádost

loni podal. Okamžik vzpomínala a vzpomněla. Vlídně řekla, že tu žádost ráda vyslyšela, že ji těšilo, když se vyskytl na jejím panství takový talent.

„Potřeboval by zas?“ doložila. „Prospívá?“

Farář oznámil, že Hilma zemřel, a na dotaz, co se mu stalo, pověděl i příčinu té nemoci i všechen neblahý osud sirotkův stručně několika událostmi z jeho života, osiřením, pasáckou službou, jeho pašerskou nehodou osudnou i jak, dostav se na krejčovinu, nepřestal toužiti po umění.

Vévodkyně se zájmem naslouchavši upřela na něj zkoumavě oči a zeptala se:

„Nemyslíte, pane faráři, že by byl šťastnější, t. j. že by byl méně trpěl, kdyby byl ostal při tom řemesle?“

Lehký, rudý stín mihl se farářovi čelem.

„Výsosti, také jsem o tom přemýšlel. Snad. Ale hřivna nemá zůstat zakopána. Ten mladík nebyl si jí s počátku vědom, ale já o ní věděl; myslil jsem, že je povinností každého, kdo může, povznášeti bližního z horšího k lepšímu, z nízkého k vyššímu —“

„A vzbuzují-li se marné touhy? V touze není klidu, není štěstí.“

„Klid je štěstí, Výsosti?“

„Klid duše.“

„Ano, ale kdo v kterém povolání jej má celý a nerušený, bez stínů minulosti, beze strachu budoucnosti?“

„To je pravda.“ A zamyšlujíc se opakovala: „Strach budoucnosti, t. j. strach —“ nedořekla však a náhle obrátila hovor:

„Jak je u vás, jaký je u vás lid?“

„Děkuji, Výsosti, dobrý, ale celkem velmi chudý.“

„Máte snad proto nedostatečné důchody,“ rychle se zeptala.

„To ne, Výsosti, já jsem úplně spokojen; ale kdyby bylo možná, aby lid si mohl více vydělat, hlavně chudí tkalci. Bylo by jen možná,“ rychle doplňoval, chytaje se příležitosti a opakuje to, co vévodkyni už jednou, před lety přednesl a nač ona docela zapomněla, „kdyby bylo možná povznést jejich tkalcovské řemeslo, hlavně školami po belgickém způsobu.“

„Ah!“ žasla patrně překvapena. „Jaké plány! Teď vidím, že v klidu štěstí nehledáte. Ale bylo by asi zase zklamání. Ten lid by něco takového ani nechtěl. Slyším, že nemají chuti pracovati, že se tu vzmáhají zase krádeže. Pan hospodářský rada v Náchodě mi o tom vykládal, a že bude potřeba přísně zakročit.“

Farář zčervenal, jak v něm náhle prošlehl hněv na vrchního Essentra; než opanoval se.

„Výsosti,“ řekl s nuceným úsměvem, „já bych, s dovolením, byl té rady, aby se dle možnosti umírnil nedostatek mezi lidem a užilo se mírných prostředků.“

„Jakých?“

„Více škol kdyby bylo a lepších.“

„To jsou ideální prostředky, pane faráři. Jisté?“ a jejími rty pohnul úsměv nedůvěry. „A drahé! Máte snad nějaké přání, pane faráři?“

Farář vycítil, že nechce se jí dále o tom mluvit; roztrpčen nad tou lhostejností pro lid, poděkoval, že nemá žádného přání, ač měl. Když sem vyjížděl, chystal se, že se, když by se příležitost naskytla, zmíní o své žádosti o novou faru. Neučinil tak a nespokojen vyšel ze zámku.

Vévodkyně okamžik na něj myslila, jaký to divný farář ve svých náhledech, jiný nežli ti ostatní. A nic nechtěl, nic a jak resolutně děkoval. Kdo že má klid duše bez stínu minulosti, bez strachu budoucnosti, řekl. Co myslil — Strach konce, strach konce —

Venku v parku zahučel vítr, dešť šlehl do oken. V rudé komnatě zešeřilo se, takže zář v krbu rudě zasvítila.

Vévodkyně chtějíc se vytrhnouti děsivému myšlení na hrob a smrt, sáhla po knize Gentzových listů vedle na křesle. Obracela stránky, až jí zrak uvázl na jméně de Ligne, dobrého, milého známého, tenkráte z dob kongressových.

„Podivila byste se,“ oznamoval Gentz, „jak princ de Ligne od podzimu sešel. Je to přece jen strašlivá věc — stáří a smrt.“

Dále nečetla. Stáří a smrt! A Gentz, náhle jí připadlo, že to slýchala, že se smrti také tak hrozně bál. Stáří a smrt — Stáří je tu, a —

Vstoupila slečna de Germont a svým mírným, milým způsobem optala se, má-li čísti dále.

„Ne, ne, má drahá,“ vévodkyně pohodila knihou na stůl. „Ne — a zítra pojedeme. Tady v té samotě přicházejí přece jen takové teskné myšlenky.“

Bledě modré oči slečny Germont vyjasnily se tichou radostí. Odtud!

LVIII

Farář Havlovický odjížděl nespokojen z Ratibořic. Co by taková mocná paní mohla, uvažoval, a jaké má náhledy. Ale je cizí, zůstala cizí, a vychování, její okolí a rádcové! Ten vrchní! Co jí zase namluvil —

Sice o krádežích se proslýchalo, že se v okolí páchají a hustě, že není nikde jisto a že snad je zase nějaký takový zlodějský spolek, jako strašil před patnácti lety, kdy lidé se báli koho pustit večer do stavení a chodili otvírat se škopkem jako ochrannou helmou na hlavě. V Padolí samém na dolejším konci usadili se poslední dobou cizí lidé, z kraje, o nichž se proslýchalo, že nejsou spolehliví, že k nim neznámí v noci zapadají, sousedé to kolikrát viděli, ve dne však neshlédli ani jediného z těch neznámých. Ti do rána vždycky zmizeli. Ale proto tak nařknouti všechen lid —

Farář chtěl Kostelcem, kdež měl „pana bratra" nevalně sobě příznivého, jen projeti, aby se nemusil zastavit. U kostela však potkal kaplana, kterého nemohl pominout. Pověděl mu, kde byl, ne však proč, a bránil se mu, že se nemůže stavit, že tuze pospíchá, že když je zítra svátek, bylo Všech Svatých, že musí býti záhy doma. Ale již na samém odjezdu vzpomněl si na Panklovu dceru, s kterou mluvil ve Skalici o jiřenkovém bále. Proto se zeptal, kde tu ostává respicient Němec.

„Ostával, už neostává. Tadyhle," kaplan ukázal přes cestu na nízký domek proti kostelu. „Už loni se dostal do Josefova. Pak byl v Litomyšli, a teď, slyšel jsem, stal se komisarem a odstěhoval se do Polné."

Havlovický se maně ohlédl po tom domku, když jel kolem, ale hned se opět dostal do té mlhy; zase mu kmitalo hlavou nevesele. Na „pana bratra“ kosteleckého myslil, a ne bez škodolibosti, ten že shoří dychtivostí, až uslyší od kaplana, že si bude hlavu lámat, co jen v Ratibořicích, on, Havlovický, dělal, co tam chtěl, byl-li snad u vejvodkyně.

A doma, matce zase všechno povídat a vykládat. Nechtělo se mu do toho; až se matka optá, zmínil-li se vejvodkyni o stavbě fary — Sama měla ten nápad, sama mu ráno před samým odjezdem nadhodila, že by měl hercočce povědět, jak tu je, co pak, ona že o ničem neví, a to taky ne, jak to na zámku protahují, ale kdyby jen slovíčko řekla, kdyby jen prstem hnula, hned že to bude, okamžitě.

Farář neřekl doma plnou pravdu, jak bylo, jen to, že se mu nehodilo o faře mluvit, že to nešlo. Oznámil to zasmušile a krátce, že se až stará mlynářka podivila, a dále se netázala. To však pověděl, co vrchní vévodkyni asi namluvil a také jak byl rozmrzelé nálady, rozhodl se nerudně:

„Nikam nepojedu na zámek, nic, nepůjdu jich pozvat na posvícení.“ Mělo býti za týden.

„Ani jich nepozveš?!“

„Písemně.“

„Ne, to ne, Josefe; ještě jednou tam musíš zajet. Vždyť nevíš, a pro dobrou vůli.“

Té chvíle nepolevil, ve čtvrtek však před posvícením přece se vypravil. Hned jak do zámku vkročil, uslyšel, že vévodkyně nadobro odjela. Najednou prý, ten den přede Všemi Svatými poručila hned pryč, ale na Všecky Svaté přijela ještě sem, na náchodský zámek, v kapli že byla na mši, dlouho že se tam modlila se slečnou Germontovou; po mši si dala povolat vrchního, poté se vrátila do Ratibořic a hned druhého dne odjela do Vídně. Tuze prý se ohlížela po parku a zámku nežli vstoupila do cestovního kočáru, i když už vyjeli.

„Proč by se ohlížela,“ pomyslil farář a zamířil ke kancelářům.

Jak jej shlédl vrchní na prahu své úřadovny, místo uvítání zahrozil mu prstem a hrozil slovy:

„Sie, Herr Pfarrer!“ a nedav mu promluviti, pokračoval, po německu, jako u výslechu:

„Vy jste byl v Ratibořicích u paní vévodkyně. Co jste tam dělal?“ Začal se usmívat. Havlovický pověděl, že tam jel se poděkovat za to stipendium.

„A pro nic jiného?“

„Ne,“ znělo zcela určitě.

„Den po tom, co jste tam byl, přijela vévodkyně sem a povolala mne. Za řeči najednou se optala na vás.“

„Na mne?!“

„Jaké jsou vaše poměry na faře.“

Havlovickému se mihlo, že jí bylo snad divno, že o nic nepožádal.

„Řekl jsem, jak je pravda,“ pokračoval vrchní, „že fara není zlá, jen že si na místnost stěžujete, že byste rád novou faru.“ To však nepověděl, že sám hned dodal, že by ta stavba byla nákladná.

„Co paní vévodkyně?“ zeptal se farář překvapen a v napjatém očekávání.

„Žádal o tu faru?“ ptala se a ještě jednou tu otázku opakovala, jako by se divila. Pak se chvilku rozmýšlela a pojednou rozhodne: ‚Když jí potřebuje, ať ji má, postavte mu ji.‘ Gratuluji, pane faráři, to je velká přízeň. No, tedy začneme; teď v zimě se udělají plány, na jaře se bude stavět. A co vy mně nesete?“

Farář v radostném překvapení zval živě na posvícení a v ten okamžik zapomněl na nechuť, s jakou sem jel. Jakmile si odbyl pozvání tu, pak u důchodního, justiciára a kontribučního, pospíchal domů, aby pověděl matce těše se, jak užasne. Že se vévodkyně tak rozhodla — Co si pomyslila, když zvěděla, že žádá, že sám žádá. A v Ratibořicích odmítl, že nic nepotřebuje! Chtěla jej zahanbit? Ale jak to učinila!

Stará mlynářka nechtěla hned ani uvěřit, pak jen vévodkyni žehnala a těšila se, teď že bude jiné živobytí, to že bude přece hospodářství možné, a hned také vzpomněla, pane, že letos musí uctit znamenitě zámecké pány, když pan vrchní — že v tom měl také slovo, jak by ne.

I byla znamenitá úcta, slavné posvícení na faře, tak slavné, že Doubenus sám nahoře na denním světle i v podzemí, ve sklepě u sudu, v záři lojové svíčky s úžasem vykládal, tak slavné posvícení že nepamatuje, co jídla jen, jako u Dolan, že všechno nemože ani zmoct, no a ne aby mu netrávilo, to že chvála pámbou, žerno mu dobře bere.

Ale tak veselo jako loni nebylo; alespoň ne farářovi. Už

zprávy před samým posvícením, v sobotu ráno: že v Pořiči v Hejnově statku se zloději podkopali, že tam pokradli husy a peřiny i máslo ze sklepa, a na Pavlišově že se taky dobývali, u Samků, ale tam že je splašili.

Farář hned vzpomněl na vrchního, to že bude voda na jeho mlýn; a nemýlil se. Hned jak přijel, jen odhodil plášť, už začal o těch krádežích a věděl ještě víc, že prý všechny stopy ukazují sem, do Padolí.

Farář neodmlouval, nemohl, litoval jen a zamlouval; mimo nadání vrchní přestal a více o tom nemluvil. Ale pak, když se vystřídalo kolikeré jídlo, když žízeň rostla a po pivě zalesklo se v kalíškách víno zlaté, rudé, když tváře a laloušek vrchního se zardívaly a oči se mu blyštěly, propukla jeho vladařská přísnost i pýcha i touha ukázati svou moc. Začal o těch krádežích, zahrozil, však že už nebudou dlouho ti ničemové řádit, a napověděl, co dosud choval jako ouřadní tajemství, však že už má muže, který to tady v Padolí spořádá, tady v Padolí že je nepořádek, jako s tou stříkačkou, ale nejvíce ta nejistota, rychtář a konšelé že nemají žádné autority, pražádné, a taky že tuze nedbají, ale nejhorší že je — žádná autorita, že se už lidé ani ouřadu nebojí, a to že zavinilo „právo", že se bojí, samo se bojí, a nemá autority a ta že musí být, tu že opatří on, on, že jim ukáže, že sem dá komisara, když rychtář a konšelé jsou nula, komisara, že ho již má, to že je železná ruka, že ho zná, ten komisar že ukáže, co je pořádek, disciplina, autorita, jistě, starý voják, že sloužil naposledy, ten komisar, u trabantgardy, teď že se dostal do pense, že chce domů, ale on, vrchní, že mu psal, že ho dá sem do Padolí za komisara, a on že to přijal, ten že se nebude nic ohlížeti ani vpravo ani vlevo, je-li to sousedé nebo kmotr, strejc nebo tetka, ten že bude vykonávat jeho, vrchního, rozkazy a jak, to že bude „právo" vyvalovat oči.

Mrazivě zafučelo z této rozpálené řeči. Farář, ač popuzen, mlčel; chlácholiti bylo by marno a pravdu povědět, přilil by oleje do ohně. Zlostně se v něm ozvalo, že to je taková mettrnichovina mettrnichovská.

Hosté pozdě odjeli napití, rozveselení. Farář však osaměv kabonil tvář. Stará mlynářka se divila, proč, a dobře nepochopila, když jí pověděl, jak vrchní hrozil.

„No, víš, Josefe," řekla, „pořádek by tu moh' být lepší."

„Moh', a měl by být, máte pravdu. Kdyby jen pořádek ten komisar zavedl a šel! Ale to bude policajtství. Bude to, abych zkrátka řek', sekatura."

„I na tebe?" ptala se mlynářka kvapně.

„Co na mne! Na mne nemože, ale jde tu o všechno, o obec, udávání a tak."

K tomu posvícenskému nadělení přidali nazejtří nepříjemnou zprávu o Kalistovi, učitelském mládenci v Pořiči. Farář věděl, jaká změna se s ním stala. Nezůstalať nešťastná jeho láska tajemstvím; poslední čas stěžoval si jeho principál farářovi, jak se spomocník celý tou láskou popletl, že je omrzelý, nic že ho netěší, školy že si už také tak nehledí jako jindy, a po škole — Nic nepíše, nemaluje, nic, jen se tak toulá jako zmámený, ale často že zabloudí do hospody, odtud že se pozdě vracívá, to že je samá dešperace.

On, principál, že ho varoval, ó hned na začátku, když začal chytat, když ten oheň byl jen plamínkem, ba ani ne plamínkem, jiskřičkou, ale ne, marná všechna řeč, a jak by co vydala, když už z toho skoro blázní. Není-li to nerozum, chodit pod Bezděkov na most, to že ho tam už kolikrát známí viďali a stihli, a poslední čas že se už i nahoru do vsi odvážil, jako slepý, to jen aby Aninku shlídl, a že mu to není nic platno, ona že se pořádně drží, on že jí tam snad ani okem nespatřil, a Domáň že by ho roztrhal, že už ví, že Kalista tam obchází, že už jednou za ním letal do hospody, ale že přišel pozdě, spomocník že už odešel, to že měl opravdu štěstí, obzvláště když byl Domáň napilý, a on si prý tuze rád zaudá.

Tenkráte požádal farář učitele, aby spomocníkovi jak náleží domluvil, a sám pak, když přišel do Pořiči na náboženství, pohovořil s Kalistou mezi čtyřma očima a napomenul jej, ať pamatuje na své povinnosti, že musí svou vášeň krotit a přemáhat.

Teď po posvícení, t. j. po té posvícenské neděli, které vrchní na faře celému Padolí tak zahrozil, v pondělí dopoledne uslyšel farář, co se včera stalo v Langrovské hospodě.

Domáňovi mladí přijeli z Bezděkova k Dušánkom na posvícení, sami, starý Domáň ostal doma, a večer přišli k muzice, mladý už celý zardělý, dost napitý a že se hned, jak přišel, tak naparoval a hned taky karban sháněl. Spomocník Kalista hrál s muzikanty, ale jak shlédl v kole Aninku, mladou Domáňovou, měl oči jenom na ni; Kalina, jenž byl „kápo", ještě ho varoval: „Ne, abyste šel s Domáňkou do kola, to vám povídám, seďte a hrajte."

Ale učitelského mládence zrovna táhlo do kola, a jak se mu zapálilo v hlavě pomyšlením, že by Aničku objal, že by jí měl v náručí, již se neudržel. Z ničeho nic jak uviděl, že přestala Aninka tancovat, uhodil houslemi, z kruchtičky ven a rovnou k mladé Domáňové o tanec. Lekla se, ale šla. Jak se pustili do kola, vstoupil do sálu z vedlejší sedničky Domáň a když spatřil ženu s učitelským, vrazil jako býk do kola, vytrhl ženu z rukou Kalistových a Kalistou tak strčil, že se až zapotácel.

Ten se však ihned vzpamatoval, sebral se a jako lítý skočil po Domáňovi. Dali se do sebe jako kohouti a byla by se z toho zlá mela strhla, kdyby jich nebyli roztrhli a spomocníka neodvedli. Domáň bouřil a vztekal se nadávaje v naduté pýše hladových, hladomřivých kantorů, a dlouho trvalo, nežli jej tchán, Dušánek, uchlácholil a domů dovedl, kamž hned po té srážce musila Dušánková s dcerou. Ta na sále nechtěla už ani na minutu zůstat a byla by snad sama odtud utekla.

Zpráva o tomto výstupu faráře velmi zamrzela; běželo mu o školu, o mladého učitele. Hned nazejtří napsal mu psaníčko, jež poslal po chlapci, aby v neděli přišel na faru. Do té neděle napsal farář a odeslal poděkování vévodkyni meškající tou dobou ve Vídni.

Po nešporách příští neděle vstoupil do farářova pokoje Kalista učitelský. Venku již mrzlo, naholo, ale mladý učitel přišel v jednom kabátě a dost otřelém. Byl přepadlý, nenesl se jako jindy;

urostlý, pěkný mládenec vstoupil přihnutě a nejistě, maje v zčervenalých rukou čepici. Věděl, proč jej farář povolal; čekal prudkou řeč, ostré výtky, silnou důtku a pohrození; a farář ho požádal, aby si sedl, nedal mu státi, a začal na něj mírně jako na nemocného, že jistě asi ví, proč sem přišel, on, farář, že se zarmoutil, když uslyšel, co se stalo, že je to veřejné pohoršení, zvláště když i nedospělí i školáci, bohužel že je rodiče nerozumní k muzikám pouštějí, i školáci to viděli, a kdo neviděli, jistě slyšeli, aby si povážil.

„Vím, že Domáň začal, ale vy jste se měl opanovat a neměl ženu zvát k tanci; a vůbec, co si myslíte, co děláte! Či snad ona, Domáňová, vám dala nějak znát, mluvíte s ní někdy?“

Kalista sedě s hlavou sklopenou, prudce ji zvedl.

„Ne, jemnostpane, to ne, ona je nevinná, ona je hodná, ona se mně vyhýbá.“

„Tak vidíte; a ještě jí přivádíte do řečí a doma do mrzutostí s mužem.“

Tato slova patrně účinkovala.

„Měla vás ráda, jak jsem slyšel, a nerada si brala Dománě, a snad na vás i teď vzpomene, a vidíte, sám povídáte, že je hodná, že se vám vyhýbá, aby konala svou povinnost. Ona má tu sílu, a vy — muž — ne, vy se zanedbáváte, vy, musím to říct, se opíjíte, abyste se omámil, jak to dělá sprostý nevzdělanec - to vy, pěstoun mládeže — a běháte jako bez rozumu k Bezděkovu i na Bezděkov, za ní!“

Kalista klopil za té řeči hlavu hlouběji; pojednou se mu prudce pohnula i ramena. Zaplakal a trhaně vyznával, že když ji má tak rád a že si nemůže poručit.

Farář vstal a přešel pokojem, pak stanuv u Kalisty, položil mu na rameno ruku a řekl mírně:

„Mně je vás líto; ale takhle to nemože zůstat, takhle byste se zničil. Takhle, to uznáte, nemože se to trpět pro školu. Já vám poradím: Snad kdybyste se dostal jinam, dál, do jiné krajiny, spíš byste se opanoval; v jiném okolí byste časem zapomněl a vyhojil se

z té nemoci. Já vás nevyháním, já byl dřív s vámi tuze spokojen, bylo by vás pro školu škoda. Ale takhle to nejde. Především přestanete běhat na Bezděkov. To se musíte přemoct; a hospody nechte. A změna místa by vám nejvíc posloužila. Já s vámi dobře myslím, upřímně vám radím. Poslechnete?"

Učitelský se prudce sehnul a políbil farářovi ruku. Odcházel, slíbiv, nevida vzrušením ani dobře na cestu. Farář přistoupiv k oknu, hleděl za ním, an kráčel umrzlou cestou dolů holou alejí, za jejímiž kmeny rděl se červený pruh západu. Ke klopotě svého stavu má ještě takové soužení! Faráři ho bylo líto.

Samý konec toho měsíce listopadu, jednou odpoledne, kdy začal poletovati sníh, první toho roku, přišel na padolskou faru strouženský pastor Bergmann. Byl v Kostelci a vraceje se Padolím, nechtěl faru minout. Havlovický jej srdečně uvítal a rád jej viděl, raději nežli stará mlynářka, kterou ta evangelická návštěva zarazila; nicméně to ani pohledem k vůli synovi neprojevila.

„Já se musel stavit," vykládal pastor usmívaje se, „musel, s novinou."

„S veselou, doufám."

„Chvála bohu, žádná nemoc, žádná smrt, ale život, nový život."

„Ah! tedy blahopřeju."

„Uhodli. Vrána zas přiletěla. Po třech letech! Už jsem myslil, že dá pokoj, a tu máš."

„A je to tentokráte —" Havlovický se usmíval.

Pastor kvapně vstal a zatřepal levicí.

„Jsou tři gracie, myslil jsem, že jich víc nemůže být — a ona čtvrtá! Mám teď čtyři." Usmál se, Havlovický však cítil, že za tím smíchem je tíha starosti, a srdečně, na útěchu uvedl ze žalmu:

„Dědictví od Hospodina jsou dítky."

Pastor přikývl a v odpověď zacitoval rovněž ze žalmu:

„Jako mladistvé olivoví vůkol stolu tvého stanou — ano —" Ale ani z citátu ani z úsměvu nezářila nezkalená radost. „O stůl by tak nebylo, ale náležité opatření. Budoucnost mně kalí všechno

potěšení. Mé manželce ne, ta má z Anežky, Anežka se ta čtvrtá jmenuje, radost, jak je zdravá, čiperná. Buď pán Bůh pochválen. Radost má a ze všech.“

„Dobře má; kdož by se již léta napřed soužil!“

„Uznávám to, vymlouvám si to, časem i zapomenu, ale znenadání zas vyvstávají stíny ze všech koutů; i spánek někdy utíká. Ale co —“ a mávl rukou. Zamluvil tu záležitost. Za svačiny a po ní bavili se oba faráři živě až do soumraku, kdy strouženský se vydal na cestu. Havlovický jej vyprovodil až za draha na cestu ke Žďárkům. Poprašek probělával se po umrzlé cestě a nejjasněji z brázd zoraných, tmících se polí.

Sníh pak den co den nějakou chvíli padal nebo poletoval, až třetího prosince na sv. Františka ráno začal se hustě sypati a rozvířil se za prudkého větru. V takovém nečase dorazil do Padolí na faru Prouzáček, poslíček z náchodského zámku, v plášti, ženin šátek kolem krku a hlavy, v tváři zardělý jako rak a přinesl z kanceláře oznámení, že Její Výsost paní vévodkyně dne 29. minulého měsíce ve Vídni náhle skonala, byvši raněna mrtvicí.

Farář užaslý vyběhl hned z pokoje do čeledníku, aby matce oznámil. Strnula, upřímně litujíc; chovalať vděčnost k zesnulé za to, že splnila jejich dávnou touhu, že sama tak příznivě rozhodla stran nové fary. Mlynářka chtěla vědět i okolnosti, farář však nemohl víc povědět, ani když si zavolal Prouzáčka z kuchyně, kdež se posiloval. Věděl jenom to, co bylo v oznámení, a že ta zpráva došla na zámek včera večer, že pohřeb zatím bude ve Vídni a teprve později že bude vévodkyně převezena sem, do Náchoda nebo do Zaháně.

To obsahoval i kancelářský přípis jakož i vyzvání, aby se konaly za J. Výsost příslušné záduší služby boží a vyzvánění.

Už za chvíli po té stoupali Šimek zvoník s hrobařem do příkrých dřevěných schodů staré zvonice, do jejího bednění, a když se Prouzáček posilněn vydal z fary, ozýval se již umíráček do chumelice, ne ten obyčejný, kterým se odzvánělo všem, nýbrž velký zvon, největší. Hlas jeho zaléhal do fary, do otevřené kuchyně,

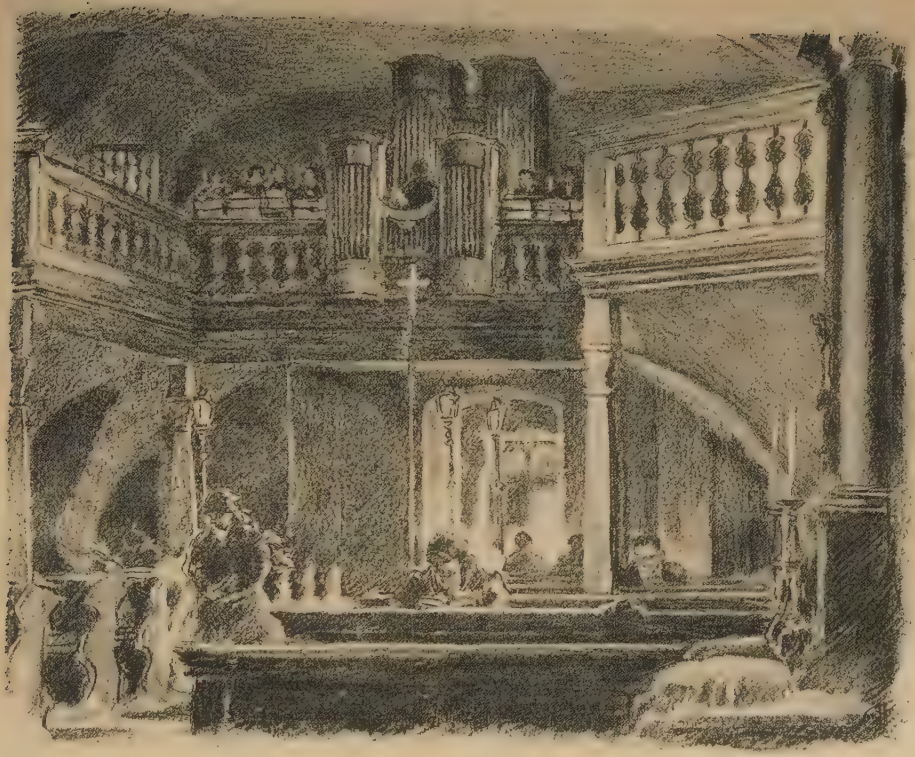

v jejíchž dveřích stál farář rozmlouvaje s matkou pořád ještě o té nenadálé novině.

„Vidíte, maminko," vzpomněl, „jako by byla tušila, co ji čeká. Když jsem byl na zámku zvát na posvícení, povídali tam, jak těžko odjížděla z Ratibořic, jak se ohlížela."

„Chudák, a brzo se to splnilo. Ještě že se netrápila, že dlouho nestonala. A Josefe, kdo bude po ní dědit?"

„Poslední vůle rozhodne; ale nejspíš po ní nastoupí sestra, Marie Paulina, provdaná za knížete Hohenzollern-Hechingen."

„Ta by tu asi ještě míň pobývala nežli nebožka.“

„Myslím taky. Také se asi nic nezmění, jistě nechá všecko, jak je, i — Essentra. A ten komisar k nám asi přece přijde.“

Nazejtří a pozejtří vyzváněli v Padolí v poledne po celou hodinu a dne 6., jmenovitě na sv. Mikuláše, bylo v padolském kostele jako ve všech kostelích náchodského panství slavné, zpívané requiem. Mnoho lidí se nesešlo; „právo“ však se dostavilo do jednoho a zasedlo s rychtářem v „konšelské“ stolici.

Odzvoněno, odzpíváno; skoro také tak brzo přestali „půlpáni“ hovořit o své paní, které velká většina jakživa nespatřila, o které jen slýchali, že všecko, co dávají širé lesy, co všechny dvory, dovede všecko utratit, oni že robotují a ona že pořád jezdí světem, aby měla ustavičné jaro.

V Padolí zase ticho, klid tuhé zimy.

Fara se zahradou jako vše zachumelena. Havlovický sedal zas u knih, často však nechával čtení, zadíval se, zamyslil. Bratr Vincenc psal, že přijede na vánoce a že již zůstane, aby mu obstarali byt. Šlo do tuha. Povolení, kutací licence z Kutné Hory sice dosud nedošla, bratr však zjistil, že není žádné pochybnosti, že ji najisto dostanou.

Stará mlynářka zamluvila slušný byt dole na „městečku“ či rynku ve Foglarově domě, po ohni do patra vystavěném. Najala tam dva pokojíky a opatřila nábytkem; ráda to dělala, než přece si povzdechla, že kdyby Vincenc raději přijel jenom tak, bez té špekulace, jak by to měl pohodlnější, pěkně v pensi, na faru že by docházel beze všech starostí. Co si to usmyslil! Bude mít toho po krk a na ně padne také díl. Josef bývá už teď zamyšlen, a ona — také se kolikrát v noci vytrhne, rozmýšlí a přemítá o tom se strachem a modlí se, aby pán Bůh chránil syny od neštěstí.

Světélko měla jediné: že snad páni v Kutné Hoře to zamítnou, že to Vincenc s Josefem nepořídí. Nic by se nemrzela. Než marně se těšila.

Dva dni před Štědrým přijely před faru saně a z nich vyvalil se ve velkém, neobyčejném kožichu vysoký, vousatý, ojíněný,

osmahlý muž, dobrý padesátník. Vincenc! Vousy měl delší, nežli když tu byl před sedmi lety, ale také již prokvetlé. A zesílil, mocný byl v těle. Zpod hustého obočí chmurně hleděly tmavé oči, celý vzhled byl přísný, ale jak promluvil, jak se zasmál, jak se s matkou srdečně vítal, to tam zastrašení. Bratr farář byl ve škole na náboženství. Když vycházeje uslyšel, kdo přijel, bezděky se lekl, ale pak pospíchal uvítat. Bratr Vincenc vypravoval o cestě, o mrazích v Uhrách i cestou. Ani mlynářka ani on nezavadili o dolování; teprve když bratři osaměli, upřel šichtmistr oči na faráře a řekl s úsměvem:

„Tak co —“

„Povolení dosud nepřišlo.“

„Jako by tu bylo. Už je, vím to. Víš, bratře, zajel jsem si do Prahy a také při tom do Kutné Hory, abych to popohnal. Nic jsem ti o tom nepsal; no, chtěl jsem tě překvapit. A pořídil jsem. Povolení dojde najisto, to jest pošlou je, rozumí se, do Náchoda na zámek. Teď na týdnu nezáleží. Do jara tu bude, času dost. Ale licence bude povolena.“

„Tedy opravdu, bratře? A nebojíš se?“

„Nic se nebojím, dobře pořídíme.“

Jistota bratrova a jeho chuť do toho podniku faráři ulevila.

LIX

1840. Od nového roku kruté mrazy, zvláště na Jméno Ježíš Od polovice ledna však, dive divoucí, jaká změna! Náhlá obleva přišla, teplé větry sníh zrovna pohlcovaly; mizel před očima prudkým táním. Po lesích v roklích bouřily bystřiny, Medhuje naběhla, že i z břehů vyrazila. U Jirovců měli dolejší kus zahrady pod vodou, i jinde se řeka do zahrad rozlila, nad ,,černou lajcí" rozerval divý proud břehy.

Těch dnů, kdy slunce jasně a teple svítilo, kabonilo se padolskému rychtáři, konšelům, celému ,,právu". Komisar jim byl o prvním amtstáku po novém roce ohlášen, a Prouzáček pak přinesl od vrchního rozkaz, aby rychtář opatřil pro komisara příhodný byt, že pan komisar co nevidět přijede. Volné světnice u Foglarů měl už ten ,,havíř", farářův bratr, i nezbylo nežli najmouti, co bylo volno, Eliášův dřevěný příbytek s podsíňkou na rynku či ,,městečku" v sousedství Černého Vacka.

To jediné rychtáře těšilo, že právě toto obydlí sehnal, že komisara usadí zrovna vedle Černého Vacka, ať se ten čadoch černý spálí, ať zkusí, co je ,,právo" a ,,právo", na toho komisara že se tak neoboří, že mu nebude sekat na posměch komplementy jako jemu, rychtáři a ,,právu", že ho komisar brzo dostane na pračata.

Co měl ten záhadný komisar najatý byt, hovořili v Padolí jen o této nové ,,vrchnosti", hádali, jaký je, kdo je, co s ním bude, je-li starý nebo mladý, a proč ho sem vrchní dal. Jedni, že pro ty krádeže, pro pořádek, Vacek se smál, že na rychtáře a na slauné právo, jiní zas, že bude všechno rovnat žílou, arestem; že je starý

kaprál, mínili hloupější, ale chytřejší a hrdější z pulpánů se smáli, to tak, jim nějakého kaprála, ten komisar, hloupí, aby věďali, že sloužil u císaře, že byl u trabantgardy.

Z trabantgardy zůstal mnohým jen drabant, slovo děsivé, v němž se tajily ne dosti jasné vzpomínky na časy krutých vojen, kdy lid od takových divných drábův a drabantů hrozně zkoušel

Jednou odpoledne koncem toho podivuhodného měsíce ledna, kdy slunce tak hřálo a tráva se již leckde zelenala, kdy luka k podhornímu mlýnu a za ním začala prokvétati bledulemi, kdy lidé se chystali, že, ostane-li tak, budou za nějaký den orat i sít, přijel od

Náchoda fasuněk s nábytkem, s nějakou bednou a kufrem a zastavil na „městečku“ u Eliášova příbytku, jenž byl teď komisarův.

Přivezli komisarův nábytek, komisar však nikde. Jen to se rozlétlo, že rychtář má zejtra poslati bryčku do Náchoda, zejtra že komisar přijede. Zatím stálo dost zvědavých u vozu, s kterého skládali nábytek; stáli i na podsíňce, a Šimůnek krejčí z uličky, s věnečkem vousů pod bradou, jenž držel v ruce dýmku dlouhé troubele, připletl se i dál na síň i do sednice. Zastavil se pak vedle u Vackových před stavením, kdež stála kupka zvědavých, ne však Černý Vacek, a těm Šimůnek, jak každého podrbl, s úsměškem vypravoval, že nábytku ten pan komisar moc nemá, leda že by to hlauní bylo v těch starých jarmarách; ale postel!

„Lidičky, postel! To je postel! Jak žiu jsem takovou neviďal, no, pro čtyry! Pro čtyry, pro celou familii. To on je ňákej měcháč.“

„Proč.“

„Proč! Takovou postel, a tři šlupně k ní! Tři šlupně!“

Druhého dne již najisto zvěděl, jak komisar vypadá, druhého dne odpoledne, kdy přijela od Náchoda bryčka. Sice nezajela ke komisarovu bytu, nýbrž z rynku rovnou dál; hned tušili zvědaví, kteří u oken i přede dveřmi vyhlíželi, že zajede na Kamenici, nejprve k rychtáři.

Zastavila se tam a někdo z ní vylezl, velký, silný, jak jen mohli vystihnout za ten okamžik, co zmizel v síni rychtářova stavení. Komisar tu! Zvědavých přibývalo; stáli v sousedství, tlačili se až rychtářovi do síně, nejdále zase Šimůnek krejčí. Čekali na komisara jako o svatbě na nevěstu, povídali o něm, o rychtáři a právu, že tam snad je celé, Kocián od bránky a Konopka. Dolejší mlynář ne, to někdo zjistil. Kdosi prohodil, že snad také farář, ale Čejchan granatýr sebou zlostně škubl, to že jo, nač farář, je-li to jenerál ten komisar, farář že není ani v Padolí, že po obědě odjel s bratrem do Svatoňovic k jámě, jistě že schválně, že dobře věďal, že komisar dnes přijede.

V tom Šimůnek vyrazil ze síně.

„Lidičky, já ho viďal," oznamoval záře, „vlez' jsem do sedničky, já ho viďal."

Hned byl v kole, sevřeli jej a dychtivě se vyptávali, jak vypadá.

„To vám je — dyť jsem povídal, ta postel! Chlap měchatá, bodejť, tři šlupně k posteli — velký jako hora, oči jako brambory, sedí tam jako buvol a fousy mu visí," ukazoval kníry. „Němec je, řeč vám láme, zaslech' jsem."

„A co právo."

„Je tam jen rychtář a Kocián od bránky."

„Co mluvil! Co povídal!" doráželi kolem.

„Něco o zlodějích. Ty sakrmensky potvor —" citoval Šimůnek — „a dál nevím nic. Komisar shlíd', že jsou dveře u sedničky pootevřeny, a tak se vám tam podíval, začernil, zablýskal očima. Já uskočil a utek —"

Tolik zvěděli z proslovení, které měl komisar k rychtáři Kamenickému, když se představoval. Pak jej Šimůnek a čekající volně uviděli, an se vyhrnul vysoký, statečný, černých knírů, blýskavých, velkých, tmavých očí, zahnutého nosu, padesátník, kdysi jistě hezký muž, teď dost břichatý, dost zardělý, v tmavohnědém fráčku s červenými výložky, v tmavých, přiléhavých nohavicích, v botách holení ne tuze vysokých, na rukou bílé, jirchové rukavice, na hlavě kašket, v pravici španihelku.

Rychtář šel dosti zkrouženě jemu po levé; po pravici, ale krok pozadu, Kocián od bránky v zeleném šosáku, s bělavou půlkou na krku, mdle, ochotně se usmívaje, vida jen komisara.

Ten šel sebevědomě, hlavu vzhůru, s přísným pohledem. Oči všech na něm, za ním, jak se bral z Kamenice šourem přes „rynk" k svému příbytku s plechovou makovicí nad lomenicí spočívající na dřevěných sloupích podsíně. Zas přiskakovali k oknům, vybíhali před dveře, aby uviděli komisara.

Černý Vacek, nevelký, osmahlý, do běla šedý, stál u prahu svého domku, hledě s úsměškem vstříc nové vrchnosti a zároveň novému svému sousedovi i jeho průvodu.

„Podívej se," řekl Michalu Langrovi, který s ním a Čejchanem stál, „na naše právo. Víte-li, kdo tam ještě schází? Nebožtík Mitýska. Ten by potahoval a oblizoval se! I nad touhle ostudou. Není to ostuda, že nám komisara dali? A tihle trumberové, podívejte se, jak jdou, jako by nesli nebesa. A ten ikauec!" křtil komisara pro barvu jeho obleku. „Tak to je ten muzikant, co chce pískat celýmu městečku? ‚Právo' tancovat bude, bude — ale — no — no —"

Vtom, jak komisar s průvodem vkročil na podsíňku svého příbytku, strhl Černý Vacek čepici a začal se ironicky uklánět, zhluboka, šoupaje botama a rozháněje do půlkruhu pravou ruku, v níž držel čepici. Michal Langr a Čejchan sotva se ubránili smíchu, když shlédli, jak se rychtář těch komplimentů zrovna lekl a jak komisar po vojensku Vackovi poděkoval. Pak vstoupil do stavení.

A kolem, jak stáli u domů i u štatue, se smáli. Černý Vacek té chvíle vyhrál.

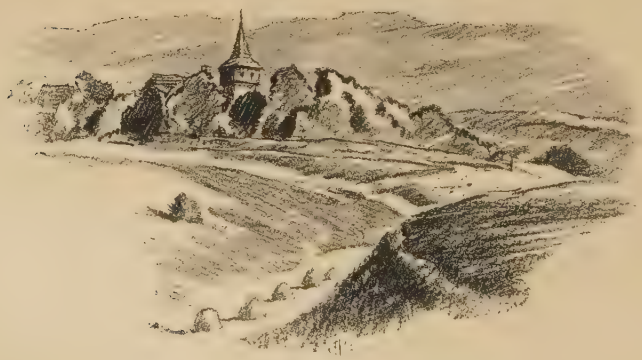

Konec knihy třetí.

TÉTO KNIHY BYLO VYTIŠTĚNO

MIMO OBYČEJNÝ NÁKLAD

100 EXEMPLÁŘŮ NA VELÍNOVÉM PAPÍŘE

VESMĚS ČÍSLOVANÝCH A VLASTNORUČNĚ

PODEPSANÝCH

AL. JIRÁSKEM A AD. KAŠPAREM.